TÜRK KLASİKLERİ-ROMAN

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Müşahedat

AHMET MİDHAT

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 3692
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 2514

GENEL YAYIN YÖNETMENİ VE EDİTÖR
Doç.Dr. Gökhan Tunç

EDİTÖR
Prof.Dr. Emine Kolaç

OSMANLI HARFLERİNDEN
LATİN HARFLERİNE
ÇEVİRİ VE SÖZLÜK
Okt.Dr. Ezgi Arslan
Okt.Dr. Mustafa Ever
Okt. Gönül Yüksel

GÖRSEL TASARIM EKİBİ
KOORDİNATÖRÜ
Doç.Dr. Halit Turgay Ünalan

GRAFİK TASARIM
Uzm. Dilek Erdoğan Aydın

İLLUSTRASYON VE
KAPAK TASARIMI
Öğr.Gör. Cemalettin Yıldız

DİZGİ VE GRAFİK UYGULAMA
Mehmet Emin Yüksel
Sinem Yüksel
Selin Çakır
Burak Arslan
Murat Uzun
Arzu Ercanlan
Yasin Narin
Emin Bakan

Türk Klasikleri - Roman

CIP-Anadolu Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Merkezi
1. Baskı

Ahmet Mithat
Müşahedat

İ. E. a. II. Tunç, Gökhan III. Dizi: Anadolu Üniversitesi. Açıköğretim Fakültesi yayınları; no. 2514

PL254 .A33 M87 2018
ISBN: 978-975-06-2296-0 2018-5

MÜŞAHEDAT

Muharriri

Ahmet Mithat

“Tercüman-ı Hakikat” gazetesine tefrika edildikten sonra

Maarif Nezaret-i celilesinin ruhsatıyla

Birinci defa olarak

Kitap suretinde dahi basılmıştır.

İstanbul

Sene

1308

"Kariin ile hasbıhal"

Bu yaz romancılığa ve romanlara dair bir mubahese[1] açılmış idi. Erbab-ı mubaheseden bazılarının tasviri doğru olmak lazım gelse beş on asırda ve birkaç milyar insan meyanında bir romancının bile peyda olamaması lüzumunu hükmetmek iktiza eder idi. Bununla beraber yine o erbab-ı mubahse "Naturalist" denilen romancıları nasılsa romancı olabilmeye kabil bularak roman denilen şeyin de o meslek üzerine yazılan asardan başka hiçbir eserde bulunamayacağına kanaat etmişler idi.

Bittabi abd-i aciz[2] dahi bu bahse iştirak eylemiştim. Hatta Ahbar-ı Âsâra Tamim-i Enzar sernamesiyle[3] bir makale-i mufassala[4] kaleme alarak romancılığın hangi asırda ne suretle başlayıp ne gibi tahavvülata[5] uğrayarak zamanımıza kadar nasıl geldiğini velyevm[6] ne halde bulunduğunu ve intikad[7] denilen şeyin ne yol ve erkan ile yürütülmesi lüzumunu filanını muvazzahan[8] yazarak her zaman bu yoldaki mesailin[9] halline hizmet edebilecek pek güzel bir tetkik-i tarihi suretini aldığı için ayrıca kitap olarak da basmıştım.

Şimdi şu hasbıhalde muhatabım olan karilerimi makale-i mezkureyi okumuş ve ahkam-ı münderecesini [10]zapt ve hıfz[11] eylemiş zevattan addederek derim ki:

Meşhur Danyel Hue'nin dediği gibi hikâye ve rivayet denilen şey ya bir mevcudu tarif veyahut bir muhayyeli tasvir demek olup şey-i mevcudu tarife "tarih", şey-i muhayyeli tasvire "roman, yani masal derler. Asrımızda natüralist sınıfını teşkil eyleyen romancıların piri addolunan Emile Zola, romanlarına, Bir Fa-

---

1 mubahese: konuşma
2 abd-i âciz: aciz kul
3 sername: başlık
4 mufassal: ayrıntılı
5 tahavvülat: değişiklikler
6 elyevm: bugün
7 intikad: eleştiri
8 muvazzahan: izahlı biçimde
9 mesail: meseleler
10 münderecat: içerik
11 zabt ve hıfz: öğrenip aklında tutma

milyanın Tarih-i Tabii ve İçtimaisi namını vermiştir ki, işte Danyel Hue'nin bu hükmüne tevfik-i harekette[12] bulunmuş demektir.

Ya acaba natüralizm, yani tabii denilen surette yazılan romanlar böyle "tarih" addolunabilecek kadar sıhhat-i kat'iyesi müsellem[13], ahbarı[14] mı cami[15] olurlar? O halde bunlara "roman" namı katiyen gayr-i caiz olup tabiisinden, içtimaisinden kat-ı nazarla "tarih" demek la-büd ve la-cerem[16] hükmünü alır.

Bu halde "tabii" denilen romanların müşahedat-ı yevmiyeye[17] muvafakat ve mutabakatı o kadar tamam olması lazım gelir ki, havi olacağı vekayi katiyen sahih olmayıp muhayyel ise de vekayi-i mezkurenin[18] yegan yegan[19] müşahedat-ı adiye-i yevmiye[20] ile tamamen mutabakatı derecesinde akla ve ihtimale karib[21] olması lüzumu anlaşılır. Yani bu tabii romanlar öyle bir zamanın sırf hayal üzerine mebni[22] ve cinler, periler, sihirler, tılsımlar ile memlu romanlarına müşabih[23] olmak şöyle dursun, şövalye romanları, aşıkane romanlar, sefihane romanlar, dini ve tarihi ve fenni romanlar ve politik romanlar ve filozofik romanlardan bin türlü namlarla bin sınıfa ayrılan romanlara kata benzemeyerek cemiyyat-ı aide-i mütemeddinesinin[24] ahval-i hakikiyyesi[25] ve vukuat-ı sahihası[26] neden ibaretse romanların da ondan olması icap eder.

---

12 tevfik-i hareket: uygun hareket

13 müsellem: doğruluğu tasdik edilmiş

14 ahbar: haberler

15 cami olmak: içermek

16 lâ-büt ve lâ-cerem: gerekli ve elbette

17 müşehadat-ı yevmiye: günlük gözlemler

18 vekayi-i mezkûre: zikredilen olaylar

19 yegân yegân: tek tek

20 müşahedat-ı adiye-i yevmiye :günlük olağan gözlemler

21 karib: çok yakın, hısım(hısım kaldırılmalı cümlede yakın anlamında kullanılmış)

22 mebni:yapılmış

23 müşabih: benzer

24 cemiyat-ı aide-i mütemeddine: ait olduğu medeniyet topluluğu

25 ahval-i hakikiyye: gerçek durumlar

26 vukuat-ı sahiha: gerçek olaylar

Acaba Emile Zola ve rüfekasının[27] romanları bu icaba, bu iktizaya[28] tamamıyla mutabık mıdır?

Burada dahi Madam Emil de Jirerdin ile meşhur Larousseu'un bir ifade-i müşterekesini[29] derhatır edeceğiz. Bu ifadeye göre "hakikat" kelimesinden müştak birçok sigaları kendilerine isim ve unvan ittihaz edenler bile eserlerini mübalagat değil, hatta ekazip[30] ile doldurmağa kadar varıp, o yolda şan kazanmağa gayret mecburiyetinde bulunurlar.

Hükmü hepimiz üzerinde cari olduğu gibi, hepimizden ziyade Emile Zola ve rüfekası üzerinde cari olan bir söz!

Bu zamanın tabii romancılarına bakılacak olursa dünyada ve bahusus dünyanın Fransa denilen kısmında ve hele Fransa'nın da Paris denilen yerin fezail-i beşeriyyeden[31] hiçbir eser kalmamış olmak lazım gelir. Meşguliyyeti-i umumiye[32] fuhuştan ibaret olarak emraz-ı şehvaniyye[33], agraz-ı siyasiyyeye[34] karışıp kabiliyet-i cinaiyye[35] dahi bunların rengini kızartmakla Paris'in dünya yüzünden vücudu kaldırılması ehem[36] ve elzem[37] bir şehir olması lazım gelir. O Paris ki Emile Zola ve rüfekası orada kokotlardan ve bunlara perestiş erbabından ve bir de akşama yiyeceği olmadığı halde yine tembellikten vazgeçmeyerek, her nereden gelirse gelsin, velev ki karısının, kızının, hemşiresinin iffeti pahasına hasıl olsun, bir şişe şarap ve konyak veya rakı ile o günlük taam intizarında bulunan erbab-ı sefaletten başka hemen kimseyi görmezler. Her biri envar-ı me-

27 rüfeka: arkadaşlar
28 iktiza: gerek
29 ifade-i müşterek: ortak ifade
30 ekazip: yalanlar
31 fezail-i beşeriyye: insan faziletleri
32 meşguliyet-i umumiye: genelin meşguliyetleri
33 emraz-ı şehvaniye: şehevi hastalıklar
34 agraz-ı siyasiye: siyasi niyetler
35 kabiliyet-i cinaiyye:canice eğilimler
36 ehem: en önemli
37 elzem:gerekli

deniyetin[38] başlıca birer mişkatı[39] olan bunca müessesat-ı ilmiye ve sanaiyye[40] ile onların erbabını ve fezail-i insaniyye[41] ile tezyin değil belki kendi vücutları fezail-i beşeriyeyi tezyin eden bunca eazim-i şuara[42] ve efazil-i ahlakiyunu[43] tez geçerler. Bazı bazı hikâyelerini bunlara da uğratacak olurlarsa o fazilet-perveran nevi[44] beşeri de maişet-i hususiyyeleri[45] âlemlerince diğer erbab-ı sefahat ve sefaletten beter gösterirler.

Evet inkar edemeyiz ki böyle cemiyyeti-i medeniyye ve evsaf-ı insaniyyenin en müstekreh[46], en fena köşelerini teşrih[47] dahi bir hikmettir. Okuyanlara "işte bu fenalıkları gör de ona göre tevakki et[48]" demektir. Lakin kalemdeki kudret-i tasviriyeyi mahza[49] tasvir-i seyyiat ve nakş-ı mayubat işinde kullanacaklarına biraz o ciheti ihmal ederek hüsnüyat tarafını iltizamda bulunsalar, acaba hakikat-i tabiiyeden büsbütün mü tebaüt[50] etmiş olurlar? Cihanda, Avrupa'da, Paris'te iyilik, güzellik denilen şey hiç mi kalmamıştır?

Bunlar, iyilikleri, güzellikleri yazmak sırf hayaldir de, fenalıkları, çirkinlikleri yazmak mahz hakikat ve ayn-ı tabiattır iddiasında bulunuyorlar. Halbuki birçok cihetlerinde fazilet dahi bulunan bir âlemi tamamı tamamına dar-ı meayip[51] tarzında tasvir etmek dahi hayaldir. Hakikatten, tabiattan büsbütün baid[52] bir hayaldir. Biz ise Balzac gibi, Victor Hugo gibi eazim-i ahlakiyyu-

38 envar-ı medeniyet: medeniyet nurları
39 mişkat: kandil
40 müessesat-ı ilmiye ve sanaiyye:bilim ve teknoloji kurumları
41 fezail-i beşeriyye: insani faziletler
42 eazim-i şuara: büyük şairler
43 efazil-i ahlakiyun: erdemli ahlakçılar
44 fazilet-perveran nev'i beşer: insanoğlunun erdemlilerini
45 maişet-i hususiyyeleri: özel yaşantıları
46 müstekreh: en iğrenç
47 teşrih: sergileme
48 tevakki etmek: sakınmak
49 mahza: sadece
50 tebaüd: uzaklaşma
51 dâr-ı meayib: ayıplar yuvası
52 baid: uzak

nun[53] ve biraz güleceksiniz ama, bir sureti- müddeiyanede[54] itiraf ederiz ki, hatta Pol dö Kok gibi şaklabanların bile delaletlerinden anlaşıldığı vechile ekseriya sefahet ve sefalet âlemlerinde de pek çok büyükler, pek çok güzellikleri görüyoruz. Beşeriyeti tezyin[55] eyleyen meali[56], sefalet ve sefalet âlemlerinde bile büsbütün zayi olmuyor. Emile Zola mektebinin bu mealiyi büsbütün zıya[57] halinde göstermesi, işte tabiattan da, hakikattan de mübaadat-ı külliye[58] addolunabilecek nekayistendir[59]. Zamanımızın tabiiyun hikâye-nüvisanı[60] ise fezail-i beşeriyeyi[61] esafilin[62] de, efazılın[63] da kalplerinden bilkülliye silinmiş göstermeyi ayn-ı tabiat[64] ve mahz-ı hakikat[65] addediyorlar ki, işte en büyük hataları da bundadır.

Vakıa bir şimendifer katarının lokomotifinde, furgonunda[66] istihdam olunan adamların nasıl maişette[67] ve ne hal ve tavırda bulunduklarına kadar intizar-ı tetebbu[68] ve tetkiki tamim[69] eyliyorlar. Büyük himmet! Memduh[70] gayret! Bunlar öyle levhalardır ki, birçoğunun bir yerde içtimaı bir ahval-i umumiye-i beşeriye müzesi[71] teşkil ederler. Romancılıkta en büyük maharet dahi bu addolunur. Zira "bakmak" başka "görmek" de başka olup her etrafına bakınan-

53 eazim-i ahlakiyyun:büyük ahlakçılar
54 sureti- müddeiyane: iddialı bir şekilde
55 tezyin: süsleme
56 meal: anlam
57 zıyâ': ışık
58 mubadaat-ı küllüye: büsbütün uzaklaşma
59 nekâyis: eksiklikler
60 tabiiyun hikâye-nüvisanı: natüralist romancıları
61 fezail-i beşeriye: insani faziletler
62 esafil: en sefil kimseler
63 efazıl: en mümtaz olanlar
64 ayn-ı tabiat: doğal ile aynı
65 mahz-ı hakikat: halis, saf hakikat
66 furgon: yük vagonu
67 maişet: geçim
68 intizar- tetebbu: araştıran bakışlar
69 tamim: genelleme
70 memduh:övülecek
71 ahval-i umumiye-i beşeriye müzesi:genel insanlık durumu müzesi

lar, etraflarındaki şayan-ı müşahede[72] şeyleri göremezler. Her gören de bunları başkalarına ve irae[73] ve tarif edemezler. Romancı, fikir ve nazarı beşeri bu seyahat-i maneviyede delalet-i arifanesiyle[74] irşad[75] eyler ise karilerine pek büyük hizmet eylemiş olur.

Ancak şu yoldaki müşahedatın her biri bir hakikat-i tabiiye teşkil ediyor diye o hakayıkın şaşaasıyla kamaştırılan gözler önüne birtakım da ağraz-ı kazibeyi[76] arz ve serd etmek tabiat-perestlik ile mütevafık[77] düşer mi?

"Agraz-ı kazibe" dedik. Bunu asıl "kizb-i garazkârane[78]" diye tabir etmeli idik. Her halde ikisi de bize bir şeyi öğretmiş olacaktır. O ise, Avrupalı ve bahusus Fransız romancıların her biri bir garaza hizmetkâr oldukları meselesidir. Bunların bazıları "sosyalist" güruhuna tabi olduklarından şerait-i hazıra-i medeniyyenin[79] hedmine[80] saidirler[81]. Romanlarını da o maksat üzerine yazarlar. Diğer bazıları mahza[82] Nasraniyet kilisesinin düşmanı ve diğer bazıları yalnız onun dostu olarak birinci sınıf, halkı Nasraniyetten tenfire[83], ikinci sınıfı bilakis tergibe[84] yarayacak masallar söylerler. Kimi hükümeti- hazıralarının dostu, kimi düşmanıdır. Bunlar meyanında yalnız fazilet-i insaniyeden başka hiçbir şeye hadim[85] olmayanları hakikaten nevadirden olup o biçareler dahi "hayaliyundandır" diye istihfaf ve istihza[86] edilirler.

---

72 şayan-ı müşahede: gözlenmeye layık
73 irae: gösterme
74 delalet-i arifane: arifane kılavuzluk
75 irşad: aydınlatma
76 agraz-ı kâzibe: sahte amaçlar
77 mütevaffik: uyuşma
78 kizb-i garazkârane: garaz dolu sahtelik
79 şerait-i hazıra-i medeniyye: şimdiki uygarlık şartları
80 hedm: yıkmak
81 sai: çalışan
82 mahza: sadece
83 tenfir: nefret ettirme
84 tergib: ümitlendirme
85 hadim:hizmet
86 istihfaf ve istihza: küçümseyip alaya alma

Biz ki, henüz fazilet-i kadime-i medeniyesi[87] emraz-ı maneviyye-i ecnebiye[88] ile büsbütün tagayyür[89] etmemiş Osmanlılarız, Avrupa romancılarının asıl ne gibi emraza[90] hizmetkâr olduklarını bildiğimiz halde de romandan, romancılıktan bahsederiz. Bunların aynen tercümesi müfid[91] olmadıktan başka letaif dahi olmayıp tab-ı Osmaniyyeye mülayim gelmeleri için tadilen tercüme usulünü bile ileriye götürememişizdir.

İmdi her milletin romanı kendi istidad-ı millisine[92] göre yapılmak, fakat ait olduğu asır tabiat-ı galibesinden[93] ayrılmamak lazım gelip bu halde ecanipten alınacak romanları ona göre intihap eylemek ve badel-intihap[94] yine tadilat-ı lazımede[95] gaflet gösterilmemek lüzumuna dikkat edebilecek olur isek bizim için romanı ve romancılığı kendimize lazım olacak kadar anlamış bulunduğumuz hükmolunur. Ama anlayışın bu derecesi de bizden hâlâ epeyce baidir. Bu noktas-i hikmetten ayrılmamaya pek çok say ve gayrette bulunmuş olduğum halde roman yollu asarımın onda dokuzunu yine bu nakiseden kurtaramamış olduğumu kendim itiraf ederim.

Bu sözü söylemekten maksadım, Müşahedat serlevhasıyla yazmakta bulunduğum şu romanın kaffe-i nekayıs ve meayibden[96] muarra ve müberra[97] bir eser olduğunu işraba[98] mukaddime tehyiesi[99] değildir. Bu romanı karilerime "tabii" romanlardan bir nümune olmak üzere takdim eyliyorum. Hatta milli de değildir. Öyle olsa sırf cemaat-i İslamiye meyanında güzeranı lazım gelir ki, bunda mucib-i letafet[100] olacak renkler dahi içtima edemez. O yolda yazıl-

87 fazilet-i kadime-i medeniyesi: kadim uygarlık faziletleri

88 emraz-ı maneviyye-i ecnebiye: yabancı manevi hastalıklar

89 tagayyür: bozulmak

90 emraz:hastalıklar

91 müfid: faydalı

92 istidad-ı milli: millî yetenek

93 tabiat-ı galibe: hâkim anlayış

94 bade'l-intihab: seçtikten sonra

95 tadilat-ı lazıme: gereken düzeltmeler

96 kâffe-i nekayıs ve meayib: ayıp ve kusurların hepsi

97 muarra ve müberra: arınmış ve temizlenmiş

98 işrab: kapalı biçimde anlatma

99 tehyie: hazırlanma

100 mucib-i letafet:güzellik icab eden

mış asar dahi nadir değildir. Beyinin, efendisinin maşukası, hanımının mahsudesi[101] olan bir cariye veyahut komşudaki delikanlının dildadesi[102] ve arz-ı meramı[103] ve nail-i maksud[104] olamadığı için verem döşeğinin mağduresi bir kızcağız hakkında ne türlü roman tertip olunabileceği zaten herkesin caygir-i zamiridir[105]. Binaenaleyh bu romanı "yerli" olarak tasvir ettim.

Güzel olduğunu iddia yollu şimdiden tebşir[106] edemem. Fakat ait olduğu zaman ve âleme göre tamamı tamamına tabii olduğunu kati olarak iddia edebilirim. Teşekkül eylediği vakayi[107] müşahedat-ı yevmiyedendir[108]. Onun için ismini de öyle tesmiye[109] ettim. İhtimal ki bazı zevat havi[110] olduğu ahval[111] ile kendi sergüzeştleri arasında büyük müşabehet[112] bulacaklardır. Hiç olmaz ise o yoldaki ahval ve vukuat başkaları tarafından mesmuları[113] olduğunu tahattur[114] edeceklerdir. Zaten tabiiliğin şanı da bu değil midir? Kendimin de bu roman dahilinde mevcudiyetimi tabiiliğinin medar-ı azamı[115] addederim.

Ahmet Mithat

Birinci Kitap

Bir Takip

Malum a bu muharrir-i aciz Beykozludur. Yaz kış akşam sabah Beykoz'dan İstanbul'a gelir gider.

---

101 mahsude: kıskanılan
102 dildade: gönül vermiş, aşık
103 arz-ı meram: amacını anlatma
104 nail-i maksud:amacına ulaşma
105 caygir-i zamir: bilinen bir şey
106 tebşir: müjdelemek
107 vakayi:olaylar
108 müşahedat-ı yevmiyeden: günlük gözlemlerden
109 tesmiye: isimlendirme
110 havi: içerme
111 ahval: durumlar
112 müşabehet: benzerlik
113 mesmu': işitilmiş
114 tahattur: hatırlama
115 medar-ı azam: en büyük vesile

"Kendimizi şu suretle tanıttırmaya başlar başlamaz bizi de Şirket-i Hayriye'nin en büyük müştekilerindendir[116] diye mi telakki eylediniz? Vakıa sanatımızın bir ciheti de gazetecilik olduğundan Şirket-i Hayriye hakkında pek çok şikayetler bizim de kalemimizden çıkmıştır. Ama yalnız gazetecilik sıfatıyla muttasıf olup kalsa idik belki biz de dahi hiç insaf aramamak lazım gelir idi. Lakin bizde sıfat bundan ibaret değildir. Kâh romancılık kâh feylesofluk gibi tecelliyatla[117] muttasıf[118] olduğumuzdan Şirket-i Hayriye'den müşteki olduğumuz zamanlardan ziyade müteşekkir kaldığımız zamanlar da vardır.

Allah eksik etmesin kaptanlardan mevki memurlarından pek çoğu dostumuzdur. Hele yolcular meyanında dostlarımız hakikaten çoktur. Yazı işlerimizin de pek çok olduğu günler yan taraftaki küçük kabineleri bize açıvermek suretiyle memur efendiler hatır-sazlıkta[119] bulunurlar. Bazı kere vaki olur ki bu küçük kabineler bizden evvel başkaları tarafından işgal olunmuşlardır. Bu zatlar Beykoz ile köprü arasındaki bir saat bir çeyrek zamanı bize boş imrar[120] ettirmemek için lütfen küçük kabineyi tahliye ederek bizce pek büyük eser-i inayet[121] gösterirler. Çünkü biz oracığa sokulup esna-yı seyahatte dünyanın yazısını yazarız.

Ama küçük kabineyi işgale muvaffak olamamışız! Ne yapalım? O halde büyük salona ineriz. Kâğıtlarımızı gazetelerimizi döşeyip eğer pek mecbur olur isek yolcuların bazılarına:

"Mazur görünüz efendim, bizim kadar zaman fakiri bulunan adamlar için şu bir saat bir çeyrekten istifadeyi kaçırmak uymaz"

Diye sanki gazetehanemizde imiş gibi saldır saldır işimizi görmeye başlarız.

İşte görülüyor a! Şirket-i Hayriye vapurları bir nevi tahrirhanemizdirler[122]. Bir

116 müşteki: şikâyetçi
117 tecelliyat: gerçekleşmeler, tecelliler
118 muttasıf: nitelenmiş
119 hatır-sazlık: yardımcı olma
120 imrar: geçirmek
121 eser-i inayet: yardımda bulunma
122 tahrirhâne: yazıhane

saat bir çeyrek azimette[123] bir saat bir çeyrek dahi avdette[124] bu vapurlar derununda ferih fahur[125] çalışabiliriz. Kıyas edilecek olur ise böyle iki buçuk saatlik bir müddeti asıl matbaamızda geçirdiğimiz günler bile gereği gibi nevadirdendir. Şu halden dolayı Şirket-i Hayriye'den müteşekkir kalmaz isek nankörlüğümüze haml olunmaz[126] mı?

Çalışkanlığımızı adeta mertebe-i ifratta[127] gösterdik. Böyle vapurlarda bile yazıdan baş kaldırmayacak kadar çalışkanlık bizde her gün vaki olsaydı telifatımızın adedi binlere varır idi. Bilakis bizim de köprüden Beykoz'a kadar veyahut Beykoz'dan köprüye değin yapacak başka bir iş bulamayarak sigara sigara üzerine ağzımızı zehirleyip laf laf üstüne çenemizi yorduğumuz günler pek çoktur.

Ama sakın zannetmeyiniz ki bazı günlerimizin de bu surette geçmesinden şikayet edeceğiz. Hayır, böyle olan günlerde olsa olsa on yedi numaralı vapur gibi bazı süratli vapurları şirketin bizden alıp Rumeli taraflarına vermesiyle mahut[128] yirmi beş numaralı tembel vapuru bize göndermesinden şikâyet eyleyebiliriz. Ama bu tembel ile bu hamarat arasındaki fark on dakika nihayet bir çeyrekten ibaretmiş. Yapacak başka işimiz olmadıktan sonra biz bunu da medar-ı şikâyet[129] ittihaz etmez[130] de ne yaparız? Güya İngilizler gibi bizim de vaktimiz nakit imiş?

Bir de vapurun kıç tarafında kadınlar ile erkekler mevkiinin bir perde ile tefrik[131] olunduğu yerde oturan gençlere sorunuz Yalnız gençlere mi ya? Vücutları kocadığı halde gönülleri kocamamış bulunan ihtiyarlara da sorunuz. Şöyle bellerini küpeşte üzerindeki korkuluk demirlerine dayayarak arkadan arkaya denize doğru vücut sarkıtıp kadınlar cihetine doğru sevk-i nigah-ı tahassür-

123 azimet: gidiş
124 avdet: dönüş
125 ferih fahur: sevinçli olarak, iftihar ederek
126 haml olmak: yormak
127 mertebe-i ifrat: en üst derece
128 mahut: adı geçen
129 medar-ı şikâyet: şikâyet vesilesi
130 ittihaz etmek: kabul etmek
131 tefrik: birbirinden ayırmak

le[132] perde-birunlukta[133] bulunan zevata sorunuz. Bakalım vapurun sürat veya bataetinden onların haberleri var mıdır?

Ne hacet? Beykoz'dan kalkıp Kandilli'ye kadar dört iskeleye uğradıktan sonra doğruca İstanbul'a giden vapurlar bir çeyrek yirmi dakika kadar vakit kazandırdığı için vakitlerini nakit addedenleri memnun ederler de gençten ve civan-mizaç pirlerden[134] pek çoklarını bilakis dilgir[135] ederler. Niçin mi dediniz? Ya vapur Kandilli'den sonra Kuzguncuk'a kadar kaç iskeleye uğrar ise kadınlar tarafından birtakım yolcular o iskelelere çıkacak ve o iskelelerden de birtakım kadın yolcular girecektir. Bu giriş çıkış ise beyan eylediğimiz mutarassidini[136] mütehassirini[137] memnun bırakacaktır.

"Yirmi kadar kadınların on dokuzu dolmacı Arap mısırcı susamcı Kıptiye yazmacı dudu menzilesinden[138] al da bunlara nispetle pek müterakki[139] addolunamayacak takımlardan bulunduğu ve yalnız birisi nihayet ikisi üçü oldukça calib-i nazar[140] takımından görüldüğü halde bu kadar külfete ne hacet" mi dediniz? Vallahi bizden de alınız o kadar. Velev ki yirmiden on dokuzu calib-i nazar-ı rağbet olabilecek takımdan bulunsunlar. Bize ne! Bakalım bizim cemal dilenciliği nevinden ettiğimiz arsızlıkları tahsin[141] mi edecekler yoksa tayib[142] mi?

Ay efendim nasıl da fasletmemeli ya? İşte ezcümle[143] âlemin muhadderatını[144] böyle kendilerine dide-duz-ı tahassür[145] olan erbab-ı taarruzun[146] girişte çıkış-

---

132 sevk-i nigâh-ı tahassür: özlem bakışı yöneltmek
133 perde-birunluk: edepsizlik
134 civan-mizaç pir: genç mizaçlı ihtiyar
135 dilgir: üzme
136 mutarassıdîn: gözetleyen
137 mütehassirîn: hasret çeken
138 menzilet: derece, paye
139 müterakki: ileri
140 calib-i nazar: dikkat çekici
141 tahsin: beğenmek
142 ta'yîb: ayıplamak
143 ezcümle: bunun gibi
144 muhadere: kapalı, örtülü
145 dide dûz-ı tahassür: hasretle göz diken
146 erbab-ı taarruz: saldırgan kişiler

ta dizleri dibinden geçirmek beliyyesine[147] otuz senedir çare bulamamış olan şirketin bu yoldaki ahvali de şayeste-i mezemmet[148] değil midir ya?

Ama işin bizcesi kolay. Biz görmek istemediğimiz bu ahvali görmemek için ekseriya yan kamaralarında dehalet[149] ederiz.

Hayır hayır! Sözü hangi ucundan kavrasak hep beraat-i zimmetimizi[150] ispatta telaşımız anlaşılıyor. Sanki yan kamaralarına kapağı atıyoruz da orada gözlerimizi temaşa-yı nisvandan[151] bilkülliye[152] men edebilmiş mi oluyoruz?

Heyhat! Orada da modacı dükkanını başlarına takınmış arkalarına giymiş denilmeye seza[153] birtakım süslü madamlar doğrusu ya insanın nazarını iştigalden hali[154] kalmıyorlar. Nazar işgal olundu mu fikir dahi taglit[155] edilmeye başladığını inkâr edersek taassup göstermiş oluruz.

İnsanın fikrinde başka bir şey olmamalı da fikr-i insan bu gibi taglite duçar[156] edilmeli. Ne bahtiyarane taglit! Zira bazı kere şu tesadüfler biraz da lisan-ı aşinalıkla karışarak o hariçten temaşası bile insana büyük büyük bahtiyarlıklar tasavvur ve tahayyül ettiren dilderan[157] ile birden musahabe[158] imkânı açarak şu mini mini yan kamarasında geçirilen birkaç çeyrek saati insanın büsbütün müddet-i ömründe[159] en bahtiyarane geçirmiş olduğu saadetlerden madut[160] eyler.

---

147 beliyye: bela
148 şayeste-i mezemmet: ayıplamaya layık
149 dehalet: sığınma
150 beraat-i zimmet: suçsuzluk
151 temaşa-yı nisvan: kadınları seyretme
152 bilkülliye: büsbütün
153 seza: layık
154 hâli: boş
155 taglit: karıştırma, yanıltma
156 duçar: uğrama, düşme, tutulma
157 dildâran: güzeller
158 musahebe: sohbet
159 müddet-i ömür:ömür boyunca
160 madud: sayılmak

Fakat bahtiyarlık denilen şey daima nispidir. Öyle değil mi? İnsan olur ki başkalarının can attıkları mesuliyetlerden kendini müstağni[161] bulur mertebe-i teneffüre[162] bile varır. Kezalik insan olur ki bazı zamanlarda ziyadesiyle hoşlanacağı birçok şeylerden diğer bazı zamanlar asla hoşlanmayıp ziyadesiyle bizar[163] kalır. Hele bizim gibi insanların bazısı da, işte böyle gazeteci müellif feylesof filan olur da zihninde o gün için mevcut olan münazarada ne manevralar çevireceği veyahut istihzar[164] ve tertip etmekte bulunduğu bir romana ne kulplar takıp nasıl kubbelendireceği meselesi bulunur. Nazarını işgal ve fikrini tağlitten korumak için yan kamarasına girerse de belaya bakmalı ki kıç tarafta fesini ya kendisini denize düşürmek tehlikesini göze aldırdığı halde aradığını bulamayan mütehassir[165] için aklını çilesinden çıkaracak bir afet-i devran[166] ile, o daracık kamarada ya diz dize ya burun buruna denilebilecek bir mevki ittihaz[167] ediverir. Şimdi siz olunuz da o gün sahayif-i münazarat[168] üzerinde icra edeceğiniz manevrayı veyahut zihninizdeki romana takacağınız kulpu düşünebiliniz.

Farz edelim ki dizinizin dibindeki veyahut burnunuzun mukabilindeki mahlûk on sekizinden yirmi yaşında kadar değildir de, altmışından seksen beş yaşına kadardır. Farz ediniz ki tazelik taravetini[169] inadına bir cemal-i bakemal[170] ile ziynetlemiş değildir de huşki-i pirini[171] gençliğinde bile hatırı sayılacak çirkinliği ile bir kat daha müstenfir[172] bir hale koymuştur.

161 müstağni: uzak
162 mertebe-i teneffüre: nefret mertebesi
163 bî-zar: bıkmış
164 istihzar: hazırlama
165 mütehassir: hasret çekenler
166 afet-i devran: dünya güzeli
167 ittihaz: kabul etme
168 sahaif-i münazarat: tartışma sayfaları
169 taravet: canlılık
170 cemal-i bakemal: mükemmel güzelliği
171 huşkî-i pir: yaşlılık kuruluğu
172 müstenfir: tiksindirici

Velev süllim[173] güllere gıptaresan[174] olan her handesi[175] gönüllere ferah vermiyor da devleri hirasan[176] eden her işmizazı[177] gözlere batıyor. Mesela her handesinde şaşaanüma[178] olan güzel dişleri görenleri imrendirmiyor da ağzının şurasında burasında tek tük kalmış kazıklaşmış sararmış olan köhne kemikler insanı iğrendiriyor. Bu halde de nazarın işgal fikrin tağlit edilmemesi kabil midir? Bunu görüp de insanın kendi kendisine:

—Senin bu dünyada ne işin kalmış, ey biçare acuze. Tası tarağı toplayıp karargah-ı ebediye[179] çekilsen gitsen olmaz mı?

Diye düşünmemesi kabil olur mu? Elbette düşünür. Düşündükçe düşünür. Hatırında ne o günkü münazarada çevireceği manevralar ve ne de istihzar etmekte bulunduğu romana koyacağı kulplar kubbeler kalmayarak belki yine kendi kendisine:

—Hey. Bunların da lüzumu var. Gurur-ı hüsn[180] ile ser –ba-seman-ı tekebbür ve taazzum[181] olan nevcivanan[182] bunları görsünler de bir gün kendileri de bu hale geleceklerini düşünsünler!

Diye, insan amak-i hikmete[183] daldıkça dalar. O zaman bir yandan bu hikmetlerin neticesi kendisini sıkarak ve diğer taraftan fikrini dağıtmış olması üzerek hadidane[184] bir "of!" narasıyla "ver elini kaptan yeri" diye yukarı mevkie fırlar ki havanın sertliği serinliği orada kimseyi bulundurmuyorsa bile başı beyni ateşler içinde kalan adamcağız bir nezleyi de göze aldırarak, orada teskin ve tasrih-i dimağa[185] çalışır.

173 velev süllim: madem ki öyle
174 gıbta-resâ: imrendirici
175 hande: gülüş
176 hirasan: korkan
177 işmizaz: yüzünü ekşitme
178 şa'şaanüma: parlaklığı görünen
179 karargah-ı ebedi: ebedi istiraatgâh, mezarlık
180 gurur-ı hüsn: güzellik gururu
181 ser-ba-seman-ı taazzum: büyüklenme ile başı göklerde
182 nevcivan: genç, delikanlı
183 â'mak-ı hikmet: hikmetin derinlikleri
184 hadid: öfkeli
185 tasrih-i dimağ: zihnin açıklığı

Bu hal üzere yine Şirket'ten şükür mü eder, şikayet mi? Onu bize sormayınız.

Hayır hayır sorunuz sorunuz. Asıl bize bunu sorunuz da size "Hayır!" mukaddimesiyle cevap vermeğe başlayarak istiğrabınızı[186] celb edelim. Müteakiben dahi izahen haber verelim ki işte bi-aynihi[187] böyle bir müşahede çend[188] sene mukaddem[189] "Yirmi sene evvel ve yirmi sene sonra" sernameli makale-i meşhure-i hikemiyyeyi[190] kaleme almağa delalet[191] eylemiş idi. Müntahabat-ı Tercüman-ı Hakikat'e de naklolunan bu makale tahrib-i dehrin[192] ne acip ve garip hükümler gösterdiğini müsavver[193] olmasıyla bana karilerim tarafından büyük büyük aferinler kazandırmış idi ki zaten şu âlemde bence en büyük medar-ı iftihar[194] olan ve beni en ziyade sevindiren şey dahi bundan ibarettir. Velev ki bir nezleye mukabil muvaffak olmuş bulunayım. Mezkur[195] makale gibi bir makaleyi yazdırmağa ve karilerim tarafından o parlak aferinleri aldırmağa tavassut[196] eden Şirket-i Hayriyye vapuru benim için hakikaten mucib-i minnet cay-ı inayetten[197] addolunur.

Şu mukaddemat-ı muhtasarayı[198] serdden maksadımız, karilerimizin fikir ve hayallerini Şirket-i Hayriyye vapurları içinde yerleştirip müstahsarat-ı atiyemizi[199] hüsn-i telakki istidadına alıştırmaktır[200]. Bu maksat hasıl olmuştur diyelim de bir gün Şirket-i Hayriyye vapurunun yan kamarasında müsadif[201] olduğumuz bir ... Hayır, bir değil! Üç kadını ve bu kadınlardan istima ve müşahede[202] eylediğimiz şeyleri karilerimize haber verelim.

186 istigrab: hayret etmek, şaşırmak
187 bi-aynihi: tıpkı
188 çend: Ne kadar?
189 mukaddem: önce
190 makale-i meşhure-i hikemiyye: meşhur felsefi makale
191 delalet: yol göstermek
192 tahrib-i dehr: zamanın tahribi
193 musavver: tasavvur olunan
194 medar-ı iftihar: iftihar nedeni
195 mezkûr: adı geçen
196 tavassut: aracılık
197 mucip-i minnet ca-yı inayat: minnet gerektirecek yardımlar
198 mukaddemat-ı muhtasara: kısaltılmış giriş
199 mustahzarat-ı âtiye: daha sonra yapılacaklar
200 hüsn-i telakki istidadına alıştırmak: kabul edilmelerini sağlamak
201 müsadif: rastlayan
202 istima ve müşahede: birisinden dinleme ve gözleme

Biz vapura Beykoz'dan binmiş idik. Bu kadınları da yan kamarasına girdiğimizde orada bulmuş idik. Demek oluyor ki Tarabya yahut Büyükdere'den binmişler. Bunların ikisi taze birisi ihtiyar idi. Malumdur ki Şirket-i Hayriyye'nin büyücek yan kamaraları bir müselles-i kaimüz-zaviye[203] şeklindedir ki veteri mukavvestir[204]. Kadınlar bu veter cihetindeki peyke üzerine oturuyorlar idi. Müsellesin dıl-ı tavili ile dıl-ı asgarının[205] teşkil eyledikleri zaviye-i kaime[206] boştu. Biz de doğruca gidip o köşeye oturduk.

Taze kadınlar pek alafranga giyinmiş olduklarından alafranga usulünce kendileriyle muarefemiz[207] olmadığı halde bile bir baş işareti ile selamlamak lazım idiyse de yanlarındaki ihtiyar kadın gayet geniş bir siyah dibet fistan giyip başına da bir siyah yemeni bağlamış olduğundan yerli oldukları anlaşılarak bu selama da hacet görülememiş idi.

Bizim oraya oturmaklığımız kadınları gereği gibi tevhiş[208] eyledi. Bunlar ağızdan kulağa birkaç söz fısıldaştıktan sonra ihtiyar kadın bir Ermeni şivesiyle bize:

—Efendi! Burası haremlere mahsus mevkili yan kamarası değil midir?

Demesin mi? Bize birden bire bir irkinti, ürküntü geldi. Kadın ise müddeasını teyit için:

—Kapı üzerinde bir levha asılıdır. Osmanlı mürekkebiyle yazılıp biraz da yağmur değdiğinden yazıları epeyce bozulmuşsa da "reserveau harem" yazıldığı okunabilmektedir ki Fransızca olarak bu lakırdının tercümesi "haremlere tahsis olunmuştur" demektir.

Dedi. Filvaki yan kamaralarının birisi nisvana tahsis olunmak için Türkçesi de Fransızcası da yerli mürekkebi ve pek fena bir yazı ile yazılmış bulunan ma-

---

203 müselles-i kaimü'l-zaviye: dik açılı bir üçgen

204 veteri mukavves: kirişi eğri

205 dıl-ı tavil -dıl-ı asgar: kısa taraf-uzun taraf

206 zaime-i kaviye: köşe

207 muarefe: tanışıklık

208 tevahhuş: ürkmek

hut[209] küçücük levhalara yağmur yağış isabetiyle, o fena yazıların da bozulmuş olduğunu derhal derhatır eyledik. Dudunun şöyle dikkatli kadınlardan olması nazar-ı dikkatimizi açtı. Mahaza[210] biz dahi aklımızı başımıza toplamakta dakika fevt[211] etmeyerek dedik ki:

—Evet Dudu! Hakkınız var. Fakat benim de hesabıma kalırsa o levhayı karşıki kamaraya asmış olmalıdırlar.

—Hayır efendim. Bu kamaraya asmışlardır.

—Bu kamaraya asmış olduklarını reddedemem. Fakat karşı kamaraya asmaları lazım idi. Zira Şirket kadınlar için vapurların uğrayacakları iskeleler tarafındaki yan kamaralarını tefrik etmeyip deniz tarafında kalacak olan kamaraları tefrik eder.

Bu sözüm üzerine genç kadınlar dahi kulak kabarttıklarını ifham[212] eyleyecek bir tavırla gözlerini açıp, yüzüme baktılar. İhtiyar kadın taaccübünü[213] kavlen dahi itiraf ederek dedi ki:

—Acayip!

—Ne dereceye kadar şayan-ı taaccub[214] olduğunu bilemem. Fakat hakikat böyledir. Anadolu vapurları yukarıdan aşağı inerler iken iskele taraflarındaki yan kamaralarını ve aşağıdan yukarıya çıkarlarken sancak taraflarındaki yan kamaralarını erkeklere tahsis edip dediğiniz levhaları bunların karşısındaki kamaralara asarlar.

İhtiyar kadın tavrında alıyim-i taaccübü[215] arttırarak, dedi ki:

—İskele tarafını anladık. Fakat sancak tarafı ne oluyor?

209 mahut: bahsedilen
210 mahaza: bununla birlikte
211 fevt: kaybetme
212 ifham: göstermek, bildirmek
213 taaccüp: şaşkınlık
214 şayan-ı taaccüp: şaşkınlığa layık
215 alâyim-i taaccübü: şaşkınlık alâmetleri

Bize dahi bila ihtiyar bir tebessüm geldi. Dedik ki:

—Galiba iskele tarafını da anlayamadınız. Gemici ıstılahatınca[216] insan yüzünü geminin baş tarafına doğru çevirdiği zaman sağ tarafa "sancak" ve sol tarafa "iskele" derler ve bu tabirlerden maksat vapura girip çıktığımız iskele olmadığı gibi gemilerin pupalarına rekz[217] olunan gönderlere çekilen sancaklar da değildir.

Görünüyorduki kadınlar şu "pupa" ve "gönder" tabirlerine de taaccüp ediyorlardı. Fakat olacağa bakınız ki o gün bir münazara-i kalemiyye[218] meydanında icra edecek manevralarım ve zihnimde müstahzar[219] olan romana verecek kubbelerim bulunduğundan kadınlara ıstılahat-ı bahriye[220] dersi verecek halde değil idim. Hatta lakırdının bu kadar uzanmasından bile dilgir olmağa[221] başlamıştım.

Ama kocakarıyı iskat[222] kabil olabilir mi? Kadıncağız o yazısı bozuk levhayı kamaranın kapısı üzerinde görmüş! Bu kendisi için bir hüccettir[223]. Hele vapurun uğradığı iskeleler tarafındaki kabinlerin kadınlara tefrik edilmesindeki hikmeti bir türlü anlayamıyor ve:

—Sormak ayıp olmasın paşam!

Mukaddematıyla bunu layenkati'[224] sual dahi ediyor. Hikmetsiz şeye ne tevil[225] bulunup da söylemeli. "İskeleden vapura girecek olan erkekler kamara içindeki kadınları görmesinler diye!" diyecek olsak kıç tarafta erkeklerin dizlerine sürüne sürüne kadınların geçmelerine ilişik etmeyen Şirket'in, pencere

216 ıstılahat: terminoloji
217 rekz olunan: dikilen
218 münazara-i kalemiyye: kalem tartışmaları
219 mustahzar: hazırlanmış
220 bahriye: denizcilik
221 dilgir olmak: sıkılmak
222 iskât: susturmak
223 hüccet: şahit, senet, vesika
224 layenkatı': sürekli
225 tevil: yorum

haricinden itale[226] edilecek enzara[227] ehemmiyet verebilmesi kabil-i kıyas olamayacak. Binaenaleyh "Bilmem" ve hatta biraz daha dargınca suretiyle "Ne bileyim ben !" manasını işrab[228] edecek bir omuz kaldırmakla bil-iktifa[229] zihnimizdeki münazara-i kalemiyye manevralarını ve roman kulp ve kubbelerini düşünmeğe başladık.

Karşımızdaki kadınların birisi ihtiyarsa da ikisinin taze olduklarını ve hatta pek de alafranga ve mükemmel giyinmiş bulunduklarını haber vermiş bulunduğumuzdan acaba karilerimiz bize:

—Elbette güzel dahi olmaları tahayyül edilebilecek olan şu kadınlar evvelce dediğiniz gibi nazarınızı işgal ve fikrinizi tağlit etmiyorlar mı idi ki o günkü münazara-i kalemiyyenizde çevireceğiniz manevraları ve romanınıza takacağınız kulpları kubbeleri düşünmeğe başlayabildiniz?

Diye sual iradına davranırlar mı? Eğer davranırlarsa ise isabetlerini itirafa mecbur olduğumu şimdiden itirafa hazırım. Fakat bu bapta müstecilane[230] hareket etmemelerini rica ederim. Badi-i emirde[231] filvaki[232] iştigalat-ı zihniyemize[233] koyulmak için kadınlara karşı gerçekten bir fütursuzluk tavrı takınmış olduğumu kabul buyurmaları lazım gelir.

Bizdeki bu fütursuzluk[234] hali üzerine ihtiyar ve genç kadınlar ağızdan kulağa birtakım fısıltılar daha icrasına başladılar. Kendi kendimize:

—Dur bakalım. Galiba bunlar burası kadın kamarası olmadığını anlayarak bizi rahat bırakıp karşı tarafına gideceklerdir.

---

226 itale: uzatmak
227 enzar: bakışlar
228 işrab: kapalı biçimde gösterme
229 bi'l-iktifa: yetinerek
230 müsta'cilâne: acele
231 badi-i emirde: başlangıçta
232 filvaki: gerçekten
233 iştigalât-ı zihniye: zihinsel meşguliyet
234 fütursuzluk: aldırmazlık

Diye, epeyce ümitvar olduk ise de kadınlar besbelli bizim şu lakaydane omuz kaldırışımızdan pek de öyle kadınları rahatsız edecek derecelerde kadın mütetebbi'i[235] kadın müdekkiki[236] ve -asıl kadınlar tabirince- kadın sarrafı bir adam olmadığımızı yani şayan-ı ehemmiyet[237] bulunmadığımızı hükmederek yerlerinden kımıldanmadılar.

Ah! Hata ettiler. Sözümüz o ihtiyar Dudu'ya değil. Öteki iki tazeye nazaran hata ettiler. Hem de büyük hata ettiler. Zira ne kadar kadın sarrafı olmasak kendileri her halde fikr ü nazar-ı sarrafanemizi[238] işgal edecek şeylerdi.

Bunların birisi esmer, diğeri sarışın, ikisi de gerçekten müstesna dilberdiler. Esmeri gereği gibi iri yarı, geniş omuzlu o dar kollu fistanın setrinden[239] aciz kalacağı derecelerde kalın pazulu, fakat yaşça yirmiden ya biraz ziyade veyahut pek noksan tahmin olunacak kadar genç bir kadın idi. Gözleri mikyas-ı tabiisinden[240] hayli iri olmasalar siyah üzüm gibi koyu kara olan hadekaları[241] bütün çeşmhaneyi[242] istiap[243] ederek beyazına yer kalmaz idi. Ama gözlerin, böyle mikyas-ı tabiiden hariç görülecek derecelerde büyücek olmasını nakısa addedemezsiniz ya? "Çeşm-i ahuya benzemiyor. Siyahı akına yer bırakmamış" der iseniz güzel ne olduğunu bilmediğinize hamlederiz. Gözlerin böyle mikyas-ı tabii fevkinde[244] büyücek olması nasıl canlar yakar bir hüsn-i vakurane[245] teşkil eylediklerini takdir edebilmeniz için, o gözleri görmeniz lazım idi.

Kaşlar gözlere mütenasip[246]. Ama nasıl? Renkleri kara ise de rastık boyası değil! Çatık da değil! Fakat iki kaşın başlangıçları yekdiğerine gayet karib! Şairlerin "samuri" dedikleri tarzda ki ona biz avam lisanıyla "kıvırcık kaş" deriz.

235 mütetebbi: araştırmacı
236 müdekki: incelemeci
237 şayan-ı ehemmiyet: dikkate değer
238 nazar-ı sarrafane: sarrafça bakışlar
239 setr: örtme
240 mikyas-ı tabii: tabii ölçüde
241 hadeka: gözbebeği
242 çeşmhane: göz yuvası
243 istiab: kaplamak
244 fevk: üst
245 hüsn-i vakurane: vakur bir güzellik
246 mütenasip: uygun

Tüyleri hadd-i tabiisinden[247] uzun ve adeta kıvırcık olarak kaşlara mahsus olabilecek hüsn[248] ü letafette emsalsiz şeylerdir.

Burun gereği gibi iri! Fakat burnun iriliği çehre züğürtü olan bazı bedbahtanda[249] sakil[250] görünebildiği halde çehre sahibi olan okurlar için bir ziynet-i mahsusa-i alicenabane[251] olduğu fizyonomistler yani ilm-i kıyafet erbabı nezdinde musaddakdır[252]. Burnun biraz irice olması çehrenin de ona tenasübü şartıyla erkekte kadında ziynet makamına kaim[253] olduktan fazla uluvv- ı cenaba[254] tab-ı kibaraneye[255] şecaate[256] kahramanlığa da alamettir.

Karşımızdaki esmer güzelinin çehresi tamam o bini -i zibaya[257] zemin-i letafet efza[258] olacak beyzi[259] çehrelerden bulunduğu gibi onun altındaki irice dudaklar ve yumruluğu sivriliğine galib çene levha-i vechi[260] gerçekten güzel bir hale koyduktan maada tabiatinde de fevkalhad[261] bir metanet ve gerek dostluğunda ve gerek düşmanlığında sebat ve hele intikamında şiddet olduğunu bahiren[262] göstermekte idi.

Bu esmer kadın hakikaten güzel idi. Ama hüsn-i cemali[263] öyle karşısındaki erkeği uzaktan yakından nice ümitlerle yılıştırıp münbasit[264] edecek cemallerden değil idi. Onun karşısındaki erkek eğer şu işaret etmekte bulunduğumuz

247 haddi tabii: tabii sınır
248 hüsn: güzellik
249 bedbaht: bahtsızlar
250 sakil: çirkin
251 ziynet-i mahsusa-i âlicenabane: büyüklüğü gösterir bir ziynet
252 musaddak: doğruluğu tasdik edilmiş
253 kaim: mevcut
254 uluvv-i cenap: büyüklük
255 tab'-ı kibarane: büyük adamlara yakışır huy
256 şeceat: yiğitlik
257 bînî-i ziba: süslü burun
258 zemin-i letafet efza: güzelliği artıran zemin
259 beyzi: oval
260 levha-i vech: yüz
261 fevkalhad: olağanüstü
262 bahiren: açıkça
263 hüsn-i cemali: yüzün güzelliği
264 münbasit: yayılan, genişleyen, şen

mebahise[265] vakıf erkeklerden ise, o hüsn-i dil-rübayı[266] gönülleri rübude[267] etmekle beraber bir de bir tesiri manevi ile mütedehhiş[268] etmeğe kâfi vakarı metaneti gösterecek hüsünlerden bulur idi.

Güldüğü nadir görüleceğinden ve hele bir zamana kadar karşımdaki esmer dilber gülmediği gibi ondan sonraki ahval, gülmeği büsbütün muhale[269] talik[270] eylediğinden dişlerinin nasıl olduğu görülemedi. Fakat her şeyi görmek zaruri midir? Görmeden bilinemez mi? O anda yemine bile hazır idim ki kadının dişleri biraz büyücek fakat gayet sık ve kavidirler. Çünkü çehrenin heyet-i umumiyyesinden[271] istidlal[272] olunan metanet şecaat[273] sabır ve sebat şiddet, azim ciddiyyet, cezm[274] manaları büsbütün yalan ve yanlış olmamak için dişlerin de böyle olmaları iktiza[275] eder.

Sarışın güzel ise esmerin büsbütün ma'kusu[276] bir dilber idi. Lepiska saçlar kadınların "tahrirli mai" dedikleri gözler ki maisinin etrafı kalem-i kudretle[277] bir hatt-ı siyah[278] çekilerek tezyin olunmuş! Bu güzel gözler küçük hatta pek küçük lakin şiddet-i zekâya ve vefret-i şetarete[279] delalet etmek üzere mini mini çeşmhanelerinde fırıl fırıl dönerler.

Ten gayet beyaz. Hatta biraz solgunca bile! Burun küçücük. Ağız daha küçük. Çene yusyumru olduktan maada müntehası[280] bir de zenehdan[281] ile müzey-

265 mebahis: konular
266 hüsn-i dil- ruba: gönül kapan güzel
267 rübude: kapılmış
268 mütedehhiş: korkutmak
269 muhal: gerçekleşmesi olanaksız
270 talik: erteleme, asma
271 heyet-i umumiye: genel görünüş
272 istidlâl: delil getirmek
273 şecaat: kahramanlık
274 cezm: kesin kararlılık
275 iktiza: gerektirmek
276 makus: zıt, ters
277 kalem-i kudret: kudret kalemi (ALLAH tarafından)
278 hadd-i siyah: siyah çizgi
279 vefret-i şetaret: neşenin bolluğu
280 münteha: uç, en son
281 zenehdan: gamze

yen[282]. Heyet-i umumiyyesinde öyle bir hal var ki gülmediği zaman dahi gülüyor zannolunur. En büyük hüzn ü elem bu çehreyi tağyir[283] edemez. Ağlasa bile gözyaşları o çehre üzerinde bir ziynet-i zaide[284] olarak telakki olunur. Bir tebessüm-i daimi[285] ince ve solgun dudaklarını daima küşade[286] bulundurduğundan taneleri küçük ve biraz da seyrek olan dişleri belki ressamların zeban-ı intikadını[287] tahrik edebilir ise de eğer tabir caizse kaide-i hilkat[288] böyle olmasını iktiza eder.

Bu sarışın güzelin sinni[289] otuzdan aşağı tahmin olunamaz. Muhammen[290] biraz daha yukarıya doğru çıksa bile menedilemez. Fakat şöyle ilk bakışta on sekizden yirmiye kadar nevcivanlık şenlik şuhluk buna layık görüldüğü halde esmerde otuz beşlik kırklık kadınlarda bile ağlebiyetle[291] görülemeyen kâmillik, vakurluk nazarı ehl-i dikkate[292] derhal çarpar.

Bunların yüzlerinde taravet-i cildi[293] muhafazaya biraz medar[294] olmak için istimalinde[295] beis görülmeyen pudradan maada renkli renksiz hiçbir ilaç eseri görülemez. Ne yüzlerinde ne kaşlarında ne saçlarında! Zaten kendini bilen ve güzel ne olduğunu tanıyan kadının böyle tağyiri tabiat gibi bir cinayete eli varabilmeli midir? O tağyirat ile sanki güzel mi oluyorlar!

Hak sübhanehu ve taala hazretleri her levha-i ruye[296] göre bir nakış tertip ederek eser-i sanat göstermiş. Şimdi tutunuz da şu sarışın güzelin incecik, açık

---

282 müzeyyen: süslü
283 tağyir: değiştirme, başkalaştırma
284 zaid: fazlalık, artan
285 tebessüm-i daimi: daimi tebessüm
286 küşade: açık
287 zeban-ı intikam: intikam dili
288 kaide-i hilkat: yaradılış kuralı
289 sin: yaş
290 muammen: tahmini
291 aglabiyet:çoğunluk
292 nazarı ehl-i dikkat: dikkatlilerin bakışı
293 taravet-i cildi: cildin tazeliği
294 medar: vesile
295 istimal:kullanılma
296 levha-i rû: yüz

kumral kaşlarına siyah rastık sürünüz. Hele bu cinayette biraz daha gaddarane davranarak, kaşları güya daha enli göstermek için rastığı biraz da taşırınız. İşte o güzel levhayı berbat ettiniz gitti. Yahut şimdi ekseriyetle onların heves eyledikleri veçhile diğer esmer güzelinin siyaha karib[297] koyu kumral saçlarını kimyevi sulardan birisiyle sarıya tahvil eyleyiniz. O tazimlere[298] şayan olan cemali maskara ettiniz gitti.

Elbise cihetine gelince:

Bunların ikisi de libaslarını[299] bir dikişçiye diktirmiş. Bir moda mucibince bir ölçüde biçilmiş. İkisi de bir derece garnitürlerle tezyin[300] olunmuş. Fakat ikisi de bir suret-i mahremanede[301] ayrı ayrı istintak[302] olunsalar mutlaka itiraf ederler ki bunların ikisi de şu elbise hususunda yekdiğerine fedakarlıkta bulunmuşlardır. Esmer mutlaka o libası kendi tabına göre pek hafif-meşrebane bulmuş ve sarışının bilakis pek acuzane olmak üzere telakki eylemiştir. Zira tabiatçe sarışın çocuk ve esmerin kâmil olduğunu anlatmış idik.

Fistanları gayet açık yeşil renkli grendin[303] idiler. Garnitürleri ondan biraz koyuca dantelalar ile kadifeden intihab[304] olunmuşlar idi. Gündüzlük fistanlar dekolte olmazlar ise de boyunlarındaki madalyonlar birer çıplak sadr-ı simine[305] doğru sarkıyorlardı. O zamanlar kısa kol moda ise de bu fistanların kolları modadan daha kısa idi. Eldivenler dahi lüzumundan pek çok kısa olarak bilekler adeta bütün bütün çıplaktı. Şapkalar Matmazellere mahsus olan kurdelesiz şapkalardan olup fakat esmer için müteehhil[306] kadınların takındıkları kurdelelerden birisi şapkaya merbut[307] olmasını çeşm-i müdekkik[308] arzu

297 karib:yakın
298 tazim: hürmet
299 libas: giysi
300 tezyin: süsleme
301 sureti mahremane: gizli bir biçimde
302 istintak: sorgu
303 gron: ipekli
304 intihâb: seçme, seçilme
305 sadr-ı simin: gümüş göğüs
306 müteehhil: evli
307 merbut: bağlı
308 çeşm-i müdekkik: dikkatli göz

ediyor idi de fıkdanını[309] nevakısdan[310] sayıyor idi. Sarışın için bu kurdelenin fıkdanını pek muvafık bulduktan maada “brigan” denilen moda iktizasınca epeyce hafif-meşrebane olan bu şapkanın derece-i hiffetini[311] de azınsıyordu.

İki şapkanın ikisi de gunagun[312] yapma çiçeklerden birer kuş yuvası halinde olup ön cihetlerine birer de kuş oturtulmuş idi.

İkisinin de şemsiyeleri potinleri fistanları renginde idi.

Yine mi tezkiye[313] bozukluğu gösterdik? Haniya biz bu kadınların oradan çıkıp karşı kamaraya gitmelerine muntazır[314] değil mi idik? Haniya biz bugün icra olunacak münazara-i kalemiyye manevraları ile ve zihnimizdeki romana verilecek kubbeleriyle iştigal etmeyecek mi idik?

Heyhat! Buraya kadar ettiğimiz tasvirat-ı müşahedat-ı vakıamızın[315] binde birisi nispetinde kalamaz. Vapur Paşabahçesi'ni geçip daha Rıfat Paşa Mahallesi'ne varmaksızın hatırımıza o kadar şeyler geldi ve hatırımızdan o kadar şeyler geçti ki münazara-i kalemiyye manevraları roman kulpları kubbeleri nesyen mensiyya[316] hükmüne girdiler.

Belaya bakınız ki “of ’ diye kaptan mevkiine de fırlayamadık. Olduğumuz yerde mıhlanmış gibi kaldık. Paşabahçesi'nden vapura giren yolcuların hiçbirisi bizim yan kamarasına girmediğinden dolayı pek memnun ve müteşekkir olarak ve Rıfat Paşa Mahallesi'nden güverte yolcusu bile hemen girmeyeceğini tahmin ederek şayet Kanlıca’ dan kamara yolcuları gelir de temaşamız muhtell[317] olur diye endişeye başladık.

---

309 fıkdân: yoksunluk, bulunmama hâli

310 nevakıs: eksiklik

311 hiffet: hoppalık, hafiflik

312 gûnagûn: rengarenk

313 tezkiye: temize çıkarma, arıtlama

314 muntazır: bekleyen

315 tasvirat-ı müşahedat-ı vakıa: gözlemlenen gerçeklerin tasviri

316 nesyen mensiyyen: tamamen unutulmuş

317 muhtell: bozuk

Sebep mi soruyorsunuz? Sebep meylimizin esmere sarışına mı olduğunu tayindeki hayretimiz değil idi. Bunların Fransızca olarak ettikleri hasbıhal idi.

Evet Fransızca hasbıhal. Zahir! Hem de ne Fransızca? Öyle bazı zurafamızın[318] güya Ermenilerde Fransızca mükemmel olmadığını tasvir için:

—Vule vu mösyo dondurma?

—Non Mösyö, karnım tok.

Dedikleri surette değil. Adeta gerçekten Fransız şivesiyle Fransızca. Ne noksan söylüyoruz! Güya bunların Fransız olmadıkları malumumuz imiş de o lisanı pek iyi söylüyorlarmış gibi beyan-ı hal[319] ediyoruz. İkisi de Fransız vesselam.

Bereket versin ki bizim bu lisana vakıf olduğumuzu anlamadılar. Bazı kere elimizde Fransızca kitap ve gazete bulunur. O gün dahi böyle bir şey bulunsa idi Fransız lisanına vukufumuzu anlayarak o hasbıhalde bulunamazlar idi. İhtimal ki kalkıp karşı taraftaki kadınlar kamarasına giderler idi.

Giderler idi de bizi memnun mu ederlerdi? Münazara-i kalemiyyemizi romanımızı düşünmek için bizi rahat mı bırakmış olurlar idi?

Biz onlardan çoktan vaz geçtik. Hasbıhalleri bize gösterdi ki zihnimizde aramakta bulunduğumuz hayali romanı maddi olarak karşımızda buluyoruz. Hatta biraz sonraki müşahedatımız bunun sıhhat-i katiyyesini[320] de bize ispat eyledi.

Hele şimdilik o biraz sonraki müşahedatı bırakalım da hasbıhale kulak verelim.

Söze en evvel esmer başlamış idi. Demiş idi ki:

—Ne diyor idik sevgilim? O gaddarın.

318 zurefa: zarifler

319 beyan-ı hal: durumunu anlatma

320 sıhhat-i katiyye: doğruluğu kesin

—Şişşşt! Karşımızdaki adamın lisanaşina[321] olmadığından emin misin?

—Onda o surat yok. Baksana ne çolpa[322] herif! "Babur teribu" diye, gemici lakırdıları söylüyor. İhtimal ki Türk pilotlarından birisidir.

—Pekala, "o gaddar" dedin. Haniya şu mebadisinde[323] dünyadan kıskandığın insan-ı kâmil! Değil mi?

—Ah! Allah belasını versin sevgilim. Vaktiyle bunu bana söylerdin de ben inanmaz idim.

—Evet azizem! Zanneder idik ki onu senin elinden gasbetmek huda-i hainanesiyle[324] böyle söylüyorum. Halbuki ben onun efendisi hakkındaki hissiyatına vakıf olduğum günden beri nasıl deni-meşrep[325] ve insan kıyafetinde bir çiyan olduğunu anlamıştım. Öyle bir efendi ki arada muhalif-i mezhebiyye[326] olduğu halde bile onu kendisine adeta evlad edinmiş idi. O Müslüman bu Hristiyan olduğu halde kendisine babalık vazifesini ifa ederek bahtiyar olmasını arzu etmiş idi. İtiraf et! Seni de onun tarafına celbeden şey mücerret o insan efendinin o derecelere kadar mazhar-ı emniyyeti [327]olması değil mi idi?

—İtiraf ederim sevgilim! O gaddarın kendi şahsını beğendiğim gibi ahval-i hususiyyesini beğenmekliğim emrinde de Seyyit Mehmet Numan'ın onun hakkındaki teveccüh ve emniyyet-i tammesiyle[328] muhabbet-i pederanesinin pek büyük tesiri olmuş idi. O zatın efendiliği babalığı yalnız o nankörе mi münhasır[329] kaldı? Doğrudan doğruya işte ben dahi mazhar-ı nimeti[330] olmadım

321 lisan-âşina: dil bilme
322 çolpa: beceriksiz
323 mebde': başlangıç noktası
324 hud'a-yı hâinâne: haince dalavere
325 deni-meşreb: alçak yaratılışlı
326 muhalefet-i mezhebiye: mezhep farkı
327 mazhar-ı emniyet: güvenini kazanmış
328 tamme: tam, eksiksiz
329 münhasır: mahsus
330 mazhar-ı nimet: nimetine erişme

mı? Böyle bir zatın himayesi altında meziyyat-ı zahiresine[331] meftun[332] olduğum adamla bahtiyar olacağımı hükmedişimde hatamı kim keşfedebilir idi?

Şu son sözü esmerin söylediği nazar-ı dikkatte tutuluyor ya! Demincek esmere "gülmez" demiş idik. Şimdi demeliyiz ki esmer yes ü kedere mağlup olmaz. Halinde tavrında alayım-ı yeis ve fütur[333] da göstermez. Şüphe yok ki bu sözleri pek derin bir yeis ile söylüyor. Nimetşinasane bir teellüm[334] ile söylüyor. Fakat zahir[335] halini görseniz umur-ı adiyyeden[336] bahsediyor zannedersiniz. Bilakis bir an oldu ki asıl hiddet ve gazap sarışında görüldü dedi ki:

—Bari hınzır işin zahirini olsun muhafaza edebilse idi. Bari iki evi birden yıkmamış iki ocağı birden söndürmemiş olmak için ikinizi de aldatmak yolunu tutsa idi.

—Öyle de daha fena olurdu!

—Vallahi dostum öyle bir adama kapılmaktansa kırk yıl daha Matmazellik halinde kalmağı tercih ederim.

—İşte ben de hükmen o hali tercih etmiş oldum ya!

Bazı kadınlar görürsünüz ki lakırdıyı birbirinin ağzından kapmağa gayret ederler. Kendileri layenkati[337] söylesinler de yanlarında bulunanlar ister dinlesinler ister dinlemesinler iddiasında bulunurlar. İhtimal ki bizim sarışın dahi bu kadınlardan madut[338] olsun. Fakat esmerin ciddiyeti vakarı lakırdıya tehalükten[339] onu da men ediyor idi. Binaenaleyh bu muhavere gayet aheste-reviş-

331 meziyet-i zahirane: görünüşteki meziyet
332 meftun: tutkun
333 alâim-i yeis ve fütur: usanç ve keder belirtileri
334 teellüm: keder
335 zahir: görünen
336 umur-ı adiye: sıradan işler
337 lâyenkat: sürekli
338 mâdud: sayılı
339 tehâlük: can atma

le[340] gidiyor idi. O kadar aheste ki biz bir yandan kadınları dinlemekle beraber diğer taraftan kendi kendimize mütalaamızı da yürütüyor idik.

Öyle ya! İşte anlaşılıyor ki ortada bir gaddar vardır. Onun iki de mağduresi var ki birisi bizim zavallı esmerdir. İşin içinde bir de baba makamında bir efendi var. Seyyit Mehmet Numan! Bir Arap ismine benziyor. Bahsolunan gaddar hem esmer dilbere hem başka bir kadına gadretmiş[341] hem de bu efendisine hıyanette bulunmuş. Şimdi yekdiğeriyle hasbıhal eden bu iki muhibbe[342] besbelli ki vaktiyle yek diğerine rakibe imişler. Sarışın esmere o gaddarın mahiyetini anlatmağa çalışıyormuş da esmer bundaki safiyeti halisiyeti tasdik edemeyerek o zamana göre pek mergub[343] ve makbul olan gaddarı kendi elinden kapmak için onu zemm yolunda terbib-i mukaddematta[344] bulunuyor zann eyliyor imiş.

Hoooo! Koca roman tamam da pek çok roman meraklılarımızın ya hayali veyahut sırf cinayat üzerine mübteni[345] romanlardan usanarak mucidi Emile Zola olmak üzere arzu eyledikleri tabii romanlardan birisi! Bir mükemmeli!

Roman yalnız şu işitilen sözlerden ibaret kalsa dahi bir plan ittihaz[346] olunarak ve noksanları ikmal edilerek yazılmağa layık da fazla bile.

Fakat, acaba biz de söze karışsak mı? Şu Seyyit Mehmet Numan kim? O gaddar kim? Küfran-i nimeti[347] gadri[348] filanı neden ibaret? Bunları sorsak mı?

Hiç öyle şey mi olur? Hikmet-i İseviyye[349] iktizasınca iki kişi arasında gizli söylenen sözlere bir üçüncü havale-i sem-i tecessüs[350] etmemeli imiş. Ne mukad-

340 reviş: tarz, gidiş
341 gadr: vefasızlık
342 muhibbe: dost
343 mergup: rağbetli
344 terbib-i mukaddemat: düzen kurma
345 mübteni: kurulu
346 ittihaz: tutma
347 küfran-ı nimet: nankörlük
348 gadr: zalimlik
349 Hikmet-i İseviye: Hristiyanlık
350 havale-i sem-i tecessüs: kulak vermek

dime ile söze başlayarak ilk gördüğümüz ve indlerinde[351] çolpalık ile mazhar-ı tayib[352] olduğumuz kadınların hususiyat-i ahvaline iştirak arzusunu gösterebilelim?

Evet evet! Olmayacak iş. Adeta terbiyesizlik. Edepsizlik bile! Vakıa terbiyesizlik edepsizlik ise de böyle ayağımıza kadar gelmiş olan bir tabii romanı tepip def etmek de kâr-ı akıl[353] olabilir mi? Ne olursa olsun bu hasbıhale iştirak etmeli. İster terbiyesizliğimize verilsin ister edepsizliğimize! Sormalı vesselam.

Biz kendi kendimize bu mücterane[354] kararı verdiğimiz zaman vapur dahi Kanlıca iskelesinden kalkmış idi. Cüretimiz kat'i olduğundan bir "pardon madam" mukaddimesiyle söze karışmağa adeta davranmak üzere idi isek de bunların madam veyahut Matmazel olmaları bizce katiyyen mertebe-i tahakkukta[355] bulunmadığından ve evvelce Matmazel kalmaları hakkında söyleştikleri söz dahi tahattur[356] edilemediğinden kendilerine vereceğiniz unvan hususunda mütereddit[357] kaldık.

Fakat şu müddet-i tereddüdümüz içinde esmer dilberde dahi bir tahavvül ve tagayyür[358] mukaddimesi görüldü. Ama bu mukaddime yalnız bizim tarafımızdan görülebildi. Ne sarışın güzelin ne de ihtiyar kadının bu tahavvüle vakıf olmadıkları suret-i muhaverede[359] hiçbir tebeddül[360] olmaksızın edilen devamdan anlaşılıyor idi.

Evet evet! Hiç şüphe yok. Esmer dilberde yeniden bir gazap peyda oldu. Burnunun kanatları olduğundan ziyade kabardı. Kalınca dudakları evvel daha kırmızı iken şimdi solgunlaştı. Çehresi de evvelki kadar esmer değil. Binnisbe

351 ind: yan, huzur
352 mazhar-ı tayip: ayıplanmak
353 kâr-ı akıl: akıl kârı
354 mücterâne: cüretli
355 mertebe-i tahakkuk: gerçek olma derecesi
356 tahattur: hatırlama
357 mütereddid: tereddüt içinde
358 tahavvül ve tagayyür: değişme ve başkalaşma
359 suret-i muhavere: konuşma tarzı
360 tebeddül: değişiklik

ağarmış gibi görünüyor. Evvelden de gereği gibi ateş-feşan[361] olan gözleri şimdi bir kat daha parlıyor. Ciğerlerini mutazammın[362] eden sadrı güya korsası içine sığamaz olmuş. Nefes aldıkça sadr[363] evvelkinden ziyade şişip iniyor. Nefes sıklaştı bile.

Bu müşahedat-ı cedide[364] bu dikkat evvelce ettiğimiz azm ü cezmi[365] kuvvetten düşürdü.

Hasbıhale müdahaleden bizi tehir etti.

Nasıl etmesin ya? Esmer dilber işte besbelli ki büyük bir cebr-i nefs[366] ile gazabını yenmek istiyor ise de bir türlü yenemiyerek sık sık iri ve siyah gözlerini yan kamarasının pirinç parmaklığı iç pencerelerinden ve vaktiyle vişne çürüğü renginde iken artık bilkülliye çürümek derecesine gelip kararmış olan kirli perdeleri arasından dışarıya doğru tahvil[367] ediyor.

Dilber mutlaka dışarıda gazabını tahrik edecek bir şey bir kimse görüyor. Fakat böyle bir şey gördüğünü arkadaşlarına göstermek istemiyor.

Muhaverenin suret-i cereyanını bozmak için cebr-i nefs ediyorsa da gazap saniyeden saniyeye saliseden saliseye artıyor.

Bu müşahede adeta kalbimizde bir dehşeti mucip oldu. Ya gördüğü adam pencereden dışarıda olmayıp da içeride ise? Ya o adam ben isem?

Olabilir ya! Gözleriyle dışarıya bakar gibi bakar da göz kuyruğuyla beni görür. Bana neden hiddetlenecek? Ne yaptım ki? İffetimle edebimle oturuyorum. Lakin bu müteselliyane[368] mülahazalarım akçe etmez. Olabilir ki esmer dil-

361 ateş-feşan: ateş saçan
362 mutazammın: içeren
363 sadr: göğüs
364 cedide: yeni
365 azim ve cezm: karar ve niyet
366 cebr-i nefs: kendini zorlayarak
367 tahvil: değiştirme
368 mütessiliyane: teselli verici

berin zihninde biraz bozukluk olsun. Olabilir ki bu halel[369] şimdi şu dakikada vukua gelmiş bulunsun. Buna âlem-i imkan[370] derler. Her şey olabilir.

Biz tamam bu mütalaada iken esmer güzel ayağa kalkmasın mı? Vakıa kıyamı[371] arkadaşlarının hiç de nazar-ı iştibahını[372] celbetmedi. Kalbine meram anlatmakta pek büyük iktidarı anlaşılan şu mahluk-ı acib[373] sanki cebindeki mendilini aramak gibi bir azim ile kalktığını gösteriyor idim ise de bir de benim gözlerime sorunuz! Bu kıyam bana hemen boğazıma sarılmak için yerinden fırlamış tarz-ı müthişinde[374] göründü.

Yoksa gözlerim mi hata ediyorlar? Yoksa bu müşahede bence bir vahime-i dimağıyyeden[375] mi neşet[376] ediyor?

Bu da olabilir ya! İnsan ne kadar acaip ve garaibin tecelligahıdır[377] ki nispetle vehmin bu türlüsü hiç menzilesinde[378] kalır.

Hayır hayır! Ne zihnimde hata var, ne gözlerimde! Göstermemek anlatmamak istiyor ama dilber-i esmerin adeta kemal-i tehevvürle[379] yerinden fırladığına şüphe yoktur.

Vukuatın yekdiğerini teakubu[380] bir an gayr-ı münkasımda[381] vuku buluyor. Binaenaleyh yine bu an içinde ben dahi yerimden fırlayıp üzerime hücum edecek olan kadına mukavemet esbabını tehiyye eylemek[382] ihtiyacını hissettim.

---

369 halel: bozulma
370 âlem-i imkân: mümkünler âlemi
371 kıyam: ayağa kalkma
372 nazar-ı iştibah: şüpheli bakış
373 mahluk-ı acip: garip mahluk
374 tarz-ı müthişe: müthiş tarzında
375 vahime-i dimağiye: zihin kuruntusu
376 neşet: kaynaklanmak
377 tecelligâh: gerçekleşme yeri
378 menzile: derece
379 kemal-i tehevvürle: büyük bir öfkeyle
380 teâkub: birbirini izleme
381 gayr-ı münkasım: ara vermeden
382 tehyie eylemek: hazırlamak

Fakat kadın bana doğru gelmedi. İlk attığı hatvede[383] o daracık kamaranın kapısı önüne varmış olduğundan güzel elini kapının pirinç topuzuna uzattı. Açtı. İkinci hatveyi kapıdan dışarıya attı.

Arkadaşlarında hâlâ fütur[384] yok. Fakat bizim gözler apaşikâr görüyorlar ki şu ilk hatve ile ikinci hatve arasında kadının gazabı beş on kat daha mütezayid[385] oldu. Üçüncü hatveyi vapurun kıç tarafına doğru tebdil-i[386] istikamet için attığından biz kendi selametimizin muhakkakıyetinden emin olmakla beraber şu kıyamın neticesini görmek için kadını takip mecburiyetini bir türlü menedemedik. O kıça doğru yürüdü biz de arkasından!

Kıç taraf gereği gibi kalabalık. İslam'dan da epeyce yolcu var gayr-i Müslim'den de! Sarıklılar da var kılıçlılar da! Şapkalılar da var fesliler de! Birkaç alafranga kadın bile var. Böyle iri yarı süslü güzel genç bir kadının vehleten[387] zuhur edivermesi herkesin enzarını[388] kendi üzerine celb eyledi. Esmer dilber hakkındaki takdiratın derecesi çehrelerde peyda olan alayimden anlaşılmağa başladı.

Kadın gitti gitti başında ekseriya İngiliz seyyahlarının giydikleri kask yani beyaz renkli kubbeli iri şapkalardan birisi olan bir zatın önünde durdu.

O zat tahminen otuz yaşlarında kuzguni siyah palabıyıklı Napolyon sakallı gereği gibi gösterişli epeyce güzel bir adam idi. Gözde gözlük elde eldiven ve baston yelek ilikleriyle cepleri arasında altın kordon boyun bağı üzerinde nohut kadar incili iğne ve son moda elbise filanla pek de süslü bir adam idi.

Esmer dilber bu adamın yanında dikilip durunca adamcağıza tabii bir hayret gelerek o hayret üzerine kendisi de ayağa kalktı. Aralarında henüz harf-i vahid[389] teati olunmaksızın kadının evvelce dahi haber vermiş olduğumuz veç-

383 hatve: adım
384 fütûr: gevşeklik
385 mütezâyid: artan, çoğalan
386 tebdil-i istikamet: yönünü değiştirmek
387 vehleten: ansızın
388 enzar: bakış
389 harf-i vahit: tek kelime

hile bir kalın ve adaleli ve kuvvetli pazusuna merbut[390] olan mini mini güzel eli birkaç defa kalkıp indi. Her defasında "çat çat" nevinden kesik kesik sadalar çıkarıyor idi. Fakat anlamlı kuvveti şiddeti ki her defasında da o güzel parmakların uçları çene üzerinde bırakılmış olan Napolyon sakaldan maadası kemal-i ihtimamla[391] tıraş edilmiş yanak üzerinde bir eser bırakıyorlardı ki bu eserler evvela açık pembe iken kemal-i süratle kızardıkça kızarıp morarmağa takarrüb[392] ediyorlar idi.

Güzel, esmer herifi dövüyordu ha?

Daha anlayamadınız mı? Vakıa orada hazır bulunanlar bile badi-i emirde[393] işi anlayamadılar. Gözlerine inanamayacakları geliyordu. Kadın ise ağzından harf-i vahid çıkarmaksızın yedi sekiz kadar şamarı bir an evvel ve biri birinden şiddetli olarak indirmeğe çalışıyor idi. Kasklı, Napolyon sakallı, süslü efendi:

—Madam! Benden ne istiyorsunuz? Ben sizin tanıdığınız adam mıyım? Siz benim hiç görmediğim bir zatsınız.

Diye mümkün mertebe eliyle koluyla kendisini korumağa çalışıyor idiyse de mukabele-i bil-misilde[394] bulunmuyor idi.

Evvelce, kamaradaki hasbıhali işitmiş bulunduğumdan tokatların ikincisinde üçüncüsünde zannetmiştim ki güzel esmerin tokatladığı şu herif kamarada sarışın arkadaşına gadrinden şikayet eylediği haindir. Fakat bu zannımda devam edemedim. Şamarları yiyen herifin şu mutazallimane[395] sözleri bu zannı iptal ettiler. Herif güzel ve müthiş esmerin tanıdığı adam değil imiş. Kendisi de onu hiç görmemiş.

390 merbut: bağlı
391 kemal-i ihtimamla: büyük bir özenle
392 takarrüb: yaklaşma, yakınlaşma
393 badi-i emirde: ilk başta
394 mukabele-i bi'l-misil: karşılık verme
395 mutazallimane: sızlanırcasına

Muamele-i vakıanın[396] bir darb muamelesi olduğunu gören vapur halkı bir aralık bedava bir komedya seyrinden mütelezziz[397] olmak tavrını gösterdiler ise de şamarlar yediyi sekizi bulunca ve madrubun[398] mukabele etmediği görülünce Müslümanlardan birkaçının mürüvvet-i İslamiyye[399] ve fütuvvet-i insaniyyesi[400] taharrük[401] ederek kalktılar işe müdahale etmek mukaddimatını gösterdiler.

Kadın hemen celladane ıtlak[402] edilebilecek bir tavr-ı dürüşt ve gazap[403] ile bunlara dönüp:

—Efendiler! Sakın ha işe karışmayınız. El kaldırmayınız. Dayağı yiyen bile bir kadına bir haklı kadına el kaldırmak fazihasını[404] irtikaba[405] cesaret edemediği halde siz mütecasir[406] olmayınız. Terbiyelilik onda kalıp terbiyesizlik size intikal etmesin!

Deyince herkese havf derecesinde bir durgunluk gelip ayağa kalkanların hiçbirisi kadına doğru bir hatve daha atmağa kudret bulamadılar. Madrup dahi:

—Karışmayınız efendiler! Madamın tehevvürünü[407] bir kat daha arttırmayınız.

Diye huzzarı[408] müdahaleden men eyledi.

---

396 muamele-i vakıa: hadise
397 mütelezziz: lezzet duyan
398 madrub: dayak yiyen
399 mürüvet-i İslâmiye: İslam yardımseverliği
400 fütüvvet: mertlik, yiğitlik, gençlik
401 teharrük: harekete geçmek, kımıldanmak
402 ıtlak: serbest bırakma, boşanma
403 tavr-ı dürüşt ve gazap: öfkeli ve kaba bir tavır
404 fazîha: rezillik
405 irtikâb: bir işe girişmek
406 mütecasir: cesaret göstermek
407 tehevvür: öfke
408 huzzar: hazır bulunanlar

Madrup gerek evvelki ve gerek bu sözünü pek gubat[409] bir Ermeni şivesiyle söylediğinden derhal anlaşıldı ki kavmiyeti kıyafetiyle mütenasip değildir. Bir Avrupalı olmayıp ona heveskâr bulunan bir şarklı Ermenidir.

Artık bizdeki hayrete nihayet mi olur? Vakıa bu müşahede huzzarın kâffesine[410] hayret verdi ise de bizimkine nispetle onlarınki bir şey sayılamaz.

Dehşetli esmer işin daha ilerisine gitmedi. Tokatların adedi düzineyi geçmedi. Ricata[411] davrandığını gördüğümde ben ondan evvel davranıp kamaraya döndüm. İhtiyar kadınla sarışın güzeli henüz kamaradan çıkar buldum. Dışarıdaki gürültü patırtı nihayet bunları da ikaz eylemiş. Yerlerinden davranmışlar. Kapı önünde benimle burun buruna telakki eylediklerinden ikisi birden:

—Ka ne oldu ki?

Sualini iradda istical[412] eylediler ise de gazub[413] esmer topuklarıma basarcasına arkamdan gelmekte bulunduğu cihetle bu suale cevap veremedim. Hemen yerime gelip oturdum.

Üç kadın dahi kamaraya girerek, ayak üzerinde başladıkları muhavere-i mütelaşiyaneyi[414] oturdukları zaman dahi bitirememişler idi. Ama telaş yalnız sarışın ile ihtiyar Dudu'da olup esmer ise hâlâ vakarını temkinini muhafaza eylemekte bulunduğu halde şişip inen sadrına sığamamakta bulunan nefesini hep burnundan alıp vererek sanki yavrusuna taarruz edilmiş bir dişi kaplan gibi kükremiş idi.

Arkadaşları gâh Fransızca:

—Qui estce qui ce qui ça?

Gah Ermenice:

409 gubat: kaba
410 kâffe: hepsi
411 ricat: geri çekilme
412 isti'cal: acele olmasını istemek
413 gazup: öfkeli
414 muhavere-i mütelâşiyane: telaşlı konuşma

—İnçe?

Gâh Türkçe:

—Canım, nedir ki?

Suallerini yine bunlara müteferri[415] bin mütelaşiyane sözlerle irat ediyorlar idi. Esmer ise o tavr-ı galibane ile yerine oturarak eldivenini şapkasını biraz düzelttikten sonra Fransızca olarak:

—Sizin nenize lazım. Bir edepsize edepsizliğini ispat ettim vesselam!

Demekle iktifa[416] eyledi. Sarışın güzel sualleri tekrar ettiği halde esmerden başka cevap alamadığı gibi ihtiyar kadın da birçok Ermenice sualler irad ederek hatta bu suallere yine Ermeni lisanıyla sarışın dahi iştirak etmişse de esmerin sükutunu ihlale ikisi de muvaffak olamadıklarından bunlar Ermenice muhaverelerinde devam ile sebep ve hikmetini anlayamadıkları bu hale karşı biribirine yalnız arz-ı taaccüp[417] ve beyan-ı istiğraba[418] giriştikleri o sözlerin kendi çehrelerinde peyda eylemekte bulunduğu etvardan[419] da istidlal[420] olunabiliyordu.

Hem de ben istidlal edebiliyordum. Çünkü o halde şu vukuata karşı ben tepeden tırnağa kadar bir dikkat-i mücesseme[421] kesilmiştim. Zerre kadar bir emareden büyük büyük manalar çıkarıyordum. Yanımda söylenen bir lisan-ı meçhule bu kadar dikkatli kulak kabartarak ve kelimelerden anlayamamakta bulunduğum maaniyı tavırlardan çehrelerden anlamak için gözlerimi fırlatırcasına açarak o dikkatte o ihtimamda dört gün devam etsem mübalağa olmasın ama o lisan-ı meçhulü mükemmelen öğreneceğim.

415 müteferri: benzer
416 iktifa: yeterli görmek
417 arz-ı taaccüp: hayretini söyleme
418 istigrab: şaşırmak
419 etvar: tavırlar
420 istidlal: delil getirmek, çıkarmak
421 dikkat-i mücesseme: cisimleşmiş dikkat

Yahu! Hiddet ve gazap hali bu kadının çehresine ne kadar da yakıştı! Evvelkiden bin kat güzel oldu. Vakıa kulub[422] üzerindeki tesiri bir kat daha dehşet-ferma[423] ise de hakikaten resmi alınacak bir letafet-i mahsusa[424] peyda eyledi.

Ekseriya hal-i sükutunda[425] güzel görünen bir kadın duçar-ı gazab[426] olduğu zaman sanki derunundaki fenalık ve çirkinlik yüzüne aksetmiş gibi bir suret-i müstenfire[427] peyda eder. Aleksandre Dumazade ismini birden bire tahattur[428] edemediğim bir romanında bu hali pek güzel tasvir etmiştir. Fakat bizim güzel esmerin gazap hali ona benzemedi. Besbelli kadıncağızın derununda fenalık ve çirkinlik yok imiş de onun için olmalıdır. Besbelli davasında muhakkak safiyül- kalb[429] bir şeydir de onun için hal-i gazab cemalindeki dürüşti ile beraber o hal-i dürüştide[430] nümayan[431] olan letafeti de arttırmıştır.

Kıç üstündeki "traji komik" oyununu temaşadan[432] mukaddem[433] bile bu kadının ahvaline behemehal[434] vukuf[435] peydasını azim ü cezm[436] etmiş bulunduğum halde o vakanın da inzimamıyla[437] ehemmiyeti ciddiyeti bir kat daha artmış bulunan bu hakiki ve tabii romana etrafıyla vukuf sardırmak arzusu ne derecelerde büyümüş olduğunu karilerimiz bihakkın takdir etmelidirler ki bu arzu ve merakla göze aldırmış bulunduğum harekatta beni mazur görsünler.

---

422 kulub: kalpler
423 dehşet-ferma: korku salma
424 letafet-i mahsusa: özel bir güzellik
425 hâl-i sükut: sessiz hâlde
426 duçar-ı gazap: gazaba düşmüş
427 suret-i müstenfire: iğrenç bir şekil
428 tahattur: hatırlama
429 safiyü'l-kalp: samimi
430 hâl-i dürüştide: sertlikte
431 numayan: görünen
432 temaşa: seyretme
433 mukaddem: önce
434 behemehâl: mutlaka
435 vukûf: bir konuda geniş bilgi sahibi olma
436 azm ü cezm: kesin karar verme
437 inzimam: eklenme, bağlanma

O hareket musammem[438] olan istizahata[439] hemen şuracıkta herçi badabad[440] başlayıvermekten ibaret değildir. Karşımızdaki esmer güzeli öyle burnundan soluyup dururken hemen istizaha girişelim de kendi kendimizi göz göre tehlikeye mi atalım.

Ama işin bu cihetini itiraf etmeliyiz ki tasmim[441] eylediğimiz tahkikatı bilahare roman yazmak için arzuya henüz başlamamış idik. O andaki arzumuz bu müşahedeyi bir fıkra -i mahsusa[442] suretinde gazeteye yazmaktan ibaret idi. Fakat yalnız müşahedemiz derecesinde yazacak olsak keyfiyyet-i hal[443] tenekkürde[444] kalıp karilerimizin teskin edilemeyeceği için vakaya müteallik[445] eşhasın[446] isimlerini öğrenmek ve şu gaddar ile mağdur arasındaki veçh-i gadri[447] anlamak derecesinde bir tahkike muhtaç idik.

Ne bileyim ki işin içinde daha bin türlü esrar meydana çıkacak da şöyle koskocaman bir roman suretini alacak!

Bir aralık güzel gazabnak[448] esmer arkadaşlarının sualleri tekrarlarından bizar[449] olmuşcasına bir tavırla yüzünü onlardan çevirip bize tevcih etmesin mi? Ta gözlerimizin içine doğru öyle bir bakış baktı ki lisan-ı hal ile:

—Bari siz merhamet ediniz. Bakınız beni ne kadar üzüyorlar.

Demek istediği bile anlaşıldı. Derunumuzdan[450] doğru bir cesaret geldi. Hemen söze başlamak için bir mukaddime tedarikinde iken dilberi esmerin

438 musammem: tasarlanan
439 istizahat: sorgulamalar
440 herçi bâd-â-bâd: her ne olursa olsun
441 tasmim: tasarlama
442 fıkra-i mahsusa: özel bir fıkra tarzında
443 keyfiyet: durum
444 hâl-i tenekkür: bilinmezlik
445 müteallik: olayla ilgili
446 eşhas: kişiler
447 vech-i gadr: kötülüğün mahiyeti
448 gazab-nâk: öfkeli
449 bizar: bunalma
450 derun: iç

nazarı yine bizden münsarif[451] oldu. Hatta daha ziyade ehemmiyet verilecek ahvalden olmak üzere o güzel siyah gözler yaş ile dolarak bir elifbalık kâğıt kadar küçük ve etrafı enli dentelalarla müzeyyen olan ince keten mendili ile o elmas-pareleri gözlerinden almağa mecbur oldu.

Of! Artık işin bu derecesine de yürek dayanır mı ya?

Ey, dayanmaz da ne yapar? "Ne oldu size, zavallı güzel" diye bir elimizi arkasına ve diğer elimizi göğsüne koyarak ve rahimane ve müsterhimane[452] bir tavırla eğilip, yüzüne bakarak teselliyata[453] cüretyab[454] olabilecek miyiz?

Ne gezer! Ne olursa olsun bir söz olsun diye başlamağa tasmim[455] eylediğimiz söze bile başlayamadık. Bir dakika-i münasibenin[456] daha hululünü[457] beklemeğe mecbur olduk.

Ha unutmayalım. Daha kıç üstündeki acıklı komedyanın vukuu vapurun Anadolu Hisarı'ndan kalkıp Kandilli'ye doğru gittiği esnada idi. Hatta şamarların adedini düzineden öteye geçirmeksizin güzel esmerin kamaraya avdeti de tamam vapurun Kandilli'ye yanaşmakta olması üzerine vukua gelmiş idi. Ondan sonraki ahval Kandilli ile Köprü arasında vukua gelerek zavallı kadıncağızın ağlaması da tamam Yedi Kardeşleri geçtikten ve limandaki büyük posta vapurları görünmeye başladıktan sonra hasıl olmuş idi.

Bizim aradığımız dakika-i münasibe vapur Köprü'ye yanaşıncaya kadar hulul etmedi. Gariptir ki bugün Beykoz'dan Köprü'ye kadar bu kamaraya bizden başka yolcu da girmedi. Bir zamana kadar yalnızlığımız arzumuza muvafık[458] düşüyorduysa da bir zaman sonra muvafık düşmemeğe başlamış idi. Zira bir

451 münsarif: vazgeçen
452 müsterhimane: merhametli
453 tesliyet: teselli
454 cür'et-yab olmak: cesaret etmek
455 tasmim: bir şeyi önceden kararlaştırmak
456 dakika-i münasibe: uygun bir dakika
457 hulûl: gelme
458 muvafık: uygun

başka yolcu bulunsa idi belki istizahata mütecasir[459] olur idi de biz de onun sayesinde merakımızı halleylemiş olur idik.

Vapur yanaşıyor. Herkes gibi kadınlar da çıkmak tedarikine davranıyor. Artık bu halde:

—Şey ... Biraz durunuz da size bir şey soracağım.

Mukaddime-i küstahanesiyle iştizaha[460] meydan mı kalır? Çarnaçar[461] biz de ayağa kalktık. Hatta kamara kapısından çıkmak hususunda kadınlara takaddüm[462] de ettik. Merakımdan o derecedeyim ki kadın evvelki bakışı gibi bir daha yüzüme bakacak olsa ne olursa olsun suale başlayacağım. Hiç olmazsa o zamana kadar asla muhtell[463] olmayan sebat ve metaneti en sonra ağlamak suretinde bir zaafa niçin mübeddel[464] olduğunu olsun öğreneceğim.

Heyhat! Güzel esmer artık bizim tarafa hiç atf-ı lihaza[465] etmiyor. Güya ne birlikte bir kamaradaymışız ne o kadar vukuata şahit olmuşuz. Arkadaşlarının da yüzüne bakmıyor yirmi dakika evvel tokatladığı tatlı su frenginin olduğu tarafa da bakmıyor. Bu oyunu temaşa eyleyen yolculara da bakmıyor. Yalnız elindeki mendile nasb-ı nazar[466] etmiş.

Ama herkes kendisine bakıyor. Evvelce vakayı temaşa edenler müteakiben Kandilli'den binip temaşa etmemiş olanlara parmak ucuyla bir esmer güzelini bir de Napolyon sakallı kasklı Ermeniyi göstererek mütehayyirane[467] gülüşüyorlar. Kadın bunları görmüyorsa da madrup[468] görüyor. Gördükçe hicabından kızarıyor morarıyor. Ama hiç ses çıkarmıyor.

---

459 mütecasir: yeltenen

460 iştizah:sorgulama

461 çarnaçar: ister istemez

462 takaddüm: önce davranma, ileri geçme

463 muhtell: bozuk

464 mübeddel: değişmiş

465 atf-ı li-hâza: bakmama

466 nasb-ı nazar: gözlerini dikme

467 mütehayyirane: hayretle

468 mazrup: dayak yiyen

Artık sebebini, hikmetini sormamanız şartıyla size haber vereyim ki, bugün hemen herkesten evvel vapurdan çıkan ben oldum. İskele merdivenlerinin birisinden çıkıp memura biletimi verdikten sonra köprü üzerinde iki iskele kapısının arasında bir mevki ittihaz[469] eyledim. Esmer ve refikleri[470] hangi kapıdan çıkarlarsa göreyim diye!

Vapur halkının kısm-ı azamı[471] çıktıktan sonra açık yeşil renkli brigan şapkalar bir dubanın alt başından nümayan[472] oldular. O anda başka bir hisse duçar oldum. Kendimi bunlara göstermemek istedim. Bilet alacak memura yirmi adım kadar mesafede durup beş altı kişinin öte cihetine kendimi gizleyerek mutarassıt[473] kaldım.

Kadınlar çıktılar. Esmerle sarışın kol kala vererek ve ihtiyar Dudu arkalarına düşerek Galata tarafını tuttular. İnkâr ya itiraf lazım mı ya? Tabii ben de arkalarından!

Köprü geçildi. Aziziye Karakolu önüne varıldı. Sağ tarafı Havyar hanı sol tarafı Komisyon hanı ile mahdut[474] olan Karaköy caddesine müntehi[475] bulunan o kısa güzel sokağa girildi. Fakat Galata cihetine yani sağ tarafa dönülmeyip sol tarafa dönülerek Tünel'e doğru yüründü.

Bu esnada bir iki ahbaba rast geldik. Gayet muhtasar[476] bir selam ile geçip gitmeğe ve on on beş adım önümüzden yürüyen kadınları gözden kaybetmemeğe mecburuz. Ehibba[477] ise kolayca yakamızı bırakmaz istemezler. Biz de sebeb-i mazeretimizi anlatmağa cesaret yok. İşte bu gibi ahval ile Köprü başından Tünel'e kadar o mesafe-i cüziyeyi[478] o kadar zahmetle kat edebildik ki, ömrümüzde bu kadar yorulduğumuzu bilemeyiz.

469 ittihaz: seçme
470 refik: arkadaş
471 kısm-ı azam: büyük kısım
472 numayan olmak: görünmek
473 mutarassıd: gözetleyen
474 mahdut: çevrili
475 müntehi: son
476 muhtasar: kısa
477 ehibba: dostlar
478 mesafe-i cüzziye: kısa mesafe

Gişeden kadınlar mukavva biletleri alarak dolaptan geçiyorlardı. Dolap memurunun bunlara iki pembe kağıt verdiğini görünce anlaşıldı ki birinci mevkie binecekler. Artık "işte, vapurda bizi bizar[479] edişim elvermedi de burada dahi yanınıza geldim" diye ben de birinci mevkie binecek değilim a!

İkinci mevkiden bir bilet aldım. Hatta Tünel'in intizar[480] salonu demek olan mahut[481] koyun koşarası gibi parmaklıklı yerin kapıları henüz kapalı ve yolcular muntazır[482] olduklarından o tünel içinden doğru gelen gırıltı ve gürültü vagonun henüz vürut[483] etmemiş bulunduğunu gösterdiğinden ben dönme dolaptan girip de intizar mahallinde kendimi kadınlara göstermeği de tecviz[484] etmedim. Biraz dışarıda bekleyip vagon geldikten ve yolcular binmeğe başladıktan sonra ben de geçip ta ön tarafta kondüktorün rakib[485] olduğu önü açık yük vagonuna bindim.

Malum a? Çend[486] dakikada Beyoğlu'na vardık. Ben bililtizam[487] vagondan çıkmadım. Birinci sınıf yolcuları bile kâmilen[488] çıktıktan sonra ben, takip ettiğim kadınları önüme katıp yavaş yavaş yürüdüm.

O gün hava gayet müsait olduğundan kadınlar bir açık faytona bindiler. Ben bilakis bir kupaya atlayarak arabacıya:

—Şu öndeki üç kadını takip edeceksin.

Emrini verdim. Herif manalı manalı güldü. Kim bilir beni kim zannetti. Ne zannetti. Kim zannederse etsin. Ne zannederse etsin. Meramımı anladı ya. Siz ona bakınız.

---

479 bizar: rahatsız
480 intizar: bakma, gözleme
481 mahut: bilinen
482 muntazır: bekleyen
483 vürud: geliş
484 tecviz: uygun görme
485 rakib: binen
486 çend: Ne kadar?
487 bililtizam: bilerek
488 kâmilen: tamamen

Hem de meramını pek ala anladı! Beyoğlu'nda bu misillü takibat işlerinde vukuf-ı kâmil sahibi bir arabacı olduğunu bir baş işaretinden ibaret olarak verdiği cevab-ı muvafakatla ilham ve ispat eyledi.

Ettiğim işten benim de utanmaklığım lazım gelirse de utanmak kimin aklına gelir. Hatırıma gelen şey yalnız korkudan ibarettir. Öyle ya! Kadınları takip ediyoruz. Nereye kadar gideceklerse biz de oraya kadar gideceğiz. Girdikleri yeri göreceğiz. Ey sonra?

İşte korkumuz bu sonrayı tahattur[489] edişimiz üzerine hasıl oluyor. Vakıa şüphe yok ki onların girdikleri yere biz de girmeğe çalışacağız. Ya koymazlar ise? Ya girebildikten sonra kadınları göremeyecek isek? Ya görmek dahi müyesser[490] olduğu halde istizahatımıza[491] cevap alamaz isek? Kadın bize ifade-i hal mecburiyetinde midir? Her halde şu başladığımız iş sonu çıkar işlerden değil ise de bakalım ne olacak diye gidip duruyoruz.

Araba Rusya kançılaryası önünden dört yol ağzını bulup Beyoğlu büyük caddesini tuttu. Açık yeşil renkli iki brigan şapkasının önümüz sıra kuş gibi uçup gittiğini bizim kupanın ön camlarından görüyorum. Gide gide Galata Sarayı önüne vardık. Hâlâ gidiyoruz. Nihayet mektep sokağına gelince öndeki arabanın sola bükülüp Karnavulu'ya doğru indiğini gördüm. Arabacıya ihtara hacet kalmadı. Bir dakika sonra bizim araba dahi o tarafa döndü.

Önümüzdeki araba Karnavulu'ya kadar inmedi. Biraz daha beride durup kadınlar sağ taraftaki hanelerden birisine girdiler.

O anda bizim arabacı dahi durmuş olsaydı adeta eşeklik etmiş olur idi. Değil mi? Ama herif mahirdi dedik. Hiç durmayıp yolun alt başındaki Sakızlı fırının önüne kadar yürüdü. Orada durup bana dedi ki:

—Numara*** Herife mabahşiş[492] ücretini verdik. Arabadan indik. Araba gitti ama şimdi biz ne yapacağız? Artık ne yapacağımızı uzun uzadıya düşün-

489 tahattur: hatırlama

490 müyesser olmak: gerçekleşmek

491 istizahat: sorular

492 ma-bahşiş: bahşişiyle birlikte

meğe mahal yok. Düşündükçe korkumuz artıp cesaretimiz azalacak. Bunu en alâsı kovulmağı sövülmeği ve isterse vapurdaki tatlı su frengi gibi dövülmeği de göze alıp bir cüret göstermektir.

Bereket versin ki yanımızda vizite kağıdı bulundu. Vizite kağıdımızın bir satırı Türkçe yalnız Ahmet Midhat diye yazılı olup onun altında yine bu isim Fransızca hurufuyla da muharrer olduktan fazla üçüncü satır olarak Fransızca bir de "puplissiste" yani "neşirci" kelimesi yazılıdır. Malumdur ki hizmet-i neşriyyede[493] bulunanlara Fransızca bu namı verirler.

Vizite kağıdımız elimizde olduğu halde güya bir dostumuzun hanesine kartdövizit bırakmak vazifesini ifa ediyormuşuz gibi sellemehüsselam[494] kapının çıngırak düğmesini çektik. Akabinde kapı açılıp yalnız pantolon ve yelek ile mülebbes[495] ve önü kar gibi beyaz bir önlük ile mestur[496] temiz pak ve babayiğit bir uşak bizi selamlayarak istikbal eyledi[497]. Elimizde hazır gördüğü vizite kağıdını bir tavr-ı tebessüm ve nezaketle eğilerek bükülerek alıp Rumların Fransızca'ya hiç yanaşmayan şive-i tekellümleriyle[498]:

—Kimin için Mösyö?

Sualini irat eyledi.

İşin buraya kadar gidişi ne ise ne ama şimdi lazım geliyor ki "Madam filan için" yahut "Matmazel filan için" "Mösyö filan için" diye bir isim tasrih[499] etmeli. Halbuki bende tasrih edecek hiçbir isim yok.

Velevki olmasın. Artık işi bu dereceye getirdikten sonra herhangi bir korku saygı beni menedebilecek mi? Sonra iş bilkülliye rezalet derecesini bulacak. Encamında[500] kepazelik muhakkak.

493 neşriyat: yayın
494 sellemehü's-selam: destursuz
495 mülebbes: giyinmiş
496 mestur: örtülü
497 istikbal eylemek: karşılamak
498 şive-i tekellüm: konuşma tarzı
499 tasrih: açıklama
500 encamında: sonunda

Tezyid-i cüret[501] lazım geldi. Tezyit ettik. Uşağa dedik ki:

—Şimdi giren kadınlar için.

Uşak kemal-i istiğrab[502] ile yüzümüze baktı. Bu anda ciğergâhımızdan akıp giden bir kaynar suyun derece-i hararetini sormayınız.

Acaba derhal kapı dışarı tart[503] mı edileceğiz? Yoksa sarışın dilberin etvarı[504] şu hanesine nazaran ümitvar olacağımız bir hüsn-i kabulü ümidimizin fevkinde[505] olarak mı göreceğiz? Bu iki netice-i katiyyeden[506] birisini görmekte biraz daha teahhür[507] vaki oldu. Ama dikkat buyurmalı ki bu teahhürler bizim için tahammülü güç bir işkencedir. Her salisesi her anı yıl kadar geliyor.

Uşak sordu ki:

—Üç kadından hangisi için Mösyö?

—Hangisi olursa olsun. Eğer o esmere takdim olunursa asıl mürselün[508] ileyhasını bulmuş olur.

Uşaktaki istiğrab[509] tavrı daha ziyade arttı. Adeta görülüyor ki herif benim yanlış kapı çalmış olduğuma zahibdir[510]. Bu haneye bu kadınlara öyle birçok yabancılar tarafından vizite kağıtları getirilmek mutad[511] olsa uşakta bu istiğrabların görülmeyeceğini hesap ediyorum.

---

501 tezyid-i cüret: cesareti artırmak
502 kemal-i istigrap: büyük şaşkınlık
503 tard: kovma, sürme
504 etvar-ı şuhane: çekici tavırlar
505 fevkinde: üstünde
506 netice-i katiye: kesin sonuç
507 teahhur: gecikme
508 mürselin-ileyha: gönderilen kişi (kadın)
509 istigrab: şaşkınlık
510 zahib: giden, sanıya kapılan
511 mutad: alışılmış

Badi-i telakide[512] adamcağız bizi velevki yalancı nezaket eseri olsun bir tebessümle kabul eylediği halde yarım dakika hatta on beş saniye geçmeksizin tebessümü ne çabuk kaybederek şu tavr-ı istiğrabı peyda etti? Hatta fazla olarak bir de ciddiyyet munzam[513] oldu. Herhalde nezaketini bütün bütün elden bırakmayarak kapıdan girildiği zaman sol tarafta ve zemin katında kain[514] bir odayı işaretle:

—Buyurunuz Mösyö. Ben de kartınızı takdim edeyim.

Dedi ve tamam kapı karşısındaki merdivenden üst kata çıktı.

Oh! İlk hatvede[515] bizi tevfik[516] ve zafer istikbal eyledi[517]. Bundan sonrası ne olursa olsun o kadar umurumuzda değil. Zira, daha şu kapı önünde uşak tarafından kapı dışarı edilmek de muhtemeldi ya. Bu ihtimali atlattık. Güzel esmer tarafından her ne yolda duçar-ı matrudiyyet[518] edilsek yine ol kadar beis getirmez elbette bu matrudiyyet uşağınki kadar biedebane[519] olmaz. Kadın nezaketi ne kadar olsa başkadır.

Bu müteselliyane mülahazalar[520] metanet-i kalbiyyemizi[521] muhafazaya epeyce yardım ediyorlar idi ise de halecan-ı kalbi bilkülliyye teskin edemiyorlardı. Ama ne halecan. Müddetü'l ömr[522] bu türlüsünü bu derecesini hissetmemişiz.

—Belaya bakınız ki giden uşak gecikti. Acaba ne kadar gecikti? Birkaç saat olmalı. Bize öyle geliyor. Üst katta hiç ayak patırtısı filan da yok. Acaba olması ve uşağın gecikmeyip derhal dönmesi hayra mı alamettir şerre mi?

---

512 badi-i telâkide: karşılaşmanın başlangıcında
513 munzam: ilave
514 kâin: bulunan
515 hatve: adım
516 tevfik: muvafık kılma
517 istikbal eylemek: karşılamak
518 matrudiyet: kovulma
519 bi-edebane: edepsizce
520 müteseliyane mülahazalar: teselli edici düşünceler
521 metanet-i kalbiye: kalbin dayanıklılığı
522 müddetü'l ömr: ömür boyunca

Of! Hatıra bir anda bin şey gelip de hiçbirisine bir mana verememek ne müşkül bela imiş!

Nihayet üst kattan başlayan ayak patırtısı merdivenden aşağıya doğru takarrüp eyledi[523]. Uşak avdet etti. Ağzından çıkaracağı sözü beklemek mümkün mü? Daha çehresinden anlaşıldı ki müjde-i kabul getiriyor. Eli ile merdiveni göstererek:

—Birinci kat, numara 4 dedi. Aman ya Rab! Şu dört kelime benim için ne gunagun[524] tebşiratı mutazammın[525] görüldü!

Birincisi kabul! O pek belli bir şey. İkincisi burası bir hususi konak olmayıp odaları daireleri birer birer icar olunur bir nevi misafirhane. Zira böyle mülakat arzu edilen zatın ikametgâhını şu surette haber vermekten bu anlaşılıyor. Üçüncüsü bizim esmer güzeli bir hanenin sahibesi bir familyanın amiresi filan değil. Anlaşılıyor ya? "Garni" denilen mefruş[526] misafirhanelerde sakin olanlardan. Bu halde sarışın güzel kendi hemşiresi değil. O zaten vapurda da anlaşılmıştı ya. Bir vakit rakibesi imiş bile! Ya acaba o yaşlı kadın validesi mi? Pek de benzer. O da esmer, yağız kocakarı.

Dikkat buyurmalıdır ki şu mütalaat uşağın o dört kelimeyi söylediği zaman ile benim oturduğum yerden ayağa kalkıncaya kadar geçen zaman arasında varit olmuşlardı. İnsanın ihsası uyanık kalbi pür heyecan zihni mütelaşi olduğu zaman bu misüllü varidat ne yaman sürat peyda ediyor.

Artık bir tavr-ı muzafferane ve sahibkıranane ile merdivenden yukarıya çıkmağa başladık. Fakat heyecan eksilmeyip arttı. Hafakan derecesine vardı. Nefesim nefesimi takip ediyor. Merdivenin üst başına varıncaya kadar gözlerim karardı. Sendelemeğe başladım. Düşmemek için dehlize tutundum.

523 takarrüb: yaklaşama

524 gûnagûn: türlü türlü

525 tebşirat-ı mutazammın: müjdeleri içine alan

526 mefruş: dayalı döşeli

Merdivenin üst başı üç metre arzı[527] ve altı metre kadar tulü[528] olan müstatil[529] bir saha olup sokak cihetindeki dört penceresi güzel perdeler ve pencerelerin önleri kanepeler koltuklar ve zemini bu Uşak kaliçesi[530] ile mefruş idi.

Oda kapıları ikisi de cenahlarda ve ikisi merdiven başının sağ ve sol taraflarında dört kapı idiyse de kararmış gözlerim ile kapılar üzerinde menkuş[531] olan ufacık numaraları seçemediğimden dördüncü numarayı bulabilmek için biraz aramağa muhtaç kalmıştım. Bereket versin ki o aralık kapının birisi açılarak güzel esmer levendane bir salınış ile eşik üzerine çıktı.

Tuhaf ya! Bu bendeki hal ne? Güya kadına dil düşürmüşüm. Güya sevda ve garamımı[532] itiraf ile teklif-i ubudiyete[533] gelmişim. Çocuk mu oldum? Ne bu heyecan!

Oh! Güzel esmer vapurdaki kadar tünd[534] değil. Bir misafir kabulü için zaruriyattan gördüğüne mi mebnidir[535] nedir gözlerinde yanakların da dudaklarında tebessüm hali nümayan[536].

Yekdiğerimizi ikimiz birden selamladık. Bendeki reverans pek tazimkârane[537]! Ondaki selam bir baş işaretinden ibaret ama pek zarifane. İlk telakkide:

—Mösyö! ...

Diye başladığı sözü bitiremedi. Vizite kağıdında matbu olan ismi de derhatır[538] edemiyormuş gibi davrandığı görüldü. Ben muhabereyi bir latife ile açmış olmak için gülerek ve Fransızca olarak:

527 arzı: genişliği
528 tullü: boyu
529 müstatil: dikdörtgen
530 kaliçe: halı
531 menkuş: yazılı
532 garam: aşk
533 teklif-i ubudiyet: kulluk teklifi
534 tünd: sert
535 mebni: kurulmuş
536 nümayan: görünen
537 tazimkârane: saygılıca
538 derhatır: hatırlama

—Çolpa Türk pilotu.

Dedim. Meğer vapurdaki sözünü unutmamış. Hasıl olan mahcubiyetini tezyid-i tebessümle[539] setre[540] çalışarak dedi ki:

—Ne yapalım? Şahsınız meçhulümüzdü.

Bu söz bana pek büyük bir ümit verdi. Hemen dedim ki:

—İsmimiz malumunuz olduğunu bilsem şahsımızın meçhuliyetinden endişem kalmazdı.

Kapıdan dışarı iki hatve atıp bir koltuk sandalyesini bana irae[541] ederek ve kendisi diğerine oturarak dedi ki:

—Ahmet Midhat ism-i marufu[542] meçhulümüz olabilir mi?

—Osmanlılarca biraz marufiyetini ümid edebilirim.

—Acayip! Bizce neden maruf olmasın? Asarımızdan bazılarını Tercüman-ı Efkar gazetesi Ermeni hurufuyla tefrika yollu tab etmiştir. Bunlar sizi Ermeni karileri nezdinde de maruf eylemiştir. Keşke cümlesi tab edilseler!

—Öyle ise cömertliğin hakikaten en büyük fezailden[543] olduğuna arz-ı teslimiyyet[544] ederim.

—Şimdiye kadar müselleminiz[545] değil miydi?

—Müsellem idi Matmazel. Ancak Andon Efendi o müsaadeyi benden istediği zaman bazı ahbap istifade cihetinin de gözetilmesini nasihat eylemişler idi de nasihatlerini kabul etmiş mi cömertlikte ifrata haml[546] eylemişler idi. İşte istifadenin en büyüğüne bugün nail oldum. Nezdinizdeki maru-

539 tezyid-i tebessüm: tebessümü artırmak
540 setr: hat, örtme
541 irae: gösterme
542 ism-i maruf: tanınmış isim
543 fezail: fazilet
544 arz-ı teslimeyet: kabul etme
545 müsellim: teslim eden
546 haml: yüklenme

fiyyet[547] ve tarafınızdan gördüğüm makbuliyet benim için o kadar büyük bir mükafat bir istifadedir ki asarımın[548] cümlesinden nail olmuş[549] bulunduğum netice-i mükafatla tesavi[550] hasıl idi.

Esmer güzeli vapurdayken lâbis[551] bulunduğu şapkayı eldivenleri ve hatta amazonu ve onun altındaki korsayı çıkarmıştı da yalnız açık yeşil gron eteklik üzerine genişçe paltomsu bir şey giymiş idi. Bu da kendisine pek yaraşmış ve hele şapkanın indifaıyla[552] kol kalınlığında saç turrelerinin[553] ense cihetinde büklüm büklüm meydan almaları ziyadesiyle nazar-rüba[554] bir hal peyda eylemişti.

İlk başladığımız muhavereyi Fransızca başlamış olduğumuz halde sonraları işi Türkçeye döktük. Teslim ederiz ki bu kadının Fransızcası hakikaten en müteeddib[555] ve müteallim[556] bir Fransız kadınından fark olunamayacak derece-i mükemmeliyette bulunduğu gibi Türkçesinde de azca bir Ermeni şive-i telaffuzundan başka kusuru yoktur. Hatta lisanımızı epeyce de mustalah[557] söylüyordu. Bunun hikmetini izahta hiç teehhür[558] vuku bulmadı. Tarafımızdan gösterilen hayret üzerine dedi ki:

—Bence maderzad[559] olan lisan Türkçedir. Kisbi[560] olan lisan dahi Fransızcadır. Ermenice hemen hiç bilmem desem mübalağa sayılamaz. Çünkü levazım -ı beytiyyenin[561] gösterdiği lüzum üzerine uşaklardan muşaklardan konudan komşudan öğrenmiş olduğum biraz Rumca Ermeniceme dahi faikdir[562].

547 marufiyet: tanınmışlık
548 asar: eserler
549 nail olmak: kavuşmak
550 tesavi: iki şeyin denk olması
551 lâbis: giyinmiş
552 indifaıyla: çıkarmasıyla
553 turre: bukle
554 nazar-rüba: çekici
555 müteeddib: edepli
556 müteallim: bilgili
557 müstalah: ağdalı
558 teahhur: gecikme
559 maderzad: anadan doğma
560 kesbi: sonradan öğrenilen
561 levazım-ı beytiye: evin ihtiyaçları
562 faik: üstün

—Halbuki lisan-ı Osmani kendileri için lisan-ı maderzad olan asıl Türklerde bile bu lisanı sizin kadar muntazam söylemek ders görmeyenlere pek de nasip olamamaktadır.

—Vartan Paşa'nın, Punasyan'ın vesair Ermeni hurufuyla[563] Türkçe yazan muharrirlerin asarını kâmilen okumuşumdur. Sizin bazı asarınızı da okuyabilişim bu münasebetledir. Ermenice bilmediğim ve tahsilini hem güç hem beyhude gördüğüm için Fransızcadan maada işletmek arzusuna düştüğüm diğer lisan olarak Osmanlıcayı intihab[564] ettim. Fena mı ettim dersiniz?

—Estağfiruhu madam. Öyle demeğe dilim nasıl varabilir ki naçiz ismimim sizce dahi marufiyeti ancak bu sayede müyesser[565] olabilmiştir.

İşte görüyorsunuz ya? Güzel esmer ile musahebeye[566] koyulduk. Bu ise bizim için çend[567] dakika evvel ümidin de ihtimalin de fersah fersah haricinde görülen bir nimetti. Fakat biz buraya mübahese-i lisaniyyeye[568] mi geldik?

Bendeki merak arttıkça artıyor. Böyle cemali[569], terbiyesi gibi Fransızcası Türkçesi de mükemmel bir yegane-i rüzgârdan[570] tahkikine muhtaç olduğum şeylerin ehemmiyeti hayalimde büyüdükçe büyüyor.

Nasıl büyümesin? Mahut[571] gaddardan kendi mağduriyetinden hasbihale başlayarak nihayet koskocaman bir tatlı su frengini bir düzine şamarla teçhiz[572] etmesinden dolayı nazarımdaki ehemmiyeti dehşet mertebesine varmış olan bu kadın şimdi karşımda gayet halim selim güler yüzlü, tatlı sözlü bir musahibe olmak tavrını takınmış.

---

563 huruf: harfler
564 intihab: seçmek, ayırmak
565 müyesser: mümkün
566 müsahebe: sohbet
567 çend: Ne kadar?
568 mübahese-i lisaniye: dil bahsi
569 cemal: güzellik
570 yegâne-i rüzgâr: zamane harikası
571 mahut: bilinen
572 teçhiz:donatma

Ya bunca matlup[573] olan istizahata girişecek olduğum halde tehlikeli esmeri darıltacak olur isem? Ya yine nazikane bir cevab-ı redd ile şu tatlı musahebeyi de kısa keserek bizi merdivenden aşağıya teşyi[574] ediverecek olur ise?

Ne? Ne? "Ne zararı var" mı dediniz? Çend dakika evvel göze aldırmış bulunduğum bir matrudiyyet[575], nazikane vukua geliverecek olursa zaten muntazır[576] olduğum şeye uğramış mı sayılacağım?

Affedersiniz efendim! Benim şimdiki hal ve mevkiim çend dakika evvelki hal ve mevki değildir. Ben o zaman uşak tarafından bile bir çin-i cebin[577] ile geriye çevriliverecek kim idüğü ne idüğü belirsiz bir adam idim. Şimdi ise şunun şurasında el-minnetü lillah[578] bir Ahmet Midhat'ım.

Buraya kadar ne oldu ise oldu. Şu mevkii nasıl ihraz[579] ettim ise ettim. Fakat şimdi kaybedecek olur isem pek büyük ziyana uğramış olacağım. Çend dakika evvelki matrudiyyette ise hiçbir zarar mutasavver[580] değildi. Acelem ne! Meydan bizim! Ne zaman olsa öğreneceğim şeyi öğrenebilirim. Bu gün olmaz ise yarın oluversin. Bu hafta olmaz ise gelecek hafta oluversin. İnsanın böyle bir ahbabı bulunmak az saadet midir? Ama ahbabımın henüz ismini bile bilmiyormuşum. Hiçbir ziyanı yok. Yavaş yavaş ismini de öğrenirim resmini de.

İşte bu mütalaa ve mülahaza[581] üzerine esmer güzelinden hiçbir şey sual etmemeğe katiyen karar verdim. Bugünkü şu ilk mülakat kendi tabiatiyle herhangi neticeye müncer[582] olacak ise oluvermesi için işi hah tabiisine bıraktım.

Sanki bugün buraya gelişim asıl ne maksat üzerine olduğunu güzel esmer anlamamış mıdır? Vakıa musahabenin şimdiye kadar suret-i cereyanına bakılırsa

573 matlup: istenen
574 teşyi: uğurlamak
575 matrudiyet: kovulma
576 muntazır: bekleyen
577 çin-i cebn:surat asıklığı
578 el-minnetü lillah :Allah'a şükürler olsun
579 ihraz: elde etme
580 mutasavver: tasavvur edilmiş
581 mütalaa ve mülahaza: değerlendirme ve düşünme
582 müncer: bir yana doğru çekilip sürüklenen

anlamamış gibi görünüyor. Hep neşriyattan filandan bahs olunuyor. Fransızca edebiyatla Osmanlıca edebiyatın mukayesesinden dem vuruluyor.

Lakin o kadar zeki ve fatin[583] bir kadın için buraya gelişten bunca maksad-ı esası[584] ne olduğunu anlayamamak hatırlara gelebilecek nakayisten[585] değildir. Ahmet Midhat olduğumu gördükten sonra sarışın refikasıyla Fransızca ettiği hasbıhali anlayamamış olduğuma nasıl ihtimal verebilir? Beni şuraya kadar celb için yalnız bu hasbıhal kâfi iken Napolyon sakallı kasklı Ermeniyi tokatlaması da munzam[586] olur ise bu ihtimal bir kat daha istibad[587] olunmaz mı?

Ama hiç oralara yanaşmıyormuş. Adi bir kadın olsaydı o yanaşmadığı halde, biz yanaştırmağa cesaret edebilirdik. Fakat tabakat-ı nisvaniyyenin[588] halasında bulunan bir kadını kendi kendisine yanaşmak istemediği vadilere yanaştırmağa çalışmak büsbütün ürkütüp kızdırıp kaçırmağa müncer[589] olmasın diye bihakkın[590] havf[591] edilebilir.

Elhasıl bugün bizde sabahtan mutasavver[592] olan münazara-i kalemiyye planları roman kubbeleri filan gibi vezaif-i yevmiyye[593] ile iştigale vakit kalmadı. Akşama kadar zamanımız esmer güzeli ile iştigalde geçti. Ama bunu zayiattan addetmeyiniz. Keşke zamanın kısm-ı ağlebi[594] böyle tatlı musahebatta geçse!

Bir aralık mahut yaşlı kadın üst kat merdiveninden aşağıda bizim olduğumuz sofaya inmiş ve beni orada görünce müteaccibane[595] bir tavırla yılışmak istemiş idi. Ancak koca karıcağızın:

583 fatin: akıllı
584 maksad-ı esasi: asıl maksat
585 nekais: kusurlar
586 munzam: ilave
587 istibad: uzak
588 tabakat-ı nisvaniyye: kadın tabakaları
589 müncer: bir yana doğru çekilip sürüklenen
590 bihakkın: hakkıyla
591 havf: korku
592 mutasavver: düşünülmüş
593 vezaif-i yevmiyye: günlük vazifeler
594 kısm-ı aglebi: tamamı
595 müteaccibane: şaşırmış gibi

—Oo. Vapurdakidir ne?

Suretindeki mukaddimesi üzerine bizim esmer:

—Dışarıya mı gidiyor idiniz Dudu! Gidiniz gidiniz. Şimdiki halde sizden rica edecek başka bir hizmet yoktur. Bizim de efendi ile teati[596] edecek bazı mühim sözlerimiz vardır.

Diye mukaddimenin önünü kesiverecektir, gideceği yol hangisi olacağını göstermek için de aşağıdaki merdiveni eliyle işaret etmiş ve diğer elile de kadıncağızın arkasını okşayarak merdivene doğru sülukunu[597] teshil[598] edivermiş olduğundan Duducağız mübhemat[599] suretinde bazı kelimatı mırıldanarak merdivenden aşağıya inmiş gitmiş idi.

Müdet-i mülakat ve musahabemizde[600] aşağıdan yukarıya birkaç kadın çıktığı görülmüşse de yukarıdan aşağıya Dudu'dan başka kimsenin indiği ve bu sofaya açılan diğer üç kapıdan adam zuhuru görülememiş idi. Hatta sarışından da bir haber alınamamış idı.

Vakit adeta ikindiye vardığında oturduğum yerden ayağa kalkarak dedim ki:

—Anlaşıldı ki beni kovmayacaksınız. Ben de kovulmaksızın gitmeyecek gibi göründüm. ·

—Estağfirullah! İki saatten ziyadedir ki sizi işgal ve ihtimale pek karib[601] olduğuna göre izac[602] dahi ediyorum.

—Estağfurullah! Bilakis ömründe pek tatlı geçirdiğim saatlere bunları da katacağım.

596 teati: karşılıklı alışveriş
597 sülûk: gidiş
598 teshil: kolaylaştırma
599 mübhemat suretinde: anlaşılmaz tarzda
600 müddet-i mülakat ve musahebe: görüşme ve sohbet süresi
601 karib: yakın
602 iz'ac: rahatsız etmek

—Öyle olduğuna inansam bu derecelerdeki bahtiyarlığıma benim de şaşmaklığım lazım gelir.

—Bu iltifat ve inayetiniz beni pek müteselli edemez. Müteselli olabilmek için yalnız bir şey vardır ki o da şayan-ı tahsin[603] olamayacak adamlar gibi sizi buraya kadar bade't-takib[604] huzurunuzla teşerrüfe[605] kadar istidaya[606] beni mecbur eyleyen sebeptir. O sebebi pek ala bildiğinizden bana söyletip de mahcup etmeyi ve hal-i mahcubiyyetimi bir tavr-ı muzafferane[607] ile temaşa[608] eylemeği arzu etmezsiniz zannederim.

Bu söz güzel esmerde bir durgunluğu mucip oldu. Acaba darılttık mı diye yüreğim oynamağa başladı. Fakat şu başlangıçtan sonra derakab[609] ricat[610] gösterilecek olsa zaafa haml[611] olunacağını düşündüm. Pek de ziyade kuvvet göstermek hiç de caiz değilse de derece-i zaaf ve kuvvetini muvazeneye[612] de iktidarın kalmamış olduğu halde yine ben sözde devam ederek dedim ki:

—Matmazel! Sokak kapınızdan dışarıya çıkar çıkmaz bir hab-ı latiften[613] bidar[614] olacağım ki o müddetdeki rüya müddet-i ömründe emsalini görmediğim bir bahtiyarlık iken badema[615] onun yalnız yadıyla tecdid-i bahtiyariye[616] çalışmak mecburiyetinde kalarak yoksa tekerrür-i vukuunu[617] bir daha hayalden bile geçiremeyeceğim değil mi?

---

603 şayan-ı tahsin: övgüye değer
604 bade't-takip: takip ettikten sonra
605 teşerrüf: şereflenmeye
606 istida: arzu
607 tavr-ı muzafferâne: muzaffer bir eda ile
608 temaşa: seyretme
609 derakap: derhâl
610 ricat: geri dönme
611 haml olunmak: zayıflığa verilmek
612 muvazene: dengeleme
613 hab-ı latif: güzel uyku
614 bidar: uykusuz
615 badema: bundan sonra
616 tecdid-i bahtiyarıye: bahtiyarlığı yenileme
617 tekerrür-ü vukuu: olayın tekrarı

Dilber-i esmer sağ elinin salavat parmağını iki dudakları arasına soktu. Galiba ön dişleriyle parmağının ucunu ısırıp sıkıyor idi. Ciddi ve biraz da dalgınca bir tavırla yüzüme bakı yor idi. Hiçbir şey söylemiyor idi.

İkinci hatveyi de attığımız halde red ve tard[618] edilmemiş olmak bizdeki cesareti arttırdı. Biraz da ümit mukaddimesi gösterdi. Binaenaleyh yine sözde devam ederek dedim ki:

—Emrinize tamamıyla itaat arzusuna tevfik-i hareket[619] beni pek büyük bahtiyar eden esbaptan[620] olacağı muhakkak bulunduğuna göre "Bu günkü müşahedatı unut. Onu unutmak istemeyen diğerlerine de unutturur. Şu hanenin yolunu harita-i hatıradan sil" diye emredecek olursanız bu emr ile memuriyeti ve o memuriyette sadakat ve sebatı da cana minnet bileceğim.

Parmağı ağzından çıktı. Elini uzattı. Ben de derhal elimi takdim ettim. Elimi tutup sıkarak dedi ki:

—Tercüman-ı Efkar gazetesinde Ermenice huruf ile matbuunu okuduğum romandaki Rakım Efendi misiniz?

Artık tepeden tırnağa kadar bir cesaret-i mücesseme[621] kesildim. Ama ihtirazı[622] ihtiyatı yine elden bırakmıyorum. Dedim ki:

—Matmazel! O Rakım bir şahs-ı muhayyeldir[623]. Muharririn onda tasvir eylediği mükemmeliyeti bin türlü maayib[624] ile mayubiyyetimi görüp durduğum halde kendime nasıl mal edebilirim?

Elimi bıraktı. Baş parmağıyla diğer üç parmağım büküp salavat parmağını dikerek tenbihgûne[625] birkaç işareti müteakiben dedi ki:

---

618 tard: kovulma
619 tevfik-i hareket: uygun hareket
620 esbap: sebepler
621 cesaret-i mücesseme: cisimleşmiş cesaret
622 ihtiraz: çekingenlik
623 şahs-ı muhayyel: hayali kişi
624 ma'ayib: kusurlar
625 tembih-gûne: uyarı tarzında

—Bir muharrir büyüklük ve mükemmeliyet ne olduğunu bilmese tahayyül ettiği eşhasta[626] da bunları tasvir edemez. Ressam hayalinde mahlûk ve mürtesem[627] olan hüsnü levhası üzerine tersim[628] edip, kendinde olmayanı tersim edemez. Mahlûk Halik'ının[629] evsafına[630] ne nispette iştirak ve ittiba[631] eylerse o nispette mükemmel sayılır. Siz mahlûk-ı musavveriniz[632] olan Rakım'ın evsafına iştirak istidadını da kendinizden tecrit[633] mi etmek istiyorsunuz? Maksadınız tevazu[634] ise onun da bu derecesi çoktur.

Ne yolda mukabele edebileceğimi şaşırmak derecelerine geldim. Birkaç söze başladım ki neticelendirmek hakikaten mümkün olamadı. Dilber-i esmer bir daha elini uzatıp elimi alarak ve sıkarak dedi ki:

—Sergüzeştimi Rakım'a tevdi[635] edebilirim. Rakım'ın bana vadedeceği dostluğa itimad eyleyebilirim. Rica ederim bir gün bana Rakım'ı getiriniz.

—Baş üstüne! Fakat Rakım'ı kime getireyim? Hangi zatın namına takdim edeyim?

—İşte bu hanenin şu birinci katında, şu dört numaralı odasında sakin Siranuş Hanım'a!

Bu sözü söyleyerek bu müsaadesiyle beni gerçekten ihya eyleyerek elimi bir daha sıktı ve ilk selamından daha tazimkârane[636] daha dostane bir reverans ile veda işaretini verdi. Ben dahi evvelkinden daha ihtiramkârane[637] bir selam ile hem teşekkür hem veda eyledim. Siranuş Hanım odasına doğru yürüdüğü ve

626 eşhas: şahıslar
627 mürtesem: resmedilmiş
628 tersim etmek: resmetmek
629 Halık: Yaratıcı
630 evsaf: nitelik
631 ittiba: uyma
632 musavver: tasavvur olunan
633 tecrit: ayırmak
634 tevazu: alçakgönüllülük
635 tevdi: emanet
636 tazimkârane: saygılıca
637 ihtiramkârane: saygılı

ben merdivene doğru hatveendaz[638] olduğum halde hep gözlerimiz bila ihtiyar yekdiğerimize müteveccihtiler[639]. Ben kendi tavrımın ne halde olduğunu bilemem. Fakat Siranuş Hanım'ın tavrındaki tebessüm ve beşaşet[640] emareleri[641] külliyyen zail olmuştular. O emarelerine vapurdaki halinden bin kat fazla bir ciddiyet bir tündlük[642] gelmişti. O çatkın tavırla bana atfettiği enzar[643] hakikaten en metin kalpleri lerzenak[644] edecek surette idi.

Karilerimiz tahattur[645] buyururlar ki Siranuş Hanım'ın dermiyan[646] eylediği Rakım Efendi, bundan on beş sene kadar mukaddem[647], Rodos'ta yazmış bulunduğum romanlar meyanında "Felatun Bey ile Rakım Efendi" nam romanın kahramanıdır. Kezalik[648] gerek İslâm'dan ve gerek Ermeni'den olan karilerim derhatır ederler ki bundan on on bir sene kadar mukaddem yani Tercüman-ı Efkar namıyla lisan-ı Osmanice ve hurufu Ermenice olarak tesis edilen gazeteye tefrika yollu ilk basılan romanım da bu romandı ki sonra kitap olarak dahi ayrıca basılıp Ermeni karilerim nezdinde bir rağbet-i mahsusa[649] ile telakki olunmuştu[650].

İşte Siranuş Hanım bundan sonra bir gün kendi huzuruna getirmekliğimi emreylediği Rakım bu Rakım-ı muhayyeldir. Bu emrinden maksadı ise bana:

Rakım Efendi'de tasvir ettiğin hal ve şanı takın da, bir gün öyle gel.

---

638 hatve-endâz: adım atmak üzere
639 müteveccih: yönelmiş
640 beşaşet emaresi: sevinç işareti
641 emare: belirti
642 tündlük: sertlik
643 enzar: bakışlar
644 lerzenâk: titremeye tutulmuş
645 tahattur: hatırlama
646 dermiyan: söyleme
647 mukaddem: önce
648 kezalik: aynı biçimde
649 rağbet-i mahsusa: özel ilgi
650 telakki olmak: kabul edilme

Demektir. Eğer hilm ü tevazu[651] iltizam[652] etmemiş olsa idim de bugün bana "Rakım Efendi misiniz?" sualini irad eylediği zaman bir cüret-i müddeiyane[653] ile "evet" cevabını vermiş olsa idim acaba sergüzeştini hikâye ve esrar ü hafayanesini[654] tevdi edecek mi idi? Bunu bilemem. Fakat kendi ismimi vermekle beraber Rakım sıfatıyla muttasıf[655] olmaklığım üzerine hikâyesini söyleyeceği vaadini de ita[656] etmesi benim için memul ve matlup[657] olan muvaffakıyetin tamamı demek idi.

Siranuş'un hanesinden çıktım. Derhal bir araba bulamadım ki binip Köprü'ye kadar gideyim. Tünel'e doğru piyade olarak yürümeğe mecbur oldum. Anlamalı bendeki dalgınlığı ki Tünel meydanına geldiğim halde sağa sapacağım Mevlevihane'ye doğru yürüyüvermişim. Koca Yüksek kaldırım yokuşunu yukarıdan aşağıya kadar inmişim de haberim yok. Köprü başına kadar gelerek para vermek mecburiyyeti üzerine hal-i bidariye[658] avdet eylediğimde adeta korktum. Neredeyim ne haldeyim diye etrafıma bakındım. Evvelce Siranuş Hanım'a da demiş olduğum veçhile hakikaten bir tatlı uykudan uyanmışa bir güzel rüyayı kaybetmişe döndüm.

Beykoz'dan beri mütemadiyen altı saat kadar gördüğüm zatı tekrar hayalim önünde bulmak tecessüm ettirmek istiyor idim de muvaffak olamıyordum. Güya o şekli bilkülliyye unutmuştum. Güya şuracıkta tekrar karşıma çıkıverecek olsa yine tanıyamayacakmışım. Kendimi pekala biliyorum. Âşık değilim. Şöyle kartlık zamanında değil a gençlik zamanlarımda bile kahraman-ı aşk beni kolay kolay pençesinde zebun edememiştir[659]. Adi heva ve heveslerden bahsetmiyorum. O gibi mağlubiyetler insan için ekseriya ihtiyaridir. Beni bugün şu hallere koyan şey sanatıma ait bir keyfiyettir.

---

651 hilm ve tevazu: yumuşaklık ve alçak gönüllülük

652 iltizam: seçme

653 cüret-i müddeiyane: iddialı bir cesaretle

654 hâfiyâ: sırlar

655 mutasıf: nitelenme

656 ita etme: verme

657 memul ve matlup: umut ve arzu edilen

658 hâl-i bidari: uyanma

659 zebun etmek: güçsüz bırakmak

Romancılık! Yirmi senedir iştigal ettiğim sanat. Yalnız yazdıklarımı tamamen okuyan bir adam çok roman okumuşlardan addolunur. Ben yazdığım kadarının belki otuz mislisini okumuşum. Eserlerim sahayifinde[660] tasvir ve tahrir[661] eylemiş olduğum hayalatın belki üç yüz mislini tasavvur etmişim de sırasını getirerek safha-i tahrirde[662] tasvir edememişim. Yazdığım şeylerin bir çoğu cidden sahihu'l vukudur[663]. Birazı kendimde bir çoğu da ahbabımda vaki olmuştur. Artık kartalmış bir romancı sayıldığım halde bugün tesadüf eylediğim şu roman beni bu derecelerde teshir[664] edebilmeli midir?

Hem durunuz bakalım. Bu romanın da henüz ne miktarını gördüm? Bir güzel tünd[665] ve cesur kadın bir gaddarın mağduru olmuş. Kıyafeti mübeddel[666] bir Ermeniye on on iki şamar vurmuş. Mağduru olduğu adam da o değil. İşin içinde bir de Seyyit Mehmet Numan var. Başka? Hiç.

Halbuki beş on günden beri benim kafamda bir roman dolaşıyordu. Ne güzel vakalar tahayyül ediyordum. Ne güzel entrikalar buluyordum. Siranuş ile müsadefe[667] bunları bilkülliye hatırımdan çıkardı. O mücessem[668] romanı tetebbu[669] sevdası dil ü canımı istila eyledi.

Matbaaya kadar gittim. Biraz iş gördüm. Ama zihnim hep o meşguliyette. Siranuş'un sergüzeşt-i ahvalinden[670] haber aldığım kadar şeyleri birer nokta-i malume[671] addederek bunları yekdiğerine rabt[672] için sabırsızlıkla birtakım vukuat tahayyül ediyorum. Müteakıben bu hayalatı redd ile kendi kendime diyorum ki:

---

660 sahayif: sayfalar
661 tahrir: yazma
662 safha-ı tahrir: yazma aşaması
663 sahihu'l vuku: gerçekten olan
664 teshir: büyüleme
665 tünd: sert
666 mübeddel: değiştirilmiş
667 müsadefe: karşılaşma
668 mücessem: canlı, cisimleşmiş
669 tetebbu: araştırma
670 sergüzeşt-i ahval: macera
671 nokta-i malûme: bilinen nokta
672 rabt: birbirine bağlamak

—Acele etmeyelim. Hayali hakikate tercihte mana ne. Maksat hayal ise Siranuş'u unutmalı. Hakikat ise sabırsızlığı isticali[673] terk etmeli. Metanet lazım metanet.

Evet. Metanet lazım sabırsızlık lazım değil. Ama ne zamana kadar? Olsa olsa yarın sabaha kadar. Hiç Siranuş'a gidip müştakı[674] mütehassiri[675] olduğum malumatı istihsal[676] emrinde bir gün ziyade geçmesini tecviz[677] edebilir miyim?

O akşam Beykoz'a da avdet edemedim. O zaman biraderim Cevdet matbaaya yakın olsun diye Hoca Paşa'da bir hana isticariyle ikamet eylemekteydi. Geceyi biraderde geçirdim. Ertesi sabah erkenden soluğu Beyoğlu'nda aldım. Vizite kağıdının üzerine "Rakım'ı getirdim" ibaresini Fransızca olarak yazıp hazırlamıştım. Kapıyı çaldım dünkü uşak çıktı. Herife:

—Bu kadar erken gelişim Madam Siranuş'un dünkü verdiği emre mebnidir[678]. Ne zaman uykudan kalkar da bu kâğıdın itası[679] münasip düşerse kendisine verirsiniz.

Dediğim gibi bir de cebimden bir Osmanlı lirası çıkarıp uzatarak:

—Şunu da tarafımdan kabul edersiniz. Ben şurada, Lüksenburg kahvehanesindeyim. Madamın benim için vereceği emir ve cevabı oraya gelip tebliğ eylersiniz.

Dedim. Herif yerlere kapanırcasına reveranslar ile emrimi kabul eyledi. "Altın anahtar her kapıyı açar" derler. Vakıa uşak benim hakkımda vereceği hükm-i mayubu bir daha istinaf kabil olamayacak surette verdi. Neme lazım? Bir lira bahşişimi kabul ederek emrimi icraya mutavaatkârane ve münkadane bir surette boyun eğmiş rıza göstermiş olan bir uşak nazarında tebriye-i zimmete mecbur muyum? Ben kendi vicdanıma bakarım, kendi vicdanıma.

673 istical: acelecilik
674 müştak: özleyen
675 mütehassir: hasret çekme
676 istihsal:elde etme
677 tecviz: kabul etme
678 mebni: dayalı
679 ita: verilme

Karilerim dünkü halim ile bugünkü halimi muvazene buyuruyorlar mı? Dün şu kapının önünde korkumdan tir tir titriyor idim. Bu gün bu hanenin efendisiymişim gibi emirler veriyorum.

Uşağa dediğim veçhile Lüksenburg kahvesine gittim. İllustration nam Fransızca musavver[680] gazeteyi alıp resimlerini temaşaya başladım. O bitti. Le Mond İllustre gazetesini aldım. O da bitti. İngilizlerin en meşhur musavver gazetesi olan Grafik de bitti. "Bitti" diyorum. Ama biten nedir? Biliyor musunuz? Yalnız gazetenin yapraklarını çevirişim bitiyor. Resimler şöyle gözümün önünden gelip geçiyorlar. Ama hiçbirisi sahfa-i hafızamda[681] yer tutmuyor. Her gazeteyi bitirdikten sonra değil a, her yaprağı çevirdikten sonra diğer sahifede ne resim görmüş olduğumu soracak olsalar bilemem.

Işte İllustration ve Le Mond illustre ve Grafik gazeteleri bittiler ama, bu suretle bittiler. Badehu[682] tamam Avusturyalıların Kikiriki nam musavver mizah gazetesini elime almıştım kî camın dış tarafından uşak göründü. Hemen kahve parasını verip çıktım. Uşağın beni selamlayıp buyurun makamında eliyle yol göstermesi kifayet eyledi, söze ihtiyaç kalmadı. Anladım ki Matmazel vüruduma[683] muntazırdır. Aculane[684] adımlar ile yürüdüm. Üç beş dakika sonra kendimi yine dünkü üç metre arzında[685] ve altı metre tulunda[686] olan sofada buldum.

Ben merdivenden çıkarken Siranuş Hanım dahi odasından çıkarak beni karşıladı. Yukarıdan aşağı koyu mai bir rubadi[687] kamara giymiş saçlarını bir suret-i kamilanede[688] taramıştı. Şu sadelik dünkü külfetli süsten ziyade kendisine yakışmış olduğunu kabul etmelisiniz.

680 musavver: resimli
681 sahfa-i hafıza: hafızanın üzeri
682 badehu: ondan sonra
683 vürud: geliş
684 aculâne: aceleci
685 arz: genişlik
686 tul: boy
687 rubadi kamara: gündelik giysi
688 suret-i kâmilâne: yetişkin kadınlara özgü

Dünkünden daha mütebessimane ve daha dostane bir tavırla hem elini uzatarak hem birkaç adım atarak icra eylediği istikbale[689] hayran kaldım. Ben de o güzel eli sımsıkı tutup gayet dostane ve safiyane tahrik eyledim[690]. Dedi ki:

—Ha şöyle! Şimdi inandım ki gelen Rakım'dır.

Bu gün bana tevdi edeceği[691] esrar ve hikâye eyleyeceği ahval için şu mefruş[692] sofa memen ve mahrem sayılamadı. Beni kendi odasına götürdü.

Bu oda hem yatak ve hem ikamet odası halini cem eyleyen mefruş odalardandır. Fakat yatak bir alkov içinde saklı olduğu ve önü mükellef [693] bir perde ile mestur[694] bulunduğu için alafrangada yatağını göstermeği ayıp sayanları da mahcup etmez.

Oda Beyoğlu'nda birinci derecelerde mefruş olan odalardandır. Bir kadını rahatlandırmak için lazım olan şeylerin kaffesini camidir. Piyanoya varıncaya kadar. Bir tarafta da karma karışık bir hayli kitaplar yığılmış.

Siranuş dedi ki:

—Bu gün sizi ihtimal ki akşama kadar alıkoyacağım. İhtimal ki sabah kahvaltısı ile akşamı edemezsiniz. Bunun için kuşluk taamını burada tenavüle mahkûmsunuz.

Bizde itiraza muhalefete derman tasavvur olunabilir mi?

Bugün musahebe nevinden söylenen lakırdılar hemen şundan ibaret kaldı. Bir de ta hasbihalin sonunda birkaç lakırdı daha teati edildi. Ondan maada hep Siranuş'un hikaye eylediği sergüzeşt olup o söylüyordu ben mahsusen alıp birlikte götürmüş olduğum cüzdana birkaçar kelimeden ibaret muhtasar muhtasar kayıtlar yazıyor idim.

689 istikbal: karşılama

690 tahrik eyleme: sıkma

691 tevdi etme: verme

692 mefruş: dayalı döşeli

693 mükellef: yükümlü

694 mestur: kaplı

Benim de müşterek sayılacağım şu roman hakikaten her külfete her zahmete değdi. Okudukları zaman, bunu karilerim dahi tastik edeceklerdir ümidindeyim. Hikâyenin hitamından[695] sonra Siranuş dedi ki:

—Gördünüz mü Rakım Efendi. Birçok vakitlerde hâsıl edilmiş bulunan bunca tatlı ümitlerin hemen bir anda nasıl mahvolduğunu gördünüz mü?

—Hakkınız var Matmazel, hakkınız var.

—İşte bir gün evvel bahtiyarlığına mağrur olan bir kız bir gün sonra böyle yürekler acısı ölüp gitti.

Hakikaten kadıncağız pek doğru söylüyordu. Kendi hal ve tavrında kendi kadar ulüvv-i cenabda[696] bulunan bir kadın için gerçekten acınacak hal. Dünkünden daha geç vakitti ki vedalaştık. Esna-yı vedada Siranuş Hanım:

—Rakım Efendi'yi bir daha roman sahifesinde mi göreceğiz?

—Demesiyle en parlak bir tavr-ı şükran[697] takınarak dedim ki:

—Bundan böyle Rakım Efendi eğer kabul buyurulursa en sadık bendeniz[698] ve her emirde muininiz[699] ve haminizdir[700].

—Teşekkürler ederim dostum. Bu gün şu haneden çıkışım dünkiye hiç benzemedi. İşittiğim acayip ve garaip[701] beni asıl bugün sersem etmek lazım gelirken bilakis tabımda[702]öyle bir metanet[703] hâsıl oldu ki zihnim yalnız şu mesmuatı[704] ne yolda tertip ve tasnif ederek nasıl yazmak kaziyesiyle[705] meşgul idi.

---

695 hitam: bitme
696 uluvv-i cenap: büyüklük
697 tavr-ı şükran: teşekkür tavrı
698 bende: köle
699 muin: yardımcı
700 hami: koruyucu
701 garaip: gariplikler
702 tab': tabiat
703 metanet: dayanıklılık
704 mesmuat: duyulanlar
705 kaziye: önerme

İntiha-yı kitab-ı evvel[706]

Kitab-ı Sani[707]

BİR TACİR ÇIRAĞI

Siranuş Hanım ile mülakat ve hikâyesini istima [708]eyledikten sonra bazı tahkikat ve tetkikatın ikmali için bir tacir çırağı ile mülakatımız lazım geldi.

Tacir çırağı dediğimiz zat Galata'da bir ticarethane memurlarından veyahut İstanbul'da bir mağaza destgâhtarlarından[709] olsa yani ağleb-i erbab-ı mesai[710] gibi gündüzleri çalışır geceleri rahat eder takımdan bulunsa idi mülakatta hiç külfet görülmez idi. Fakat bu adamcağızın hissesine ekseriya gece çalışmak isabet eylemiş olduğundan arzu eylediğimiz mülakat bizim için epeyce külfeti mucip oldu[711].

Erbab-ı mesaiden[712] her birinin yirmi dört saatten ibaret bulunan gece ve gündüzden birer aksam-ı mütehalifede[713] çalıştıklarına ve binaenaleyh bazılarının meşgul oldukları zaman diğer bazılarının dinlendiklerine ve birtakımları için gecelerin gündüz ve diğer takımları için gündüzlerin gece makamına geçtiklerine karilerimiz elbette bir atf-ı nazar-ı hikmet [714]eylemişlerdir.

İstanbul gibi büyük şehirler bu nokta-i nazardan[715] tetebbu[716] edilmek üzere, pişgah-ı enzar-ı hikmette[717] ne garip bir temaşa teşkil ederler! Zira bu temaşada yirmi dört saatin yirmi dördünde de şehrin bir kısım erbab-ı mesaisi iş başında olduğu ve her sınıf diğerinin ihtiyacı olan eşyayı yetiştirmeğe onlara

706 iniha-yı kitab-ı evvel: birinci kitabın sonu

707 kitab-ı sani: ikinci kitap

708 istima: dinleme

709 agleb-i erbab-ı mesai: iş güç sahibi olanların çoğu

710 destgâhtar: tezgâhtar

711 mucip olma : gerektirme

712 erbab-ı mesai: çalışanlar

713 aksam-ı mütehalife: farklı zamanlar

714 atf-ı nazr-ı hikmet: hikmet gözüyle bakma

715 nokta-i nazar: bakış açısı

716 tetebbu: inceleme

717 pişgâh-ı enzar-ı hikmet: hikmetli bakışlar önü

mahsus olan zamanlarda sarf-ı gayretle[718] her işin saati saatine dakikası dakikasına yetiştiği görülür.

Mesela alessabah "Sıcak börek" diye bir adamın geçtiğini işitirsiniz. Yahut bu sada kulağınızda "sıcak simit" suretinde gelir. Bu satılan böreklerin simitlerin dünden veyahut hemen o sabah yapılmış şeyler olduklarına ihtimal veremezsiniz! Unlarının elenmesinden hamurlarının yoğurulmasından bed[719] ile yufkalarının açılmasına içlerinin tertip olunmasına pişirilmesine filana kadar o mamulat için saatler sarf olunmuş ve bu saatler dahi gecenin nısf-ı ahirinde[720] sayılmıştır.

Şimdi satıldığını işittiğiniz bu mamulatı yapanlar şimdi uykudadırlar. Onların çalışmakta bulundukları saatlerde dahi şimdi mamulat-ı mezkureyi[721] satanlar uykuda idiler.

Birer birer tadatları[722] içinde yaşadıkları cemiyyet-i medeniyyenin[723] hususiyyat-ı ahvalini[724] öğrenmek hususunda lakayt bulunan karilerimizi tasdi[725] yerine geçerse de hiç olmazsa umumi için bir söz olarak arza lüzum görürüz ki İstanbul ve hele bize nispetle daha pek çok müterakki[726] olan milletlerin payitahtları[727] bulunan Londra ve Paris gibi büyük şehirlerde gece uyanık ve sanayi-i mahsusasıyla[728] meşgul olanlar ahval-i âleme[729] karşı lakayt bulunan bihaberanın[730] kolay kolay tahmin edemeyecekleri kadar çoktur. Cemiyet-i beşeriyye ve medeniyyenın havayic-i ruz-merresi[731] hemen ekseriyet üzerine

718 sarf-ı gayret: gayret gösterme
719 bed: başlama
720 nısf-ı ahır: sonraki yarı
721 mamulât-ı mezkure: zikredilen ürünler
722 ta'dat: sayıp dökmek
723 cemiyet-i medeniyye: medeni toplum
724 hususiyat-ı ahval: özel hâller
725 tasdi': sıkmak
726 müterakki: ilerlemiş
727 payitaht: başkent
728 sanayi-i mahsusa: kendi sanatları
729 ahval-i âlem: dünyanın durumu
730 bî-haberan: habersizler
731 havayic-i ruz-merre: günlük ihtiyaçlar

geceleri tehiyye[732] edilir. Sabahleyin, ya uşağını arkasına takmış ve veyahut zenbilini[733] sırtına vurmuş olduğu halde hanesinin o günkü ihtiyacatını istifaya çıkan ercüment, kasap dükkânına vardığı zaman, kıç bacaklarından sıra sıra asılmış taze koyunlar görür ki bunlar dün akşama kadar arkadaşlarıyla beraber sıçrayarak meleşerek tos vuruşarak berhayat[734] iken o gece mezbaha yatırılmış ve gerdanlarını kasabın bıçağına uzatmış şişirilmiş yüzülmüş temizlenmiş de oraya asılmıştır.

Hele bu ercümendin sebzevatçı dükkânından aldığı sebzelerin oraya kadar suret-i vüsulünü[735] sormayınız.

Fakat bu nehyimiz[736] abestir. Bunu siz sormasanız dahi biz söyleyeceğiz. Zira mülakatına mecbur olduğumuz tüccar çırağını bu yolda bulacağız.

Roman, hem tabii de denilen surette yazılan roman okumaktan maksat yalnız bir adamın sergüzeştini tetebbu[737] değildir. Asıl ahval-i âlemi tetebbudur. Ahval-i alem[738] ise hakikaten şayan-ı tetebbudur[739]. Pek çok kimseler vardır ki bir büyük şehir dâhilinde yaşarlar ve yüz bin türlü havayice[740] muhtaç bulunurlar da eşya-yı mezkurenin[741] nerelerden ne surette istihsal[742] ve tedarik ve celb olunduğunu da bilmezler.

Bunları bilmekle mükellef[743]de değil midirler dediniz? Bunları bilmedikten maada onları müteferri[744] şeyleri de bilmezler. Bilemezler. Bilemedikleri içindir ki dünyada merak edilecek öğrenilecek o zaman da ibretler alınacak eğle-

732 tehiyye: hazırlama
733 zembil: sepet
734 ber-hayat: canlı
735 suret-i vüsul: varış şekli
736 nehy: yasaklama
737 tetebbu: incelemek
738 ahval-i âlem: dünyanın durumu
739 şayan-ı tetebbu: incelemeye değer
740 havayic:ihtiyaçlar
741 eşyay-ı mezkure: anılan eşya
742 istihsal: üretme
743 mükellef: sorumlu
744 müteferri: bir kökle ilgili

necek şeyler bulunmadığı zannıyla sıklet-i derundan[745] kurtulamazlar. Erbab-ı mesai her gününü her saatini bir meşguliyetle imrar[746] eylediklerinden onların zamanları işlerinin bihakkın tasviyesine yetmezse de işi gücü olmadığı gibi âlem denilen şu tiyatrohane-i daimiyyenin[747] her köşesini bir saha-i temaşa[748] addedip de tetebbuuna lüzum görmek derecesinden müteyakkız[749] olmayanlar için bu can sıkıntısının derecesi arttıkça artar.

Yiyecekleri içecekleri giyecekleri kuşanacakları önlerine daima hazır gelerek kendilerini hiçbir şeyle mükellef[750] bilmemek zinhar[751] insanlar için bahtiyarlık sayılmasın. Atalet-i külliyyeye[752] müsavi[753] görülecek bu hal, insan için hakikaten bedbahtlıktır.

Yalnız "bedbahtlık" demek de kifayet[754] edemez. Git gide bir hastalık suretini bile alır. Mesel olarak derler ki: İşleyen demir ışılar. Kaziyyesinin nakizi[755] de müsellemdir[756]. Yani işlemeyen demir paslanır. Atalet dahi insanı çürütür.

İnsanın her şeyi görüp öğrenmesi onları kendisi de icra için olamaz. Tetebbu başka icra başkadır. Şöyle ki:

"Gezmeğe çıkmak" âlemin her yerinde mutat[757] olan ahvaldendir. Mesela bugün işiniz yoktur yahut işleriniz müsaittir de gezmeğe çıkarsınız. Mesela semtiniz Hocapaşa ise şöyle Edirnekapısı'na ya Fatih'e veyahut Eyüb'e doğru alıp yürüyüverirsiniz. Yirmi otuz adımda bir kere bir dükkânın önünde durup ya

745 sıklet-i derun: iç sıkıntısı
746 imrar eylemek: geçirmek
747 tiyatrohane-i daimin: daimi tiyatro
748 saha-yı temaşa: seyir sahası
749 müteyakkız: uyanık
750 mükellef: sorumlu
751 zinhar: asla
752 atalet-i külliye: tam bir tembellik
753 müsavi: denk
754 kifayet: yeterli
755 nakiz: tersi
756 müsellem: doğru
757 mutat: alışılmış

orada satılan tuhaf tefariki[758] temaşa edersiniz veyahut o dükkânda mesela tespih yapan veyahut bıçak bileyen kitap ciltleyen potin diken sanatkârı epeyce müddet seyreylersiniz.

Niçin? Bu sanatlara çırak mı olacaksınız? Hayır! Böyle gezmeğe çıkmaktan maksadınız ahval-i âlemi[759] görerek fikr-i hikmetinizi[760] tenvirdir[761]. İhtimal ki bu maksattan kendiniz de haberdar değilsiniz. Ama maksad-ı mezkur[762] tabiiyyattan olduğu için insan onu pek de hissedememekte mazurdur. Ahval-i tabiiyenin[763] ekserisine insanın muti[764] ve münkaddır[765] da şu itaat ve inkıyadından[766] haberdar da değildir. İnsanın bu hakayık-ı dakikadan[767] haberdar olabilmesi derecesindeki teyakkuzuna[768] işte hikmet derler. Böyle müteyakkız ve haberdar olanlar hakimlerden addolunup "Kulakları vardır ama onlarla işitmezler. Gözleri vardır ama onlarla görmezler." hükmünden kendilerini kurtarmış olurlar.

Ne diyor idik? Siranuş Hanım'ın sergüzeştini istimadan[769] sonra bir tacir çırağı ile görüşmek ihtiyacına düştüğümüzden onunla görüşelim derken İstanbul'un sebzesi nasıl tedarik ve celb ve tevzi[770] olunduğunu da öğreniverdiğimizden bahseyliyorduk. Suret-i temaşa[771] gerçekten pek eğlencelidir. Bir roman sahifesinde mütalaası[772] değil a aynen ve bilfiil tecrübesi bile insanı eğlendirir. Şöyle ki:

---

758 tefârik: ufak tefek şeyler
759 ahval-i âlem: dünya hâlleri
760 fikr-i hikmeti tenvir: düşünceleri aydınlatmak
761 tenvir: aydınlatma
762 maksad-ı mezkur:bahsedilen amaç
763 ahval-i tabiiyye: doğal durumlar
764 muti:itaat eden
765 münkad: boyun eğen
766 inkad: boyun eğme
767 hakayık-ı dakika: ince hakikatler
768 teyakuz: uyanık
769 istima: dinleme
770 tevzi: dağıtma
771 suret-i temaşa: izlemek
772 mütâalası: okunması

Beykoz'da Hünkâr iskelesi malumdur. Bunun ismi "iskele" olduğuna bakıp da limon iskelesi yemiş iskelesi zeytin iskelesi filan gibi geceli gündüzlü yüzlerce kayıklar sandallar salapuryalar mavnalar çektirmeler gemilerle meşgul yerlerden zannetmezsiniz ya? Burası letafetçe İstanbul civarında emsali gerçekten nadir olan Hünkâr Çayır'ının medhali[773] olup buraya yalnız erbab-ı teferrüc ve tenezzühün[774] süslü kayıkları sandalları istimbotları filanları yanaşır. Kayıkları sandalları istimbotları diye envaını siga-i cem[775] ile kaydeylediğimiz merakib-i bahriyyenin[776] de mikdarını o kadar çok sanmayınız. Ezcümle, kağıthanede yüzlerce seyirci kayık ve sandallarının peyda eyledikleri izdihamı burada ümit etmeyiniz. İstanbul'a nispetle mevkii ücra olan Hünkâr Çayır'ı ekseri tenhalıktır. Bize sorar iseniz asıl letafetini itmam[777] eden şey de bu tenhalıktır. Onun için Hünkâr İskelesi'nde de seyirci kayık ve sandallı bile seyrek görülür.

Taze bakla taze bezelye gibi bolluk mevsiminin müjdecisi bulunan sebzevat yetiştikte akşamüstleri bu iskelede salapuryadan büyücek pazar kayığından küçürek bir yük kayığı baş etmiş olduğu halde durur. Biraz uzaktan bakarsanız içinde dışında kimseyi göremezsiniz. Ta yanına sokulmalıdır ki baş ve kıç altlarında üç dört kişinin çuval veyahut aba gibi şeylerden müteşekkil birer firaş[778] üzerinde veyahut çıplak tahta üstünde kıvrılıp horul horul uyumakta bulunduklarını göresiniz.

Saat ya dokuz veya on. Bu vakit uyku olur mu ya?

Hay hay! Demincek size ne demiştik. Bazı kimselerin gündüzü diğer bazıları için gece olduğunu haber vermemiş mi idik? İşte görünüz ki bu adamlar için en uzun gece bizim gündüzümüzün saat sekizinden akşamdan sonra saat bir buçuğa ikiye kadar altı saatlık bir müddettir. Şimdiki halde bunların şu gecelerini görünüz de kariben gündüzlerini de görürsünüz.

---

773 methal: başlangıç

774 erbab-ı teferrüç ve tenezzüh: gezmeye çıkanlar

775 siga-i cem': çoğul kipi

776 merakip-i bahriye: deniz taşıtları

777 itmama: tamamlama

778 firaş: şilte

Saat on buçuktan on birden sonra bir de bakarsınız ki Hünkâr İskelesi'nin o latif çayırı ortasından geçen muntazam şose üzerinden bir yüklü beygir geliyor. Ama nasıl yüklü? İki tarafında iki küfe ki kısarak boylu bir adam bu küfelerin içine girip ayakta dursa başı dışarıdan görünmez. Taze fasulye bakla bezelye gibi sebzevattan doksan yüz okkasını istiap[779] edebilir. Zavallı beygir bu yükün altında kımıldanabilip kendisini ileriye sevke medar olsun diye burnunu yere dokunduruncaya kadar gerdanını uzatmakta ve sırtındaki yük çokça sallanıp da sırtını ezmesin belini kırmasın diye yürürken iki tarafa layankati[780] kıç sallayarak yükü mümkün mertebe sarsmamağa gayret eylemektedir.

Bilmem erbab-ı tecrübeden[781] misiniz? Bilmem sırtınıza hiçbir ağır yük alıp da az çok bir mesafeye kadar götürdüğünüz var mıdır? Böyle ağır yükler altında bulunanlar öyle pek de serbest yürüyemezler. Zira bir yükün kımıldanmaksızın sırtta durması mesela altmış okka sıkleti mucip[782] oluyorsa o yük altındaki adamın bir ayak merdivenden inmesi halinde aşağıya hızlıca basması yükte bir sarsıntıyı mucip olarak o anda sıkletinin de bir hayli artmasını müstelzim[783] olur. Yük hayvanatı bunun farkındadır da zavallılar yüklendikleri ağır yükleri sarsmaksızın götürmek için kıçlarını sallayarak yürümeğe mecbur olurlar. İnanmazsanız acemlerin insafsızcasına yüklettikleri eşeklere dikkatli bakınız da görünüz.

Biz yine şose üzerinden gelen beygire tahvil-i nazar[784] edelim:

Beygirin arkasından bir bahçıvan yürür. O azim ve cesim sakızlı şalvarının ağzını toplayıp kıçı üzerinden kaşağıya sıkıştırmış. Ayakları baldırları çıplaktır. Ayaklarına diken batar taş saplanır diye korkmayınız. Ayaklarının altı kösele gibi yekpare nasır kesilmiştir. Baldırlarını boylu boyuna ihata eyleyen damarlar parmak kalınlığında ve adaleler taş gibi katılmış olduğundan bahçıvanın ne kuvvetli bir çift bacağa sahip olduğu şöyle yek nazarla apaşikar görülür.

---

779 istiab: içine alma

780 layenkat: sürekli

781 erbab-ı tecrübe: tecrübe sahipleri

782 mucip: gerektirme

783 müstelzim: gerektiren

784 tahvil-i nazar: bakışı çevirme

Bu adamın beygir sürmesi İstanbul'da gördüğümüz Türk'ten Acem'den yük hamallarının "dey ha" diye çala kamçı bin küfür bir paraya bağırıp çağırmalarına benzemez.

"Haydi gözüm haydi kırçu. Gayret babam." gibi müşevvikane[785] sözlerle hayvancağıza gayret verirken asar-ı muhabbetini de irae[786] eyler. Zaten bu beygir o muhabbete layıktır da. Zira beygir yükü kaideten[787] yüz yirmi okkayı geçmemek lazım gelirken bahçıvan beygirinin sırtındaki yük iki yüz okka belki de biraz ziyadedir. Bu beygir gelir gelir iskelede gördüğümüz kayığın yanında durur. Bahçıvan yavaşça ipleri gevşetip küfeleri sıyırta sıyırta yere indirir. Küfeler hayvanın ayaklarına değip incitmemek derisini sıyırtmamak için dikkat eyler. Küfeler indikten sonra ikinci ve belki üçüncü dördüncü seferleri de yapmağa gider. Kayığın kıç ve baş altlarında uyuyan kayıkçılara hiç ilişik etmez. Hiç rahatlarını bozmaz.

Saat on birden sonra Hünkâr İskelesi'nde bulunursanız böyle bir veya iki beygir ile sebze küfesi getiren bahçıvanların birden ikiden ibaret kalmadıklarını da görürsünüz. Bir aralık dört veyahut beş küfe bir öküz arabasına tahmil edilmiş olduğu halde getirilir. Bazı kere birkaç bahçıvan iskelede birleşip o zaman aralarında:

—Bu gün Eminönü'nden ne haber? Piyasa ne halde?

—Fena arkadaş fena. Baklanın kilosu sekiz bezelyenin on bir paraya tartılmış. Kimin tarafında yer fasulyesi varsa iş onun. Bu gün altmış üç paraya kadar yer fasulyesi tartılmış. Koço'nun bir küfe yer fasulyesi her masrafından sonra yüz kırk beş kuruş kâr getirmiş.

—Ah! Dün gönderdiğim dört küfe bakla topu otuz yedi kuruş getirdiler. Hamallığına değmez.

—Benim beş küfe yirmi üç kuruş getirdi ya. Toplamasına değmez.

—Biz çalışıyoruz, paraları madrabazlar kazanıyorlar.

785 müşevvikâne: teşvik edici

786 asar-ı muhabbetini irae eylemek: sevgisini göstermek

787 kaideten: kural gereği

Tarzında sözler teati olunur. Küfelerin vürudu saat bire bir buçuğa zamanına göre ikiye kadar devam eder. Yapacak başka seferi olmayıp da küfeleri ile beraber İstanbul'a gidecek olan bahçıvanlar şöyle birer ağaç altına çekilip bazısı tuz ve bibere ekmek batırarak akşam taamı[788] etmekte ve bazısı eski okkasını on on iki kuruşa aldığı kaçak tütünden sigarasını yapıp çekiştirmekte oldukları halde hasbıhale girişirler.

Kimisi hâlâ geçen seneki gübre parasını verememiş. Kimisi bu sene bahçe sahibinin peşin istediği kirayı nereden bulup verebileceği hususunda mütehayyir[789]. Bazısının öküzleri ihtiyar ve zayıfsa da değiştirmekten aciz. Bazısı patlıcan tarlalarını hazırlamak zamanı gelmiş çatmış olduğu halde henüz yanaşma bulamamış olmasından dolayı meyus[790]. Bir takımı bezelyeden bakladan ettiği zararı yer fasulyesinden diğer bir takımı patlıcandan çıkarabilmek ümidinde. Hele cümlesi şu seneler kesat seneleri olduğunu hükümde müttefik[791].

Hakları da yok mu? Mevsimine göre okkası yirmi paraya on beş paraya hatta on paraya kadar sebzeyi küfeciden mubayaa[792] eyleyebiliriz. Küfeci kazanacak. Eğer küfeci ile bahçıvan arasında madrabaz varsa o da kazanacak. Bakisi bahçıvana kalacak. Bahçe kirası gübre bedeli yanaşma ücreti tohum parası gibi nakten keseden çıkacak olan masarife bir de ekmek çapalamak sulamak toplamak nakletmek zahmetini zamm[793] etmeli de bir mevsimde bunca masarif ve mezahimden[794] sonra birkaç yüz kuruş da zararlı çıkan bahçıvana ona göre acımalı. Bazı kere irat[795] ve masrafını uç uca getirenlere gıbta bile ederler. Hiç olmazsa yediğini içtiğini kâr sayarlar.

Ne yemiş? Külde pişirdiği patlıcan biber. Yahut sade suya kaynattığı fasulye filan. Ne içmiş? Deredeki sudan maada pazar veyahut yortu akşamları okkası üç buçuk kuruşluk sert murdar rakıdan kırk paralık yahut iki kuruşluk rakı!

788 taam: yemek
789 mütehayyir: şaşkın
790 meyus: tasalı
791 müttefik: aynı fikirde
792 mübayaa: satın alma
793 zammetme: ilave etme
794 mezahim: sıkıntılar
795 irad: gelir

atsıdan sonra kayıkçılar uyanırlar. Bir yandan esneyerek gözlerini oğuşturarak diğer taraftan da küfeleri saymağa başlarlar. Çünkü küfeler derhal sayılıp kaç tane oldukları ve beheri şu kadar paradan kaç kuruş novul[796] kesecekleri ve o da altı pay edilip ikisi kayık sahibine verildikten sonra dördü dört kayıkçıya isabet edeceğine göre beher payın neye baliğ olacağı derhal bilinmelidir. Bilinmelidir ki pay on kuruşu tutmayacak olursa hiddetini birkaç "gamato"dan alsınlar veyahut pay on beşi geçecekse hemen "Maver amatyamio" şarkısını çağırmağa başlasınlar.

Kayıkçıların uyanması, bahçıvanların da hasbıhaline[797] nihayet verdirir. Kayıkçılar küfeleri yükletmeğe bahçevanlar dahi onların tahliye eyledikleri baş ve kıç altlarında yatıp uyuyacakları yerleri aramaya başlarlar. Öyle ya. İşte şimdi de kayıkçıların gündüzü hulul[798] eylediği halde bahçıvanların gecesi gelmiş oldu.

Bu kayıkların beheri[799] yetmiş seksen ve bazıları yüz kadar küfe istiap[800] edebilirler. Onları istif etmek bir sanat-ı mahsusadır[801]. Çünkü domates gibi ezilmeğe müstait[802] olanları alta konmayacak. Kayık yalpa ederse küfeler sallanıp denize düşmemek ve hatta kayığı da devirmemek ihtiyatı elden bırakılmayacak.

Bahçıvanlar çoktan uykuya daldılar ya. Rüyalarında ya gübre parasını tedarik ile uğraşıyorlar ya hastalanan öküzü tedavi ile. Kayıkçılarsa bir buçuk iki saat kadar çalışarak kayığı yüklerler. Badehu avara ederek denize açılırlar. Poyraz rüzgârını her zaman nerede bulmalı da yelken açmalı? O bir nimet-i nadiredir. Gelsin kol kuvveti. Gelsin kürek. Sular bazı kere "orkos" dedikleri surette aşağıdan yukarıya doğru akıyorlarsa vay hale. İstanbul'a kadar inebilmek için beş saat ister. Hava rakid ve akıntılar yolundaysa bir buçuk iki saat kürek çekmekle inilebilir.

Ey, taze fasulyenin okkasını yirmi beş paraya almak istemeyen kari. Hiç hatırınıza getiriyor musunuz ki bahar gecelerinde saat altı yedi raddelerinde, siz

796 novul: navlun

797 hasbıhal: sohbet

798 hulûl: gelip çatma

799 beheri: her biri

800 istiap etme: içine alma

801 sanat-ı mahsusa: özel bir sanat

802 müstait: yetenekli olan

tatlı uykuda iken yarın mutfağınıza girecek sebze böyle baş kıç altlarında sekiz on bahçıvan, sizin gibi rahat hab-ı istihsale[803] çalıştıkları halde üç kişi kan tere batmış kürek çekerek ve dördüncüsü olan dümenci ise gecenin serinliğinde üşüyüp titreyerek deniz üstünden geliyorlar.

Bu kayıklar birden beşten ibaret değildir. Boğaziçinin içinde Anadolu ve Rumeli sahillerinden Kartal'a ve Ayastefanos'a doğru Marmara kenarlarında yüzden mütecaviz[804] kayık o saatlerde deniz üstündedir. Yalnız kürek çekenler dört yüze karib. Bakisini siz düşününüz. Düşününüz ki şu temaşagâh-ı âlemin[805] hakikaten şayan-ı temaşa[806] olan ahvalini[807] görmemiş hiç olmazsa düşünmemiş olmayasınız.

Siranuş Hanım ile hasbıhalim üzerine mülakatına muhtaç olduğum tacir çırağını bulmak için işte bu sebze kayığına binmek lazım geldi. Çünkü aradığım adamı Eminönü'nde bulacak idim.

Ama kayığa binişim ne mecburi idi ne tesadüfi. Zira akşam İstanbul'da biraderde kalabilerek gece vakt-i merhunu[808] geldikte Eminönü'ne gidebilir idim. Tesadüfi de değildi. Zira ahval-i beşeriyye ve medeniyyenin[809] bu kısımlarını görmek için pazar kayığı su kayığı sebze kayığı balık kayığı filan gibi şeyleri ziyaret ve tahkik ve temaşa merakımdır zevkimdir. Bu defa dahi iltizami[810] olarak şu Hünkâr İskelesi'nden kalkan sebze kayığına binmiş idim.

Fena mı ettim? Mevsimimiz mevsim-i bahar. Hem de gayet kuvve-i bahar olan mah-ı mayıs[811]. Gece hava gayet açık. Kubbe-i sema[812] milyarlarca ecram-ı muzienin lemeanıyla[813] şehrayin halinde[814]. Anadolu ve Rumeli sahillerinde

803 rahat hab-ı istihsal: uykunun rahatlığını elde etme
804 mütecaviz: fazla
805 temaşagah-ı âlem: tiyatroyu andıran dünya
806 şayan-ı temaşa: seyretmeye değer
807 ahval: durum
808 vakt-i merhun: vakti geldiğinde
809 ahval-i beşeriyye ve medeniyye: insan topluluklarının hâlleri
810 iltizami: isteyerek
811 mah-ı mayıs: mayıs ayı
812 kubbe-i sema: gökyüzü
813 ecram-ı müzeyyenin lemanı: ışıklı cisimlerin parıltısı
814 şehrayin hâlinde: şenlik içinde

akşamdan miktarları daha çok olan ışıkların ağlebi[815] sönmüş. Cihan bister-i hah[816] ve rahata gömülmüş. Yalnız bülbüller uyanık! Akıntılara tabiyetle gâh Anadolu gâh Rumeli sahiline kayık takarrüb[817] ettikçe yalı bağçelerinden ve arka taraftaki dağlardan yüzlerce bülbüller hazin nağmeleriyle bidari-i âşıkanelerini[818] ilan ediyorlar. Kayık, tam orta yerden gittiği zamanlar ise iki sahilin ikisinden de andelib[819] avazeleri bize kadar vasıl oluyorlar. Bu zevk bu safa her zaman her yerde bulunur mu?

Bir aralık reis ile kendi işlerine dair bir musahabe açmak istedim. Halbuki bu kayıklarda en işe yaramayanı dümene oturtuyorlar. Bazılarında mevki-i riyasette[820] bir çocuk bulunuyor. "Riyaset" umur-ı sairenin[821] hemen kaffesinde en şerefli şey iken bu kayıklarda en ehemmiyetsiz addolunuyor.

Kürek çeken üç kişinin yanlarına sokulup onlarla konuşmak istedim. Zavallı adamlar mütehallik[822] olabildikleri nezaket derecesinde bana cevap vermeğe de gayret gösterdiler. Lakin çektikleri küreğin her defasında sarf eyledikleri kol ve bel kuvvetinden maada bir basamağa bir de oturağa basarak gah ayağa kadar kalkıp gah arkaları üstüne yatmak derecelerinde harekat-ı mütetabıa ve mütevazine[823] ile zahmetleri mütezayid[824] olan adamların nefes nefese tıkana tıkana alınlarından ve burun hizalarından bıyıkları üzerine inip ağızlarına girmeğe çalışan terleri birer kol darbesiyle silmeğe çalışa çalışa verdikleri cevaplarını müstefit[825] etmekten ziyade müteezzi[826] eylediler. Ta baş üstüne çıkıp kendi tasavvuratımla[827] iştigali tercih eyledim.

---

815 aglebi: çoğu
816 bister-i hâb u rahat: rahatlık ve uyku döşeği
817 takarrüb: yaklaşma
818 bidar-ı âşık: uykusuz âşık
819 andelib: bülbül
820 mevki-i riyaset: baş mevki
821 umur-ı saire: diğer işler
822 mütehallik: huy edinen
823 harekat-ı mütetâbia ve mütevazine: uyum ve denge sağlama hareketleri
824 mütezayid: artan
825 müstefid: istifade eden
826 müteezzi: eza duyan
827 tasavvurat: hayaller

Sarayburnu'na yaklaştığımız zaman bizim kayığa şebih[828] birkaç kayığa rast geldik. Kayıkçılar birbirine aşinalık ederek ufacık bir filo tertibiyle Eminönü'ne vardık. Ne bakalım! Bizden evvel elli altmış kayık oraya gelmişler. Bunların da başları kıçları altlarında uyumakta bulunan bahçıvanlar, uyanmışlar. Her kayığa üçer beşer hamal girmiş. İskele cihetinde birçok küfeci! Birçok sebzeci! Birçok madrabaz!

Gümrüğün eşya-yı ayniyye[829] mağazasıyla Köprü arasındaki yetmiş seksen arşından ibaret sahil ile tramvay vagonlarının durdukları yere kadar o meydancıkta ekall-ı tahmine[830] göre iki bin kadar adamın bir bahar gecesi saat beşten sonra müctemi[831] ve meşgul olduklarını hiç derhatır[832] ettiğiniz var mıdır?

Kayıklardan yol bulup da yanaşabilmek bir emr-i asir![833] O kalabalığa meram anlatabilmek bir emr-i muhal![834] Hamallar küfe kapmak gayretinde! Bahçıvanlar küfe kaybetmemek mecburiyetinde! Arkacılar sebzeciler madrabazlar zavallı bahçıvanları boğmacaya getirip mallarını yok pahasına kapatmak kurnazlığında!

Yeni Cami'e doğru yer yer küme küme küfeler konulmuş. Her küme bir dükkân farz olunsun fakat edilen pazarlıklar pazarlıktan ziyade kavgaya müşabih şeyler. Beyaz Acem gömlekli kantarcılar omuzlarına vurdukları kantarların sapı, öne doğru bir buçuk arşın uzanmış olduğu halde gâh oraya gâh buraya baş vuruyorlar. Kimisini bir bahçıvan eteğinden çekip kendi küfeleri tarafına götürmeğe ve kimisini bir madrabaz kolundan yakalayıp taraf-ı makuse[835] çekmeğe çalışıyor.

828 şebih: benzer
829 eşya-yı ayniye: taşınabilir değerli eşya
830 ekall-i tahmin: en azından
831 mectemi: derli toplu
832 derhatır: hatırlama
833 emr-i asir: zor bir iş
834 emr-i muhal: imkânsız
835 taraf-ı makûsa: diğer tarafa

O zamanlar pul rüsumu[836] da vardı. Yalnız medahil-i şehirden[837] giren eşyaya değil bir daire-i belediyye[838] hududundan diğerine geçen arkacılardan küfecilerden filanlardan da "toprak bastı parası" alınır idi. Bunun için de küfe ve sandık gibi şeyler üzerine birer pul yapıştırılır idi. İşte bu gece şu cemiyeti tuhaflandırmak hususunda kantarcılardan ziyade yolcuların hükmü olduğu unutulamaz. Ca-be-ca[839] yolcuların ellerindeki paketlerden kopardıkları pulları yalayıp yalayıp küfelere yapıştırmaları suretindeki manzara bir türlü gözümüzün önünden gidemez. Hele arka küfecilerinden bazıları arka taraftan küfesine pul yapıştırıldığını pekâla hissettiği halde hiç aldırmayarak yoluna devam etmek istediği zaman pulcu küfeye sarılıp çekince ikisinin de yere yıkılmaları kabilinden olan tuhaflıklar mümkün değil unutulamaz.

Bu mahşerin içinde cabeca ve zaman zaman "Sıcak pideler!" ve "Gözlemeci!" ve "Sütlü çay!" gibi avazeler dahi işitilir. Şu arada seyyar kahveci kendi etrafında kimisi ufak iskemlelere kimisi yerlere oturmuş bulunan bahçıvan ve hamal ve kayıkçı ve madrabaz mahlutu[840] cemaatlere kahve pişiriyor. Burada bir seyyar berber yine bu mahluttan birisinin ya kafasını ya çenesini tıraş ediyor. Ya Langa Yedikule ve sair taraflardan yük getirmiş veyahut Aksaray Bayezit Fatih gibi semtlere yük götürecek olan bir takım beygirler kuyruk salladıkça yanlarına ziyadece tekarrüb edenlerin yüzlerini kamçılıyorlar.

Bazıları birer kazık ve bazıları küfeler üzerine konulmuş olan birçok fenerlerin kimisinde petrol lambaları alevlenmiş patlamak tehlikesinde. Bazısındaki petroller bitmiş sönmek halinde. Birtakımının camları kırık mumları eriyor. Birçoğu da pek güzel yanıp meydanı tezyin[841] eyliyor.

Koca bir memleket! Koca bir panayır! Henüz görmemiş olanlar için hakikaten

836 rüsum: vergi
837 medahil-i şehir: şehir girişleri
838 daire-i belediye: belediye hududu
839 ca- be- ca: yer yer
840 mahlut: karışım
841 tezyin: süsleme

görmek külfetini ihtiyara seza[842] bir hal! Pek çok enzarı[843] dikkatten mestur[844] kalabilecek ahvalden olmak üzere şunu da haber verelim ki buraya sebze küfesi getiren kayıklar eşya-yı ayniyye mağazasıyla Köprü arasındaki iskelede durup kalamazlar. Yüklerini çıkarır çıkarmaz alargaya açılmak[845] mecburidir. Bazıları Köprü'nün öte tarafına geçip Valide Hanı önündeki iskeleye bağlarlar. Boşanan küfeleri zayi ettirmeyip yine kayığa kadar getirmek veya hamallara getirtmek kayıkçıların vazifesidir. Kayıklardan birtakımı da sevahile[846] yakın ahırlardan gübre mübayaa[847] etmiş olarak kayığı yarıya kadar gübre ile doldurmağa çalışırlar. Dibi dar ağzı geniş seksen okkalık gübre küfesi altında biçarelerin belleri kırılıyor. Hasılı bir say ü amel[848] ki nazar-ı hikmeti celbe[849] cidden şayan.

Beni bu gece buraya celbeden şey bir tacir çırağı ile mülakat maksadı değil miydi? Aradığım zatın ismi Refet Bey'dir.

Evet! Refet Bey! Birçok Petroların İboların Artınlerin Yakoların içinde Refet Bey'i bulmak pek kolay oldu. Kantarcılardan bazılarına yalnız bu ismi söylemek kifayet eyledi. Kimisi şimdi şurada göründüğünü kimisi hemen şu tarafa gitmekte bulunduğunu ihbar edivererek ben de gâh eşya-yı ayniyye mağazasına gâh sebzeciler çarşısına gâh Yeni Cami'e doğru birkaç semte başvurduktan sonra nihayet önüme çıkan epeyce temiz pak bir delikanlının birkaç bahçıvan ile ahz ü itaya[850] dair lakırdı ettiklerini görünce mutlaka aradığım adam kendisi olduğunu hükmettim.

Hükmüm yanlış çıkmadı. Zira:

—Birader. Refet Bey namında bir adam arıyorum. Tahminime göre siz olacaksınız.

842 seza: layık
843 enzar-ı dikat: dikkatli bakış
844 mestur: gizlenmiş
845 alargaya açılmak: açık denize açılmak
846 sevahil: sahiller
847 mübayaa: satın alma
848 say ü amel: gayret ve çalışma
849 nazar-ı hikmeti celb: hikmetli bakışları çekme
850 ahz ü ita: alışveriş

Der demez, gayet beşuşane ve nazikane[851] bir tavırla:

—Evet efendim! Bendenizim. Fakat görüyorsunuz ya! Ne kadar meşgulüm? Bir saat kadar müsaadenizi rica ederim.

Dedi. Nasıl? Siz olsanız biraz kızar mısınız? Nazik dediğimiz adama hemen elindeki işi bırakıp da sizinle meşgul olmadığından dolayı biçareye buğz[852] eyler misiniz?

Eğer iş adamı demek ne demek olduğunu bilmezseniz belki böyle bir hoppalıkta bulunabilirsiniz. İş sahibi olan adamı işinin haricindeki işlerle işgale çalışmak kadar muzır hoppalık olamaz. Refet Bey'in sözü üzerine bir saat sonra kendisini nerede bulabileceğimi sordum. Yine o beşuş tavrıyla:

—Şurada işportacılar içinde Ohannes'in kahvesinde!

Cevabını verdi.

Refet Bey'den ayrıldıktan sonra Eminönü'nün şu panayırlık halini biraz daha seyr ve temaşa ederek bir de kemerin önünden Sirkeci iskelesine doğru bir başvurmağı tahattur eyledim. Malum a! Buraları da meyve iskelesidir. Zamanına göre bu cadde kiraz küfeleri çilek sepetleri üzüm incir sepet ve işportalarıyla hınca hınç dolarak adeta geçilecek yer bulunmaz. Oranın hali de Eminönü'nden aşağı kalmaz. Ama şu mevsimde bu tarafın kalabalığı henüz Eminönü derecesini bulamamıştı. Eminönü'nü görmezden evvel orasını görseydim belki gözüme daha kalabalık görünürdü. Fakat Eminönü'nü gördükten sonra orası bana pek tenha göründü.

Bu geceyi işte sabaha takrib etmiş[853] olduğumuz halde uykusuz geçirdiğime dikkat buyuruluyor ya? Öyle ise karnımın ne kadar acıktığını da hükmedebilirsiniz.

Vakıa kemerin arkası caddesinde döner kebaplar fırıl fırıl dönüyorlar ve şiş kebapları cızır cızır pişiyorlar afaka[854] mis gibi kebap kokusu neşrediyorlar ama

851 beşuşane ve nazikane: güler yüzlü ve kibar

852 buğz: kin, hüsumet

853 takrip etmiş: yaklaşmış

854 afaka: ufuklara

kıvırcık etinin okkası sekiz dokuz kuruş ettiği bir zamanda kırk paralık kebap ile karın doyurmak mümkün olan şu yerde kebap edilen lühumun[855] mahiyetinden emin olmak kabil midir?

Bir ehl-i vukuftan[856] mevsukiyetini[857] teminle mesmuum[858] olmuştur ki İstanbul'da miktarı mecmuu[859] elli binden aşağı tahmin olunamayan kira ve yük ve arabacı beygirleriyle beş binden mütecaviz merkepler meyanında[860] eceliyle ölenler nevadirdendir[861]. Bir hayvan artık istihdam olunamayacak dereceye geldi mi böyle sokak kebapçıları onu bilmübaya[862] müşterilerine ucuz ucuz kebap yedirirler imiş.

Muhbir verdiği haberin mevsukiyetini[863] temin eylediği halde de bizce inanmakta tereddüt hasıl olduğundan demişti ki:

—Hamd olsun şimdilerde her yerin süpürüntüleri tanzifat[864] arabalarıyla taşınıp tanzifat maunalarıyla denize nakl olunmaktadır. Bunların hiçbirisinde bir beygir veyahut eşek naaşı görüldüğü var mıdır? Elli altmış bin hayvan istihdam olunan yerde günde laakal[865] yirmi otuz hayvan telef olmalıdır. Vakıa bu hesap zihnimizi durdurmuştur. Herhalde olur olmaz kebapçının kebabı hiçbir zaman bizi temin edemediğinden bu sabah karın doyurmak için biraz sıcak pide ile biraz da kaşar peynirini her şeye tercih ederek mahall-i ekl[866] olmak üzere de işportacılar içinde Ohannes'in kahvesini intihap[867] ettik ki her ne kadar Refet Bey'in henüz oraya gelmiş olması me'mul[868] olmaz ise de hem yiyeceğimizi yemiş hem kendisini beklemiş olacağımızı hesap etmiş idik.

855 lühum: etler
856 ehl-i vukuf: bilen, vakıf olan
857 mevsukiyet: sağlamlık
858 mesmuum: işitmek
859 miktar- mecmu: toplam miktar
860 meyanında: arasında
861 nevadir: ender
862 bi'l-mübayaa: satın alarak
863 mevsukiyet: sağlamlık
864 tanzifat: temizlik
865 lâ-akal: en azından
866 mahall-i ekl: yeme yeri
867 intihap etmek: seçmek
868 me'mul: beklenilen

Refet Bey "bir saate kadar" diye tayin eylediği müddette isabet edemedi. Bizi, bir buçuk saatten ziyade bekletmiş oldu. Ondan sonra gelip:

—Affınızı rica ederim beyim. Ticaret hali, malum a. Galiba sizi biraz ziyadece beklettim? Diye, özürler diledi. Tabiidir ki bizim tarafımızdan da özürlerin makbuliyetine dair mukabele-i lazımeden[869] başka bir şey söylenmedi. Bu delikanlı yirmi dört yirmi beş yaşında tahmin olunabilir orta boylu tıknazca kumral tüylü koyu ela gözlü sevimli yüzlü bir gençtir. Mülakattan maksat ne olduğunu sormak tavrıyla yüzüme bakıp muntazır[870] olduğu bir zamanda dedim ki:

—Sizi işgalim bendenizce gereği gibi mühim ve ciddi bir meseleyi hal içindir.

—Buyurun efendim.

—Evvela kendimi size tanıttırayım. İsmim Ahmet Mithat sanatım yazıcılıktır.

—Arzuhalcilik mi?

Vesselam! Tahrire ait hizmetlerin hepsini tasavvur edebilir idi isem de arzuhalciliği bütün ömrümde hatıra bile getirdiğim yok idi. Hizmet-i tahririyyem[871] ile marufiyetim[872] bir Siranuş Hanım'a kadar taammüm[873] etmiş olsun da bir Refet Bey nezdinde meçhul kalayım!

Fakat bu dakika istiğrab[874] dakikası olmadığından Refet Bey'e hiç istiğrabımdan renk vermedim dedim ki:

—Hayır efendim. Arzuhalci değilim. Gazete, kitap filan yazarım.

---

869 mukabele-i lazıme: gereken karşılık

870 muntazır: bekleyen

871 hizmet-i tahririye: yazı hizmeti

872 marufiyet: tanınmışlık

873 taammüm: yayılmış

874 istigrab: hayret

—İyi ya işte. Sevimli genç bu "İyi ya işte"yi de o kadar kayıtsızcasına bir tavırla söyleyip yine evvelki gibi yüzüme bakıyordu ki gerek arzuhal yazayım gerek kitaplar telif edeyim bunların kendisince hiçbir ehemmiyeti olmayıp, yalnız kendisinden soracağım şey ne ise onu sormaklığımdaki isticalini[875] işrab[876] ediyordu.

Beşeriyyet haliyle bu kayıtsızlıktan biraz müteessir gibi olmağa başladım. Ama yine derhal kendimi toplayarak nefsime meram anlattım. Dedim ki:

—Haniya şu Köprübaşı'nda satılan gazeteler yok mu? Bir tanesi de geçen sene yeni çıkan Tercüman-ı Hakikat'tır.

—Evet! Bazı bazı Ermenilerin Köprü başında öyle isimlerle gazeteler sattıklarını görürüm işitirim.

—Alıp okumazsınız, değil mi?

—Bizim işimize gelmez ki.

—Efendim biz gazeteci kısmı malum a her türlü havadis yazarız pek çok yerlerden de bize varakalar gelir. Gelen varakaların[877] birisinde Siranuş namında bir kadının ahvalinden bahsolunuyor.

Bizim sevimli delikanlının çehresi değişti. Tavrında pek bahir bir ciddiyet peyda oldu. Kaşlarını çatıp gözlerini büzerek evvelki den ziyade dikkatle yüzüme bakıp dedi ki:

—Siranuş mu? Siz onu tanıyor musunuz?

—Hayır efendim! Henüz tanıdığım yok. Tanımak zaten vazifem de değil. O kadın hakkında bazı mühim havadisler haber veriyorlar da sahih olup olmadıklarını öğrenmedikçe gazeteye yazmak istemiyorum. Zira kadın bir sağ ayakkabı ise ...

875 istical: acele

876 işrab: ima

877 varaka: belge

Refet Bey'in tavrı daha ziyade ehemmiyet aldı oturduğu yerde bir kımıldanıp vaziyetini bir kat daha tahkim eyledi. Dedi ki:

—Sağ ayakkabı değil midir diyorlar?

—Bilakis hüsn-i halinden[878] bahsediyorlar. Başkalarının ona ettikleri işleri hikaye eyliyorlar da ...

—Haa şöyle. Hüsn-i halinden bahsedişleri doğru olmak lazım gelir. Daha ne diyorlar bakalım?

—Bir de Seyyit Mehmet Numan diye bir tacirden bahs ediyorlar.

Ooоo! Refet'in tavrı bayağı insanı ürkütecek dereceye vardı. Ne kabadayı şeymiş. Bıyıklarını okşayarak ve evvelkinden ziyade çatınarak dedi ki:

—Seyyit Mehmet Numan mı? Tanıdığınız adam mıdır?

—Hayır efendim. İsmini yeni işittim.

—Acayip. O kadar meşhur bir tüccarın ismini yeni mi işittiniz?

—Taaccüp[879] etmeyiniz, birader! Şöhret denilen şey insanların sanatlarına göredir. Bendeniz de acizane epeyce meşhur bir adam isem de işte gördüm ki siz de benim ismimi işitmemişsiniz. Bir sınıfın meşhurları diğer sınıfın meçhulleri oluyorlar.

—Hakkınız var ama birader Seyyit Mehmet Numan pek meşhur pek muteber bir tacirdir.

—Zaten aldığımız varakada da böyle tarif olunuyor. Müsaade ederseniz keyfiyeti size muhtasaran hikâye edeyim de nereleri doğru nereleri yanlış olduğunu lütfen beyan ediniz. Çünkü iş gazeteye geçeceğinden ... Bilirsiniz ya! Bütün dünya görecek okuyacak demektir.

878 hüsn-i hâl: iyi hâl

879 taaccüp: şaşırma

—Evet evet! Bilirim gazeteler bir nevi destan demektirler.

Siranuş ile dünkü mülakatımda aldığım malumatı bir hulasa ederek Refet Bey'e hikâye eyledim. Gayet ihtimamkârane bir tavırla dinledi. Kadıncağızın evaih neş'etine[880] dair olan sözleri henüz yeni işittiği şeylerden olmak gibi bir tavırla istima eyleyerek fakat ahval-i ahiresine[881] dair olan fıkarattan[882] her cümle söylendikçe birer baş işaretiyle tasdik eyliyor idi. Hikâyeyi bitirdiğim zaman dedi ki:

—Beyefendi bu hikâyenin yalanı yok. Fakat eksiği çok. Şimdi vaktim olsaydı da size eksiklerini ikmal edebilir idim. Lakin yatsı ezanında uykudan kalktım. Avrupa'ya gidecek sandıkları hazırlattım. Ondan sonra da mübayaa olunacak sebzeyi aldım. Şimdi sandıklar yerleştiriliyorlar. Biraz uykuya yatıp uyku kestirdikten sonra öğleüstü kalkarak sandıkları Rusya acentasına yazdırıp manifestolarını[883] yaptırarak vapura teslim etmeliyim. Bu gün ikindiden sonra vapur kalkacaktır. Ama yarın mağazaya gelirseniz sizinle istediğiniz kadar konuşabilirim.

Bu delikanlının bazı sözlerinden müsteban[884] olan mahdudiyet[885] fikir ve nazarından katı nazar[886] tavrı gayet merdane ve sözleri tok ve sağlam olması kalbinde dahi büyük bir safiyet olduğunu bana temin eylemekte idi.

Efkarı[887] enzarı[888] mahdut dediğimize bakıp da kendisini cüheladan[889] bülehadan[890] zannetmemelidir. Fikri nazarı yalnız umur-ı müştağilesine münhasır[891]

880 evail-i neş'et: geçmiş
881 ahval-i ahir: en son durum
882 fıkarat: hikâyeler
883 manifesto: kayıt
884 müsteban: açıklanmış
885 mahdidiyet-i fikir: fikir darlığı
886 kat-ı nazar: görüş darlığı
887 efkâr: fikirler
888 enzar: bakış açısı
889 cühela: cahiller
890 büleha: aptallar
891 umur-ı müştagilesine münhasır: uğraştığı işlere yönelik

kalarak kendine ait olmayan şeylere sarf-ı zihin[892] etmediği için zihninde bu mahdudiyet[893] vaki[894] olmuştur.

İnsan bazı kere öyle çehreler görür ki sebep ve hikmetini kendisi de bilmediği halde sever. O çehreyi tezyin eden dudaklardan çıkan lakırdıların doğruluğunu kabul için delil ve bürhan[895] bile istemez. Güya o çehre sahibini pek çok zamandan beri görmüş tanımış sevmiş beğenmiş de mücerrebi[896] olan bir adamla muamele ediyorum zanneyler. İşte bu sabah gördüğüm Refet Bey bende bu tesiri hasıl eylemiş idi.

"Mağaza" dediği şey kendi dükkânı kendi mağazası kendi ticarethanesi olmayıp Seyyit Mehmet Numan'ın ticarethanesi olduğunu bana semtini de tarif eylediği sırada söyledi. Refet bu Seyyit Numan'ın çıraklarından imiş.

Her halde bugün kendisiyle olan mülakattan memnun olarak kalkıp matbaaya gittim. Bir köhne kanepemiz bulunduğundan onun üzerine uzanıp ben de uykuya vardım. Zira güneş henüz doğmuş ve uykusuzluk bana da galebe etmişti. Zaten gazeteci kısmının sabahları ne işi olur. İşlerin başlangıcı olmak itibariyle gazetecilerin sabahı da öğleden sonra hulul[897] eyler.

Üç dört saat uyuduktan sonra kalkıp o günkü hizmet-i yevmiyeyi[898] bade'l-eda[899] saat on vapuruyla Beykoz'a ve oradan haneme geldim. Mukaddema[900] Siranuş'tan bil-istima[901] yazmış olduğum kayıtlara Refet Bey ile mülakatımdan hasıl edebildiğim az çok malûmatı da ilave etmek o geceki işim oldu. Ertesi gün İstanbul'a indim. Öğleden biraz evvel Seyyit Mehmet Numan'ın mağazasına giderek Refet'i aradım. Bu mağaza altlı üstlü iki katlı bir şey ise de öyle Asmaaltı mağazalarına manifaturacı dükkânlarına filanlarına benzemez.

892 sarf-ı zihin: zihin yorma
893 mahdudiyet: darlık
894 vaki olmak: meydana gelmek
895 bürhan: kanıt
896 mücerreb: sınanmış, makbul
897 hulûl: başlama
898 hizmet-i yevmiye: günlük hizmetler, işler
899 bade'l-eda: yaptıktan sonra
900 mukaddema: öncelikle
901 bi'l-istima: dinleyerek

Derununda emtiadan[902] bir şey yok. Üst katta efendiye mahsus bir oda ve onun yanında kalem odası gibi bir yer ve alt katta mağazanın dibinde ayrıca bulunmuş bir oda gibi kasaphane ile onun sokağı kadar mümted[903] olan ve çıraklar ve hizmetkârlar mahalli addedilen önü yani mahall-i mezkurun[904] ahval-i umumiyyesi[905] nazar-ı muayeneden[906] geçirilecek olsa ya bir ufacık bankaya teşbih[907] edilmek veyahut bir acentahane olduğunu kabul eylemek lazım gelir.

Ben mağazanın kapısından girerken bazıları genç bazıları yaşlı yedi sekiz kadar adam içinde Refet Bey ayağa kalkarak beni karşıladı. Selamlaştık. Badehu orada bulunan yaşlıca bir adama dönerek:

—Ben beyefendi ile şuraya berber dükkânına kadar gideceğim. Fakat biraz uzunca lakırdımız vardır. Büyücek bir hizmet için lüzumum olmazsa olur olmaz şey için çağırmamanızı rica ederim.

Dedi ve o adamın muvafakat vadisinde bir baş sallaması üzerine beni alıp bir berber dükkânı dediği mahalle götürdü.

Burası vakıa mükellef ve müzeyyen bir berber dükkânı olup fakat bir tarafındaki odada kahve dahi pişirilmektedir. Bir köşeye oturduk. Refet Bey dahi Siranuş Hanım hikâyesinden bildiğini anlatmağa başladı. Lakin bir düziye bu hikâyede devam olunmuyordu. Aralıkta bir tabii söz kendisine de intikal eyleyerek kendi hal ve şanından da bahs ettiği gibi bazı kere bizim hal ve şanımızdan da bahsedilmek icab eyliyordu. Yani muhavere öyle bir surette cereyan eyledi ki ben Refet'i epeyce tanımış olduğum gibi o da beni epeyce tanımış oldu. Hatta beni ve bendeki muharrirlik sıfatını tanıdıkça dün sabah gördüğüm mahdudiyyet-i fikir ve nazarı[908] yavaş yavaş tesvi[909] ediyor gibi bir şeyler anlıyordum.

902 emtia: mallar
903 mümted: uzayan, sürekli
904 mahall-i mezkur: zikredilen yer
905 ahval-i umumiye: genel hâli
906 nazar-ı muayene: gözden geçirme
907 teşbih edilmek: benzetilmek
908 mahdudiyyet-i fikir ve nazarı:fikir ve bakışaçısının darlığı
909 tevsi: genişleme

İki saat kadar konuştuktan sonra ikimizin de karnımız acıktı. Meğer o civarda Hacı İzzet namında gayet temiz bir aşçı varmış. Refet:

—Mağazaya bir daha uğrayalım. Bir haber daha verelim de, Hacı Izzet'e öyle gidelim.

Diye mağazaya bir daha müracaat eyledik.

Kendisi bir şey demiyor idi ise de habersiz izinsiz berbere aşçı dükkânına kadar bile tebaüd[910] edilememek derecelerindeki inzibat ve intizam[911] her halde nazar-ı dikkatimi celb ediyor idi.

Bu aşçı Hacı İzzet bir zamanın Müslüman aşçılarından bakiye bir nadire-i rüzgâr[912] idi. Meğer bir zamanlar bizde çarşı aşçılığı şimdikine kıyas bile kabul etmez imiş. Şimdi Rum'dan Ermeni'den birtakım tabiatsiz nezaketsiz herifler elinde bulnan lokantacılık denilen şey, evvelleri yalnız "aşçı" tabiriyle ne temiz bir halde imiş.

Hacı İzzet'te pamuk gibi aksakal! Başta ağabani! Ayakta beyaz dizlik! İdare bezi gömlek! Şam kumaşı yelek! Şal kuşak ile öyle bir temiz kıyafet var ki gören ehl-i tabiatin[913] öpeceği gelir. Yalnız kendisi değil bir kalfası ile iki çırağı da böyle temiz. Dükkânı da temiz. Tencereleri sahanları kapakları kaşıkları peşkirleri tertemiz. Adeta kadın kadıncık bir hanımın taht-ı idaresinde[914] bir hane gibi.

Hacıya selam verip yiyeceğimiz şeyleri tarif ederek bir sofraya oturduk. Hem karnımızı doyurup hem musahabemizde devam ettik. İki saat kadar zamanı da bu dükkânda geçirip nihayet birbirimizden ayrılacağımız zaman geldi. Hin-i vedada[915] Refet Bey dedi ki:

910 tebaüd: uzaklaşma

911 inzibat ve intizam: düzen

912 nadire-i rüzgâr: bu zamanda az bulunan

913 ehl-i tabiat: tabiat sahipleri

914 taht-ı idare: idaresi altında

915 hin-i veda: veda sırası

—Kendisinden bir sorup müsaadesini istihsal edebilirsem sizi kadıncağızın hanesine kadar da götürmek ve birbirimize tanıttırmak isterim.

Yüreğim hopladı. Dedim ki:

—Siranuş'un hanesine mi?

—Evet. Bakınız Ahmet Efendi. Yaşım küçük görünürse de pek genç başlayarak haylice gezmiş tozmuşum.

—Halbuki pek uslu görünüyorsunuz.

—Şimdi pek usluyum. Fakat pek çok gezmiş tozmuş dediğime bakınız. Gereği gibi insan sarrafı olmuşum. Tanıdım ki siz mertliğine emniyet edilecek adamlardansınız. Onun için Siranuş'u size tanıtırmakta hiçbir beis göremem.

Karilerimiz bizden evvel düşündüler ya. Siranuş ile geçen gün tanışmış olduğumuz halde hanesine bir de Refet Bey ile gidecek olursak delikanlı nazarında adeta yalancılığımız sabit olacak. O ise bizdeki mertliğe emniyet gösteriyor. Mertlik ile yalancılık bir yere sığar mı?

Biz başladık terlemeğe. Ettiği teklifi reddeylemek dahi münasip düşmeyeceğinden bizzarure[916] muvafakat gösterdik. Gayet dostane bir surette yekdiğerimizi veda eyleyerek ve bir gün matbaamıza geleceği vaadini de kahraman Refet'ten alarak ayrıldık.

Ayrıldık ama iş fena! Ya çocuk bu akşam Siranuş'un hanesine gidip keyfiyeti anlatır ise? Ya Siranuş gafletle kendisiyle vuku bulan iki mülakatımızı söyler ise?

Vakıa başka türlü bir sebep ve mecburiyet yok ve hatta olmadığı içindir ki Siranuş'un mülakat-ı vakıamızı[917] kendisine söyleyivereceğinden korkuyorum.

Ne ettim de delikanlıya yalan söyledim. Ne halt ettim de işi doğrudan doğruya anlatmadım. O kadını tanıyıp tanımadığımı sorduğu zaman ahvali itiraf ve

916 bizzarure: mecburen

917 mülakat-ı vakıa: görüşme

ikrar[918] etse idim delikanlı bana bıçak mı çekecekti? Of şu yalancılık ne fena şey imiş.

Zaten müsellem[919] iken şimdi bir kat daha tahakkuk eyledi. Refet'ten ayrıldıktan sonra matbaaya geldim ama şu merak içimi yeyip bitiriyor. Bu gün dört saat müddet mağazadan gaybubiyyeti[920] müteakıp biraz daha gaybubetle Refet'in hemen gidip Siranuş'tan edeceği istizanı etmesi vakıa muhtemel değil idi. Bu yüzden yüreğim rahat idi. Lakin akşam mağazadan çıktıktan sonra giderise? Gidebilir ya! Işte o zaman da bizim yüzümüz ar-ı mahcubiyyetle kızarır. Mert zannolunduğumuz halde bir yalancı namert olduğumuza hüküm verilir.

Bunun başka çaresi yok. Akşamdan evvel gidip Siranuş'u görerek haber vermeli. Mutlaka gitmeli.

Bilaihtiyar[921] başımızı derde uğrattık. Hemen hemen işlerimizden avare kalmak derecesini bulduk. Matbaada bir iki saat hizmet-i ruzmerre[922] ile badel-iştigal[923] şiddetlice bir de yağmur yağmaya başlamış olduğu halde ta matbaanın kapısına kadar bir araba getirtip bindik. Köprü'den Okçu Musa caddesiyle Beyoğlu'na vardık. Siranuş'un kapısını çalıp uşak açtığı ve beni gördüğü anda pek ziyade tazim[924] ile selamlayarak hemen merdivene doğru buyrun etti. Biraz tereddütle:

—Matmazele haber verseniz?

Demek istedimse de, uşak:

—Sizin için verilen emir zaten verilmiştir, efendim! Her ne zaman teşrif ederseniz bil-istizan[925] yukarıya çıkacaksınız.

918 ikrar etmek: bildirmek
919 müsellem: bilinen
920 gaybubiyet: kaybetme
921 bilâ-ihtiyar: elde olmadan
922 hizmet-i rûz-merre: günlük işler
923 bade'l-iştigal: meşgul olduktan sonra
924 tazim: saygı
925 bila-istizan: izin almadan

Dedi. Güzel ama böyle cihanpesend bir kadının her ne zaman gelse ve her ne kadar samimi dostu da olsa bir adamı bila-istizan[926] kabul edebilmesi daima mümkün olabilir mi?

Bunu derhatırla uşağa:

—Kabul için Matmazelin bir manii yoksa pekala!

Demiş idim. Herif umur görmüş, vukuat geçirmiş kodamanlardan olduğundan meramımı anladı. Anladığını mütebessimane bir tavırla bana da anlattı. Hem dedi ki:

—Matmazelin sizin gibi dostları kabul etmek için hiçbir zaman hiçbir manii olamaz efendim. Hususiyyat-ı ahvalini[927] biraz daha öğrenirseniz bu sözümdeki sıhhat-i ciddiyyeyi o zaman tasdik edersiniz.

İnandık. Merdivenden yukarıya çıkıp dört numaralı kapıyı dakkeyledik[928]. Bu misillü genç kadınların kapısı dakkolunduğu zaman, ekseriya yavaş yavaş gelerek ve kapıyı aralayarak tek göz ile baktıktan ve kim olduğunu anladıktan sonra duhule[929] müsaade verirler. Öyle değil mi? Zira kapısını dakkeden adamların kimler olabileceğini kendileri de vehleten[930] zihinlerinde bulamazlar.

Siranuş'ta böyle bir ihtiyat eseri görülmedi. Odanın ta içerisinden "antre" kumandasını kapıya doğru fırlattı.

Kapının topuzunu çevirip içeriye girdik. Vay? Bizim sarışın dilber dahi orada! İkisi birden yerlerinden fırlayıp bizi istikbal[931] ettiler. Siranuş:

—Bizde şimdi sizden bahsediyorduk.

926 bila-istizan: izin almaksızın
927 hususiyat-ı ahval: özellikler
928 dık eylemek: kapıyı çalmak
929 duhul: içeri girme
930 vehleten: birden bire
931 istikbal: karşılama

Demekle beraber, epeyce şen bir tavırla elimden tutarak ve gülerek:

—Çolpa Türk pilotu!

Diye, sarışın dilbere takdim eyledi. Siranuş'un çehresindeki tebessüme mukabil, sarışındaki kahkahaları görmeliydi. "Kah, kah, kahlar epeyce taaddüt ve tekessür[932] eyledikten sonra nihayetini "kaaah" o kadar uzandı ki adeta taaccübümü[933] mucip oldu. Müteakıban Siranuş sarışın dilberi de bana:

—Matmazel Agavni! En candan dostum!

Diye prezante[934] etti. Biz sarışın Agavni'nin hafif meşrebane kahkahalarına temkin-i vakurane[935] ile mukabele ederek gayet tazimkârane[936] bir reverans yaptık. El ele tutuştuk. Güzel sarışın:

—Mösyö! Meğer o gün siz vapurdan çıktıktan sonra adeta bizi takip

etmişsiniz ha! Demesi ile bilatereddüt[937] ve laihtiraz[938] dedik ki:

—Takibe layık olmaya yüzlerine bakılmayan, görenleri hayran edemeyen mahlûkları takip etmedik ya!

Şu müdahene[939] sarışın Agavni'yi pek münbasit[940] etti. Mahaza[941] güya bir tekdir-i tavr-ı calisi[942] takınarak, dedi ki:

—İyi ama bu cüreti size kim verdi?

932 taaddüt ve tekessür: uzayıp çoğalma
933 taaccüp: şaşma
934 prezante: takdim
935 temkin-i vakurane: ağırbaşlı temkinlikle
936 tazimkârane: saygılı
937 bilâ-tereddüt: tereddüt etmeden
938 lâ-ihtiraz: çekinmeden
939 müdahene: aşırı övgü
940 münbasit: rahatlatmak
941 ma-haza: bununla birlikte
942 Tekdir-i tavr-ı calisi: yapmacık azarlama tavrı

—O cür'etler kimse tarafından verilmez. İnsan o cüreti kendi kendisine alır. Neticesinde ya muvaffak ya makhur[943] olur. Ama liyakatli kadınlar tarafından duçar-ı makhuriyyet[944] olmak dahi bir bahtiyarlık sayılır.

—Ne galantori!

Agavni'nin bu son sözünü lisan-ı Osmanimize bihakkın[945] tercüme edecek kelime-i vahide[946] bulunamaz. Frenkler kadınlara yaranmak gayretinde bulunan adamlara "galant" derler. Bu adamların yaranmak için gösterdikleri etvara[947] ve söyledikleri sözlere de "galantori" tabir ederler. Kamiller[948] cemiyetinde istimali pek de musarrahan[949] caiz değil ise de o kadar ehl-i taassub[950] olmayan cemiyette istimali memnu[951] olmayan tabirlerdendir.

Şu yolda başlayan latifelerde bir parça daha devam olunduktan sonra sıra ziyaretin sebebini anlatmağa geldi. Bunun için dahi:

—Matmazel. Biz bir diplomatlık yapalım derken bilaihtiyar bir hudakârlık[952] yalancılık yapmış olduk. Mukaddimesiyle söze ve Siranuş dahi:

—O dediğiniz şeyler diplomatlıkça muayebattan[953] sayılmazlar.

Mukaddimesiyle istimaa bilmübaşere Refet Bey ile olan macerayı anlattık. Birçok noktalarda gâh Siranuş Agavni'nin ve gâh Agavni Siranuş'un yüzlerine bakarak bazı manidar etvarda bulunuyorlardı ki ben bu manaları bihakkın istihrac edemediğimden dolayı acaba bir çam mı deviriyorum diye korkuyordum.

Hikâyeyi bitirerek neticesi olmak üzere dahi:

943 mahkur: hakarete uğrama
944 duçar-ı mahkuriyet: hakarete uğramak
945 bihakkın: hakkıyla
946 kelime-i vahide: tek kelime
947 etvar: tavırlar
948 kâmiller: olgun insanlar
949 musarrahan: açıkça
950 ehl-i taassup: tutucu
951 memnu: yasak
952 hud'akârlık: hilekârlık
953 ma'yubat: ayıplanacak şeyler

—Bizim ettiğimiz hilekârlığı gördünüz ya? İşte utanmaksızın hilekârlığın bir türlüsünü de sizin kabulünüzü ricaya geldim. Şayet Refet'in beni buraya getirmesine müsaade buyuracak olursanız beni ilk görüyor ilk tanıyor gibi davranmak hilesini kabul edebilecek misiniz?

Dedim. Siranuş darılmadı. Zaten şu üç mülakatta münasebetimizin vasıl olmuş bulunduğu derece artık öyle olur olmaz şeyler üzerine darılıvermek havfından beni kurtarmış idi.

Ettiğim teklife darılmadı ama derhal muvafakat cevabı da vermedi. Refikası Agavni ile yine manidar surette bir teati-i nazardan[954] sonra bana dedi ki:

—Şu Refet hakkında aldığınız malumatı kendi mütalaat-ı mahsusanıza[955] mezcederek[956] bize nakletmelisiniz de ben de reyimi[957] ona göre vermeliyim.

—Hem de bilaihtiyat ve laihtiraz dosdoğrusunu söylemeliyim öyle değil mi?

—Bu şarta neden lüzum gördünüz?

—Şu mesele meydana çıkalıdan beri sık sık birbirimizin yüzüne baktığınızdan kuşkulandım da.

Bu defa söze Agavni atıldı. Dedi ki:

Oo! Meğer siz gerçekten diplomat bir adammışsınız.

Siranuş koyduğumuz şartı kabul eylediğinden Refet Bey hakkında kendisinden almış bulunduğum malumatı kendi mütaalatımla[958] mezcederek bervech-i ati[959] nakle mübaşeret[960] eyledim.

954 teati-i nazar: bakışma
955 mütalaat-ı mahsusa: hüsusi düşünceler
956 mezc etme: katma
957 rey: fikir
958 mütâlaat: düşünceler
959 bervech-i ati: aşağıdaki gibi
960 mübaşeret: başlamak

Efendim bu delikanlı gayet kibarzâde bir çocuktur. Henüz nevcivanlık[961] çağındayken pederi vefat etmiş. Külliyetli miras yiyenlerin adeta kaffesinde görüldüğü veçhile Refet dahi çocukluktan kurtulur kurtulmaz heva ve hevese[962] yakasını kaptırmış. Kendi itirafı veçhile[963] pek çok gezmiş tozmuş pek çok düşmüş kalkmış.

Fikir ve nazarını pek mahdut gördüm. Kalemi en bereketli Osmanlı muharrirlerinden olduğum halde beni tanımıyor. Adeta ismimi de işitmemiş. Gazete okumak kendi işi olmadığını itiraf eyledi. Fakat zannıma kalırsa pederi sağ olduğu müddet talim ve tedrisine[964] ziyadesiyle gayret etmiş. Çünkü lisanı pek düzgündür. Çocukluktan çıkar çıkmaz heva ve hevese ittiba[965] ediverdiği için mütalaa-ı matbuata[966] zaman bulamamış.

Dirayetine[967] fetanetine[968] söz istemez. Hakikaten pek zeki bir adam olduğu ilk mülakatta anlaşıldığı gibi musahabe[969] ve muhaveresinde[970] bir iki saat zaman geçirildikte fetanet ve dirayeti daha ziyade vuzuh ile kendisini gösterir.

Ahlakının da dürüst olduğuna şüphe etmemek isterim. Zaten yüzü o kadar güzel olan adamın kalbi de güzel olmak ekserdir. Hele etvarı kahraman tavrıdır ki böyle ulüvv-i cenab-ı[971] eshabı için denaet tab-ı[972] mutlaka istibad[973] olunur. Onun geçirmiş olduğu ömür gibi baştan kavak yelleri eserek geçirilen zamanların en büyük ziyanı kese ile vücuda dokunup ulüvv-i ahlaka[974] zekavet ve kabiliyete ziyan vermeyeceğinden maada belki bunları bir kat daha in-

961 nevcivanlık: gençlik
962 heva ve heves: bayağı arzular
963 vechle: gibi, üzere
964 talim ve tedris: eğitim öğretim
965 ittiba etmek: kapılmak
966 mütalâa-i matbuat: kitap, gazete vb. okuma
967 dirayet: zekâ
968 fetanet: anlayış
969 musahebe: sohbet
970 muhavere: konuşma
971 uluvv-i cenab ashabı: büyük yanlara sahip
972 denaet-i tab': alçaklık
973 istibat: yadırgama
974 uluvv-i ahlak: ahlakın büyüklüğü

bisata[975] getireceği bile tedkikat-ı mücerrebane[976] netayicinden müsteban[977] oluyor. Alicenap olan bir adam hovardalık âleminde de ülüvv-i cenabını zayi etmeyip hatta arttırıyor. Zekaveti dirayeti bu muaşeret-i[978] hevaperestane âlemine mahsus olan ahvalde de kendisini gösteriyor.

Birisi keseye ve diğeri vücuda olan ziyanlara gelince Refet Bey'in miras yedilik aleminde kese-i serveti gereği gibi yıpranıp delinmiş olduğunu hükmedebilirim. Çünkü tacir Seyyit Mehmet Numan'ın hizmetini kabule mecbur olmuştur. Vaktiyle kendisi gibi hizmetkârları dalkavukları olan adamın bu tenezzülü[979] servetçe büyük bir rahneye[980] delalet[981] eder.

Vücut ve sıhhat cihetinden o kadar mutazarrır[982] görünmüyor. Bu da aklını tez başına almış olmasındandır diyebilirim. Haşarılıktan uslulukta bir nebzecik bahsettiğimiz zaman mukaddemleri pek başarıyken şimdi pek uslu olduğunu itiraf eyledi. Haşarılığı zamanında pek çok suiistimalattada bulunmuş olsa bile gençliğin vücuda her gün bahşeylediği kuva-yı müteceddide ve mütezayide[983] o suistimalatın mucip olduğu yorgunluklara galebe eylemiştir derim. Zira şimdiki sıhhat-ı bedeniyyesini[984] pek mükemmel gördüm.

Çocuklukta pek başarıyken şimdi tamamıyla uslanmış olduğuna dair verdiği teminatı kabulde mütereddit değilim. Zira hizmet ettiği efendinin mağazasından bir perükâr dükkânına ve badehu bir lokantaya mübaadet[985] için bile mutlak kendilerinin emri olmak lazım gelen bir adamdan istizan[986] eyledi. Pek mühim bir iş olmazsa çağırılmaması ricasında bulundu ki mühim bir iş zuhu-

975 inbisat: artma
976 tedkikat-ı mücerribane: tecrübelerin incelenmesi
977 müsteban: açıklanmış
978 muaşeret-i hevaperestane: zevk ve sefa içinde bulunma
979 tenezzül: düşme
980 rahne: gedik
981 delalet: işaret
982 mutazarrır: zarara uğramış
983 kuva-yı müteceddide ve mütezayide: çoğaltan ve yenileştiren kuvvetler
984 sıhhat-i bedeniyye: beden sağlığı
985 mübaadet: gitmek
986 istizan: izin isteme

runda hizmetine yine hazır ve müheyya[987] bulunuyor demektir. Gerçekten islah-ı nefs[988] etmemiş bulunan bir gençte umur-ı memuresine[989] bu derecelerde ihtimam görülemez.

İşte görüyorsunuz ya yalnız kıraat[990] ve mütalaadan mahrum ve hikemiyat[991] ve edebiyat ve siyasiyyat cihetine nazarı fikri mahdut olmasından başka bu delikanlıda kusur bulamıyorum. Mirasyedilik ve hovardalıkla servetini telef ve mahvetmiş olmasını kendisi için bir nakısa[992] addetmek isterseniz reddinde inat eylemem. Ama ben bunu da Refet ile dostluğumu men edecek esbab-ı mühimmeden[993] sayamam.

Bir adam bir serveti idareye kabiliyetsiz imiş kabiliyetsiz olduğu için onu telef ve mahvetmiş bunun nesine acımalı? Kendisine bir vasi tayin edip de malını teleften vikaye[994] edememişler diye neden makhur[995] olmalı? Servet-i mezkurenin[996] bir vasi elinde bulunması demek sahibinin elinde bulunmaması ve sahibinin ona malik olmaması demektir. Vasi tarafından idaresine kâfi verilecek maaş kendisini daimi bir çocukluk halinde bulundurup kabiliyyet-i matlubenin de husfilden meni demektir.

Böyle olmaktan ise bırakınız malını telef etsin. Her halde kendisine mal olmayacak şey elinden çıksın gitsin. Başlı başına kalsın. İki el bir baş için olduğunu düşünsün. İhtimal ki bu halde bir çalışkan adam olur. İhtimal ki kendisi yeniden bir servet teşkil eder.

Ama edemiyecekmiş. Öyleyse varsın sürünsün. Hangi taş daha katı ise, başını o taşa vursun: Başkaları da kendisinden ibret alsın!

---

987 müheyya: hazır
988 ıslah-ı nefs: nefsini ıslah etmek
989 umur-ı memure: memurluk
990 kıraat: okuma
991 hikemiyat: felsefe
992 nakise: eksiklik
993 esbab-ı mühimme: önemli sebep
994 vikaye: koruma
995 makruh: aşağılama
996 servet-i mezkure: sözü edilen servet

Ben katiyyen umarım ki Refet Bey böyle başkalarına ibret olacak miras yedilerden değildir. Pederinden kalan serveti mahv dahi etmiş olsa iki eliyle bir başına derman bulabilecek erbab-ı kabiliyyettendir[997]. Zira parası kalmamış dahi olsa henüz yirmi üç yirmi beş yaşında bir adam olduğundan bu yaşta aklını başına alabilmesi yine kabil olamaz idi. Bir Seyyit Mehmet Numan'a hizmetkârlığa mümkün değil tenezzül edemez idi. Hüsn-i haline[998] hüküm vermek için yalnız bu suretle islah-ı hal[999] etmiş olması bence kafidir.

İşte sözümü hulasa[1000] ediyorum. Refet Bey soyzade bir gençtir. Güzeldir. Zekidir. İyi ahlaklıdır. Mirasyedilik ile babasından kalan malı telef etmişse de heva ve hevese karşı ettiği tövbe-i nadimane[1001] gerçektir. Şimdi pek iyi bir yola saliktir[1002]. Bu halde istikbalinden pek ümit münkatı[1003] değildir.

Refet Bey hakkında şu sözleri evvelinden sonuna kadar söylediğim müddet zarfında esmer ve sarışın dilberler hiç sözüme söz katmaksızın dinlediler. Hatta en sonraki hulasada "şimdi pek iyi bir yola saliktir" diye verdiğim haberi de biraz izah etmekliğimi ricada bulunarak izahat-ı atiyyeyi[1004] ita[1005] eylediğim müddet dahi sözüme söz katmayarak dinlediler. Dedim ki:

—Seyyit Mehmet Numan kendisini gunagun[1006] umur-ı ticariyyesinde[1007] kapı çuhadarı gibi istihdam eyledikten maada İstanbul'un bahçıvanlık mahsulünü Avrupa'ya isal[1008] hizmetini de ona havale etmiş kapı çuhadarlık suretindeki hizmeti için ayda beş altı altından ibaret bir maaş veriyor imiş. Bahçıvanlık mahsulatı ahz ü itası[1009] ne kâr bırakır ise onu da bervech-i nısfı-

997 erbab-ı kabiliyet: kabiliyetli kişiler
998 hüsn-i hâl: ahlakın güzelliği
999 ıslah-ı hâl: durumunu düzeltme
1000 hülasa: özet
1001 tövbe-i nadime: pişmanlık tövbesi
1002 salik: bir yoldan giden
1003 münkati: kesilmiş
1004 izahat-ı atiye: aşağıdaki açıklama
1005 ita: yapma
1006 gûnagûn: çeşit çeşit
1007 umur-ı ticariye: ticari işler
1008 isal: ulaştırma
1009 ahz ü ita: alım satım

yet[1010] taksim eyliyorlar imiş. Zira sermaye ve nam efendisinin ve say ve ihtimam[1011] kendisinin imiş. İş şimdiki halde pek yeni işlerden olmasıyla senede iki üç yüz liradan ibaret bir kâr bırakır imiş ki bunun yarısı Seyyit Mehmet Numan'ı pek de tamahlandıracak şeylerden değil ise de bizim Refet Bey'i ziyadesiyle müteşekkir ve memnun eylemekte imiş. Bu ticaretin birisi Odessa ve diğeri Varna'dan ibaret iki tariki[1012] olup İstanbul'un sebze ve meyve ve çiçekten ibaret bilcümle turfanda mahsulatı bu tariklerden Rusya derunlarına Bükreş'e Peşte'ye Viyana'ya kadar sevk olunabilirmiş. Refet Bey Rumeli hatları Avrupa şimendiferleri ile iltisak[1013] eyleyecek olsa ticaret-i mezkurenin[1014] meydan-ı icrası[1015] daha ziyade vüs'at[1016] bulacağını da görerek o günün o yevm-i mesudun[1017] sürat-ı vüruduna[1018] muntazır[1019] kalır. Fikri ticarete bir kerre bu kadar vüs'at ve metanet vermiş olan adam için müstakbel daima emin ve daima yüze güler ümit arttırır bir muindir[1020]. Kadınlar işte bu sözümü de istimadan sonra biraz daha yüz yüze bakıştılar. Ben dedim ki:

Ey! Beni bu surette takdir eylediğim delikanlı yanında mahcup bırakmamak için demincek teklif eylediğim hileyi kabul buyuracak mısınız! Hâl cevab-ı muvafakat yok. Ama ondan ziyade ümitbahşa[1021] bir tebessüm var. Siranuş bu tebessümle dedi ki:

—Refet Bey hakkındaki malumatınızı itmam[1022] etmeliyim. Bunu arzu etmez misiniz?

—Hay hay Matmazel!

1010 ber-vech-nısfiyet: yarı yarıya
1011 say ve ihtimam: gayret ve çalışma
1012 tarik: yol
1013 iltisak: birleşik olmak
1014 ticaret-i mezkûre: bahsedilen ticaret
1015 meydan-ı icra: faaliyet sahası
1016 vüsat bulmak: genişlemek
1017 yevm-i mesud: mesut gün
1018 sürat-i vürud: süratle gelme
1019 muntazır: bekleyen
1020 muin: yardımcı
1021 ümid-bahşa: ümit veren
1022 itmam: tamamlama

—Öyleyse bizim sizi dinlediğimiz gibi siz de beni dinleyiniz.

Diye Siranuş hikâye-i ahvale[1023] başladı. Onun ettiği itmamdan anlaşıldığına göre Refet'in pederi vaktiyle Anadolu'da Rumeli'de aşar iltizamı[1024] işlerinde bulunmuş bir Bedrettin Bey imiş. Bu adamın aslı Ekrat'tan[1025] imiş. Bundan beş altı sene mukaddem vefat eyledikte bir kabiliyetsiz zevce ile iki kız bir de oğul bırakmış. Kızlar Refet'ten daha büyük imişler. Birisi daha pederinin sağlığında ve diğeri vefatından sonra tezvic[1026] olunmuşlar. Birisi kocasıyla pek bahtiyar ve diğeri bedbaht olmuş. Ama Siranuş hikâyenin bu cihetlerini hemen şundan ibaret olmak üzere kısa kesti.

Refet Bey'in haşarılığı pek müthiş bir surette imiş. Bir avucunda lira diğer elinde kama o genç halinde bile etmediği yaramazlık bırakmamış. Kendi parasını bitirdikten maada validesinden de para çekmeğe başlamış. Gerek kendisinin ve gerek validesinin paraları baba dostu olan Seyyit Mehmet Numan'ın idaresi altında olup Seyyit Numan Refet'in parası bitinceye kadar ettiği israfata ses çıkarmamışsa da tamam validesinin parasını da itlafa[1027] başladıkta yine bir gün para için mağazaya gelen Refet'i kapı dışarı ederek validesini çağırtmış. O sefih ve müsrif oğlanın binlerce kese akçelik mirası telef etmesine mukabil kendi hissesi bir meze makamına bile kaim olamayacağını anlatmış.

Evlat bu! Kadıncağız ağlamış sızlamışsa da Seyyit Mehmet Numan:

—Hanım. Paranız benim idaremde kalacak ise ben o çapkına habbe-i vahide verenlerden değilim. Oğlunuza para verecekseniz paranızı benden alınız da kime teslim ederseniz ediniz. Ama birkaç ay içinde o çapkın sizi fülüs-ı ahmere[1028] muhtaç bırakınca kocanızın birader makamında bir Seyyit Mehmet Numan dostu vardır, diye sakın ha buraya gelmeyiniz.

1023 hikâye-i ahval: hikâyeyi anlatma
1024 aşar iltizamı: aşar vergisi toplama
1025 Ekrad: Kürtler
1026 tezvic: evlendirmek
1027 itlaf: telef etme
1028 fülüs-i ahmer: kırmızı bakır para

Deyince kadıncağızın aklı başından giderek ve daha doğursu aklı başına gelerek amana düşüp Seyyit Numan'ın reyinden[1029] ayrılmayacağını kaviyyen[1030] temin etmiş.

Refet Bey'in bu mirasyedilik ve hovardalık ahvali içinde bir hali var ki müstakilen bir roman teşkiline müstaittir[1031]. Şöyle ki:

On altı ile yirmi bir yaşları arasında bulunan genç kaviyyü'l bünye[1032] zengin cesur delikanlı hangi mahbube-i zaman[1033] olsa kendi hücumuna mukavemet edemiyeceği itikat[1034] ve iddiasında bulunarak filvaki[1035] her tesadüf ettiği dilberler onun bu itikat ve iddiasına kuvvet verdikleri halde bir gün tesadüf kendisini öyle bir afetin mülakatına muarefesine[1036] duçar[1037] eyler ki ilk hücumda hüsn-i dili[1038] feth ve küşad[1039] edebilmek gururunda bulunan delikanlı bir ric'at-i kahkariye duçar[1040] edildiği gibi ne olduğunu anlamayarak mebhut[1041] olur kalır.

Bir aralık bu ilk merdudiyyeti[1042] bir şive-i işvebazane[1043] olmak üzere telakki eyleyerek bir hücum daha eder. Yine mağlubiyet görünce gurur-ı nevcivanisi[1044] bu mukabeleyi muanede[1045] mertebesine vardırarak muhacematın[1046] üçüncüsünden dördüncüsünden ve hatta bunlarda da mağlubiyetine bakmayarak beşincisinden altıncısından bile yılmaz.

1029 rey: düşünce
1030 kaviyen: kesinlikle
1031 müstaid: kabiliyetli
1032 kaviyü'l-bünye: sağlam bünyeli
1033 mahbube-i zaman: zamanın en güzel kızı
1034 itikat: inanç
1035 filvaki: gerçekten
1036 muarefe: tanışıklık
1037 dûçâr: maruz kalmış
1038 hüsn-i dil: gönül güzeli
1039 feth ve küşad: ele geçirip açma
1040 ricat-i kahkariye düçar: hemen geri çekilmeye mecbur
1041 mebhud: şaşırma
1042 merdudiyet: reddedilme
1043 şive-i işvebazâne: işveli bir nazlanma
1044 gurur-ı nevcivan: gençlik gururu
1045 muanede: inatçılık
1046 muhacemat: saldırılar

Hayır hayır! İmkânı yok. O sengil [1047]dahi işi muanede[1048] derecesine vardırmış. Refet'in bütün kise-i servetini değil bütün altın madenlerini önüne dökseler atf-ı lehaze-i rağbet[1049] etmeyecek. Refet'in kamarası değil a, birkaçar yüz binlik ordular süngüleri sinesine çevirilseler göz bile kırpmayacak.

Bari kendisi damen-i ismeti[1050] har-ı heva ve hevese[1051] hiç ilişmemiş takımdan olsa ne ise ne! Vakıa aslı nesli belli bir şey olmayıp o evan-ı tufuliyetini[1052] ... rahibelerinin manastırında geçirmiş ise de orada pek büyük bir talim ve terbiye görerek ve lisan tahsil ederek badehu Beyoğlu'nca en büyük ecnebi familyalarının bile kızlarına son talim ve terbiyeyi veren bir mükemmel pansiyonda dahi yıllarca kaldığından İstanbul'ca mümkün olabilen talim ve terbiyenin mertebe-i kemalini[1053] bulmuş da ondan sonra da şu alemde istediği gibi gönül eğlendirmek için harekat ve sekenatından[1054] kimseye hesap ve cevap vermek mecburiyetinde bulunmamak şartıyla eğlence alemine dalmış.

Hususiyyat-ı ahvalini bilmeyenlere göre adeta "alüfte" nev'inden bir sefile. Fakat hususiyyet-i ahvalini[1055] bilenler nezdinde o sefalet-i haliyle[1056] beraber irfan ve kemali de müsellem[1057] olduğu gibi hele istiklal-i efkar[1058] ve muhtariyet-i evza[1059] cihetinden asla kayıt altına giremiyen azadelerden[1060]. Fazla olarak pek de güzel!

1047 seng-dil: taş yürekli

1048 muanede: inatlaşma

1049 atf-ı lihaza-i rağbet: ilgi gösterme

1050 damen-i ismet: temiz etek

1051 har-ı heva ve heves: arzu ve heves dikeni

1052 evan-ı tufuliyet: çocukluk çağları

1053 mertebe-i kemâl: en üst mertebe

1054 sekenat: davranışlar

1055 hususiyat-ı ahval: özel durum

1056 sefalet-i haliyle: sefilliğiyle

1057 müsellem: kabul edilmiş

1058 istiklal-i efkâr: düşünce bağımsızlığı

1059 muhtariyet-i evza: davranış serbestliği

1060 azade: başına buyruk

Bizim Refet birkaç sene bu iddiadan yüz çevirmemiş. Vakıa diğer cihetlerdeki muamele-i hevaperestanesinde[1061] yine devam ediyor ise de bu şivekar-i muannidin[1062] takibinden de bir türlü vazgeçmiyor.

İşin en fena cihetine bakmalı ki mesele evveliyatında bir çocuk inadından ibaretken sonraları gittikçe değişerek ve ciddiyetini arttırarak çılgıncasına bir sevda suretini almış.

Bundan daha fenası var. İşin evveliyatında Refet'in kesesi olur olmaz erbab-ı ismeti[1063] bile ikna ve irzaya[1064] muktedirken sonraları kese dahi boşalmış. Aşk artmış, para tükenmiş.

Nihayet Refet bilkülliye izhar-ı iflas[1065] ederek validesinin hanesinden de tard olundukta akşamı eski ahbabından hangisinin hanesinde geçirebileceği endişe-i meyusanesiyle[1066] serseriliğe başladığı esnada bir gün Şişli taraflarında dalgın dalgın gezerken öteden beri kemal-i sür'atle[1067] gelmekte bulunan bir arabanın içindekiler bir ucu arabacının koluna bağlı olan kordon, kemal-i şiddetle çeker çekmez araba durmuş.

Refet baksın ki arabanın içinde olan kadın bunca senelerden beri çalıştığı halde bir nigah-ı lütfuna[1068] nail olamadığı saht-dildir[1069].

Refet'te bir mağlubiyet! Refet'te bir mahcubiyet! Zavallı çocuk yer yarılsa yere girmek ihtiyacında. Kadın bilakis en büyük ulüvv-i cenaba[1070] delalet eyleyecek en ciddi tavırla Refet'i çağırıp demiş ki:

—Bu akşam bize geliniz. Size söyleyecek ciddi bir sözüm vardır.

1061 muamele-i hevesperane: bayağı arzular
1062 şivekâr-ı muannid: işveli inatçı
1063 erbab-ı ismet: namuslu kimseler
1064 ikna ve irza: ikna ve razı etme
1065 izhar-ı iflas: iflasını açıklama
1066 endişe-i meyusane: ümitsiz düşünceler
1067 kemal-i sürat: büyük bir hız
1068 nigah-ı lütuf: hoş bir bakış
1069 saht-dil: katı yürekli
1070 uluvv-i cenab: yücelik

Refet bu söze la ve na'am[1071] cevap verememiş. Fakat o akşam davet olunan yere gitmemeğe de muktedir olamamış. Çünkü oraya da gitmese başka gidip barınabilecek hiçbir yer kalmamış. Kadının hanesine vardıkta kadın:

—Refet Bey! Beni hala seviyor musunuz?

Sualini irad eyleyince hakikaten yürekler acısı mertebesini bulmuş olan o güzel delikanlı mosmor kesilerek dizleri titreyerek hemen en yakın buhman koltuk sandalyesi üzerine yığılıvermiş. Kadın kemal-i mürüvvet ve merhametle[1072] Refet'in ayakları hizasına diz çökerek ve delikanlının dizleri üzerine kollarını dayatarak demiş ki:

—Ben seni hala seviyorum. Sen beni sevmiyor musun?

Bu söz Refet'in canını acıtmış. O can acısıyla:

—Zalim! Hiç senin beni bir dakikacık olsun sevdiğin var mıdır ki hâlâ o muhabbetten bahsedebilesin?

Deyince ve kadın tarafından:

—Ben seni ilk tanıdığım günden beri beğenmiştim.

Cevabı verilince zavallı Refet'in gözlerinde yaşlar boşanmış. Demiş ki:

—Ceplerim altın dolu olduğu zaman bunu itiraf etmeyip de şimdi fülüs-ı ahmere muhtaç kaldığım zaman mı itiraf ediyorsun?

—Evet. Bu günü bekliyordum. Senin o zamanki halinden yakında bu neticeye duçar olacağını biliyordum. Şimdi sana muhabbetimi izhar[1073] için mani kalmamıştır. Sen beni kabul edersen ben de seni kabul ederim.

1071 lâ ve ne'am: evet ve hayır

1072 kemal-i mürüvvet ve merhametle: büyük bir insaniyet ve acımayla

1073 izhar: gösterme

Refet, bir dakikalık derin bir mülahazaya[1074] dalmış. Mütekiben kemal-i gurur ve nefretle o sevgili afet-i canı[1075] kollarından iterek

—İstemem! Benim ismime hiçbir zaman Alfons denilemeyecek.

Diye yerinden fırlamış.

Bazı avalim-i mahsusanın[1076] ıstılahatına[1077] vakıf olanlar bu kelimenin manasını bilirler. Edep dairesinden harice çıkmaksızın biz de tefhim[1078] edebiliriz. Bir erkeğe nispetle bir kadına "müstefreşe"[1079] demek ne hüküm götürürse bir kadına nispetle bir erkeğin alfonsluğu o hükümdedir. Yahut sevdiği kadının hiç bir hal ve hareketine karışamamak şartıyla kendisine vereceği sadaka-i hüsnü[1080] cemal ile iktifaya[1081] mecbur bir âşık demektir.

Kadının Refet'e beyan eylediği muhabbet hakikaten bir muhabbet-i ciddiyye[1082] imiş. Binaenaleyh Refet o muhakkirane[1083] ulüvv-i cenab[1084] ile kendisini reddedince mezbure[1085] nazarındaki büyüklüğü bir kat daha artmış. Kadın kendisini bir kat daha sevmiş. Kemal-i teessüründen onun da gözleri yaşararak demiş ki:

—Refet! Seni bir alfons nazarıyla görmek beni kendi ulüvv-i tabımdan[1086] iğrendirecek bir rüyettir[1087]. Benim sana olan muhabbetim pek gerçektir. Teklifimi kabul edersen ben sana sahip olmayacağım sen bana sahip olacaksın. Harekat ve sekenatında muhtar-ı mutlak[1088] kalacaksın. Vaktiyle

1074 mülahaza: düşünce
1075 afet-i can: güzel afet
1076 avalim-i mahsusa: özel âlemler
1077 ıstılahat: terimler
1078 tefhim: anlatma
1079 müstefreşe: odalık, metres
1080 sadakas-i hüsn ü cemal: güzellik sadakası
1081 iktifa: yetinme
1082 muhabbet-i ciddiye: ciddi aşk
1083 muhakkirane: aşağılarca
1084 uluvv-i cenab: büyük yan, onurlu
1085 mezbure: adı geçen kadın
1086 uluvv-ı tab': karakter yüceliği
1087 rüyet: bakış
1088 muhtar-ı mutlak: tam özgür

sen beni istediğin hatta tehditler derecesine vardığın zaman ben seni kabul etmiş olsaydım servet ve samanını[1089] mahveden ben olacaktım. Hele o zaman sen bana galebe ederek muvaffak olmuş bulunsa idin beni kendi muhabbetine mağlup olmuş saymazdın. Altınlarına meftun[1090] olmuş sayardın. Sair bunca biçaregan-ı esafili[1091] ne nazarla görüyordu isen beni de o nazarla görürdün. İşte sana mukavemetim ancak bu sebepler içindi.

Bu teminat Refet'te biraz itidal-ı demi[1092] mucip olmuş. Hâlâ meftunu olduğu o ru-yı zibaya[1093] bakakalmış. Kadın sözünde devamla demiş ki:

—Bir sefili bunca senedir duçar olduğu sefalet-i rezilaneden kurtaracak kadar merhametin besaleti ulüvv-i cenabın kalmadı mı Refet?

Aman ya Rab! O zamana kadar Refet'in damarlarında buz gibi donmuş kalmış olan kanına o mübarek hun-ı merdiye[1094] yeniden bir hararet yeniden bir galeyan gelmiş. Demiş ki:

—O kurtarılacak sefil kim?

—Ben!

—Ben seni nasıl kurtarabilecek imişim?

—Teklifimi kabul ederek.

—Ey, teklifini kabul eder isem?

—Senden başka insan yüzü görmeyeceğime yemin ve kasemle kendimi bu levsten[1095] tathir[1096] edeceğim.

1089 servet ve saman: gelir

1090 meftun: tutkun

1091 biçaregân-ı esafil: sefil çaresizler

1092 itidal-ı demi: soğukkanlılık

1093 ru-yı ziba: güzel yüz

1094 hun-ı merdiye: yiğitlik kanı

1095 levs: pislik

1096 tathir: temizlemek

—Öyleyse ver elini.

İşte bu el ele tutuşmak bir muahede-i kat'iyye[1097] hükmünü almış. Aradan biraz zaman geçmiş. Bu kadının Karnik namında bir muhibbi[1098] varmış. Ama bu nev-i mahlukat nezdinde[1099] "dost" kelimesine verilen manaya göre değil. O Karnik başka bir kıza mensupmuş.

Kendisi de tacir-i meşhur Seyyit Mehmet Numan'ın hizmetinde bulunur imiş. Kadın tarafından edilen rica ve talimat üzerine bu Karnik Refet'i alıp Seyyit Mehmet Numan'a götürerek ve elini öptürerek barıştırmış. Refet orada derbederlik haline nihayet vermeği ve Seyyit Mehmet Numan tarafından verilecek talimattan ayrılmamağı taahhüt etmiş. Seyyit Mehmet Numan gerçekten insanoğlu insan bir piri hikmetdan[1100] imiş ki delikanlıya:

—Oğlum! Senin bir alüfteye[1101] verdiğin vaadde bile hulf[1102] etmeyeceğine emin olacak kadar ulüvv-i cenabına itimadım vardır. Bana verdiğin vaadde hele asla hulf etmeyeceksin. Bu dakikadan itibaren evladımsın.

Demiş ve filvaki öyle olmuş.

Nasıl Refet'in şu fıkrası ibretamiz[1103] bir roman değil midir? Bu işin üzerinden üç dört sene mürur[1104] ederek Refet hâlâ o kadın ile ettiği muahedede sabit imiş. O kadın kim olduğunu anlayabildiniz mi? Sizi üzmeksizin haber verelim ki sarışın dilberdir. İsmi Agavni olduğunu şimdi öğrendiğimiz zat.

Siranuş Hanım Refet'e destgir[1105] olan kadının Matmazel Agavni olduğunu hikâyenin en sonunda tasrih[1106] edince bilaihtiyar yerimden fırlayıvermişim.

1097 muahede-i katiye: kesin bir anlaşma

1098 muhib: âşık

1099 nev' mahlûkat nezdinde: bu tür insanlar arasında

1100 pir-i hikmetdan: yaşlı bilge

1101 alüfte: aşüfte

1102 hulf: sözünden dönme

1103 ibretamiz: ibretli

1104 mürur: geçme

1105 dest-gir:yardımcı

1106 tasrih: açıklama

Hemen kadının üstüne atlarcasına bir tehalükle[1107] yanına gidip, elini tutarak öyle bir sıkmış ve sallamışım ki "ay" diye çıkardığı avaz-ı müştekiyane[1108] beni ancak bidar[1109] edebilmiş. Şirket-i Hayriyye vapurunda bu kadını gördüğüm zaman hal ve tavrında hisseylediğim hiffet-meşrebini[1110] pek de sevememiş idim. Meğer ulüvv-i cenab ile meşrebin hiffet ve sıkleti arasında bir münasebet yokmuş. Meğer hiç ummadığımız ormanda arslan yatabiliyormuş. Bu mükaleme[1111] üzerine Siranuş Hanım, evvelce kendisine teklif etmiş olduğum hileyi kabul etti ve:

—Refet Bey sizi bana getirip prezante etmeği teklif eylerse, biraz naz ile müsaade verebileceğim. Onun da sizin hakkınızdaki ihtisasat ve mütalaatını[1112] öğreneceğim de ona göre muvafakat göstereceğim. Hem ilk mülakatta ne ben, ne Agavni, hiç işin önünü belli etmeyeceğiz. Emin olunuz.

Diye teminat dahi vererek memnunen müteşekkiren kalktım ve artık Beykoz vapurunu kaçırmış olduğum cihetle biraderin hanesine gelip geceyi orada imrar[1113] eyledim.

Evvelce dahi haber verdiğim veçhile biraderin hanesi matbaaya pek yakın olduğundan ve birkaç gündür bilaihtiyar[1114] işlerimi gevşetmiş bulunduğumdan o geceden bed'[1115] ile işe koyuldum. Ben söyleyip birader yazarak, dört saatten ziyade çalıştık. Ertesi sabah dahi erkenden matbaaya gidip, gerek umur-ı idareye[1116] ve gerek umur-ı tahririyyeye[1117] dair işlerle iştigale başlayarak üç dört günlük tembelliğin acısını çıkardık.

1107 tehallük: hareket

1108 avaz-i müştekiyâne: şikâyet edercesine

1109 bidar: uyandırma

1110 hiffet-i meşrep: karakterin hafifliği

1111 mükaleme: konuşma

1112 ihtisasat ve mütalâat: duygu ve düşünceler

1113 imrar eylemek: geçirmek

1114 bilaihtiyar: elde olmadan

1115 bed': başlama

1116 umur-ı idare: idari işler

1117 umur-ı tahrir: yazı işleri

Öğleden sonraydı ki, idare memuru odama gelip Refet Bey namında, hiç tanımadığı bir adamın beni sorduğunu haber verdi. Çabuk yanıma getirmesini emrettim. Çend[1118] dakika sonra koca Refet odamın kapısından girdi.

Refet bana, bugün daha güzel göründü. Kendisine daha ciddi bir meyl-i derun[1119] hasıl ettim. Kahraman çocuğu daha ziyade emniyet ve itimat ile dostluğa şayan buldum.

Evet. Refet'in birkaç kusuru varmış, hepsi geçmiş. Miras yedi imiş, hele parayı bitirip onun mucip olduğu sefahatlerden, rezaletlerden kurtulmuş. Bir aralık serseri imiş, serini[1120] bir sevda-yı makule[1121] yakalattırarak, ondan da yakayı sıyırmış. Validesi, baba dostları tarafından matrud ve merdud[1122] bir şeymiş. Nedamet-i ciddiyyesi[1123], onları da temin ederek münasebet-i lazimeyi[1124] eskisinden kuvvetli bir surette tecdit[1125] eylemiş. Şimdi olsa olsa bir kusuru olabilir ki o da bir Agavni'si bulunmaktan ibarettir. Bu ise evvelki kusurlara nispetle yüz suyu ve ayn -ı fazilet[1126] sayılabilir.

Refet, servet sahibi olan gençlerin hemen kaffesi için açık bulunan geçitten geçmiş, öte tarafa varmış. Bundan sonra önünde meydan-ı mesaiden[1127] başka bir şey kalmamış. Öyle bir dosttan tehlike mütasavver değildir. Belki henüz bu geçitten geçmemiş olanlar yüzünden tehlike melhuzdur. O geçit, öyle bir geçittir ki, er geç insanın bir kere oraya baş vurması men'i gayri kabil mukteziyyat-ı beşeriyyedendir[1128]. Geç olmasından er olması müreccah[1129] ve o geçitte başvurur vurmaz aklını başına alıp ve ilerisini görüp ürkerek hemen geriye dönmek en müstahsendir.

1118 çend: birkaç
1119 meyl-i derun: yakınlık
1120 ser: baş
1121 sevda-yı makûle: akla yakın sevda
1122 matrud ve merdud: kovulmuş ve reddedilmiş
1123 nedamet-i ciddiye: inandırıcı pişmanlık
1124 münasebet-i lazime: olması gereken ilişkiler
1125 tecdid: yenileme
1126 ayn-ı fazilet: faziletin kendisi
1127 meydan-ı mesai: mesai meydanı
1128 men'i gayr-ı kabil mukteziyat-ı beşeriyye: engellenmesi imkânsız insanlık icapları
1129 müreccah: tercih edilme

İşte, delikanlıyı görür görmez şu mütalaat, berk gibi zihnimde lem'a-nisar[1130] oldu. Mütehassiri[1131] olduğum samimi bir eski dost istikbal edercesine yerimden kalkıp, istikbal ettim. O, bana elini uzattı. Ben de ona elimi uzattım. Dedi ki:

—Sizi çok meşgul etmeye gelmez. Alacağım ruhsatı aldım. Bu akşam benimle Beyoğlu'na kadar gelebilir misiniz?

—Hay hay. Fakat bizi çok meşgul etmeye neden gelmez?

—Sizin işiniz çoktur da onun için.

—Çok olduğunu neden biliyorsunuz? Eminönü'nde ilk görüştüğümüz sabah anlayabildiğime göre siz ne gazete okursunuz ne kitap. Öyle değil mi?

—Öyle ama ben biraz tahkik ettim. Sizin sanatın ne demek olduğunu ve bu sanatta ne derecedeki ustalardan bulunduğunuzu öğrendim. Hatta bundan sonra gazete, kitap filim de okuyacağım.

—Kimden öğrendiniz?

—Kimden öğrendim ise öğrendim. Size ne?

—Hele hele, dost dosttan bir şey saklamamalıdır. Umarım ki dost olacağız. Ha?

—Bu akşam göreceğimiz zattan öğrendim.

—Tahminde hatam yoksa o zat, sergüzeştine dair sizden bazı malumat aldığım Siranuş Hanım olacaktır.

—Evet. Sizinle görüştüğümüzü ve kendi hakkındaki muhaveremizi anlattım. Meğer o, sizi biliyormuş. Sizin bazı kitaplarınız Ermeni lisanına da tercüme olunmuş.

1130 lem'a-nisar: ışık saçma

1131 mütehassir: özlemini çekme

—Tercüme değil, yine Türkçe oldukları halde, Ermeni hurufuyla[1132] basılmışlardır.

—Ne ise. Şu saatlerde benim de işim var. Varna postası için yapılacak sandıklar gecikti. Sandıkçıya, onları yoklamağa gideceğim.

—Akşam nerede buluşacağız?

—Bizim mağazaya gelir misiniz?

—Saat kaçta?

—Paydos saati on bir buçuktur. Ama yarım saat kadar evvel izin alabiliriz.

—Hayır, benim için vazifenizde kusur etmeyiniz. On bir buçukta gelirim. Şimdi bu kadar vazifeşinas[1133] olan bir delikanlı nasıl sevilmez? Paydos saatine riayetiyle[1134] beraber, yarım saat evvel çıkmak için bile izine, ruhsata muhtaç olduğunu zihninden çıkaramıyor.

Refet, oturup bir kahve bile içmedi. Ayak üzerinde şu sözleri teati[1135] eyledikten sonra veda edip çıktı gitti. Bu dakikada kalbimde hasıl olan bir memnuniyyet-i hafiyye-i zaideyi[1136] de karilerime haber vermeliyim. Anlaşılmıştı ki Siranuş, Refet'in benim hakkımdaki ihtisasat ve mütalaatını sormuş ve mutlaka iyi cevap almış da ona göre beni kendisine prezante etmek için Refet'in istediği müsaadeyi vermiştir. Hatta bizim sanatı öğrenmesi de Siranuş'un bizim hakkımızda Refet'e sitayişkarane[1137] sözler söylemesinden neşet[1138] edeceği derkârdır[1139].

1132 huruf: harfler
1133 vazifeşinas: görev düşkünü
1134 riayet: uyma
1135 teati: söyleme
1136 memnuniyet-i hafiye-i zaide: fazladan gizli memnuniyet
1137 sitayişkârane: övücü
1138 neşet: kaynak
1139 derkâr: açık

Kalbimdeki inşirah[1140] ile o gün akşama kadar makine gibi çalıştım. Birkaç günden beri vuku bulan ziyanları tazmim eyledikten maada, daha birkaç güne kadar vukua gelebilecek ziyanları bile peşin olarak tazmin ettim. Güzel güzel birkaç bend-i mahsus[1141] yazdım ki bunlar havadise müteallik şeyler olmadığı için hiç eskimezler. Birkaç kitap prova tashihleri birikmişti de baş[1142] mürettip "Harfler bağlandı kaldı" diye şikâyet ediyordu. Hepsini yaptım. Taşralardan gelmiş olduğu halde, henüz cevap verilememiş bir hayli mektuplar vardı. Hepsinin cevaplarını verdim. Bu gün bir şevk-i derun[1143] ile o kadar çalıştım ki eğer her gün bu kadar çalışacak olsam, koca bir heyet-i tahririyye ve idarenin bihakkın kifayet edemedikleri gazeteyi başlı başıma kendim idare edebileceğim.

Nasıl müteşevvik[1144] olmayayım ki karilerime tabiiyattan bir roman arz etmek için bir hayli zamandan beri düşünüp durduğum halde roman hem de daha mükemmeli tasavvura sığamayacak kadar bir tabiilik ile filan ve maddeten ayağıma kadar kendi kendisine geldi. Daha garibi şu ki güya ben de romanın eşhas-ı vakasından[1145] birisi imişim gibi romana karıştırılmaktayım. Böyle muharririn de velev ki yalnız temaşacı ve şahit suretinde olsun romana karışması Avrupa'ca da emsali görülmüş şeylerden değildir. Bu romanı kaleme aldığım zaman karilerim ne kadar beğenecekler, memnun olacaklar diye düşündükçe sevincimden cuş u huruşa[1146] geliyorum.

Saat on biri çeyrek geçerek kalktım. Gece ne vakit avdet edebileceğimi ve nereye gitmekte bulunduğumu biradere anlatarak, Seyyit Mehmet Numan'ın mağazasına vardım. Oraya varıncaya kadar saat on bir buçuk olmuş. Herkes dağılmış da yalnız Refet beni beklemekte imiş.

Koca Refet! Tuvaleti değiştirmiş, gündüzlük iş rubasını[1147] çıkarıp koyu lacivert renginde gecelik bir ala kostüm giymiş. Gömlek taze. Fes yeni. Fotin-

1140 inşirah: rahatlama
1141 bend-i mahsus: makale
1142 mürettip: dizgici
1143 şevki derun: içten gelen şevk
1144 müteşevvik: çok istekli
1145 eşhas-ı vak'a: kişiler
1146 cuş u huruş: coşma
1147 ruba: elbise

ler ruganlı. Bir de incecik ipek bükme ile boynuna altın gözlük asmış. Geçen sabah Eminönü'nde bahçıvanlar, madrabazlar, pulcular, kantarcılar, mallarla uğraşan Refet nerede!

Köprüden piyade olarak geçtik. Tünelin ikinci mevkiine bindik. Oradan arka sokaktan Tepebaşı'na sarkıp İngiliz sara yı önünden Balık Pazarı'ndan, Rum silligosu sokağından, hem kestirme, hem ard sokaklar olmak üzere menzil-i maksuda[1148] vardık.

İstanbul'dan oraya kadar aheste reviş[1149] ile piyade gidişimiz Refet'le bir mülakat-ı mahsusa-i müstakile[1150] hükmünü aldı. O gün öğleüstü matbaaya geldiği zamana kadar mevcut olan münasebetimizi bir kat daha arttırdı. Zira kol kola giderken ettiğimiz mübahase hep fikr-i ticarete dair olup, Refet'le bu bapta fikirlerimizin tevafuku[1151] bizi yekdiğerimize takrib[1152] eyledikçe eylemiştir.

Refet'in babası kendisini memuriyyet-i mülkiyye[1153] mesleğine sevk etmek arzusunda imiş. Bu arzu ile oğlunu Mekteb-i Rüşdiye'ye[1154] verdikten maada birisi Arabi ve Farisi ve diğeri Fransızca tedris[1155] için hanesinde iki de muallim bulunduruyor imiş. Bunlar sabahları mektebe gitmezden evvel ve akşamları mektepten geldikten sonra çocuğu müzakereye çekiyorlar imiş.

Hatta Rüştiye Mektebi'nde tekmil-i tahsil[1156] ederek şehadetnamesini[1157] aldıktan sonra pederi kendisini.... kalemine çırak bile ettirmiş. O zaman dahi muallimleri hizmetlerinde devam eyliyormuş. Fakat Refet'in tahsil cihetinde meyli hevesi olmadığından bu kadar ihtimamla beraber, yine öyle şayan-ı iftihar olabilecek bir tahsile muvaffak olamamış. Dedi ki:

1148 menzil-i maksud: varılacak yer

1149 aheste reviş: yavaş adımlar

1150 mülakat-ı mahsusa-i müstakile: başlı başına özel görüşme

1151 tevafuk: uyuşma

1152 takrip: yaklaştırma

1153 memuriyet-i mülkiye: mülkiye memurluğu

1154 mekteb-i rüştiye: ortaöğretim

1155 tedris: öğretmek

1156 tekmil-i tahsil: eğitimi tamamlama

1157 şahadetneme: diploma

—Eğer beni askerliğe tahsis etmiş olsalardı belki daha hevesli bulunabilirdim. Tab'ımda[1158] askerliğe muhabbet olduğundan fünun-u askeriyyeyi daha güzel ele getirebilirdim. Fakat kitabet, mülkiyye memuriyetini bir türlü sevemedim. O sınıfta bulunanların hal ve şanlarını tab'ıma muvafık bulamadığım için mesleklerini de sevemedim.

Babasının vefatı gününden itibaren kalemine devamı kesmiş. Çünkü artık çocuğun önüne mirasyedilik mesleği açılmış. Mirasyediliği müddetinde pek çok kimselerle düşüp kalktığı gibi hempalarının[1159] birçoğu o ketebe[1160] ve memurin-i mülkiyyeden[1161] olmak hasebiyle bunların hallerini, şanlarını daha mükemmel tetebbuat[1162] ile daha etraflı öğrenmiş. Dedi ki:

—İnsanın bu mesleğe fevkalade hevesi olmakla beraber kudret-i ilmiyye ve kalemiyyesi[1163] ve devletin kavanin ve nizamatına[1164] ve usul-i idaresine[1165] vukufu da mükemmel olarak yirmi beş, otuz yaşında ricalden[1166] sayılmak mertebesini ihraz[1167] edebilecekse ne ala! Hem din ve devletine menfaatli bir hizmetkâr olur, hem saye-i devlette[1168] kendisi de bahtiyarlık bulur. Fakat benim gibi tahsili nakıs[1169], kalemi aciz, vukufu noksan, dirayeti mefkud[1170] bir adam, kaleme gide gele potin paralamaktan ne umacak? Oralarda yedi sekiz yüz kuruş maaşa nailiyet[1171] büyük muvaffakıyetlerden sayılır. Halbuki en küçük memurların bile maişetçe[1172] hevesatını en büyüklere muadil[1173] görüyorum. On-

1158 tabımda: yaradılışımda
1159 hempa: arkadaş
1160 ketebe: katipler
1161 memurin-i mülkiye: mülkiye memurları
1162 tetebbuat: inceleme
1163 kudret-i ilmiye ve kalemiye: kalem ve bilgi gücü
1164 kavanin-i nizamat: kanun ve yönetmelikler
1165 usul-i idare: idare usulü
1166 rical: yönetici
1167 ihraz: kazanma
1168 saye-i devlet: devletin sayesinde
1169 nakıs: eksik
1170 mefkut: anlayışı kıt
1171 nailiyet: kavuşma
1172 maişet: geçim
1173 muadil: denk

lara sekiz yüz değil a bin beş yüz iki bin beş yüz üç dört bin kuruş maaş verseler bile yine istedikleri gibi bahtiyar olamayacaklar fakat bu adamlar sanayie ticarete süluk[1174] edecek olsalar daha ziyade mazhar-ı[1175] muvaffakıyyet olacakları me'muldur[1176]. Hiç olmazsa hevesat-ı maişeti[1177] öyle hudud-ı tabiiyyeleri[1178] fevkinde[1179] büyültmezler de kesb ü kârları[1180] dahilinde nik ü bed[1181] hallerinden kimse haberdar olmaksızın ala külli halin[1182] yaşayıp giderler.

Yine hovardalık âleminde Rum'dan, Ermeni'den, hatta bazı ecnebi gençlerinden bizim Refet, ticaret halinden de epeyce haberler alabilmiş. Servet-i sahiha[1183] bu yoldan husule geldiğini muhkem[1184] öğrenmiş. Memuriyetteki makasıd zımnında[1185] zengin olmak dahil olmayıp memurların arzlarıyla istikametleriyle çalışmaları ve onun bedeli olarak devletin kendilerine verdiği maaş ile geçinmeleri lazımken tarik-i ticarette pek çok kolpoları[1186], nagehani kârların[1187] müsmir[1188] tesadüflerin insanı birden bire zengin edebileceğini de öğrenmiş.

Doğru değil mi ya? Hükümet her memura haddince bir maişet temin etmiştir. Maaştan arttırıp zengin olabilmek memurin için mutasavver[1189] dahi olmamalıdır. İhtiyarlıkları, vefatları halinde bile çoluklarının çocuklarının hep hadlerince maişetleri temin edilmiştir. Binaenaleyh memur nereden zengin olacak?

1174 süluk: atılma
1175 mazhar-ı muvaffakiyet: başarılı
1176 memul: ummak
1177 hevesat-ı maişet: yaşama hevesi
1178 hudud-ı tabiiye fevki: olağanüstü
1179 fevk: en üstü
1180 kesb ü kârları: kazançları
1181 nik ü bed: iyi kötü
1182 alâ-külli hâlin: iyi kötü
1183 servet-i sahiha: gerçek servet
1184 muhkem: sağlam
1185 mekasıd zımmında: maksatlar arasında
1186 kolpa: vurgun
1187 nagehani kârlar: birden gelen kârlar
1188 müsmir: verimli
1189 mutasavver: tasavvur etme

Ticaret tarikinde[1190] ise an-asl[1191] eli satırlı bir kasabın ve endaze endaze zarif basma satan bir çerçinin ve nalbur nevinden hurdafuruşun[1192] milyonlar kazandıkları gözümüzün önündedir.

Tayin-i esamiye[1193] ne hacet. Mütenevvillerden[1194] hangisinin asılları ve suret-i neşetleri[1195] biraz tahkik edilecek olursa görülür ki zenginlik ticarettedir. İnsan eğer kudret-i vehbiyye ve kesbiyyesiyle[1196] din ve devletine bihakkın hüsn-i hizmet edebilecekse memuriyet yolunu tercih edecek yoksa hem kendi başına bir maişet-i müstakilane[1197] ile yaşamak ve hem de namus dairesinde zenginlik ihtimalatının yolunda bulunmak isterse mutlaka ticaret tarikını tercih eylemelidir.

Refet'in bu yoldaki mütalaatı kendi mütalaatıma muvafık olduğunu haber vermiştim. İşte bu tevafuktan[1198] dolayıdır ki bu akşam kendisini Seyyit Mehmet Numan'ın mağazasından alarak Köprübaşı'na doğru yollandığımız zaman ne kadar dost idi isek Siranuş'un hanesine vardığımız zaman dostluğumuz birkaç kat ziyade kuvvet bulmuştur.

Kapıyı çaldığımız zaman kapıyı açan uşak bundan evvelki defalara kıyas edilemeyecek bir beşaşet-i ihtiramkârane[1199] ile bize kapıyı açtı. Artık istizane[1200] mistizana hacet yok. Adeta kendi evimizdeyiz vesselam.

Şu kadar ki birinci kattan Matmazel Siranuş'un odasına gidilmedi. İkinci kata çıkılarak Matmazel Agavni'nin dairesine gidildi.

1190 tarik: yol
1191 an-asıl: aslında
1192 hurda-füruş: hurdacı
1193 tayin-i esami: isim verme
1194 mütenevviler: zenginler
1195 suret-i neşet: ortaya çıkma
1196 kudret-i vehbiye ve kesbiye: doğuştan ve sonradan kazanılan kabiliyet
1197 maişet-i müstakilâne: bağımsız bir geçim şekli
1198 tevafuk: uygun düşme
1199 beşaşet-i ihtiramkârane: saygılı bir güler yüzlülükle
1200 istizan: izin

Evet !"Dairesine!" Zira Matmazel Agavni'nin ikametgâhı birinden diğerine geçilir iki oda olup iç taraftaki ufarak bir yatak odası olduğu halde, dış taraftaki ondan büyücek bir oda olarak salon makamında kullanılmaktadır.

Bu oda dahi Siranuş'un odası gibi pek mükemmel ve mükellef döşenmiştir. Fakat bu akşamki hali bir salondan ziyade bir yemek odası hükmündedir. Zira odanın orta yerin dört kişilik mini mini bir sofra kurulmuştur.

Kadınların ikisi de gerçekten pek mükellef giyinmiş oldukları halde bizi istikbal ettiler. Refet gayet ciddi bir tavırla bizi ikisine birden prezante etmeğe başlayarak:

—Dün akşam dahi evsafını size hikâye eylediğim yeni dostum Ahmet Efendi!

Diye, bir mukaddimeye başlamıştı. Lakin Agavni'nin meşreb-i şuhanesi[1201] ciddiyete mütehammil[1202] mi ya? Gözlerinin parıltısından anladım ki bizim hilenin ekini belli etmemek elimden gelmeyecektir. Hele Refet Bey prenzantasyona pek ciddi bir tavırla başladığından çocuğun bu ciddiyetiyle istihza[1203] eylemiş olmak terbiyeye de sığmayacaktır. Binaenaleyh, ben de ciddi bir tavır takındım. Dedim ki:

—Azizim Refet. Hanımların müsaadelerine mağruren[1204] işin şu cihetindeki sırrı da aşarak haber vermeğe mecburiyet hissediyorum ki ben hanımlara takdim olunmak şerefine zaten mazhar olmuşumdur.

Bu söz Refet'te bir hayreti Matmazel Agavni'de bir kahkahayı Matmazel Siranuş'ta dahi epeyce gazübane[1205] bir ubuseti mucip oldu. Evvela Siranuş'a özrümü kabul ettirmek için dedim ki:

1201 meşreb-i şuhane: şuh yaradılışı

1202 mütehammil: tahammül

1203 istihza: alay

1204 mağruren: sığınarak

1205 gabuzane bir ubuset: öfkeli bir surat asıklığı

—Matmazel. Verdiğimiz karan ilk bozan ben olduğum için affınızı rica ederim. Refet Bey ile dostluğa pek az zaman içinde pek büyük ciddiyet verdik. Hatta bu akşam köprünün öte tarafındaki dostluğumuz buraya gelinceye kadar kat kat arttı. Bu kadar safiyane bir muamele içinde şu kadarcık bir latife olmasını da tecviz[1206] edemedim.

Siranuş'un çehresinde peyda olan alayım-i tebessüm[1207] bana bir affı tebşir[1208] eyledi ise de Refet'in ilk hayreti biraz da gazubane bir suret peyda eyledi. Yeni dostumu temin ve tesrih[1209] için Şirket-i Hayriyye vapurundaki mülakattan a dün akşamki ziyarete kadar her şeyi anlatmak lazım geldi.

Buradaki muaşeret[1210] epeyce alafranga olduğu cihetle öyle mastika muhabbeti filan yoktu. Şöyle ayakta biraz müsahabetten sonra sofraya oturuldu. Bir şişman besleme karı sofrada hizmet eyliyor idi. Nefasetlerine pek de söz almamak lazım gelen taamlara[1211] bir yandan arz-ı rağabet[1212] ile beraber diğer taraftan biz başladığımız hikâyeyi nakilde devam eyliyor idik. Hikâyenin bazı yerleri Agavni'yi kahkahalarından bayıltacak dereceye getirdiği halde Siranuş'ta gayet latif cüz'i tebessümler peyda ediyor idi. Bazı yerleri ise kadınların ikisinde de teessür hâsıl ederek hatta bu teessüre Refet Bey bile iştirak eyliyor idi. Sofra hitam[1213] bulmaksızın bizim izahat hitam buldu. Ondan sonra sofranın nihayetine kadar Siranuş'un sergüzeştinden itmamı[1214] lazım gelen bazı yerler gerek kendisi ve gerek refikasıyla Refet Bey tarafından itmam olundu.

Hatta bunları kaleme almak için bize mezuniyet verildikten maada, ne surette kaleme alacağım bile soruldu. Kendilerini ilk gördüğüm dakikadan bed[1215] ile

1206 tecviz: uygun
1207 alâyim-i tebessüm: gülümseme işaretleri
1208 tebşir: müjdeleme
1209 tesrih: rahatlatmak
1210 muaşeret: hayat
1211 taam: temek
1212 arz-ı ragabat: rağbet göstermek
1213 hitam: son
1214 itmam: tamamlama
1215 bed ile: başlayarak

güzar eyleyen ahvalin hikâyesiyle beraber asıl vukuat-ı esasiyyeyi[1216] şu yolda bu yolda yazmak arzusunda bulunduğumu söyledim. İkinci mülakatta Siranuş, kendi tercüme-i haline[1217] dair epeyce malumat vermişse de Agavni'nin tercüme-i hali bilkülliye meçhulüm olduğundan münasip görürler ve arzu ederlerse ona dair de bazı malumat ita buyurulmasına lüzum gösterdim.

Muvafakat ettiler. Hatta Siranuş dahi birtakım malumat-ı munzamma[1218] vereceğini vaat eyledi. Lakin o için akşam bu iş ile zaman geçirmektense biraz eğlenmek ciheti tercih olundu. Zira biçare Siranuş'un kendi sergüzeştine ait hususatla ziyadece işgal ve itabına[1219] ne refikasının[1220] ne Refet'in rızası olmayıp mümkün mertebe eğlendirilmesi, teselli verilmesi bunlar nezdinde matlup[1221] idi.

Biz taamdan kalktıktan sonra şişman besleme sofrayı da kaldırdı. O zaman odanın içi gerçekten mini mini bir salon halini aldı. Evvela telife tahrire edebiyata hikemiyata dair bazı sözler ile musahabete başlandı ki iki kadının ikisi de Refet'in zihnini bu cihetlere imale[1222] için şu yoldaki musahabeyi iltizam[1223] eyledikleri anlaşılır idi.

Ha bakınız! Az kaldı işin en mühim cihetini unutacaktık. Meğer bizim Refet Fransızca dahi söylemiyor muymuş. Vakıa epeyce galat[1224] söylüyorsa da, serbest söylüyor. Hatta Rumca bile söylüyor. Hem Matmazel Agavni'nin temini-ne göre Rumcayı Fransızcadan daha doğru söylüyor imiş.

Zavallı Refet bu lisan aşinalığının da sebep ve hikmetini bize izah için şöyle bir itirafta bulundu, dedi ki:

—Vaktiyle pederin bizi ne yolda okuttuğunu söylemiştim ya. İşte o zaman biz epeyce Fransızca okumuştuk. Sonra da okuduğumuz sair şeyler gibi

1216 vukuat-ı esasiye: esas olaylar
1217 tercüme-i hâl: hayat hikâyesi
1218 malumat-ı munzama: ek bilgi
1219 i'ta: vermek
1220 refika: arkadaş
1221 matlub: istenme
1222 imale: yönlendirmek
1223 iltizam: gerekli görme
1224 galat: yanlış

Fransızcayı da unutmuştuk. Tekrar bu kadar ele getirmekliğimiz Matmazel Agavni ile Siranuş Hanım'ın sayesinde müyesser[1225] olmuştur. Agavni'den adeta ders alıyorum. Hâlâ da çalışıyorum.

Agavni —A. Hocasıyım zahir!

Refet- Evet Matmazel. Şakirdinizim[1226].

Ben —Ya Rumcayı?

Refet —O da mirasyediliğimiz zamanının en güzel yadigarlarındandır. Rumcayı o zaman vur patlasın çal oynasın âlemlerinde öğrendik.

Agavni —(Gülerek) Anlıyorsunuz ya? Kadınlar hatırı için!

Her saatte bir sırrın inkişafıyla[1227] gerek Refet'in gerek Agavni ve Siranuş'un gözüme girdikçe girmeleri, ıstığrabımı[1228] da arttırdıkça arttırıyordu.

Ne garib hal! Bir kadın duçar olmuş bulunduğu maişet-i sefihaneyi[1229] nihayet bir fikr-i hikmetin[1230] ikazıyla beğenemeyerek velev ki kısmen olsun islah-ı hale muvaffakıyetini kendinden beş beter bir sefih ve sefilin himayesi sayesinde temin edebilmiş olsun. Bir sefih böyle bir nadımenin[1231] irşadıyla evvelce matrudu[1232] olduğu baba dostu ve merdudu[1233] bulunduğu validesi ile münasebeti tecdit ve tahsin[1234] eylesin. Şu muaşeret[1235], ahlakıyyat ve maneviyyatta müşkülpesent[1236] olan hakimlerin pek de tahsin edemeyecekleri bir muaşeret-i gayr-i meşrua[1237] iken hiç olmaz ise makuliyetini teyit için tarafeyn-i muahidi-

1225 müyesser: mümkün
1226 şakirt: öğrenci
1227 inkişaf: açılma
1228 istigrab: şaşkınlık
1229 maişet-i sefihane: bayağı yaşantı
1230 fikr-i hikmet: hikmetli düşünce
1231 nadime: pişman
1232 matrud: kovulmuş
1233 merdud: reddedilmiş
1234 tecdid ve tashih: yenileme ve düzeltme
1235 muaşeret: hayat şekli
1236 müşkülpesend: güç beğenen
1237 muaşeret-i gayrimeşrua: gayrimeşru bir hayat şekli

nin[1238] ahde vefadan maada yekdiğerinin bir de hocası tilmizi[1239] olmak halini alsınlar. İnsanın inanamayacak isteyeceği garaipten[1240] değil mi?

Neşriyat ve edebiyata dair başlayan sohbet epeyce ilerledikten sonra biz erkekler tarafından vuku bulan rica üzerine kadınlar bize biraz da piyano istima[1241] ettiler.

Evvela Siranuş Hanım hüner gösterdi. Hem de hakikaten göstermeğe layık bir hüner gösterdi. Badehu Matmazel Agavni piyanoya geçerek birkaç parça çaldı ki mahareti, refikası derecesinden pek dun[1242] idiyse de olur olmaz piyano çalan kadınlardan pek de yukarı idi. Üçüncü hamlede dört el yani ikisi beraber çalmağa başladılar. Bu çaldıklarının kaffesi alafrangaydılar.

Beşinci hamlede Agavni piyano ile akkompanyeman yaparak Matmazel Siranuş gayet güzel bir romanes okudu. Göründü ki piyanodaki mahareti müzik ve vokal yani tegannide[1243] de mahareti vardır.

Her defasında tarafımızdan edilen alkışı ihtara muhtaç değildir ya?

Konsertomuzun alafranga ciheti bittikten ve sanatkarlarımızın takdirine tahsiline ve alafranga müzıka ile alaturka müzıka arasındaki farka filana dair biraz da musahabeden sonra alaturka bir şeyleri varsa onun da inayet ve ihsanını ricaya kadar cüret gösterildi.

Bu da diriğ[1244] olunmadı. Fakat asıl meşkleri[1245] alafranga olmak ve Osmanlı müzıkasına alafranga basoları[1246] pek de tatbik ve tevfik[1247] edememek cihe-

1238 tarafeyn-i muahidin: anlaşan taraflar
1239 tilmiz: öğrenci
1240 garaip: gariplikler
1241 istima: dinletme
1242 dûn: aşağı
1243 teganni: şarkı söyleme
1244 diriğ: esirgenme
1245 meşk: çalışma
1246 basso: kalın sesler
1247 tevfik: uydurma

tiyle alaturkaları ol kadar şayan-ı istima[1248] değil idi. Zaten çaldıkları şeyler de birkaç meşhur pişrevler ile notaya çekilmiş birkaç adi şarkılardan ibaret olup öyle kârlar besteler semailer gibi alaturka müzıkamızın tabakat-ı aliyyesine[1249] çıkışılamıyor idi.

Ne dersiniz saat beş buçuğa kadar zamanın nasıl geçtiğinden haberimiz bile olamazsa istiğrab[1250] mı edersiniz? Badema[1251] avdet tedarikine[1252] kıyam[1253] olundu. Refet dahi benimle beraber İstanbul'a avdet daiyesini[1254] gösterirse taaccüp[1255] olunmaz mı?

Aramızda bilinmedik esrar ve hafaya[1256] bulunmadığından hanesinde istirahat etmesini gayet musırrane[1257] rica eyledim. Mümkün değil kabul ettiremedim. Bu akşam avdet edeceğini validesine söylemiş olduğu cihetle avdetten mutlaka menedecek olursam validesini intizarda bırakmış ve kendisini yalancı çıkarmış olacağımı dermiyan[1258] edince ben de ısrar eyleyemedim.

Adeta saat altıyı geçiyordu ki gayet muhibbane[1259] ve safiyane vedalarla oradan çıkarak İstanbul yolunu tuttuk.

Bu geceki şu musahabenin bende hasıl etmiş olduğu memnuniyet ve itminanı[1260] hiçbir zaman feramuş[1261] edemem. Ömrümün en iyi gecelerinden birisi olduğunu itiraf eylersem şükrgüzarlık vazifesine tevfikan[1262] muamele eylemiş olurum.

1248 şayan-ı istima: dinlemeye layık
1249 tabakat-ı âliye: üst düzey
1250 istigrap: hayret
1251 badema: bundan sonra
1252 avdet tedariki: dönüş hazırlıkları
1253 kıyam: başlama
1254 daiye: hırs, bahane
1255 taaccüp: şaşma
1256 hafaya: gizlilikler
1257 musırrane: ısrarlı
1258 dermiyan: söyleme
1259 muhibbane: dostça
1260 itminan:güven
1261 feramuş: unutma
1262 tevfik-i muamele: uygun davranma

Bu kadar terbiyeli, alicenaplı[1263] nazik insanlarla gayet safiyane ve muhlisane bir surette beş altı saat musahabe ile müzıka ile vakit geçirilir de hoşlanmamak, memnun kalmamak ve bu saadeti unutmak insanoğlunun kârı mıdır?

Agavni'nin tercüme-i hâline[1264] dair malumat verileceğini vaad eylemişlerdi. Değil mi? Yolda Refet Bey bu malumattan vakıf olduğu dereceyi bana itaya[1265] başladı. Fakat kızın tercüme-i haline dair on lakırdı söyledikçe, on birincisi, onun tarafından gördüğü lütuftan vefakarlıktan ulüvv-i cenabdan minnettarlığını mübeyyin[1266] oluyor.

Refet'in Agavni hakkındaki takdiratı[1267] nazarımda yalnız o hoppa mizaç hafifmeşrep sarışın güzelin ehemmiyetini arttırmakla kalmıyor. Refet'in de ehemmiyetini arttırıyor. Zira takdirat-ı mezkure[1268] delikanlının kadirşinaslığını gösterip fezail-i hasenenin[1269] en büyüklerinden birisi de bu olduğu daima zihne hücum ediyor.

Yine geldiğimiz yoldan avdet ederek ve yalnız Tünel'e bedel yüksek kaldırımı inerek Köprü Başı'na geldik. Bir de baraka önünde yakılan kırmızı fener bize köprünün açık olduğunu ihtar etmesin mi?

Öyle ya saat yediye geliyor. Beyoğlu'ndan avdet edecek sefahatperestanın[1270] hatırı için Köprü'yü sabaha kadar kapalı tutacaklar değil a. Gece Halic'e girmek için ta gündüzden beri Kurşun'lu mahzen önünde kırk elli pare yelken sefineleri[1271] bekliyorlar.

Çaresiz köprünün sol tarafındaki sandallardan birine binmek lazım geldi. Malum a gece bunlar bir adamı kırk paraya karşıya geçirmek için köprünün açılacağı zamanı bekler. Bir sandala da sekiz on kişi doldururlar. Şu görünür

1263 alicenaplı: yüksek karakterli
1264 tercüme-i hâl: hayat hikâyesi
1265 ita: anlatma
1266 mübeyyin: açıklayan
1267 takdirat: takdirler
1268 mezkûre: zikredilen
1269 fezail-i hasene: güzel faziletler
1270 sefahat-perestan: sefahat düşkünleri
1271 sefine: gemi

kazadan kendimizi korumuş olmak için bir sandala on kuruş vererek, yalnız ikimiz bindik. Benim yolum daha yakın olmak üzere Sirkeci'ye çıkmak hatırımıza geldi ise de orda biraderin evine kadar fenersiz gitmekteki memnuiyyet-i nizamiyye[1272] bizi yine Köprübaşı'na çıkarttı. Kırk paraya birer kağıt fener aldık. Arkadaşımın yolu Süleymaniye ciheti olduğundan o Balıkpazarı'na, ben dahi Bahçekapısı'na doğru yollanmak için gayet dostane ve refikane bir tavırla selamlaşarak ayrıldık.

İntiha-yı kitab-ı sani[1273]

Kitab-ı Salis

ANTUVAN KOLARIYO

Hikâyemizden buraya kadar görülen kısımdan karilerimiz takdir eylemişlerdir ki biz bu hikâyede alelade romancılar gibi yalnız muhbir ve nakil sıfatıyla hareket etmiyoruz. Belki kendimiz dahi hikâyenin eşhasındanmışız gibi bir mevki işgal eyliyoruz. Hatta bundan evvel dahi bir münasebet düşerek roman vadisinde bu yolun bir reh-i narefte[1274] olduğunu söylemiş idik. Reh-i nareftey süluk[1275] her ne kadar makbul addolunmazsa da o yolun nihayeti bir güzel menzile[1276] çıkacak olduğu halde neden makbul olunmasın. Her rah bidayetinde narefte değil miydi? Öyle ilk defa olarak birisi süluk edip vasıl olduğu sermenzil[1277] dahi beğenildiği için salikini çoğala çoğala, reh-i nareftеyken bir şehreh-i ma'ruf[1278] suretini almıştır.

Biz bu hikâyede kendimizi eşhas-ı vakaya teşrik[1279] eylediğiniz gibi eşhas-ı vakayı da nevumma[1280] muharrirlik vazifemize teşrik ediverdik. İsterseniz bunu bilaihtiyar ediliveren hareketlerden addeyleyiniz. Zira bu kitaba serna-

1272 memnuiyet-i nizamiye: güvenlik yasağı
1273 intiha-yı kitab-ı sani: ikinci kitabın sonu
1274 reh-i na refte: hiç girilmemiş yola
1275 sülûk: girmek
1276 menzil: durak
1277 sermenzil: durak
1278 şehrah-i maruf: bilinen ana yol
1279 teşrik: ortak
1280 nev-umma: âdeta

me[1281] ittihaz eylediğiniz bir Antuvan Kolariyo hikâyesi kaleme alarak, nasıl yazıldığını görüp mütalaalarını beyan etmeleri için yeni dostlarıma okuduğum zaman filvaki[1282] o kadar ikmalatta[1283] bulunmuşlardır ki hikâyeyi doğrudan doğruya kendime isnat etsem hakikaten haksızlık etmiş olacağım. Eserim adeta bir eser-i müşterek hükmünü aldı.

Binaenaleyh birinci kağıdın üzerine "Antuvan Kolariyo" sernamesini yazar yazmaz"Filan vakitte İstanbul'da bir Antuvan Kolariyo vardı. An-asl[1284] Maltız iken İstanbul'da yerleşip kalan ve binaenaleyh Levanten denilen bir familyadandı ilah" diye hikâyeye girişivermeyeceğim. Ben bu hikâyeyi yazdıktan sonra yeni dostlarımın nezdine giderek kendilerine nasıl okuduğumu ve onlar tarafından ne yolda ilave-i malumat[1285] ve beyan-ı mülahazat[1286] ile itmam edildiğini hikâye suretiyle karilerime anlatacağım.

Antuvan Kolariyo hikâyesini yazmak için yalnız bir gece çalışmıştım. Fakat onu yazdığım gecenin ferdası[1287] günü yahut akşamı hemen dostlarıma giderek okuyuverememiştim. Son mülakatımız üzerinden bir hafta kadar zaman geçmişti. Bu müddet zarfında yalnız bir kere bir öğle üstü Refet Bey matbaaya gelerek Agavni ve Siranuş tarafından selam getirmiş ve halimi, hatırımı sorarak bir de kahvemi içmişti. Antuvan Kolariyo hikâyesini yazdığım ve müsaade ederlerse yanlarımı gidip okuyacağımı Refet'e beyan eylemiştim. Refet o akşam ve hatta ertesi akşam Beyoğlu'na gidemeyeceğinden daha ertesi akşam gittiği zaman söyleyeceğini vadetmişti.

İşte bu vaadini ifa[1288] etmiş. O akşamın ferdası bir cuma günü olup Seyyit Mehmet Numan'ın mağazası cuma günleri kapalı olmak yani o günler sair memurin gibi Refet Bey'in de tatili bulunmak hasebiyle sabahleyin erkenden matbaaya gelmişti.

1281 sername: başlık
1282 filvaki: gerçekten
1283 ikmalât: tamamlamalar
1284 an-asl: aslen
1285 ilave-i malumat: bilgi ilavesi
1286 beyan-ı mülâhazat: düşünce bildirilmesi
1287 ferda: ertesi
1288 ifa: yerine getirme

O gün benim Beykoz'dan inmekliğim lazım gelen bir gün olmak hasebiyle sabahleyin o kadar erken matbaada bulunamamışım. Refet bunu haber alınca Köprü'ye gidip, Anadolu sahilinden gelecek vapuru beklemiş. Binaenaleyh vapurdan çıkar çıkmaz ilk gördüğüm maruf[1289] çehre Refet'in çehresi oldu.

Dedim ki:

—Vay azizim! Vapurla bir yere mi gideceksin?

—Hayır! Seni bekliyordum.

—Hayrola.

—Yazdığın hikayeyi gelip okumak için en münasip gün bugündür onu haber vermeğe geldim. Hazır cuma tatili.

—Cuma tatili mi? Hay, gerçek sen daha o kadar beni öğrenmedin. Ay oğul bizim tatilimiz cumartesi günüdür.

Refet bilaihtiyar güldü. Meramım anladım. Dedim ki:

—Evet. Yahudiler gibi biz de tatili sebt[1290] günü yaparız. Çünkü biz yarın çıkacak gazeteyi bugün yazarız. Pazar günü gazetemiz çıkmadığından cumartesi günü görecek işimiz olmaz.

—Demek oluyor ki bugün gelemeyeceksiniz?

—Hayır. Öyle de değil. Koynumda yazılmış yazılar vardır. Onları matbaaya bırakırım. Badehu seninle gidebilirim.

—Öyle ise sen matbaaya kadar yorulma. Beni şurada, Köprübaşı'nda Senyö kahvesinde bekle. Yazıları ben götürüp matbaaya bırakayım. Badehu gelip oradan seni alayım.

—Ne zahmet. Sen beni orada bekle. Matbaaya ben gideyim.

1289 maruf: tanıdık

1290 sebt:cumartesi

—Hayır. Benim için hiç zahmet olmaz. Başka bir işin varsa ona diyeceğim yoktur.

—Başka bir işim de yok. Yalnız nerede bulunduğumuzu biradere haber vermek lazım.

—Ben o haberi de veririm.

Dedi. Kendisine verdiğim evrakı hamilen Refet İstanbul cihetine gidip ben de Galata cihetine doğruldum.

Aradan yarım saat geçmeksizin gelip beni kahveden aldı. Bu gün dahi geçen defaki gibi Tünel ile Beyoğlu'na çıkarak arka sokaklardan mahal-i matluba[1291] vardık.

Artık bu hane ile gereği gibi unsiyet[1292] peyda eylemiş olduğumuzdan bugün Matmazel Siranuş ve Matmazel Agavni ile mülakatımız teklifsiz tekellüfsüz kırk yıllık dost mülakatı gibioldu. Bu gün Siranuş'un odasında içtima[1293] edildi. Zira kuşluk taamı dahi oraya tertip olunmuş.

Bu misillü[1294] refakat ve musahabetlerde ahbaba bar[1295] olmak asla zevkim olmadığından ve kimseyi yedirip içirmek emrinde kendime borçlu görmediğimden hisseme isabet eyleyen şeyleri benim de yapmaklığımı ziyadesiyle arzu ediyordu isem de bu noktanın ne kadar nazik bir nokta olduğu derkâr[1296] bulunmasıyla şayet bir kımsenin izzet-i nefsine dokunmuş olurum diye ihtiyat eyliyor idim.

Evet! Teklif ve tekellüf bilkülliye aradan kalkmakta bulunmasıyla beraber "Bu günkü kuşluk taamı da benim hesabıma olsun" diyecek olurum da mesela bu taamın pişirildiği mutfak bu adamların kendi mutfağı bulunarak "Biz lokan-

1291 mahall-i matlub: gideceğimiz yer
1292 ünsiyet: dostluk
1293 içtima: toplanma
1294 misillü: tarz
1295 bar: yük
1296 derkâr: açık

tacı değiliz. Yemek satmayız" deyiverecek olurlarsa mahcubiyetinden insanın yerlere geçeceği derkâr değil midir?

Vakıa böyle döşeli dayalı kira odalarında oturanların ekseriya kendi tencereleri kaynamayıp yine misafirhanenin umumi mutfağından yiyip içtikleri malumum ise de her halde bu nokta üzerinde müteenniyane[1297] davranmak lüzumunu her vechile nazar-ı ehemmiyyetten[1298] tebid[1299] eyleyemedim.

Oraya vürudumuzda, vakıa Siranuş'un odasına sofra kurulmuşsa da yemek vaktine daha iki saatten mütecaviz[1300] zaman var idi. Yazdığım hikâyeyi de bu müddet zarfında kendilerine okuyup bitirebileceğimden vakti zayi etmemek için hemen işe başlamağı teklif eyledim.

Refet yemekten sonra da bu işin görülebileceği reyinde[1301] bulundu. Siranuş ise bizim reyimize bıraktı. Fakat Agavni tehirin[1302] hiç lüzumu olmadığı beyanıyla hemen kıraate başlanması teklifini etti. Ben dahi teklifi müreccah[1303] gördüğümden hikâyemi okumağa başladım.

"İstanbul'da cemaat-i gayr-i müslime[1304] meyanında bir de Latin cemaati vardır. Osmanlılarımızın ağlebı yalnız Rum ve Ermeni veyahut cemaat-i marufesini [1305] nazar-ı dikkate alarak bir de Latin cemaati olduğunu hemen hatırdan bile geçirmezler."

"Bu cemaatin aslı Avrupalıdır. Fakat ihtimal ki bunlar dahi zaman-ı fetihten[1306] beri İstanbul'da bulunduklarından tabiiyet-i Osmaniye[1307] ile müşerreftirler. Mezhepleri Katolik'tir. Rumca ve İtalyanca söylerler."

1297 müteenniyane: temkinli

1298 nazar-ı ehemmiyeten: hiçbir bakımdan

1299 teb'id: uzak tutmak, kovmak

1300 mütecaviz: fazla

1301 rey: düşünce

1302 tehir: gecikme

1303 müreccah: uygun

1304 cemaat-i gayr-i Müslime: Müslüman olmayan topluluklar

1305 cemaati-i marufe: bilinen topluluklar

1306 zaman-ı fetih: İstanbul'un fethi

1307 tabiiyet-i Osmaniye: Osmanlı uyrukluğu

"Bunların daha yenilerine Frenkçe 'Levanten' yani şarklı denilir. Onlar tabi'iyet-i ecnebiyyelerini[1308] de muhafaza ederler Levantenlerin bazıları Latin cemaatinden kız alırlar. Bazıları da yine levanten familyalarından kız aldıkları halde zevcelerini tabiiyet-i Osmaniyyeye ithal[1309] ederler. Vakıa şimdilerde tasarruf-ı emlak kanun-ı cedidi[1310] ecanibe[1311] dahi emlak tasarrufu hakkını vermiş ise de o zamanlar ecnebiler emlak tasarruf edemediğinden bizde mülk alan yabancılar zevceleri namına senet çıkarırlardı da bu tedbiri onun için iltizam[1312] eylerlerdi. Ecnebiyken tabi'iyet-i Osmaniyyeyi kabul eden kadınlar dahi eğer Fransız, İtalyan, İspanyol, Nemçe gibi Katolik mezhebine salik olanlardan ise yine Latin cemaatinden addolunurlar."

"Bundan ötürü otuz beş sene kadar mukaddem[1313] Antuvan Kolariyo namında Maltız Latin milletinden bir kadınla izdivaç eylemiş idi. Beyoğlu"nda ... "

Ben kıraati[1314] bu noktaya getirmiş idim ki Matmazel Agavni başını kaldırarak sözümü kesti. Dedi ki:

—Maltız milletinden değil. İtalyan milletinden. Hatta memleketi de Ceneviz olacak. Aldığı kız Latin milletinden olmayacak. Ermeni Katoliği milletinden olacak.

Ben —Ya! Daha başlangıcından duçar-ı hata[1315] olmuşuz ha?

Bu suretle itiraf-ı kusuru müteakiben, kızın ihtar eylediği hataları kâğıdın kenarına işaret eyledim. Malum a, böyle bir işaret edildikte sonra muahharen[1316] müsveddeyi istediğim gibi tashih eyleyebilirim. Badehu okurken, şifahen[1317] düzeltilmesi lazım gelen yerleri düzelte düzelte okumak şartıyla kıraatte yine devam eyledim:

1308 tabiiyet-i ecnebiyye: yabancı uyrukluluk
1309 ithal: geçirme
1310 tasarruf-ı emlâk kanun-ı cedidi: yeni emlak edinme kanunu
1311 ecanip: yabancı
1312 iltizam: gerekli
1313 mukaddem: önce
1314 kıraat: okuma
1315 duçar-ı hata: hataya düşmüş
1316 muahharen: ardından
1317 şifahen: sözlü olarak

"Antuvan Kolariyo'nun aldığı kız zengin familyalardan değildi. Servet-i kadimesini[1318] zayi eylemiş bir familyadan olup binaenaleyh kocasına drahoma verememişti. Hatta kız öyle pek genç körpe bir şey de değildi. Adeta yirmi beşini geçmiş bir kadın idiyse de gayet güzel idi. Kolariyo'yu bir meftunıyyet-ı âşıkane[1319] bu izdivaca mecbur eylemişti. Lakin kendisi yirmi senelik mesai-i ticariyye ile epeyce temevvül[1320] etmiş olduğundan alacağı kızın drahomasını sermaye etmeğe mecbur olacak erbab-ı ihtiyaçdan da değil idi."

"Aldığı kız pek güzel idi dedik. Hakikaten pek güzel idi. Beyoğlu'ndaki ecnebiler yerliler meyanında pek çok cemalişınasan[1321] bu kızın derd-i aşkıyla derdnak[1322] olmuşlar ise de serveti zayi olmuş bir familyadan bulunmak hasebiyle izdivacına rağbet ve cesaret eden bulunamamış idi. Zira gerek kız ve gerek validesi, kendisinden büyük bir biraderi duçar-ı zaruret[1323] olmuş bulunmakla beraber tüvangerâne nümayişleri[1324] ziyadece seviyorlardı. Hayliden hayli mütekebbir[1325] şeylerdiler. Maişet-i mahsusalarına[1326] dikkat edilince 'müsrif' bile denilebilir. Nereden bulup israf edebildiklerini mi düşündünüz? Bunu düşünenler nadir de değildiler. Hatta kızın yirmi beş yaşına kadar kocasız bulunmasına sebep olan bir şey de işte bazı erbab-ı dikkatin şu düşüncesi olmuştur."

Agavni —İsmi Novart olduğunu tashih etmek lazım değil mi?

Siranuş —Lazım ya. Lazım ya.

Ben —Tamam, işte buracığa ilave ediveririz ki kızın ismi de Novart idi.

Ağavnı —Tülbentçı kızı Novart.

Ben —Başüstüne efendim! Na işte: Tülbentçi kızı Novart.

1318 servet-i kadime: eski servet
1319 meftuniyet-i âşıkane: âşıkane bir bağlılık
1320 temevvül: mal mülk edinme
1321 cemal-şinasan: güzellikten anlayanlar
1322 dert-nâk: dertlenme
1323 duçar-ı zaruret: yoksulluğa düşme
1324 tüvangerane nümayişler: zengince gösterişler
1325 mütekebbir: kibirli
1326 maişet-i mahsusa: özel yaşantı

Bu tashihi de icra eyledikten sonra yine ber vech-i atî[1327] kıraatta devam olundu:

"Antuvan Kolariyo bu kızı sevdikten sonra başka sevdazedelerini ürküten korkutan hallerine ehemmiyet vermeyerek hemen izdivacına talih olmuştu. Drahoma filan istemek şöyle dursun tedarikatını itmam[1328] etmesi için kendi kesesinden kıza beş yüz karamiç altını vermiş idi.

Bu muamele-i civanmerdaneyene[1329] demeli? Fakat zavallı adamcağız henüz bir haftalık on beş günlük güveyi olarak bir gün güzel zevcesiyle mülaabe ve nüvaziş[1330] halinde iken zevcesinin karnı nısbet-i lazımesinden[1331] ziyade büyük olduğu gözüne ilişti. Bir de yedd-i dikkatle[1332] temas eylesin baksın ki derunundaki cenin günbür günbür oynuyor.

Üç aylıktan ziyade!"

Bu söz kadınlarda velevki mahcubane olsun bir tebessümü mucip oldu. Hatta Agavni'nin tebessümü dıhk[1333] derecesine bile vardı.

Yine bu esnada Agavni dedi ki:

—Siz, kaptan Kolariyo'nun ismini Antuvan diye yazmışsanız da asıl İtalyanca telaffuzu Antonyo'dur. Fakat İstanbul'da herkes Antuvan diyordu.

Siranuş —Yine herkesin dediği gibi Antuvan yazmak müreccahtır[1334].

Refet —Yalnız Kolariyo demiş olsaydınız bu ihtilafa da lüzum kalmazdı.

Siranuş —Okuyalım, okuyalım. O kadarcık ihtilafta bir beis yoktur.

Biz müsveddemizi okumakta devam eyledik.

1327 ber-vech-i atî: aşağıdaki gibi
1328 tedarikât-ı itmam: hazırlıkları tamamlama
1329 muamele-i civanmerdane: cömertçe davranış
1330 mülâabe ve nüvaziş: sevişme
1331 nispet-i lazime: gereğinden fazla
1332 yed-i dikkatle temas: dikkatli br şekilde dokunma
1333 dıhk: gülme
1334 müreccah: tercih edilir

“Biçare Kolariyo zevcesinde bu hali görünce çıldırmak derecesinde bir me’yusiyyet-i âşıkane[1335] ile açar ağzını yumar gözünü fesh-i nikah[1336] davasına kıyam ederse[1337] de ... “

Agavni yine sözü kesti. Dedi ki:

—Katolik mezhebinde fesh-i nikah mümkün değildir ki davaya kıyam etsin. Hem kıyam dahi etmemiştir. Sesini bile çıkarmamıştır. Müşahede ettiği hali zevcesine anlatmak dahi istememiş ise de Novart Dudu pek âlâ anlamış. Artık ne derecelerde mahcup kaldığı bilinmezse de o da kocasına karşı hiç sesini çıkarmamış.

Ben —Ya! Öyle mi? Öyle ise buraları ve bundan aşağı bir hayli yerler büsbütün değişecek.

Siranuş —Kalariyo’daki tahammüle “Zihi tahammül”[1338] demeli. Değil mi?

Refet —Büyük cömertlik diyemiyor musunuz?

Siranuş —Yok artık, cömertliğin bu derecesi de mertebe-i ifrat[1339] demektir.

Agavni —Cömertlik etmeyip de ne yapacak! Nikahlarının icrasından evvel kaptan Kolariyo Matmazel Novart’a üç beş ay kadar mülazemette[1340] bulunmuş. Vakıa pek afifane[1341] bir mülazemet hatta Matmazel Novart cenapları şu mukaddimeyi bir nikâh ile neticelendirmek için bir kat daha afif[1342]

1335 meyusiyet-i âşıkane: âşıkane bir keder

1336 fesh-i nikah: nikâhı bozma

1337 kıyam etme: kalkışma

1338 zihî tahammül: olağanüstü tahammül

1339 mertebei ifrat: aşırı

1340 mülazemet: yakınlık

1341 afifane: namusluca

1342 afif: namuslu

görünmeği iltizam[1343] etmiş. Adamcağıza parmakları ucundan buseçin[1344] olmak müsaadesini bile vermemiş. Lakin adamcağız bir davaya kıyam edecek olsa Novart, kendi karnındaki mahsulün mülazemet-i âşıkanede[1345] bulunduğu esnada Kolariyo'dan husule geldiğini tasrih[1346] değil ima bile eder etmez Kolariyo derhal mahkûm olacak. Emsali nadir değil a? Yüzlerce emsali var.

Ben —Ben ise ilk hikâyemiz üzerine bu muhakemeyi olmuş diye kaydetmiş idim. Novart Dudu mahkemede böyle bir itirafta bulunduğu için Kolariyo'nun müfarakat istidası[1347] reddolunduğunu yazmış idim.

Agavni —Hayır azizim hayır! O gün aralarında hiçbir kelime teati olunmamış. Fakat o günden sonra Antonya Kolariyo zevcesi Novart ile yalnız sofralarda birleşip başka vakitler kendi odasından çıkmaz olmuş. Novart'in anası ve biraderi ile hizmetkârlardan ibaret bulunan hane halkına bile zevcesine olan dargınlığını nefretini belli etmemeği iltizam eylemiş. Hele halk yanında güya en muhip ve muhibbe[1348], zevc ve zevce[1349] imişler gibi bulunuyorlar imiş.

Siranuş —İyi ceza!

Agavni —Yalnız bir kere o da işin üzerinden iki buçuk üç ay kadar zaman mürurundan[1350] sonra Novart Dudu, kocasının ayaklarına kapanarak aff ve merhamet dilemiş ise de Antuvan Kolariyo "İnsanoğlunun muktedir olamayacağı bir şey istiyorsunuz madam." diye karının istirhamını[1351] reddetmiş.

Ben —Öyleyse müsaade buyurunuz efendim şunları bir güzelce kaydedeyim. Pek kuvvetli zannederim ki ilk hikâyede buraları pek de böyle mükemmelen tasrih olunamamış idi.

1343 iltizam: gerekli
1344 buse-çin olmak: öpücük almak
1345 mülazemet-i âşıkane: âşıkane yakınlıklar
1346 tasrih: açıkça söylemek
1347 müfarakat istidası: boşanma talebi
1348 muhip ve muhibe: âşık ve sevgili
1349 zevc ve zevce: karı koca
1350 mürur: geçme
1351 istirham: yalvarma

Yeni tarifler üzerine birkaç kâğıt müsveddeyi büsbütün çizmek ve onların yerine yenilerini yazmak lazım geldi. On dakika kadar ben bu işle iştigal eylediğim halde arkadaşlarım Novart Dudu'nun zavallı kaptan Kolariyo'yu bu cihetle aldatması ne yaman mel'anetlerden madut[1352] olduğuna dair mülahazalar[1353] teati eyliyorlar idi.

Tadilatımı icra ettim bitirdim. Arkadaşlarıma da okudum. Tasdik ve tahsin[1354] ettiler. Fakat bunları tekrar karilerimin görmeleri beyhude yorgunluk yerini tutmaz mı? Binaenaleyh o kâğıtları bertarafla dostlarıma da kıraat eylediğim mabadı[1355] görmeleri lazım gelir. Okudum ki:

"Madam Kolariyo yani Novart Dudu kocası tarafından aff ümidini kesdikten sonra güya hakk-ı intikam[1356] kendisinde imiş gibi bir fikr ve gayrete düşer. Adamcağızdan intikamını da israf ve sefahat yolunda almağa karar verir. İlk hamli[1357] olan bir oğlanı doğurarak onun iaşesi[1358] için sütnine filan tedarikiyle kendi yakasını çocuk bakmak meşguliyetinden badet-tahlis[1359] en son modalar mucibince[1360] giyinmek her gün sokağa gidip gezmek tozmak madamın meşguliyyet-i ruz-merresi[1361] hükmünü alır."

"Antuvan Kolariyo'da hiç ilişik yok. Novart'ı kendisine zevce saymıyor ki gezip tozmasına ilişsin. Hatta dilber Novart öyle karda gezip de izini belli etmeyecek erbab-ı ihtiyattan[1362] da olmayıp gezip tozduğu yerlerde fena fena izler dahi bıraktığı halde Antuvan Kolariyo yine ilişik etmiyor. Bir aralık Novart, şu gezip tozduğu âlemlerde ketm-i esrar[1363] yeminleriyle kâtimiyetlerini[1364] temin et-

1352 madud: sayılma
1353 mülahaza: düşünce
1354 tasdik ve tahsin: onaylama ve beğenme
1355 mabad: devam
1356 hakk-ı intikam: intikam hakkı
1357 haml: hamilelik
1358 iaşe: beslenme
1359 bade't-tahlis: kurtardıktan sonra
1360 mucibince: gereğince
1361 meşguliyet-i ruz-merre: günlük uğraşılar
1362 erbab-ı ihtiyat: ihtiyat erbabı
1363 ketm-i esrar: sırlarını gizleme
1364 kâtimiyetler: sırdaşlıklar

miş sandığı rüfekasının[1365] gittikçe tekessüründen [1366]dolayı epeyce dile gelmiş ve ahlak hususunda hiç şakaya gelmeyen birkaç familyalar tarafından uşaklara "Madam Kolariyo gelirse burada bulunmadığımız cevabını verip savınız" emrinin verilmesine lüzum göstermişti de bazı dostlar Mösyö Kolariyo'ya güya haberdar olmadığı bu hali imzasız mektuplarla ihtar dahi eyledikleri halde Kolariyo'nun sabrı metaneti yine muhtel[1367] olmamış idi.

"Şu biçare Kolariyo halindeki bedbahtlardan bazıları hain zevcelerine bu müsaadeyi bir hesap üzerine verirler. O hesap dahi haine meydan-ı müsaadeyi[1368] büsbütün açık bırakarak cüretini tamamiyle arttırdıktan sonra artık dikkate ihtiyata da lüzum görmeyerek binaenaleyh tamam irtikab-ı cinayet[1369] etmekte iken yakasını ele geçirebilmek hesabıdır. Bu surette yakasını ele geçirebilir ise o zaman bilkülliye fesh-i nikah ile müfürakat-ı tamme[1370] dahi mümkün olabilir."

"Bu hesap Kolariyo'da yok değil idi.

Mebadisinde adamcağız tamam bunu hesab ediyordu. Fakat aradan sekiz on ay kadarzaman geçip de zevcesi bir daha gebelendikte biçarenin bu hesabı da şaşaladı. Ondan sonra Novart'ten bilkülliye nefret ederek hatta nefretini hane halkından da esirgemez oldu. Neden esirgeyecek? Hane halkı zevc ve zevce arasındaki esrara çoktan vakıf olmuştular. Novart bunlara karşı fütursuzluğa, pervasızlığa bile alışmış idi."

"Madam Kolariyo ikinci hamli olarak da bir kız doğurdu. Zavallı kocasını hiç sun'u[1371] medhali[1372] olmadığı halde iki çocuk babası etti. Şu hal Kolariyo'yu ziyadesiyle müteessir ve bizar[1373] eylediğinden böyle bütün ömrümü bir işkence suretinde geçirmektense kiliseye ve İtalya kançılaryasına bi'l-mü-

1365 rüfekâ: dostlar
1366 tekessür: artma
1367 muhtel: bozulmamış
1368 meydan-ı müsaade: izin sahası
1369 irtikab-ı cinayet: suç işlemek
1370 müfarakat-ı tamme: tamamen ayrılık
1371 sun': katkı
1372 medhal: giriş, ilgi
1373 müteessir ve bizar: üzem ve bezdirme

racaa[1374] "spörasyon dü kurp" (Separation du corps) denilen ve yalnız vücutça müfarakattan[1375] ibaret bulunan müfarakatı ıstida eylemek istedi ise de bu istidanın is'afı[1376] için ya karısı da istidaya iştirak etmek veyahut kilise ve kançılaryaca meşru ve makbul görülebilecek bir sebep göstermek lazım gelir idi. Bu iki şartın ikisi de mevcut olmaması biçare adamcağızı bu teşebbüste de mecalsiz bırakmış idi."

"Ekseriya Kolariyo'nun duçar olduğu bela gibi bir belanın neticesi intihara müncer[1377] olur. Biçare meyuslar hayatlarına hatime çekmek suretiyle kendilerini bu beladan kurtarırlar.

Hatta bunların miktarı az da değildir. Avrupaca pek çok kimseler bu yolda tekerlenip gitmişlerdir. Ancak Kolariyo kırk beş elli yaşına gelmiş fikri hikmetine metanet vermiş bir merd-i kâmil[1378] olduğundan, kendisini bu zaaftan kurtarabilmiştir."

Buraya kadar hiçbir taraftan müdahale edilmediği halde şu söz üzerine Agavni bir itiraz daha serd eyledi. Dedi ki:

—İntihar hatırına gelmemiş değil gelmiş. Gelmiş daha doğrusu adamcağıza intiharı tavsiye etmişler. İmzasız bir mektupla kendi halinde bulunan bir bedbaht ya kafasına bir kurşun sıkarak yahut yüreği üzerine bir bıçak saplayarak namusunu kanıyla yıkayamayacak olursa alçaklardan sayılacağı ihtar olunmuş.

Ben —Ey! Evvelki hikâye ve tarifte bu hiç yoktu.

Siranuş —Yok idi ise bile şimdi itmam etmeli. Çünkü hikâyenin en mühim noktalarından birisi de budur.

1374 bi'l-müracaa: başvurarak

1375 müfarakat: ayrılma

1376 is'af: kabul etme

1377 müncer: varma

1378 merd-i kâmil:olgun bir insan

Agavni —Öyle ya. Çünkü Antonyo, imzasız mektubu evirmiş çevirmiş yazısı pek fena bir yazı olmak ve İtalyanca yazıldığı halde gayet yanlış yazılmış bulunmakla beraber bu mektubun kendi zevcesi kaleminden çıktığını keşfedebilmiş. Hem de yine o yanlışlardan bu keşfe muvaffak olmuş. Zira ağlebiyet[1379] üzere zevcesi hangi kelimeleri yanlış yazıyorduysa yine o kelimeler yanlışmışlar. Hasılı tahakkuk etmiş ki mektup zevcesi Novart tarafından tesvid[1380] edilerek bir çocuğa tebyiz[1381] ettirilmiştir.

Ben —O halde mektubu Kançılaryaya bi'l-irae [1382]zevcesinin sair el yazılarındaki sehvlerle[1383] bu mektup kendisi tarafından tesvid edilmiş olduğunu ispat eyleyebilirdi. Bununla da müfarakat-ı cismaniye[1384] mümkün olabilir idi.

Agavni —Hayır, öyle yapmamış. Müfarakat-ı cismaniye yine vukua gelmiş ise de kançılarya vasıtasıyla değil. Antonya Kolariyo bu mektubu yine karısına verip: "Şunu siz tesvid etmiş olduğunuzu hiçbir zaman kurtulamamış olduğunuz yanlışların ayni bunlarda da bulunmasından anladım. Demek oluyor ki şu hanede vücudum sizi bizar ediyor. Bundan sonra beni bu hane de göremezsiniz. İntiharımla hasıl etmek istediğiniz hürriyet-i tammeyi[1385] cismen müfarakatla size kazandırmış oluyorum. İdarenize kâfi maaşınız dahi verilecektir. Alemden ne dereceye kadar haya edebilirseniz o nispette kâmilane yaşamanız size son nasihat-ı halisanemdir[1386]. Adiyö!" demiş. Çıkmış gitmiş.

Ben —Doğruca metresinin hanesine değil mi?

Agavni —Hayır. Doğruca bir hotele gitmiş. Birkaç ay sonra bir hane isticarıyla[1387] metresini de o haneye getirmiş.

1379 aglebiyet: genellikle
1380 tesvid: karalama
1381 tebyiz: temize çekme
1382 bi'l-irae: göstererek
1383 sehv: yanlışlık
1384 müfarakat-ı cismaniye: bedensel ayrılık
1385 hürriyet-i tamme: tam özgürlük
1386 nasihat-i halisane: samimi nasihat
1387 isticar: kiralama

Bizim müsveddenin buralarında da bir hayli tadilat icrası lazım geldi. Tadilat-ı mezkure[1388] dahi icra olundu. Arkadaşlara kıraat edilerek istisvaplarına[1389] mazhar[1390] edildi. İcra olunan tadilat ile beraber bu vak'aların hükmü işte demincek dahi denildiği vechile mösyo Antuvan Kolariyo'nun hain zevcesinden ayrılarak evvela bir otele çekilmesinden ve metresini de otelde bir odaya oturtmasından ve badehu güzelce bir hane isticar ile oraya nakl-i mekân eylemesinden ibaret idi.

Kolariyo hikâyesinin bundan sonra peyda eylediği sureti mübeyyin[1391] olan bir babı[1392] başından bed'[1393] ile dostlarıma hikayeyi her vech-i ati[1394] okumağa başladım:

"Kolariyo'nun bir metresi olduğu zevcesinden müfarakat[1395] eylediği zamana kadar adeta hiç kimsenin malumu değildi. Lakin adamcağızın karı denilecek bir karısı olmadığı halde bir metresi bulunduğu velev ki şayi[1396] olmuş olsun kim ne diyebilecek. O yaştaki kâmil bir insan gençler için bile tayibe[1397] şayan yerlerde düşüp kalkacak değil a?"

"Hey canım hey! Hikmetten dem vurmak lazım gelince insanoğlu ne kadar hikmetperdaz[1398] olur ama insaf ve mürüvvetin müktezası[1399] gösterilmek lazım gelince insanda insaf ve mürüvvet pek kıt görülür."

"Kolariyo'nun karı yüzünden ne kadar bedbaht olduğunu bilenler az değildiler. Evvelce dahi haber vermiş olduğumuz veçhile en samimi dostlar, buna dair,

1388 tadilat-ı mezkure: sözü edilen düzeltmeler
1389 istisvap: onay
1390 mazhar: erişme, sahip olma
1391 suret-i mübeyyin: aldığı şekil
1392 bab: kısım
1393 bed: başlama
1394 ber-vech-i âti: aşağıdaki gibi
1395 müfarakat: ayrılma
1396 şayi':duyulmuş
1397 tayibe şayan: ayıplanacak
1398 hiketperdaz: bilge
1399 mürüvvet mukteza: insaniyet gereği

adamcağıza bazı ihtarattada[1400] bulunmuşlar idi. Fakat adamcağızın bir güzel metresi olduğu ve hatta o metresten bir de kızı tevellüd[1401] etmiş bulunduğu zevcesinden vuku-ı müfarekatıyla beraber şayi olunca lisanlar değişti. Antuvan'ı zevcesinden ayıran metresidir denildi. Herkes zevcesi Novart'a acımağa başladı. Hatta Novart'ın harekât ve sekenatındaki inzibatsızlığa vakıf olanlar bile mezbureyi[1402] haklı görmeğe başladılar. "Herif izdivaçdan sonra da çapkınlıktan vazgeçmez ve zevcesiyle yaşamazsa kadıncağız ne yapsın?" dediler. Bazı daha insaflılar Novart hakkındaki güft ü guları[1403] da gerçek olmak üzere telakki[1404] etmediler. Bunları hep kendi çapkınlığını mazur göstermek için Kolariyo tarafından uydurulmuş yalanlar olmak üzere hükmettiler."

"İşte, aâlemde efkâr-ı umumiyyenin[1405] verdiği hükümler ekseriya böyledir. Kimi nalına vurur, kimi mıhına. Fakat o mıhın ucu da daima bir masumun ciğergahı üzerindedir. Vuranlar, mıhın nereye saplandığını bilmezler."

"Zevc ve zevcenin işbu müfarakatında sebeb-i müstakil[1406] diye mahkum olan metresi bir fakir Ermeni duluydu. Bir taze dulcağız. Hatta Madam Kolariyo'nun dikişlerini dikmesi için, hanesine de girer çıkardı. Antuvan Kolariyo bu kadınla bir münasebet-i hafiyye peydasına ihtiyaç-ı mecburane[1407] hisseylediği ve bunu bir lisan-ı münasib[1408] ile kadına da anlattığı zaman kadıncağız mahcubiyetinden mosmor kesilmiş idi. Bir renk ki iffetin bürhan-ı celisi[1409]! Hüccet-i âşikaresi[1410]!

1400 ihtarat: uyarılar
1401 tevellüd: doğma
1402 mezbure: kadın
1403 güft u gû: dedikodu
1404 telakki: sayma
1405 efkâr-ı umumiye: toplum
1406 sebeb-i müstakil: esas neden
1407 münasebet-i hafiye peydasına ihtiyaç-ı mecburane: gizli ilişki başlatma zorunluluğu
1408 lisan-ı münasip: uygun dil
1409 bürhan-ı celi: açık delil
1410 hüccet-i aşikâre: açık vesika

Hatta Kolariyo'ya red yollu bile cevaba muktedir olamayıp bütün vücudu gibi dudakları da titreyerek havfından[1411] hicabından[1412] bayılmak derecelerine gelmiş idi. Kolariyo ilk defasında kadının daha ziyade üstüne varamadı. İkinci üçüncü telakide[1413] "Maryam seni kem[1414] nazarla görerek bu teklifi ediyorum zannetme. Başkalarından diriğ[1415] etmediğin şeyi bir havfa tebe'an[1416] benden de esirgeme demiyorum. Hiç şüphem yoktur ki sen ehl-i iffet[1417] bir kadınsın. Beni de açgözlü bir müteehhil[1418] sanma. Belki sen de anlamışsındır ki ben zahiren müteehhil hükmen bekâr bir adamım. Zevce-i hafiyyem[1419] sen ol demek istiyorum." Yollu iknaata girişmişti ki filvaki Novart bazı muhaberat-ı ma'yubesinde[1420] o fakir kadıncağızı da istihdam eylediğinden Kolariyo'nun evliliğe bekârlığa dair söylediği sözün sıhhati Maryam nezdinde müsellem[1421] idi."

"Evet Maryam Kolariyo'nun dediği gibi ehl-i iffet bir kadın idi. O zamanlar Beyoğlu'nda onun gibi ehl-i iffet kadınlar çokça bulunur idi. Zira ... "

Bu noktada Siranuş söze karıştı. Dedi ki:

—Vay şimdi azca mı bulunur?

Siranuş'un şu sözü pek manidar bir tavr-ı muterizane[1422] ile söylenmiş idi. Adeta bu sözü kendilerinin istisnası gayretiyle söylemiş olduğunu anladım. Bilatereddüt[1423] ve laihtiraz[1424] dedim ki:

1411 havf: korku

1412 hicap: utanç

1413 telâki: görüşme

1414 kem: kötü

1415 diriğ: esirgeme

1416 havfa tabaan: korkarak

1417 ehl-i iffet: namuslu kadın

1418 müteehhil: evli

1419 zevce-i hafiye: gizli eş

1420 muhaberat-ı meyube: çirkin haberleşmeler

1421 müsellem: herkesçe kabul edilmiş

1422 tavr-ı muterizane: itiraz eden bir tavır

1423 bila-tereddüt: tereddütsüz

1424 lâ-ihtiraz: çekinmeden

—Evet Matmazel şimdi azca bulunur. Hatta pek az bulunur. Pek az bulunduğu içindir ki kıymetleri pek büyük görülmek lazım gelir.

Siranuş —Ya! İyi tamir.

Ben —Rica ederim tamir olmak üzere telakki buyurmayınız. Meşgul olduğumuz işin ciddiyetini azaltmayınız.

Refet —Efendinin hakkı vardır. Şimdi Beyoğlu'nda ehl-i iffet kadın enderdir. Henüz şeytana uymamış bulunanların, bundan sonra da uymayacaklarına kat'iyen emniyet güçtür.

Agavni —Ey. Şeytana uyduktan sonra nedamet-i küllliye[1425] ile nadim[1426] olanlar?

Refet —Benim koyacağım kaydı siz koydunuz. Nedamet-i külliye ile nadim olanlar kat'iyen şayan-ı emniyyettirler[1427].

Kısa bir kahkahacık dahi bu meselede cümlenin itminanını[1428] gösterdi. Biz dahi müsveddenin alt tarafını okumakta devam eyledik:

"Zira o zamanlar İstanbul'umuza şimdiki kadar ecanib[1429] dolmuş değil idi. Şimdi Beyoğlu, Galata gibi yerlerde ecnebilerin yerli ahali-i Hristiyaniyyeden[1430] ziyade çoğalmış oldukları muhakkakattandır[1431]. İstanbul'umuzda bir milyon yüz bin kadar nüfus tahmin olunuyor. Yedi yüz bini İslam olmak üzere tahmin kılınarak, nüfus-ı ecnebiyyenin miktarı da yüz yirmi bine takrip[1432] ediliyor ki bunların kesretle[1433] sakin oldukları bazı yerler de ahali-i asliyye-i

1425 nedamet-i külliye: kesin pişmanlık
1426 nadim: pişman
1427 şayan-ı emniyet: güvenilmeye layık
1428 itminan: güven
1429 ecanip: yabancı
1430 ahali-i Hristiyaniye: Hristiyan halkı
1431 muhakkak: kesin
1432 takrip: yakın
1433 kesretle: çoğunlukla

nasraniyyeye[1434] galibiyetleri istibad[1435] olunamaz. Ecnebilerin çoğaldıkları yerlerde Avrupa ahlakı da ahlak-ı asliyyeye[1436] galebe[1437] ediyor. Suiistimalat, fuhuş ve rezail artıyor."

"Maryam yirmi yedi, yirmi sekiz yaşında bir taze ve haki katen ak pak bir yosma olduğuna göre dikişçilik işçilik ile kanaat etmesi o altmış paralık basma nev'inden bir fistanı canfesler gronlar derecesinde nazar-ı şükranla[1438] telaki eylemesi işte iffetinin en büyük medar-ı istidlalidir[1439]. Meziyyat-ı nisvaniyyece[1440] onun ka'bına[1441] varamayan bazı esafil[1442], gronlar[1443], dantelalar içinde müstağrak[1444] görünüyorlar. Antuvan Kolariyo dahi bu mukayesede bu dikkatte kasır[1445] olmadığından işte Maryam'ın iffetine olan emniyetini itiraf eylemiştir."

"Maryam'a teklifini kabul ettirdikten bir zaman sonraya kadar bunlar arasındaki münasebet bilkülliye mestur idi[1446]. Hiçbir kimse bu sırra mahrem değildi. Zaten Maryam'ın kimi kimsesi yoktu. Bir de aradan bir müddet geçtikten sonra Maryam hamil[1447] kalmasın mı?"

"Zavallı kadıncağız mahcubiyetinden korkusundan gâh ıskat-ı cenini[1448] gâh katl-i nefsi[1449] göze aldırmak tereddüt-i me'yusanesine duçar oldu. Mudakkik Kolariyo bunu anladı.

'Sakın ha ne kendine ne çocuğa bir suikastta bulunma. Evlat benimdir.'

1434 ahali-i asliye-i nasraniyye: asıl Hristiyan ahaliye
1435 isti'bad: ihtimal vermeyiş
1436 ahlak-ı asliyye: asıl ahlak
1437 galebe: üstün
1438 nazar-ı şükranla: memnuniyetle
1439 medar-ı istidlal: kanıt
1440 meziyyat-ı nisvaniyece: kadınca meziyetleri bakımından
1441 ka'b: mec.büyüklük
1442 esafil: sefiller
1443 gronlar: ipekli kumaşlar
1444 müstağrak: boğulmuş
1445 kasır: kusur
1446 mestur: gizli
1447 hamil: hamile
1448 ıskat-ı cenin: çocuk düşürme
1449 kat-i nefs: intihar

Diye merdane ve alicenabane teminata girişti. Maryam kolay temin edilebilir mi? Her halde âleme karşı bir yüz karası olup kalacak olan o mevlud-ı masumu[1450] yanında hıfzedebilir[1451] mi? Bunun için de Kolariyo çocuğu başka yerde baktıracağı vaadile nihayet Maryamı temin edebildi."

"Kadıncağız güzel bir kız tevlit[1452] etti. Feriköy taraflarında bir Rum karısı bulup çocuğu ona tevdi[1453] eylediler. Nihayet Kolariyo Novart'tan müfarakat eyledikten sonra Maryam ile münasebetinin meydan-ı aleniyyete[1454] çıkmasından kendisi endişe etmediği gibi bu bapta[1455] Maryam'ın da tereddütlerini bittedric[1456] izale[1457] eyledi. Çocuğu sık sık süt validesinden getirtip görürler okşarlar severlerdi. Aradan dört beş sene zaman geçti. Çocuk büyüdü. Hatta Kolariyo tarafından .... rahibeleri yanına konularak, talim ve terbiyesi de onların himmetlerine tevdi olundu."

"Aradan dört beş sene zaman geçti dedik. Bu zaman zarfında Novart'in hali ne olduğunu düşünmemeli midir? Novart eski aşinalar nezdinde feramuş[1458] bile edildi. Zira kocasından almış olduğu son nasihat-ı dostanenin de tesiri tedricen[1459] ama bir tedric-i seri[1460] ile zail[1461] olarak eskiden muarefesi[1462] olan familyaların kaffesi Novart'tan ru-gerdan[1463] olmuşlar ve yeniden yeniye peyda olan aşinalar ise tabakat-ı beşeriyenin[1464] gittikçe aşağılarından teşekkül[1465] eylemişlerdir. İşte bu münasebetle Novart dahi unutulmuştur."

1450 mevlûd-u masum: masum bebek
1451 hıfz: barındırma
1452 tevlit: doğurma
1453 tevdi: emanet
1454 meydan-ı aleniyye: açığa
1455 bab: konu
1456 bi't-tedric: yavaş yavaş
1457 izale: ortadan kaldırma
1458 feramuş: unutulma
1459 tedricen: aşama aşama
1460 tedric-i seri: hızlı şekilde
1461 zail: kaybolma
1462 muarefe: tanıdık
1463 ru-gerdan: yüz çevirme
1464 tabakat-ı beşeriyye: insanlık tabakaları
1465 teşekkül: oluşma

Agavni Novart'ın ilk doğurduğu çocuğu Kolariyo bir gün sokakta görmüş ve yanında bulunan bir dostu, işte bu çocuk kendi oğlu tanındığını haber vermişti de, babası addolunan Kolariyo tanıyamamış idı.

Siranuş —Ooo! İşte bu pek parlak. Bunu mutlaka kayıt ve ilave etmeli.

Filvaki[1466] bu kayıt pek mühim pek parlak kayıtlardandır. Adamcağızın kendi zevce-i menkuhası[1467] olacak aşüfteden mütevellit[1468] olması hasebiyle hatta kendinin tanıyamamakta bulunduğu bir mevlud-ı muhakkar velet[1469] meşru addolunsun[1470]!

Medeniyyet-i nasraniyyenin[1471] bu yoldaki garabetleri[1472] kendi erbab-ı kaleminin[1473] de istiğraplarını[1474] mucip[1475] olmuştur. Buna dair pek çok şeyler yazılmıştır. Onların bir haylisi de bu muharrir-i acizin[1476] kalemiyle tercüme olunarak karilerimizin nazargâh-ı mütalaasına[1477] vasıl olmuştur. Binaenaleyh burada tekrar tafsiline[1478] hacet mess[1479] etmez. Antuvan Kolariyo hikâyesinin diğer bir babına daha intikal ederek ber vech-ı ati[1480] okuduk:

""Antuvan Kolariyo elli beş yaşını mütecaviz[1481] olduğu halde bir hummaya duçar olarak dokuz gün zarfında vefat eyledi. Son nefesini de Maryam'ın kucağında teneffüs eyledi. Garip tir ki ölüm yatağında olsun zevcesiyle bir son mülakatı vukua gelmedi. Kimsenin hatırına gelmedi ki icabının icrası-

1466 filvaki: gerçekten
1467 zevce-i menkûha: nikâhlı karı
1468 mütevelit:doğması
1469 mevllûd-ı muhakkar velet: aşağılık yaratık çocuk
1470 meşru addolunma: meşru sayılma
1471 medeniyat-i nasraniyye: Hristiyanlık medeniyeti
1472 garabet: gariplikler
1473 erbab-ı kalem: yazar
1474 istigrap: hayret
1475 mucip: sebep
1476 muharrir-i aciz: âciz yazarın
1477 nazargâh-ı mütalâa: değerlendirici bakış
1478 tafsil: ayrıntılı olarak bildirmek
1479 hacet mess etmez: gerek duyulmaz
1480 ber-vech-i âti: aşağıdaki gibi
1481 mütecaviz: geçme

na[1482] lüzum görülsün. Beş altı senelik bir muaşeret-i aşikare[1483] üzerine Maryam hemen hemen Kolariyo'nun zevce-i sahihası[1484] hükmünü almış idi."

"Kolariyo'nun kâmilliği vefatından sonra ber vech-i ati bir suret-i mühimme[1485] ve ciddiyette tahakkuk etmiştir. İtalya kançılaryası bu adamın ahvalini bildiği cihetle vefatını müteakip[1486] Maryam'ı kapı dışarı ederek, hanesini temhir[1487] eylemiş idi. Zavallı Maryam'ın beş altı senedir hüsn-i muaşeretle[1488] benimsemiş olduğu haneden bu suretle tard[1489] olunması üzerine ne kadar gözyaşları döktüğü mülahazaya[1490] muhtaçtır."

"Ama bu sirişk-i ıztırabın[1491] seyelanı[1492] çok vakit devam etmedi. Hemen o akşam münkatı'[1493] oldu. Zira Kolariyo'nun evrak-ı mühimmesi[1494] içinde kançılaryaya hitaben bir mazruf[1495] çıktı. Bu paket adamcağızın vasiyetnamesi idi. İkamet eylediği hanenin kaffe-i eşyasıyla[1496], servetinin tamam nısfını[1497] Maryam'a terk etmiş. Nısf-ı diğerini[1498] de mahut[1499] Novart'a vermiş. Bundan maada birisi Maryam'a diğeri Novart'a olarak iki mektup yazmış. Maryam ona mektubunda kızının ... rahibeleri mektebinden çıkarılmamasını ve tekmil-i tahsil[1500] edinceye kadar orada bırakılmasını ve teehhül[1501] edeceği

1482 icabının icrası: gerekenlerin yapılması
1483 muaşeret-i âşikâre: herkesin bildiği ilişki
1484 zevce-i sahiha: gerçek eş
1485 suret-i mühimme: önemli bir şekilde
1486 müteakip: ardından
1487 tehmir : mühürleme
1488 hüsn-i muaşeret: mutlu bir hayat
1489 tard:kovulma, atılma
1490 mülahaza:düşünme
1491 sirişk-i ızdırab: ıstırap gözyaşları
1492 seyelan: akma, sel
1493 münkati': kesme
1494 evrak-ı mühimme: önemli evraklar
1495 mazruf: kapalı zarf
1496 kâffe-i eşya: bütün eşya
1497 nısf: yarı
1498 nısf-ı diğer: diğer yarısı
1499 mahut: adı geçen
1500 tekmil-i tahsil: tahsili tamamlama
1501 teehhül: evlenme

zaman, kendisine verdiği servetin nısfı kızına drahoma olarak verilmesini beyan edip bu arzularının bu vasiyetlerinin icrası hususunda da kançılaryanın vasi olduğunu bildirmiş. Novart'a yazdığı mektupta kendi vefatıyla harekât ve sekenatında[1502] büsbütün muhtar[1503] kaldığını badettebrik[1504] eğer sefahat ve sefalet âleminde puyan[1505] olmaktan artık yorulmuş bıkmış usanmış ise işte kendisine terk eylediği servetle ferih fahur[1506] geçinebileceğini gayet kamilane ve hakimane[1507] bir lisanla anlatmış. Her ne kadar kendi sülbünden[1508] değilse de, herhalde kendi adını takınacak olan çocukların talim ve terbiyelerinde kusur edilmemesini rica etmiş. Hatta Novart için bir müsaade-i zaide[1509] olmak üzere bu vasiyetlere kançılaryanın nezaret etmesi[1510] şartını da koymamış."

"Novart'ın çocukları talim ve terbiye mi edilecek? Heyhat. Büyüğü olan oğlan işte sekiz yaşına girmekteyken hâlâ muallim yüzü görmemiş. Yedi yaşına yaklaşan kız dahi o halde. Bunların en büyük hüneri validesinin bezm-i sefahat ve mel'anetine[1511] müdavim[1512] olanlara mini mini elleriyle hizmet etmekten ibaret: Neüzübillah[1513]!"

"Novart'ın bakıyye-i hali[1514] ne olduğunu artık bilen kalmamış. Kolariyo aşinalarından kaffesi[1515] Novart'ı da çocuklarını da unutmuşlar. Hoş bunlar Maryam ile kızını da daha çabuk unutmuşlar ya! Ama biz Kolariyo hikâyesinde devam için Maryam ile kızını unutamayacağız ikisini de nazar-ı tetebbuumuzdan[1516] uzak tutamayacağız. Kolariyo'nun vefatı esnasında Maryam otuz üç,

1502 sekenat: davranışlar
1503 muhtar: serbest
1504 bade't-tebrik: müjdeleyerek
1505 puyan: koşma
1506 ferih fahur: rahat bir şekilde
1507 kâmilane ve hakimane: olgun ve bilgece
1508 sulb: zürriyet
1509 müsaade-i zaide: fazladan bir izin
1510 nezaret: gözetim
1511 bezm-i sefahat ve melanet: bayağı ve iğrenç toplantılar
1512 müdavim: devam eden
1513 neuzübillah: Allah korusun
1514 bakıye-i hâl: sonraki hâl
1515 kâffe: hepsi
1516 nazara-ı tetebbu: araştırıcı bakış

otuz dört yaşında hâlâ taze, hâlâ teravetli[1517] bir kadın kalmıştı. Müteveffanın[1518] kendisine terk etmiş olduğu servet de öyle büsbütün azımsanacak şeyler değil. Kızının talim ve tedrisi ve iaşe[1519] masarifinden maada ayda yedi sekiz altın da kendisine geliyor. Hem de servet-i mezkure[1520] en az faiz ile en emin bir Fransız bankasında mahfuz[1521] olduğu halde!"

"Böyle hala genç, hâlâ güzel ve vakti de epeyce yolunda olan bir kadına rağbetkar mı bulunmaz? Sadece bir münasebet-i âşıkane ve maşukane[1522] peydasına can atanların bini bir paraya olduktan maada fakirü-1-hal[1523] olan maişet[1524] düşkünlerinden bir haylisi de Maryam'ı şayeste-i tama'[1525] bir Tunus gediği addederek meşruen tezevvücüne[1526] bile talip. Hal ve vakti yolunda kise-i servetleri dolu çocukçasına hevaperestlikten usanmış kâmilane eğlenmek ister bazı kimseler Maryam'ı hediyelerle, paralarla itma' ve iğfale[1527] bile heveskâr!"

"Hayır hayır! Maryam zaten böyle hevesat-ı ma'yubeden[1528] kendisini men edegelmiş bir kadın idi. Kolariyo'ya mağlubiyeti âşıkane olmasa bile ciddi bir hesap, hakiki bir teemmül [1529]üzerine vukua gelmiş idi. O mağlubiyet içinde fakrın[1530] da tesiri vardı. Gâh iğnenin kıçıyla parmağını, gâh ucuyla elini, dizini delerek, gece uykularını terk ederek, kıt kanaat geçinebilmekten yorulmaklığı üzerine Kolariyo gibi safiyane teklifte bulunan bir merd-i kâmilin[1531] sayesinde edeceği rahata kapılmıştı. Tayip[1532] bunun neresine sığar?"

1517 taravetli: genç
1518 müteveffa: ölmüş
1519 talim ve tedris ve iaşe: eğitim, öğretim ve yiyip içme
1520 servet-i mezkûre: zikredilen servet
1521 mahfuz: korunma
1522 münasebet-i âşıkane ve maşukane: aşk ilişkileri
1523 fakirü'l-hâl: fakir durumda bulunan
1524 maişet: yaşamak için gereken malzemeler
1525 şayeste-i tamah: isteyerek bakmaya layık
1526 tezevvüc: evlilik
1527 ıtma ve iğfal: aldatma
1528 hevesat-ı mayube: ayıplanacak hevesler
1529 teemmül: etraflıca düşünme
1530 fakr: fakirlik
1531 merd-i kâmil: olgun bir insan
1532 tayib: ayıplama

"Şimdi ise taayyüş[1533] için endişesi yok. Müteveffa hakkında sonradan peyda olan muhabbetini ömrünün sonuna kadar gönlünde hıfz[1534] etmekle mütelezziz[1535] olacağını görüyor. Olanca muhabbetini kızcağızı üzerinde cem edebilecek. Evvelki gibi hiç kimsesiz değil. Kızcağızı var."

"Kızcağızı var kızcağızı! Başka hiç kimsesi olmayıp da yalnız kızcağızı olsa bile onun hatırı için suret-i maişetinde[1536] ziyade inzibat ve intizama[1537] kendini muhtaç görüyor. Zavallı kızcağız zaten babasız. Validesinin beş altı senelik maişeti enzar-ı alemde[1538] makbul mu merdud[1539] mu zaten meşkuk.[1540]"

"Maryam, artık bir genç ve mergub[1541] kadın gibi yaşamaktan bilkülliye münkatı[1542] olup d akendisini âleme unutturursa belki bu mensiyyet[1543] kızcağızı için mucib-i menfaat [1544]olabilecek. Beş altı yaşında bulanan kızcağız on sekizine, yirmisine varıncaya kadar kimin nesi olduğu belki de artık araştırılmayacak. Filancanın kızı denilecek bile olsa, o filanca büsbütün unutulmuş olacağından, kızcağızın mahcubiyetle yüzü kızarmayacak."

"Bakınız Maryam nerelere kadar ne mükemmel düşünmüş. İşte bu düşünce üzerine bakıyye-i ömründe[1545] siyah dibetten[1546] başka fistan giymemek azın-i kat'iyyesiyle[1547] Hasköy tarafında ufacık bir haneye sokulup sakitane ve saki-

1533 taayyüş: geçinmek
1534 hıfz: korumak
1535 mütelezziz: lezzet duyan
1536 suret-i maişet: hayat şekli
1537 inzibat ve intizam: düzen
1538 enzar-ı âlem: insanların yanında
1539 merdud: reddolunmuş
1540 meşkûk: şüpheli
1541 mergûp: herkesçe beğenilen
1542 münkatı: uzaklaşma
1543 mensiyet: unutulma
1544 mucib-i menfaat: yararına
1545 bakıye-i ömür: ömrün geri kalanı
1546 dibet: yünlü kumaş
1547 azm-i kat'i: kesin karar

nane[1548] yaşamağa başlamış. Beyoğlu denilen memleket-i menhuseye[1549] ayak atmamak için tövbe etmiş!”

“Aralıkta bir hasret ve iştiyak-ı maderane[1550] pek galeyana geldikçe ... rahibeleri mektebine giderek, kızını görürmüş. Bazı yortu ve eyyam-ı saire-i muayyenede[1551] kızcağızı kendi nezdine de gönderilirmiş. Rahibeler bu gibi hususatta ne kadar mutaassıptırlar[1552]. Eğer Maryam’ın suret-i ma’işeti[1553] onlarca mucib-i emniyyet[1554] olmasaydı mektebe geldikçe kızını görebilmesini men etmeseler bile kızı kendi hanesine göndermezlerdi.

Müsveddeyi buraya kadar kıraat eylediğim halde, dostlar tarafından hiçbir mütalaa beyan edilmedi. Gerek Agavni, gerek Siranuş derin derin düşünüyorlar. Pek müteessir pek mahzun görünüyorlar idi!.

Şu babı okuyup bitirerek teneffüs ve istirahata medar olsun diye bir de sigara sarmakla iştigale başladığım zaman yalnız Refet Bey dedi ki:

—Efendi. İlk görüştüğümüz gün sanatının yazıcı olduğunu söylediğin zaman, seni arzuhalci sanmış bulunduğumdan dolayı asıl şimdi mahcup oluyorum.

Ben —Ne zararı var? Neden?

Refet —Nasıl ne zararı var? Bu sizin sanatınız ne ince sanatmış. Şu hikâyeyi en alâ bilenlerden birisi de ben olduğum halde bunu bana naklettirecek olsalardı neresinden başlayıp neresinde bitireceğimi bilemeyerek kekeler yatardım. Sen ne güzel sırasına koymuşsun. Her noktanın ehemmiyetini ne güzel tecessüm[1555] ettirmişsin.

1548 sakitane ve sakinane: sessiz ve sakin

1549 memleket-i menhuse: uğursuz memleket

1550 iştiyak-ı maderane: annelik özlemi

1551 eyyam-ı saire-i muayyene: diğer belirli günler

1552 mutaassıbe: tutucu

1553 suret-i maişet: hayat şekli

1554 mucip-i emniyet: güvenilir

1555 tecessüm: göz önüne gelmek

Ben —Ettiğin tahsine[1556] teşekkür ederim dostum. Fakat bu da sair sanatlar ibi bir sanattır.

Siranuş —Affedersiniz efendim! O kadar da tevazu[1557] istemez. Bu sanat bir san'at-ı nefisedir[1558]. Sanayi-i nefisedendir. Sanayi-i nefisenin de eşrefidir[1559].

Ben —Darılmayınız Matmazel. Sizin takdiratınıza da teşekkür ederim. Eğer Matmazel Agavni cenapları da beğenmişse memnuniyetim bir kat daha artar.

Agavni —(ihtizazlı[1560] bir seda ile) Hakikat pek alaâ olmuş. Tebrik ederiz.

Bu sözler teati edilinceye kadar ben de birkaç nefes sigara çekiştirmiş ve epeyce dinlenmiş olduğumdan bab-ı atiyi[1561] kıraate başladım:

"Maryam'ın kızı on iki yaşına kadar ... rahibelerinin mektebinde kaldı. Ondan sonra mektepden çıkarılmış diyeceğimize intizar[1562] edilmesin. Zavallı çocuk o yaşta iken validesini kaybeyledi. Sert bir kışta biçare Maryam, duçar olduğu bir zatürreeden ifakatyab[1563] olamayarak henüz kırk, kırk iki yaşında turp gibi bir kadınken gürledi gitti."

"Artık büsbütün öksüz, kimsesiz kalan kızcağızın bu valide acısını takdir edebilecek bir yaşta dahi bulunmak hasebiyle ne kadar ağladığını biz bihakkın[1564] tarif ve tasvir edemeyiz. Karilerimiz bihakkın tasavvur edebilirlerse şayan-ı tebrik[1565] görülürler."

Agavni'nin gözlerinden pırlanta parçaları gibi yaşlar dökülmeğe başladı. Refet dahi birden bire nevazile tutulmuşcasına burnunu çekerek:

1556 tahsin: övgü
1557 tevazu: alçak gönüllülük
1558 sanat-ı nefise: güzel sanatlar
1559 eşref: en şerefli
1560 ihtizaz: titrek
1561 bab-ı âti: gelecek bölüm
1562 intizar: bakmak
1563 ifakat-yab: kurtulamayarak
1564 bihakkın: hakkıyla
1565 şayan-ı tebrik: tebriğe layık

—Of. Beni de ağlattın be!

Dedi. Siranuş, Refet'in bu haline karşı bir tebessüm için cebr-i nefs[1566] etmeğe ve o gayretle gülümsemeğe çalışıyorduysa da onun da o kara güzel gözleri yaşarmış idi.

Ben, bu ahvale bir göz kuyruğuyla atf-ı nazarı[1567] dikkat ederek kıraatimde devamımı kesmedim. Bervech-i ati müsveddemi hep okuyordum:

"Bereket versin ki İtalya kançılaryası hakk-ı vesayeti[1568] ifada[1569] zerre kadar kusur etmedi. Yetimenin servetinden bir parça tenakus[1570] etmek şöyle dursun, mektep mesarifinden maada varidat-ı zaidesini[1571] ana sermayeye zamm[1572] eyliyordu. Kızcağız on altı yaşına kadar ... rahibeleri mektebinde kalarak, artık oraca tahsilin daha üst tarafı mümkün olamamakla bazı kibar ecnebi familyaları kızlarına edebiyat dersi veren ihtiyarca bir Fransız muallimesinin yanına pansiyoner verildi. Malum a, pansiyoner diye yemesi, giydirilmesi filan hep deruhte edilen leyli şakirdana[1573] denilir."

"Madam C .... pek çok senelerden beri İstanbul'da ikamet eder bir muteber muallimedir. Hatta yaz mevsimleri hulul[1574] eyledikte şakirtlerinin familyalarından çoğu Büyükdere ve Tarabya taraflarında ise, oralarda, yok Büyükada'daysa, orada bir hane tutup kendisi de sayfiyeye çıkar. Zira leyli pansiyonerleri sekizi onu tecavüz etmezse de nehari[1575] şakirdanı her zaman yirmi beşten, otuzdan aşağı kalmaz. Kendisi Fransız edebiyatını güzel tedris eylediği gibi bir de bir Alman muzıka muallimesi vardır ki gitara ve keman ve harpe ve piyano sazlarını pek mükemmel tedris eder. Birkaç ay müddet şakirdanını tedristen

---

1566 cebr-i nefs: kendini zorlama
1567 atf-ı nazar-ı jdikkat: dikkatlice bakarak
1568 hakk-ı vesayet: vesayet hakkı
1569 ifa: yerine getirme
1570 tenakus: azaltma
1571 varidat-ı zaide: fazla gelir
1572 zamm: ilave
1573 leyli şakirdan: yatılı öğrenci
1574 hulûl: gelme
1575 nehari şakirdan: gündüzlü öğrenciler

münkatı [1576] etmemek için bu gayretli muallime, dediğimiz veçhile sayfiyelere de gitmek mecburiyetinde bulunur. Hatta Boğaziçi'ne gitmişse Ada'daki ve Ada'ya gitmişse Boğaziçi'ndeki şakirtlerini büsbütün boşlamaz da haftada bir iki gün mutlaka gidip, bir yoklama eder ve öğrendiklerini unutmamaları için şakirdanına vesaya-yı şedidede[1577] bulunur."

"... rahibeleri nezdinde bulunduğu müddet, bizim yetime çocukluk halinde bulunduğu gibi, rahibelerin mutaassıbane terbiyeleri, biçarenin büsbütün hal-i ma'sumiyette[1578] kalmasını icap eylemiş idi. Ama Madam C .... mektebinde iş değişti. Orada kendisinden bir yaş küçük olan kızları bile yüzleri gözleri açılmış bir halde buldu. Halbuki on sekizinde, on dokuzunda kızlar dahi vardı ki bunların derunları kurcalanıp araştırılacak olursa cilt cilt romanlar çıkar. Hem de nasıl romanlar. Emile Zola'nın da yazdıkları bir şey mi? Paul de Cok acaba o kab'a[1579] vasıl olmuş mu? Bu mektepli Matmazeller henüz cismen değilse de kalben Manon Lescaut'ya nazire olabilecek romanlara kahraman diye tasvir olunabilirler."

"İtirafa mecburuz ki bizim yetime, bön safderun gibi tabirat ile mahiyetleri tayin olunmak istenilen hissiz, gönülsüz şeylerden de değildir. Henüz on altı yaşında bulunmakla beraber mini mini kalbi pür ihsastı[1580]. Bu dünyaya gelmekten maksat, o yaşa kadar dest-i terbiyelerinde[1581] bulunduğu rahibe kızlar gibi dört duvar arasına sıkışıp kalmaktan ibarettir itikadında[1582] hiç değildi. Hakayık-ı ma'işeti[1583] kimseden öğrenmeğe ihtiyaç dahi görmeksizin, kendi kendisine keşfediyor idi."

1576 münkatı: kesmek, ayırmak
1577 vesaya-yı şedide: ciddi nasihatler
1578 hâl-i masumiyet: masum bir durum
1579 ka'b: derece
1580 pür ihsas: duygu dolu
1581 dest-i terbiye: terbiye altında
1582 itikat: inanç
1583 hakayık-ı maişet: hayatın gerçekleri

“Hele mektepte bulduğu refikalar[1584] ile ihtilata[1585] başlaması üzerine gözü bir kat daha açıldı. Karihasına bir kat daha vüs’at[1586] geldi.”

“Malum a, böyle terbiyehanelerdeki kızların roman okumaları kat’iyyen memnu’dur[1587]. Fakat bu memnu’iyet yine buralara paket paket roman girmesini muhale talik edemez[1588]. Muallime ya bundan haberdar değildir, yahut haberdar olduğunu göstermez. Kızlar her halde romanları okurlar.”

“Bu romanlara rağbet hususunda bizim yetime, sair arkadaşlarını da geçti. Çünkü yetime olmakla beraber şakirdan meyanında eli en ziyade para tutan kendisiydi. Analı babalı zengin kızlara bile anaları, babaları ihtiyac-ı kat’i haddinden[1589] ziyade harçlık verirler mi?”

“Maryam’ın kızı beş seneden ziyade bir zamanı Madam C … .’nin hanesinde geçirdi. Orada, bir iki sene zarfında peyda eylediği fikre ve inbisat[1590] verdiği istidada[1591] kalsaydı beş sene değil a beş ay bile sabr edemezdi. Fakat İtalya kançılaryası, yirmi bir yaşına gelmedikçe yetimenin rüşdünü tanımamak ve muhtariyetini[1592] eline vermemek azminden[1593] ayrılmadı.”

“Kançıaryanın arzusu yetimeye bir de koca bulmaktı. Eğer o seneler içinde yetime tezevvüc[1594] etse idi rüşdü muhtariyeti kocası yüzünden tekemmül[1595] etmiş sayılarak pansiyondan çıkabilir idi. Hatta bazı gençler Madam C .. .’nin müsaade ettiği kabul günlerinde pansiyona gelerek sair kızlar meyanında[1596]

1584 refika: arrkadaş
1585 ihtilât: kaynaşma
1586 vüs’at: genişlik
1587 memnu: yasak
1588 muhal talik edemez: önleyemez
1589 ihtiyac-ı kat’i haddi: kesin ihtiyaç sınırı
1590 inbisat: genişletme
1591 istidat: yetenek
1592 muhtariyet: özgürlük
1593 azim: kararlılık
1594 tezevvüc: evlenme
1595 tekemmül: olgunlaşmak
1596 meyanında: arasında

bizim yetime ile şöyle resmen görüşürler ve badehu[1597] kızın müsaadesiyle hafiyyen ve tahriren[1598] muhaberata[1599] da girişirlerdi. Sair kızlar gibi yetime dahi bu muhaberattan pek büyük zevk alırdı. Ancak iş öyle izdivac gibi ciddiyyat derecelerine varamazdı."

"Evvela evlendirecek oğlu olanlar, alacakları kızın hangi familyadan olduğunu taharri [1600]etmeyecekler mi? Bizim zavallı yetimede familya yok. Aman ya Rab!. Babasız kız. Adsız kız. Onu kim alır?"

"Alafranga âlemlerinde böyle babasızlığa adsızlığa verilen ehemmiyet bizim alaturka alemlerince pek güç takdir olunabilir. Biz asıl ve nesil denilen şeyi o kadar aramaz olmuşuz. Vaktiyle bizde dahi pek ziyade ararlarmış. Sonra buraları ehemmiyetten hükümden düşürülmüş. Avrupa'da ise bunu hâlâ pek mühim pek muhkem[1601] tutarlar."

"Saniyen[1602] bizim yetime dahi bu terbiyehaneye girdikten sonra birden bire feylesof kesilivermişti. Kendisi gibi aslı nesli belli olmayan bir kızı olsa olsa yine bir asılsız nesilsiz ipsiz sapsız adamın kabul edebileceğini ve şayet erbab-ı liyakattan[1603] birisi kabul edecek olsa bunu kendisi hakkında bir eser-i merhamet sayacağını ve ihtimal ki o merhamette bile bahil [1604]olarak mücerret[1605] mini mini servetciği hatırı için tezevvücüne[1606] talip olacağını öğrenmiş idi."

"Roman okumuştu demedik mi ya? Hem de pek çok roman okumuştu. Okuduklarını da bir dikkat-i mahsusa[1607] ile okumuştu. Her birinden kendi felse-

1597 badehu: sonra
1598 hafiyen ve tahriren: gizlice ve yazıyla
1599 muhaberat: haberleşme
1600 taharri: araştırma
1601 muhkem: sağlam
1602 saniyen: ikinci olarak
1603 erbab-ı liyakat: ehliyet sahibi
1604 bahil: cimrilik
1605 mücerret: sadece
1606 tezevvüc: evlilik
1607 dikkat-i mahsusa: özel bir dikkat

fesince birer netice-i ibret[1608] istintac ve istihsal[1609] ederek okumuştu. Artık böyle bir kızın kolay kolay kanıp emniyet edebilmesi kabil mi olur?"

"Bir defa orta yaşlı ve gereği gibi halli ve vakitli bir İngiliz bizim yetimeye cidden talip çıktı. Aslını neslini de hakikaten aramıyordu. Heyhat. Maryam'ın kızında gönül var! His var!"

"Yaşı geçmiş, ihtiyarlığa dönmüş bir adama varmak mecburiyetine neden duçar edilsin? Varmadı vesselam. Hele bir defasında genç epeyce güzel fakat epeyce de züğürt bir adam Maryam'ın kızına adeta âşık olmak mertebesini bulup fakat kendisi epeyce soyzade bulunmak hasebiyle, eğer bir kimse kızı evlatlığa kabul edecek olursa, almak azmini ortaya koydu. İtalya kançılaryası mahkemesinde resmi avukatlık hizmetindebulunan bir civanmerd kızı evlatlığa kabul etmek büyüklüğünü göstermeğe razı oldu. Hayfa ki kız bunu kendisi için küçüklük görerek yine kabul etmedi. Malum a Avrupa kanunları iktizasınca[1610] "adaption" denilen surette bir adam diğerini evlatlığa kabul edince öz vahit evladı sayılır. Avrupa'nın her halinde garabet mi ararsınız. Bir garabeti de işte bu hususta gösterelim ki faraza yirmi beş yaşındaki bir adam. otuz beş yaşındaki diğer bir adamı "adapte" etse, yine evladı sayılır. Bizim feylesof yetime kendisini bu garabetlere[1611] uğratmak istemedi."

Dostlarda demincek hasıl olan teessür geçti. Hikâyenin buralarında herkesin çehresinde tebessümler peyda oldu. Siranuş dedi ki:

—Hakkı da yok mu ya? Kavanin-i medeniyyenin[1612] bazı garaibi böyle Antuvan Kolariyo'nun sulb-i sahih[1613] kızını evlad-ı zinadan[1614] add ettirerek hiç kendi dahli olmayan evlad-ı zinayı öz evlat add ettirmek derecelerine varırsa, o medeniyete tapmak mümkün olabilir mi?

Refet —Zannedersem böyle haller bizim medeniyyet-i İslamiyyede olmaz.

1608 netice-i ibret: ibretli sonuç

1609 istintac ve istihsal: çıkararak ve elde ederek

1610 iktiza: gerek

1611 garabet: gariplikler

1612 kavain-i medeniyye:uygarlık kanunları

1613 sulb-i sahih: asıl soy

1614 evlad-ı zina: gayrımeşru

Ben —Evet. Çünkü münakahatta[1615] çözülememek şartıyla düğümler akdi[1616] ve suret-i meşruiyyete[1617] ifrag[1618] edilmeyecek tarzda münasebat-ı istifraşiyye vukuu[1619] yoktur. Ahkam-ı şer'iyye[1620] herkesin hukukunu da vezaifini de akl ve hikmete ve tabayi-i maslahata[1621] gayet muvafık olarak tayin eylemiştir.

Agavni —Şimdi bu hikâye İslamiyet aleminde güzar[1622] eylemiş olsaydı, ne olurdu?

Refet —Ne olacaktı? Antuvan Kolariyo Novart'ı o halde ilk gördüğü gün "iradetin[1623] elinde olsun" diye kapı dışarı ederek kıçına da bir de şamar indiriverirdi. Badehu Maryam Dudu ile bir nikâh kıyarak onun kocası oluverirdi.

Agavni —Bu kadar kolay ha?

Ben —Öyle ya. Vuku bulan akit, en ciddi bir mukaveledir. Şartı da iffet üzerine mebnidir. Şartın fıkdanı[1624] hâlinde akıdinden[1625] mutazarrır[1626] olanı derhâl akdi fesheder.

Refet —Hâlbuki Antuvan Kolariyo'nun yerinde ben olsa idim o yüzsüz karıyı inadıma tatlik[1627] dahi etmez idim. Hürriyetini niçin eline vereyim? Murdar varsın sürünsün. Bir nikâh da Maryam Dudu ile kıyar, kendisinden mütevellid olan sulb-i sahih kızımı veled-i gayr-i meşru olmak şeyninden[1628] kurtarır idim.

1615 münakahat: nikahlanmalar
1616 akit: bağlanma
1617 suret-i meşruiyyete: meşru biçimde
1618 ifrag: dönüştürme
1619 münasebat-ı istifraşiyye vukuu: birlikteliklerin oluşması
1620 ahkam-ı şer'iyye: şeriat hükümleri
1621 tabayi-i maslahat: konunu tabiatı
1622 güzar: geçme
1623 iradet: özgürlük
1624 fıkdân: yokluk
1625 âkid: bağlayan
1626 mutazarrır: yalvarıp yakaranlar
1627 tatlîk: boşanma
1628 şeyn: ayıp, kusur

Siranuş —Novart hâlâ zevceniz olduğu hâlde ha?

Ben —Öyle ya. Bir Novart değil, daha üç zevcesi olduğu hâlde bile Maryam'ı dördüncü ittihaz[1629] edebilir idi.

Agavni —Bir kere bağlandık diye, bir daha her kepazeliğe katlanarak, çözülememekten ise vallahi bu pek âlâdır.

Ben —Şerait-i şeriyyesi dâhilinde suistimale uğratılmamak hükmüyle hakikaten kanunun bundan âlâsı tasavvur bile olamaz.

Sıra yine müsveddenin alt tarafını okumaya geldi. Bervech-i ati[1630] okudum:

"Yirmi bir yaşını bekliyor idi. Yirmi bir yaşını. Bunu "l' heure de delivrance" (l'ör dö dölivrans) yani saat-i halas diye bekliyor idi. Cemiyyet-i medeniyyenin kendisini evlad-ı gayrı meşruadan addederek ebedi bir hakaretten affetmeyeceğinden dolayı zaten cemiyyet-i medeniyyeye küskün olduğu gibi, muhtariyetini[1631] yirmi bir yaşına kadar kendisinden diriğ ettiğinden[1632] dolayı da buğzunu[1633] tezyit[1634] eyliyor idi. Bu güzel feylesofun zihninden neler geçer idi neler ki hepsi yazılacak olsa bir mecmua-i garibe vücuda gelir. Fakat biz bu mecmua-ı garibeyi tahsin ederlerden olamayız."

"Pek çok muharrirler, rahibeler manastırlarına, böyle kız pansiyonlarına romancılık fikr-i tecessüsünü[1635] sevk ederek ne yaman romanlar için oralarını zemin ittihaz etmişlerdir[1636]. Bunların pek çoğu kazibane[1637] hayal-i mahzdan[1638] ibarettir. Pek çoğunda da derece-i müfrite ve müthişede mübalağalar irtikap olunmuştur[1639]. Fakat bazı cihetleri büsbütün de yalan değildir. Doğ-

1629 ittihâz: kabul etme
1630 ber-vech-i âtî: aşağıdaki gibi
1631 muhtâriyet: kendi kendine hareket edebilme
1632 dirîg etmek: esirgemek
1633 buğz: düşmanlık
1634 tezyîd: arttırma
1635 fikr-i tecessüs: araştırma düşüncesi
1636 ittihâz etmek: sayma
1637 kâzibâne: yalan söylercesine
1638 hayâl-i mahz: saf hayal
1639 irtikâb olunmak: beklenmek, gözlenmek

rudur. Hakikat-ı mahzadır[1640]. Hatta Madam C... .'nin pansiyonu dâhilinde de bu yoldaki hakiki ve tabii romanlardan hiçbirisi geçmemiştir diye iddia olunamaz. Pek muhtemeldir ki geçmiş olsun. Daha ziyade muhtemeldir ki o romanlardan birinin ve belki birkaçının kahramanı da bizim yetime bulunsun. Zira mütehassis[1641] bir kız için yirmi bir yaşına kadar mahbusiyet, kolaylıkla katlanabilecek beliyyattan[1642] değildir. Ancak hikâyemizin bu cihetinde tasrihata girişmek bizce matlup ve mültezim değildir."

"Bir gün oldu ki bizim yetime sandığını, çantasını filanını en alt katın merdiveni aşağısına, yani sokak kapısı mukabiline indirtip bir de hamal çağırttı. Badehu şapkasını giyip, paltosunu koluna takarak, şemsiyesini eline alarak Madam C...'nin nezdine gitti. Dedi ki:

"—Adiyö madam."

"—Aa. Nereye kızım?"

"—Bu gün rüşt kanunu eyyamının birincisine girdim. Yıllarca müddetten beri muntazır olduğum ruz-ı serbestiye girdim. Beş senedir sizden gördüğüm lütuf ve terbiyeye ila ahiri'l-ömr[1643] minnettar kalacağım. Fakat bugünden bed[1644] ile kendi istediğim gibi yaşayacağım."

"Biçare muallimede bir hayret! Hayret ama ne faydası olacak? Yetimenin! Hayır. Hata ediyoruz! Bu günden bed ile reşide oldu. Reşidenin sözü uzatmaya da zamanı yok. Muhterem kocakarı ile kucaklaşarak veda eyledi. O anda gözlerinden birkaç damla yaş dahi tereşşuh[1645] ettiyse de eşk-i teessür olmalarından ziyade, eşk-i şadi[1646] olmalarına inanılabilirdi."

"Kapıdan çıkıp hamalı önüne kattı.

1640 hakikât-ı mahza: saf gerçek
1641 mütehassis: duygulanan
1642 beliyyât: kederler, gamlar
1643 ilâ âhiri'l-ömr: ömür boyunca
1644 bed': başlangıç
1645 tereşşuh: sızma, sızıntı
1646 eşk-i şâdî: mutluluk gözyaşı

Doğruca... hoteline gidip en güzel oda hangisi ise kendisine açılmasını emretti. Bakınız Matmazelde emr-i maişetçe[1647] acemilik var mı" O kadar zaman okumuş!"

"Odayı açtırıp eşyasını bıraktıktan sonra bir araba celbederek kendisini doğruca İtalya kançılaryasına[1648] sevk ettirdi. Rüştünü orada da iddia ve "akte de naissance", yani viladet varakası ve pasaport ibrazıyla müddeasını ispat eyledi. Servetinin kendisine iadesi için iktiza eden muamelat-ı resmiyye[1649] tabii o anda icra olunamaz ya? Fakat o andan itibaren harekât ve sekenatındaki[1650] muhtariyeti kançılaryaca dahi müsellem olduğu cevabını alıp kapıdan çıktı. Yine arabasına binip hoteldeki odasına gelirken, viladet varakasıyla pasaportunu cayır cayır yırtarak fakat parçalarım pencereden dışarıya atıp da enzar-ı nası celbetmemiş olmak için cebine tıktı. Kendi kendisine dedi ki:"

"Bunlar da benim için mukayyetlik[1651] demektir.

İtalya tabiiyyeti demek ne oluyor? Babam Antuvan Kolariyo'nun bile terk-i vatan etmesi üzerinden kırk yıl geçmiş. Hem, bu kavanin- i medeniyye beni kendi babamın kızı tanımadığı hâlde neden İtalyan olacakmışım? Ben. Maryam'ın kızı Agavni'yim."

Sanki bu yetimenin, yani yeni reşidenin bizim sarışın güzel, bizim Agavni olduğunu şimdiye kadar karilerimiz anlamamışlar mıdır ki, kızın son sözü olarak "Ben Maryam'ın kızı Agavni'yim." demesi üzerine duçar-ı istiğrab[1652] olmuş bulunsunlar.

Velev ki bilmiyorlarmış da müteaccip kalmışlar! O taaccüp birkaç saniye bile devam etmez. Biz işimize bakalım.

1647 emr-i mâ'işet: yaşayış emri

1648 kançılarya: elçilik ve konsolosluklarda yönetimle ilgili görevlilerin çalıştığı yer

1649 mu'âmelât-ı resmiyye: resmî muameleler

1650 harekât ve sekenât: davranış

1651 mukayyed: kayıtlı, bağlı, bağlanmış

1652 duçâr-ı istiğrâb: garip çaresizlik

Müsveddeyi buraya kadar okuduğum zaman, Agavni göğüs geçirmek nevinden bir geniş nefes aldı. Güya l'ör dö dölivrans dediği saat-i halas bu anda hulul etmiş gibi yerinden davranıp oturduğu sandalyesi üzerindeki vaziyetini bir kat daha tahkim ile gülerek ve baş ile bizi selamlayarak, bir tavr-ı işvebazane[1653] ile dedi ki:

—Evet! İşte o ismi mezkûr olan zat ben cariyenizdir. Fakat bugünden bed ile ta Refet Bey ile akd-ı muahede ettiğimiz güne kadarki tercüme-i hâlimin meskûtün anh[1654] bırakılmasını rica ederim.

Siranuş —Neden?

Agavni —Bari sen sorma, a sevgilim.

Refet —Ben de sorarım, neden?

Agavni —Oo! Hücum çoğaldı. Pekâlâ, sebebini de söyleyeyim. O günden bed ile istihsal etmiş olduğum hürriyetten memnun kalamadım da ondan. O maişet-i ahraraneyi[1655] düşündükçe hâlâ tüylerim ürperiyor da ondan. Kendimi o hâlde görüyorum zannı bile beni kendimden tenfir ediyor[1656], iğrendiriyor da onun için.

Siranuş ve Refet, üçümüz de birbirimizin yüzümüze bakışakaldık. Kızcağız bu sözleri bit-tedriç[1657] öyle bir suret-i mehibe[1658] ile söyledi ki heybetinin tesirinden bir zamana kadar üçümüz de donakaldık.

Hâlbuki ben, Agavni'nin, ta Refet ile akd-ı muahede[1659] edinceye kadar devam eylediği maişet-i serbazaneyi etrafıyla ananesiyle yazmış idim. Agavni bu yazdıklarımı okumaya katiyen müsaade vermediği gibi, bir zaman gelip de şu romanı neşredecek olur isem, bu bahsin neşrine kata mezun olmayacağımı da pek ciddi bir surette ileriye sürdü.

1653 tavr-ı işvebâzâne: edalı davranışla

1654 meskûtü'n-anh: temas edilmeden geçilmiş konu

1655 mâ'işet-i ahrârâne: serbestçe yaşayış

1656 tenfîr etmek: nefret ettirmek

1657 bi't-tedrîc: derece derece

1658 sûret-i mehibe: heybetli görünüş

1659 akd-ı muâhede: ticari anlaşma

Kıssadan maksat hisse olduğunu ve bu meselli vukuatın kıraati, kariler için müstelzim-i ibret[1660] olacağını anlatmak istedim. Dedi ki:

—Maksat ibret değil mi? İşte, asıl benim şu hâlimden ibret alsınlar. Düşünsünler ki o maişet-i serbazane denilen şey bilahere mürtekibini yâdından, tezkârından[1661] bile müteellim eyleyen bir musibet-i müellimedir. Bir felaket-i mülevvesedir. Mütalaa-ı hikâyattan ibret arayanlar için yalnız bu kadarını düşünmek kâfidir.

Kadıncağızın bu sözü bana ziyadesiyle tesir eyledi. Kendisine hak verdim. Fakat Refet biraz anudane[1662] davrandı. Dedi ki:

—Ama senin ömrünün o kısmına benim de taallukum vardır. Şu ben, sana o kadar musallat olduğum hâlde bana ram olmayışın isterim ki bu kitaba girsin, Agavni! Zira bundan da senin için bir büyüklük vardır. Hem bana meylin varmış hem servetimi mahveden sen olmayasın ve bana meylin paramdan dolayı olduğunu ben zannetmeyeyim diye meylini ketmetmişsin. Cebr-i nefs eylemişsin. O zaman senin hâlinde bulunan bir kız için bu hâl büyüklüktür. Agavni!

Agavni —Büyüklük de olsa istemem, küçüklük de olsa istemem! Kadınlara "Saçı uzun, aklı kısa" derler. Pek doğru bir sözdür. Nisvandan pek çoğu mücerret saçları uzun akılları kısa olduğu için, o birtakım esafilin muaşeret-i mülevvenesi[1663] ne müthiş, ne müstekreh olduğunu takdir edemeyerek kendilerini o girdab-ı belaya[1664] takrib edecek[1665], hatta muhakkakan düşürecek olan mukaddemat-ı iğfale[1666] karşı mukavemet gösterememektedirler. O maişet-i sefihaneye[1667] insan bir kere duçar oldu mu? Gün a gün suistimalat ile sıh-

1660 müstelzim-i ʿibret: ibret sebebi

1661 yâd u tezkâr: anma

1662 anûdâne: cahilce

1663 muʾâşeret-i mülevvene: renkli birliktelik

1664 girdâb-ı belâ: bela girdabı

1665 takrîb etmek: yaklaştırmak

1666 mukaddemât-ı iğfâl: gaflete düşürenlerin öncüleri

1667 mâʾişet-i sefihâne: eğlenceye düşkün olarak yaşayış

hati de muhtell[1668] olmaya, dişleri çürümeye, sesi kısılmaya başladı mı? Artık uzun saçları da dökülerek, saçları kısaldıkça aklı uzamaya başlıyor. Yemin ederim, temin ederim ki o esafilin kâffesi o murdar, mülevves maişetten nedamet-i külliyye ve katiyye ile nadimdirler de mahza[1669] birer Refet bulamadıkları, birer kahramanın kudret-i galibesiyle halas edilemedikleri, birer civanmerdin cenah-ı himayesi altına sokulup sığınamadıkları için kurtulamıyorlar...

Zavallı kadıncağızın bu son kelimeleri gayet ihtizazlı bir sada ile söylenmeye başlanmış idi. Sesteki ihtizaz arttıkça arttı. Sözün sonlarına doğru sadalık hâlinden çıkıp "hırıltı" denilebilecek bir suret peyda eyledi. Nihayet kadıncağıza bir hafakan geldi. Bereket versin ki onu takip eden bir büka-yı şedid[1670] zavallı Agavni'ye nefes aldırabildi. İki gözlerinden seyl-i bela gibi yaş boşandığı hâlde yerinden fırlayarak ve Refet Bey'e dönerek dedi ki:

—Refet. Refet. Şu dizlerin üzerine kapanarak yalvardığım gün söylediğim sözlerdeki ciddiyetin derecesini acaba şimdi olsun takdir edebildin mi?

Of. Kadıncağızın bu hâli bana da tesir etti. Gözlerimin yaşarmasını men için dudaklarımı ısırmaktan morartmak derecelerine vardırıyor idim.

Refet bittabi benden daha ziyade müteessir oldu. Agavni'nin elini alıp kemal-i tazim ile sıkarak, öperek dedi ki:

—Agavni. Emin ol ki şu andaki inanışım, takdir edişim, o zamankinden zerre kadar ziyade değildir. O zaman bana söylediğin sözdeki ciddiyyet-i merdaneye ezdil ü can inanmamış olsa idim teklifini kabul mü ederdim? Aç, çıplak, serseri, sergerdan, yersiz, yurtsuz, validem ve baba dostlarım tarafından metruk[1671], merdud[1672] gezmek sürünmek bence pek makbul olabilir idi de bir aşüftenin mağlub-ı eltafı olmak mümkün değil kibrime, azametime yedirilemez idi.

1668 muhtell: bozulmuş

1669 mahza: ancak

1670 bükâ-yı şedîd: şiddetli inleme

1671 metrûk: terk edilmiş

1672 merdûd: reddolunmuş, kovulmuş

Bir tavr-ı tehalük[1673]-i kahramanane ile birbirine sarıldılar, öpüştüler. Agavni hâlâ gözü yaşlı olarak bana dönüp dedi ki:

—Gazeteci efendi, gazeteci efendi. Gördüğünüz şu hâller üzerine şaşırıp kalmayınız. Şu noktayı pek büyük bir ehemmiyetle düşününüz ki Refet'in beni tahlisi bir tahlis-i nisbidir[1674]. Kısmen bir tahlistir. Ben Refet'in nesiyim? Zevcesi mi? Heyhat. Yarın Refet benden yüz çeviriverecek olsa kendi üzerinde ne hakkım vardır ki yakasına sarılayım da "Beni terk etme Refet. Beni tekrar o cah-ı levse[1675] düşürme! Düşüremezsin. Terk edemezsin. Sen, beni terk etsen, şu hakka istinaden ben seni terk etmem." Diyebileyim! Fakat benim için taharet-i külliyye[1676] bahtiyarlığına avdet ve vusul ne kadar uzak. Ben, işte o tasrih etmemenizi rica eylediğim maişet-i mülevves-i serbazane ile kendimi, kadınlık için "pak damenlik" denilen ve bir kere Hak Teâlâ hazretleri tarafından inayet ve ihsan buyurulduktan sonra, zerre kadar bir hata ile bir kere de muhtell olunca[1677] bir daha tekerrürü kabil olamayan nimetten bilkülliye mahrum bırakmışım. Hiç olmaz ise bu kadarcık bir halası da halas-ı tamam derecesinde telakki eyliyorum.

Agavni'nin âdem-i müsaadesi üzerine maişet-i serbazanesi hakkında yazmış olduğum kâğıtları birer birer çizmeye başladım. Aradan çıkan sözlerden sonra yukarı taraftaki sözlerin nihayetiyle, aşağı taraftaki sözlerin iptidasını birbirine bağlamak için icap eden tamirata giriştim.

Fakat çizdiğim yazılar çıkarıldıktan sonra sözün alt tarafında bir şey kalmadı. Yalnız Agavni'nin Refet'le muahede[1678]- i mezkûra-i akdi ve ondan sonra hakikaten ıslahı nefsetmiş bir nadime gibi maişeti meselesi kaldı.

Ben, bu iştigaldeyken Siranuş ve Refet ve Agavni arasında muhavere hâlâ devam eyliyor idi. Hatta Agavni'nin sözleri Refet'ten ziyade Siranuş'a tesir etmiş gibi görünüyor idi. Çehresinde tebessüm zaten pek nadir görülerek, mahzu-

1673 tehâlük: can atma
1674 tahlis-i nisbî:
1675 câh-ı levs: pislik makamı
1676 tahâret-i külliyye: tam temizlik
1677 muhtell olmak: bozulmak
1678 mu'âhede: antlaşma

niyet ve mükedderiyet[1679] hâl-i tabiisi ve daimisi olan Siranuş, bu anda bir kat daha mahzun ve mükedder görünüyor idi. Gâh Agavni'ye gâh Refet'e o güzel iri ve kara gözlerini tahvil ettikçe dalıp giderek bir müddet kendini alamıyor idi. Kendisine sual varit oldukça, nevbet-i kelam kendisine geldikçe söz söylüyor idi ama zihni mutlaka başka şeylerle meşgul olduğu da anlaşılıyor idi.

O sırada kuşluk taamı vakti geldi. Ben yazı işini onlar muhavereyi bırakarak cümleten sofraya oturuldu. Esna-yı taamda bu hanenin usul-ı idare ve muaşeretine dair bir sohbet açıldı.

Frenklerin "mezon möble" yani hane-i mefruş[1680] dedikleri kirahanelerden olup, odaları ayrı ayrı icar olunduğunu daha ilk gününden beri anlamış idik ya? Müstecirlerin kâffesi kendi hâlinde şayan-ı emniyet, şayeste-i hürmet[1681] zevattan[1682] olduklarını ve öyle komşuluğu tecviz olunamayacak kimselerin kabul olunmadıkları ve müstecirlerin nevama yekdiğerine kefalet göstererek onların kabul etmedikleri yeni kiracıyı, hane sahibinin de kabul etmediğini filanı da anladık.

İş mutfak hususuna geldikte Refet dedi ki:

—Mutfak doğrudan doğruya aşçının idaresindedir. Müstecirlerin[1683] bazısı abonedir. Bazıları da akşam sabah sırasıyla burada taam etmezler[1684] ise de akşam için daha sabahtan emir verdikleri surette akşam taamlarını hazır bulurlar. Bazı fevkalade sofralar tertibi lazım gelirse, kezalik yedi sekiz saat evvel aşçıya haber verilmek lazım gelir. Fiyatı şikâyete şayan derecede değildir. Alelade kuşluk taamları iki buçuk ve akşam taamları için dört frank alır ki geçen akşam bulunduğunuz akşam taamı dört kişilik olarak on altı franga pahalı bulunamaz.

1679 mükedderiyyet: kederleniş

1680 hâne-i mefrûş: eşyalı ev

1681 şâyeste-i hürmet: hürmete yaraşır

1682 zevât: kişiler

1683 müste'cir: kiracı

1684 ta'âm etmek: yemek yapmak

Vakıa o taam on altı franga pahalı addolunamaz idi. Bu günkü kuşluk dahi on franga hiç pahalı addolunamaz. Yalnız temizliğine değer.

Bu açılan lakırdı üzerine bence öteden beri hâlli lazım gelen bir meseleyi de hâlle mukaddime olmak üzere sordum ki:

—Ey, burada müstecir olmayan birisi bir yemek ısmarlayacak olsa?

Refet —Hiç vukuu yoktur. Hem burası umumi lokanta hükmünde de değildir.

Ben —Hayır, onu demek istemiyorum. Mesela buranın müstecirleriyle münasebeti olan bir adam, yine buradaki dostlarına bir ziyafet verecek olsa?

Refet —Ha. O da müstecirlerden addolunur.

Ben —Demek ki mümkündür? Aşçı da o arzuyu reddetmez, dostları da, değil mi?

Refet —Hayhay. Bu son cevab-ı tasdiki verir iken kadınların da yüzüne bakıp cümlesi meramımı anlamış bulundukları cihetle gülümseyerek tasdik eylediler.

Taamdan sonra müsveddenin bakiyesini de okudum. Evvelce dahi dediğim veçhile, bu dahi Agavni'nin Refet'le ittifak ve ittihad[1685] eyleyerek ıslah-ı nefse muvaffakıyetiyle beraber, Refet'i Seyyit Mehmet Numan'a kabul ettirmesinden ve onun da ahvalini tashih ve ıslaha himmet eylemesinden[1686] ibaret idi.

Karilerimiz tahattur ederler[1687] ki Agavni'nin Refet'i Seyyit Mehmet Numan nezdine göndermekle vesatetine müracaat eylediği zat Karnik namında birisidir. Bunu Refet'in hususiyat-ı hâline dair verdiğimiz malumat miyanında zikreylemiş idik. Keyfiyetin daha izahlıcası şimdi okumakta bulunduğum müsveddede idi.

1685 ittihâd: bir olma

1686 himmet etmek: gayret etmek

1687 tahattur etmek: hatırlamak

Birkaç satırlık yer okudukça müstemilerin[1688] yüzlerine bakmak ve tahsin ve âdem-i tahsinlerini tavırlarından anlamaya çalışmak her kari'in ahval-i tabiiyyesindendir. Ben ise eserimin cümleden ziyade, Siranuş tarafından beğenilmesi arzusunda bulunduğumdan, hemen her defa satırlar üzerinden kaldırdığım gözleri Siranuş'a tevcih eyliyor idim. Eserin, kendisinde hâsıl eylediği tesiratı da kemal-i dikkatle muayene ediyor idim.

Hikâyenin sırası Karnik'e geldikte, Siranuş'un hâlinde asar-ı gazap nümayan olmaya başladı. Birçok alayim, bu dilber-i esmeri Şirket-i Hayriyye vapurunda ilk gördüğüm günkü hâle takrib[1689] eyliyor idi.

Sebep ve hikmeti belki karilerimizde meçhulse de bence meçhul değildir. Derhâl kendilerine haber verebilirim ki Şirket- i Hayriyye vapurunda gadrinden, hıyanetinden bahsolunan herif işte bu Karnik'tir. Bizim müsveddelerde dahi Karnik'in zikri mürur etmeye[1690] başlar da Siranuş gazaplanmaz olur mu?

Fakat ben henüz Karnik bahsini tamamıyla okuyup bitirmemiş olduğum bir zamanda Agavni, kendisinde pek nadir görülen ciddiyet tavrıyla Siranuş'a dönerek dedi ki:

—Sen, o sırada Karnik'i benden kıskanırdın değil mi?

Siranuş —(Kemal-i nefretle) Allah belasını versin! Bırakınız şu habisi. Bir kere ismi zikrolundu mu yılan gibi kırka kadar varır.

Agavni —Hayır, hayır. Seni bir sırra daha vakıf edeceğim. O zaman sana teminat verir idim de inanmamak isterdin. Değil mi?

Siranuş —Bırak dedim a!

Agavni —Bırakamam. Mademki bir muharrir karşısında bulunuyoruz, mademki her şey ahlafa[1691] yadigâr olmak üzere sahayif-i matbuaya sebtedi-

---

1688 müstemi': dinleyen

1689 takrîb: yaklaşma

1690 mürûr etmek: geçip gitmek, bir yandan girip öte yandan çıkmak

1691 ahlâf: halefler, birbirinin yerine geçenler

lecek[1692], asıl bu sır kaydolunmalıdır. Onun da sırası tamam şimdidir. Yalnız senin değil, Refet'in de bilmediği bir şey!

Refet —Öyleyse söyle bakalım, o nasıl şey imiş?

Agavni —Ne olacak? İşte o Karnik, babam Antonyo Kolariyo'nun zevcesi Novart'tan doğan ilk çocuğudur.

Siranuş —Aman ya Rab!!

Refet —Acayip.

Ben —Gerçek ne garip sır.

Şu üç söz üçümüzün ağızından bir anda çıktı. Hepimiz birbirimizin yüzümüze bakışakaldık.

Bizdeki hayret zail olduktan sonra Matmazel Agavni:

Hikâyenin suret-i cereyanından anlaşılmıştır ki hâl-i tufuletimizde[1693] Novart'ın çocuklarıyla hiç görüştüğümüz olmamıştır.

Onlarla bizim aramız zaten açıldıkça açılmış bulunmaktan fazla ben... rahibelerinin ve muahharen Madam C....'nin pansiyonlarına girince onlarla görüşmek imkânı büsbütün ortadan kalkmıştı.

Mukaddimesiyle meselenin bu cihetini de izaha başladı.

Agavni için dünyada, Kolariyozadeler namına mensup bir erkek ve bir kız bulunduğu bilkülliye meçhulattan değilmiş. Validesi Maryam kızı ile görüştükçe her hâli hikâye ve tefhim eylediği gibi, bunları da zikreylemiş imiş. Ancak on iki yaşına kadar bir çocuğun bellediği şeyleri vakıa bir vesile-i tahattur sudûru[1694] üzerine derhâl hatırına gelebilecekleri derkâr[1695] olmakla beraber o vesi-

1692 sebt etmek: yazmak, kaydetmek

1693 hâl-i tufûlet: çocukluk hâli

1694 sudûr: meydana çıkma

1695 derkâr: malum

le-i tahattur sadır olmadıkça nesyen mensiya hükmüne gireceği de tabiiyyat-ı beşeriyyedendir.

Hele Madam C.. 'nin pansiyonuna gelerek kendi akran ve daha büyük kızlarla cihanın maddi manevi maişetine safasına cefasına dair feylesofluklara koyulduktan ve alelhusus bu pansiyondan çıkardık. Vur patlasın çal oynasın âlemlerine daldıktan sonra Agavni'nin hatırında babasının zevcesi tarafından dahl-i peder vaki olmaksızın doğmuş iki mahlûk mu kalacak? Agavni, kendi validesini bile unutmak derecelerine gelmiş.

Bir aralık âlem-i sefahat ve sefaletten Karnik namında bir adama rastgelmiş.

Ne güzel ne çirkin! Ne iyi ne fena, ne âlim ne cahil. Pek mutavassıt, pek sade bir Karnik.

O zamanlar Agavni sefahat-perestan[1696] âleminin en bâlâ pervaz kibar-ı meşahirinden[1697] bulunmak hasebiyle kendisiyle ilk muarefe[1698] peyda edenler hatta kendini yalnız şöylece görenler bu kadının kim olduğunu nereden türediğini tahkike mecbur oldukları gibi, o mecburiyet Karnik'e de gelmiş.

Agavni'nin gereği gibi hâli vakti yolunda bir sefih olması ve o servetin kendisine bir peder-i tabii tarafından terk edilmiş bulunması filanı öteden beri havas-ı aşinaları meyanında ağızdan kulağa intikal edegeldiğinden, bu hikâye Karnik'e de nakledilmiş. Karnik'in, hikâyeyi sair müstemilere[1699] kıyas olunamayacak bir ehemmiyetle istimaı tabiidir. Bir de Agavni'nin pederi tabiisi Antuvan Kolariyo namında, ta yirmi, yirmi beş sene evvel vefat etmiş bir adam olduğunu da dermiyan eylemeleri[1700] üzerine Karnik'in nazarı ehemmiyeti bir kat daha açılarak, Agavni ile serien bir takarrüp[1701] husulüne gayret etmiş.

Nihayet, bir gün sırasını düşürerek:

1696 sefâhat-perestân: zevk ve eğlenceye düşkünlükle

1697 kibâr-ı meşâhir: ünlü kimselerin büyükleri

1698 mu'ârefe: bilişme, tanışma

1699 müstemi': dinleyen, dinleyici

1700 der-miyân eylemek: ortaya koymak

1701 takarrüb: yaklaşma

—Matmazel, biz, sizinle kardeş imişiz de haberimiz yok. Diye, bir mukaddime ile kendisinin kim olduğunu Agavni'ye hikâye ve tefhim eylemiş. Fakat Agavni için bu inkişaf-ı esrarın bahusus, o zamana göre ne ehemmiyeti olacak? Sarışın şuh mizaç dilber, bir sürekli kahkaha koparıp:

—Aman ya Rab!. Ne ciddi karındaşlık! Ne seni doğuran valide validemdir, ne seni tevlit eden peder pederim! Ebeveynden hiçbirisince aramızda münasebet yok.

Diye, Karnik'in burnuna gülüvermiş. Karnik, kendi tevellüdü emrindeki esrara adeta vakıf değil imiş. Validesinin hâlinden ebediyen mahcup ise de peder ciheti meçhul imiş. Agavni'nin bu sözünden müteaccip kalarak:

—Matmazel. Bu işi hafifmeşrebane bir kahkaha ile ehemmiyetinden iskat[1702] edilebilecek işlerden değildir.

Diye kendisi Antuvan Kolariyo'nun veled-i meşruu ve Agavni dahi veled-i gayrimeşruu olduklarını ve fakat bu meşruiyet ve gayr-ı meşruiyyet kilisece muteber bir tabirden ibaret bulunduğunu ve hakikat-i hâlde ise ikisi öz vahid karındaş sayılacaklarını anlatmaya çalışmış. Hâlbuki Agavni, Karnik'in bu sözlerini kemal-i istihza ile badel-istima[1703] Novart ile Antuvan Kolariyo arasındaki münasebeti kendi validesi Maryam'dan işittiği dereceye biraz da kendi intikadat-ı müstehziyanesini[1704] katarak, ananesiyle anlatınca Karnik mebhur[1705] ve mütehayyir bir hâlde boynunu eğivermiş.

Vakıa bir Agavni'nin bu yoldaki hikâyesinden dolayı Karnik hiç de mağlup olmayabilir idi. Ancak Agavni bu komedya vaktiyle Beyoğlu'nda herkesin lisanında dönmüş dolaşmış olduğu gibi buna vakıf olanların pek çoğu hâlâ da berhayat bulunduklarını ihtar eylediği gibi, Karnik dahi validesinin ne hâlde bulunduğunu bilmez olmadığından ve mini mini elleriyle her gece başka türlü misafirlere hizmet edişi hâlâ hatırında, hâlâ gözünün önünde bulunduğundan, işte Karnik'e asıl boyun eğdiren şey bu hatıra ve onun muktezası olan mahçubiyet olmuş.

1702 iskât etmek: düşürmek

1703 ba'de'l-istimâ': duyduktan sonra

1704 intikâdât-ı müstehziyâne: eğlenerek tenkit etme

1705 mebhûr: soluyan

Bununla beraber Agavni, Karnik'i bir zararsız adam görmüş. Şu dünyada büsbütün kimsesiz olmaktansa, böyle sümmet-tedarik[1706] bir biraderin hemşiresi olmayı müreccah görmek istemiş ise de ortaya yeniden öyle bir uhuvvet[1707] çıkarmak ikisinin de teceddüdünü[1708] istemeyecekleri hikâyatın teceddüt ve tekerrürünü istilzam eyleyeceğinden bu sırrın, ikisi arasında mektum[1709] kalmasına katiyen karar vermişler. Yalnız aralarında bir rabıta-ı muhibbane[1710] bulunmasını kâfi görmüşler.

Karnik, bu rabıtadan pek memnun kalmış. Zira para denilen şey Karnik'in cebinde bol bol şıkırdamadığından Agavni tarafından aralıkta bir estirilen imdatlar pek ziyade işine yarar imiş. Karnik ile Siranuş arasında uzaktan uzağa başlayan münasebet bittedriç[1711] takarrüp[1712] ve teeeyyüt[1713] eyledikçe, Siranuş'un Karnik'i Agavni'den kıskanması da işte böyle aralıkta bir harçlık ile de Karnik'in hatırı sorulmasına vukuf peyda eylemesinden neşet etmiş!

Biz Karnik ve Siranuş ve Agavni arasındaki bu mesele ve münasebeti sırası gelince mahall-i mahsusunda tafsil edeceğimizden bugün şurada, okumakta bulunduğumuz müsveddelere bunu zaten yazmamıştık. Yalnız Karnik ile olan uhuvvet-ı garibesini, Agavni'nin şimdi meydana koyması yine burada kayıt ve işarete layık olduğu için o keyfiyeti müsveddemize ilave eylemiş idik.

Karnik ile suret-ı mülakatını, Agavni hikâye edip bitirdikten sonra ben dedim ki:

—Novart ile çocuklarının hâllerini Madam Siranuş ve Refet Bey biliyorlarsa diyeceğim yoktur. Fakat biz, onların hikâyesini meskût bıraktık ki yazacağımız romanda karilerimiz onları da derhatır[1714] edeceklerdir. İşin bu cihetini noksan bırakmamalıyız.

1706 sümme't-tedârik: iş olduktan sonra düşünülmüş, sonradan uydurma
1707 uhuvvet: kardeşlik, dostluk, bağlılık
1708 teceddüd: tazelenme, yenilenme
1709 mektûm: gizli, saklı
1710 râbıta-i muhibbâne: dostça bağlılık
1711 bi't-tedrîc: yavaş yavaş
1712 takarrüb: yaklaşma
1713 te'eyyüt: doğru çıkma
1714 derhâtır etmek: hatırlamak

Siranuş —Evet, evet! Hikâyenin bu ciheti de izah olunmaz ise yeri boş kalmış olur.

Agavni —İşin bu ciheti Siranuş'un da Refet'in de malumudur. Yalnız....

Siranuş —Hayır, benim malumum değildir. Karnik'in suret-i neşeti bence son vakitlere kadar meçhul kalmıştır.

Refet —Benim de malumum değildir. Ben, Karnik'i mirasyediliğim esnasında hiç görmedin. Sen, onunla olan münasebetini herkesten saklar idin. Nihayet, beni Seyyit Mehmet Numan'a getirdiği zaman ilk defa olarak gördüm. Ondan sonra da kimin nesi ve nasıl adam olduğunu tahkike ihtiyaç hissetmedim. Hissedecek kadar zaman olmadı değilse de Karnik'i burada, senin yanında gördüğüm derecesiyle tanımaktan ziyadesine ne lüzumum olabilir. Seyyit Mehmet Numan'ın mağazasında da o da benim gibi bir hizmetkâr. Umur-ı memuremizden başka bir şeyden dolayı aramızda münasebet olamamıştır.

Agavni —Pekâlâ. Bu tafsilat ile yorulmaya da ihtiyaç yok. Zaten işin o kadar ehemmiyeti de görülemez. İşte, hikâye edeyim de dinleyiniz:

Kocasından ayrıldıktan sonra Novart'ın istediği gibi yaşamasına hiçbir mani kalmamış idi. Kocasının verdiği aylık olmasa bile Novart en şık, en âlâ moda bir madam gibi yaşayabilirdi. Hele kocası vefat ettikten sonra kendisine intikal eden nısf-ı servet[1715] ile Novart "grand şık" derecesine varmaktan da geri durmadı. Böyle gran şıkların salonunda kumar dahi oynamak lazım geleceğinden Novart'ın şaşaası Beyoğlu'nu doldurmuş idi.

O zamanlar kocasının vasiyetini icra için değil mahza çocukları yanından def için bir pansiyona göndermiş idi. Novart'ın bu şıklığı bir buçuk iki sene kadar devam edebildi. Çocuklar dahi o müddet zarfında ne öğrenebildilerse hemen onunla kaldılar.

İsrafat ve sefahat-i saireden ziyade Novart'ı asıl kumar yıktı. Gâh kazanıp gâh kaybediyor idiyse de kazançlar hemen keseye girmeksizin istihlak ve israf edili-

1715 nısf-ı servet: servetin yarısı

verdikleri hâlde ziyanlar bir daha avdet etmemek üzere keseden çıktıklarından günün birisinde Novart Dudu bir parasız kaldığı gibi borçlarının yekününe nispetle hane eşyası da yüzde iki mertebesinde görülemedi.

Nihayet dayinler[1716] tarafından haciz olunan eşya müzayedeye konularak, Novart bir bohçasıyla kapıdan dışarıya çıktı. Badema pansiyonlara kim ücret verebilecek? İki çocuğunu da yanına alarak Parmakkapı sokağında bir haneye sokuldu. Novart'ın ondan sonraki maişeti benim serbazlık zamanıma da benzeyemedi. Ben, o sefahat âleminin prensesi sayıldığım hâlde Novart, beslemesi sayılmamak derecesine düştü. Birkaç hastalık geçirdi. Nihayet bir tanesi ağzını, burnunu, dudaklarını çürütüp dökmek mertebe-i müthişesine vararak o hırçın karı ispitalyada[1717] helak oldu gitti.

Novart öldüğü zaman. Karnik on üç yaşından ziyade imiş. Hemşiresi Takuhı kendisinden bir buçuk yaş kadar küçük imiş. Onu bir familya nezdinde beslemeliğe almışlar. O familyanın erkeği Karnik'i de Seyyit Mehmet Numan'ın yanına yanaştırmış.

Karnik, o zamandan beri Seyyit Mehmet Numan'ın yanından ayrılmamış. Gençlik hasebiyle birçok muayyepten[1718] kendisini kurtaramamış ise de büsbütün de erazilden[1719] addolunamayarak, bir tacir mağazasında alınabilen terbiye ile her hâlde işe yarar bir adam olmuş. Bu ciheti malumunuzdur.

Takuhi'ye gelince: On bir, on iki yaşından bed ile Beyoğlu'nda beslemeliğe çıkan öksüz kızların ahvali ne olursa Takuhi'nin hâli de öyle olmuş. Yani, büyüyüp meydan aldığı zaman madaması, kendisini kocasından kıskanmaya başlayıp bir aralık, hasedini haklı gösterecek müşahedatın[1720] da tekerrürü üzerine, kocasına bir şey yapamayan madam, intikamını beslenmeden almak için kapıdan dışarıya uğratmış.

1716 dâyin: borç veren

1717 ispitalya: hastane

1718 mu'ayyeb: ayıplanmış

1719 erâzil: reziller

1720 müşâhedât: gözle görülen şeyler

Bu meselli kızlar nereye giderler? En uslusu, en akıllısı, şuraya buraya besleme kapılandırmaya dellallık[1721] eden kocakarılara, değil mi? Takuhi dahi işte bu en uslu ve akıllı takımdan addolunmuşsa da badema hiçbir kapıda uzun uzadıya dikiş tutturamayarak, bazısından "eli uzun", bazısından "pek aşüfte" gibi mahkûmiyetlerle tardolunmaya[1722] başlanmış.

Filvaki ikinci suret-i mahkûmiyet Takuhi için daha doğru olup, iki defa iskat-ı ceninden sonra, üçüncüsünden maharetsiz bir ebe karıya düştüğünden, cenini düşüreyim derken kendisini mezara düşürüvermiş.

Şu Takuhi hikâyesi hepimizi müteessir etti. "Vah. Vah. Vah." edat-ı teessürü hepimizin ağzından bir hayli defalar tekerrür eyledi.

Şu Beyoğlu ne yaman memlekettir. Avrupa romancıları Paris'e göz dikmişlerdir ama bizim Beyoğlu, birçok cihetlerce Paris'ten de yamandır. Hangi tarafına bakılsa bir roman görülür. Hangi adama tesadüf edilse, mutlaka bir romana taalluku[1723] vardır. O romanların da ağlebi[1724], insana inşirah[1725] verecek surette değil, insanı dilhun[1726] edecek surettedir!

Frenk ukalası, bizdeki esareti muaheze[1727] ederler ha? "Esaret" kelimesindeki hüküm, bizim maişet-i İslamiyemiz âleminin neresinde görülmüştür? Hangi cariye esaretten dolayı duçar-ı sefalet olmuştur? İçlerinde kaç tanesi kocasız kalmaya mahkûmdur? Bilakis bizdeki cariyelerin ev bark çoluk çocuk sahibi olmak yüzünden nail olageldikleri bahtiyarlık, Beyoğlu'nca değme nikbaht[1728] familya kızlarında bile görülemiyor.

Hele cariye istihdamını terviç-i esarettir[1729] diye reddederek, beslemeler istihdamını, muvafık-ı medeniyyettir diye kabul eyleyen alafrangalık âleminin,

1721 dellâllık: çığırtkanlık
1722 tardolmak: kovulmak
1723 ta'alluk: ilişiği, ilgisi olma
1724 agleb: en kuvvetli
1725 inşirâh: açılma, ferahlık
1726 dil-hûn: kan ağlayan
1727 mu'âheze: azarlama, paylama
1728 nik-baht: bahtlı, şanslı
1729 tervîc-i esâret: esaretin değerini arttırmak

besleme biçareleri meyanında kendisini o sefaletten kurtarabilip de ev bark sahibi olabilenleri güç tahattur edilebilecek, parmakla sayılacak kadar nevadirdendir. Bunların birtakımı Karnik'in hemşiresi Takuhi ve birçoğu validesi Novart'a peyrev olup birçoğu da sefalet âlemlerinde sürüne sürüne yakasını pençe-i vereme vererek eriyip gitmektedir.

Bir ehl-i dikkat, cariye istihdamı adet-i kadime-i İslamiyyesiyle, besleme istihdamı adet-i cedide-i Avrupaiyyesi arasındaki fark üzerine ciltler doldurabilir. Bunu okuyanların da adet-i Avrupaiyye hakkındaki nefretleri fütur-i külli mertebesine varır.

Marmara Adalı bir Rum dostum var idi. Bir gün hasbıhâl ve musahebet esnasında dedi ki:

—Beslemelik mi? İstanbul familyaları nezdinde birkaç sene beslemelik ederek, alacakları aylıkları biriktirip cihaz akçesi edinmek için vaktiyle bizim adadan İstanbul'a gelen birkaç kız nasılsa nail-i emel olduklarından Marmara'nın bütün fukara kızları bu tamayla İstanbul'a gelmeye başlamışlar. Bir de dikkat edilmiş, görülmüş ki İstanbul'a gelenlerin yüzde on beşi vatana avdet ediyor. Seksen beşi İstanbul'da kalarak felaket ve sefalet-i günagün[1730] ile mahvolup gidiyor. Memlekete dönebilenlerin de ahlâkı, etvarı[1731] bozulmuş. Zevce olup da kocasına, valide olup da evladına hayrı olabilmek istidadlarından[1732] tecerrüt eylemiş. Azizim nihayet tekmil ada ahalisi, ittifak ettik. Kiliselerde yeminlerle ahd ve peyman[1733] eyleyerek, bir daha beslemelik etmek için İstanbul'a kız gönderilmesine umumi ahalide cevaz verilmesini karar-ı kati altına aldık. Eğer bu kararı kati olmasa idi bir zamana kadar Marmara ahalisinin mahvı bile mümkünattan görülüyor idi.

Bugün saat sekiz buçuğa kadar Beyoğlu'nda kalındı. Mevcut müsvedde okunup bittikten ve icap eden tadilatın hemen mümkün olabilenleri yapılarak büyücekleri bilahare geniş zamanlarda yapılmak için kayıt ve zapt edildikten

---

1730 sefâlet-i günâ-gûn: türlü türlü sefalet

1731 etvâr: tavırlar

1732 isti'dâd: kabiliyet, akıllılık, anlayışlılık

1733 ahd ü peymân: yemin, ant

maada şu içine girdiğimiz romanın aksam-ı vecihat-ı sairesine[1734] dair olarak da bir hayli malumat alındı.

Bugün cuma olup, Refet Bey'in tatil günü olduğundan kendisi, Siranuş Agavni ile beraber Zincirlikuyu'ya doğru hır gezinti yapmak için Beyoğlu'nda kaldı. Hatta bu gezintiye beni de teşrik etmek istediler. Tekliflerinde derece-i ibrama[1735] da vardılar. İşlerim müsait olsa idi belki kabul eder idim. Fakat akşamüzeri de bir kere matbaaya uğramak mecburiyetini anlatıp, ellerinden kurtulabildim.

Gazetecilik hâli bu! Son havadisler son telgraflar akşamüstü gelirler. İcmal-i siyasi[1736] ne kadar geç yazılırsa, o kadar taze ve mühim olur.

Matbaada akşam vazifesini badel-ifa[1737] onu beş geçe vapurla Beykoz'a, evime geldim. Cuma akşamı, cumartesi gazetesini yapmış olduğumuzdan, ferdası cumartesi günü İstanbul'a inmeyeceğim gibi, ekseriya pazar günleri de biraz yazı gönderip inmemekte vasıl umur-ı tahririyyenin en büyüğünü evimde, kitaplarım arasında görmek itiyadında bulunduğumdan, o akşam istirahat ve çoluğumla çocuğumla ülfet ve musahabet eyledikten sonra ertesi sabah dünkü müsveddeleri itmama başladım.

O müsvedat-ı mütemmime[1738] işte karilerimizin okumakta bulundukları sahifeler olduğunu ihtara hacet yoktur a! Roman tarz-ı tahririnde bir tuhaf turfanda olmak üzere bu kitabı da böyle yazmayı iltizam eylemişimdir.

Bu asır bu devir, romancılıkta "tabii" denilen tarzın mergubiyeti[1739] devridir. Vakaları imkânına, hayalen bile yanaşılamayan hayali romanlar nazar-ı rağbetten düşürülerek, âlem-i tabiiyyattan vekayi ve havadis-i sahihanın iktibasıyla roman yazılmasını istiyorlar.

1734 aksâm-ı vecihât-ı sâ'ire: diğer büyük bölümler

1735 derece-i ibrâm: ısrar etme derecesi

1736 icmâl-i siyâsî: siyasi özet

1737 ba'de'l-ifâ: yapıldıktan sonra

1738 müsveddât-ı mütemmime: tamamlanan karalamalar

1739 mergûbiyet: istenilme, sevilme

Hâlbuki bir romancı için havadis-i kâinatı hariçten temaşa ve tetebbu[1740] ile yazmak ne kadar tabii olabilirse, o romancının havadis-i mezkûra içine girerek ve ashab-ı sergüzeşte karışarak, ona göre tasvir-i efkâra girişmesi daha ziyade tabii düşmez mi?

Tabii denilen romanlar, bu yola dökülecek olsalar eşhas-ı vakadan ağlebi berhayat bulunarak romanlarda kendi kendilerini görürler. Sırlarını ketmetmeyebilecekleri dostlarına da bu romanlarda ihraz etmiş oldukları mevakii irae[1741] ve ahbar eyleyebilirler. Binaenaleyh roman dahi bir hikâyelik hâlinden çıkıp, adeta cümlenin müşterek olduğu bir hasbıhâl suretine girer.

Cumartesi ve pazar günü evimde, müsveddeler üzerinde iktiza eden tadilatı icra eyleyerek, eserimi bu yola dökebilmek için hayli uğraştım. Hayli güçlük çektim. Pek çok çizdim, bozdum. Çünkü bu tarz olan şeylere amili dahi, kendine alıştırıncaya kadar güçlük çekmek tabiidir. (İntiha-yı kitab-ı salis)

(Kitab-ı Rabi)

Seyyit Mehmet Numan

Şu hikâyede ilk semi dikkatimizi celbeden isim, bu Seyyit Mehmet Numan ismidir. Ondan sonraki mesmuat ve müşahedatımız dahi, Seyyit Mehmet Numan ismini nazar-ı ehemmiyetimizde büyülttükçe büyülterek, adeta romanımıza ait umurun hemen kâffesi bir aralık Seyyit Mehmet Numan daire-i hükmünde içtima[1742] derecesine varmıştır.

Bu zatın, Refet'ten dahi metih ve senasını işitiyor idim. Yalnız metih ve senasını mı ya? Refet, Seyyit Mehmet Numan hakkındaki minnettarlığını pek ziyade büyültüyor idi. Baba dostu, hami, velinimet filan olduktan maada, kendisini adeta mürşidi makamında tutuyor idi. Seyyit Mehmet Numan'la ben de görüşmek emeline düştüm. Bu emelimi Refet Bey'e açtığımda:

—Ah, ne âlâ olur. Adeta bir antika görmüş olursun. Sen, Seyyit Mehmet Numan'ı görürsen, sanatın hasebiyle ondan ne kadar hükümler çıkarıp, kim bilir neler yazarsın!

1740 tetebbu': bir şeyi etraflıca tetkik etme

1741 irâ'e: gösterme, tayin etme

1742 ictimâ': toplanma, bir araya gelme

Diye, memnuniyet-i fevkalade gösterdi. Hem dikkat buyuruluyor mu? Bizim Refet, muharrirlik sanatının ehemmiyetini de takdire başladı. Çent[1743] hafta mukaddem bizim sanatı arzuhâlcilikten ibaret zanneden zeki çocuk, şimdi Seyyit Mehmet Numan gibi bir antika adamı görürsem, sanatım hasebiyle, ondan ne hükümler çıkarıp, neler yazacağımı da takdire sevk-i zihin ediyor. Bunlar hep Matmazel Agavni'nin irşadı[1744], talimi, terbiyesi sayesinde müyesser olan terakkiyat-ı zihniyedendir[1745] ama bu irşadı telakki[1746] için iktiza eden[1747] istidat[1748] dahi mükemmelen mevcut olmalıdır.

Arife yalnız bir işaret kâfidir, derler. Hakikaten pek doğru bir sözdür. Çünkü o, arif olunca istidad-ı Huda dadı ile işaret olunan noktayı pişgâh-ı nazarı tetebbua çekerek arzen tûlen[1749] temhidat[1750]-ı lazime ile onu azim bir saha-i hikmet ve hakikate tahvil eder[1751]. İnsan arif olmadıktan sonra ise böyle bir tevsi-i nazara[1752] muvaffak olamayacağından, kendisine her şeyi ayrı ayrı irae ve ihtar eyledikleri hâlde bile, bunların birkaçını bellerse, birçoğunu unutarak, dibi delik küp gibi bir yandan doldurulduğu hâlde yine dolmak bilmez. "Anlayana sivrisinek sazdır, anlamayana davul zurna azdır." darbımeseli de işte bu hakikate mebnidir.

Ne ise! Refet, Seyyit Mehmet Numan'la görüşmek hususundaki arzumu pek büyük bir memnuniyetle telakki eylediyse de bu mülakata kendi delaleti hususunda mütereddit[1753] kaldı. Dedi ki:

—Efendiye olan münasebetim, adeta bir velinimet ile bir bende arasındaki münasebet olduğunu sana anlatmıştım. Mülakatınız için edeceğim delalete

1743 çend: sonraki
1744 irşâd: doğru yolu gösterme, uyarma
1745 terakkiyât-ı zihniyye: zihni yükselmeler
1746 telakkî: alma, kabul etme
1747 iktizâ etmek: gerekmek
1748 isti'dâd: kabiliyet, akıllılık
1749 arzen tûlen: arz genişliğinde ve mesafesinde
1750 temhidât: düzeltmeler
1751 tahvîl etmek: değiştirmek
1752 tevsî'-i nazar: bakışı genişletme
1753 mütereddid: tereddütlü

evvela istizan[1754] etmeliyim. Bilistizan[1755] böyle bir harekete cesareti haddimin haricinde bulurum.

Bu istizanın umur-ı tabiiyyeden olduğunu ben de teslim eyledim, hatta dedim ki:

—Birader. İstizan ve delalet sence güç olacaksa, ben, Seyyit Mehmet Numan'la mülakatı kendim de talep edebilirim. Seninle muarefem olduğu, efendi tarafından anlaşılmaması matlubun ise, anlatmamaya da muktedirim.

—Yok! Benim için bir şeref, pek büyük bir şeref olan muarefenizin efendi tarafından anlaşılması neden ihtirazımı mucip olsun? İftihar bile ederim.

—O hâlde, eğer münasip görürsen, bir mektup yazayım. Onu Seyyit Mehmet Numan'a sen götürüver. Bu suretle mülakat, talebine müştereken teşebbüs etmiş oluruz. Mektupta, aramızdaki muarefe ve münasebeti de zikrederim.

—Hah! İşte bu daha ala olur.

Tercüman-ı Hakikat gazetesi matbaasına mahsus olan damgalı kâğıttan birisine bir mektup yazdım. "Yazdım" değil, yazdırdım. Çünkü bizim yazımız, nice yıllardan beri onu okumakta ünsiyet eylemiş olan mürettiplerden başka, olur olmaz karilerin kolayca okuyabilecekleri yazılardan değildir. Zavallı yazımız "hayrul-hatt mayakre" senasına pek az isbat-ı istihkak[1756] edebilir. Onun için hattımızla menus olmayanlara[1757] yazacağımız mektupları ekseriya arkadaşlardan yazısı güzel olanlara imla suretiyle yazdırırız. Seyyit Mehmet Numan'ın mektubunu da işte bu surette yazdırdık.

Mektubun hulasası ticaret âlemince hiss-i şöhretiyle beraber, dostum Refet Bey'den de daima medh ü senasını işiterek, mülakatına şöyle özendiğimden, böyle heveslendiğimden ibaretti. Refet'in mektubu götürmesinden iki saat sonra güzel giyinmiş bir uşak, cevabını getirdi. Hatta cevapnamesi, güzel, damgalı bir hususi kâğıt üzerine, gereği gibi dört lisan ile yazılmıştı ki, bizim

1754 isti'zân: izin

1755 bi'l-istizân: izinle

1756 isbât-ı istihkâk: hakkı ispat etme

1757 me'nûs olmak: alışılmış, alışık

erbab-ı ticaretimiz erbabında intizamın bu derecesi henüz taammüm[1758] ve teennüs[1759] etmemiştir.

Seyyit Mehmet Numan cevapnamesinde, kendisi dahi aramızda bir muarefe husulü arzusunda bulunduğunu beyanla, cumadan maada herhangi gün arzu edersem, sabahın saat birinden, akşamın on birine kadar mağazasına müracaat edebileceğimi anlatıyor idi. Ben de, ertesi gün öğleden sonraca gidip, tarafeynin arzu eylediği mülakatı icra eyledim.

El-hâletü hazihi[1760] Seyyit Mehmet Numan rahmetle yâd olunan ahali-i kubur zümresine dâhildir. Bundan dokuz, on sene mukaddem, ben kendisiyle mülaki olduğum zaman adeta sinni yetmiş beşi hayli tecavüz eylemiş bir pirdi. Ancak ak Araplardan öyle metanet-i bedeniyye sahibi bir ihtiyar ki, sakalında siyah kıllar hâlâ beyazlara galip, vücudu hâlâ kayış gibi kavi ve harekât ve sekenatı[1761] hâlâ çevik ve zinde.

Muhterem ihtiyar, beni pek büyük taltif ve ikramla telakki ve istikbal eyledi. Şive-i ifadesi ahali-i Mısriyye'nin söylediği yoldadır. Yani "canım"lar "ganım" ve "pare"ler "fare" veyahut dudaklarını biraz ziyadece zorlamak üzere "yare" olarak telaffuz ediliyorlar ama söylediği sözlerin kâffesi mühim ve manidar.

Mısrilerdeki zekâvet ve sürat-i intikal[1762] asla kabil-i inkâr olamaz. Seyyit Mehmet Numan ise Mısriler meyanında da zekâ ve sürat-i intikali ile iştihare[1763] şayan adamlardan olduğunu şu hâl-i pirisinde de gösteriyor. Mısır Arapçasına vakıf olanlar, bunların her sözden bir remz[1764] çıkararak bir tevil-i zarifaneyle muhatabının sem-i dikkatini nasıl davet eylediğini bilirler. Seyyit Mehmet Numan, Türkçesi kaht[1765] olmakla beraber Türkçeden dahi nice mecazlar, kinayeler ile tevilat[1766]-ı zarifaneye muvaffak oluyor.

1758 ta'ammüm: umumileşme, umumi olma
1759 te'ennüs: alışma
1760 el-hâletü hâzihi: henüz, şimdi
1761 sekenât: oturumlar
1762 sür'at-i intikâl: bir yerden başka bir yere geçme hızı
1763 iştihâr: meşhur olma
1764 remz: işaret
1765 kaht: kıtlık
1766 te'vîlât-ı zarifâne: zarifçe manalar verme

Umur-ı ticariyyeye vukufu pek ziyade. Doğrudan doğruya zahireci, bağcı filan gibi bir nevi ticaretle meşgul değil, her türlü ticaretle iştigal eder bir nevi acenta. Mısır'dan Marsilya'ya, Triyeste'ye, hatta Londra'ya pamuk satar. İstanbul'a pirinç celbeder. Bunun bir miktarını Rusya taraflarına gönderir. Yağ ve un celbi ile Cezayir, Bahr-ı Sefid'e sevk eyler. Sırasını düşürürse Tuna tarafından birkaç gemi zahire yükleyip Akdeniz'e ve oralarda müşteri bulamadığı surette Fransa'ya, İngiltere'ye kadar gönderir. Renkli ve nakışlı olmamak, yani modası geçeceği tehlikesinde bulunmamak şartıyla salaşpur, Amerikan patiska, madampol gibi düz beyaz mensucat[1767] celbiyle Anadolu içlerine sevk edilmek için Muğla ve Antalya ve Mersin gibi iskelelere çıkardığı bile nadir değildir ki manifaturacılığın bu suretine beynet-tüccar[1768] "beyazcılık" tabir olunur.

Ahz ü itasının bu suretteki tenevvüü[1769] Seyyit Mehmet Numan'da bir nevi acentelik hâli hâsıl eder. Zira her nevi emtiayı toptan alıp, toptan satar. Hiçbir nevi emtiayı mağazalandırmaz. Mesela Girit'ten celbolunup, Rusya taraflarına gönderilecek olan yüzlerce çuval sabun, bir gemiden çıkarılıp diğerine nakledilmek suretiyle idare olunur. Vakıa kovançelerdeki[1770] suubet[1771] ve müşkülat derkardır. Hatta bazı kere müşkülatın daha büyüğü de ardiye ambarlarında ve gümrük muamelatında görülür. Ama, işte Seyyit Mehmet Numan'ın en büyük eser-i fataneti[1772] olmak üzere müşkülat-ı mezkurenin kaffesi iktiham[1773] olunarak, işler dahi kronometre saatler gibi muntazaman işler.

Seyyit Mehmet Numan'ın poliçeleri hep piyasada gayet muteberdir. Hatta pek zengin bir adam olduğu için değil. Refet'in ifadesine göre Seyyit Mehmet Numan "zengin" unvanına ol kadar müstehak bile değildir. Mesela Midilli zeytin bahçelerinin kendisine ettikleri kredi ile İzmir'deki kuru üzümcü veyahut meşe palamutçusunun hesabını görür veyahut Fiyome'den İskenderiye'ye irsal ettirdiği kâğıt ve mukavvanın bedelini, Akka, Ladikya, Antakya taraflarından toplayıp Triyeste'ye sevk ettirdiği yapağı esmaniyle tediye ettirirler. Bir müba-

1767 mensûcât: dokunmuş şeyler, dokumalar

1768 beyne't-tüccâr: tüccarlar arasında

1769 tenevvü': çeşitlenme

1770 kovançe: küçük kovan

1771 su'ûbet: güçlük, zorluk

1772 eser-i fetânet: zihin açıklığı eseri

1773 iktihâm: dayanmak, tahammül etmek

deledir gidiyor, bir dolaptır dönüyor ki değme bir metanet-i efkâr sahibi gençlerin bile apışacakları derkar iken, Seyyit Mehmet Numan, o ihtiyar kafasıyla bu işlerin kâffesini hüsn-i idareye muktedir oluyor.

Umur-ı ticariyeye vakıf olanlar için Seyyit Mehmet Numan'ın büyüklüğünü takdir hususunda tarifin şu derecesini kâfi görebilirim. Fakat ticaret ne olduğunu bilmeyenler için acaba takdirin bu derecesi cidden kifayet edebiliyor mu?

Yoksa fıkranızdaki "büyüklük" tabiri de mi karilerimizin nazarı istiğraplarını[1774] celbeyledi? "Hiçbir tacirde ne büyüklük olabilir? Tacirler miyanında[1775] da büyük adam bulacaksak, cihanda küçük adam kalmamış olmaz mı?" derler.

Osmanlılarımız miyanında ticaret vaesefa[1776] ki en ziyade meçhulattan bulunduğu için şöyle bir zehap ve hitaba müstait[1777] pek çok kimseler bulunabileceğini muhakkakan hükmedebiliriz. Lakin ne batıl zehap[1778]. Ne manasız hitap.

Büyük adam her meslekte bulunabilir. Yani insanın kendi mesleğinin büyük adamlarından addolunması için emsaline müspetle muttasıf[1779] olması lazım gelen o saf-ı her-güzideye aidiyeti o adamı büyük adamlardan addettirebilir. Fakat büyüklük denilen şeyin mesalik-i saireden[1780] ziyade meslek-i ticaret erbabı meyanında bulunabileceğini, bulunduğunu, bulunmak la-büd[1781] ve la-cerem[1782] olduğunu inkâra mecal olamaz.

Bir malı bir piyasa üzerinde kendisi on kuruşa alıp, başkasına on ikiye satmakta vukua gelen iki kuruş fazl yok mu? Tacir, o malın meziyetini arttıracak hiçbir güneh tedabir-i sanaiyye[1783] icra etmemiştir ya İşte fazl-ı mezkûru husule getirebilecek kabiliyet, tacirin büyüklüğüdür. Fazl-ı mezkûru tabiri sahihi ile

1774 istigrâb: garip bulma, şaşma
1775 miyân: ara
1776 vâ esefâ: vah, çok yazık
1777 müsta'idd: istidatlı, kabiliyetli
1778 zehâb: gitmek
1779 muttasıf: vasıflanan, kendisinde vasıf bulunan
1780 mesâlik-i sâ'ire: diğer yollar
1781 lâ-büd: gerekli
1782 lâ-cerem: şüphesiz
1783 tedâbir-i sanâ'iyye: hilelerin düzenleri

yoktan var etmiştir. Tacirde o kabiliyet bulunmasa idi, on kuruşa aldığını yine on kuruşa satabilmesi şöyle dursun, dokuzu, sekizi tutturabilmesi dahi müstebid[1784] olurdu. Nasıl ki beyne't-tüccar bu kabiliyetsizler, bu küçük adamlar dahi görülmez değilse de ticaretin en ziyade şayan-ı ehemmiyet olan dekayıkından[1785] birisi de bu olmak üzere deriz ki: Küçüklük ve kabiliyetsizlik ile tacirlik mümkün olamayacağından ve tacir öyle hatiat-ı vakıasının yalnız mesuliyyet-i maneviyyesiyle kalmayıp, dehşet ve tahrib-i maddisine de doğrudan doğruya kendisi hedef olacağından çarçabuk batar gider.

Devair-i hükûmette bulunan muhasebe kalemlerinin ruyetiyle muvazzaf oldukları hesabın neden ibaret olduğunu şöyle bir düşünmeli de, bir de muntazam bir tacirin, hatta bir simsarın ruyetiyle muvazzaf olduğu hesabı mukayase etmeli. Bittereddüt hükmolunur ki Seyyit Mehmet Numan gibi umur-ı mübadelede bulunan bir adamın kuyud-ı hesabiyyesi[1786] için koca bir kalem teşkiline lüzum görülür de o hesabı ticarethanede yalnız iki yazıcı ruyet eyleyebilir[1787].

Neyse, inşallah bizde fikri ticaret tevessü ve ona müteferri[1788] malumat taammüm eder de bizden sonraki romancılar ticaretin ehemmiyetini ve tüccarın büyüklerini bu suretle karilerine anlatmayı, hâsılı tahsil ve malumu ilam addederler.

Seyyit Mehmet Numan'ın işlerinin böyle dağınık ve mütenevvi olduğunu zaten öğrenmiş bulunduğundan, musahabemizin bu cihetinde Seyyit Mehmet Numan gördü ki, mesail-i ticariyye bence meçhulattan olmadığı gibi, kendi umuru da meçhulüm değildir. Bunu gördü, memnun da oldu. Meğer bizim zanaatımız da onun meçhulü değilmiş. Zira kendisine:

—Mağazanızın yalnız muhaberesine ettiğimiz nezaret olur olmaz çalışkanları yoracak bir iş olduğunu takdir edemez değilim.

1784 müsteb'îd: uzak gören, uzak sayan

1785 dekâyık: ince ve anlaşılması güç ve dikkate muhtaç olan şeyler

1786 kuyûd-ı hesâbiyye: hesapların kayıtları

1787 ru'yet eylemek: görmek, bakmak

1788 müteferri': bir kökle ilgili olan

Dediğim zaman, gülerek:

—Sizin kıraat ve tahriri umuriyyenize nispetle bizimkisi devede kulak kalmaz. Gençliğimde, ben de bir aralık umur-ı tahririyyeyi merak edinmiş ve İskenderiye'de bir Yahudi Fransız ile ortak olmuştum. Matbuat-ı Arabiyyece adeta mucitlerden sayılırım.

Demesin mi? Koca ihtiyar. Hakikaten mütekaddimin-i san'attaşanımızdan imiş.

Bu suretle açılan sözden Mısır'a intikal eyledik. Mısır'dan İstanbul'a ne suretle nakl-i mekân eylediğini hikâyeye girişti.

Zamanımızdan kırk, kırk iki sene kadar mukaddem Mısır'da İbrahim Paşa'nın vuku-ı vefatıyla valilik Abbas Paşa'ya intikal eylediği esnada, Mehmet Ali ve İbrahim'in biraz serbazane[1789] terbiyesine alışmış bulunanlar, vali-i cedidenin Avrupa usulüne ziyadece takarrüp edişini beğenemedikleri gibi, Abbas Paşa'nın da bunlardan mutmain olamaması üzerine rical-i Mısrıyye'den bazıları Dersaadet'e nakl-i mekân mecburiyetini hissetmişler idi.

Bizim Seyyit Mehmet Numan, işte o zaman İstanbul'a gelmiş. Kendisi memurin-i Mısrıyye'den değilmiş. Ama rical-i Mısrıyye'nin tasarruf ve idare eyledikleri gayet vasi çiftlikleri umurunda müstahdem bulunan adamları da bir nevi memurin-i hükûmetten addolunmak derecelerinde girüdar-ı umura alışkındılar ki, işte bizim Seyyit Mehmet Numan dahi bunlardan birisiymiş.

Efendisi olan.... Bey'in dokuz, on kadar vasi çiftlikleri bulunup, bunların her biri birer nazırın nezareti altında bulunduğu gibi, Seyyit Mehmet Numan, umumu üzerinde nazır olarak. Mahsulat-ı vakıayı[1790] İskenderiye'de Avrupalı tacirlere teslime ve onlarla ruyet-i hesaba da kendisi memurmuş. Bilinmelidir ki daha o zaman otuz, otuz beş yaşında bir adam olup daima tüccar ile düşe kalka ticaret-i umumiyye hakkında büyük bir fikir, büyük bir behre peyda eylemiş.

Lisan bile öğrenmiş. Ama öğrendiği lisana yalnız "lisan" diye bir tabir-i mutlak mümkün olabilip yoksa İngilizce, Fransızca gibi tahsis mümkün olamadığını

1789 serbâzâne: korkusuz bir şekilde

1790 mahsûlât-ı vâkı'a: olayların sonuçları

kendisi de gülerek pek tuhaf bir yolda anlattı. İtalyanca, Yunanca, Fransızca, İngilizce, İspanyolca birçok sözler öğrenmiş, bunları birbirine katarak, hiç bilmediği şeyleri de Arapçadan karıştırarak söylermiş de İskenderiye'deki Avrupa tacirleri bu halita-i acibeyi[1791] yine anlarlarmış.

Mensup olduğu ... Bey'in dairesinde, bizim Seyyit Mehmet Numan'a "Numanü'l-kıbt" derlermiş. Malum a Mısır'da kıptiler asıl ahali-i kadime-i Mısriyye'den kalma bir sınıftır ama Numan'ın bu lakapla telkibi[1792] kıptilikten dönme olduğu içindir zannolunmamalı. Kendisi gayet süratli muhasip olup, asıl sürat-ı hesap dahi Mısır'da kıptilerin mahsusatından bulunmasıyla, işte bu münasebetten dolayı o veçhile telkih olunmuş. Yoksa kendisinde siyadet[1793] bile bulunduğu işte isminden anlaşılıyor.

İstanbul'a geldiği zaman, gerek kendi efendisi olan.... Bey ve gerek sair rical-i varide, hükûmet-i seniyye tarafından hâllerine cesban[1794] memuriyetler ihsanıyla taltif buyuruldukları gibi, Seyyit Mehmet Numan'a da şimdiki kaymakamlıkların ve hatta üçüncü derecede mutasarrıfların mukabili olarak bir müdürlük teklif olunan memuriyeti kabul etmemiş.

Taaccüp mü ettiniz? Sizi bilemem ama ben taaccüp etmiştim. Seyyit'ten, şu âdem-i kabulündeki sebep ve hikmeti de sormuştum. Cevaben ve bir tebessüme terdifen[1795] demişti ki:

—Sizin gibi fikir ve nazarı envar-ı hikmetle münevver olan bir adam bundaki sebep ve hikmeti bilemez mi ki, sorup öğrenmeye arz-ı ihtiyaç eylesin.

Ben, bu pir-i hikmet-şinası mutlaka söyletmek arzusunda bulunduğumdan dedim ki:

1791 hâlita-i acîbe: şaşılacak şeylerin karması

1792 telkîb: lakaplandırma

1793 siyâdet: seyyitlik

1794 cesbân: yakışır, layık

1795 terdîfen: peşi sıra

—Bizim nazarımız herhâlde çocuk nazarıdır. Envar-ı hikmetle tenevvürü biraz da karmaşıklığı mucip olur. Pek çok hakayıkı[1796] makûs[1797] görmek ihtimali asla yakamızdan ayrılamaz. Sizdeki hikmet-i tecrübiyye başkadır.

Beni mutlaka söyletmek istiyorsunuz. Öyle mi?

—Öyle oluverirse günaha mı gireriz?

Koca ihtiyar dıhke[1798] karip bir derecede güldü. Buysa, kendisinde pek nadir vukua gelen hâlâttan olduğu, hâl ve tavrındaki alayim-i daime-i ciddiyyetten istidlal olunuyor idi.

Bu dıhk, Seyyit Mehmet Numan'ın bir meziyetini daha meydana koydu ki o da ağzındaki iki sıra dişlerin inci dizisi gibi nazar-rüba[1799] olması maddesidir.

Hatırdan feramuş[1800] edilmemelidir. Sinni yetmişten mütecavizmiş[1801] dedik. Kendisinin söylemesine hacet kalmaksızın anlayıverdim ki Seyyit Mehmet Numan nice israfat ve suiistimalatla daha gençliğinde sıhhat-i vücudunu berbat eyleyen erbab-ı gafletten değilmiş. Daha, sinni kırkı tecavüz etmeden dişleri dökülerek, kanı azalarak, tüyleri ağararak ihtiyarlık yolunu tutuverenlerle Seyyit Mehmet Numan arasında hiçbir mukayese mümkün olamaz. Onlar ne kadar genç olsalar, ihtiyar ve bunlar ne kadar yaşlı olsalar, dinç ve binaenaleyh genç sayılırlar.

Dişleri nazar-ı dikkatimi celbeylediğine o pir-i müdakkik[1802] dahi vakıf oldu. Hatta ettiği kahkaha, teklif olunan memuriyeti ne hikmete mebni kabul etmediğini bana anlatacağı hakkında bir vaat demekken, o vaadin ifasını tehir ederek dedi ki:

—Dişlerimi yapma dişlerden mi zannettiniz?

1796 hakâyık: doğru olan asıllar

1797 ma'kûs: tersine çevrilmiş, baş aşağı olmuş

1798 dıhk: gülme

1799 nazar-rübâ: bakış kapan

1800 ferâmuş: akıldan çıkarma

1801 mütecâviz: tecavüz eden, geçen, aşan

1802 müdakkik: dikkatle inceleyen

—Hayır, öyle bir zanda bulunmadım. Tabii oldukları besbelli.

—Öyleyse ben yaştaki bir adam için bu dişlerin peynir dişi olduklarını hükmetmek lazım gelir. Değil mi?

—Bu mana hatır ve hayale gelebilecek manalardan mıdır?

—Azizim, kuva-yı bedeniyyem, dişlerimde gördüğünüz hâl ile mütenasiptir. Ömrümce adad-ı sinin adad-ı esnanın zafını geçti. Hamdolsun otuz yıl evvelki hâlimden hiçbir noksanım yoktur. Ama müddet-i ömrümde de tütün, afyon, esrar, işret gibi muzırr şeylerden hiçbirisi dudaklarıma takarrup etmemiştir.

Nasıl? Seyyit Mehmet Numan'a, zeki ve zarif diye ettiğim tavsiyede hatam var mıymış? Şu "adad-ı sinin, adad-ı esnanın zafını geçti" tabiri kadar zarif bir sözü veya onun şebihini bunca zurafa[1803] ile görüştüğüm hâlde hiçbirisinden işitmemişimdir. Seyyit Mehmet Numan'da ise bu meselli zerafetler nevadirden[1804] değildi.

Seyyit Mehmet Numan, teklif olunan memuriyyet-i resmiyyeyi âdem-i kabulündeki hikmeti anlatmak için bana öyle bir söz söyledi ki, hakikaten bir kitab-ı hikmetin en mühim babını teşkil edebilir. İşte, o sözü hemen aynen gibi bir surette olarak bervech-i ati dercediyorum.

Azizim! Devlet memuriyetini doyumluk diye, mekel[1805] diye telakki etmemelidir. O, bir kesb ve kâr değildir. Bir şereften ibarettir. Hıtta-ı Mısriyye, ecza-yı memalik-i Osmaniyyemizdendir. Fakat bakınız orada nasıl bir usul konulmuş:

Rical-i hükûmetin kâffesi arazi ashabı, ticaret erbabıdır. Herkes hanesinin idaresini, ziraati, ticareti yüzünden temin eylemiştir. Bu hâlde akıl ve dirayeti, gayret ve şecaati hükûmetin gerek hizmet-i kalemiye ve gerek hizmet-i seyfiyesinde bulunmaya temin-ı kifayet eyleyenler o şerefle de teşerrüf ederler. Ama maişet yine ziraat, yine ticaret yüzünden taht-ı teminde bulunmak daimdir.

1803 zurefâ: zarifler, nazik, ince duygulu, hoş konuşmayı bilir zeki kimseler

1804 nevâdir: nadir olan değerli eşyalar

1805 me'kel: yemek yenecek yer, geçim yeri

Maişet denilen şey ailenin umumiyetle müşterek olduğu bir keyfiyettir. Ailenin maişet ziraat ve ticaret ve şimdilerde Mısır'da teessüs ve terakkisine ziyade gayret olunan sanayi gibi şeylerle taht-ı temine alındıktan sonra, o familya bilahare hizmet şerefiyle teşerrüfe gerçekten ehliyet ve istihkak gösterebilecek evlat yetiştirmekten de aciz kalmaz.

Hikmet-i hükûmet ve hakayık-ı siyaset dahi bir memleket kibarının mevarid-i servet[1806] ve samanla iştigalde bulunmasını iktiza eder. Çiftçilikte, çobanlıkta imalatta alız ve itada yalnız aceze-i mesakin bulunacak olup da kibar ahali bunlardan bait[1807] kalacak olursa, o mevarid-i servet ve saman yavaş yavaş körlenip gitmez mi?

Mısır zengindir diyorlar. Kölemenler zamanında neden zengin değilmiş? Servet ve saman mevridlerinde aceze-i fellahandan başka kimse bulunmadığı için. Tarihlerde okumuşsunuzdur ya, Kölemen denilen zorbalar ahaliyi soyup, memleketi viran etmekten başka neye yararlarmış? Mehmet Ali ziraate, ticarete koyulduğu zaman, Ali Bey'ler filanlar, onun fellahlarına[1808], onun ticaret kâhyalarına diş geçiremez olmuşlar. Mehmet Ali, bunları himaye eyledikçe, istihza[1809] kahkahalarıyla gülerek "fûl taciri" diye eğleniyorlarmış ama biraz sonra o ful tacirinin, pamuk tacirinin seyf satvetine mağrur kafalarını eğmeye mecbur oldular.

Hâsılı, azizim, bir memleketin mevarid-i servet[1810] ve samanı, kibarı elinde bulunmalıdır. O kibar, kendine mensup olan sagarı da himaye eder. Teşvik eyler. Bu kibardan mesanid-i hükûmette[1811] bulunanlar ahval-i memlekete ve ahval-i tebaaya doğrudan doğruya vukufları hasebiyle umur-ı memurelerince daha muhkem ve muhakkak muvaffakıyetlere mazhar olurlar.

1806 mevârid-i servet: servetin varacağı yerler, caddeler yollar

1807 bâ'id: uzak

1808 fellâh: çiftçi

1809 istihzâ: alay etme

1810 mevârid-i servet: gelecek servet

1811 mesânid-i hükûmet: hükûmet dereceleri, mevkileri

İhtilat eylediğim Avrupalılardan aldığım malumata göre, orada dahi hakayık-ı siyasiyye bu surette nümayanmış[1812]. Kibarzadeleri hangi araziye malikseler, o malikânenin namıyla tesmiye olunurlarmış. Arazi sahibi olmayan büyükler, akıllar dahi işte cesim cesim fabrikalar tesis ederek ve ticaret kumpanyaları teşkil eyleyerek, dünyanın servet ve samanını kendi memleketlerine isticlab[1813] eyliyorlar. Bunlar raiye ve fellahanın yapabilecekleri umurdan mıdır?

Hâlbuki bizim İstanbul'umuzda bu fikirler henüz uyanamamıştır. Kibardan hiçbir kimse kesb ve kara heves etmiyor. Aba ve ecdattan kalmış bazı çiftlikata malik olanlar, bunları, yalnız tenezzüh mahalli olarak telakki ediyorlar. Herkesin gözü devlet memuriyetine dikilmiş. Ondan başka medarı maişet bilinmiyor. Hâlbuki hazine-i devlet yalnız geçinmeleri için oraya göz dikenleri neyle doyuracak? Varidatla değil mi? O varidatı ziraat ve sanayi ve çobanlık ve ticaret hâsıl etmeyecek mi? Bunlar zuafa ve mesakinin ellerinde bulundukça, hazineye getirecekleri varidat dahi zaifane ve miskinane bir suretten ayrılamaz. Düşününüz oğlum, düşününüz. Bir bölük zuafanın[1814], bir bölük akviyayı[1815] bahtiyarane besleyebilmesi kabil midir?

İşte, İstanbul'a geldiğim zaman, burayı şu hâlde görerek pek müteessir olmuştum. İstanbul'da iş güç, kesb ve kâr bulunmasa neyse ne. Gördüm ki, yetmiş iki buçuk millet buraya dolarak ve mevarid-i servetin her birini birisi yakalayarak temettuat-ı vafire ile serian zengin oluyorlar da İstanbulluların, bunları kıskanmaları şöyle dursun, hakayık-ı ahvalden haberdar oldukları bile görülmüyor. Onlar, daha sabavetten[1816] kurtulmaksızın devair-i devlette birer sandalye edinmeye müsaraat[1817] gösteriyorlar. Sözün daha doğrusunu mu istersiniz? Edinmesi için can attıkları sandalyeler üzerinde oturanlara ne yolda ve ne derecede malumat lazım olduğunu düşünüp, o malumatı iktisap[1818] ile tehiyye[1819] edilme-

1812 nümâyân: görünen
1813 isticlâb: çekme, celp etme
1814 zu'afâ: zayıflar
1815 akviyâ: sağlam ve kuvvetli olanlar
1816 sabâvet: çocukluk
1817 müsâra'at: sürat ve acele etme
1818 iktisâb: kazanma, edinme
1819 tehiyye: selam verme, hayır dua etme

lerine bile ehemmiyet verilmiyor. O sandalye üzerine her kim oturursa malumat ve dirayet ve kifayet onun ayaklarına kendi kendisine gelecek zannolunur.

Bu hâli görünce, bu müşahedeyle ne kadar müteessir olmak lazımsa, ondan ziyade müteessir olduktan sonra artık kendimi de o cümleye ilhak edebilir miyim? Ne zevki var ki kapılayım? Ne nef-i fevkaladesi var ki tama edeyim?

Ha! Mülkü mamur, ahaliyi bahtiyar, devleti zengin edecek bir iş yapılacakmış da ben de onun erbabıymışım. O zaman dini devlet uğruna can fedası derecesinde çalışmak herkes için farizadan olur.

Ama bana memuriyet teklifi zaten muhtacini[1820] için derece-i kafiyede olmayan ekmekten bir lokmasını da bana sadaka etmek hükmünde bulundukça, kendimi de devlet üzerine niçin bir yük edeyim? Bari o muhtacın erbabından bir ben eksik olayım. Ben de er olayım da kendi başımın çaresini göreyim. Kendi gayretim, kendi ihtiyacıma kifayet edebilsin. Ben de iki eli bir başının selametini temine kâfi bir erkek olduğumu görerek, benliğimden dolayı iftihar edebileyim. Sair benim gibi birçok aceze tarafından kayırılmak ihtiyacında bulunacağıma, kendi kendimi kayırayım.

Ama elbise-i nazife ile telebbüs[1821] edemeyecekmişim. Etime-i nefise[1822] ile tagazzi[1823] eyleyemeyecekmişim. Kendi kendimin yediricisi, giydiricisi olamayacak olduktan sonra, o nezafetten, o nefasetten ne anlayım. Hâlbuki hakikat aranınca, bu fikrin bilkülliye batıl olduğu kendi kendisine meydana çıkar, fırlayıp insanın çeşm-i ibretine batar.

Tenaum[1824] denilen şey tarik-i kesb ve karda neden mümkün olamasın? Asıl o tarikte mümkün olur. Helalinden milyonlar kazanmak için başka tarik var mıdır? Avrupa'ya baksanız a, kesb ve karları sayesinde her biri bir beyzadeden ala. Kudret-i kesbiyyelerini bizim memleketlerimizde bile istimal ederek, bize bile kibarlık taslıyorlar. Memleketlerimizin ağniyası[1825] onlar, fukarası biz addolunuyoruz.

1820 muhtâcîn: ihtiyaç sahipleri
1821 telebbüs: giyme, giyinme
1822 et'ime-i nefîse: nefis yemekler
1823 tagazzi: beslenme, gıdalanma
1824 tena'um: nimet içinde olma
1825 ağniyâ: zenginler

Bu uyanıklık daha halkımıza gelmemiş. Fakat devletimize gelmiş. Hem çoktan beri gelmiş. Türlü mensucat için fabrikalar açılmış. Geçen yaz Boğaziçi'ne gitmiştim de görmüştüm. Şişe ve billur ve ispermeçet yapmak için bile fabrikalar açmış. Kâğıthaneler, ipekhaneler yapılmış. Hayfa ki devletin, bunları yapmaktan maksadı anlaşılamamış. Bunlar, halkımızı o yola alıştırmak fikr-i teyakkuz-i hakimanesiyle açılmış oldukları hâlde, halkımız bunu anlayamamış. Maksadı anlaşılamadığı içindir ki onları idare edebilecek memurin ve onlarda çalışabilecek amele dahi yetişememiş. Binaenaleyh terakki eyleyememişler. Bazıları külliyen, bazıları hükmen metruk ve muattal[1826] kalmışlar.

Çenemi gevşettiniz oğlum. Bence bir aşk, bir sevda, bir garam demek olan şeyi tahrik ettiniz. Başınızı ağrıttımsa af dilemeye mecburiyetim yoktur. Çünkü siz, kendiniz istediniz. Kendiniz sebep oldunuz.

Başımı ağrıtmak demek ne demek? Koca ihtiyar, Felatun iktidar. Bana bu kadar mühim, bu kadar bahir bir ders-i hikmet versin de başımı ağrıtmış olsun ha?

Hemen yerimden fırlayıp o esmer, nahif ihtiyarın kuru ellerini yakalayıp dudaklarıma götürdüm. Ne yapmak istediğimi birdenbire anlayamayarak, aklını başına alıp da elini kurtarıncaya kadar iki defa öptüm.

İhtiyardaki bu fikr-i hikmet bizce taammüm edecek olursa, devlet ve milletimizin birinci derecedeki zengin ve kavi devletlerden, milletlerden olacağına kimin şüphesi kalır?

İhtiyar Arap'ın ihtarı gibi işte tarih meydandadır. Bizde müşkülat-ı muzikane servet-i vukua gelmiştir. Tağşiş-i meşkukat tedabirine görülen lüzumları düşünelim. Ulufe arsızlıklarını derhatır eyleyelim. Bu tetebbuat bize gösterir ki tehiratımız, tedenniyatımız[1827] dünkü, evvelki günkü değildir. Bir iki asırlık bir kıdem peyda etmiştir.

Her biri cism-i devletin tabib-i hazıkı olmak dava-yı mağruranesiyle ne kadar rical-i kibar gelmiş. Acaba bizim Seyyit Mehmet Numan'ın hazakati derecesinde bir hazakat bunların kaçında görülmüş.

1826 mu'attal: bırakılmış

1827 tedenniyât: aşağılamalar, gerilemeler

Velev ki bir haylisinde görülmüş olsun. Tabibin tertip eylediği mualecatı[1828] hüsn-i istimal istidadı hastalarda bulunmazsa tabibin hazakatinden maharetinden ne fayda hâsıl olacak? İşte bedihi ve aşikârdır ki herkes hazine-i devletten almaya göz dikeceğine, biraz da, herkes hazine-i devleti doldurmaya gayret etse, iki asırdan beri müzmin suretini almış olan hastalık çarçabuk refolur[1829] gider.

Hem de ne ala şey. Hazine-i devleti dolduracak olan servet ve samanın mecrası yine kendi ceplerimizdir. Mahsul-i mesaimiz olan kendi ceplerimizi dolduracak, onun bir kısmı da hazineye doğru cereyan eder gider. Orasını da doldurur. Sahib-i tabiat udebamız bu manalara gelen kasidehan olmalıdırlar. Gerçekten suyolları gibi ki müntehalarındaki hazine ancak dolgun künklerden geçen su ile dolar.

Ah! Vaizlerimiz, halka bu gibi hakayıkı vaaz etmelidirler. Hatiplerimiz bu yolda hitabette bulunmalıdırlar. Gazetelerimizin sahayifi bu mebahisle[1830] dolmalıdır. Zihinler hep bununla meşgul olmalı. İşte, böyle olmalı da Osmanlılar dahi sair milel-i müterakkiye mertebesini serian bulmalı.

İhtiyarın hakimane olan ifadatına, ben de, bu yolda mukabelede bulundum. Ne kadar mahzuz[1831] oldu. Türkçeyi de kaybederek:

—Tuba, tuba. Barekallah. Ahsen, ahsen.

Diye kupkuru, kurumuş, buz gibi donmuş iki elleriyle, galeyan-ı demden artan hararet-i gariziyemden dolayı ateş kesilmiş olan bir elimi tutarak gâh sıkıp, gâh okşamaya başladı.

İhtiyar ile müddet-i mülakatımız üç saati geçti. Hâlbuki o da meşgul adamdır, ben de. İkindiden sonra idi ki müfarakata mecbur olduk. Fakat sözün doğrusu birbirimizden ayrılamaya ayrılamaya ayrıldık. Kablel-müfaraka Seyyit Mehmet Numan:

1828 mu'alecât: ilaç kullanmalar

1829 ref' olmak: kalkındırma, yüceltme

1830 mebâhis: bir şeyin bahsolunduğu yerler

1831 mahzûz: zevkli olan

—Mülakatımız yalnız bu defaya mı münhasır kalacak? Demişti. Cevaben:

—Gönlün onu asla tecviz edemez.

Dedim, O da ayniyle bu sözü söyleyerek, şunu da ilave eyledi ki:

—Ben sizin yanınıza gelecek olsam sizi de, arkadaşlarınızı da işten güçten menederim. Siz buraya gelecek olursanız, bizim için hiçbir mümanaatta bulunamazsınız. Zira gördünüz ya, bizim işimiz bir kurulu düzendir. Her nokta bizim fikrimizle hâllolunmaz. Tarafınızdan bir nezaret, bir riyaset kâfidir. Ama kaviyyen tahmin ederim ki, hatta yakinen bilirim ki sizin işiniz böyle değildir. Her noktaya inzimam-ı fikriniz la büddür. Binaenaleyh ne zaman canınız sıkılıp, bir piri latife-gûnun musahebetiyle gönül eğlendirmeye ihtiyaç görürseniz teşrif edersiniz. Olmaz mı oğlum?

Olmaz olur mu ya? Bundan daha doğru rey bulunabilir mi? İhtiyarın teklifini cana minnet bilerek kabul ettim. Kemal-i tevkir[1832] ve tazimle selamlayarak çıktım, matbaaya geldim.

Yazıhaneme gelir gelmez Seyyit Mehmet Numan'ın nisar eylediği derd-i hikmeti bir mahfaza-i mühimmede[1833] hıfzedebilmiş olmak gayretiyle beş on gündür elden düşmeyen kuyud mecmuasını yakaladım. Kemal-i tehalükle birçok kayıtlar düşürdüm. Hatta onun sözleri haricinde, kendi hatırıma gelen şeyleri bile ilave eyledim.

Malum a, Cenabıhakkın kulûb-ı müstaideye sanihatı yekdiğerini takip eder. İnsanda, bir mülahaza diğer bir mülahazaya yol açar. Sair zamanlarda hatıra hutur bile edemeyecek nice hakayık ve dakayık, işte böyle istidadın insibata geldiği zaman yekdiğerini vely[1834] ve takip eder. O kadar süratli ki mevaridat-ı zihniyyeyi[1835] kalemin kayda yetişemediği zamanlar çok olur.

1832 kemâl-i tevkîr: güzel karşılama, ağırlama

1833 mahfaza-i mühimme: mühimme zarfı

1834 vely: birbiri ardı sıra gitme, takip etme

1835 mevâridât-ı zihniyye: zihne gelenler

Diyebilirim ki "sevda-yı sa'y ve amel" ve "taksim ve teşrik-i mesai" gibi asar-ı hikemiyye ile Tercüman-ı Hakikat'te birçok bend-i mahsusalarda beyan etmiş olduğum hissiyyat-ı mesai- perestanenin tohumunu zihnime eken Seyyit Mehmet Numan olmuştur.

Bu pir-i fatin ile mülakatımız şu bir defaya mahsus kalmadığını ihtara hacet göremem. Kendisinin de dediği gibi, canım bir musahabe istedikçe gider, görüşürdüm. Her defasında da kendisinden, yeniden yeniye hikmetler istima eyler idim. Fakat bu hikmetlerin hemen kâffesinin nakaratı "mesaiperestlik" perdesinde karar kılar idi.

Seyyit Mehmet Numan nazarında insanın bihakkın reşit olması, kendi ekmeğini kendi kırmasıyla mümkün görülmekte idi. Başlı başına bir iş sahibi olmayan insanın fail-i muhtar bile saymak istemez idi. İnsan için kahramanlık denilen faziletin meydanı, say ve amel meydanı olduğunu hüküm ile bu meydandan kaçanları ve çalışkanlıktan üşenenleri, korkanları adam bile saymak istemez idi. Kendi başına dermanı olamayanların din ve devletine, vatan ve memleketine ne hizmet-i ciddiyeleri olabileceğini kestiremez idi. Koca herif!

Zenginlik ile iftihar insan için ne meşru, en muhik iftiharlardandır. Servetini ketmeden, daima fakrdan bahseyleyen bedtıynetler[1836] şerefce ağniya-yı şakirinden[1837] olmak şöyle dursun, fukara-yı sabirin[1838] derecesine bile varamazlar. Ganizade olanlar niçin "mirasyedi" tabir-i istihfaf-kâranesiyle[1839] tabir edilirler. Servet-i pedere varis olmak gayrimeşru mudur? Hâlbuki bir adama zengin denildiği zaman mahzuz[1840] oluyor da "mirasyedi" denildiği zaman bilakis mütereddit kalır. Şuracıkta bir hikmet-i azime vardır. Onun üzerinde biraz tamik-i nazar[1841] iktiza eder.

1836 bed-tıynet: kötü yaratılışlı

1837 agniyâ-yı şâkirîn: şükreden zenginler

1838 fukarâ-yı sâbirîn: sabırlı fakirler

1839 istihfâf-kârâne: hafifseyerek, küçük görerek, küçümseyerek

1840 mahzûz: hazzetmiş, hoşlanmış

1841 ta'mîk-i nazar: bakışı derinleştirme

"Zengin" semere-i mesaisi olarak temessül[1842] etmiş olandır. Geçinebilmek derecesindeki bir muvaffakıyet bile insan için şayan-ı şükür ve iftihar[1843] ve muvaffakıyat-ı azimeden[1844] iken, bir de geçindikten maada[1845] fazla müktesebatı ile temevvül[1846] dahi eylemek daha büyük muvaffakıyet addolunmaz mı? Ya "büyük adam" diye muvaffakıyet-i kesire-i mütetabia[1847] sahibine denilmez mi? Öyle ise zengin olmak, hükümde, hakikatte büyüklük müteradifiymiş[1848] de onun için zenginlik mahzuziyeti[1849] iftiharı müstelzim olunur.

Mirasyedi öyle midir? Pederinin malına varis olmuş. Bir sırr-ı hilkat, kendisini o pedere ferzend ve o mala namzet etmiş[1850]. Ama o malın cemini temin eyleyen muvaffakıyat büyüklüğü dahi beraberce intikal etmemiş olur da pederinin bunca mesai-i muvaffakane[1851] ile topladığı malı, o çocuk, muhafazaya bile muvaffak olamayarak, nice israfat ile itlafa[1852] namzet bulunur ise şüphe yoktur ki "mirasyedi" unvanından müteessir, müteellim[1853] olmalıdır.

Ama o çocukta dahi pederinin muvaffakıyatına da veraset iktidarı varmış. Öyle ise mirasyediliğin mucip olacağı muhakkak bulunan iflastan hiçbir endişe edilemez. Nasıl ki bu hakikati bundan evvel şerh ve izah eylemiştik.

Seyyit Mehmet Numan ile bir günkü mülakatımız Refet Bey hakkında bir muhavere[1854] ve musahabeyle[1855] geçti. Demişti ki:

1842 temessül: cisimlenme
1843 şâyân-ı şükr ve iftihâr: şükretmeye ve iftihar etmeye layık
1844 muvaffâkıyât-ı 'azîme: büyük başarılar
1845 ma'ada: -den başka
1846 temevvül: mal edinme
1847 muvaffâkıyet-i kesîre-i mütetâbi'a: birbiri ardınca gelen, peyderpey olan
1848 müterâdif: birbirine bağlı olan, eş anlamlı
1849 mahzûziyet: zevklilik
1850 namzet etmek: aday etmek
1851 mesâ'i-i muvaffakâne: başarılı mesai
1852 itlâf: telef etme, öldürme
1853 müte'ellim: elemlenen, içi sızlayan
1854 muhâvere: karşılıklı konuşma
1855 musâhabe: görüşme, konuşma

—Bana ilk yazdığınız tezkirede Refet Bey ile muarefenizden[1856] bahseyliyordunuz. O muarefeniz eski bir muarefe midir?

Bende bilaihtiyar bir tebessüm peyda oldu. Dedim ki:

—Neden sordunuz?

—Aranızda bir müşabehet[1857] ve münasebet göremedim de ondan. Ha! Eğer muarefeniz eskice bir şey ise gençlik hevesatı, aranızda böyle bir münasebet peyda edebilmiştir diyebilirim.

—Ben, gençlik hevesatını külliyen terk ettiğim zaman zannederim ki Refet, henüz o hevesata başlayabilmek için sabavetten[1858] çıkamamıştı.

Kendisiyle muarefem yenidir. Çent haftalık bir şey.

—Fakat Refet hâlâ Beyoğlu'na müdavimdir.

—Evet, ama o müdavemette bir tehlike görülemez zannederim. Eski hâline nispetle pek kâmilane addolunabilecek şeylerdendir.

—Tehlike görünebilmesine mahâl kalmadı ki tehlike aransın. Babasından kalanı yedi bitirdi. Şimdi kendi kazancıyla, hatta dediğiniz gibi, gerçekten kâmilane bir maişette bulunuyor. Kazanabiliyor ya. Varsın israf etsin. Bence asıl hikmet ve ehemmiyet kazanabilmektedir. Kazanabilen, israf etmeye dahi muktedir olabilir. Öyle değil mi?

—Pek doğru söylüyorsunuz efendim. Babasının kazandığını yiyen onu bitirmeyince, o sefahatten, o israftan mümkün değil kendini alamaz.

Kendi kazandığını yiyen elbet bir gün gelecek, ettiği israfa acıyacaktır. Kazancın güçlüğü onun nazar-ı hikmetini açarak sarfta ve bahusus serefte[1859] dahi güçlük iltizamı lazım geleceğini kendisine anlatacaktır. Hem teyakkuzun Re-

1856 mu'ârefe: bilişme, tanışma

1857 müşâbehet: benzeyiş, benzeme

1858 sabâvet: çocukluk

1859 seref: gereksiz yere harcama

fet'e vukua gelmeye başladığını da görüyorum. Şüphem yoktur ki bu eser-i lutf-ı terbiyenizdir.

Pir-i Mısri gülümsedi ama gülümsemesi şu son mütalaamı tasdik yolunda değil idi. Dedi ki:

—Hayır oğlum, hayır. Ben gençlere yiyip içme, gülüp oynama düşüp kalkma, bu vadilerde israf etme diye hiçbir nasihat vermem. Tesiri olmaz ki vereyim. Gençlere bu yoldaki vaaz ve nasihati tekrar ve teksir etmek kendini onlar nazarında gevezeliğe mahkûm etmeye müncer[1860] olur. Dinlemeyecekleri, kabul etmeyecekleri sözleri neden söylemeli? Asıl sözü kemal-i meftuniyetle[1861] dinleyecekleri şeylere dair söylemeli. Bendeki res-i hikmeti[1862] artık anladınız ya? Mümkün mertebe kolayca ve çokça para kazanmanın yolunu öğrenecek sözler söylemeli. Benim, Refet'e söylediğim sözler Odessa ve Vama tarikiyle Rusya ve Avrupa'ya turfanda mahsulat gönderir ise henüz açılmış olan bu tarik-i ticaretten kendi de para kazanıp, bana da para kazandıracağını talimden ibarettir.

—Bunu bana hikâye eyledi.

—Ya. Hikâye etti mi?

—Evet. Hem de pek ziyade hüsn-i kabul ve tam tavrıyla hikâye etti. Bu delalet ve irşadınızdan pek müteşekkir pek minnettardır.

—Bu da benim için pek büyük bir müjdedir.

Zaten bunu ben de hissediyor idim. Bir saat bile vazifesinden gaybubet[1863] etmemesi, işine muhabbetini, aşkını, sevdasını ispat eder. İşte bu sevda bir gencin adam olmasını temine kâfi alayimdendir[1864]. Varsın sefahat etmiş olsun. Varsın hâlâ ediyor bulunsun. Bu sevda ticaretinin, kesbinin[1865] terakkisine mü-

1860 müncerr: bir tarafa çekilip sürüklenen

1861 kemâl-i meftûniyet: tutkunluğun olgunluğu

1862 re's-i hikmet: bilgeliğin başı

1863 gaybûbet: kaybolma, yokluk, bulunmayış

1864 alâ'im: nişanlar, belgeler

1865 kesb: çalışıp kazanma

tenasiben arta arta sair merakların kâffesine galebe edecektir. Hem kendine hem halka nafi[1866] bir adam olmasına elbette müncerr[1867] olacaktır.

Seyyit Mehmet Numan'ın şu "turfandacılık" diye badi-i umurda[1868] şayan-ı istihfaf[1869] görülen, ticareti yeniden icat etmiş olduğunu bilir misiniz? Ama bu icadı Refet'le başlamış değildir. Ondan evveli, başkalarıyla da başlayıp, sonradan Refet'e havale etmiştir. Seyyit Mehmet Numan'a gelinceye kadar bu tarik-i ticaret keşfolunamamıştı. Tarik yoktu ki bu ticaret dahi icat olunabilsin. Rusya vapurlarının terakki-i intizamı, Varna şimendiferinin inşasıyla Romanya yollarının da ona iltisakı[1870] Seyyit Mehmet Numan'da bu icat fikrini peyda eyledi.

Evet! Bu da bir icattır. Yalnız bu değil, ticaret âleminde her şey icattır. Yeniden yeniye kâr temin edecek şeyler icat olunamaz ise zaten malum ve maruf olan şeyler pek büyük temettu[1871] temin edemezler. Zira gözü açık, fikri uyanık olan sair bin erbab-ı ticaret o şey üzerine hücum edivererek tabii ve zaruri olan rekabet dahi onun temettunu azalta azalta zarar ile kâr arasındaki farkı hemen mertebe-i tesaviye[1872] vardırır.

Ah! Ticaret, insanda ne güzel uyanıklığı mucip bir meşguliyettir. En küçük bir muvaffakıyet, kendi kumandasındaki askerle bir muzafferiyet kazanan kumandanın aldığı lezzet kadar lezaiz-i vicdaniyeyi mucip olur.

Seyyit Mehmet Numan biraz da Refet'in pederinden bahsetti. Pek iyi bir adam olduğunu tavsiften sonra, yalnız iltizamcılığa[1873] ziyade koyulmuş bulunduğunu beğenemiyor idi. Onun nazarında iltizamcılık bir nevi kumarbazlıkmış. Mültezimlerin[1874] zekâveti[1875] bir servet-i gayr-i mevcudeyi vücuda getirmeye

---

1866 nâfi: menfaatli, yararlı
1867 müncerr: neticelenen
1868 bâdi'-i umur: işin başı
1869 şâyân-ı istihfâf: hafifsemeye yakışır
1870 iltisâk: birleşme
1871 temettu': kazanç, kâr
1872 mertebe-i tesâvi: bir ve eşit olma mertebesi
1873 iltizâm: kendi için lüzumlu sayma
1874 mültezim: lüzumlu sayılan
1875 zekâvet: zeyreklik, uyanıklık

münsarif[1876] olamazmış. Belki, sair erbab-ı mesainin[1877] istihsal[1878] eyledikleri servet-i mahsuleden kendileri, hakkından ziyade hisse almaya, yani fukara-yı erbab-ı ziraati[1879] ızrar[1880] ile müstefid, mütemetti[1881] olmaya munsarıf[1882] olurmuş. Koca hâkim Adam Smith'ten ders-i hikmet mi aldın?

Evet! Başkalarının hâsıl ettiği şeye hissedar olmak hususunda asarını gösteren zekâvete "zekâvet" dememeli. Adeta "şeytanet" demeli. Hakikaten kumarbazın şeytaneti gibi: Asıl zekâvet ise ammenin nefine[1883] muvafık olarak esbab-ı bahtiyariyi kolaylatmak, çoğaltmak cihetinde asar-ı muvaffakıyyetini gösteren meleke-i celiledir[1884].

Refet'in babası hakkında yalnız şu mültezimlikten başka beğenemeyecek bir şey bulamayan Seyyit Mehmet Numan, o adamın sair ahvalini ziyadesiyle medih ve sena eyledi. Gönlü doğru, cömert, cesur, zeki, çalışkan bir merd-i mükemmel olduğunu anlattı. Dedim ki:

—Tamam! İşte, Refet dahi babasından bu evsafa mükemmelen varis olmuştur. Babasından, kendisine intikal eden miras-ı gayr-i makbul iltizamcılık yüzünden kazanılan paraymış. O da sefahat ve israf yolunda elden çıkmış gitmiş. Refet dahi nevama[1885] tetahhur[1886] eylemiş.

—Evet! Öyle olmuş. O servet-i azime, geldiği yoldan dönüp gitmiş. Hatta Refet'in, kendinden büyük iki hemşiresi dahi bulunup, bunlardan büyüğü, daha babası Bedreddin Bey'in, hâl-i hayatında iken doktor miralaylarından bir zata verilmişti. Bedreddin Bey bu kıza bir hayli cihaz vermiş ise de kocası, alacağı karıyı servet ve samanına göre intihap eyleyen kocalardan olmayıp,

---

1876 munsarif: geri dönen
1877 erbâb-ı mesâ'i: çalışma erbabı
1878 istihsâl: üretme
1879 fukarâ-yı erbâb-ı zirâ'at: ziraatle uğraşanların fakirleri
1880 ızrâr: birine zarar verme, birini zarara sokma
1881 mütemetti': kâr eden, kazanan
1882 munsarıf: geri dönen
1883 nef': menfaat, çıkar
1884 meleke-i celîle: yüce beceri
1885 nevâ: ses
1886 tetahhur: temizlenme

mahza[1887] kızın kendisi için aldığından bu kız bahtiyar olmuş ama asıl sebeb-i bahtiyarisi Bedreddin'in vefatından sonra, hissesine isabet eyleyen miras olmamış, kız, ondan evvel de bahtiyar idi. Mirasın tezyin-i bahtiyarı hususunda da hiçbir tesiri görülememiştir. İkinci kızı, Bedreddin Bey'in vefatından sonra tezvic eyledik[1888]. Kocası müdürlüklerde, kaymakamlıklarda gezer bir adam idi. Bir zengin karı aldıktan sonra memuriyeti de terk ederek, mirasyediliğe vurup, iltizam parasından, fukara hakkından biriken servet ona da hayır etmedi. Şimdi bu kızların ikisi de dışarıdadır. Fakat tabibin karısı hâlâ bahtiyar, kaymakamın karısı hâlâ bedbaht!

Refet'in müstakbeli hakkında da ihtiyarın ümit ve mütalaasını[1889] öğrenmek istedim. Lakin bu arzu tamamıyla husule gelemedi. Zira Seyyit Mehmet Numan dedi ki:

—Bir adamın müstakbeli hakkında ne hüküm verilebilir? Sevabık[1890] ahvaline nazaran hâl-i hazırı vakıa Refet için istikbalce dahi büyük ümitler verdirir ise de müstakbel denilen şey hafayayı[1891] cami bulunduğundan müstakbelin vürud-ı katisine[1892] kadar onu keşfe insan kudret peyda edemez.

Seyyit Mehmet Numan'ın bir hayli çocuğu olmuş. Hayfa ki hiçbirisi yaşamamış. Nihayet en son izdivaç eylediği bir kadından, bir kızcağızı dünyaya gelerek, bizim şu mülakatımızın vukuu esnalarında on yedi yaşına kadar gelmiş ise de o da pek cılız, pek hastalıklı bir şeydir.

Seyyit Mehmet Numan âlemince bu kıza dair bir hâl vaki olmuştur ki bir ciheti ihtiyarın hususiyatını bize daha ziyade tefhime[1893] ve diğer ciheti bu hikâyemize ait olan en mühim zevattan birisini daha etraflı tarife yardım edeceğinden, fıkra-i mezkûreyi[1894] de karilerimize tarif lazım gelmiştir.

1887 mahzâ: ancak, yalnız, tek, sade
1888 tezvîc eylemek: evlendirmek
1889 mütâla'a: irdeleme
1890 sevâbık: geçmiş şeyler, geçmiş hâller
1891 hafayâ: gizli işler
1892 vürûd-ı katî: kesin geliş, varış
1893 tefhîm: anlatma, anlatılma, bildirme
1894 fıkra-i mezkûre: adı geçen fıkra

İktiza eden yerleri biraz bast[1895] ve temhid[1896] edilecek olsa başlı başına bir müstakil roman teşkil edebilecek olan bu fıkrada mecmu ahval hükmünü alan kızın ismi Feride'dir.

Validesi güzelce bir Çerkes ise de Feride babasına çekmiş olduğundan, çehresinin şekl-i umumisi adeta bir Mısridir. Esmerce ten, kara gözler, yassıca burun, irice dudaklarla Mısriler miyanında bayağı güzeller bulunabilir ise de bu hüsün, bu cemal bir ressamın nazar-ı ehemmiyyetini celp edebilecek sanatkârane güzelliklerden olmayıp, gayeti sebük-ruh[1897] olan Mısır güzelleri fevkalhat[1898] işvebazlıklarıyla celb-i nazar-ı rağbet edebilirler.

Hâsılı Feride güzel değildir. Çirkin bir şeydir. Bu malumatı kendisinden aldığım Refet'in tarifine göre zayıf hâli ve babasının bir taneciği olmak hasebiyle talim ve terbiye için de hiç tazyik olunmamıştır.

Antuvan Kolariyo'nun zevcesi Novart'in zevc-i meşruundan maada bir kudret-i tevlidiyye ile doğurmuş olduğunu bundan evvel öğrendiğimiz ve Refet'i Seyyit Mehmet Numan ile barıştırmakta suret-i tavassutunu da Siranuş'un hikâyesinden anladığımız Karnik, bir gün efendisinin huzuruna gelerek mukaddimat-ı lazimeyi bast ve temhitten[1899] sonra ihtida[1900] arzusunda bulunduğunu söylemiş. Seyyit Mehmet Numan, o parlak gözlerini, Karnik'in gözleri içine dikerek:

—İhtida mı? Gerçek mi söylüyorsun. Deyince, Karnik'e havf gibi bir hâl gelerek tavr-ı mütereddidane ile:

—Evet efendim! Müsaade buyurur iseniz ihtida etmek istiyorum demiş. İhtida için müsaade talebi müdekkik[1901] ihtiyarı biraz güldürmüş. Demiş ki:

1895 bast: yayma, açma
1896 temhîd: yayma, döşetme
1897 sebük-ruh: hafif ruh
1898 fevka'l-hadd: sınırsız, sonsuz
1899 temhîd: döşeme, yayma, düzeltme
1900 ihtidâ: hilekârlık, hilecilik
1901 müdekkik: dikkatle araştıran

—Müsaade istiyorsun ha? Öyle ise istediğin müsaadeyi vermezden evvel anlamalıyım ki Müslümanlık ile Hristiyanlık beyninde ne fark gördün de birini diğerine feda yahut birini diğerine tercih etmek istiyorsun?

Karnik şaşalamış. Vereceği cevabı derhâl tedarik edemeyerek:

—Rüyasını ettim, şeyde gördüğümde hak din şey ise de...

Gibi müphemat ile ezilip büzülmeye, yutkunup tıkanmaya başlayınca Seyyit Mehmet Numan, tavrındaki alayım-ı ciddiyyeti arttırarak demiş ki:

—Oğlum! İhtida denilen şey hiçbir kimseden müsaade istihsaliyle vuku bulmaz. İnsan, kendi kendine ihtida eder. Bir insanın vahit ve zülcelal Hak Teâla'ya ve onun Nebi-i zişanına imanı müsaadeye filana talik edilemez. O bir nurdur ki bizim tabirimizce Bezm-i elestte[1902] fanus-ı kalbimiz içinde ikat[1903] edilmiştir. Bezm-i elest ne olduğunu bilir misin?

—Şey efendim. Sayenizde öğrenirim efendim.

—İnşallah, inşallah. Fakat o nur ile mazhar-ı hidayet olan insan öyle vaftiz, tamid[1904] filan gibi merasime hacet kalmaksızın kabul-ı İslam eder de hükümetçe edilecek muamele dahi onun ihtidası resmen tanımaktan ibaret kalır.

—İşte, artık her hususta olduğu gibi bu bapta dahi bendenizden babalığınızı diriğ etmemenizi rica ederim.

—Onu kimden diriğ etmişim ki senden diriğ edeyim fakat işin bence asıl düşünülecek, asıl ehemmiyet verilecek ciheti bu değildir. Karnik, bilirsin ki seni bazı arkadaşlarından ziyade severim. Zekâvetli şeysin, çalışkan şeysin.

—Teveccühünüze, emniyetinize teşekkürler ederim efendim.

—Teveccühümü, emniyetimi sen de bildiğin için benim yanımda mümkün olabilen terfiinin mertebe-i balasına varmak istersin, değil mi?

1902 bezm-i elest: elest meclisi

1903 îkâd: ateş yakmak

1904 ta'mid: vaftiz etme

—Ona şüphe mi ister efendim. Anam da sizsiniz, babam da. Allah bu kapıdan başka kapı göstermesin.

Karnik bu sözleri daha ziyadesine imkân verilemeyecek derecelerdeki tavr-ı ciddiyetle söylüyor idi ise de Seyyit Mehmet Numan, ettiği mukabeleleri öyle bir tavr-ı tebessüm ile dermiyan[1905] ediyor idi ki karşısında Karnik'ten başka bir ehl-i dikkat bulunsa idi bu tebessümlerin içinde bir de istihza rengini görebilir idi. Karnik bundan aciz kalarak, bilakis efendisinin beşaşetini[1906] ihtidasından husule gelen mahzuziyet eseridir zannıyla seviniyor idi.

Seyyit Mehmet Numan, Karnik'in son teminatına daha ziyade mahzuziyetle mukabele ediyormuş gibi davranarak dedi ki:

—Aferin oğlum. İşte böyle olmalı. Kapı da budur, halkası da budur diye ezdil ü can sıdk ve istikametle çalışanlar, şüphe yok ki bahtiyar olurlar. O kapıda mümkün olabilecek terakkinin mertebe-i kemalini de arzu eylemeye hak kazanırlar. Mesela efendisine damat olmak mertebesi.

Karnik bir aralık kıpkırmızı kesilerek saçları içinden doğru tereşşuh[1907] edegelen bir kaynar ter alnını da şakaklarını da istila eyledi. Fakat olanca kuvvetiyle cebr-i nefs eyliyor idi. Evvelkiden ziyade yutkunarak, mutkunarak tevazuunu irae[1908] ve ispata başladı ise de Seyyit Mehmet Numan daha beşuşane[1909], daha mahzuzane bir tavırla:

—Sıkılma oğlum! Doğru söyle! Meseldir ki "Müslüman dini aşikâre olur." derler. Mademki ihtidaya[1910] niyet eyledin bu nûr-ı sadakat kalbinde şaşa-nisar[1911] olmuş demektir.

1905 der-miyân: ortada
1906 beşâşet: güleryüzlülük
1907 tereşşuh: sızma
1908 irâ'e: gösterme, tayin etme
1909 beşûş: güleryüzlüce
1910 ihtidâ: hilekârlık
1911 şa'şa'a-nisâr: şaşaa saçan

Diye, herifin önüne dökülünce, artık Karnik'te ketm-i amale iktidar kalmadı.

Fakat Karnik'i de avanaklardan zannetmemeli. Öyle birdenbire yıkılıp, her şeyi ikrar ediverir mi ya? Minnettarane ve mahcubane bir tavırla gözlerini yere eğerek:

—Ben emelimi o kadar derecat-ı balaya[1912] vardıramam fakat efendim beni hangi lutfa layık görür ise mahaza[1913] kendi fazıl ve ihsanıdır diye ifa-yı hakk-ı teşekküründe[1914] kusur etmemeye çalışırım. Her veçhile efendime teslimim.

Demiş idi. Bunun üzerine Seyyit Mehmet Numan'ın evvelki beşaşeti, mahzuziyeti manidar bir dürüstiye mütehavvil[1915] oldu. Tabına epeyce gazap müstevli olduğu gerek gözlerinin parlamasından, gerek sedasının titremesinden anlaşılıyor idi. Mahaza söyleyeceği sözleri hâlimane[1916], nasihane, mürşidane[1917] bir tavırla söylemeye cebr-i nefs ederek dedi ki:

—Oğlum! Sen şimdi ihtida[1918] etsen değil a, anadan babadan Müslüman doğmuş olsan bile benim kızımı alamazsın.

Vay Karnik'teki bozgunluk! Herifçeğiz yıldırımla vurulmuşa döndü. Elinden gelse hemen dönüp kapıdan dışarıya fırlayacak ise de muktedir olabiliyor mu? Seyyit Numan sözün arkasını kesiyor mu? Diyor ki:

—Evvela benim kızım kocaya verilecek hâlde değildir. Zayıftır. Hastalıklıdır. Öyle olduğu içindir ki talim ve terbiye dahi görmemiştir. Karılığa, kocalığa dair onda bir fikir bile yoktur. Hüsn-i tabiiye de malik değildir. Bir erkeğin tezevvüç edeceği karıdan bekleyebileceği ahvalin hiçbirisi kızımda yoktur. O hâlde sen, kızımda beğenebilecek ne buldun ki bu hevese düştün?

1912 derecât-ı bâlâ: yüksekliğin derecesi

1913 mâhazâ: bununla birlikte

1914 ifâ-yı hakk-ı teşekkür: teşekkür hakkını ödeme

1915 mütehavvil: kararsız

1916 hâlimâne: yumuşak surette, yumuşakça

1917 mürşidâne: mürşit olan kimseye yakışır şekilde

1918 ihtidâ: hidayete ermek, delalet ve irşadı kabul edip doğru yola girmek

—...................................

—Ne susuyorsun? Söyle, söyle bakayım, neden korkuyorsun?

Zavallı Karnik neyi söylesin? Söyleyebileceği şeylerin kâffesini şeytan ihtiyar biliyor. Hatta bildiğini söylemekten de çekinmiyor. İşte diyor ki:

—O hâlde kızımda beğenebilecek bir şey var ise o da bir zengin babanın kızı olmaktan ibaret kalıyor. Değil mi? Baba yetmişlik. Kız pek çelimsiz. Pek zayıf. Validesi henüz Türkçesi kaht[1919] bir Çerkes. Ha? Baron Karnik. Hesap pek etraflı. Öyle değil mi? Kayınpederin bir ayağı çukurda, kızın iki ayağı birden. Çünkü bu kadar çelimsiz, kansız, cansız bir kızı biraz da ziyadece muhibbane[1920], harisane[1921] bir maişet, çarçabuk verem döşeğine düşürüp öteki dünyaya gönderiverir değil mi a ahbar?

Ey, artık Karnik için sebat ve mukavemete imkân kaldı mı ya? Korkusundan dudağı çatlayıp, dizlerinin bağı çözülerek, yıkılsın kalsın mı?

Hayır! Bir cüret daha ederek yıkılıp gitmeye tercih eyledi.

Refet bu hikâyeyi bana şöyle ananesiyle hikâye edinceye kadar, güya hikâyenin yalnız bu derecesi bir roman teşkiline layık ve nazarı taaccüp ve hayreti celbe müstahak değilmiş de pek sade pek tabii şeylerdenmiş gibi anlattıktan sonra:

—Birader. İşin daha garibini bundan sonra dinle.

Mukaddimesiyle dedi ki:

—Karnik, Seyyit'in huzurundan çıktıktan sonra mağazada da dikiş tutturamayarak kaybolmuş, gitmişti. O akşam Seyyit beni çağırdı. Dedi ki: "Oğlum! Bu akşam Beyoğlu'na git. Ağabey miydi? Neydi? Haniya o seninki? Onu bul."

Ben —Vay! Haberdar ha?

1919 kaht: kıt

1920 muhibbâne: dostça

1921 harîsâne: hırslıcasına

Refet —Yalnız bundan mı haberdar, a birader? Dinlesen a! Lakin o zaman benim yerinde olmalı idin de bu sözlerin asıl Seyyit'in ağzından işitmeli idin. O zaman yüreğin gümbür gümbür nasıl çarptığını da ben seyretmeli idim. Dedi ki: "Seninkiyi bul. Söyle ki, o da Karnik'i bulsun. Ona haber versin ki kızımı Karnik'ten diriğ edişim, bana teklif eylediği ihtidayı[1922] ciddi görmeyişimden dolayı değildir.

İhtimal ki Karnik sözün doğrusunu bana söylüyor idi de Siranuş'a söylediği sözler yalan idi. İhtimal ki Siranuş'a söylediği sözler doğru idi de yalanı bana söylüyor idi. Herhâlde iki sözünden birisi yalan ve iki tarafa ettiği muameleden birisi özür ve hıyanetti.

Ben —Vay! Siranuş'u da biliyormuş ha?

Refet —Hem de henüz benim bilmediğim bir zamanda.

Ben —Ay, sen o zaman Siranuş'u bilmiyor mu idin?

Refet —Hayır.

Ben —Acayip. O haşarılık âlemlerinde görmemiş idik?

Refet —Siranuş, benim gezip tozduğum âlemlere duçar olacak mahlûklardan değildir ki bir yerde rast getirip görebileyim.

Ben —Deme Allah'ı seversen Refet.

Vakıa bundan evvel gerek Refet ve gerek Siranuş, kendisi bana bir hayli malumat vermişler idi. Fakat malumat-ı mezkûra[1923] ekseriyetle Karnik vakayine[1924] dair olup birazı da bu kızın suret-i neşetine[1925] filanına dair idi. Malumatın o cihetini de şimdi, şu münasebetle ikmal eyledi ise de bence henüz karilerime hikâye edecek sıra gelmiş değildir. Bu ahval-i garibenin sırasını bozmamak ve letafetini kaçırmamak için hikâyenin her ciheti hakkında kararlaştırdığım sırayı, tertibi yine bozmayacağım.

1922 ihtidâ: hilekârlık

1923 mâ'lûmât-ı mezkûra: zikredilen, bahsedilen bilgi

1924 vekâyi': olaylar

1925 sûret-i neşet: meydana gelme, oluşma sureti

Refet, Seyyit Mehmet Numan'ın kendisine verdiği talimatı şu veçhile hikâyede devam eyledi. Dedi ki:

—Bundan maada Seyyit yine Agavni vasıtasıyla Karnik'e tebliğ olunmak üzere bana dedi ki: "İşin neticesi, Karnik'in meyli Siranuş'ta olmaktır. Siranuş yüzünden kendisine tertip eylediği maişet-i bahtiyaraneyi[1926] itmam[1927] için bir de bana damat olmayı zihninde tasarlamıştır. İhtidayı[1928] da bunun için tertip etmiştir. Gerek ben sağ kalayım, gerek vefat edeyim. Benim servetimle ve zavallı hasta kızcağızımın makhuriyetiyle[1929] Siranuş'un bezminde keyif çatmayı kurmuştur. Bununla beraber o heveskâr delikanlıya buğzetmek[1930] de istemiyorum. Benden babalık, efendilik istedi. Diriğ etmeyeceğim. Mülazemet-i âşıkanesinde bulunduğu Siranuş'la izdivaç eyler ise mükemmel bir düğün masrafını kendim verdikten maada[1931], yine hizmetimde kullanıp aylığını da arttıracağım. Zira elimde doğmamış ise de elimde büyümüştür. Şimdiye kadar hiçbir fenalığı da görülmemiştir. Bilakis yüzünden hayırlar görmüş, paralar kazanmış, yalnız şu son meselede şeytan onu iğfal eylemiş ise de Rahman benim imdadıma yetişmiştir. Anladın mı oğlum? Sana tevdi eylediğim şu memuriyet, gayet nazik ve insaniyetkârane bir memuriyettir. Sen de Karnik'i görecek olur isen tavr-ı husumetle telakki etme. Suret-i pederanede davranarak kendisine nasihat ver. Haydi, göreyim seni."

Ben —Koca Seyyit Numan.

Refet —Evet! Hakikaten kocaman.

Ben —Ey! Bu gerçekten nazik olan memuriyeti nasıl ifa ettin bakalım? Zira bu memuriyetin bir cihet-i nezaketi daha var. Yani Seyyit Mehmet Numan Karnik'in mükemmelen düğün masrafını vermeyi ve aylığını arttırmayı vadetmekle göstermiş ve anlatmış olacak ki kızını ondan diriğ etmesi, onu umduğu

---

1926 mâ'işet-i bahtiyârâne: mutlu şekilde geçinme

1927 itmâm: bitirme, tamamlama

1928 ihtidâ: başka bir dinden çıkıp Müslüman olma

1929 makhûr: kahrolmuş, mağlup olmuş

1930 buğz etmek: incitmek

1931 ma'ada: -den başka

paraya nailiyetten[1932] men için değildir. İstediği şey para ise işte onu diriğ etmiyor. Bu nazik memuriyeti hüsn-i ifa edebilmek dahi umur-ı müşkiledendir[1933].

Refet —Ayniyle efendimin tarif eylediği yolda ifa ettim. Gittim. Agavni"yi buldum. Tebliğ edilecek şeyleri tebliğ ettim. "Zavallı Siranuş" diye hayıflandı.

Ben —Seyyit Mehmet Numan'a yahut kızı Feride'ye hayıflanmadı mı?

Refet —Bunu ben de sormuştum. "Feride'yi koruyacak o kadar zeki ve âkil bir peder var. Asıl acınacak Siranuş'tur." cevabını verdi. Ben alıklaştım. Zira Siranuş'la Karnik arasındaki münasebeti bilmiyor idim. Hiç de bilmiyor değil. Karnik bir kızın arkasında dolaşıyor diye kulağıma çalınmıştı ise de o kız kimdir? Kimin nesidir? Nasıl şeydir? Öğrenmeye merak bile etmemiştim.

Ben —Sonra öğrendin. Öğrendin de şaşa mı kaldın.

Refet —O cüret daha sonraları vukua geldi. İlk öğrendiğim şey Karnik'in Siranuş'la pek ciddi iştigalinden ve adeta aralarında izdivaç vaadi verilip alındığından ibaretti. Agavni Madam C....'nin pansiyonundan çıktığı zaman Siranuş oraya yeni girmiş, henüz üç aylık bir şakirtmiş. Sonraları Karnik ile Siranuş arasında mülazemet-i âşıkane[1934] vukua geldikte, ehh iffet bir Ermeni familyası hanesinde ikamet eden Siranuş'la o da mülakat edip münasebet peyda etmiş. Hatta Karnik'in nesi olduğu pek de muin[1935] olamayan bu kadını Siranuş, Karnik'ten kıskanarak bir aralık yüz vermemek bile istemiş. Agavni, bu bapta teminat-ı katiye vererek oraya gelişi bilakis Karnik'le izdivacı meselesine bir suret vermek için, yine Karnik tarafından vuku bulan ricalara mebni[1936] idüğünü anlatmış ise de Agavni hakikaten zahirinden anlaşılamayacak derecelerde safvet-i derun sahibi bir kız olduğundan bu Karnik'in bazı hususiyyat-ı ahvalini Siranuş'tan ketm etmemiş.

1932 nâ'iliyyet: başarmışlık, ulaşmışlık

1933 umûr-ı müşkile: zor işler

1934 mülâzemet-i âşıkane: âşıkane biçimde bir yere veya kimseye sımsıkı bağlanma

1935 mu'in: iane eden, yardımcı

1936 mebnî: yapılmış, kurulmuş

Ben —Evet! İşin bu ciheti bana dahi hikâye olunmuştu ya! Karnik'in maddeten bir fenalığı mesmu[1937] değil ise de fezail-i ahlakiyyesi pek de mücerrep ve muhakkak olmadığını Agavni Siranuş'a söylemiş ise de zavallı Siranuş, bunu Karnik'i kendi gözünden düşürmek maksadına hamlederek inanmakta mütereddit kalmış imiş.

Refet —Nihayet birkaç mülakat ve müzakereden sonra Siranuş, Karnik'le izdivaca karar verir. Bu işte Agavni de ben de dâhil idim. Siranuş'un müverridi[1938] malumunuz olan bin iki yüz liralık kadar bir sermayesi vardır ki Mısır konsolidesine[1939] yatırılmıştır. Onun yedi sekiz liralık varidatı[1940] kızcağızın medar-ı taayyüşüdür[1941].

Ben —Zavallı Siranuş!

Refet —Ne kadar zavallı ya! Seyyit Mehmet Numan'a da müzakerenin suret-i cereyan ve devamından malumat veriliyor. Ha! Şunu unutmayalım ki işin biraz yoluna girmesini müteakip[1942] Karnik geldi. Seyyit'in ayaklarına kapanarak affına da mazhar oldu.

Ben —Evet, evet! Hatta on bin frank düğün masrafı namıyla bir de ihsana nail oldu. Değil mi? Beş yüz napolyon.

Refet —İşte, alt tarafını biliyorsun ya.

Evet! Alt tarafını biliyor idim. Daha evvelden öğrenmiştim. İşte öğrendiğimi, bildiğimi karilerime de arz edeyim:

Evvela şunu haber vermeliyim ki Seyyit Mehmet Numan'ın böyle beş yüz liraya birden ihsan edivermesi zenginlikte Rotsehild'e muadil olup da ol miktar parayı istisgar[1943] eylemesinden naşi değildir. Kendisi herhâlde ticaret erbabı

1937 mesmû': duyulan
1938 müverrid: getiren
1939 konsolide: vadesi uzatılan (borç)
1940 vâridât: ulaşan, yetişen, akla gelen
1941 medâr-ı ta'ayyüş: yaşama, geçinme vasıtası
1942 müte'âkib: takip ederek
1943 istisgâr: küçük görme, küçük sayma, küçümseme

ahz ve ita[1944] ile müştagil[1945] kâr uşağı bir adam olduğundan, şu beş yüz Fransız lirası Seyyit Mehmet Numan nazarında da büyücek mebaliğdendir[1946]. Fakat bu adam lüzum sahibi olmayan ve sebep ve hikmeti bulunmayan yerlere para sarf etmemekte ne kadar mutasarrıf ise ulüvv-i cenaba taallük[1947] eden ve kendi hikmetine tevafuk[1948] eyleyen yerlerde semahati[1949] de fevkaladedir.

Çocuk yaşından beri yanında bulunup da kendisine damat olmaya kadar heveslenmiş olan ve bu maksadına medar-ı vusul olmak için tebdil-i mezhebi göze aldıran bir Karnik'i Seyyit Mehmet Numan, makhuren[1950] tard[1951] ve def edemez idi. Herhâlde herifin hevesi gayr-i meşru değil a! Ama içinde makasıd-ı saire-i hafiye[1952] varmış ama diğer taraftan Siranuş namında bir kıza daha mülazemeti, maiyetinde istihdam olunan adamlar üzerinde nazar-ı tecessüsü[1953] parıl parıl parlayan Seyyit'in malumuymuş.

Varsın olsun. Seyyit cihan-dide[1954] bir adamdır. Teehhül[1955] eden delikanlılardan birtakımının metreslerine son veda, ta zifaf gecesi icra eylediklerini ve hele bazılarının "oruvar" (au revoir) veda takyidisiyle[1956] zifafa gittiklerini çok işitmiş, çok görmüş. Yalnız, böyle bir tertipteki hıyanet-i sahihadan[1957], kasd-ı sahihadan kendisini kurtarmak lüzum-ı herde-endişanesiyle[1958] Karnik'in, kendi kızından ümidini kesip, fakat istediği şeyi babalık, efendilik ise onu işte böyle bendegânından hiçbirisine yapamayacağı bir derece-i fevkaladede göstermiş.

1944 ahz ve itâ: alma ve verme

1945 müştagil: bir işle meşgul olan, uğraşan

1946 mebâliğ: meblalar

1947 ta'alluk: ilgisi bulunma, ilgisi olma, bağıntı, ilinti

1948 tevâfuk: uyma, uygun gelme

1949 semâhat: cömertlik

1950 makhûren: kahrolarak

1951 tard: kovmak, def etmek

1952 makâsıd-ı sâ'ire-i hâfiye: diğer gizli maksatlar

1953 nazar-ı tecessüs: gözetleyen bakış

1954 cihân-dîde: tecrübeli

1955 te'ehhül: evlenme

1956 takyîd: kayıt ve şartla bağlama

1957 hıyânet-i sahîha: gerçek hıyanet

1958 lüzûm-ı herde-endişâne: endişelerin tümünün gerekliliği

Aradaki vesait hep Agavni ve Refet ve bir de Seyyit Mehmet Numan ticarethanesinin en kadim, en mutemet memurlarından olan ihtiyar Petro Polo oldukları hâlde izdivaca karar verilerek, bir pazar günü nikâhları kıyılmak üzere bazı eşe dosta perşembe gününden davetnameler gönderilmiş. Yine o perşembe günü beş yüz Fransız altını Karnik'e teslim edilmiş. Ondan maada cumartesi akşamında Ermeni patrikhanesinden kaldırtılan ufacık bir çelik çekmece Agavni'nin odasına kadar gönderilip Karnik'e verilmiş ki açıldığı zaman derunundan çıkan Mısır konsolidelerini Agavni ve Refet ve Petro Polo ve hatta Siranuş dahi mevcut olduğu hâlde sayarak, Üzerlerine Karnik kendi kalemiyle birer birer kendi ismini de yazmış.

Her iş bitti ya? Ertesi pazar günü nikâh için huzuru lazım gelen zevat kilisede içtima etmişler. Ama Karnik yok. Ha şimdi gelecek. Ha şimdi gelecek. Ne gelen var, ne gelecek. Zira akşam olduğu hâlde Karnik yok.

Zavallı Siranuş'un iki gözü iki pınar. Zavallı Agavni'nin de iki gözü iki pınar.

Ya zavallı Refet'in?

Koca Refet! İçlerinde tedbirini şaşırmayan yalnız bir Refet olmuş. Hemen Beyoğlu mutasarrıflığına koşup vukuatı haber vermiş. Agavni'nin odasında Karnik'in birkaç fotoğrafya resmi bulunarak, icra edilecek taharriyat[1959] ve takibat-ı zabtiyede[1960] işe yaramaları için onları da mutasarrıflığa[1961] vermiş.

Badehu bir baş koşup keyfiyeti Seyyit'e haber vermiş. Seyyit bir kere derya-yı hayrete dalıp, onu girdapları, mevceleri[1962] içinde bir hayli yuvarlandıktan sonra başını kaldırarak sormuş ki:

—Oğlum. Karnik'in başka hangi kadınla münasebeti var idi?

1959 taharriyât: araştırma

1960 ta'kîbât-ı zabtiyye: elinden alma takibi

1961 mutasarrıflık: Osmanlı Dönemi'nde, tanzimat'tan sonra, Osmanlı yönetim örgütünde sancak yöneticiliği

1962 mevce: dalga

Refet işin bu cihetinden bilkülliye bihaber bulunduğunu ityan[1963] ve temin eylediği hâlde, Seyyit Numan mülzem[1964] olmayarak:

—Hayır hayır. Bu işin içinde bir karı daha bulunacak.

Diye inat etmiş. Refet'te sükûn ihtiyar ise hatırından geçen şeyleri kendi kendisine başını sallayarak tasdikle beraber Refet'e demiş ki:

—Şu anda Karnik ya şeytanların bile yerini bulamayacakları bir yerde, bir karıyla beraber ihtifa[1965] eylemiştir veyahut yine şu anda bu habis İstanbul'da bulunmayıp, yanında bir karı olduğu hâlde firardadır.

Refet'te hâlâ sükût. Hem de bir sükût-ı mütehayyirane[1966]. Hiçbir şeyden haberi yok ki bir şey söyleyebilsin. Hiçbir şeye imkân veremiyor ki hiç olmaz ise zannını, tahminini dermiyan[1967] eylesin.

İhtiyar ise hâlâ düşünüyor. Hem de derin derin düşünüyor. Pek derin düşünüyor.

Bir aralık derya-yı hayretten bir daha başkaldırarak sormuş ki:

Refet. Bu Siranuş denilen kız güzeldir. Değil mi?

Refet —Güzel, efendim.

—Pek mi güzel?

—Hakikaten pek güzel. Hem pek güzel, hem gayet terbiyeli, hem de...

—Ey? Hem de? Sözünü kesme.

—Pek de ırz ehli.

—Acayip. Irz ehli olduğunu neden biliyorsun?

1963 ityân: bildirme, ispat

1964 mülzem: susturulan, susturulmuş kimse

1965 ihtifâ: saklanma, gizlenme

1966 sükût-ı mütehayyirâne: şaşırmışçasına sessizlik

1967 der-miyân: ortada, arada

Refet bundan evvelki sözünü gayet mahcubane bir tavırla söyleyebilmişken Seyyit'in son suali üzerine ya bin kat daha mahcup olmak veyahut bir cüret-i küstahane ile def-i hicap eylemek mecburiyeti arasında muhayyir[1968] kalmış. Fakat filhâl[1969] ikinci ciheti tercih ederek demiş ki:

—Seyyit. Siz her şeyi biliyorsunuz. Bildiğiniz şeyleri de bize söyletmek istiyorsunuz. Emrinize inkıyat[1970] etmiş olmak için işte diyorum ki Siranuş'un pek de ırz ehli olduğunu bu haysiyyet-i celileyi bir kere kayıp eyledikten sonra tekrar ele geçirmek gayret-i mütahassiranesiyle[1971] ıslah-ı nefse[1972] cebr-i nefs eyleyen bir kadından işittiğim ve kendine katiyen emniyet dahi eylediğim için söylüyorum.

—Agavni'den değil mi?

—Evet efendim.

—Aferin. Doğru söylediğine teşekkür ederim, öyle ise bilmiş ol ki Karnik'in mağlup olduğu kadın ne güzeldir, ne terbiyeli, ne ehl-i ırz. Zira o melunun aradığı şeyler, bu faziletler olsa idi, kızımı almak için beni de iğfale[1973] çalışmaz idi ve Siranuş'u da ümidinin fevkinde bir nimet-i Hüda bilerek öper, başına kor idi.

—Siz zekisiniz Seyyit! Hakîmsiniz. Katiyen inanırım ki bu tahmininiz doğrudur.

Refet böyle söylemiş. Hakkı da varmış. Yani Seyyit Numan hakikati pek doğru olarak tahmin etmiş. Zira işin üzerinden bir hafta geçmeksizin Bulgaristan kapı kethüdalığı[1974] vasıtasıyla Varna'dan zaptiye nezaretine gelen bir telgrafname-i cevabide:

1968 muhayyir: hayret veren, hayrette bırakan

1969 fi'l-hâl: şimdi, hemen

1970 inkıyât: boyun eğmek

1971 gayret-i mütehassirâne: hasret çekercesine gayret etme

1972 ıslâh-ı nefs: nefsini iyileştirme

1973 igfâl: aldatma

1974 kethüdâ: Osmanlı Dönemi'nde, varsıl kimselerin ya da devlet büyüklerinin buyruğunda çalışan, onların birtakım işlerini gören kimse

"Fotoğrafya resmini gönderdiğiniz Ermeni, beraberinde yaşlıca bir şişman karı dahi olduğu hâlde tarihten üç gün mukaddem Rus pasaportuyla Varna iskelesine çıkıp Rusçuk'a giden sürat katarına binmiş olduğu, pasaport memurluğundan bildirilmiştir. Fotoğraf resmi derhâl Rusçuk polisine gönderildikte, bu adamın yine mahut karıyla birlikte, Rusçuk'ta eğlenmeksizin Gyorgovia'ya geçtiği cevabı alınmış."

Haberi ita olunduğu gibi, o zamanlar bu keyfiyet gazetelere dahi sermaye-i bahs ve makal[1975] olduğundan, bir sabah Beyoğlu'nun vasat hâlli Ermeni ahalisinden altmış yaşında ve hüsn-i hâl ile maruf bir adamcağız mutasarrıflık dairesine gelerek, mahut Karnik ile firar eden şişman karı, kendi karısı olduğunu ve bir haftadan beri gaybubet[1976] etmesiyle her tarafta taharri olunmuş ise de izi bulunamadığını ve o hain karının beş bin liralık kadar Fransız eshamını[1977] da bin beş yüz liralık mücevheratla beraber alıp götürdüğünü zavallı ihtiyar ağlayarak söylemiş ise de ticaretçe itibarına halel gelmemek için, bu musibetin ilan olunmayıp, ihfasını[1978] da rica etmiştir.

Nasıl? Seyyit Mehmet Numan'ın tahminine diyecek var mı? Yaşlıca ve şişman olduğunu Varna telgrafname-i cevabiyesinde gördüğümüz hain karının oldukça hatırı sayılır çirkinlerden bulunduğunu da kendisini tanıyanlardan istihbar eylemiş idik.

Beşeriyet işte böyledir. İnsan evladında bazı böyle hâller görülür ki cinnet-i sahihadan[1979] farkları pek azdır.

Yalnız Karnik'e şaşıp kalmayalım. Dostlarımızı, aşinalarımızı şöyle bir hatırdan geçirelim. İçlerinde bir haylisini görürüz ki, evinde barkında ırzıyla, edebiyle helalinden adeta ibadet nevinden esbab-ı safa ve bahtiyarisi[1980] mevcut ve mükemmel iken Beyoğlu'nun, hatta Galata'nın ne murdar yerlerinde sürünüyorlar. Namuslarını, haysiyetlerini, servet ve sıhhatlarıyla beraber ne yaman tehlikelere duçar ederler.

1975 sermâye-i bahs ve makâl: mevzu ve söz sermayesi

1976 gaybûbet: kaybolma

1977 eshâm: paylar, hisseler

1978 ihfâ: gizleme, saklama

1979 cinnet-i sahîha: gerçek cinnet

1980 bahtiyârî: mutluluk

İnsan için rüus-ı hikmetten[1981] birisi de kendini tanımaktır. "Kendini tanımak" denildiği zaman elindeki nimetin kadrini bilmek dahi o sözde dâhildir.

İnsan, şimdiye kadar geçmiş şeylerin ne iyiliğinden, ne fenalığından gelecek şeyler için bir hükm-i kati çıkaramaz. Nice yıllar sefalet içinde ser-gerdan olan bir bedbahtı görürsünüz ki bir nikbahtlık[1982] saati hulul edivererek[1983] bir nedamet-i katiyye[1984] ile sırma gümüşü gibi tetahhur[1985] ediverir. Diğer birini görürsünüz ki hüsn-i hâliyle enzar-ı üstühan-ı alemi[1986] kazanarak yaşayıp giderken, bir iğva-yı şeytandan[1987] tahlis-i nefse muvaffak olamayarak, geçmiş ömrünü de geleceğini de berbat eder gider.

Hakîm, işte bu ahval-i umumiyye-i beşeriyyeyi nazar-ı intikaddan[1988] uzak tutmayıp hele her şeyin akıbeti neye müncer[1989] olduğunu araştırandır. Akıbet-endiş[1990] olanlar görürler ki hiçbir şey cezasız kalmıyor. Su-i ahvalden[1991] nedamet-i sahiha ile afv-ı Rabbani'ye sığınan tövbekarlar mutlaka berhudar oluyorlar. Hüsn-i ahvalini ağva-yı nefsani[1992] ile tağyir[1993] edenler dahi elbette mücazat-ı layıkasını[1994] çekiyorlar. Herkes ceza-yı amelini buluyor. Zerre miskali[1995] hayır edenler hayır görüyor zerre miskali şer edenler şer görüyor, şerden necat dahi, ancak ezdil ü can nedametle afv-ı Rabbani'ye sığınmakta bulunabilir.

1981 rü'ûs-ı hikmet: hikmetin başındakiler
1982 nîk-baht: bahtı iyi
1983 hulûl etmek: gelip çatmak
1984 nedâmet-i kat'iyye: kesin pişmanlık
1985 tetahhur: temizlenme
1986 enzâr-ı üstühân-ı alem: yokluk kemiğinin bakışları
1987 iğvâ-yı şeytân: şeytanı baştan çıkarma
1988 nazar-ı intikâd: eleştiri bakışı
1989 müncerr: bir tarafa çekilip sürüklenen, sürülen, neticelenen
1990 âkıbet-endiş: geleceği için endişe edilen
1991 sû-i ahvâl: hâllerin iyiliği
1992 ağvâ-yı nefsânî: nefsi yanlışa en çok sapan
1993 tağyîr: başkalaştırma, değiştirme, bozma
1994 mücâzât-ı lâyıka: layık cezalar
1995 miskâl: ağırlık ölçüsü

Bu muhakemat-ı vaizaneyi[1996] bir kuru hikmet-perdazlıktan[1997] ibaret zannetmemeli. Ahval-i âlemin tetebbuunda[1998] müdavemet[1999] göstermeli ki hakayık-ı mezkurenin[2000] hakayık-ı katiyye[2001] ve maddiyyeden olduğu sübut bulunsun.

Biz hikâyemizde devam edelim. Karnik'in firarından sonra Seyyit Mehmet Numan Refet'i bir daha huzuruna çağırıp der ki:

—Evlat. Benim tarafımdan Siranuş'a gidip selam söyleyeceksin. Tesliyet[2002] için ne kadar söz söylemek lazım ise söyleyeceksin. Rica edeceksin ki Agavni'nin sakin olduğu haneye nakl-i mekân eylesin. Zaten bol para içinde yaşamaya alışmış sa'bü'l-maişe[2003] bir kadın değildir ki geçinmesinden korkulsun. Beni kendisine peder ve seni birader addeylesin. Hüda kerimdir. İhtimal ki Karnik'in kastı firara kadar değil idi de benim, kendisine gösterdiğim efendiliğin, babalığın ciddiyet-i katiyesine inanamayarak ve müstakbelini Siranuş'la bizim aramızda bulunmaktan ziyade, mahut ihtiyar şişman karının aguşunda emin görerek bu işi irtikâp eyledi[2004]. Bu hâlde kızcağızın sebeb-i felaketi ben sayılırım. Ettiğim fenalığı tazmine çalışacağım. Bakalım Hak Teâlâ ne gösterir.

Refet, zaten ihtiyarın benden ziyade hayran-ı hikmeti olmasıyla, her hakimane, alicenabane[2005] emirlerini nasıl hayranane ve dakika-sencane[2006] bir tavırla telakki eder ise bunu da öyle telakki eder. Kalkar, evvela Agavni'ye gidip keyfiyeti hikâye ve reyini istizah eder[2007]. Agavni, Seyyit'in maksat ve meram-ı sahihini anlayamayarak, müştebihane[2008] bir tavırla Refet'e:

1996 muhâkemât-ı vâ'izâne: konuşarak muhakeme etme, yargılama
1997 hikmet-perdâz: hikmet söyleyen
1998 tetebbu': bir şeyi etraflıca tetkik etme
1999 müdâvemet: devamlılık
2000 hakâyık-ı mezkûre: adı geçen gerçekler
2001 hakâyık-ı kat'iyye: kesin gerçekler
2002 tesliyyet: avutma, teselli verme
2003 sa'bü'l-mâ'işet: yaşamanın zorluğu
2004 irtikâb eylemek: beklemek, gözlemek
2005 âlîcenâbâne: iyilik edercesine
2006 dakika-sencâne: dakikaları sayarcasına
2007 istizâh: herhangi bir konuda açıklayıcı bilgi isteme
2008 müştebihâne: şüphe edercesine

—Refet. Sakın sızın Seyyit ömrünün sonunda gençleşmiş, dinçleşmiş olmasın.

Der ise de Refet, Seyyit Mehmet Numan'ın hüsn-i hâli öyle olur olmaz vesaves-i şeytaniyye[2009] ile mütezelzil[2010] olabilecek ahval-i haseneden[2011] bulunmadığına katiyen emin olduğundan:

—Aklını mı bozdun Agavni? Eğer Seyyit hakkında da böyle bir iştibah[2012] muhtemel ise artık insanlığımızdan hayâ ederek şu dünyadan vücudumuzun indifaı[2013] temennisinde bulunmalıyız.

Der. Maahaza Agavni'ye yine itminan-ı tam[2014] gelemez. Müvesvis[2015] kadın:

—Biz tesadüf etmedik ise de okuduğumuz romanlarda çok gördük. Böyle zengin ihtiyarların ..metres" demekten haya eyledikleri ve nev-ama evlad-ı maneviyyeleriymiş[2016] gibi görmek ve göstermek istedikleri gencecik, güzelce, körpecik birer kimseleri bulunur. Ekseriya da Amerika'da ve İngiltere'de görülür.

Diye, mülahazat-ı müstehziyanesinde[2017] biraz daha devam eylemişti. Nihayet Refet o müvesvis kızı sözle temin edemeyeceğini görerek, temin ve iknada devama da lüzum görmemiş. Agavni'ye:

—Biz, herhâlde bize tevdi olunan[2018] vazifeyi ifa edelim de kabul ve âdem-i kabulü Siranuş'un reyine kalsın.

Demiş. Kalkmışlar. Siranuş'un nezdine gitmişler.

2009 vesâves-i şeytâniyye: şeytanca vesveseler
2010 mütezelzil: titreyen, sarsılan
2011 ahvâl-i hasene: hayırlı, güzel hâller
2012 iştibâh: şüphe etmek
2013 indifâ': ortadan kalkma, baş gösterme
2014 itminân-ı tâmm: tam güvenme
2015 müvesvis: vesvese eden
2016 nev-âmâ evlâd-ı ma'neviyye: bir çeşit manevi evlat
2017 müstehziyâne: alay yollu
2018 tevdî' olmak: verme, bırakma

Bu kız için demincek “iki gözleri iki pınar” dememiş miydik? Hâlâ da öyle. Bahusus ki Siranuş hakkında öteden beri karilerimize verdiğimiz malumattan anlaşılmış olacağı veçhile bu kız kulub-ı kaviyye[2019] ve efkârı metine erbabından gereği gibi müteazzım[2020], mütekebbir bir şey olduğu hâlde iki gözü iki pınar.

Mazur değil mi? Kıt kanaat medar-ı taayyüş[2021] olabilecek sermayeciği elinden gitmiş. Şu ahval ve ahlakıyla kime boyun eğecek?

Siranuş’un hususiyyat-ı ahvali bize malum olduğu kadar karilerimize de malum olsa idi, şu anda bizim bu kızcağıza acıdığımız kadar, karilerimizin de acımaları lazım gelir idi.

Bazı ahvale göre yüzsüzlük arsızlık bir sermaye sayılır. Aç kalmamak emrinde arsızın o ahvalinden istifade ettiği olabilir. İzzetinefis sahibi vakurlar bu cihetçe daha ziyade acınmaya şayandırlar.

Gerek Agavni, gerek Refet, Seyyit Mehmet Numan tarafından tebliğ edecekleri şeyleri, nasıl tebliğ edebilmek hususunda mütehayyir kalarak, bir hayli zaman yüz yüze bakıştılar. Bu tereddütleri Siranuş’un merakını arttırdığı apaşikar görülmemiş olsa idi, belki hiç de ağızlarını açamayarak dönerler idi. Nihayet kızcağızın:

—Canım, Allah aşkına ne olmuş? Ne var.

Diye amana düşmesi üzerine hamil oldukları vediayı[2022] tevdi edebildiler. Siranuş, bunların sözlerine söz katmaksızın evvelinden sonuna kadar dinledi. Nihayet:

—Seyyit Mehmet Numan bana karşı hiçbir tazmine medyun ve mecbur olmadığı hâlde, beni sadakasına muhtaç görüyor demektir.

Dedi. Lakin bu mütalaasına Refet’le Agavni tarafından cevap verilemeyip, o yürekler acısı bedbaht kızcağız yine kendisi sözde devam eyleyerek:

2019 kulûb-ı kaviyye: yakıcı kalpler

2020 müte’azzım: büyüklük taslayan, mütekebbir

2021 medâr-ı ta’ayyüş: yaşama vesilesi

2022 vedî’a: emanet

—Evet. O kadar kerim bir zatın sadakasına arz-ı ihtiyaç edebilirim. O nankör, gaddara ettiği babalığın kadri bilinemedi ise bana ettiği babalığın kadri bilinecektir. Minneti çekilecek ve şükrü ifa olunacaktır.

Dedi. Koca Refet. O sahih-dil kızın bu nimetşinasane[2023] sözünden müteessir olarak ve gözleri dolarak ayağa kalkıp elini uzattı ve:

—Öyle ise kardeş olduk. Dedi. Siranuş ise:

—Bu dest-i kerem-peyvesti[2024] evvela, bana babalık teklif eden zat-ı muhteremin eline vekildir diye kabul ederek, müteakiben de bir..... bir karındaş elidir diye kabul ediyorum.

Dedi. Şu mecliste hazır olan üç zatın altı gözü şıpır şıpır yaş dökmeye başladılar ki bunları her kim görse idi, onların da gözleri yaşarır idi.

İşte mektep sokağındaki haneye Siranuş'un nakil edilmesi bu surette vukua gelmiştir. Gelin olmak emeliyle kızcağızın çamaşır ve elbisece her şeyi mükemmel olup, ihtiyacı yalnız sedd-i ramaka[2025] münhasır kaldığından idaresi Seyyit Mehmet Numan için hiç de tahammül-güdaz[2026] bir bar[2027] hükmünde değil idi. Refet masarifin muhasebe-i umumiyyesini gördüğü sırada, o zavallının da hesabını görüyor idi. Kuşluk ve akşamlık taamlarıyla oda kirası on bir, on iki liralık bir yekûn teşkil ediyor idi ki meblağ-ı mezkûr Seyyit Mehmet Numan için değil, Refet için bile büsbütün yılacak, altında ezilecek şeylerden addolunamaz. Çünkü Agavni'nin Refet'e hiç ihtiyacı ve Refet'in de bir tek valideden başka bakacak kimsesi yoktu.

Mademki idareden, geçinmekten bahsediyoruz, şunu da haber verelim ki bir hesap rüyetinde[2028] Siranuş yekûn masarife vukuf hasıl ettikte, bunu şimdiye kadar kendi hare edegeldiği miktardan zait görerek masarifçe tenkihat[2029] icrasını rey eylemişti de Refet:

2023 ni'met-şinâsâne: iyilik bilircesine
2024 dest-i kerem-peyvestî: cömertliğe kavuşma eli
2025 sedd-i ramak: ölmeyecek kadar şeyle geçinme
2026 tahammül-güdâz: tahammül eriten
2027 bâr: yük
2028 rü'yet: görme
2029 tenkîhât: ayıklamalar, seçmeler

—Bana verilen talimatın hududundan harice çıkıyoruz.

Diye, reddeylemişti. Hatta Siranuş tarafından:

—Ta hudut başına kadar varmak da mecburi değildir a. Bu haneden çıkmalıyız. Kendimize mahsus iki odalı bir hanecik tutmalıyız. Taamımızı kendimiz pişirmeliyiz. Bir kerimin sadakasıyla yaşadığım hâlde, evvelkiden ziyade bolluk içinde maişet-i kibaraneyi[2030] insafa yediremiyorum.

Demiş ise de Matmazel Agavni:

—İyi ama sen munsifane[2031] hareket edesin diye bizi de duçar-ı zillet[2032] etmeye hak kazanamazsın ya.

Mukabelesiyle reddetmiş olduğu gibi, Refet dahi Agavni'ye hak vererek:

—Bahusus ki o hâlde Seyyit Mehmet Numan'ın da emri haricine çıkmış olacağız. Ben Seyyit Mehmet Numan olsam, sizin tarafınızdan iltizam edilecek olan bu tedbiri kendi semahatime[2033] ve ulüvv-i cenabıma karşı bir hakaret addeder idim.

Deyince, artık Siranuş için teslimkârane bir sükût mecburiyeti gelmiştir.

Karilerime haber vermeliyim ki, romanımızın işbu aza-yı vakasıyla ben, muarefe peyda eylemiş olduğum zaman şu suret-i maişete verilen kararın üzerinden dört ay kadar zaman geçmişti. Hikâyenin bundan sonrasını nakilden evvel şu noksanı ikmal etmeliyim ki:

Karar-ı vaki dört aydır icra olunmakta bulunduğu hâlde, ne bir gün Seyyit Mehmet Numan Beyoğlu'na gelip mahmiyesini[2034] görmüştü, ne bir gün mahmiyesini İstanbul'a celp ederek görüşmüş idi.

2030 mâ'işet-i kibârâne: kibarca geçinme

2031 munsif: insaflı

2032 duçâr-ı zillet: düşkünlüğe yakalanmış

2033 semâhat: cömertlik, el açıklığı

2034 mahmiye: bir şeyi koruma, muhafaza ve himaye etme

Malum a, fikrinde şeytanet ciheti daima galebesini göstermekte bulunan Matmazel Agavni, o pir-i civanmerdin bu zavallı kızcağız hakkındaki eser-i semahatine hakikati veçhile mana veremeyerek, duçar-ı iştibah[2035] olmuştu. Dört aylık bir zaman kızın bu su-yı zannını[2036] gereği gibi tadil eyledi ise de büsbütün mahvetmiş olduğunu kimse iddia eyleyemez. Şu hâl daha ne zamana kadar devam edebileceğini kimsenin hükmedemeyeceği bir hâldir. Tamamıyla ahval-i tabiyeden değil ki, böylece devamı hakkında fikirlerde, kalplerde de istikrar husule gelebilsin.

Yalnız Matmazel Agavni değil, Siranuş'ta da bu istikrar yoktu. Vakıa Seyyit Numan'ın inayet-i semihanesinden[2037] pek müteşekkirdi. Lakin işin sonu nereye varacak? Her aklın asıl nasb-ı nazar-ı ehemmiyet[2038] edeceği şey, bu akıbet-endişlik[2039] değil midir? Akıbet-i emrin neye müncer[2040] olacağının bilinememesi, o talihsiz kızcağızı nevama daimi bir işkence hâlinde bulunduruyor idi. Haniya Şirket-i Hayriyye vapurunda, bunlara ilk tesadüf eylediğimiz gün yanlarında gördüğümüz yaşlıca kadın yok mu? O kadın, işte, bu haneye nakl-i mekân etmezden mukaddem Siranuş'a kendi hanesinde bir oda icarıyla, ev zımnında analık vazifesini de ifa eyleyen iyi hâlli bir kadıncağız olduğundan, Siranuş, musibet mi yoksa saadet mi olduğu hakkında bir hükm-i kati veremeyerek, gâh birine ve gâh diğerine tebdil-i hükmettiği şu hâlden pek sıkıldıkça kadıncağızı çağırır, onunla hasbıhâle girişir idi. Zaten her ne zaman sokağa çıkacak olsa bu kadını mutlaka yanında bulundurur idi ya.

Bereket versin ki bu kadın hakikaten iyi hâlli, iyi mütalaalı, ırzlı edepli bir şey olduğundan, Siranuş kendisiyle hasbıhâle[2041] giriştikçe:

—Kızım. Birisi yetmişlik zengin, akıl, muteber ve hüsn-i hâline cihan şahit bir tacir ve diğeri genç alicenap, kahraman, her şey görmüş geçirmiş, hüsn-i hâle avdet etmiş bir kibarzade babalık kardeşlik vaadiyle senin muhafazanı,

2035 duçâr-ı iştibâh: çaresizce şüphe etmek
2036 sû-yı zann: zannın iyisi
2037 inâyet-i semihâne: cömertçe iyilik
2038 nasb-ı nazar-ı ehemmiyet: önem verme bakışı dikme
2039 âkıbet-endîş: geleceği düşünen
2040 müncerr: bir tarafa çekilmek, sürüklenmek
2041 hasb-ı hâl: görüşüp, dertleşmek

idareni, müstakbelini deruhte etmişler[2042]. Daha ne endişe ediyorsun. Bir alçak yüzünden kayıp eylediğin şey pek de ehemmiyeti olamayan bir servetten ibaret değil mi? Ona mukabil, şu iki dostun sana olan taahhüdü[2043] milyon değer. Kendini ne üzüp duruyorsun? Evvela Cenab-ı Hakk'a tevekkül, saniyen[2044] o hamilere[2045] itimat ederek zevkine bak. Ye iç, gül oyna. Hak Teâlâ'ya şükür ve dostlarına da dua et.

Yollu tesliyetlerle[2046] kızcağızda zayi olan inşirahı[2047] iadeye himmet eyliyor idi.

Bu dil-şikeste[2048] kızcağızı müteselliyle münşerih[2049] etmeye gayrette bulunan yalnız Vartov Dudu zannolunmasın. Bilmem bundan evvel dahi haber vermiş mi idik? O insaniyetli kadıncağızın ismi Vartov Dudu'dur. Evet, derd-i derununa mağlup olduğu esnalarda Siranuş'un imdadına yetişen yalnız Vartov idi diye hükmolunur ise Agavni için de Refet için de hatta Seyyit Numan için de büyük haksızlık edilmiş olur.

Agavni'nin piyanoca kudreti Siranuş derecesinde olmadığını evvel dahi haber vermiştik. İkisi de bir pansiyondan çıkmışlar ise de Agavni Madam C....'nin pansiyonunda, bir aralık sadece kendi felsefesiyatına hasreylediğinden[2050], tedrisat ve talimatın hiçbirisine ehemmiyet vermiyor idi ki. En ziyade ehemmiyetle iştigal eylediği şey roman mütalaasından ibaretti. Siranuş ise bilakis kendisine her ne tedris[2051] olunursa, olanca kudret ve gayretiyle onu hüsn-i telakkiye çalışır idi. Hoş kariben kızcağızın bu hâllerini de tavsil edeceğiz[2052] ya! Agavni ise kendi istifadesinden ziyade, Siranuş'u eğlendirmeye medar olmak üzere, vakit buldukça refikasını piyano başına celp ederek, saatlerce işgal ve kendi de iştigal ediyor idi. Siranuş'un piyanoyla iştigalden de sıkıldığını gördükçe, artık

2042 deruhte etmek: üzerine alma, üstlenme
2043 ta'ahhüd: söz verme
2044 sâniyen: ikinci olarak
2045 hâmî: koruyucu
2046 tesliyet: teselli vermek
2047 inşirâh: ferahlık, gönül açılması
2048 dil-şikeste: kalbi kırık
2049 münşerih: gönlü sıkılmayan
2050 hasr eylemek: bir şeyi içine almak
2051 tedris: öğretme, öğretim
2052 tavsîl etmek: ulaştırmak

kocaman bir kütüphane teşkil etmiş olan romanları ortaya yığarak Agavni'nin, refikasını eğlendirmeye ne derecelerde gayret eylediğini görse idiniz, bunları, yekdiğerinin refikası değil hemşiresi zanneyler idiniz. Hatta kendi okuyarak, Siranuş'a dinleterek eğlendiremediği ve romanın netayicini[2053] görmeyi, arkadaşının isticalini de anladığı zaman sabırsızlıkla üzülmemesi için şifahen ve muhtasaran[2054] tefhime[2055] kadar da varır idi.

Ya Refet? Ya koca Seyyit Mehmet Numan? O pir-i kâmil sanki Agavni'nin zannı veçhile Siranuş'a âşıkmış. Hem de görmeden âşık olmuş gibi Refet'e sık sık:

—Çocukları sıkmamalısın. Onlar gezmek, yürümek isterler. Gülüp oynamak isterler. Mertebe-i israfa varmamak şartıyla masarif-i fevkaladeye[2056] de mezunsun.

Emrini tekrar eylediğinden, Refet bu mezuniyetini de bir suret-i akılanede[2057] hüsn-i icradan geri durmuyor idi.

Evvelce anlattık ya? Bunlarla muarefemiz bir mevsim-i bahara müsadif[2058] idi. O sene Frenklerce "mikarem" denilen perhiz ortasında itası mutat[2059] olan umumi balolardan birine bile, fakat tebdil-i kıyafet olarak bu kadınları götürmüştü. Hava müsait oldukça akşamları Şişli'ye, Feriköyü'ne, Taksim bahçesine, geceleri Tepebaşı bahçesine de götürüp, tenezzühleri hususunda ihtimamdan[2060] ayrılmıyor idi. Yalnız Seyyit Mehmet Numan'ın talimat-ı katiyyesi iktizasınca[2061] kadınları Vartov Dudu'dan başka hiçbir kimseyle görüştürmüyor idi.

Hiçbir kimseyle görüştürmediği hâlde benimle nasıl görüştürdüğü şimdi hatıra gelmiştir ya.

2053 netâyic: neticeler, sonuçlar
2054 muhtasaran: kısaca, kısaltarak
2055 tefhîm: anlatma, bildirme
2056 masârif-i fevkalâde: olağanüstü masraflar
2057 sûret-i âkılâne: akıllı görünüş
2058 müsâdif: tesadüf olunmuş
2059 mutât: her zamanki, alışılan, alışılmış
2060 ihtimâm: özen
2061 iktizâsınca: gereğince

Fakat ben de derhâl ihtar ederim ki, beni görüştüren Refet olmamıştır. Ben kendim görüşmüşümdür. Refet'in bir cesareti görülmüş ise o da beni Siranuş'la görüştürmeyi kurduğu zaman, Seyyit Mehmet Numan'dan istizan etmeyip[2062], Siranuş'un kendisinden istizan etmesi kaziyesinden[2063] ibarettir.

Ben, bir aralık, bunu Refet'ten de sormuştum. Efendisinin emirlerinden, nehylerinden[2064] zerre kadar harice çıkmadığı hâlde, nasıl olup da, beni efendisinin mahmiyesiyle[2065] görüştürebildiğini sual eylemiştim. Demiş idi ki:

—Eminönü'nde ilk görüştüğümüz sabah kıvırmış olduğun mini mini yalanı unuttun mu? Güya sana bir mektup gelmiş. Onda Siranuş'un ahvalinden, esrarından bahsolunmuş. Mahmiyemize taalluk eden[2066] böyle bir hâle karşı lakayt bulunabilir miydim? İşin neden ibaret olduğu anlaşılmalı idi de sonra efendime vereceğim haberi ona göre vermeli idim. Öyle değil mi?

O mini mini yalancılığı bu surette gözüme vurması doğrusu ya, beni epeyce mahcup eylemişti. Mahaza sormuş idim ki:

—Ey, sonra efendine haber verdin mi?

—Vermez miyim ya? Cismimle, canımla sadıkane bağlanmış olduğum efendimden bu işi ketmedemez idim a?

—Ey, Seyyit Mehmet Numan ne dedi?

Refet tavrını değiştirerek, kaşlarını çatarak demişti ki:

—Yok azizim. Vakıa aramızda ahdolunan dostluk pek ciddidir ama bir bende-i sadıkla efendisi arasındaki hususiyatı ifşaya mecburiyet gösterecek hiçbir kuvvet tasavvur olunamaz. Meramın bana yalan söyletmek ise o başka. Fakat doğruyu mümkün değil söyletemezsin.

2062 istizân etmek: yetki isteme, izin isteme

2063 kâziye: önerme

2064 nehy: yasak etme, engelleme

2065 mahmiye: bir şeyi koruma, muhafaza ve himaye etme

2066 ta'alluk etmek: ilgi kurmak

Şimdi siz olunuz da şu kahraman çocuk hakkındaki muhabbetinizi tezyit etmeyiniz. Kendisi bir beyzade. Binlerce kese akçe miras yemiş. Evahir-i sefahatinde[2067] matrudu olduğu adama bir kere ittiba ederek[2068] sadakat vadeyledikten sonra aht ve peymanını ifada bu kadar müdavim olan bir insan-ı kâmil sevilmez mi?

—Onun yerinde başka bir soysuz olsa, belki de bunca iyiliğini gördüğü zat tarafından bir zaman bir haklı tekdir, bir mürşidane matrudiyyet[2069] gördüğü için kalbinin en derin katmerlerinde melunane bir hiss-i intikam saklayarak evamir[2070] ve nefaisine böyle ezdil ü can ittiba[2071] ve inkiyat[2072] şöyle dursun, türlü mefsedetler[2073] melanetler irtikabından[2074] bile çekinmez idi.

Mahaza Seyyit Numan'ın Refet'e benim için ne yolda talimat vermiş olduğu anlaşılmakta da tehir vaki olmadı. Harekât ve sekenatının[2075] kâffesinden efendisine malumat vermeyi mukteza-yı sadakat[2076] bilen o kahraman çocuk bunlarla birkaç mülakatımı, vukuatı kayıt ve zaptımı da haber vermiş. Gariptir ki keyfiyet pir Seyyit'in merakına bile dokunmuş.

Kendisiyle de birkaç defa mülakat ederek pek ziyade teveccühünü kazandığım meselli emniyetine de mazhariyetimi gereği gibi ümit eylediğim bir zamanda bana demişti ki:

—Bizim Beyoğlu'ndaki çocuklarla görüşüyormuşsunuz?

—Evet.

—Hatta onların sergüzeştleri hakkında da bir kitap yazıyormuşsunuz.

2067 evâhir-i sefâhat: zevk ve eğlencenin son günleri

2068 ittibâ etmek: tâbi olmak

2069 matrûdiyyet: uzaklaştırılmışlık

2070 evâmir: emirler, emredilenler, vazifeler

2071 ittibâ: tâbi olma

2072 inkiyât: boyun eğme

2073 mefsedet: bozukluk, fenalık, fesatçılık

2074 irtikâb: bekleme, gözleme

2075 harekât ve sekenât: hareketler ve davranışlar, duruşlar

2076 mukteza-yı sadâkat: sadakat için gerekli olan, gereken

—Buna henüz evet cevabı verilemez. İş daha o kitaba zemin olacak ahvali toplamak ve bir mecmuaya kaydetmek derecesindedir.

—Bazı kuşluk ve akşam taamlarına da kalınıyor imiş.

—İki defa vaki oldu. İlkinde akşam, ikincisinde kuşluk taamı idi.

—Fikri hikmetinizi bunca dakayıka[2077] erdirdiğiniz hâlde, elbette bunu da düşünmüşsünüzdür ki, onlar bizim dâhilimizdirler. Arap ahvalini biliyorsunuz ya? Dâhilimiz ne demektir. Mahmilimizdirler[2078].

—Şüphesiz.

Şüphesiz ama bizim pir-i hikmet-semirin[2079] şu sözü adeta ulüvv-i cenahımıza dokundu. Ne demek. Bizde bir fikri taarruz, nazarı tecavüz var da bunlar Seyyit cenaplarının dâhilleri, mahmilleri olmasından ihtirazen mi kendimizi memnu göreceğiz?

Garip şey. Seyyit'in bu sözü bende olan tesirini serien[2080] arttırmaya başladı. İhtimal ki teessürümü o da anladı. Anlasın, anlamasın. Anlamamış itibarıyla ben anlatmaya lüzum gördüm. Dedim ki:

—Bu kızlar mahmiyeleriniz, dâhilleriniz olduğunu bilmez değil isem de o dehalet ve himayenin benim nazarımda ne ehemmiyeti olabileceğini hiç düşünmemiştim. Düşündüğüm şuydu ki, birisi en büyük fazileti hakk-ı terbiyenizi itirafından, inkıyad-ı namından ibaret bulunan ve fezail-i sairesiyle beraber bu faziletin de büyüklüğünden dolayı bence pek ziyade mahbup, pek büyük dost olan bir kahraman gencin metresidir. Bilemem, siz İstanbul âlemlerinde düşüp kalkmış mısınız? Fakat bu âlemlerde gezip tozanlar, düşüp kalkanlar bilirler ki bir adam, benim Refet'le olan dostluğum kadar dostluk peyda eylediği diğer adamın metresine karşı kendisini de hami ve muhafız addeder.

2077 dakâyık: incelikler

2078 mahmîl: harameyne hacı kafilesi ile birlikte gönderilen hediyeler

2079 pîr-i hikmet-semîr: hikmet veren pir

2080 serî'en: seri olarak, hızlı biçimde

Ay. Bizim Seyyit Numan'a havf[2081] gibi bir hâl geldi. Rengi attı. Epeyce müte-reddidane ve daha doğrusu gereği gibi haifane[2082] bir tavırla dedi ki:

—Hayır. Demek istediğim o değil idi.

Muhterem ihtiyarın bu hâl-i haşyetini[2083] görünce adeta yüreğim acıdı. Dedim ki.

—Emin olunuz peder. Dediğimizi pek ala anladım. Asıl ihtirazınız ötekindendir değil mi? Emin olunuz dedim a. Emin olunuz. Benim, onun kadar evladım vardır. Bu cihetten gözüm doymuştur. Bıkmışım, usanmışım bile. Bıkamadığım, usanamadığım bir şey var ise o da hakayık-ı ahval-i beşeriyye[2084] hakkındaki tetebbuat[2085] ve tedkikattır.

Muhterem ihtiyarın çevresinde itminan alametleri görülmeye başladı. Hâl ve şanında ve vaz ve edasında büyük bir mülayemetle dedi ki:

—Ahval-i beşeriyenin sanki hangi ciheti ibrete şayan değildir. Salt bunlar değil a, kimin hakayık-ı hususiyat-ı ahvali[2086] araştırılacak olsa pür-ibret, pür-hikmet bir kitap yapılabilecek zeminler bulunur.

—İnşallah bu kitabı yazar, bitirirsem, size de gösteririm. Umarım ki beğenirsiniz.

—İnşallah.

Seyyit Mehmet Numan'la kızlar hakkında şu muhaverenin sebk etmesi[2087] üzerine, o cihetten ayağımı kesmeye mecbur oldum. Zaten epeyce vakitten beri gitmemiştim ya. Yine epeyce vakte kadar, yani lüzum-i sahih taayün[2088] eyleyeceği zamana değin gitmemeye karar verdim.

2081 havf: korku

2082 haifâne: korkakçasına, ödlekçesine

2083 hâl-i haşyet: korku hâli

2084 hakâyık-ı ahvâl-i beşeriyye: insanlık hâllerinin gerçekliği

2085 tetebbu': bir şeyi iyice araştırıp inceleme

2086 hakâyık-ı husûsiyyât-ı ahvâl: hâllerin özelliklerinin gerçekliği

2087 sebk etmek: ilerlemek

2088 ta'âyün: belli olma, ortaya çıkma, belirme

Müvesvis[2089] ihtiyarla şu son mülakatımızın vukuu üzerinden bir hafta kadar zaman mürur eyledi. Bu müddet zarfında Refet iki defa matbaaya gelip bana göründü. Kendi hakkındaki muameleme zerre kadar halel getirmekten fazla, daha dostane, daha merdane muamelatta da bulundum. İki defasında da müfarakat[2090] ederken Matmazellere, tarafımdan selam götürmesini rica eyledim. Lakin mahmiyeleri hakkındaki sözüm yalnız bu irsal-i selamdan ibaret kalır idi. Kendileriyle mülakat arzusunda bulunduğumu anlattırabilecek hiçbir işrapta[2091] bulunmak şöyle dursun, hatta bu ahvali bilahare bir kitap yapmak için başlamış olduğumuz kayıtlardan da hâlis etmeyerek, adeta bu sevdadan da vazgeçmiş gibi görünmeyi iltizam eyliyor idim.

Aradan üç dört gün daha mürurundan sonra Refet bir daha geldi. Kendilerini yakadan mı attığımı sualden bed ile bu kadar zamandan beri gelip görünmemiş olmaklığım, Matmazelleri merakta bıraktığını söyledi. Yazılmış müsveddem bulunmadığı için gitmeye mecburiyet görmediğimi söyledim. Safiyane bir tavırla gülerek dedi ki:

—İyi ama senin bize bir de borcun vardır.

—Borcum mu? Acayip. Tahattur edemiyorum.

—Neden? Gazetecilerde bu kadar nisyan olur mu?

Nisyanın en çoğu gazetecilerde bulunur. Zira muvaredat-ı zihniyyeleri[2092] pek çok ve mütenevvi ve mütehalif[2093] olduğundan kuvve-i hafızada bunlar bilmünavebe[2094] yer tutabilmek için kendilerinden evvel orada yer tutmuş olan şeyleri tarda mecbur olurlar.

—Hayır, hayır. Artık benim gazetecileri, müellifleri, edipleri, feylesofları arzuhâlci zannettiğim zamanlar çoktan geçmiştir. Ben sizin hâlinizi, sanatınızı pek ala öğrendim. Çırak olarak matbaanıza gelir isem az zamanda kalfa çıkarım.

2089 müvesvis: kuşkulu, kuruntucu, vesveseli

2090 müfârakat: ayrılık, bir yere bırakıp gitmek

2091 işrâb: içirme veya içirilme

2092 muvâredât-ı zihniyye: zihne gelen şeyler, akla gelen şeyler

2093 mütehâlif: birbirine muhalif olan, birbirine uymayan

2094 bi'l-münâvebe: değişerek, nöbetleşe

—Gerçek hatırıma gelmiyor. Borcum ne imiş?

—Öyle ise ihtar edeyim. Sen, bize bir ziyafet borçlu değil misin? Fiyatı bile sorup öğrenmedin mi? Topu on altı franktan ibaret değil midir?

Ooo! Demek oluyor ki asıl maksat bizi davettir. Ne diplomatlık. Kendileri tarafından davet edilecek olsam, şayet meşru ve gayri meşru bir özür tedarikiyle icabetten istifa ederim diye, bizi bir ziyafete borçlu çıkarıyorlar. İfa-yı deynden istinkâf[2095] mümkün olamayacağını düşünüyorlar.

Bu mülahaza beni derhâl ikaz eyledi. Dedim ki:

—Haa! Bu mu? Evet. Borcumu ikrar ederim. Ne zaman isterseniz tediyesine hazırım.

—Biz tüccarız kuzum. Borçlularımıza o kadar uzun mühlet veremeyiz. Hemen bu akşam tediye-i deyne[2096] hazır mısınız?

—Hemen bu akşam mı? Vakit müsait mi? Şimdi saat kaç?

—Saat dokuza geliyor.

—İyi ama Seyyit Mehmet Numan'ı ne zaman göreceğiz, Beyoğlu'na ne zaman gideceğiz?

—Bu gün Seyyit'i mi görecektiniz?

—İstizan[2097] için.

—Refet müteessirane bir tavırla ayağa kalktı. Daha bu tavrı teessüründen anladım ki Seyyit Mehmet'ten istizana gördüğüm lüzum neden dolayı olduğuna Refet dahi zihin sardırmıştır. Bunu o da izah eyledi. Dedi ki:

—Haydi o müvesvis! Haydi o ihtiyar. Siz nesiniz?

2095 istinkâf: çekinme

2096 te'diye-i deyn: borcun ödemesi

2097 istizân: bir şeyi yapmak için izin alma, yetki isteme

—Ondan daha müvesvis, ondan daha bunak!

—Yok, ben iki müvesvis, iki bunak arasında ezilemem. Beyoğlu'nda ilk akşam kaldığımız zaman nasıl biraderane zaman geçirmiş isek, yine öyle zaman geçirilecek ise haydi gidelim. Ve illa aramızdaki dostluğun bekasını pek ziyade rica etmekle beraber....

Ben de yerimden kalktım. Kıyamımı görünce, kahraman delikanlı sükût eyledi. Benim ne söyleyeceğime muntazıran[2098] durdu. Ben ise bir yandan ceketimi, fesimi giyerek:

—Beni ilk akşamki suret-i biraderaneden ru-gerdan[2099] edecek hiçbir kuvvet bulunamaz. Haydi bakalım.

Deyip yürüdüm. Refet dahi pek büyük bir memnuniyet tavrıyla arkamdan geldi.

Benim izah ve tafsilime hacet var mı? İşte artık anlaşıldı ya. Refet fatin[2100] ihtiyar tarafından bizi irzaya[2101] memurmuş. Daha ziyade üstelemek lazım değil.

O akşam Beyoğlu'na vardığımız zaman kırk yıldan beri hasreti çekilen bir dost birden bire zuhur edivermişcesine hüsn-i istikbal gördük. Ya Refet ne kadar şetaretli idi. Daha merdivenden çıkarken:

—Medyunu yakaladık. Getirdik. Filhâl ifa-yı deyne[2102] mecburdur.

Diye bağırıyor idi.

Bu akşamki eğlencemiz, diğer defaya da makis[2103] olmadı. Edilecek hasbıhâl, okunacak müsvedde bulunmadığından, yemekten evvel bir ala konserto yapılarak kulaklarımızı teşnif eyledik[2104]. Yemekten sonra ise hep edebiyata, felsefiyata dair mübahaseyle zaman geçirdik.

2098 muntazıran: bekleyerek, intizar ederek

2099 rû-gerdân: yüz çeviren

2100 fatin: anlayışlı, akıllı, zeki, uyanık

2101 irzâ: gönlünü hoş etme

2102 îfâ-yı deyn: borcu verme

2103 makis: durup dinlenen, duraklayıp eğlenen

2104 teşnîf eylemek: küpe takmak

Ancak Köprü'nün açık olduğu zamana kalmaksızın biraderin hanesine kapağı atmak mecburiyetini beyan eylediğimde Refet yine kıyamla bana refakati dermiyan[2105] eyledi: Kalması için kuvve-i nutkıyyemin[2106] müsaadesi derecesinde rica ve ısrar eyledim. Mümkün değil kabul ettiremedim. Matmazellerle her zamankinden daha dostane, daha safiyane bir veda icra eyleyerek, Refet'le beraber avdet eyledik. Filvaki Köprü'yü açık bulmadığımızdan gece vakti sandal külfet ve tehlikesine düşmeksizin Köprü'yü yürüyerek geçtik ise de İstanbul cihetinde birer kâğıt fener tedariki mecburiyetinden yine kendimizi kurtaramadık.

İntiha-yı Kitab-ı Rabi

Kitab-ı Hamis

MÜŞKİLAT-I MUĞLAKA

Mahmileri olan kızlar hakkında benim için duçar-ı vesvese olan Seyyit Mehmet Numan'ın bu vesvesesini izaleye[2107] hiçbir kimsenin tavassut[2108] etmiş olmadığını ve mahaza benim hakkımda icra ve ikmal eylediği tetkikat neticesinde öyle olur olmaz iğvaların[2109] tesiriyle hatt-ı hareketini şaşıranlardan bulunmadığıma kanaat-i katiyye husulünden sonra şübühatını[2110] bilizale[2111], tecdid-i münasebet[2112] için beni irzaya Refet Bey'i memur eylediğini zeki ihtiyarla tekerrür eyleyen bir kaç mülakatta anladım.

Hatta nihayet-i emirde bunu ihtiyar dahi ketm etmedi. Safiyane bir kalple keyfiyeti bana itiraf dahi ederek, yalnız hâl ve mevkiinin nezaketinden dolayı derece-i mazuriyyetini bana da tasdik ettirmeye çalıştı. Ben de tasdik ettim.

Mütecessis[2113], meraklı, zeki ihtiyar şu Siranuş ve Agavni ve Refet ve Karnik arasında dönen romandan zaten bihaber bulunmamakla beraber, ona dair olan

2105 der-miyân: ortada
2106 kuvve-i nutkiyye: söyleyiş kuvveti
2107 izâle: giderme
2108 tavassut: yardım amacıyla araya girme, aracılık etme, arabulma, aracılık
2109 igvâ: ayartma
2110 şübühât: şüpheli şeyler
2111 bi'l-izâle: gidererek
2112 tecdîd-i münâsebet: münasebeti yenilemek
2113 mütecessis: gizliyi öğrenmeye çok eğilimi olan, meraklı

malumatını itmam eyledikçe[2114], kaleme alınacak hikâyeye de merakını arttırıp, şimdiye kadar yazılmış olan müsveddelerin kendisine iraesiyle[2115] beraber bu tesvidatta[2116] devamımı da rica eyledi. Ricasını reddedememek lüzumu aşikârdır. Binaenaleyh:

—Müsveddeler sonraki ikmalat ile pek karıştılar. Müsaade ederseniz bir kâtibe tebyiz ettireyim de öyle görünüz. Dedim ise de cin fikirli herif gülümseyerek:

—Ne zahmet efendim, ne zahmet. Daha doğrusu bu işe bizim de zahmetimiz geçmiş olsun. Ben tebyiz ettiririm. Müsveddeleri öyle girişli çıkışlı, karmakarışık görmek daha tabii olacağından, daha ziyade hoşuma gider dedi. Anlayabildiniz ya? Şayet kendisine irae için müsveddatı[2117] bir daha tadil ihtimalinin bu suretle önünü almak istiyor idi. Benim için bu dakikayı anlamamış gibi görünmek lazım geldi. Bununla beraber teklifine filhakika rıza gösterivermeyi de diplomasiye muvafık bulmadım. Dedim ki:

—Bizim karışık müsveddatı, yolunu, sırasını bulup da tebyiz edebilmek her kâtibin harcı değildir. Yine bizim hizmetlerimize alışkın olan kâtipler yapabilirler. Seyyit Mehmet Numan bu sözümü tasdikle beraber:

—Merak etmeyiniz demedim mi? Bu işle bizzat iştigal edeceğim. İşin beni yorması şöyle dursun, bilakis ziyadesiyle eğlendireceğini temin eylerim. Başka işim, eğlencem yok ki. Bakalım, bir tecrübe edelim. Becerebilirsem febiha[2118]. Yapamadığım surette sizin müsveddatınız hep elde olacağından yine istediğimiz gibi icrayla ıslah eyleyebilirsiniz.

Yollu teminatla bizi irza[2119] edebilmiş oldu. Hele tesvidatta devamımızı pek ziyade rica eyledi ki, bence de maksad-ı asli bu olduğundan, bu ricayı hiç red-

2114 itmâm eylemek: tamamlamak
2115 irâ'e: göstermek
2116 tesvîdât: karartmalar
2117 müsveddât: müsveddeler
2118 febiha: ne âlâ, ne güzel
2119 irzâ etmek: rızasını almak

dedemedim. Mevcut müsveddeleri ihtiyara bila-risal tahririnde[2120] devam olunacakları da yazmaya başladım. Bu defa yazılan müsveddeler Matmazel Siranuş'a dairdiler. Kendi hakkında şimdiye kadar aldığım malumatı mufassalan[2121] yazmaya başladım.

Bu iş için dört gün geçirdim ise de külle yevm[2122] sabahtan akşama kadar çalıştığıma haml olunmamalıdır[2123]. Sair hidemat-ı yevmiyye[2124], vaktimin en çoğunu işgal ederek, asıl ve zayıf yevmiyeyi ifadan sonra bulabildiğim saatleri bu tahrire sarf ediyor idim.

Vesvese istidadı zekâvet ve fetanetine bile galip olan ihtiyarı bu yüzden de temin etmiş olmak için bu müsveddeleri de alıp, nezdine gittim. Dedim ki:

—İşte bunlar, asıl mahmiyeniz Matmazel Siranuş'a dairdirler. Lakin henüz kendisine okuyup, tadilat-ı lazımesini icra etmedim. Şöylece size bırakayım mı? Yoksa sahib-i sergüzeşte okuyup, ilave ettireceği şeyleri de ilaveden sonra mı size vereyim?

Seyyit Mehmet Numan dedi ki:

—Usulümüzü bozmayalım oğlum. Siranuş bunları görmeyince, sizce bile yazdığınız şeyler hakkında itminan[2125] hâsıldır diye hükmolunamaz. Bir kere kendisine okuyunuz. Lazım gelen yerleri tashih ve ikmal ediniz de ben sonra göreyim.

Şu rey-i savab[2126] benim tarafımdan da istisvab[2127] edilmesi üzerine, ihtiyar daha ziyade tavrı mahzuziyyetle dedi ki:

2120 tahrîr: kompozisyon
2121 mufassalan: geniş, izahlı olarak
2122 külle yevm: her gün
2123 haml olunmak: yüklenilmek
2124 hidemât-ı yevmiyye: günlük hizmetler
2125 itminân: inanma, güvenme
2126 rey-i savâb: doğruluk düşüncesi
2127 istisvâb: doğru bulma, doğruluğuna hükmetme

—Sahih. Asıl vazifeyi ifada gaflet eyledim. Tebrik eylerim oğlum. Hikâyenin kaleme aldığınız kadarı ne güzel kaleme alınmıştır. İhtiyarın bu tebrikinden ben de memnun oldum. Dedim ki

—Bir eseri, sizin gibi kudret-i temyiziyesine kimsenin diyeceği olmayan bir ihtiyara beğendirmek hakikaten mucib-i iftihardır[2128].

—Müsveddatı kâmilen okudum, bitirdim. Ondan sonra bir kâtibe imla suretiyle yazdırmaya başladım. Yazısı ve imlası pek yolundadır. Zannederim ki beğeneceksiniz.

Bu sözü söylemekle beraber çıngırağı çaldı. İçeriye giren bir adama emrederek, şu tebyize memur olan efendi yazdığı şeyleri getirip gösterdi. Mükemmel ciltli bir deftere kaydediyormuş. Hakikaten yazısı da güzel, imlası da doğru. Ben de memnun oldum. Seyyit Mehmet Numan'a teşekkür ve kâtibi tahsin eyledim.

Bugün ihtiyarla vedalaştığımda saat on buçuktu. Mağazanın alt katına indiğim zaman Refet'i orada buldum, sordum ki:

—Bu akşam Matmazelleri görmek mümkün müdür?

—Muhâl değildir.

—O ne demek? Mutlaka istersek görebileceğiz demek mi?

—Evet.

—Yani mutlaka lazım olmayıp da bu akşam görmemiş olsak daha ala olur demek istiyorsun. Öyle mi?

—Birader. Dört gündür valide pek fena hasta. Aklım başımda yok. Tabipler humma olduğuna kanaat etmek istiyorlar da...

—Ne? Vah vah vah. Humma mı? Bu fena havadis.

—Siz isterseniz yalnızca gidiniz.

2128 mucîb-i iftihâr: iftihar vesilesi

—Amma yaptın ha. Vehimleri, vesveseleri henüz üstümüzden atmadığımız hâlde, bir de seni vesveseye düşürecek olur isek.

—Beni mi? Katiyen. Ben, senin kim olduğunu, ne olduğunu o kadar öğrendim ki teyzid-i malumat[2129] ihtiyacım yoktur.

Kahraman Refet'in bu emniyetine gerçekten sevindim. Fakat o akşam gitmeyi tensip[2130] etmeyip, ertesi sabah erkenden gideceğimi ve öğleden evvel işimi bitireceğimi, sonra, doğruca matbaaya geleceğimi haber vererek:

—İstersen sen de matbaaya gel de kuşluk taamını beraber edelim. Geçen gün sana tarif etmiş olduğum çiğ kıymalı yumurtayı yaptıralım. Dedim. Refet teklifi kabul edemedi. İşlerinin buna mani olacağını söyledi. Vedalaştık, ayrıldık.

Güzel ahbaplarımızın yattıkları, kalktıkları zamanı artık layıkıyla öğrenmiş olduğumuzdan, ertesi gün tamam saat-i lazımesinde Beyoğlu'na vardım.

Ahval-i âlem ne kadar mütebeddildir[2131]. Buraya ilk geldiğim günkü hâlimi düşününce, bugüne kadar vuku bulan tebeddülata[2132] kendim de şaşıyordum. Kapıyı çalarak, açan kapıcıya mültefitane birkaç kelime söyleyip, merdiveni de çıkarken yukarıdan sözlerimi işiten Siranuş, merdivenden aşağıya uçarcasına bir tehalük-i mahzuzane[2133] ile beni karşıladı. İkimiz dahi ilk telakide söyleyeceğimiz sözleri evvelden ezberlemekte bulunduğumuzdan, ikimiz beraber söze başladık. Hangimiz, hangimizi dinlemek lazım geleceğini tahattur bile etmeyerek, ben:

—Sakın ha. Reyime itiraz etmeyiniz. Bu gün size bir kuşluk taamı ikrazına geldim ki Refet'i mafaiz bir akşam taamına borçlu edeyim diye.

Dediğim sırada Siranuş dahi:

2129 teyzîd-i ma'lûmât: bilgiyi arttırma

2130 tensîb: münasip görme

2131 mütebeddil: değişen, başka hâle giren

2132 tebeddülât: dönüşmeler

2133 tehâlük-i mahzûzâne: hoşnutlukla can atma

—Aman buraya sizi Cenab-ı Hak gönderdi. Yalnızlıktan patlıyordum. Agavni burada yok. Vartov Dudu da bir işe gitti.

Diyordu.

O, benim sözümü çar çabuk anlayıp tasdik ve tasvip de eyledi. Ben, onun sözünü o kadar çabuk anlayamadım. Sordum ki:

—Vartov'un ne işi varmış?

—Galiba Karnik'in kaçırdığı mahut madamdan kocasına bir haber gelmiş. Karnik'i de tevkif ettirmek için bazı tedabir ittihazı[2134] mümkün olacak imiş.

—Peh! Şu yorulduğunuz şeye bakınız. Fikr-i intikamda mı bulunuyorsunuz? Öyle ise hükmederiz ki Karnik'i pek seviyormuşsunuz. Siranuş'a cüzice bir pembelik geldi.

Dedi ki:

—Sevmek mi? O sevda denilen şeyi şimdiye kadar hiçbir kimse hakkında hissetmemişimdir.

Hâlbuki bu sözü söyledikten sonra o latif pembelik bilkülliye zail olduktan maada hiç de letafeti bulunamayacak bir sarılık bile zavallı kızcağızın güzel yüzünü istila eyledi. Dedim ki:

—İnsan sevmediği bir adamla izdivacı kararlaştırır mı?

Hem söyleşiyor, hem merdivenden yukarı çıkıyorduk. Mahut üç metre arz ve altı metre tulündeki[2135] mefruş sofaya geldik, Siranuş dedi ki:

—Bütün ahvali size hikâye etmiş olduğum hâlde bu suale hacet mi vardı?

—Ha. Evet. Hata ettik. Hatta hikâye ettiğiniz şeyleri kaleme aldıktan sonra da hata ettik. Bugün size gelişim, yazdıklarımı okumak içindir.

2134 ittihâz: sayma, tutma, alma

2135 tûl: uzunluk

Siranuş'un rengi yerine geldi. Verdiğim haberden memnun olarak dedi ki:

—Tahririniz geciktiği için ben adeta vazgeçtiğinize zahip olarak, ümidimi bile kesmiş idim.

Teehhürden büsbütün vazgeçmek nasıl anlaşılabilirmiş? Hatta yeni bir kollaboratör (muavin-i tahrir) bile peyda ettik.

—Kim? Refet mi?

—Seyyit Mehmet Numan.

—Etmeyiniz Allah'ı severseniz!

Sofadaki koltukların birisi üzerine ben oturdum. Diğerine de Siranuş oturdu. Seyyit Mehmet Numan'la olan macerayı anlattım ama vesvese cihetini değil. Yalnız tebyiz cihetini. Siranuş memnuniyetini tezyit[2136] eyledi. Dedi ki:

—Şu ihtiyar gerçekten bir canlı muammadır. Değil mi efendi?

—Hâlli muhâl olan muammalardan mı zannediyorsunuz?

—Hemen de onun gibi bir şey.

—Neden?

—Ya bu kadar ulüvv-i cenah, bu kadar semahat, bu derece de merak olur mu?

—Neden olmasın? Herif seksen yaşına gelmiş. Servet ve samanı yolunda. İktisab-ı daimiyyesi[2137] daha yolunda. Zevkçe, sefaca, eğlencece bu dünyada başka bir nasibi yok. Sizi himaye, sizinle iştigal maddesinin öyle bir ihtiyarda mucip olacağı zevk-i ruhaniye söz mü ister?

Güzel esmer yeni işittiği bir şey olmak üzere bu sözlerin her kelimesini başka başka birer tavr-ı taaccüple telakki eyliyordu. Nihayetinde çehresine bir itminan[2138] hâli geldi. Dedi ki:

2136 tezyîd: arttırma

2137 iktisâb-i dâ'imiyye: sürekli kazanma

2138 itminân: inanma, güvenme

—Hakikat. Efendi. Bu semahatli[2139] zatın bana olan himaye ve ianetine[2140] hiçbir mana veremediğim için de içim üzülüyordu. Ettiğiniz tevile karip sözleri Vartov Dudu'dan da işitiyordum da yine mutmain[2141] olamıyor idim.

—Ey. Şimdi mutmain oldunuz mu?

—Epeyce ama. Bu adamın bir kerecik olsun beni görmesi lazım değil mi idi? Kendisinden gördüğüm inayetlerin teşekküratını arz için?

—Onun yerinde ben olsaydım bu merak size gelmezden evvel bana gelirdi. Sizin gibi müstesna bir kadım görmekte istical eylerdim. Fakat mülahazatında[2142] kılı kırk yaran ihtiyarın ne hikmete mebni bu meraka düşmediğini ne bileyim?

—İşte meselenin bu ciheti muamma değil midir?

—Varsın olsun. Bizce celp lüzum ve mecburiyet olmadıktan sonra muamma olsun, ne olursa olsun zevkimizi, safamızı hiç bozmamalıdır.

—Vartov Dudu da öyle söylüyor.

—Pek doğru söylüyor.

Bu musahabe-i mütekaddime[2143] hitam bulduktan ve birlikte edeceğimiz kuşluğun ekstraları da uşağa emrolunduktan sonra ceketimin koyun cebinden çıkarıp sofadaki küçücük masa üzerine koymuş bulunduğum müsveddeleri okumaya başlamak sırası geldi. Siranuş, üzerinde oturduğu koltuğu benim tarafıma doğru biraz daha çekip yaklaştırarak ve mücessem bir dikkat kesilerek, ben de okumaya başladım.

"Miladın bin sekiz yüz şu kadarıncı senesinin mah-ı haziranında, bir sabah Beyoğlu'nda, Kalyoncu Kolluğu civarında kâin[2144] Süryani kilisesinin zango-

2139 semâhat: cömertlik

2140 i'ânet: yardım

2141 mutma'in: inanmış, kanmış

2142 mülâhazat: düşünceler, görüşler

2143 musâhabe-i mütekaddim: evvelki sohbetler, konuşmalar

2144 kâ'in: bulunan, olan

cu, şafaktan evvel papaz efendi ve bazı müteabbidleri[2145] uyandırmaya gitmek için kilise kapısını açtıkta eşik üzerinde bir beyaz boğça gibi bir şey gördü. Yanında da mahalle köpeklerinden ikisi yalanıp duruyorlardı. Bu boğçanın yeni doğmuş bir çocuk kundağı olduğunu görüp anlayınca, zangoç ağanın havfı hayretine galebe eyledi. Acaba çocuğu köpekler yemişler mi?"

"Vakıa çocukta ses seda yoksa da, köpekler tarafından paralanmış olsa, beyaz kundak üzerinde kan lekeleri bulunmaz mı? Bu hatıra zangoç ağayı derhâl müteselli[2146] eyledi."

"Ama şimdi ne yapsın? Çocuğu burada terk edip de uyandıracağı adamları uyandırmaya mı gitsin? Yoksa o hizmetten vazgeçerek çocukla mı iştigale başlasın?"

"Merhamet-i ilahiye zangocun hatırına bir güzel çare ihtar eyledi. Halep tüccarından Sadıkulûyûnî dahi o sabah uyandıracağı zevattan olup, adamcağızın hanesinde kundakta bir çocuk bulunmak hasebiyle şu aguş-i maderden[2147] matrut[2148] kızcağızı da oraya götürürse bir çare bulunabileceğini düşündü. O surette hareket etti.'

"Nasıl? Kilise eşiği üzerine atılıveren şu masuma yüreğiniz acıdı ya? Hâlbuki Avrupa medeniyeti, Beyoğlu'nda teessüs edeliden beri böyle yürek acısı olacak masumlar nevadirden[2149] değildir. Bizde henüz bu meselli bedbahtanı barındırmak için Avrupa'daki melceler gibi yerler yayılmamışsa da kilise kapılarına ve bazı zengin ve mürüvvetkâr familyaların alt kattaki pencereleri derununa böyle yeni doğmuş çocuklar bırakılması kesirü'l-vuku ahvaldendir. Avrupa'ca "fiy mer" yani valide kızlar veyahut kız valideler denilen meselenin bizdeki Beyoğlu'nca da hâlli lüzumu çoktan beri hâsıl olmuşsa da henüz hâlledilmemiştir."

"Zangoç, çocuğu Sadıkulûyûnî hanesine bırakarak, kendisi, uyandıracağı sair zevatı[2150] uyandırmaya gitsin. Sadıkulûyûnî'nin zevcesi Bayzar Dudu kemal-i

2145 müte'abbid: ibadet eden, kulluk eden

2146 müteselli: teselli bulan

2147 âgûş-ı mâder: ana kucağı

2148 matrûd: kovulmuş, vazifesinden çıkarılmış, kovuntu

2149 nevâdir: az olanlar, nadirler

2150 zevât: kişiler, zatlar

merhametinden naşi bu çocuğa ilk lazım gelen imdadı yetiştirmekte teehhür etmedi[2151]."

"Şuracıkta filhâl ihtar ediverelim ki Halep ve Şam ve Beyrut'un artık Arap addolunan Süryani Ermenileri İstanbul'da kendi mezheplerine mütevafık[2152] Ermeni kadınlarıyla bila-izdivaç yavaş yavaş mini mini bir cemaat-i muhtelite[2153] teşkil yolunu almışlardır."

"Bayzar Dudu, nam-ı diğer madamü'l-uyuni çocuğun kundağını açınca: "A! A zavallı daha yeni doğmuş. Göbeği bile kesilmemiş." diye çırpınarak, oraya pek yakın bulunan bir Rum ebesine hizmetkârını koşturdu. Ebe gelip çocuğun göbeğini keserek, yıkayarak, kundaklayarak, bir yandan da çantasında bulunan anason ve peynir şekeri bir cezveye konulup kaynatılmakta bulunduğundan, onu yavrucağıza tatlı kaşığıyla içirmeye başladı."

"Bu biçare nur topu gibi güzel bir kızdı."

Kıraati buraya getirdiğimizde Siranuş'un yüzüne baktım ki, adeta müthiş bir tündlük[2154] peyda etmişti. Tesirini tadile[2155] medar olmak için dedim ki:

—Şimdi o kız kundaktaki hüsnünden bin kat daha güzeldir.

Gülümser gibi olduysa da hatır için gülümsediği apaşikare anlaşılıyordu. Mahaza o dalgınca teessürünü bırakarak dedi ki:

—Ya karileriniz bu malumatı nasıl aldığınızı bilemeyerek, hayali olduğuna zahip[2156] olacak olurlar ise?

Vakıa Siranuş'un hakkı yok mu? Bu malumat bilahare kendisi tarafından, zangoç bulundurularak ve hatta Madam Bayzarulûyûnî de görülerek ve o zamanki

2151 te'ehhür etmek: gecikmek
2152 mütevâfık: birbirine uygun olan
2153 cema'at-i muhtelite: karışmış topluluk
2154 tündlük: sertlik
2155 ta'dîl: değişiklik, değiştirme
2156 zâhib: zanna kapılan, bir fikre uyan

inayetinden dolayı teşekkürat-ı lazimesi de ifa edilerek istihsal olunmuştu[2157]. Ben şu izahatı burada vermemiş olduğumu noksan addettim. İleride de izah-ı mezkûr sebk etmediğini[2158] düşündüm. Elimdeki müsvedde paketini karıştırarak izah-ı mezkûr nereye girmek lazımsa oraya işaret eyledim. Badehu kıraatte yine devam ettim.

"O zamanlar İstanbul'da şimdiki gibi emziklerin envaı şayi olmamıştı. Keçi memesi namıyla kese gibi bir nevi emzik müstamel olup fakat kadınların pek çoğu onu kullanamadığından evlat sahibi olan kadınlar mutlaka kendi memeleriyle emzirmeye mecburdular. Çocukların selameti, sıhhati için de en muvafık tarik budur ya. Ama Sadıkulûyûnî Londra ve Amerika ile ahz ve itada bulunduğundan, Amerika'da yeni icat edilmiş bir nevi lastik emziği celp ve suret-i istimalini[2159] karısına tarif eylemiş bulunduğundan, bu hanede emzik istimal olunuyordu. Madam Bayzar bunlardan bir tanesini de şu lakitaya[2160] tahsis ederek, aç yavrucak ana memesi gibi bir tahassürle[2161] emziği çekiştirmeye başladı."

"Bu çocuğun ne edileceğine ve o hanede hıfzolunup olunmayacağına ve başka bir yere def edilip edilmemesi lüzumuna dair henüz hiçbir müzakere cereyan etmemiş, hiçbir karar verilmemişse de gerek Bayzar Dudu, gerek kocası gayet merhametli insanlardan bulunmak hasebiyle kızcağız için elbette bir çare bulunacağı kendisini her gören ve gördüğü anda beğenip seven hane halkı tarafından katiyen hükmolunuyordu. Lakin işin ilerisi halkın verdiği hükme muvafık çıkmadı. Bakınız ne oldu."

"Zavallı zangocun bu sabah duçar olduğu havf[2162] ve hayret, on altı saat sonra duçar olduğu havfa nispetle hiç menzilesinde kaldı. O gün gelip o gece saat beşi, altıyı buldukta derununda yattığı kilisenin kapısı kemal-i şiddetle dakkolundu.[2163] Zangoç ağa, nenin nesi olduğunu bilmeyerek ve fakat şöyle vakit-

2157 istihsâl olunmak: elde edilmek
2158 sebk etmek: başkalarından geri kalmak
2159 su'ret-i isti'mâl: kullanma sureti
2160 lakîta: buluntu
2161 tahassür: özlem
2162 havf: korku
2163 dakk olunmak: vurulmak, çalınmak

siz bir vakitte kilise kapısının çalınmasından merak ve telaşa düşerek, yalnız bir gömlek ve iç donuyla yalın ayak başıkabak kapıya koşup, açtı. Bir de ne görsün? Gulyabani gibi bir herif. Boyu, en uzun boylu adamlardan sekiz on parmak daha uzun. Vücut, en iri vücutlardan daha iri. Fazla olarak başında yarım köy kabağı kadar bir Tunus fesi. Arkasında, önü bükme işli ve Macarvari kaytanlarla ilik düğmeli bir setri. Ayağında paçası dar ve yukarıya doğru gittikçe geniş bir pantolon ki o zamanla buna Fransız biçimi pantolon derler idi."

"Hafifçe esen rüzgâr, zangocun elinde o zamanın yağ mumlarından ibaret bulunan şamdanı söndürmek derecelerine getirdiği için zangoç birdenbire bu adamın yüzünü göremediyse de kapıyı açar açmaz herif içeriye girip zangoç hayret-i fevkaladesinden naşi mümanaat[2164] ve mukavemeti derhatır edemeksizin herif kapıyı da kapadığından rüzgârın vezanı[2165], cereyanı menolunarak eğerçi fitili gereği gibi uzamışsa da kırmızı dipli olup olmadığı ve Varna'dan gelip gelmediği muhtac-ı izah bulunan yağ mumu epeyce ışıladı. Zangoç Ağa o zaman gördü ki karşısındaki iri yarı, heybetli herif simsiyah pala bıyıklı, orta yaşlı, gereği gibi esmer tenli, tünd çehreli, kalın ve kaba sesli, kahraman tavırlı bir Tunusludur."

"Bu adam setresinin altından, pantolon üzerine bir de kılıç kuşanmıştı. Setresinin önü açık olduğu için kılıcın tokası görünüyordu. Hatta tokası üzerindeki çıpa resmi bile zangocun nazarıdikkatine vasıl oluyordu. Anlaşıldı ki bu adam Tunus bahriye zabitanındandır."

"Bahriye zabitanından olan bir adamın setresi Macaristan'ın Uhlan süvarisi gibi kaytan ve bükme mahlutu[2166] ilikli, düğmeli olur mu diye istiğrap[2167] mı ettiniz? O zamanlar üniformalarca münasebet ve adem-i münasebete şimdiki kadar dikkat olunuyor muydu ya? Mısır ve Tunus bahriye zabitanında değil a, çocukluğumda, hatta biraz da akrabamızdan olan bir Osmanlı bahriye zabitinin kunduralarında mahmuz görmüş olduğumu hiç hatırdan çıkaramam."

2164 mümâna'at: engel olma, set çekme

2165 vezân: esinti

2166 mahlût: karıştırılmış, katılmış

2167 istiğrâb: şaşırmak

"Şu Tunuslu zabitin heybeti pek korkunçtuysa da, suret-i ifadesi ve evzaı[2168] ilk telakisinden husule gelen korkuyu derhâl tadil edebilirdi. Mülayim bir tavırla zangoca sordu ki:"

"—Dün gece buraya bırakılan çocuğu ne yaptın?"

"Bu sual üzerine zangocun telaşı ne kadar gülünç bir surette olduğunu sormayınız. Adamcağız, çocuğun ne olduğunu ananesiyle anlattı. O zaman Tunuslu dedi ki:"

"—Şimdi beni o haneye götürmelisin."

"Biçare zangoç, gecenin bu vaktinde Sadıkulûyûnî'nin hanesine gitmek ne kadar makûs[2169] olacağını düşünüp, Tunuslu efendiye biraz meram anlatmaya çalıştıysa da o heybetli adam, eğer arzularına filhâl itba[2170] edilmeyecek olursa işin ne yaman müşkilat kesp edeceğini[2171] kılıcını okşayarak ifham[2172] etmesi üzerine, zangocun havfı büsbütün arttı. Hemen öyle, gömlek ve iç donuyla, yalın ayak başıkabak hâlinde sokağa çıkıvermeye davrandıysa da temkinini, metanetini bozmayan zabitin ihtarı üzerine, hiç olmazsa arkasına kürkünü giymek lüzumunu hissedebildi."

"Bir zangoçta kürk giymek lüzumuna taaccüp mü ettiniz? Zavallı zangoca bu kürkü çok görmeyiniz. Zira onun yalnız ön tarafından dört parmak kadar yeri bundan yirmi beş sene mukaddem biçare zangoç biraz daha hâlli vakitliyken nafeden[2173] yapılmışsa da o zamandan beri tüyleri döküle döküle uyuz keçi derisine benzemiş. Kürkün ondan ötesiyse vaktiyle kuzu pöstekisiymiş. Onun tüyleri nafeden evvel dökülüp, az zamanda yalnız bir deriden ibaret kalmış. Kürkün kabını hiç sormayınız. Ne renkte olduğu değil a, ne kumaştan olduğunu bile tarif edemeyiz. Çünkü kürk kabında ne hav kalmış, ne renk"

2168 evzâ': vaziyetler, tavırlar

2169 ma'kûs: tersine dönmüş

2170 itbâ': tabi kılma, arkasına, ardına katma

2171 kesb etmek: kazanmak

2172 ifhâm: susturmak

2173 nâfe: misk, hayvan postu

"Zangoç Ağa Tunuslu zabitin önüne düşerek Sadıkulûyûnî'nin hanesine kadar gittiler. Kapıyı çaldılar. Uykusundan güç hâl ile uyanabilen uşak, bu vakitte hane halkından kimseye kaldıramayacağını anlatmak istediyse de, Tunuslu bir kere içeriye girmiş olduğundan, öyle olur olmaz laflarla kapıdan dışarıya çıkarılabilir mi?"

"Herif kılıcı şöyle bir okşadı. Arka tarafında bulunup, kendisini Tunusluya göstermeyen zangocun nice gülünç evza ve hareketle uşağı ırza için verdiği işaretleri görmeli idi ki, hem biçarenin havfına acıyasınız hem de tavrına gülesiniz."

"Uşak yukarıya çıktı. Biraz sonra aşağıya indi. Efendiyi uyandıramamış mı? Yoksa uyandırmış da efendi aşağıya inmekten mi korkmuş? Her neyse, uşağın arkasından aşağıya inen Madam Bayzar oldu. Kadıncağız, gecelik hâli üzerine bir büyük şala bürünmüştü. Bu Tunusluyu görünce, heybetinden o da epeyce ürktüyse de Tunuslu, Fransız askerlerinin selamı gibi askerce, sağ elinin avucunu madama çevirip parmaklarını şakağına değdirmek suretiyle ve kemal-i tazim ile kadını selamlayınca havflar, haşyetler[2174] zail oldu[2175]. Tunuslu dedi ki:"

"—Madam. Dün akşam şu adamın buraya bir çocuk getirdiği sahihidir?"

"—Sahihtir ağam."

"—Yok madam. Bana unvan verecekseniz "Beyim" demelisiniz. Yahut hiçbir unvan vermemelisiniz."

"—Madam Bayzar derhâl kendisini toplayarak kemal-i nezaketle özür dileyen bir terbiyeli kadın olduğunu evza ve etvarıyla[2176] göstererek dedi ki:››

"—Gerçektir beyim. Çocuk da yukarıda ve bir hâl-i istirahattadır."

"—Kız mıdır, oğlan mıdır madam?"

"—Elmas parçası gibi bir kızdır beyim."

"—Vah...."

2174 haşyet: korku

2175 zâ'il olmak: ortadan kalkmak, yok olmak

2176 evzâ' ve etvâr: hâller ve tavırlar

“Tunuslunun, bu son sözü bir teessüre delalet eyledi. Mahaza o çocuğun şimdi, şu anda kendisine teslim edilmesi lazım geldiğini dermiyan[2177] etti. Madam Bayzarulûyûnî mülahazalı bir kadındı. Çocuğu ne sıfatla istediğini, o heybetli heriften korkmaksızın sordu. Tunuslu:”

“—Babası sıfatıyla madam.”

“Deyince, kadıncağız bu talepten çocuğa bir fenalık gelmeyeceğini anlayarak razı oldu. Bizzat yukarıya çıkıp, çocuk kucağında olduğu hâlde aşağıya indi. Çocuğun kundağı gayet muntazamdı. Tunuslu çocuğu ışığa çevirerek kemal-i dikkatle badel-muayene[2178], madama dahi gösterip:”

“—Bu çocuğun, benim çocuğum olduğuna ve ben onun babası olduğuma daha şu hâlindeki müşabehetinden büyük burhan mı istersiniz madam?”

“Filvaki o müşabehet[2179] pek meydanda idi. İri herif yavrucuğun yüzüne dikkatle baktıkça, tavrında şefkat-i pederane alayimi[2180] nümayan[2181] olup, hem de artıyordu. Nihayet kendi kendisine söylüyor gibi bir tavırla:”

“—Kız olsun, oğlan olsun, hepsi evlat. Hepsi Allah vergisi! Ciğer paresi değil mi?”

“Diye, öpmeye davrandıysa da dudaklarından evvel pala bıyıkları nevzatın nazik yüzüne dokunduklarından, adamcağız bir eliyle bıyıklarını kaldırıp, dudaklarını meydana çıkararak evladını o surette öpmeye muvaffak olabildi.”

“Bu hâl Madamuluyûnî’de hem bir tatlı teessürü, hem de çocuğun selameti için itminan-ı katiyi[2182] mucip oldu. Fakat Tunuslu, kızcağızı öptüğü zaman hâlâ kendi kendisine mırıldanmak tavrıyla:”

2177 der-miyân: ortada

2178 ba’de’l-mu’âyene: muayeneden sonra

2179 müşâbehet: benzeşlik

2180 alâyim: izler, işaretler

2181 nümâyân: görünen, aşikâr olan

2182 itminân-ı kat’î: kesin inanma, kararlılık

"—Hay merhametsiz karı hay." "Demişti de bu hâl Bayzar Dudu'da yeniden bir havfı mucip olmuştu. Binaenaleyh o heybetli herif, çocuğu alıp gideceği sırada Madam Bayzaruluyûnî kolundan tutarak, bir vaz-ı müsterhimane[2183] ile:"

"—Validesine bir eser-i hışım ve gazap göstermeyeceğinizi bana temin eder misiniz? Beyim."

"Deyince, Tunusluya bir durgunluk geldi. Kadıncağız hakikaten hem merhametli, hem mülahazalıymış[2184]. Sualini, ricasını tekrar etti. O zaman Tunuslu!"

"—Şu sualiniz, şu ricanız beni epeyce müthiş bir azından nükûl ettirdi madam. Emin olunuz validesine hiçbir kahrım dokunmayacaktır."

"Dedi ve kadını, evvelkinden daha nazikâne ve daha askerane bir suretle selamlayarak, çocuğu koltuğu altına alıp, kapıdan çıktı gitti."

İhtimal ki Madam Bayzaruluyûnî'nin şu hikâyemizde mevkii yalnız bundan ibaret kalacaktır. İhtimal ki bir daha bu kadın sahn-ı vukuata[2185] çıkmayacaktır. Lakin ne kadar iyi, ne kadar mülahazalı bir kadın olduğuna yalnız şu kadarcık bir müşahedemiz[2186] medarı istidlal[2187] olamaz mı?

Bir masume-i metrukeyi şöyle temiz pak bir kundak derununa koymak derecesindeki inayet ve merhamet, olur olmaz kadınlarda bulunabilecek ahvalden değildir. Saniyen, gerek çocuğun ve gerek validesinin temin-i selametleri için müthiş Tunuslu'dan vaat olmak lüzumu, olur olmaz kadınların değil a, olur olmaz erkeklerin bile hatırına gelemeyecek tedabirdendir.

Garip ve tatlı hikmet değil mi? Gâh bir dakikalık muamele insanoğlunun mahiyetini takdire kifayet ediveriyor. Gâh kırk yıllık tecrübe hâlâ insanoğlunun mahiyetini meydana çıkaramıyor.

2183 müsterhimâne: yalvarırcasına

2184 mülâhaza: düşünce

2185 sahn-ı vuku'ât: olayların ortası

2186 müşâhede: gözle görmek

2187 istidlâl: iman ve islamiyet yolundan çıkarmaya, dalalete düşürmeye çalışmak

“Eğer bu zabitin arkasına düşeydiniz, Beyoğlu’nda “Çukur” denilen mahalleye doğru gittiğini görürdünüz. O zamanlar bu mahallede tek tük baraka nevinden bazı hanecikler yapılmıştı. Sanki Tunuslu takip olunmadı mı zannediyorsunuz? Mahut[2188] kürkünü lahis zangoç Ağa bu takip merakını nasıl yenebilir?”

“Tunuslu, kundak koltuğu altında olarak Çukur mahallesine kadar vardı. Orada “baraka” ismi az ve “ahşap hane” tabiri çok görülecek yeni yapı bir meskenin kapısını dakk eyledi[2189]. Pencerelerde ziya görüldüğü gibi, kapı dakk olunur olunmaz açıldığından anlaşıldı ki derunundakiler uyumuyor, Tunuslunun vüruduna muntazırdırlar.”

“Takip eden zangocun pencere altında işitmiş olduğu sözlerden olmak üzere yazıyoruz ve haber veriyoruz ki Tunuslunun bu hane derununda söylediği sözler gayet mütehevvirane[2190] idiler. “Bu çocuğa ömrün oldukça bakmak için bana dinin imanın namına yemin vereceksin” diyor ve genç kadın sedası da istenilen yeminleri edip, teminat-ı saireyi de diriğ etmiyor. Tunuslu “Hem, çocuk kendi çocuğun olduğunu herkes ilan edeceksin. Zira böyle ilan etmezsen, çocuğa öz validesi sıfatıyla bakacağından emin olamam” diyor.” Genç kadın bu taahhütte de kusur etmiyor. Lakin “Tunusluya kanaat geliyor mu ya? Herif hiddet ve tehevvür[2191] hâlinde! Masadını bir kat daha takviye için kadına “çocuğu kilisede kedi namına vaftiz de ettireceksin. Resmen anlaşılsın ki senin çocuğundur” diyor.

Kadıncağız “Ya babasının ismini sorarlarsa ne diyeyim?” dediği hâlde mütehevvir zabit “İstersen benim ismimi ver, istersen başka bir Ermeni ismi bul. Ne yaparsan yap, çocuğun selametinden beni temin et” cevabını veriyor. Gâh “Bilmiş ol ki çocuğun kılına hata getirecek olursan boynun kılıcıma karşı kıldan ince kalır.” diye, tehdit eyliyor. Gâh “Ben çocuğumun idaresinden asla aciz değilim. İdare için lazım gelen her şeyi yapacağım. Hatta sen de o sayede

2188 mâhut: adı geçen

2189 dakk eylemek: çalmak, vurmak

2190 mütehevvirâne: hiddet ve kızgınlıkla neticeyi düşünmeden saldıran

2191 tehevvür: korkusuzlukla düşünmeden hareket etmek

namerde muhtaç olmaksızın taayyüş[2192] edebileceksin" diye teminat-ı teselliyetkâranede de kusur etmiyor."

"Kapı önündeki zangocun hâlini düşünüyorsunuz ya? Adamcağız adeta rüya görüyorum zannediyor. Nihayet sabah yaklaşıp kilise hizmeti zamanı geldiği gibi, müthiş Tunuslu işini bitirdikten sonra, her hatvesinde[2193] haneciği sarsarak, merdivenden indiğini anlayınca, zangocun tabana kuvvet nasıl kaçıp kurtulduğunu tafsile hacet görülmemelidir."

Kıraati bu dereceye getirdiğimizde Siranuş bir tavr-ı muterizane[2194] ile başını kaldırdı. Dedi ki:

—Hayır. Zangoç kaçmadı. Bilakis çocuğun vaftizine vesairesine muavenet vaadiyle Tunusluyu teskin eyledi.

Ben—Hayır. Zangocun işe müdahalesi ertesi gün başlamadı mı ya? Tuttuğum kayıtlar öyledir.

—Yok. Daha bu akşamdan başladı. Zangoç kapıdan dinleye dinleye işe vakıf olduktan sonra herçibadabadı[2195] göze aldırarak kapıyı çalıp içeriye girdi. "Affeyleyiniz beyim. Gizli şeyleri dinlemek iyi değildir ama taaccüp ve hayret beni buraya kadar getirdiğinden şu esrara vakıf olmuşumdur. Anlaşıldı ki bu çocuk sizinle şu kadından tevellüt eylemiştir. Gösterdiğiniz lütuf büyüktür. Emrettiğiniz şeylerin icrasında benim de muavenetimi kabul buyurursanız hasbetenlillah[2196] muavenetten[2197] geri durmam" dedi ve Tunuslu bu muaveneti kabul etti de zangoç dahi ertesi sabah ona göre muavenete geldi.

Ben —Pekâlâ, o yolda da tashih ederiz.

2192 ta'ayyüş: yaşamak, geçinmek

2193 hatve: adım

2194 tavr-ı mu'terîzâne: özür dileyen tavır

2195 herçibâdâbâd: her ne olursa olsun, ister istemez

2196 hasbetenlillah: Allah rızası için

2197 mu'âvenet: yardımcılık, yardım

Siranuş —Hiç Tunuslu'nun müsaadesi olmasa idi, validem, ertesi gün zangocun teklif eylediği muaveneti kabul eyleyebilir mi idi? Onlar, o adamlardandır ki tehditlerini ikaa[2198] daima kadir, daima hazırdırlar.

Müsveddenin alt tarafını Siranuş'un tarifi veçhiyle tadil için iktiza eden şeyleri işaret eyledim. Badehu müsveddatın daha alt tarafını kıraatta devam ettim:

"Çocuk hakkında Tunuslunun verdiği emirler zangoç Ağanın da inzimam-ı muavenetiyle[2199] tamamen icra olundular. Bu Tunuslu iki ayda bir kere Tunus'tan İstanbul'a gelen bir vapurun süvarisiymiş. Her defa İstanbul'a gelişinde bir hafta kadar oturup, yine memleketine gidermiş. Siranuş'un tevellüdünden sonra, dört sene kadar bu gelip gidiş devam etmiş. Gerek çocuk, gerek validesi hiçbir kimseye, hiçbir şeye muhtaç olmaksızın Tunuslunun saye-i lütfunda[2200] geçinirlermiş. Adamcağızın gerek çocuğa, gerek validesine muhabbeti mütenakıs[2201] olmayıp, mütezayidmiş[2202]. Yalnız, bazı kere çocuğun kız olacağına oğlan olmasını arzu ederek, hiç olmazsa, ondan sonra bir de oğlan doğması temenniyatında bulunurmuşsa da, Siranuş'un validesi, çocuklar büyüdükten sonra elinden alınacağını düşünerek ve artık kadınlığın bazı esrar ve ahkâm-ı mahsusasını da öğrenerek, çocuk doğurmamak hususunda kadınlardan pek çoğunu vezaif-i nisvaniyyelerine[2203] karşı hiyanete sevk eyleyen tedabire bu kadın da müracaatla doğurmazmış."

"Dört seneden sonra bir aralık Tunuslu İstanbul'a gelmez olmuş. Şu adem-i vürud[2204] üzerinden dört beş ay kadar zaman geçtiği hâlde Siranuş'un validesi yalnız Tunuslunun sıhhati, hayatı için merakta kalarak, yoksa bir maişet-i mebzulenin[2205] müsait olduğu iddiharatıyla[2206] yine hoşça geçinmekten geri kalmamış. Ondan sonra İstanbul'da ticaretle iştigal eden Araplardan birisi, bir

2198 ikâ: etme, işleme, yapma
2199 inzimâm-ı mu'âvenet: yardım katmak, eklemek
2200 sâye-i lutf: lütuf gölgesi
2201 mütenâkıs: azalan, eksilen
2202 mütezâyid: çoğalan, artan
2203 vezâ'if-i nisvâniyye: kadınların vazifeleri
2204 âdem-i vürûd: gelişin yokluğu
2205 mebzûle: bol, çok
2206 iddihârât: birikimler

gün Siranuş'u ve validesini Ermeni patrikhanesine celp ettirerek, o zamanın kese akçe hesabıyla patrikhane sandığına iki yüz yirmi akçe yatırmış ve Tunuslu'nun vefatını haber vererek, başka da varisi olmamak hasebiyle bu akçeyi Siranuş'a vasiyet eylediğini ve doğrudan doğruya patrik bulunan zatı vasi koyduğunu ve kızın talim ve terbiyesine gayret edilmesi arzusunda bulunduğunu badettebliğ[2207] beş mühürlü bir de mazruf[2208] teslim ederek:"

"—Kız yirmi bir yaşına geldiği zaman bu mazrufun kendisine teslim edilmesini de şart ittihaz[2209] eylemiştir."

"Demiş. O zamanlar ancak beş yaşında bulunan Siranuş şu patrikhane işini o kadar güzel hıfz etmiş ki, hâlâ gözü önünden gitmiyormuş. Çünkü bunlar için yanlarında bir de Arap taciri bulunduğu hâlde patrikhaneye müracaat pek fevkalade hususat-ı mühimmeden olduğu gibi, Tunuslunun haberi vefatı üzerine orada validesinin hüngür hüngür ağladığını da görmüş ki, müşahedat-ı mezkurenin[2210] mini mini yavrucuk üzerindeki tesiratı elbette zail olamaz."

Tesirat-ı mezkurenin zail olamadığı hâlâ apaşikare görünüp duruyordu. Zira karşımdaki Siranuş'un gözleri sulanmakla kalmayıp, şıpır şıpır damlamaya da başlamıştı. Bunun üzerine istizahata[2211] girişmekliğime müsaade etmeyecek bir tavırla başını salladı ki, okumakta devamımı emir demekti. Ben de emre imtisal eyledim[2212]. Müsveddenin alt tarafını bervech-i ati[2213] okudum.

"Tunuslunun vefatından sonra Siranuş'un validesi iki sene daha yaşadı. En evvel fakrüddem[2214] başlayan bir maraz-ı medid[2215] kadıncağızı genç kabre ithal eyledi. Ama Siranuş bu felaketten derece-i müfritede[2216] müteellim olmadı. Zira validesinin vefatından yedi sekiz ay mukaddem leyli kız mektebine ko-

2207 bâde't-teblîğ: bildirmeden sonra
2208 mazrûf: içine konulmuş
2209 ittihâz eylemek: sayma, tutma
2210 müşâhedât-ı mezkûre: adı geçen görünenler, şahit olunanlar
2211 istizâhât: izahlar
2212 imtisâl eylemek: nümune kabul etmek, uymak
2213 bervech-i âtî: aşağıdaki gibi
2214 fakrü'd-dem: zafiyet
2215 maraz-ı medîd: devamlı hastalık
2216 derece-i müfrîte: haddini aşan derecede

nulmuş olduğundan, validesinin ne hastalığını, ne vefatını görmemişti. Yalnız hanesine mezuniyet vakti geldikte haberi musibet kendisine bittebliğ[2217] sair öksüz çocuklarla beraber mektepte kalacağı beyan edilince, hemen yalnız mektepten çıkamamak derecesindeki bir elemle müteellim[2218] olmuş ve validesinin vefatı demek, ne demek olacağını başka türlü takdir edememiştir."

"Siranuş'un gerek sunuf-ı ibtidaiyyede[2219] ve gerek sunuf-ı taliye ve aliyede[2220] derslerince gayet parlak imtihanlar vermesinden maada ahlak ciheti de muallime ve mürebbiyelerinin daima tahsinlerine, aferinlerine mazhar olurdu. Hangi sınıfta bulunsa ders ve ahlak cihetiyle sınıfının birincisi addolunmaktan maada, adeta mürebbiyelerinin, muallimelerinin, refikasındanmış gibi mümtaz[2221] addolunurdu. Sofralarda riyaset mürebbiyelerin vazifesi olup en küçük sınıfın sofrasında riyaset[2222] şerefi de Siranuş'a layık görünmüştü ki, sair şakirdandan hiçbirisinin, hiçbir zaman böyle bir şerefe nailiyeti mektepçe vaki değildir."

"Bizim Siranuş on üçünü bitirip on dördüncü yaşına girdikte hakk-ı vesaiti haiz olan Ermeni patrikhanesinin delaletiyle, yalnız Fransız lisan ve edebiyatında tekemmül için Madam C....'nin pansiyonuna da ithal olunmuştur. Evvelce dahi haber verdiğimiz veçhiyle Matmazel Agavni'nin o mektepten çıkmak üzere bulunduğu esnada, Siranuş dahi mektebe girmiştir."

"Agavni'nin bu mektepte sinn-i rüşdü[2223] beklemek için lüzumundan pek ziyade beklettirildiği malumdur. Bu münasebetle Agavni, artık mektebin şakirdanından addolunmaktansa heyet-i idare ve talimiyeden addolunmak derecelerinde bir imtiyaz peyda eylemiş olduğu gibi, Siranuş dahi her sınıfında birincilik ve ahlak cihetinde mükemmeliyet şöhretini haiz olduğu hâlde Madam C...'nin pansiyonuna gelmiş ve defaten bütün şakirdanın nazarı ehemmiyetini kendisine celp etmiş bulunduğundan Agavni ile pek az zamanda, pek büyük münasebet peyda eylemiş idi."

2217 bi't-teblîğ: tebliğ ile
2218 müte'ellim: acıyan, kederli ve elemli olan
2219 sunûf-ı ibtidâ'iyye: ilk sınıflar
2220 sunûf-ı tâliye ve âliye: ikinci ve yüksek sınıflar
2221 mümtâz: seçilmiş, seçkin
2222 riyâset: reislik
2223 sinn-i rüşd: ergenlik çağı

"Vakıa o zamanlar Agavni adeta bir kadın, hem de hukuk-ı tabiiye-i nisvaniyesinden kemal-i rüşt ve muhtariyetiyle istifadeye can atarcasına hazır ve muntazır bir kadın olduğu hâlde, Siranuş henüz nisvaniyet sıfatını belki de ihraz etmemiş sayılacak çocuklardan idiyse de Agavni'nin hafifmeşrebine mukabil Siranuş'un mizac-ı vakuranesi[2224], asıl kadınlığı Siranuş'ta gösterdiği gibi tahsilce dahi, kendisinin büyük ablası olabilen Agavni'ye kat kat tefevvukunu[2225] herkese, hatta Agavni'nin kendisine de teslim ettiriyordu. Binaenaleyh yaşça aralarındaki farkın bir hükmü kalmayarak, bu iki kız, ehemmiyetçe bir tesavi[2226] hâsıl eylemişlerdi."

"Agavni tamam mektepten çıkacağı sıralarda kendi hissiyat-ı nisvaniyyesinden[2227] Siranuş'a da haber vermek ve onunla kadıncasına konuşmak istiyorduysa da Siranuş henüz bu yoldaki musahabatın mahiyetini takdir edemeyecek kadar çocuk olduğundan..."

Güzel esmer burada sözümü kesti. Dedi ki:

—Hayır, efendim, hayır. Çocuk olduğundan değil. O zaman için beni o kadar küçültmeyiniz. Tabiat-ı nisvaniyem bile anlatmak istediğiniz derecenin fevkinde idi. Hele zihnim her şeye eriyordu. Çıkıp geldiğim mektepte sanki benden büyük kızlar yok muydu? Sanki onlar hırçınlıkta Agavni'den aşağı mı idiler? Fakat ben, o yoldaki musahabattan hoşlanmıyordum. Bikesliğim[2228], bivayeliğim[2229] derunumu söndürmüş olduğundan mıdır nedir, gerek hâl-i hazırım ve gerek müstakbelim için daima endişeler ederek, kendimi sair kızlardan başka türlü muhafazaya mecbur buluyor idim.

Siranuş'un bu sözlerini ehemmiyyet-i layıkasıyla dinledim. Müsveddeler üzerinde ona göre icra-yı tadilat için kayıtlar da tuttum. Badehu yine müsveddatı kıraatte devam eyledim:

2224 mizâc-ı vakûrâne: ağırbaşlı mizaç

2225 tefevvuk: üstünlük

2226 tesâvi: denk

2227 hissiyât-ı nisvâniyye: kadınlık hisleri

2228 bîkes: kimsesiz

2229 bivâye: nasipsiz, kısmetsiz

“Siranuş bu mektepte üç sene kaldı. Badehu mekteb-i mezkurenin gerek fünun, gerek edebiyat derslerinde ve mızıka ve el işlerinde şimdiye kadar bir misli daha görülmemiş ekmel-i şakirdani[2230] olmak mertebesinde imtihan vererek oradan çıktı. Yine patrikhanenin tensibi[2231] veçhiyle Vartov Dudu ve kocası Boğus Ağa'nın hanesine misafir ve emanet verildi ki Siranuş'un bu haneden çıkması, ta Karnik'le teehhülü[2232] meselesinin o netice-i elimeye[2233] müncer[2234] olmasından sonra vukua geldiği malumumuzdur.”

“Boğus Ağa'nın hanesinde bulunduğu müddet Siranuş'u artık müstebidane[2235] bir baskı altında mazlum bir öksüz kızcağız diye telakki etmemelidir. Hiç baskısız, büsbütün başı boş ve Agavni gibi aklı ne tarafa eserse o taraflarda gezer tozar makuleden hiç addetmemelidir. Vartov Dudu ve Boğus Ağa gerçekten erbab-ı namus ve istikametten bulunarak, bu okumuş, terbiyeli kız hakkında analık babalık vazifesini bihakkın[2236] ifa eyledikleri cihetle Siranuş adeta hâli ve vakti yolunda bir familya kızı gibi giyinip kuşanmakta, yiyip içmekte, gezip yürümekte ve yerine göre gülüp oynamakta idi.”

“Konu komşu bu öksüzün hatırına riayette kusur etmeyerek, bilakis cehalet veyahut ona yine karip[2237] malumat-ı nakısa[2238] ile talim ve terbiye-i mükemmele arasında görülecek olan fark, Siranuş'la o mahalle kadınları arasında da görünürdü. Siranuş onların teveccühüne iftikardan[2239] masun[2240] olarak, onlarsa bu mükemmel kızın ulüvv-i mertebe-i insaniyyesine meftundular[2241]. Hatta bazı kızlar ve genç kadınlar kendisinden müzika ve Fransızca taallümüne[2242] de gelirlerdi. Güzel esmerin şakirtliğine en ziyade mahalle delikanlılarının he-

2230 ekmel-i şâkirdânî: öğrencilerin mükemmeli
2231 tensîb: uygun görmek, münasip kılmak
2232 te'ehhül: evlenme, izdivaç
2233 netîce-i elîme: üzüntü verici sonuç
2234 müncerr: bir yana doğru sürüklenen
2235 müstebidâne: keyfi ve baskıcı
2236 bihakkın: hakkıyla, tamamıyla
2237 karîb: çok yakın
2238 ma'lûmât-ı nâkısa: eksik bilgiler
2239 iftikâr: yoksulluğunu, fakirliğini açığa vurmak
2240 masun: korunan, korunmuş
2241 meftûn: fitne ve belaya tutulmuş olan, âşık
2242 ta'allüm: öğrenme

veskâr olduğunu da hatırdan çıkarmamalı. Ama Vartov gençlerin ve gençliğin bu yoldaki mukteziyatını[2243] çoktan öğrenmiş ve fakat sinn ü sali[2244] hasebiyle unutmaya takarrüp etmesi lazım geldiği hâlde unutmamış olduğundan, komşu delikanlıların münasebet peydası hakkındaki hevesleri üzerine Siranuş'un değil, delikanlıların nazarı dikkatlerini açarak:"

"—Siz heveslerinize muvafık kızı Siranuş'ta bulamazsınız. Gidiniz. başka kapıları çalınız, yoksa...."

.. Diye muamelat-ı serbazanede[2245] biraz daha ileriye gidecek olurlarsa görecekleri mukabeleyi tasrihe[2246] lüzum görmeksizin anlatıyor idi."

" Siranuş, Beyoğlu kızlarının can attıkları ve hatta nailiyeti için en büyük fedakârlıkları göze aldıkları balolardan bile geri kalıyordu. Bilakis zevkin bu türlüsünü en iyi süren kız kendisi oluyor idi."

"Makas ve iğne denilen şey güzel ellerinin yabancısı olmadıktan başka, moda gazetelerinden ahkâm istihracı[2247] hususunda da aczi olmadığından ve öyle birkaç kuruşa isticar edilmiş[2248] bin sefilin arkasına geçirilmiş, bunların terleriyle, kirleriyle mülemma çarşı elbisesi ziyadesiyle istikrahını mucip olduğundan, karnaval mevsiminde iki üç kat güzel balo elbisesini bizzat biçer, diker, donatır ve hatta yanından ayırmamak mecburiyetinde bulunduğu Vartov Dudu'ya da hâline münasip bir "kapuşon" diker, baloya öyle gider idi."

"Baloda her türlü adamla görüşür, her arzu edenle raks eyliyorduysa da, hiçbir kimseyle büfeye gitmez ve hiçbir kimsenin yanında yüzünü açıp kendini tanıttırmazdı. Hatta tanınmamak ve onun zımnında dâhil olan mehalike[2249] duçar olmamak için muarefesi olan kızlara, kadınlara bile kendisini bildirmezdi. Nihayet bir gece, kızcağızı tanımayı pek ziyade merak eyleyen bazı arsız

2243 mukteziyât: gerektirenler, gerekçeler
2244 sinn ü sâl: yaşıt
2245 mu'âmelât-ı serbâzâne: korkusuzca muamele
2246 tasrîh: açıkça söyleme, belirtme
2247 istihrâc: bir şeyin içinden bir şey çıkarmak
2248 isticâr etmek: kiralamak, kiraya vermek
2249 mehâlik: tehlikeler

erkeklerden bizar kaldığı cihetle lüzumu oldukça, himayesinden istifade için yalnız bir kavalye reh-i keşf-i nikâh eylemişti."

—Ah. Sağlık selametle ona da keşf-i nikâh etmemiş olsa idi.

Bu sözü söyleyen Siranuş olduğu anlaşılıyor ya? Biçarenin hakkı da vardır. Çünkü işte keşf-i nikâh ettiği kavalye Karnik yüzsüzüdür. İşte müsveddatımızın mabadında suret ve keyfiyeti görülecektir.

"Siranuş'un kendisine kavalye intihap ettiği Matmazel Agavni'yle muarefe ve münasebeti olan Karnik'tir. Vakıa o zamanlar Agavni'nin hâl ve şanıyla Siranuş'un hâl ve mevkii arasında hiçbir münasebet olamayacağı derkarsa da Siranuş Madam C...'nin pansiyonunda peyda olan münasebet üzerine aralıkta bir Agavni'yle görüşmekte yine bir beis göremiyor idi."

"Bu beisi[2250] yalnız Siranuş değil. Vartov Dudu ve kocası Boğus Ağa dahi göremiyorlardı. Zira Agavni öyle sefa hâl-i serbazane âleminin en murdar sefillerinden bulunmak şöyle dursun, belki nice misaline gıpta-resan[2251] olan kibar esafilden madut[2252] olmakla beraber, Siranuş'la görüştükçe o âlemlerin ahvalinden kata bahis açmayarak, hatta pansiyonda kızlar erbabında vukuu adet hükmünde bulunan hasbıhâllere bile girişmiyor idi."

"Agavni, eğerçi bila-ihtiyar kendisini vur patlasın çal oynasın âlemlerinde kaybedip gitmişse de, Siranuş gibi bir iffet-i mücessimenin[2253] karşısında bulundukça, onu pek ali ve kendisini pek zelil bularak, zilletin ulviyete[2254] ve fuhuşun iffete karşı her zaman mecbur olduğu tazimle boyun eğmekten vicdanını kurtaramıyor idi."

"Hatta bu teslimiyet Agavni için bir mahzuziyyet-i ruhaniyyeyi[2255] bir lezzet-i vicdaniyyeyi de istilzam eyliyordu. Muahharan Agavni'nin kendi lisanıyla iti-

2250 be'is: zarar

2251 gıpta-resân: gıpta ettiren

2252 mâdut: sayılı, sayılmış, sayısı belli

2253 iffet-i mücessime: cisimleşmiş namus

2254 ulviyyet: yücelik, yükseklik

2255 mahzûziyet-i rûhânî: ruhani memnuniyet

raf edilmiştir ki, o vadi-i mayupta[2256] puyan[2257] olmaktan bıkması, usanması da, Siranuş'ta görüp daima hayran kaldığı iffet-i melekaneye encam-ı kâr[2258] imrenmesi sayesinde hâsıl olmuştur."

"Hayfa ki Agavni, Siranuş yüzünden nail-i nimet-i necat[2259] olduğu hâlde, zavallı Siranuş, mücerret Agavni yüzünden duçar-ı ziyan olmuştur. Zira balolarda himayesinden istifade için bir kavalye reh-i ihtiyaç görüp de o kavalyeri[2260] dahi Karnik olmak üzere tercih ve tayin eylemesine mahza Karnik'in Agavni'yle münasebeti olması sebebiyet göstermiştir."

Burada dahi Siranuş güzel siyah gözlerini kaldırıp yüzüme bakarak:

—Ama bu hâlden dolayı Agavni'yi mesul tutamam.

Dedi. Ben dahi:

—Biz de onu mesul tutmuyoruz ya. İşte adem-i mesuliyyeti[2261] keyfiyeti bu fıkrayı takip ediyor.

Dedim ve hemen müsveddenin alt tarafını okumaya başladım.

"Lakin Agavni Siranuş'un Karnik için sorduğu şeylere dosdoğru cevap vermekten ihtiraz etmedi. Vakıa bu delikanlıdan bilfiil bir fenalık zuhurunu görmemiş. Hovardalık âlemlerinde gezip tozarsa da, sair gezip tozanlardan hüsn-i hâlce faik görünüyormuş. Ama gereği gibi hatırı sayılan züğürtlerden olup, kumarı ziyadece sevmek cümle-i meayibinden[2262] sayılırmış. Birkaç patırtıda gürültüde bulunarak, bazısında darip[2263] ve bazısında matrup[2264] sıfatıyla galibiyet ve mağlubiyeti de ona göre ortaya koymuşsa da öyle belaları kendisi davet edecek ataklardan değil imiş."

2256 ma'yûb: ayıplanmış
2257 pûyân: koşan, seğirten
2258 encâm-ı kâr: işin sonucu
2259 nâ'il- ni'met-i necât: kurtuluş nimetlerine ulaşma
2260 kavalyer: şövalye
2261 adem-i mes'ûliyyet: sorumluluk yokluğu
2262 cümle- i me'âyib: kusurların tümü
2263 dârib: vurucu, vuran
2264 matrûb: vurulan

“Siranuş’ta, öyle balolar âleminde kendisine arkadaş edeceği kavalyeri Aynaroz mabedinde züht[2265] ve perhize vakf-ı ömr edecek sulehadan[2266] intihap[2267] eyleyecek değil a! Karnik züğürtse kendisi değil. Karnik’ten bir limonata derecesinde ikram isteyeceği de yok. Eli yüzü yunmuş, sözü sohbeti yolunda, temiz pak, güzelce bir delikanlı.”

“Bir karnaval mevsimini Karnik’le refakatta geçirdiler. Vartov Dudu dahi bu delikanlıda korkacak bir hâl görememişti. Zira o müdekkikane[2268] gözleriyle delikanlının her hâlini, her hareketim muayene eyleyerek görmüştü ki, Karnik arsızlığı, yüzsüzlüğü yine o yoldaki eğlencelerden mahzuz olan kızlarla kadınlarla edip, yoksa Siranuş’u onlardan addetmiyor. Emniyetin asıl en büyüğü Siranuş hakkında vaki olduktan sonra Karnik’ten de taarruz vuku bulmayacağı derecesinde bir emniyet kâfi görülmez mi?”

“İşte, bu emniyet iktizasınca her cumartesi akşamı baloya devamda Mösyö Karnik kavalyer intihap olunup, hatta bir akşam Vartov Dudu hastalanarak kendisi baloya gidememiş ve kızı yalnız Karnik’le göndermişti. Ama bu hastalık cali[2269] idi. Onlar gittikten sonra kendisi komşulardan bir başka renkli kapuşon alarak baloya koşmuş, izlerini takiben, hâl ve hareketlerini tecessüs eylemişti. Kendisi de orada olduğu zamanki hâl ve suretten başka hiçbir şey göremeyince kalben itminan-ı tam hâsıl eylemiş idi.”

Siranuş’un bir daha yüzüne bakması, şurada dahi tashih veya ikmali lazım bir sehv[2270] veya noksan bulunduğunu anlattı. Fakat hatırına gelen şeyi meydana koymak hususunda pek mütereddit görünüyordu. Ben sormayınca söylemeyeceğini anladım. İstizah-ı meram[2271] eylediğim hâlde dahi, çehresi ağararak, yutkunarak, dudakları titreyerek dedi ki:

2265 zühd: dünyadan ve dünyalık olan şeylerden uzak durmak
2266 sulehâ: salihler, iyi niyetliler
2267 intihâb: seçme, seçim
2268 müdekkik: dikkatle araştıran, tetkik eden
2269 ca’lî: uydurma, samimi olmayan, sahte
2270 sehv: hata, yanlış, yanılma
2271 istizâh-ı merâm: amacın açıklanması

—Bu balolar esnasında vuku bulan bir vakadan haberdar olamadığınız için yazmamışsınız. Ama ondan Vartov Dudu bile haberdar olamamıştır.

—Şimdi ikmal edebiliriz ya.

—Eğer mümkünse.

—İmkân demek sizin rızanız demektir.

—Ben söyleyeyim de kalbimden o ukde de gitsin. Münasip bulursanız yazarsınız. Bu vaka beni Karnik hakkında ikaz etmeli idi. Ama ben teyakkuz edemedim. Onu Karnik'in denaet-i tabına burhan-ı kâfi görse idim, o habisle izdivaca kadar tezyid-i münasebattan[2272] kendimi men eylerdim. Hâlbuki işin içinde Karnik'in gafil görünmesi, bir gaflet-i caliyye ve iltizamiyye[2273] olduğunu anlayamadığımdan, murdarı mazur gördüm.

—Muhakemesini sonra ederiz. Şimdi vakaya bakalım.

—Karnik'i kavalyer ittihaz eylediğim zaman bazı kere maske altında boğulmak derecelerinde sıkıldıkça, yüzümü açmaya cüret peyda eylemiştim. Erbab-ı namustan bir kavalyer olduktan ve ben de hiffet-mizac[2274] ile mimlenmemiş bulunduktan sonra bu keşf-i nikâh cüretinden dolayı muhatap tutulamam. Değil mi?

—Tabii.

—Hâl ve şanına nazaran bir İngiliz, bir centilmen addolunabilecek Kirkor namında bir Ermeni, beni öyle hararet-i demden kızarmış bir hâlde görünce adeta âşık olmuş. Ama ismini Kirkor diye haber verişim yanlış düştü. Malum ya. Böyle frenkleşen Kirkorlar "Gregoire" ve Ohannesler "Jean" Viçenler "Vincent" filan olurlar.

—Tabii, tabii.

2272 tezyîd-i münâsebât: münasebetlerin artması

2273 gaflet-i câliyye ve iltizâmiyye: bilerek yapma gafleti

2274 hiffet-mizâc: hafifmeşreplik, hoppalık

—Bu arsız herif yavaş yavaş bize sokuldu. Karnik dahi bunu bana hem terbiyeli, hem zengin bir adam olmak üzere tavsiye etti. Ben hâlde bulunan bir kızın şu kadarcık bir hayal-i hama[2275] duçar olmasını mazur görmeniz şartıyla itiraf ederim ki, ben de bu adamda müstakbel için bir zevç hülya ederek, o kadar muhteriz bulunmadım. Yalnız balodan maada, haneme dahi devam için arzular göstermeye kalkışınca bittabi men ettim. Nihayet beni kendisince istihzar edilebilecek yerlere de davete kalkışmasın mı? Cüzdanından bir vizite kâğıdı çıkartacak olsa, cüzdanında beş on bin franklık bank kaimeleri görülür. Port menesinden (para cüzdanından) bir çeyrek çıkaracak olsa, derununda yirmi otuz lira görünür. Bir akşam taktığı yüzüğü, boyun bağı iğnesini filanı diğer akşam takmaz. Her taktığı elmaslar pek değerli şeylerdir.

—Tamam, bir kadını, bahusus o zamanki hâliniz gibi tecrübesiz genç bir kızı iğfal edebilecek nümayişler. Öyle değil mi?

—Şüphe mi edersiniz? Asıl şayan-ı dikkat olan şey Karnik'in gafletidir demiştim. Hem de gaflet-i caliyye ve iltizamiyyesi. Çünkü herif, mesela üç limonata parası vermek için Karnik'e bir lira verip bozdurtur. Fakat paranın üst tarafını istemez. Yılbaşı için elbise yaptırmak üzere Karnik, heriften beş liralık bir bank kaimesi istikraz etmiş. Bir daha tediye etmemek[2276] şartıyla. O şartları, o zaman bilse idim belki yine teyakkuz ederdim. Sonradan öğrendim.

—Karnik tebdil-i isim ile kendisi için Alfons .... namını münasip buluyor demekse de siz anlayamıyorsunuz.

—Nihayet herif, bizi adeta kendisi gibi yakışıklı, zengin centilmenlere metres, yani gönül eğlencesi olmaktan başka bir şeye müstait ve layık bulmayarak, teklifatını biraz daha suret-i cebbaranede[2277] pazarlık yoluna düşürünce fena bir çehreyle arkamı çevirdim. Habisle bir daha yüz yüze gelmemeyi ve yüzümü de açmamayı iltizam ettim. Biraz terbiyesi olsa bu merdudiyyete[2278] kanaat eylemesi lazım gelirdi, değil mi? O ise benden intikam için beraberlerinde

2275 hayâl-i hâm: ham hayal

2276 te'diye etmek: ödemek

2277 sûret-i cebbârâne: zorbaca görünüş

2278 merdûdiyyet: kovulmuşluk, geri çevrilmişlik

yaşadığı süfeha[2279] erbabında bana muvaffakıyetini bile ilana başlamış. Metresi bile olmuşum. Hatta kim bilir hangi milletten bir aşüfte Siranuş olmak üzere bazı mahafilde[2280] dostlarına prezante eylemiş. Zavallı ben, dillere düşmüşüm de kendim haberdar değilim.

—Hay murdar hay.

—Bu şöhreti balo mevsiminden sonra ağızdan ağıza tam bizim Vartov Dudu'ya kadar gelmiş. Bereket versin ki o gibi su-yı şöhretlerin[2281] sıhhatini ispat edecek zerre kadar hâlimi, bana yakın olanların hiçbirisi görememiş bulunduklarından, iftira her ne kadar pek müthişse de bir iffet ve masumiyyet-i katiyye mukabilinde su gibi erimiş gitmiş. Siz bu adamı da gördünüz.

—Kimi? Mösyö Gregoire'yi mi?

—Evet. Şirket-i Hayriyye vapurunda uzaktan görür görmez ihtiyarım elden giderek bir mecnuniyyet-i muvakkata[2282] ile tokatladığım herif!

—Vay. O mu idi o?

—Ta kendisi.

—Hâlbuki kuvve-i hafızam beni duçar-ı hata etmiyorsa o herif sizinle âdem-i muarefesinden bahsediyordu.

—Öyle olacak değil mi ya? Balolarda peyda olan muarefenin başka yerde hükmü olur mu? Âlem içinde tekrarı mülakat edilse, tekrar prezante edilmeye ihtiyacı olur. Balo denilen şey bu âlemden hariç, başka bir âlemdir.

—Umumi olan balolar. Yoksa resmi, gayr-i resmi, hususi balolardaki muarefe her zaman makbul ve meridir[2283].

2279 süfehâ: zevk ve eğlenceye düşkün, parasını pulunu israf eden akılsız

2280 mahâfil: mahfiller, toplantı yerleri

2281 sû-yı şöhret: şöhretin iyiliği

2282 mecnûniyyet-i muvakkata: geçici delilik

2283 mer'i: ucuz

—Bizim de gittiğimiz balo tavşan balosu denilen en umumi, en rezil yerlerden değil mi idi?

Vapurda bu kadından gördüğüm o cüret-i fevkaladeyi şimdiye kadar tetebbu etmekte bulunduğum hususiyyat-i ahvaline bir türlü yakıştıramadığımdan pek büyük merakta idim. Bu merakın da şu suretle hâllinden, izalesinden memnun kaldım. Elimdeki müsveddatın bakisini dahi bervech-i ati okudum.

"Karnaval mevsiminin güzarından sonra Karnik, Boğus Ağa'nın hanesine devamdan münkatı olmadı. Siranuş'la görüşüyordu. Şöyle ırz ve edep dairesindeki sohbetlerinden Vartov Dudu Boğus Ağa dahi hiç kuşkulanmıyorlardı. Bütün yaz bu muamele devam ederek, konu komşu muamele-i mezkurenin nihayet bir izdivaca müncer olacağı[2284] zannına bile kuvvet vermekte idiler."

"Ama bu zanlara ne büsbütün vahi diyebiliriz, ne de bilkülliye sıhhatine kanaat ederiz. Karnik'in Siranuş'a âşık olduğunu zannedemeyiz. Çünkü aşk denilen şeydeki ciddiyet, evvel-be-evvel âşıkın öyle sevda zenburu kesilerek her çiçekten bal almaya yeltenmesini men eyler. Karnik'se gençliği mukteziyatına[2285] itbadan[2286] geri durmayıp, fakat yüzünden hiçbir ümit olmaması hasebiyle yalnız o şükufe-i cemale uğradıkça balı huyu olmayan bir çiçek idüğü itibariyle ve hiç taarruzsuz bir tavaf-ı sade ile etrafında dönüp dolaşıyor idi."

"Siranuş'a gelince, Karnik'ten hiç hoşlanmıyordu, diyemeyiz. Karnik'e âşık olduğunu ise hiç hüküm eyleyemez. Karnik'in çirkin addolunamayacak kadar güzelce olması ve hele kendine karşı hususiyyat-ı ahvali söz götürmemesi Siranuş'u ezdil ü can mahzuz eyliyordu[2287]. Ama musahabeyi, muameleyi sevda suretine dökmek ve izdivaç gibi şeylerden bahis eylemek bunların programlarında asla dâhil değil idi."

"Bu hâl ileriki karnavalda yavaş yavaş yüz göstermeye başladı. Er geç bir kocaya varacağına göre, Siranuş şöyle Karnik gibi emir ve nehyine muti ve münkad[2288]

2284 müncer olmak: nihayet bulmak, bir tarafa çekilmek

2285 mukteziyât: gerekli ve icap eden şeyler

2286 itbâ: tabi kılmak, ardına katmak

2287 mahzûz eylemek: memnun etmek

2288 münkâd: boyun eğen, muti olan, itaat eden

bir adamla akd-ı refakat-ı ebediyyede[2289] pek büyük menfaat umulmasa bile mazarrat hiç umulmayacağını düşünüyordu. Buna karşı Karnik'in ne düşündüğünü bilemeyiz. Düşünceleri neticesini bilahare ortaya koymuş olan bu herifin, o zaman yalnız Siranuş'a ne surette görünmekte bulunduğuna hasr-ı ehemmiyet[2290] eyleriz."

"Bu görünüş dahi pek muvafıktı. Siranuş'a anlatırdı ki, kendisine zevç olabilmek hayalinin de fevkında bir bahtiyarlıktır. Kendisince muhale karip addolunan bu bahtiyarlığa nailiyetini farz eyledikçe Siranuş'un ebediyen minnettarı kalacağını işrap eyliyordu[2291]:"

"Bir aralık Seyyit Mehmet Numan mağazasında Karnik'in maaşına epeyce bir zam vukuu Karnik'i, o gereği gibi züğürtlükten yine gereği gibi kurtardı. Bu hâl delikanlının Siranuş nazarındaki ehemmiyetini de arttırdı. Ama muhabbet derecesinde değil! Muhakkaktır ki Siranuş, Karnik'i sevda derecesinde muhabbetle asla sevmemiştir. Oğlanın hâl ve şanı, hesabına muvafık düştüğü için işi izdivaç derecelerine kadar vardırmıştır."

"Safdil Agavni, Siranuş'un, kendisine bu emeli açtığı sırada Karnik için öyle izdivaç derecesindeki emeller pek de beca[2292] görülemeyeceğini ketm etmeyip, söylemişti. Ancak daha hikâyemizin mebadisinde[2293] beyan olduğu ve bir iki yerde de tekerrür eylediği veçhiyle Siranuş bu bapta Agavni'nin safvetinden emin olamamıştır."

Kıraati buraya kadar getirdiğimizde kuşluk taamı zamanı gelerek, tabii bir fasıla vaki oldu. Hatta taamdan sonra müsveddatın alt tarafı okunmakta devam dahi edilmedi. Zaten hikâyenin bundan sonrası karilerimizin malumu olup, müsveddat-ı mezkureyi kıraatimize ihtiyaç dahi göstermezler. Siranuş'la kıraatte devam edemediğimizin sebebi sofra başında açılan yeni bir söz oldu.

2289 akd-ı refâkat-ı ebediyye: ebedî arkadaşlık yemini

2290 hasr-ı ehemmiyet: önem verme

2291 işrâb eylemek: içirme, içirilme

2292 becâ: yerinde, uygun

2293 mebâdî: başlangıçlar

Buraya kadar yazılan şeyleri tadilat ve tashihat-ı lazımesinin[2294] de icrası şartıyla Siranuş kabul ederek, daha kaç bap ve ne kadar kâğıt bulunduğunu ve mündericatını[2295] sorduktan ve bizim tarafımızdan dahi izahat-i lazımesi verildikten sonra dedi ki:

—Şu Agavni ve Refet Bey'le bu haneye nakledişimizden sonraki vukuat erbabına bir bap daha sıkıştıracaksınız.

—O baba neyi yazacağız?

—Henüz sizce malum olmayan ve şimdi benim ağzımdan alınacak olan esrarı!

—Esrarı mı? Bunu bir ehemmiyyet-i mahsusa ile söylüyorsunuz.

—Öyle ya. Hem az ehemmiyet de değil. İnsanın kanını biraz üşütecek, derisini biraz buruşturup, tüylerini de gereği gibi ürpertecek bir ehemmiyetli esrardan.

Sanki Siranuş benim hâlimi tasvir ediyordu. Söz söylerken peyda eylediği tavır ve vaziyet-i ciddiye bende öyle bir teessürü mucip olmuştu. Binaenaleyh:

—Üzmeyiniz. Merakımı arttırmayınız. Çabuk söyleyiniz bakayım. Şu benim vakıf olamadığım esrar ne gibi şeylerdir?

Dediğim zaman, biraz daha kendisini çekip çevirerek dedi ki:

—Azizim. Bu hanedeki dirliğimiz, bizim için pek muvakkattir. [2296]Yakında bu dirlik bozulacaktır. Hem de hepimizin kalbinde büyük bir tesir bırakarak bozulacaktır.

—Beni korkutuyorsunuz. Böyle bir hüküm vermek için fal mı açtınız?

2294 tashîhât-ı lâzıme: gerekli düzeltmeler

2295 mündericât: içindekiler

2296 muvakkat: geçici

—Hayır. Müstakbeli keşif için oyun kâğıtlarına müracaat eyleyecek zaifü'l-kalp[2297] kadınlardan değilim. Aldığım ihbar-ı sahiha[2298] üzerine haber veriyorum.

—İzah ediniz efendim!

—İzahı şu ki Refet yakında Seyyit Mehmet Numan'a damat olacaktır.

—Ne diyorsunuz Allah'ı severseniz?

—Damat olacaktır diyorum. Fakat size bunu bir sır olarak tevdi eyliyorum. İhtimal ki henüz Refet'in kendisinin de haberi yoktur.

—Refet'in kendisinin bile haberi olmayan şeyi siz nerden haber almış olabiliyorsunuz?

—Şimdi onu da anlarsınız. Fakat bilmiş olunuz ki Seyyit Mehmet Numan'ın kızı Feride Refet'e âşıktır.

Süphanallah. Kendimi Alexandre Dumas'ın romanları içinde kaybetmiş ihtiyarlara benzeteceğim geliyor.

—Alexandre Dumas'ın romanları da hayalat-ı mahzadandır[2299] diye reddedemezsiniz ya? Hiçbir şey sırf hayali olamaz. Hakikat âleminde vücut bulan şeylerin vahimeye intikal eyleyen ahkâmı sizin gibi erbab-ı karihayı[2300] hayallendirir de o romanlar vücut-pezir[2301] olur.

Kızın bu sözleri gerçekten nazar-ı velehime[2302] çarptılar. Adeta mütelaşiyane[2303] bir tavırla sordum ki:

—Canım, bu haberi kimden aldınız! Bu inanılmayacak haberi?

2297 zâ'ifü'l-kalb: kalp zayıflığı
2298 ihbâr-ı sahîha: gerçek haber verme
2299 hayâlât-ı mahza: saf hayaller
2300 erbâb-ı kâriha: zihin kudreti erbabı
2301 vücûd-pezîr: vücut bulan
2302 nazar-ı vehîme: şüpheli bakış
2303 mütelâşiyâne: acele ve telaş ile

—Şimdi onu sormayınız. Öyle bir izdivacın vukuunda Agavni'nin ne olacağını sorunuz.

—Vakıa orası da öyle ama.

—Aması yok. Siz belki dikkat etmiyorsunuz. Agavni Refet'i adeta benden bile kıskanıyor.

—Gerçek mi?

—Nasıl gerçek mi? Delikanlının güzelliğini, mertliğini, ulüvv-i cenahını, semahatini[2304], letafetini biraz ziyadece methedecek olsam. Agavni'nin benzi kül gibi uçarak, metihteki mübalağatın[2305] muhabbet-i deruna delalet eyleyeceğinden bahisle, Refet'in o kadar da kıymetli, değerli bir şikâr olmadığını temine çalışır. Aklınca takdirimde, muhabbetimde yanıldığımı anlatmak ister.

—Canım, bunlar kadınlık mukteziyatından[2306] olan şeylerdir. Vaktiyle siz dahi Karnik'i Agavni'den kıskanmıyor muymuşsunuz?

—Orası öyle ama Agavni Refet'in delisi, divanesi olduğu kadar, ben Karnik'in delisi, divanesi değildim. Benimkisi bir hesaptı. Agavni'ninkisiyse bir sevda. Eğer o da benim gibi hesap üzerine hareket etse idi, gönlünü sevda-yı na-becaya[2307] kaptırmaz idi.

—Neden na-beca olsun?

—Evvela aralarında yaşça bir hayli fark var. Kadın, kocasından ne kadar küçük olsa ziyanlı görünmez ama kocasından büyük oldukça pek ziyanlı görünür.

—Yok, yok. Farkları o kadar değildir.

2304 semâhat: cömertlik

2305 mübâlagât: abartmalar

2306 mukteziyyât: gerekli ve icap eden şeyler

2307 sevdâ-yı nâ-becâ: yersiz, uygunsuz, münasebetsiz sevda

—Saniyen, birisi İslam, birisi Hristiyan. Bu münasebetten bir izdivaç beklenebilir mi?

—Bizce müsaade vardır. Yehut ve Nasrani tezevvüç edebiliriz.

—Ama, yine o kadar mütenasip düşmez.

—Pek de canları isterse, Agavni tebdil-i mezhep ile İslamiyet'i kabul ediverir. Emsali çok.

—Siz de bir avukat gibi müdafaa eyliyorsunuz. Fakat ne kadar müdafaa etseniz boştur. Hatta dediğiniz gibi, bunlar yekdiğerine tezevvüç derecesinde layık oldukları farz edildiği hâlde bile bedbahtlıkları da o nispette büyümüş olur. Zira ihtimal ki Agavni'de sevda işini böyle izdivaç derecesine kadar vardırmak mertebesini bulsun. Farz edelim ki Refet dahi bu arzuya yok demesin. Ya, orta yere Feride'nin Refet'e tezevvücü meselesi de girerse? Agavni'nin hâli bin kat daha müşkülat peyda etmiş olmaz mı? Kalbimden Siranuş'a hak veriyordum.

Mahaza zahirde metanetli davranıyordum. Sordum ki:

—Canım, size bu haberi kim getirdi? Yanlışlık asıl bu haberdedir.

—Hiç yanlışlığı yoktur. Seyyit Mehmet Numan'ın taht-ı himayesine gireliden beri bizim Vartov Dudu Seyyit hanesine gidip gelmeye başlamıştır. Seyyit kızı Feride'nin Refet'e âşık olduğu haberini getiren de Vartov Dudu'dur.

Meseldir ki yari an, aguşunu hazırla derler. Bir miktarını yemekte ve bir miktarını yemekten kalktıktan sonra yürüttüğümüz sohbeti tamam şu kerteye getirdiğimizde, kapı çalınıp müteakiben Vartov Dudu şişman vücudunu merdivenden yukarıya sürükleyebilmekten izhar-ı acz[2308] ede ede, inleye inleye çıkmaya başladı. Siranuş kadıncağızı istikbal etti. Vartov Dudu beni de selamlayarak ve bir köşeye oturarak elindeki temiz keten mendille bir yandan terlerini sildiği hâlde, diğer taraftan:

2308 izhâr-ı acz: acizliği açığa vurma

—Of. Gittiğime de değmedi. Zahmetimiz boşa gitti.

Mukaddimat-ı müştekiyanesiyle[2309], gittiği yerden hiçbir haber alamadığını anlattı.

Bizce zaten sadra şifa verecek bir haber-i memul ve muntazır da değildi. Şu anda en ziyade ehemmiyet verdiğimiz şey Vartov Dudu'nun Seyyit Mehmet Numan hanesinden getirmiş olduğu diğer haber olmasıyla, onu sormak mecburiyetinde idik.

Fakat temkinli, hezmeli[2310] kocakarıyı söyletebilmek için, Siranuş bir mukaddime-i iknaiyye serdine[2311] mecbur oldu. Aramızda cereyan eden sözleri kadına anlattı. Bu suretle emniyet peydasından sonra, Vartov Dudu, güya orada bizden başka bir kimse daha gizli olması muhtemelmiş gibi kemal-i ihtiraz ile etrafını arayarak, hep korka korka beyan-ı hâle başladı. Dedi ki:

—Evladım. Ben başımdan korkarım. Fakat kızıma getirdiğim haber dahi asla yanlış değildir. Feride'nin kendisiyle görüştüğüm gibi validesiyle de görüştüm. İkisi de bu işi ezdil ü can arzu ediyorlar.

Ben —Feride'yle nasıl görüştünüz? Anasıyla nasıl? Bunu bize birer birer anlatınız. Evvel hangisiyle görüştünüz.

Vartov —En evvel kızla görüşmüştük. Hem bir kere değil, birkaç kere. Ne zaman gitsem beni mutlaka bir dakikacık yalnız bularak, Refet'i sorardı. Refet'in mantenotası olan karıyı da sorardı.

Ben —Agavni'yi. Değil mi?

Vartov —Evet, evet. Agavni'yi zahir. Haniya kızım Siranuş'tan şüphe ediyor zannetmeyiniz. Agavni'yi soruyordu. İşte böylelikle giderek kız bana derdini açtı. Gönlü Refet'te olduğunu hiç saklamayıp söyledi.

2309 mukaddimât-ı müştekiyâne: şikâyet edercesine giriş

2310 hezme: elle basıldığında veya sıkıldığında oluşan çukur

2311 serd: konuşmak

Ben —Refet'le görüşmüşler mi? Yahut kendisi Refet'i görmüş mü?

Vartov —Görüşmemişler. Yalnız kendisi Refet'i görmüş. Bazı hesap zamanlarında Refet konağa geldikçe.

Siranuş Vartov'un sözünü kesti. Dedi ki:

—Unuttun mu ya? Daha evvelki zamanlarda görüşürlermiş de.

Vartov —Ha. Sahih. Koruyasıca aklım. Her şeyi de aklımda tutabiliyor muyum ya. Çocukken görüşürler imiş de. Nihayet Karnik, kızı almak için Müslüman olmaya kadar göze aldırıp da kovulduktan sonra bir gün Feride Hanım bana: "Refet Bey'e söyle. Beni babamdan kendisine isterse, babam reddetmez, verir" dedi. Ben: "A. A kızım. Ben öyle şeye nasıl karışırım. Babandan, anandan korkmadan" dedim, kızcağız ağlamaya başladı. "Anam, babam benim hâlimi biliyorlarsa elbette merhamet ederler." dedi. Nihayet bir defasında kız daha ziyade üstüme vardığından keyfiyeti anasına anlatmaya mecbur oldum.

Ben —Anasını ne hâlde buldunuz?

Vartov —Kız benden evvel işi anasına da açmış. Ana değil mi? Zavallı kadıncağız. Derhâl kızından tarafa olmuş. Ben işi kendisine açtığımda, o da ağlamaya başladı. Hem de dili ne tuhaf bir kadın. Çerkes'miş. Lakırdılarını güç anlayabiliyordum. Kızı zaten zayıf olduğundan, bu sevdayla, bu meyusiyetle[2312] bir hâle uğrarsa ne yapacağım diye ağlıyor idi.

Ben —İşi kocasına kendisi ne için anlatmamış?

Vartov —A. Haddine mi düşmüş. Hiç Seyyit Mehmet Numan'a laf söylenir mi? Zavallılar heriften tir tir titriyorlar.

Siranuş —Varsınlar titresinler. Baba değil mi? Böyle bir mühim işte...

Bu defa da Siranuş'un sözünü ben kestim. Dedim ki:

2312 mey'ûsiyet: üzüntülülük, karamsarlık

—Yalnız korktukları için değil Matmazel. Hem çoğu utandıkları için söyleyemezler. Bırakınız Dudu hikâyesinde devam etsin.

Vartov —Hikâyede devam edecek bir şey kalmadı. İşte söyledim. Bitirdim.

Ben —Bu işi henüz Refet'e söylemediniz ya?

Vartov —Allah göstermesin. Kızım Siranuş'a söylemeden kime söylerim? Ona söylediğim hâlde de sizin için " bir kere efendiye soralım. Onun reyini almadan hiç kimseye bir laf çıtlatmayalım." dedi.

Siranuş'un yüzüne baktım. O da hâl ve tavrıyla Vartov Dudu'nun söylediklerini tasdik ediyor idi.

Yine bu aralık Vartov Dudu, yeniden hatırına bir şey gelmiş gibi davranarak dedi ki:

—Hatta bundan dört gün evvel yine konağa gittiğimde Feride Hanım beni bir kenara çekerek keyfiyeti Refet Bey'e söyleyip söylemediğimi sordu. Daha, münasip bir vakit bulup söylemediğimi anlattığım zaman, çıkarıp bir de mektup vererek, Refet Bey'e teslim etmekliğimi rica eyledi. Şüphe yok ki bu mektup bir muhabbetname idi. Ama korktum. Alamadım. Zavallı kızcağız o kadar yalvarıp yakardığı hâlde bir türlü cesaret edemedim. Kızcağızı ağlaya ağlaya bırakıp, hemen kendimi sokağa atarak kaçtım geldim.

Ben —Keşke o mektubu almış olsa idiniz.

Vartov —Ama evladım. Ben başımdan korkarım.

Ben —Alıp da yine Matmazel Siranuş'a getirmiş olsa idiniz. Çünkü bildiğime kalırsa Feride öyle okuryazar kızlardan değildir. Sevdiğine söyleyeceği sözleri mutlaka birine söyleyip yazdırmıştır. Biz bu tetkik ve tetebbudan türlü manalar çıkarabilir idik.

Siranuş —Bir daha mektup verirse kabul etmelisin. Emi?

Vartov —Siz bilirsiniz. Mademki emrediyorsunuz.

Bu Feride Hanım meselesinden, ta bizce işe bir karar verilinceye kadar ne Agavni'ye, ne Refet'e hiçbir şey söylenmemesi kararını tazeledik. Benim de artık işim bitmiş ve matbaadaki işlerim beni oraya davete başlamış olduğundan kalktım. Vartov'la Siranuş'a veda ederek İstanbul'a geldim.

O akşam Refet'le görüşemedim. Çünkü Beykoz'a gidecek akşamımdı. Matbaaca işlerimi bitirip vapura bindim. Ama şu hikâyede birdenbire meydana çıkıveren müşkilat-ı muğlaka[2313] adeta zihnimi perişan eyliyordu. Bu meselede Agavni'nin hâli gerçekten ehemmiyet verilecek şeylerdendir. Bu mülahazada Siranuş'un yerden göğe kadar hakkı vardır.

İki akşam hanemde kaldıktan sonra üçüncü günü matbaaya indiğimde arkadaşlardan birisiyle Siranuş'a ait müsveddeleri mazrufen[2314] Seyyit Mehmet Numan'a gönderdim. Giden adama Refet'i orada görürse, bugün kendisiyle biraz görüşmek arzusunda bulunduğunu tebliğ etmesini de tembih eyledim.

Gönderdiğim adam gelmezden evvel Refet çıkageldi. Koltuğu altında bir de bohça vardı. Seyyit Mehmet Numan'ın selamıyla beraber bu bohçayı da önüme koydu ki derununda müsveddelerin tebyiz[2315] edildiği o muntazam ve müzeyyen defter ve onun da içinde aynen bizim müsveddeler var idi.

Anlamalı ihtiyar tacirdeki nezaketi ki bana göndereceği bu eşyayı, benim gönderdiğim adamla göndermemiş. Daha ziyade ihtimamlı davranarak âdem-i mahsusla göndermiş.

Refet'e dedim ki:

—Bu gün benimle görüşmeye vaktin var mı?

—Zati Seyyit beni sana gönderdi. Burada ne kadar kalacak olsam nihayet senin tarafından bir selamla gittikten sonra hizmetten gaybubet etmiş sayılmam.

2313 müşkilât-ı muglaka: belirsiz zorluklar

2314 mazrûfen: zarf içinde olarak

2315 tebyîz: bir yazının müsveddesini temize çekme

—İyi ama ben seninle pek ciddi bir şeyden bahsetmek isterim.

—İyi ya işte. Söyleyeceğin şey ne kadar ciddi olursa olsun ben de dinlemeye hazır ve amadeyim.

Kahraman çocuk. Şu mukaddimeler acaba merakını celp edecekler mi diye kemal-i dikkatle yüzüne baktığım hâlde, Refet'in yüzünde zerre kadar eser-i takayyüt[2316] göremiyor idim.

Sevgili kahramanı karşıma oturtup birer kahve, birer de sigarayla keyif çatarak, gayet beşuşane ve hayırhahane[2317] bir tavırla dedim ki:

—Refet, ben seni evlendirmek istiyorum.

—Ne? Evlendirmek mi?

—Vay. Evlenmek, evlendirmek muayyebattan[2318] mıdır?

—Valide can üstünde be!

—Bak, ben bunu hatırdan çıkarmış idim.

Kendimi toplayarak ve bahsin o cihetini de tamir eyleyerek dedim ki

—Allah şifa versin birader. Valide kırk yıl yatacak değil a.

—Ne bileyim ama bence valide pek de kalkacağa benzemiyor.

—Deme Allah'ı seversen. Öyleyse bu yarenliği edecek zamanı fena intihap etmiş olduk. Şimdi dursun da inşallah valide şifayap[2319] olduğu zaman konuşuruz.

—Efendi. Bilmelisin ki ben Hak Teâlâ hazretlerine tevekkülü pek tamam olan adamlardanım. Ölüm, dirim bizim içindir. Validenin hastalığı söyleyeceğiniz şeyler için mani olmasın.

2316 eser-i takayyüd: çalışma eseri

2317 hayrh'âhâne: iyilik istercesine

2318 mu'ayyebât: ayıp ve iğrenç şeyler

2319 şifâ-yâb: şifa bulma, iyileşme

Bende, zaruri bir gülümsemek vaki oldu. Dedim ki:

—Galiba tatlı bahis hoşunuza gitti. Öyle mi?

—Beni o kadar da ağzı sarı yavrucuk mu zannediyorsunuz?

—Herhâlde bilmiş ol ki Refet, ben seni evlendireceğim.

—Anlaşıldı. Ben de evlenmem demeyeceğim. Fakat sen de bana sarışın güzeli alacaksın. Değil mi?

—Yooook!

Bu son sözdeki vavların her birisi birer elif farzıyla ol miktar uzatmalıdır ki, bu kelimeyi nasıl telaffuz eylemiş olduğum anlaşılabilsin.

Bittabi çehrem dahi telaffuzuma münasip bir tavır peyda eylemişti. İşte bu tavır Refet'in de biraz tegayürünü mucip oldu. Sordu ki:

—Agavni'yi almayacaksın ha?

—Sen bu arzuda mı idin?

—Senin sözün üzerine artık ben hangi arzuda bulunduğumu söyler miyim ya. Sen söyle bakalım kimi alacaksın?

—Söyleyeyim. Hem de hiç tereddüt ve ihtiraz etmeksizin, apaşikâre söyleyivereyim.

—Ey. Söyle bakalım.

—Seyyit'in kızını.

—Feride'yi mi?

—Seyyit'in başka kızı var mı ya? Elbette Feride'yi!

—Amma yaptın ha. İşte şimdi ben de senin gibi upuzun bir "yoook" diyeceğim.

—Canım, ne için?

—Ne canım, ben Feride'yi ne yapayım? Çirkinlikte çirkin. Sıskalıkta sıska. Terbiyesizlikte terbiyesiz. Cahillikte cahil. Benim gibi gezmiş, tozmuş, bin türlü güzel sarmış bir adama Feride karılık edebilir miymiş? Hem bunda büyük bir mahzur daha var. Onu düşünmüyor musun?

Ben artık hiçbir şey düşünecek hâlde değildim. Zavallı kızcağıza o kadar yüreğim acımıştı ki, Refet'in sözüne cevap bile vermedim. Alık alık yüzüme bakakalmışım.

Nihayet yine kendisi cevap vererek, dedi ki:

—Karnik meselesinde, ibret almadın mı? Seyyit, kızını istediğin gibi, bizim de kıza değil, mala talip çıktığımıza hükmediverecek. O cin fikirli, o müvesvis[2320] ihtiyar.

—Düşündüğün buysa, bunun çaresi kolaydır. Senin hakkında öyle bir zan vukua getirmemek imkânı elimizdedir.

—Hayır, hayır. Mani yalnız o zan değil.

—Canım, Seyyit Mehmet'ten gördüğün babalıktan o kadar memnuniyet ibraz ediyorsun, o kadar müteşekkir kalıyorsun da, adamcağıza gerçekten evlat olmayı kabul etmemek nasıl olabilir?

Zeki çocuk bu sözüme kuvvetlice bir dıhk[2321] ile güldü. Dedi ki:

—İşte, kendisine gerçekten evlat olmak istediğim içindir ki, o hâlde hemşirem olması lazım gelen kıza koca olmak istemiyorum. Seyyit Mehmet gibi bir adama evlat olmak gerçekten arzu edilecek saadetlerdendir. Lakin Feride'ye koca olmak hiç de saadet addolunamayacak şeylerden değil midir?

Refet'in bu sözüne ben de güldüm. Sordum ki:

2320 müvesvis: vesvese veren, şek veren

2321 dıhk: gülme

—Öyleyse, sence Agavni'yle teehhül etmek mukarrerdir. Öyle mi?

—Yok. Mukarrer değil. Kendisiyle buna dair hiçbir söz ettiğimiz yoktur.

—Ama Agavni'ye muhabbetin de pek büyük olduğundan....

—Hayır, Hayır! Muhabbetim de pek büyük değildir. Biz ayş ve nuş[2322] âlemlerinde sevda denilen mevhibeyi köreltmişiz. Artık bizden, öyle pek büyük muhabbetler ümit etmemeli.

—Demek oluyor ki Agavni'ye ettiğin mülazemet akılane bir hesap netice-i muktezasıdır.

—İşte onun gibi bir şey!

—Ama ben, onun sana muhabbetini pek büyük görüyorum.

—Bu müşahedeniz yanlış değildir. Ben evvelleri, öyle değildir de öyle gösteriyor zannediyordum. Ama işte, işin üzerinden yıllar geçti. Kızdaki muhabbet artıyor, eksilmiyor. Benim için de muhabbete hürmet lazım geliyor. Nankörlük mü edeyim?

—Hakkı var.

Evet. Refet'in hakkı var. İnsan Agavni gibi bir kadın tarafından o derecelerde sevilirse, bu muhabbete hürmet, kadirşinaslık şükr-güzarlık şanındandır.

Her muhabbet çıldırasıya bir sevda hükmünde olamaz. Sevdalar o çılgınlık derecesine devam edemez. Öyle olmak lazım gelseydi dünya bir sevdazedegân[2323] dünyası olmak ve herkes Kays-asa[2324] dağlara düşmek lazım gelirdi.

Sevdanın o suret-i mecnunanesi insan için bir iki ya vaki olur, ya olmaz. O da her insanda görülmez. Muhabbetin asıl suret-i ciddiyesi tarafeynin her hâli, her şanı yekdiğerin hesabına, arzusuna, menfaatine muvafık düşmektir. Devam ve sebat dahi işte sevdanın bu türlüsünde görülür.

2322 ʿayş ve nûş: yiyip içme

2323 sevdâzedegân: sevdaya uğramış

2324 Kays-âsâ: Kays gibi

Muhabbetin bu türlüsünde tarafeyn için hiçbir tehlike, hiçbir ziyan mutasavver olmak şöyle dursun, tarafeynin ikisi için de mucib-i selamettir[2325]. Karılık kocalık âleminde dirlik düzenlik denilen şey dahi muhabbetin bu türlüsüyle taht-ı imzaya alınmış olur. Kadınlar:

—Sevip varma!

Derler. Hakları da vardır. Öyle çıldırasıya muhabbetlerle vuku bulan izdivaçların sonu gelmemek nadir değildir. Vakıa bizde muaşaka izdivaç hiç de umumi değilse de kadınlarımızın nazar-ı dikkatleri emsal-i nadiresiyle de meclup[2326] olarak bu sühan-ı pür hikmeti[2327] söylemişlerdir. Avrupa'da ise sana perestiş ederim. Senin için ölürüm. Ömrümü sana taahhüde hasr eyleyeceğim." teminatı mükerreren ita olunarak âşıkane, mecnunane izdivaçlar pek çok vuku bulur da bunların da pek çoğu balayının mürûruyla[2328] tadını kaybederek, karı da koca da kendilerine başka gönül eğlenceleri bulmaya kalkışıyorlar.

Refet'le müzakeremiz daha ziyade uzayıp gitmedi. İnşallahlı validesi iyi olduktan sonra müzakerenin neticesi alınıncaya kadar devam edeceğimiz kararıyla muvakkat bir hitam verilerek, Refet çıktı gitti. Ama bizdeki teessürü artırdı da öyle gitti.

Zavallı Feride! Bir hayal-i beyhude uğrunda üzülüp gidiyorsun.

Bir hafta zarfında Refet'le birkaç mülakatımız daha oldu. Hem ne acı mülakat. Oğlancağızın validesi duçar olduğu hummadan kurtulamayıp rahmet-i Hakk'a vasıl olmasıyla biçareyi tesliye[2329] için mülakat ki vakıa kahraman çocuk pek büyük bir metanetle bu acıyı karşılıyor idiyse de yine derinden derine pek müthiş yürek acısıyla kıvranıyor idi. Valide denilen şeyin kıymeti küçük çocuklar nezdinde ol kadar takdir olunamaz. İnsan yirmi yirmi beşi geçmelidir ki valide kıymeti bilsin. Daha yaşlı oğulların daha yaşlı validelerine muhabbetleri bile, Refet derecesindeki oğulların valideleri hakkındaki muhabbetlerine

2325 mucîb-i selâmet: selamet sebebi

2326 meclûb: çekilmiş, kapılmış

2327 sühan-ı pür-hikmet: söz, kelâm

2328 mürûr: geçmek

2329 tesliye: avutma, teselli etme

benzeyemez. Çünkü o zaman valideler pek ihtiyar olarak bunamaya takarrüble, [2330] gevezeliklerini de artıracaklarından tadını kaçırırlar.

Refet'le mülakatımızın bir ikisi de Beyoğlu'nda vuku bulmuş idi. Ancak orada dahi teehhüle dair kendisiyle harf-ı vahit[2331] teati[2332] olunmadığı gibi. Siranuş'la baş başa kalınabilecek bir zaman da bulunmadığından Refet'le ilk sebk eden[2333] muhaveremizden Siranuş'a da haber verememiş idim.

Seyyit Mehmet Numan, ipek işlerine ait bir memuriyet uydurarak Refet'i Bursa'ya gönderdi ki asıl maksadı delikanlının tenezzühü kaziyesi olduğu derkardı[2334]. Refet Bursa'da bulunduğu müddet Beyoğlu'nda mahmiyeleri[2335] görmek, gözetmek emniyeti piri müvesvis[2336] tarafından bize tahvil olundu. Binaenaleyh hemen gün aşırı, birkaçar saat olsun kendileriyle görüşebilmeye başladım.

Bu mülakatların aglebinde[2337] Siranuş'le Agavni'yi beraber gördüğümden, yalnız Siranuş'u görüp de öteden beri arzu eylediğim hasbıhâle yol açabilmek hâlâ müşkülattan kurtulamıyor idi.

Çünkü Matmazel Agavni, Refet'le ettiği muahedeyi pek halisane ve safiyane bir surette akt ettiğinden, bazı mübayaattan[2338] veyahut istihmam[2339] gibi zaruriyattan maada hiçbir şey için kapıdan dışarıya çıkmamakta ve kendisini öyle mesirelerde filanlarda halkın enzar-ı temaşasına[2340] arz etmemekteydi.

Hele bir sabah Siranuş'u yalnız Vartov Dudu'yla birlikte bulup Agavni'yi orada göremediğimden şu fırsatı ganimet bilerek, kızcağızı hemen hasbıhâle davet

2330 takarrüb: yakınlaşmak, yaklaşmak
2331 harf-i vâhid: tek harf
2332 te'âti: karşılıklı alıp verme
2333 sebk etmek: ilerlemek
2334 der-kâr: içinde bulunan, içte olan
2335 mahmiye: bir şeyi koruma, muhafaza ve himaye etme
2336 müvesvis: vesvese veren
2337 agleb: daha galip
2338 mübâya'at: satın alma
2339 istihmâm: bir kimse bağlı olduğu cemaate ait işler için her türlü sıkıntıya düşme
2340 enzâr-ı temâşâ: hoşlanarak bakmalar

eyledim. Evvela Refet'le sebk eden muhaveremizi yukarıdan aşağıya hikâye ederek, badehu mülahazata[2341] dahi giriştim.

Dedim ki:

—İşte Refet'in bir taraftan Feride ve diğer taraftan Agavni hakkında mutalaatta[2342] bulunması müşkülat-ı vakayı bir kat daha iğlak[2343] eyliyor. Değil mi?

Siranuş —Neden? Bana kalsa müşkülatı azaltıyor.

Ben —Hayır! Çoğaltıyor. Zira Feride'nin arzu ve ihtirası Refet'te yoktur.

Siranuş —İyi ya işte! Vakıa bu hâl müşkülatı Feride için arttırıyorsa da bizim için azaltıyor. Eğer Refet'te de böyle bir his bulunsaydı o zaman asıl Agavni'den korkmak lazım gelirdi. Agavni her şeyi yapmaya müstaittir. Feride'yse yalnız acımaya şayandır.

Ben —Ya Seyyit Mehmet Numan dahi kızını Refet'e vermek teklifinde bulunursa?

Siranuş —Ey, o zaman ne olmak ihtimali vardır zannedersiniz?

Ben —Ne zannedeceğim. Refet kabul etse de etmese de müşkülat artacak. Kabul etse Agavni yüzünden bir bela çıkacak. Etmese, kendisini efendisinin yed-i hışmına[2344] atacak. İhtimal ki memuriyetini de kaybedecek.

Siranuş —Refet ondan korkmaz. Başlı başına ticaret edebilecek kadar vukuf peyda eylemiştir. Yalnız, öyle peder makamında bir efendinin hizmetinde bulunmak nimet ve şerefinin gaybubetinden dolayı müteessir kalır. Fakat müteselli olunuz dostum. Bence, Seyyit Mehmet Numan'ın bu teklifi etmesinden ziyade, etmemesi ihtimali kariptir[2345]. Refet, kendi kızına talip çıkmadıkça

2341 mülâhazat: düşünceler, görüşler

2342 mutâla'at: ders çalışma, okuma, irdeleme

2343 iglâk: karıştırmak, kapamak, muğlak yapmak

2344 yed-i hışm: hışım eli

2345 karîb: yakın

Seyyit Mehmet Numan'a zevcesi yalvarsa bile, Seyyit tarafından böyle bir teklif Refet'e vaki olamaz.

Ben —Allah versin de öyle olsun. Biz, Siranuş'la hasbıhâldeyken zavallı Vartov Dudu gayet meyusane bir tavırla hikâyeyi dinleyerek, hatta gözleri de sulanmaya başlamış idi. Hasbıhâlin nihayetinde kadıncağıza evvelce vermiş olduğumuz talimatı değiştirmek lazım geldi. Dedim ki:

—Dudu, Feride size bir daha mektup verirse alıp bize getirmenizi söylemiştiysen de gördünüz ya işte. Refet'e öyle mektuplar gelmesinden fayda olmayacağı anlaşıldı. İhtimal ki gördüğümüz müşkülatı o gibi mektuplar bir kat daha arttırırlar.

Vartov —Anlıyorum beyim! Anlıyorum paşam! Zavallı kızcağız! Zavallı hanım!

Ben —Feride Hanım bir daha size bu sözü açacak veyahut mektup filan verecek olursa Refet'i uzun uzadıya zemmederek[2346] kendisinden soğutmaya çalışırsınız. Refet'in şöyle çapkın böyle hovarda olduğunu ve Agavni gibi alafranga kaltaklarla düşüp kalktığını ve ondan, kendisi gibi bir hanım kız için hiçbir menfaat umulamayacağını söylersiniz.

Siranuş —Evet! Bizim için en büyük menfaat bu tedbirden husule gelir. Feride'deki sevdayı, arzuyu men edecek olursak işin hiçbir cihetinde müşkülat kalmaz.

Siranuş'un bu sözü üzerine hitabımı ona tevcih eyledim, dedim ki:

—Refet'in, Feride ve Agavni hakkındaki nazariyatı üzerine artık size de kanaat geldi ya? Bu hanenin dirliği kariben mübeddil-i perişanı[2347] olacağı hakkındaki zannınızdan vazgeçtiniz ya?

Siranuş —Daha pek belli değil. Bilakis evvelki zannım daha ziyade kuvvet bulmak lazım gelir.

2346 zemm etmek: dedikodusunu yapmak, çekiştirmek, kınamak, kötülemek, yermek

2347 mübeddil-i perişân: perişanlığa dönüşme

Ben —Neden?

Siranuş —Ya bu hane dahi Seyyit Mehmet Numan'ın hanesi demekti. Onun himayesi, onun muaveneti münkatı[2348] olunca...

Ben —Hayır, hayır. Bu fikriniz bilkülliye batıl ve merduttur[2349]. Evvela bu hane müsalese usulüyle idare olunur. Seyyit Mehmet'in size evlat himayesi bir sülüs nispetindedir. Refet'le Agavni'den ibaret bulunan sülüsüne tesiri olamaz. Zira kendiniz söylediniz ki Refet başlı başına ticaretini yürütebilir.

Bu sözlerim o içli mülahazalı kızı da nazar-ı dehşete çarpacak, bir derin dalgınlığı mucip oldu. Anladım. Onun söylemesine hacet kalmaksızın mütalaasını anladım. Fakat o da anlatmaktan ihtiraz etmedi. Dedi ki:

—O hâlde ben Agavni ve Refet'in mahmiyesi hükmünü alacağım.

Görünüyor idi ki bu mülahaza güzel esmeri fevkalhad[2350] mahzun ediyor. Acaba bir şey söylesem hüznünü tezyid[2351] eyler mi?

Bunun için bir hayli düşündüm. Nihayet o söyleyeceğim şeyi söylemezden evvel dedim ki:

—Bana olan nazarınızın hakikatini bilseydim şimdi size bir söz söylerdim ki her hâlde kendinize verdiğiniz zahmetin pek beyhude olduğunu inkâra, iddiaya, ısrara mecaliniz kalmazdı.

Pek manidar bir surette fakat pek meyusane bir manayla gülümsedi. Tebessümüyle beraber o fena dalgınlık çehresinden gitmemiş idi. Güya güzel gözlerini bana tevcih eylemiş idiyse de bana bakmıyor idi. Beni görmüyor idi. Galiba hiçbir şeyi görmemek derecesinde dalgındı. Güya benden başka birisine hitap eyliyormuşçasına bir tavr-ı acib[2352] ile dedi ki:

2348 münkatı': kesilmiş, koparılmış

2349 merdûd: reddedilmiş, kovulmuş, atılmış

2350 fevka'l-hadd: sınırsız

2351 tezyîd: çoğaltma, arttırma

2352 tavr-ı acîb: tuhaf tavır

—Size olan nazarım mı? Sizin hakkınızdaki düşüncem mi?

Ben —Evet kızım!

Bu "kızım" tabiri Siranuş'u birdenbire ikaz eyledi. Eski dalgınlıktan hemen hiçbir eser kalmamak derecesinde silkinir gibi bir hareketle kendisini topladı. Dedi ki:

—Rica ederim tekrar ediniz.

Ben —Neyi tekrar edeyim? Bir şey demedim ki! Yalnız bir "evet" dedim. Onu mu tekrar edeyim!

Siranuş —Hayır! Bir şey daha dediniz. Beni gayet mübarek bir kelimeyle tavsif buyurdunuz.

Ben —Ha! "kızım" dedim. Bu tavsif sizi müteselli edecekse bin defa tekrar ederim. Zira her defası beni de bahtiyar eyler.

Güzel esmerin o güzel, siyah gözleri yine yaşardı. Gayet ümitvarane bir tavr-ı intizarla bu defa doğrudan doğruya gözlerim içine tevcih-i hitap ederek dedi ki:

—Yalnız o hitap beni bahtiyar etmeye kâfidir. Zaten demincek söylemek için mukaddime tehiye etmek istediğiniz sözü de siz söylemeksizin ben anlamış idim. Hani ya şu kendime verdiğim zahmetin pek beyhude olduğunu bana itiraf ettirmeye kifayet eyleyecek olan sözü!

Ben —Hayır! İnat ederim ki anlayamadınız.

Siranuş —Yemin ederim ki anladım. İsterseniz siz de ben de ayrı ayrı o sözü birer kâğıt üzerine yazalım. Bakınız nasıl biri birinin aynı çıkar.

Merak bu ya! Hem de bir nevi eğlence olmak üzere kızın teklifini kabul eyledim. Ben kâğıt üzerine şu cümleyi yazmış idim:

''Bana olan nazarınız Refet'le münakit[2353] olan uhuvvetiniz kadar mukaddes olsa, Seyyit Mehmet Numan yerine kendimi koymayı bahtiyarlık addeder idim."

Siranuş dahi kâğıdı üzerine şu kelimeleri yazmış:

"O hâlde beni Agavni'yle Refet'in himayelerine terk etmeyerek kendi himayenize alacağınızı teklif eyleyecek değil miydiniz?"

Yekdiğerimizin varakasına nasıl mütehalikane[2354] bir nazar ettiğimizi karilerimiz görmeliydiler. Bense Siranuş'u pek müteessir gördüğümden derhâl, müteselli olabilmesi için dedim ki:

—Matmazel! Şu noktada bir hiss-i müşterekte bulunduğumuza büyük teşekkür eylerim.

Fakat ben Seyyit Mehmet Numan'ın yerine kendimi koyacak olursam size edeceğim muamele sizin

şan-ı hürriyetinize daha ziyade şayan olacaktır. Malum a? Bir hizmet-i neşriyede[2355] bulunuyoruz. Sizin bunca hünerleriniz, iktidarlarınız meyanında iki hüneriniz vardır ki kimsenin sadakasına muhtaç olmaksızın sizi pekâlâ geçindirebilir. Birisi Fransızca tedrisi, diğeri müzika meşkidir. Kalb-i safi sahibi kesirü'l-ahbab[2356] namus-ı kalemiyle müştehir[2357] bir muharrir sizi tavsiye edecek olursa feyz-i taliminize[2358] arz-ı ihtiyaç[2359] eyleyecek az muteber familyalar mı bulunur?

O vakur, alicenap kızcağıza şu sözüm o kadar hoş geldi, zavallıcığı o kadar sevindirdi, ümitlendirdi ki müştakane[2360], müstehsirane[2361] bir ahla yerinden

2353 mün'akid: iki taraf arasında karara bağlanıp, kabul olunan, meydana gelen

2354 mütehâlikâne: kendini tehlikeye atarcasına

2355 hizmet-i neşriyye: yayımlama hizmeti

2356 kesîrü'l-ahbâb: ahbapların çokluğu

2357 müştehir: şöhretli

2358 feyz-i ta'lîm: eğitim bolluğu

2359 arz-ı ihtiyâc: ihtiyacı arz etme

2360 müştakâne: arzu gösterir biçimde

2361 müstehsirâne: usanarak

kalkarak elini uzatıp, elimi tuttu. Hatta öpmek için dudaklarına da götürmek istediyse de men ettim. Dedi ki:

—Efendi! Ben mütekebbir ve müteazzim bir kız değilim. Açgözlü hiç değilim. Gayet kanaatkârım. Henüz kendimi tecrübe etmedim ise de zannediyorum ki pek de çalışkanım. Kimseye bar olmamak için kendi say ve gayretimle geçinmek bahtiyarlığını istihsal yolunda gece gündüz çalışmaya kendimi pek müstait[2362] buluyorum. Efendi! Bilmiş ol ki hikâyesini yazdığınız o Tunuslu'nun bana bıraktığı iki yüz yirmi kese akçe benim hürriyetim demekti. Karnik'in bana en büyük düşmanlığı beni hürriyetimden mahrum bırakması oldu. Beyan ettiğiniz yolda mazhar-ı himayeniz[2363] olursam benim için gerçekten ikinci Tunuslu siz olursunuz.

Ben —Gerçekten ikinci babanız ha?

Siranuş —Bila şüphe!

Ben —Öyleyse demin men ettiğim şeyi şimdi işte kendim teklif ediyorum. Alınız kızım, ikinci babanızın elini öpünüz.

Siranuş, ateş gibi yanan dudaklarını elimin üstüne koydu. Fakat ondan daha ateşin iki damla gözyaşı elimin üstünü tartip[2364] etti. Ne yalan söyleyeyim, benim gözlerimden yuvarlanan iki damla dahi, onun siyah saçları üzerinde dikiş tutturamayarak ensesi üzerine doğru yuvarlandılar, gittiler.

İntiha-yı Kitab-ı Hamis

Kitab-ı Sadis

CEHL VE ACZ

Matmazel Siranuş'la şu son muahedeyi[2365] akt eyledikten sonra oradan çıkıp biraderin hanesine nasıl bir gelişle geldiğimi karilerimin bir güzelce tahayyül etmelerini arzu eylerim.

2362 müsta'it: istidatlı, kabiliyetli

2363 mazhar-ı himâye: korumaya mazhar olma

2364 tartîb: ıslatma, rutubetlendirme

2365 mu'âhede: anlaşma

Şirket-i Hayriyye vapurunda Siranuş'la ilk mülaki olduğum günü bir kere der-hatır etmelidir. Bu haneye ne kadar büyük havf ve ihtirazla geldiğimi ve bu kızın karşısına ne kadar tereddüt ve meskenetle[2366] çıktığımı düşünmelidir. Ama onu düşünür düşünmez, birdenbire hayali bugünkü gelişime ve bugünkü çıkışıma nakil edivermelidir. Arada, bir kademe daha vardır. Onu da unutmamalıdır. O kademeyse müvesvis Seyyit Mehmet Numan'ın benden şüphelenmesi ve bir zaman-ı muvakkat için bu haneden ayak kesmekliğime sebebiyet göstermesidir.

Şu maznuniyet[2367] beni o kadar müteessir eylemiş idi ki tarif edemem. Tarif edemeyeceğim içindir ki hikâyemin o cihetlerini yazdığım zaman da gayet zayıf yazmışımdır. Daha kuvvetli yazamadım. Yazamam ki!

Nasıl yazayım? Karşımda bir Seyyit Mehmet Numan var. Zannediyor ki ulüvv-i cenaptan lezzet alan yalnız kendisidir. Zannediyor ki genç güzel bir kadını letafet-i nisvaniyesinden bilkülliye kat-ı nazarla yalnız ona sehabetten, yalnız onu himayeden yalnız ona "kızım" diye hitaptan lezzet almak yetmiş, seksen yaşında pir olmaya mütevakkıftır. Kırk yaşında kuva-yı bedeniyesi yerinde, bu sinniyle beraber henüz sakalında bir kıl ağarmamış olan bir adamın bu gibi hususat-ı nazikede yetmiş seksen yaşında bir pir kesilmesine ihtimal bile veremiyor. Merhum sağ olmalıydı da, şimdi o adamı elli yaşında görerek hâlâ sakalındaki beyazların pek madut[2368] olduğuna şaşmakla beraber hâl ve şanı seksenlik, doksanlık pirlerde görülen saffete mümasil olduğuna şaşsın da kalsın. Temaddüh[2369] değil el-minnetü lillah tahdis-i nimet[2370]!

Zaten kalpte bu ihsas yer tutmuş olduğu için değil midir ki bugün Siranuş'un hanesinden çıkıp, biraderin hanesine gelinceye kadar ne hâl ve şanda bulunduğum şayeste-yi tahayyüldür[2371]. Ben bugün kendi kendime bir paye vermiş idim. Hem de nasıl paye! Seyyit Mehmet Numan'ın payesinden bala-ter!

2366 meskenet: miskinlik, tembellik

2367 maznûniyet: zanlılık

2368 ma'dûd: sayılı, sayılmış

2369 temaddüh: kendini övmek

2370 el-minnetülillah tahdîs-i ni'met: minnet ancak Allah'ındır ve nimete şükret

2371 şâyeste-i tahayyül: hayale uygun

Ama dikkat lazım! Bundan çent hafta mukaddem Siranuş'tan dolayı Seyyit Mehmet Numan bana bazı sualler iradı selahiyetine sahip olduğunu zannediyor idi. Bugün öyle bir zanda bulunamaz. Bugün, ben ona cevab-ı teminat itasına mecbur değilim. Ben ona sualler iradına selahiyettarım[2372]. O bana cevaplar itasına mecburdur.

Ne için sormayım? Sorarım ki bu kız onun nesidir de ona ayda şu kadar bir masraf bütçesi tayin ederek "Taht-ı himayemdedir" diye böbürleniyor? -Acayip! O kız bir besleme midir. Bir mantanote midir ki ücret-i şehriyesine nazaran onun üzerine hakk-ı himaye tayin olunur? Öyleyse müzayedeye koyalım. Ondan birse belki öte taraftan "beş" diyen bulunur.

Heyhat! O zat kabil-i müzayede değildir. Hukuk-ı şahsiye ve medeniyesine tamamıyla maliktir. Onun ihtiyacını paraya mütehassırdır sanmak, insaniyet ne olduğunu bilmemektir. Bu zatın ihtiyacı yalnız himayeye, yalnız delaletedir.

Siranuş'u himaye et. O vakur zata delalet göster. Ne Seyyit Mehmet Numan'ın on, on beş altınına, ne peder-i tabiisi[2373] olan Tunuslunun birkaç yüz kese akçe sermayesine arz-ı ihtiyaç mecburiyetini hissetmeksizin, kalbinde henüz tecrübe etmediği hâlde mevcudiyetinden şüphesi olmayan çalışkanlık hissi sermaye-yi azimi ile kendi ihtiyacını kendisi tesviye edebilecek.

Nasıl kendi ihtiyacını? Yalnız kendi ihtiyacını kendisi tesviye edebilmek bir insan-ı kâmil için şan olamaz. Hele kendi kudreti kendisine kifayet etmeyen ve başkalarının kudretine arz-ı ihtiyaç eyleyen biçaregân hiç insan addolunamaz ya! İnsan odur ki kendi kudretiyle kendi başının çaresini görebildikten maada, birkaç biçarelere de meded-res[2374] olabile!

Zira cemiyyet-i beşeriyede çaresizler çoktur. Etfal[2375] var. İhtiyarlar var. Sakatlar var. Kudretlilerin mürüvvetlerine taban muhtaç dermansızlar çok! İşte, kendi başının çaresinden maada, böyle çaresizlere de çare-saz olabilmelidir ki,

2372 salâhiyetdâr: vazifeli, salahiyet sahibi

2373 peder-i tabi'î: öz baba

2374 meded-res: yardımcı, inayet eden

2375 etfâl: çocuklar

o iki ayağı üzerinde yürür derisi tüysüz tab'an Dahhak[2376] olan mahlûka "insan" ıtlakı[2377] caiz olabilsin.

Bakınız, bakınız! Ben bu akşam nelerden dem vuruyorum? Hissim, tabım ne kadar teali etmiş. Cenahını ne kadar yükselmiş. Bu hâllerinde o kadar eşvak-ı ruhaniyyeyi[2378] mucip oluyor ki, bir Siranuş değil a, bin Siranuş bir araya gelerek metresim olsa, ondan tahayyül edebilecek ezvak-ı maddiyye bu mahsusat-ı ruhaniyyenin yanında tahta papuşu[2379] kadar kalamaz.

Bu kadar da değil. Mütalaatın[2380] demincek bıraktığım noktada da kalmamıştır. Daha neler düşünüyorum! Daha neler diyeceğim!

Diyeceğim ki kimsenin sadakasına muhtaç olmayın, hatta kudret-i şahsiyyesiyle muhtac-ı sadaka olanların imdatlarına yetişebilmek istidadında bulunan bir zatı, sadakaya muhtaç sanmak ve onun hakkında o veçhiyle muamelede bulunmak maneviyatça bir cenabet-i azimedir[2381]. O Seyyit Numan nerede? Onu, bu mahkeme-i vicdaniyeye bilihzar[2382] istintak etmeli[2383], taht-ı ithama[2384] almalı, bilmuhakeme[2385] mahkûm eylemeli! Zira yalnız bir delaletle serbeste-i tabiiyesinden bihakkın istifade edebilecek olan bir insan-ı kâmili yetmiş, seksen yaşındaki hikmet-i matuhesiyle[2386] dilencilik menzilesine indirmiştir.

Artık sormayınız. Eğer bu akşam bendeki hissiyat, Siranuş'ta varsa bahtiyarane bir hâlle geçirmesi lazım gelen ilk akşamı işte bu akşam olmuştur.

İnsan evladını sever. Hayrına, selametine çalışır. Çünkü mecburdur. Tab'an, medeniyeten bu mecburiyet altındadır. Yalnız evladını değil! Akrabasını, taalluka-

---

2376 Dahhâk: İran mitolojisinde bir figür
2377 ıtlâk: bırakmak
2378 eşvâk-ı rûhâniyye: ruhani şevkler
2379 pâpûş: pabuç
2380 mütâla'at: düşünceler, tetkik etmeler
2381 cenâbet-i azîme: büyük pislik
2382 bi'l-ihzâr: hazır olarak
2383 istintâk etmek: söyletmek
2384 taht-ı ithâm: kabahatli görme tahtı
2385 bi'l-muhâkeme: muhakeme ile
2386 hikmet-i ma'tuhe: bunak, ihtiyar hikmeti

tını, mensubatını, bendegânını[2387] da sever. Kezalik hilkaten ve medeniyeten bu mecburiyet altındadır. Ama pek çok kimseler vakit ve hâlleri hasebiyle bu muhabbetin mukteziyatını[2388] ifaya muktedir olamadıklarından böyle cihanlar değer bir lezzetten nefislerini mahrumiyete alıştırmak için o lezzeti de inkâra kadar cebr-i nefs ederler. Fakat Siranuş gibi genç, güzel, ehl-i marifet zeki bir kız elde bulunur da ona hiçbir mecburiyet olmaksızın ve hatta mecburiyyet-i maddiyye ve mütearife birçok makusatı[2389] ihsas ve iğra edip[2390] dururken, ona safi bir tavr-ı pederanede münasebet peydasından mütevellit lezzet-i ruhaniye kaç milyon kişiden birisine nasip olabilir ki, mahiyeti kolayca takdir olunabilsin?

Hey hey! Bu akşam şu güzel esmer bir elimi öpmekle bana bir "peder" demekle, beni milyonlarca nüfus-ı beşeriye meyanında bir mevki-i mümtaza[2391] çıkarmış oldu.

Karilerimden genç olanlar bu zevkin mertebesini mümkün değil zihinlerinde bulamazlar. Çünkü onlar henüz tabii ve medeni babalık zevkini bile tecrübe etmemişlerdir. Bilemem ki babalık mertebesini ihraz eylemiş bulunan salhordegân[2392] bu zevkin derecesini takdir eyleyebilirler mi? Zira gerçekten milyonda bir insana belki de nasip olamayacak bu zevki almaya müstait[2393] adamlar bulunabilse dahi, vermeye müstait Siranuş'lar pek nadir bulunur.

Temin ederim ki Siranuş'tan başkası Agavni magavni ve gayrühüm[2394] ve gayrühüm (Panusyan'ın dediği gibi) dahi bana bu zevki izafe edemezlerdi. Zira bunun mebniyyün aleyhi[2395] ciddiyyet-i katiyye ve mutlakadır. Mesela tamam el ele verdiğimiz saniyede, salisede, rabiada meani-i diğere delalet edebilecek belli belirsiz bir tavrı akall ve edna[2396] bir tebessüm bu hâlin içindeki ciddi-

2387 bendegân: hizmetçi
2388 mukteziyât: sebepler
2389 ma'kûsât: ters döndürülmüşler, baş aşağı getirilmişler
2390 ihsâs ve igrâ etmek: hissettirme ve teşvik etme
2391 mevkî'-i mümtaza: seçkin mevki
2392 sâlhordegân: çok yaşlı
2393 müsta'it: doğuştan yetenekli
2394 ve gayrühüm: ve ondan başkaları
2395 mebniyyün aleyhi: diğer yapılmışlar
2396 akall ve ednâ: en az ve en aşağı

yet-i mutlakayı derhal ihlal ediverecek gözlerimizdeki o mübarek ve mukaddes o tatlı gözyaşlarına bedel kalplerimiz müzahrefat-ı şeytaniye ve mülevvesat-ı nefsaniye[2397] ile doluverirdi

Ne bayağı şey. Çünkü herkese nasip olabilir. Herkes için mümkün. Gayeti beş on altınlık bir meta.

Ama bizimki hazineler sarf olunsa ele geçirilemeyecek olan bir nimet.

Artık, bu akşam bendeki neşeye nihayet mi olur? Mevsim kış olmadığına ve ortada boza bulunmadığına bin teessüf. Zira hâl ve şanımı bilenlere ihtara hacet yoktur ki en neşeli bulunduğum zamanlar çoluğa çocuğa en büyük ikramım bozadır. Ne yapalım. Tıynette[2398] Çerkeslikten en büyük hüküm şu bozaperestlik kalmış.

İşin içine biraz da eğlence katalım. Bir kıştı ki, yine biraderin hanesine devamım ziyadeleşmiş idi. Hamdolsun o kış, şakirane, neşeli gecelerim yekdiğerini takip ediyor idi. Çoluğa çocuğa her gece boza inamı[2399] mertebe-i mükemmeliyetteydi. Nihayet biz, familyaca kendi evimize gideriz. Fakat bozacı alışmış. Saat-i merhunesinde[2400] kapının önünden ayrılmak bilmez ki. "Ha boza". "Mırmırık boza", "Kaymak gibi boza" naraları yekdiğerini takip ediyorlar. Cevdet ise bozanın aduvv-ı ekberi[2401]. Oğlancağız nihayet kapıyı açıp, bozacıyı çağırarak ve o akşam alınabilmesi memul olan bozanın parasını Arnavut'a bahşederek "Hemşehri" Boza merakında olan adam burada misafirdi. Gitti. Rica ederim artık bizim kapının önünde bağırıp durma" diye zavallı bozacıyı tatmin ederek gönderir.

Bozaya kapılmayalım da sadede rücu edelim. Bu akşam semavi lezzetler, melekane zevkler kalbimi meşhûn[2402] etmiş olduğu hâlde bir gece geçirdim. Bir sazende, bir hanende sizde beş dakikalık bir

---

2397 mülevvesât-ı nefsâniyye: nefsin düzensizlikleri, karışıklıkları

2398 tıynet: huy, yaratılış

2399 in'âm: iyilik etmek, lütufta bulunmak

2400 sa'ât-i merhûne: rehin edilmiş olan saat

2401 aduvv-ı ekber: en büyük düşman

2402 meşhûn: doldurulmuş, dolu

zevk-i ruhani hâsıl eyleyebilirse, onu ne türlü mükâfatlara nail görürsünüz? Ücretle icra-yı ahenk eyleyen erbab-ı sanattan ise, ümidinin fevkinde ihsanlara layık bulursunuz. Değil mi? O da kendi keyfi için icra-yı hüner eyliyorsa ne kadar minnettarane tebrikatla gönlümü almaya çalışırsınız.

Hâlbuki Siranuş'un bende bu akşam hâsıl eylediği hâl böyle çent dakikalık bir mesele-i ruhaniyyede değildir. Tab'ımda caygir[2403] olmuş, istikrar bulmuş bir zevk-i sahih.

Buna mukabil ben kendisine ne yapacağım? Kendisindeki kudret-i talimiyyeyi inbisata getirmek için bir delalet. Bunun için bir delalet. Bunun için gazeteye yazacağım bir ilana ilk defası için satırı altmış para ve defaat-i sairesi[2404] için nısfı itibarıyla bir hesap. Tuh. Ne şey-i hasis[2405]. Ne hesab-ı rezilane.

O akşam biraderin hanesinde mevcut görebildiğim hişanla[2406] gülüp oynayarak, zevk ve safalar ederek yatağa girdim. O kadar güzel rüyalarla bir sabah ettim ki, ömrüm hep böyle bir rüya olarak mürurunu arzu etmek en büyük hodendişeliğe[2407], hodgamlığa[2408] haml olunsa sezadır.

Rüyamda hep Siranuş'u, hep Refet'i, hep Agavni'yi görüyorum. Üçü de benim için sevimli efrat. Artık Siranuş hakkındaki ihtisasatımı anladınız. Fakat Agavni ve Refet hakkındaki duygularım da meçhulünüz müdür?

O yiğit kız! O sarışın güzel! Evet! Sefahat-ı mayube[2409] âlemlerinde hayli puyan olmuş[2410]. Fakat o âleme bilerek girmiş, yine bilerek çıkmış. Nefsini izalede, irşada da yalnız kendisinde kudret var. Eşekler gibi başkalarının ifsadına kanarak düşmemiş. Acizler gibi başkalarının irşadına ihtiyaçla kalkmamış. Onun ıslah-ı hâli emrinde Refet bir vesile olmuş. Refet'in vesile olabilmesi

2403 cây-gîr: yerleşen, yer tutan
2404 defâ'at-i sâ'ire: başka defalar
2405 şey'-i hasîs: cimri şey
2406 hişân: akrabalar, soy sop
2407 hod-endişe: kendini düşünen
2408 hodgâm: bencil
2409 sefâhat-i ma'yûbe: ayıplanacak zevk düşkünlüğü
2410 pûyân olmak: koşmak, batmak, dalmak

de bir ulüvv-ı tab'ından, bir sümüvv-i cenahından[2411] ibaret olmuş. Kızcağız Refet'in mertliğine dayanarak kendisini o sefahat ve sefaletten kaldırıp kurtarmışsa. Refet'i de kurtarmış. Bu kadar ali yürekli kızcağız hasenat-ı insaniye âşığı olanlarca sevilmeye şayan değil midir?

Ya Refet. O Agavni'den daha ziyade şayeste-i tetebbu[2412] bir kahraman. Evet. Genç yaşında mirasyedi olarak yapmadığı kalmamış. Sonra varını tüketerek sürünmeye başlamış fakat bir nadime, kendisine bir teklif arz eylediği zaman kim galip kim mağlup olacağında, kim kimi kurtaracağında bir an ihtiraz ve tereddüt hâlinde ulüvv-ı cenap galebe ederek, bilahare kendini de halasa ibraz-ı iktidar[2413] edecek olan zatı ayaklarına kapandırmış. Ne büyüklük. Binde bir milyonda bir mirasyedide bulunamayacak bir büyüklük. Sonra da akit eylediği muahede[2414] ahkâmına harf be harf riayetkâr. Seyyit Mehmet Numan'ın, kızı Feride namı altında her servetini yiyip bitirmiş mirasyedileri tama'a düşürebilecek bir servet mevutken[2415] hâlâ "Agavni" diyor. Sad hezaran[2416] aferin.

İşte sabahı bu sevgili çehreler eshabı meyanında ettim. Vakıa aralıkta bir Seyyit Mehmet Numan'ın kupkuru suratı ve cam gibi parlak gözleri de nümayan oluyorlardı. İsterseniz taaccüp ediniz ki rüyalarımda bundan da mütevahhiş[2417] olmuyor idim. Bu çehreyi de seviyor idim. Çünkü o piri fazılın da Siranuş hakkındaki muamelesini -bir aralık tabıma hücum eden ihsas-ı muarazadan[2418] kat-ı nazar- pek büyük buluyor idim. O çehre-i fatin[2419] uzaktan uzağa nümayan oldukça, acaba şayan-ı tayyip bir hâlim, şayeste-i muaheze[2420] bir hareketim var mı diye kendi kendimi yoklamaya mecbur oluyor idim de o buğday renginden daha esmer suret-i Mısrıye'de nümayan olan beşaşet-i lütfiye[2421] şu zanlarımdaki hatamı ilan ederek, gönlümdeki ferahı büyüttükçe büyültüyor idi.

2411 sümüvv-i cenâh: yüksek yanı
2412 şâyeste-i tetebbû': araştırıp tetkik etmeye değer
2413 ibrâz-ı iktidâr: iktidarı meydana koymak
2414 mu'âhede: karşılıklı antlaşma
2415 mev'ûd: vadolunmuş, söz verilmiş
2416 sadhezarân: yüzbinlerce
2417 mütevahhiş: korkan, ürken, yadırgayan
2418 ihsâs-ı mu'âraza: kavga sezme
2419 çehre-i fatîn: akıllı çehre
2420 şâyeste-i mu'âheze: azarlamaya yaraşır
2421 beşâşet-i lutfiyye: güzelliğin tazeliği, güler yüzlülüğü

Ah! O rüyalı, pürhayal gece. Yalnız o inayet-i mesudane, bir ömür kadar değerlidir.

Sabahleyin uykudan kalktığım zaman vücudumu, zihnimi o kadar rahat buldum, keyfimi, neşemi o derecelerde mükemmel gördüm ki hakikaten tarif edemem. Bizim birader hayli oburdur. İyi yemeği pek sever. Nefse mülayim ve muvafık gelecek yemekler için bizzat iştigal eder. Hele kemal-i şükran ve mahmidetle[2422] itiraf ederim ki, beni kendi nefsimden daha ziyade düşünür. Yalnız beni değil, evlat ve ıyalimi[2423] kendi evlat ve ıyalinden ziyade düşünür. Sevgili kardeşimin bu meziyetine minnettar olduğum için huzur-ı Rabbü'l-âleminde bile itirafıyla iftihar ederim.

Oğlancağız sabahleyin kalkar kalkmaz gözlerini ovuşturarak soluğu kasapta almış. Kıymalık eti alıp aşçısına götürmüş. Kahvaltı için çiğ kıymalı çırçır böreğini tarifat-ı lazımesiyle ısmarlamış. Heyhat! Bende o iştiha var mı ya? Müştehiyat-ı ruhaniyye[2424] kâffe-i ezvak-ı zahiriyyeye galebe etmiş. Şeker yesem tuz yemiş zannedeceğim.

O sabah bende yalnız bir arzu vardı. O da Siranuş'u bir de peder gözüyle ve itidal-i dem[2425] ile görmekten ibaretti. Hemen kalkıp yüzümü yıkayabildim ise de sakalımı taramaya filana tamim-i efkâr edemeyerek mümkün mertebe giyinip kuşandım ve Cevdet'in:

—Canım. Çiğ kıymayla kaba saba çırçır böreği!

Demesine de kulak vermeyerek kendimi sokağa attım.

Ver elini Beyoğlu!

Meğer bu sabah uykudan uyanışım epeyce geçmiş. Zira Beyoğlu'ndakileri de uyanmış buldum. Onlarsa sabahları biraz geç kalkar takımdandırlar.

2422 kemâl-i şükrân ve mahmidet: teşekkür ve methetmenin yüceliği

2423 evlâd ve ıyâl: çocuklar ve kendilerini geçindirdiği kimseler

2424 müştehiyât-ı rûhâniyye: nefsin hoşuna giden şeyler

2425 i'tidâl-i dem: zamanın ölçülülüğü

Fakat kapıdan girerken, kapıcı elime bir mektup tutuşturmuş idi. Mektubun üstü güya Fransızca, fakat gayet acemi bir çocuk yazısıyla yazılmış idiyse de yalnız yazının fenalığından dolayı değil, kelimatın istihracından[2426] dolayı da hayli zahmet çektim. Bu zarfı okumakta uşak benden âlim çıktı:

—Efendim, yazı Fransızcadır ama lakırdılar Osmanlıcadır.

Diye, zarfın üstünü şöyle okudu:

"Hâlâ bu mektup Beyoğlu'nda, Kalyoncu kulluğu civarında. Matmazel Agavni'nin hanesinde mürüvvetli Refet Beyefendinin kendi eline vusul bula, ondan başka kimse açmaya."

Hiç şüphem kalmadı ki mektup Feride'dendir. Bu kadar safderunluk ondan başka kimseye verilemez. Uşağa sordum ki:

—Bunu buraya kim getirdi.

—Bir Yahudi

—Yahudi'yi tanıyor musun? Buralarda görünen, göz alışkınlığı olan adamlardan mı?

—Hayır. Hiç gördüğüm adam değil. Hatta burayı da Matmazel Agavni'nin hanesi zannediyor idi.

—Yahudi yalnız mıydı?

—Evet efendim. Yalnızdı.

—Hayır! Mutlaka yalnız olmayacak. Yanında bir başkası ve pek kuvvetli tahminime göre bir Osmanlı kadını da bulunacak.

—Ta şurada fırının yanında bir Osmanlı kadını duruyor idi.

—Genç miydi?

2426 istihrâc: bir şeyin içinden bir şey çıkarmak

—İşte onu fark edemedim. Dikkat bile etmedim. Aklıma bir şey gelmedi ki.

—Yahudi buradan gittikten sonra keşke bir dikkat edip baksaydın, mutlaka o kadınla aralarında bir münasebet olduğu görülecekti. Neyse.

Diye, merdivenden yukarıya çıktım ki, zaten yukarıdan sesimi işiten Siranuş merdiven başına kadar gelip beni bekliyor idi.

Merdiveni çıkarken o da sordu ki:

—Uşakla ne müzakere ediyor idiniz?

—Refet Bursa'ya gideliden beri fahri vekilharcınız ben değil miyim? Vekiliharcın da vazifesi aşçı ve uşakla görülür.

Küçücük sofaya girerken kapıcının verdiği mektubu ceketimin cebine sokmuş idim. Orada. Siranuş'la selamlaşıp hâl ve hatır soruştuk. Kızcağızın bugünkü beşaşeti[2427], bugünkü şetareti, emsali hiçbir zaman görülmemiş derecede olduğundan:

—Kızım, Allah daha ziyade etsin. Sizi bugün pek neşeli görüyorum. O neşe ve şetareti[2428] de güzel yüz göze ne kadar yakıştırıyorsunuz.

Dediğimde gayet minnettarane bir nazar-ı şükranla yüzüme bakarak dedi ki:

—"Kızım" diye ettiğiniz hitabın tesir-i ruhaniyyesidir. Bunu bir kat daha arttırmak isterseniz, bana cem-i muhatap sıgasıyla hitap etmeyerek, senli benli muhataba eylersiniz.

—Ona biraz daha vakit var.

Siranuş, dün akşam kendisinden ayrıldığım dakikadan beri ne kadar bahtiyarane mütalaatla, ne güzel mesudane hayalatla zaman geçirdiğini anlattı. O. benden ziyade bahtı yarlık hissetmiş. Artık badema[2429] kimsenin mahmiye-

2427 beşâşet: güler yüzlülük

2428 şetâret: sevinç, şenlik

2429 ba'demâ: bundan sonra

si[2430] değilmiş. Başlı başına, hür, müstakil çalışkan bir muallimeymiş. Kendisine Osmanlı kibar familyalardan bir hayli şakirt bulmuş. Kemal-i sıdk ve gayretle çalışarak az vakit zarfında şakirdan üzerinde füyüzat-ı tedrisiyyesinin[2431] asarı görülmesiyle familyaların pek büyük teveccühüne mazhar olmuş. Ama şakirdanı o kadar artmış ki hangi birine yetişebileceği hususunda mütehayyir kaldığından, yine familyaların tensip ve teklifiyle hatta mavenat-i maarifperverileriyle bir mektep bile açmış. Nasıl mektep! Bir pansiyon. Bir hayli leyli şakirdan bulmuş. Lisan dersleri bir tarafta, müzika ve el işleri bir tarafta. İşi büyülttükçe büyültmüş.

Bunları bana o kadar ciddiyetle anlatmaya başladı ki, ben bile ayn-i vaki[2432] söylüyor hülyasına düştüm. Hatta o gayretli kızcağızın bu yoldaki gayretverane ümitlerini duçar-ı zaaf etmemek için dedim ki:

—Sanki siz bunları sırf hülya mı zannediyorsunuz? Böyle bir mektep Osmanlı kibar familyaları için yalnız arzudan da ibaret değildir. Bir ihtiyac-ı sahih mertebesindedir. Etfal-i inas[2433] için mekatib-ı ibtidaiyye ve rüştiye varsa da bir mekteb-i ali yoktur. Fıkdanının[2434] tesiri de her yürekte yer tutmuştur. Huda âlim iki sene geçmez şimdi hülya gibi hikâye ettiğiniz şeylerin hakikat olduğunu siz de görürsünüz, âlem de görür!

Aman Ya Rab! O temkinli, vakarlı Siranuş nerede? Bu hayal üzerine sevincinden zıp zıp sıçrayacağı geliyor.

Matmazel Agavni'nin nerede olduğunu sordum. Dedi ki:

—Dün gece biraz geç yatmış idik. Hoş o da kalktı ya. Fakat onun tuvaleti biraz uzunca sürer.

—Dünkü müzakeratımızdan kendisine bir şey açtınız mı?

2430 mahmiye: bir şeyi koruma, muhafaza ve himaye etme

2431 füyûzât-ı tedrîsiyye: öğretmelerin feyizleri, iyilikleri

2432 ayn-i vâki: tamı tamına olan, olduğu gibi gerçekleşen

2433 etfâl-i inâs: kadınların çocukları

2434 fıkdân: bulunmama durumu, eksiklik, yokluk

—Refet'e, Feride'ye dair olan meseleden hiçbir şey açmadım. Fakat sevincimi bir türlü yenemediğimden, benim için muallimelik tariki hakkındaki müzakeratımıza dair biraz hasbıhâl eyledim.

Agavni'yle ne yolda hasbıhâl ettiğini ve işi ona ne yolda anlattığını tafsil eyledi. Yalnız Seyyit Mehmet Numan'ın himayesi inkıtamdan[2435] dolayı bu teşebbüste bulunulacağı suretini tadil ederek kendisine bir himaye-i pederane dahi bu surette benim tarafımdan vadolunduğunu söylemiş. Agavni dahi bu tasavvuru tamamıyla takdir ve tahsinde bulunmuş.

Bunun üzerine biraz yavaş sedayla dedim ki:

—Agavni inmeden evvel sizinle şu müzakereyi de icra edelim. Uşakla ne konuştuğumuzu soruyor idiniz. Bakınız şu mektuba!

Cebimden çıkarıp verdiğim mektubu eline alarak, bir hayli evirip çevirdiği hâlde, o da okumakta güçlük çekti. Uşaktan aldığım ders üzerine ona da ben okuyuverdim. Dedim ki:

—İşte bu mektup Feride'dendir.

—Demeyiniz Allah'ı severseniz. Demek oluyor ki Vartov Dudu'ya gördüremediği işi başkasına gördürmüş.

—Tahminde hatam yoksa bizzat kendisi görmüş olmalıdır.

Diye, uşakla olan mükâlemenin hulasasını anlattım. Dedi ki:

—Ya Refet'in Bursa'da olduğunu bilmiyor mu?

—İhtimal ki bilmiyor. Bu hareket zaten bir eseri cehalettir. Bir de acz-i meyusane kızcağızın cüretini arttırmış olmalıdır.

—Bunda hakkınız var ama Refet'in Bursa'da olduğunu bilmiyor diyemem. Bana kalırsa mektubu buraya kadar isal fırsatı bugün eline geçmiştir de, ileride o fırsat güç bulunur hesabıyla, hemen fırsattan istifade eylemiştir.

2435 inkitâm: saklı, gizli

—İhtimal ki öyledir.

—Bu yazı kendi yazısı mıdır?

—Hiç ummam. Fransızcası değil a, içindeki Türkçesi bile kendinin değildir.

—Mektubun içi Türkçe olduğunu neden biliyorsunuz?

—Neden bildiğimi bilemezsem de hiç şüphem yok ki Türkçedir. Hem Fransızcası ne kadar fena ise Türkçesi de o kadar fenadır. Aglep[2436] ihtimale göre bir kadına yazdırmıştır.

Siranuş istiğrabını arttırdıkça arttırıyor idi. Dedi ki:

—Haydi, şunu açalım.

—Açalım ama bu hareket kanunca bir cünha ve insaniyetçe bir ayıptır.

—Ey! Refet'e mi verelim dersiniz?

—Edilecek hareket ondan ibarettir.

—Hayır. Biz Feride'nin de Refet'in de, hatta Seyyit Mehmet Numan'ın da dostu olduğumuzdan ve hadisenin tehlikelerinden her tarafı korumak tedbirinde bulunduğumuzdan, tedbirlerimizde kusur olmamak için şu mektubu açmalıyız.

Ben mektubu açmaya kolay kolay kani olamadım. Fakat Siranuş mülahazat-ı iknaiyyeyi pek ileriye götürüp, nihayet bu sırdan Refet'i de haberdar etmek kararıyla mektubu açmaya bizi ikna eyledi.

Filvaki tahminde hiç hatamız yokmuş. Mektup Osmanlıca yazılmış. Hem de o kadar acemi yazısı ki imlasızlıktan dolayı okunmadan Müberra!

Ya şive-i ifade? Bunu yazan bir kadın olduğu besbelli olduktan maada, hatta gençlerden olmayıp, kocakarılardan olduğu bile apaşikâre görülüyor. Zira mektep görmüş, bir parça da matbuat okumuş bulunan genç nisvanımızın imlaları ne kadar yanlış olursa olsun, ifadeleri bu kadar berbat değildir. Ma-

2436 agleb: en galip

lumatfuruşluk[2437] etmeyerek, söyledikleri gibi yazıverdiklerinden, yazışları da söyleyişleri gibi dürüst ve güzeldir.

Bu mektubu aynen şuraya derç edemeyiz[2438].

Yalnız imlasının kıraat imkânının külliyyen selp edecek[2439] derecelerde bozuk olduğu için değil. İstersek imlayı biraz düzeltebiliriz. Fakat ifade pek berbat. Okunması her yerde mucib-i mahcubiyet[2440] olacak surette yazılmış. Hiçbir kadın, hele hiç bir kız nev-i ricalden hiçbirisine böyle bir muhabbetname yazamaz. Olsa olsa zürafa denilen kadınlar bir birine bu yolda hezeyannameler yazabilirler. Binaenaleyh imla ve ifadenin yanlışlarını tashih suretiyle dahi mektub-ı mezkûru karilerimizin pişgâh-ı enzarına koymaktan teeddüp[2441] ederiz.

Fakat muhteviyatından haber verebiliriz. Zavallı Feride Refet'e olan muhabbetinin kıdeminden bahsediyor. Kendisini Arzu'ya, Refet'i Kamber'e teşbih ediyor. Çocukluktan beri kendine meyli, muhabbeti olduğunu teminle beraber "yarim" tabiriyle Refet'in hüsnüne, cemaline, evsafına, ahvaline dair diller döküyor. Mahut tabirat-ı kadime[2442] veçhile uzun, boydan, ince belden, bir karış gerdan, püskürme benden, nazik revişten, hub edadan filandan bahsediyor ki bunlar Refet'in evsafıyla kıyas dahi kabul edebilecek şeylerden olmadığını düşünenlerin kahkahalarla gülecekleri lazım gelirse de biraz fikr-i hikmetle teemmül edilecek[2443] olursa, kızcağıza gülmek değil, ağlamak lüzumunda kanaat hâsıl olur.

Asıl maksadı, kendisini babasından talep etmesini tavsiyeden ibaret olup, o "Ne gecem, gece. Ne gündüzüm, gündüz. Gündüz hayalimde. Gece manamda" tarzındaki tabirat-ı mahude-i suz-ı şikârane[2444] ile eğer dediği olmayacak olursa kendisini kuyulara atacağından filandan da dem vuruyor.

Böyle bir hâle karşı bir fikr-i mahsus-ı hikmetle biraz teemmüle mecburiyet-i sahiha vardır.

2437 ma'lûmât-fürûşluk: bilgiçlik taslayan

2438 derc etmek: kaydetmek, yazmak

2439 selb etmek: zorla almak

2440 mucîb-i mahcûbiyyet: mahcup olma nedeni

2441 te'eddüb: edepli olma, utanma, çekinme

2442 ta'bîrât-ı kadime: eski tabir

2443 te'emmül etmek: düşünüp taşınma

2444 ta'bîrât-ı ma'hûde-i sûz-ı şikârâne: avlayan, yakan söz verilen tabirler

Ahlakıyyünumuzdan[2445] birçoğu kızlara kadınlara yeni romanların okutulmaması reyindedirler. Fakat okutturmamak imkânını bulamadıklarından, hükümlerini biraz daha ileriye götürerek, yazılmamayı da rey ederler.

Kızları, kadınları ihsas-ı deruna müteallik şeylerden bilkülliyye men edebilmek kabilse deriz ki: Bu da bir hikmettir. Nefinden, ziyanından hiç bahse girişmeye lüzum bile görmeksizin, bunun esasen bir hikmet olduğunu bittasdik neticesi muzır veyahut müfit olacağını da tecrübe-i medideye[2446] havale eyleriz. Lakin hususiyyat-ı ahvalimize biraz göz gezdirdikte bu men-i katiyyenin muhâl olduğunu görüyoruz.

Haydi, yeni romanlar hiç yazılmamış hiç tercüme edilmemiş olsunlar. Ya bizde eski romanlar yok mudur? Ferhat ile Şirin. Leyla ile Mecnun. Kerem. Şah İsmail filan nedir. Bunlar nesh ve harekeli yazıyla mahza kudret-i kıraati az olan kadınlara kadar, cümleye okutturulmak için basılmamış mıdır?

Bunların da ortadan vücudunu kaldıralım. Ya o kocakarı masallarını ne yapalım? Kızın yattığı pencereye gelip içeriye girdikten sora silkinerek teşahhus[2447] eden güvercini nereye koyalım? Bir sevda-yı hafinin mahsulü olan ciğerparesini doğurabilmek için bir merhametli kadının kümesine, kömürlüğüne kabul ediliveren kızcağızı ne yapalım?

Hangi birini tadat[2448] edelim? Bu yoldaki kocakarı masallarının hangisi tetkik edilecek olsa, hep ihsas-ı âşıkaneye[2449] dair oldukları görülür. Hem de ne safderunane şeyler. Onlara kapılan kızlar, kadınlar bir namerdin cüzi iğfaline bile mukavemet edemeyecek ve adeta "belahet[2450]" tabir olunabilecek safderunluklardan dolayı ne büyük tehlike içinde bulunduklarını güzelce düşünmelidir.

2445 ahlâkıyyûn: ahlak ilmi ile uğraşan âlimler

2446 tecrübe-i medîde: devamlı tecrübe

2447 teşahhus: şahıslanma, belirlenme

2448 tadât: sayma, sayım

2449 ihsâs-ı âşıkâne: âşıkane ima

2450 belâhet: ahmahlık

Kadınlar meclisinde bu masalların ne büyük dikkatle istima[2451] olunduklarını da muvazene için düşünmelidir ki bir buçuk saat mütemadiyen söylenen masalı, samiin[2452] baştanbaşa belleyip ezber ederler. Tekrarı kendilerine emredilecek olsa, hemen hiç noksansız tekrar eyleyebilirler. Çünkü o koca masal kelime be kelime, harf be harf gönüllerinde muntabi[2453] olmuştur.

İşte bu masallara kadar her şeyi ortadan kaldırabilerek, o suretle nev-i nisvanı bir masumiyet-i melekane dairesinde terbiye etmek mümkünse, tekrar ederiz ki bu da bir hikmettir. Bu da bir yoldur: Ama bu suretle terbiye edilecek kadının, o masumiyyet-i fevkalbeşeriyyesi[2454] bilahare teyakkuz-i tabiiyye[2455] ister istemez mütehevvil olmak lazım gelince, tahavvül-i mezkûrun[2456] ne suret göstereceği tecrübe-i duradura[2457] muhtaç kalır.

Mademki bu ciheti muhâldir, o hâlde bize kalırsa, kızlara, kadınlara da roman okutmalıdır. Bizim okutmaklığımıza ihtiyaçları yok ya. Biz ne kadar menetmek istersek isteyelim, onlar yine okuyorlar ya. O hâlde, diyelim ki onların roman okumalarından o kadar büyük havflara, endişelere düşmeyelim. Belki bu kıraatların nefyini[2458] de düşünelim.

Kocakarı masallarında ve eski romanlarda, âşıklar ekseriya o suret-i safiyanede tasvir olunurlar ki sevdazedegânı o nazarla telakki eden masumat-ı nisvan[2459,] diğer cihetten nice hune-i melainin[2460] ne kadar ev yıktıklarından haberdar bile olamazlar. Her gördükleri erkeği ya peri padişahının oğlu yahut Âşık Garip zannederler. Ahval-i beşeriyyenin[2461] iyisini de fenasını da romanlar şerh ederler[2462.] Romanları okuyanlar pek çok felaketler işitmiş birinden bir ibret almış olurlar.

2451 istimâ: dinleme, işitme
2452 sâmi': duyan, işiten
2453 muntabî: yaratılıştan olan, fıtraten
2454 ma'sûmiyyet-i fevka'l-beşeriyye: insanüstü masumiyet
2455 teyakkuz-ı tabi'îyye: tabii uyanıklık
2456 tahavvül-i mezkûr: adı geçen değişim
2457 dûrâdûr: uzaktan uzağa, uzak uzak
2458 nefy: yokluk
2459 ma'sûmât-ı nisvân: kadınların masumları
2460 hûne-i melâ'in: lanet edilecek iş ve hareketler
2461 ahvâl-i beşeriyye: insanlık hâlleri
2462 şerh etmek: açıklamak

Ne hacet[2463] işte Seyyid Mehmet Numan gibi dikkatli bir babanın kızı gözümüzün önünde duruyor. Feride'nin şu gösterdiği eser-i acz ü cehalet[2464] bu yolda adimü'l misal[2465] vaka-i yegane[2466]midir zannedersiniz? Cidden bu zanda iseniz hükmederiz ki hususiyat-ı ahvalimizden haberdar değilsiniz.

Bazı kızlar tarafından bazı delikanlılara şu gözümüz önünde duran mektup gibi acayip ve garip mahuf[2467] ve müthiş "name"ler gönderilmek nadirü'l vuku[2468] olmak şöyle dursun çörden çöpten bir çıkın doldurup "mana" diye göndermek bile nevadirden değildir. Bir santimetre tulünde[2469] gaytana bir kıl geçirilerek ve bir parça da siyah renkli kayış ilave edilerek tertip olunan mana çıkını ne diye tercüme olunur bilir misiniz? Söyleyelim de şaşınız. "gaytan bıyıklı eşim. Kara kaşlı oynaşım. İmdada yetişmez isen. Mevla'ya kaldı işim" diye tercüme olunur. Anladınız ya? Gaytan parçasına geçirilen kıl gaytan bıyığa ve kara kayış parçası da kara kaşlıya delalet eylediğinden yalnız şu iki kelime ile bu manayı istihraç ediyorlar.

Avrupa'da çiçeklerin manası var imiş. "Langaj dö flör" diye her çiçeğin delalet eylediği manalar o yoldaki bazı kitaplara da derç[2470] olunmuşlardır. Bizim kudema-yı nisvandan[2471] kalma bir âdet olarak taşın toprağın çörün çöpün bile manaları vardır. Hatta bu manalar kocakarı masallarına da girmiştir. Bir kadın pencere karşısındaki aşinasına bir ayineyi uzatıp bir kere ayinesini bir kere de tersini gösterdikten sonra bir de teşbih sallamış ve bunun manası da ne demek olduğunu karşıdaki adam anlamış. Bu masalı işitmediniz mi? Bunun manası "Gece gelme gündüz gelme halk camide iken gel!" imiş. Sözü uzatmak istemiyoruz yoksa bu yolda ol kadar manalar vardır ve kocakarı masallarında da o derecelerde bir tutmuştur ki mazarratı en açık romanlar mütalaasından da ziyadedir.

2463 ne hâcet: ne ihtiyaç, ne gerek
2464 eser-i acz ü cehâlet: cehalet ve acizliğin eseri
2465 adimü'l misâl: örneği olmayan tek olay
2466 vak'a-i yegâne: tek olay
2467 mahûf:korkulu, tehlikeli
2468 nâdirü'l vuku: az rastlanır durum, olay
2469 tûl: boy, uzunluk
2470 derc olunmak: yerleştirimek, içine alnmak
2471 kudema-yı nisvan: eski kadınlar

Fakat hin-i muvazenede[2472] o en açık romanlar bile o okuyanların nazar-ı ibretlerini açıtıkları (açtıkları) ve bu acüzane[2473] haller, nisvaniyyet[2474] denilen şeyi bir belahet-i müşahhasadan[2475] ibaret bıraktığı için fikr-i dakik erbabı, ehven-i şer[2476] romanlarda olmadığını kabul ederler. Çünkü hiç olmaz ise âkılane tertip olunmuşlardır.

Biz Siranuş ile olan müzakeremizde bu mütalaata girişmedik ya. Mahal o mahal midir ki! Biz şu Feride meselesini teskin arzusunda iken işin tezyid-i şiddet [2477]etmekte bulunduğunu görerek müteessir kaldık. Hatta müzakeremizi daha ileriye götürmeye de meydan bulamadık. Çünkü biraz sonra Matmazel Agavni dahi yukarıdan inmesiyle sohbeti yalnız Siranuş'un muallimeliği hakkındaki hülyalara döktük.

Hülya ama büsbütün hayal-i ham değil! Mümkünatı tahayyül ediyoruz. Söyleştiğimiz şeyleri kuvveden fiile getirmeye de iktidarımız var.

Frenklerin "Şato an Espanyi" (Chatèau en Espagne) dedikleri şeyler bile bazı mahafilde[2478] huzzarı[2479] eğlendirir. Bu söz "İspanya'da köşk yapmak" manasına olup hükmü, hülya kurmak demek. Matmazel Siranuş'un münteha-yı hayali olan muntazam kız mektebi İspanya'da köşk yapmak mertebesinde hayalattan mıdır? Bu ihtiyacı bir suret-i ciddiyede hisseden kibarımız az değildir. Temin ederiz ki iş başlangıçtan ibaret kalmıştır. Bugün elimde bir Siranuş'um bulunsa, bugün şu işe başlayıverir idim.

Bu hayalin bizi işgal etmesi, diğer cihetten Refet ve Feride meselesi esrarını ketme medarı[2480] olduğu için pek güzel işimize yaradı. Fakat o gizli meseleye dair Siranuş ile müzakereyi neticelendirmeksizin ve bir karar vermeksizin mufarakat [2481] lazım geldi.

2472 hîn-i muvâzene: karşılaştırma anı
2473 acûzâne hâller: beceriksizce hâller (yaşlı kadın hâlleri)
2474 nisvaniyyet: kadınlık
2475 belahet-i müşahhasa: düşüncesizliğin somutlaşmış hâli
2476 ehven-i şer: iki şerden daha az zararlı olanı,kötünün iyisi
2477 tezyîd-i şiddet: şiddetin artması/ artan şiddet
2478 mahâfil: mahfiller, toplantı yerleri
2479 huzzâr: hazır olanlar, göz önünde bulunanlar
2480 ketme medârı: gizleme sebebi
2481 mufârakat: ayrılık, ayrılma

Aradan birkaç gün geçti. Refet de Bursa'dan avdet eyledi. Tabii mektubu Refet'e gösterdim. İşin gittikçe büyümesi üzerine nazar-ı dikkatini davet ettim.

Bu mektubun bana ne tarik[2482] ile vasıl olmuş bulunduğunu anlattığım sırada şu meselede Siranuş'un dahi mahrem-i esrar[2483] olduğunu bildirmek lazım geldi. Hatta daha evvel Vartov Dudu'dan nasıl haber aldığımızı da söyleştik. Elhasıl bu işte Refet'ten hiçbir şeyi ketm etmedik.

Delikanlıcık ciddi bir surette düşünmeye başladı. Bana dedi ki:

—Birader! İnsan kendi işini kendisi düşünemiyor. Mutlaka dostlara muhtaç kalıyor. Bu beladan yakayı kurtarmak emrinde benden dostluğu diriğ etme.

—Şüphe mi edersin birader?

—Sen ne rey[2484] eder isen ben senin reyinden çıkmam.

—Ben de reylerin en muvafıkını[2485] aramaktan geri durmam.

Hatta şu şimdiki hâle göre en muvafık rey bence müstahzar[2486] idi. Vartov Dudu'ya gidip onu bazı talimat ile Seyyit Mehmet Numan'ın hanesine gönderip Feride'ye nasihat verdirmek cihetini düşünmüş idim. Bu reyi Refet dahi istisvap[2487] ederek gittik, kadını bulduk. Çend gün[2488] evvel vermiş olduğumuz talimat henüz icra edilmemiş bulunduğundan, ona şu mektup meselesini de zamm ettik[2489]. Bu teşebbüsün sonu çıkmaz bir teşebbüs olduğunu kıza nasıl anlatması lazım gelecek ise kocakarıya öğrettik. Mektubu da kendisine teslim ettik.

2482 tarik: yol, tarz

2483 mahrem-i esrâr: sırların gizliliği

2484 re'y: oy, görüş, fikir, hüküm ve itikad, bir iş hakkında söylenen söz

2485 muvâfık: uygun, yerinde, denk

2486 müstahzâr: hazırlanmış, huzura getirilmiş olan

2487 istisvâb: doğru bulma, mâkul görme, beğenme.

2488 çend gün: birkaç gün

2489 zamm etmek: eklemek, ilave etmek

Vartov Dudu'nun ertesi gün konağa gitmesi katiyen mukarrer[2490] olmakla, netice-i memuriyyetini ertesi akşam bize anlatması için bir daha ictimaa[2491] karar vermiş idik. Bu ictima akşamdan sonra Vartov Dudu'nun hanesinde vukua geldi. Kadıncağız pür telaş! Feride'nin hâline yanarak, yakılarak dedi ki:

—Evladım! O kız aklını bozmuş. Ondan böyle şeyler umulur mu idi? O kadar pısırık kız! Kendimi öldürürüm diyor da başka bir şey demiyor.

Refet —Allah Allah! Kendini öldürür ise bize ne? Kendine karşı bir taahhüdümüz mü var imiş?

Vartov —Hatta mektubu Beyoğlu'na kadar kendisi götürmüş. Umulur mu! Umulur mu! Aman Ya Rab! Ne dehşet! Bir Yahudi bulmuş. Refet'in, mağazadan kalkıp Beyoğlu'na geldiği bir akşam Yahudi'yi arkasına katmış, Yahudi, Refet'in nereye gitdiğini görüp belleyerek sonra Feride'nin de önüne düşüp götürmüş.

Ben —Agavni'nin hanesini öğrenmekten Feride'nin ne maksadı olabilir? Olsa olsa bir maksadı olabilir ki onu düşünmek dahi benim tüylerimi ürpertir.

Refet —Sanki oraya girer yahut çıkar iken beni bularak yahut Agavni'yi görerek bir rezalet çıkartır diye mi düşünüyorsun?

Ben —Bunu neden istibat[2492] ediyorsun? Bir zavallıdaki cehalet var. Acz var. Yeis var. Bu üçü birleşince öyle bir cüret-i mecnunane peyda eder ki hiçbir şey umulmayanların fevkalme'mul[2493] harekata cüretleri işte bundan ileri gelir.

Üçümüz de düşünmeğe başladık. Düşünüyor idiysek de zihnimizde bir suret-i tesviye[2494] bulamıyor idik. Herhâlde bu işten Agavni'ye asla renk verilmemesi kararıyla Vartov Dudu'nun hanesinden çıktığımızda, ben İstanbul'a geldim. Refet dahi Agavni'ye gitti. Zaten validesinin vefatından beri Refet her akşam Beyoğlu'na gider olmuş idi.

2490 mukarrer: kararlaştırılmış

2491 ictima': toplanma, bir araya gelme

2492 istibad: akıldan uzak görme

2493 fevkalme'mûl: umulandan ziyade, ümit edilmedik şekilde, beklenmedik bir anda

2494 sûret-i tesviye: hâl çaresi

O akşam hatırıma bir şey geldi. Ertesi sabah erkenden Seyyit Mehmet Numan'ın mağazasına gittim. Seyyit henüz gelmemiş idi. Refet bile benim oraya vusulümden sonra geldi. Hatırıma gelen şeyi Refet'e de söyledim. Dedim ki:

—Kızının hâlinden Seyyit'e haber vermeliyim. Senin Seyyit'e damat olmamak hakkındaki mütalaanı[2495] da söylemeliyim. Nasihat vermeliyim ki adamcağız kızını bir kimseye tezviç[2496] eylesin.

Refet düşündü. Dedi ki:

—Herif pek vesveselidir. Sakın bunun bir makus[2497] cihetini düşünerek müteessir olmasın?

—İyi ama, ortada böyle bir mesele bulunur da onu Seyyit'ten gizler isek sonra kendisine vermiş olduğumuz dostluk, halisiyyet, sadakat vaadi nereye kalır? Bu işe sen karışmayacaksın. Ben yalnız kendi tarafımdan söyleyeceğim.

—Vallah birader sen bilirsin. Esmayı üstümüze sıçratmayalım da ne yapar isen yap!

Biz bu lakırdıda iken ihtiyar geldi. Erkenden beni orada bulduğuna biraz taaccüp[2498] eyledi. İkimiz birlikte yukarıya, kendi odasına çıktık. Kahvelerle, sigaralarla hâller hatırlar sualinden sonra maksuda[2499] şüru eyledik[2500].

İşi pek çok mülahazata[2501], muhakemata[2502] boğmaksızın ve fakat izahı lazım gelen yerleri de eksik bırakmaksızın, meseleyi bast eyledik[2503]. Fatin[2504] ihtiyar sözlerimi baştan nihayete kadar kelime-i vahide[2505] ile kat etmeksizin dinledi.

2495 mütalaa: bir işi etraflıca düşünme, okuma, tetkik etme ile oluşan görüş ve yorum
2496 tezvîc: nikahla bir kadını evlendirmek
2497 ma'kûs: tersine dönmüş, aksetmiş, başaşağı çevrilmiş, uğursuz
2498 taaccüb: hayret etme, şaşkınlık
2499 maksûd: maksat, arzu edilen şey
2500 şürû eylemek: başlamak
2501 mülahazât: düşünceler, akıldan geçenler
2502 muhakemât: akıl yürütmeler, hükümler
2503 bast eylemek: meseleye el atmak, genişletmek, açmak
2504 fatın: fıtnat sahibi, zihni açık, uyanık. ileri derecede akıllılık
2505 kelime-i vâhide: tek kelime

Badel-istima başını önüne eğip düşünmeğe başladı.

İhsas-ı derununa[2506] her zaman meram anlatmak yed-i iktidarında[2507] bulunan pişkin ihtiyarın bu düşüncesi esnasında çehresinden mana istihracı[2508] muhal[2509] idi. Tavrında hiçbir tagayyür[2510] görülmüyor idi.

Kendi kendine düşünebildiği kadar düşündükten sonra gayet ciddi bir tavırla başını kaldırıp dedi ki:

—Teşekkür ederim oğlum. Beni şöyle bir hasbıhale davet edişiniz hakkımda hakikaten evlatlık mertebesinde muhabbetiniz olduğuna delalet eder.

—Bunu tekrar temin etmekliğime ihtiyaç göstermezsiniz sanırım.

—Şimdi ben de size esrarını evladından saklamaz halisü'l-kalp[2511] bir baba sıfatıyla haber vereyim ki ben bu işten bihaber değilim. Bacı geçenlerde bunu bana anlatmış idi. Zannetmeyiniz ki Refet'i de Karnik gibi telakki eyledim? Hayır! Hatta ben Refet ile kızımın arasında bir Agavni bulunmasını da mani görmedim. Çünkü Refet hasail-i merdaneye[2512] mükemmelen malik bir çocuktur. "Evet" dediği şeyin üzerinden mümkün değil dönmez. Kızıma tahsis eylediği bir hakka artık ahirini teşrik etmez[2513].

—Hakikaten Refet'i pek doğru tanımışsınız. Bu delikanlı hakkında benim de mütalaam böyledir.

—Ancak, ben bu işte Refet'in bana damat olmaya adem-i liyakatini[2514] değil, kızımın, Refet'e karı olmaya adem-i liyakatini mani görürüm. Keyfiyeti bacıya da anlattım. Bizim kızımızda Refet'i nazar-ı rağbetini[2515] celbedebile-

2506 ihsâs-ı derûn: içteki hisler / derindeki hisler
2507 yed-i iktidar: kudretin eli / güçlü el
2508 istihrâc: delillerden hareketle hüküm çıkarma
2509 muhâl: imkansız, mümkün olmayan
2510 tagayyür: değişiklik, başkalaşma
2511 hâlisü'l-kalb: temiz kalp
2512 hasâil-i merdâne: erkekçe hasletler, huylar
2513 teşrîk: ortak etme
2514 adem-i liyâkat: layık olmama
2515 nazar-ı rağbetini: istekli bakış

cek ne hüsn, ne terbiye, ne cerbeze[2516], ne marifet, hiçbir şey bulunmadığını ve yalnız paramız için de Refet'in bize damat olamayacağını gösterdim. Bu heveslerden, bu sevdalardan vazgeçmelerini tenbih ettim. Bakınız, meğer onlar başka bir manevra kurmuşlar. Refet tarafından bir talep vuku bulur ise reddedemeyeceğimi düşünmüşler. Hem de öyledir ya!

İhtiyarın bu safiyane itirafatı[2517] nazar-ı dikkatimi açtı. Zaten bizde kız çocuklarının terbiyesine erkekler kadar ihtimam olunmuyor ya! Seyyit Mehmet Numan gibi bazıları ise hiç de ihtimam edemiyorlar. Vakıa Seyyit evlad-ı nisvanın evladanesinin terbiyesini iltizam[2518] etmeyecek kadar gözü kapalılardan değil. Mahza[2519] evlat yetiştiremediği ve Feride hakikaten duhter-i yeganesi[2520] olup o da çelimsiz, hastalıklı bir şey bulunduğu için terbiyesine ihtimam olunamamış.

Yine kendisi gibi sade bir kocaya kanaat edecek olsa bahtiyar olabilecek ama kuvvetsiz tutmuş da erkek nevinin gereği gibi yükserek tabakat-ı terakki[2521] ve terbiyesinde bulunan bir gence heves etmiş.

Görgüce, terbiyece, etvar[2522] ve mişvarca[2523] böyle gayr-ı mütenasip[2524] izdivaçlar ne kadar çoktur! Her birinin de zımnında[2525] az çok birer roman dâhildir ki, bu romanlarda ya zevcin ya zevcenin mazlumiyeti onları okuyacak olanları mutlaka acındırır.

Seyyit Mehmet Numan ile bu vadiden sözü daha ileriye geçirmedik. Şu zavallı Feride için bir çare aramak daha ciddi bir meşguliyet idi. Lakin Seyyit de ben de derin derin düşünüp taşındığımız hâlde o çareyi bulamıyor idik.

2516 cerbeze: aldatıcı sözlerle kurnazlık etme, fazla sözlerle aldatıcılık, haklı ve haksız sözlerle hakikatı gizleme

2517 i'tirâfât: kabahatini saklamamak, suçunu söylemeyi kabul etme

2518 iltizâm: kendisi için gerekli sayma

2519 mahzâ: ancak, yalnız, tek

2520 duhter-i yegânesi: tek kızı

2521 tabakat-ı terakki: ilerleme, yükselme kademeleri

2522 etvâr: tavırlar

2523 mişvâr: tarz, tavır, gidişat

2524 gayr-ı mütenasib: uygun olmayan

2525 zımnında: dolaylı anlatılan, iç yüzü

Kolay kolay bulunabilecek çarelerden değil ki buluverelim. Kararı atiye bittalik[2526] o gün Seyyit Mehmet Numan'dan ayrıldık. Hin-i müfarakatta[2527] adamcağız:

—Oğlum! Refet'e de nasihat ver. O da bu işin çaresini taharri yolunda bize refik olsun. Yekdiğerimize zaten hiçbir gücenikliğimiz yoktur. Mevla'dan hayırlısını isteyelim. Mevla dahi bize yardım eder.

Demiş idi. Filvaki[2528] Seyyit'in bu sözlerini aşağıya inerek Refet'i bulup da söylediğim zaman onun da gözleri doldu. Kol kola verip sokağa doğru yürüdük. Koca kahraman! Bir aralık irkilip durarak:

—Efendi. Acaba semahatin[2529] o derecesine varabilir miyim? Şu ihtiyarın mahzuziyetini[2530] istihsal[2531] ve hayır duasına nailiyet için Feride'yi almaya kadar cömertlik gösterebilir miyim?

Demesin mi? Bana da bir durgunluk geldi. Korktum bile. Alık alık Refet'in yüzüne bakakaldım. Refet meramını izah eyledi. Dedi ki:

—Seyyit Mehmet Numan'a mertlik göstereceğim diye Agavni'ye namertlik, nankörlük göstereceğim zannetme.

—Ey, nasıl olabilir ki ....

—Bu işi olduğu gibi Agavni'ye açmalı. Asıl cömertliği de ondan istemeli. Bana müsaade versin. Bundan sonra da münasebetimiz bir karındaş kız karındaş muhabbeti hükmünü alsın.

—Ey, bunu umar mısın Refet?

—Ummaz da değilim. Yani kızcağızda ulüvv-i cenabın bu derecesi bile müstebit[2532] değildir.

2526 bi't-talîk: bırakma, askıda bırakılma
2527 hin-i müfarakat: ayrılık anı, bir yere bırakıp gitme zamanı
2528 filvaki: olduğu gibi, hakikatte, gerçekte
2529 semâhat: iyilikseverlik, yardımseverlik
2530 mahzuziyet: hoşlanma, hoşa gitme
2531 istihsâl: elde etmek, husule getirme
2532 müsteb'id: uzaklaşmış, uzak sayan, uzak farz eden

—Gerçek mi söylüyorsun?

—O kadar gerçek söylüyorum ki eğer sen de münasip görür isen hemen şimdi gider, bu işi Agavni'ye anlatırız.

Düşündüm taşındım. Olacak şey değil. Dedim ki:

—Beni götürme. Ben, öyle hayalimin bile fevkindeki işlere girişemem. Sen kendin becerebilir isen mani de olamam. Hatta ne kadar düşünülse taşınılsa eğer maksat Seyyit Mehmet Numan'ı makhur[2533] etmemek ise bundan başka çaresi de bulunamaz zannederim.

Refet daha ziyade tereddüde mahal görmedi. Bana yalnız:

—Sen şimdiki hâlde ihtiyara hiçbir şey söyleme. Şayet muvaffak olamayacak olur isek o zaman Agavni'ye hışmını davet etmiş oluruz. Agavni hesabına hışmını benden alması da bir şey değil. Fakat kendisi müteessir olmasın diye korkarım.

Dedi ve benden ayrılıp birkaç hatve[2534] attıktan sonra dönerek:

—Bu akşam seni nerede bulurum?

diye sordu. Saat üçe kadar matbaada bulunacağımı ve ondan sonra biraderin evine gideceğimi söyledim. Bir temenna ile bir veda daha ederek Beyoğlu'nun yolunu tuttu.

Alınız bizde bir hayret daha! Zahir hâlde inanılacak işlerden değil ama herif kahraman! Olabilir ki Agavni de Refet kadar kahraman çıksın. Alınız size müstakilen[2535] bir roman daha!

O gün saatler geçip de akşam takarrüp etmeye başladıkça, bendeki helecanın da arttığını karilerim[2536] zihinlerinde bulurlar. Yığılmış olan kitap tashihleri-

2533 makhûr: kahredilmiş, mahvedilmiş, bozguna uğratılmış, mağlup, mahkum

2534 hatve: basamak, mertebe

2535 müstakilen: başlı başına, bağımsız

2536 karî: okuyucu

ni[2537] yapmak için matbaada çalışıyor idim. Zihnimin meşguliyetini anlamalı ki mürettip sehivlerini[2538] adeta göremeyerek, ne okuduğumu kendim de anlamıyor idim.

Akşamdan sonraca, saat yarıma doğru Refet çıkageldi. Daha odaya girer iken çehresinden anladım ki muvaffakıyet haberi yoktur. Delikanlı dahi selam vermezden evvel:

—Nafile! Umduğumuz semahati bulamadık,

diye muvaffakıyetsizliğini söyledi de sonra selam verdi.

Yol yorgunluğundan maada[2539] bizim odaya kadar çekininmesi (çıkması) lazım gelen iki uzun dik nerdibanı[2540] da çıkan Refet, biraz da yeisin mucip olduğu zaaf ile betsiz benizsiz bir hâl ile karşıma oturdu.

Konuşmaya başladık. Dedi ki:

—Şu Agavni de ne tuhaf kız imiş. Bunun bu derecesine muhabbet mi yoksa delilik mi demek lazım olduğunu bilemiyorum.

—İşi nasıl anlatmış idin?

—Pek güzel anlatmış idim. Birbirimizle izdivacımıza bin türlü münasebetsizlikler mani olacağını ihtar ile er geç bizim için bir müfarakat[2541] zaruriyattan olduğunu ve ne zaman olsa teehhül[2542] için bana izin vermek mecburiyetine boyun eğeceğini güzel güzel anlatmaya başladım. Bilirsin ya? Zaten aramızda izdivaca dair ne söz geçmiş idi, ne bir şey!

—Bilirim. Bunu evvelce söylemiştin. Eey! Agavni ne yolda mukabelede bulundu?

2537 tashîh: düzeltme, doğru hâle getirme

2538 sehiv: hatâ, unutarak yapılan yanlış

2539 mâ'ada: başka

2540 nerdibân: merdiven

2541 müfârakat: ayrılma, ayrılık

2542 teehhül: evlenme

—İşin iptidalarında adeta muvafakat gösterecek gibi göründü. O tavrına bakarak cesaretim arttı. Meseleyi bir kat daha izah ettim. Anlattım ki izdivaç için kendisinden istediğim ruhsat kendisinden güzel, kendisinden terbiyeli bir kıza âşık olduğum için değildir. Mahza bir familyanın bahtiyarlığını felakete tahavvülden kurtarmak için bu müsaadeyi istediğimi temin eyledim. Fakat nihayet-i emirde alacağım kız, Seyyit Mehmet Numan'ın kızı olacağını açtığım gibi ...

—Demek oluyor ki işin iptidalarında alacağın kız kim olduğunu tasrih[2543] etmemiş idin.

—Öyle ya! Şu teehhül keyfiyetinin bence bir arzu değil, bir mecburiyet olduğunu kafasına güzelce yerleştirmek istemiş idim.

—Eey! Seyyit Mehmet Numan'ın kızı olduğunu açtığın gibi!

—Bir kahkahadır kopardı. "Anlaşıldı efendi, anlaşıldı. Karnik'in kapamadığı lokmaya sizin gaga uzattığınız anlaşıldı." diye sürekli kahkahalara koyuldu. Kızmaya başladım. Öyle para canlı adam olmadığımı kendisinin de teslim edeceği derkâr[2544] olduğundan, bu mecburiyetin nasıl bir mecburiyyet-i sahiha[2545] olduğunu takdir etmesi için her cihetini açtım.

—Hâlâ kahkahalar devam ediyor ki, manaları da bu istizanın sem-i dikkati bile celb edemeyerek şayan-ı istihza bir şey olduğunu beyan demektir. Değil mi?

—Ben hiddetlenmeye başladığım zaman kahkahaların arkası kesildi. O da kendisini topladı. Dedi ki: "Refet! Senin bana büsbütün mal olmayacağını ve elbet bir gün gelip bir kız ile teehhüle kalkışacağını düşünmüyor değil idim. Ama herkes ölümü nasıl düşünür ise ben de bunu öyle düşünüyor idim. Yani daima istibat[2546]ederek! Lakin teehhül edecek olduğuna göre, hiç olmaz ise beni hasedimden öldürüp kurtarabileceğin bir mükemmel kız ile teehhül edersin zanneyliyor idim. Feride ile teehhülün beni böyle bir tahlis[2547] bahtiyarlığından da mahrum bırakır. Bu benim için adeta hakarettir Refet! Feri-

2543 tasrih etmek: açıklama yapma, belirtme, açıkça anlatma

2544 derkâr: mâlum, âşikâre olan

2545 mecburiyyet-i sahiha: kusursuz, şüphesiz zorunluluk

2546 istib'âd: akıldan uzak görme, ihtimal vermeme

2547 tahlis: kurtarmak, halâs etmek

de'nin babasındaki servetten başka nesi olabilir ki sen ona rağbet edebilesin? Sıska kızın sana olan sevdasına ve babasının ihtiyarlığına filana hürmeten bir semahat ha? Refet! Dünyada böyle bir kutukulliye (katakulleye) inanabilecek kadar ahmaklar kaldı mı? Seni sevenlere hürmet ve semahata kendini mecbur bilir isen beni ne hak ile ne insaf ile ondan mahrum bırakabileceksin? Diyorsun ki Feride'ye muhabbetin de yoktur. Halbuki çend sene evvel bana muhabbet ibraz etmiş idin. Kendini sevdirmiş idin. Bir zaman sonra olanca muhabbetinle münhasıran seni sevmeye beni mecbur etmiş idin. Zalim! Bunların hepsini semahat[2548] filan diye tevil etmek[2549] istediğin bir servete feda eyleyiverecek idiysen ne için o kadar kahramanane, merdane, melekane evza[2550] ve muamelatınla muhabbetimi arttıra arttıra böyle çılgınlık mertebesine vardırdın? Bari o gazeteciden bir akıl sorsa idin. Sana öğretir idi ki sendeki bu maksat defaten[2551] hasıl olamaz. Belki, evvela benim hakkımdaki muameleyi tebdilden işe başlamalı. Yavaş yavaş beni kendinden soğutturmalı. Zavallı Agavni'yi horlaya horlaya bıktırıp usandırdıktan sonra, şöyle yarım ağızla resmen bir ruhsatı istediğin zaman, tek senden kurtulmak için ezdil ü can[2552] itasına[2553] beni mecbur etmeli idi. Yoksa, bu sabaha kadar mühibbane, kadirşinasane bin tavr-ı dilpesend[2554], bin vaz-ı dilnüvazla[2555] beni teshirde[2556] devam ederek, öğleden sonra şöyle bir teklif ile geliverişine servet ü sâmân[2557] sevdasıyla aklını bozmuş olduğundan başka hiçbir mana veremem."

Refet'in, Agavni ağzından söylediği şu sözleri nasıl bir sem-i ehemmiyetle[2558] dinlediğimi elbette karilerim takdir buyururlar. Hatta benimle beraber kendileri de dikkat buyurmuşlardır ki Agavni'nin şu mülahazatından bir kelimeyi redde bütün nev-i beşerin talakati[2559] kifayet edemez.

2548 semâhat: iyilikseverlik, yardımseverlik

2549 te'vîl etmek: yorum getirmek

2550 evza': hâller, durumlar

2551 def'âten: bir defada, birden bire

2552 ezdil ü can: gönülden ve candan

2553 îtâ: verme, ihsan etme

2554 tavr-ı dilpesend: gönlün beğendiği tavır

2555 vaz'ı dilnüvazla: gönül okşayan tarzda

2556 teshîr: büyüleme, sihir yapma, aldatma

2557 servet ü sâmân: varlık, mal mülk ve zenginlik

2558 sem-i ehemmiyetle: can kulağıyla

2559 talâkat: dil açıklığı, düzgün sözlülük, anlatıştaki kolaylık ve rahatlık, açık, kolay, akıcı ve âhenkli ifade

Ne demek? Bir çocuk, bir çelimsiz âciz, fetanetsiz[2560], cahil bir kızcağız çocukçasına bir sevdaya düşmüş, sevdiği adam kendisini esasen istemiyor. Fakat kıza ve babasına semahat göstermek için tezevvücü[2561], fedakarlığı göze aldırmış. Başka tarafta ilişki olmasa ne ise ne! Hatta gerçekten bir semahat da addedelim. Ama öte tarafta mükemmel bir Agavni var ki, kendisinin de dediği gibi, vaktiyle Refet onu sevmiş, o Refet'i beğenmiş. Bazı mülahazata mebni[2562] birleşememişler. Nihayet o mülahazatı mucip[2563] olan ahval bertaraf olunduktan sonra öyle bir surette birleşmişler ki kızın ruz-efzun olan muhabbeti delikanlının da hakbinlikte[2564], kadirşinaslıkta daima tezayüt[2565] mecburiyetini mucip olagelmiş.

Evvel de dedik ya! Olmayacak iş vesselam! Hayalin bile fevkinde bir roman.

Bu işte daha ileriye varmamasını ve Agavni'yi meyus etmernesini Refet'e pek ciddi bir surette nasihat eyledim ve:

—Ben bu işi, bir zemin ve zamanını bularak Seyyit Mehmet Numan'a anlatırım. Senin hakkındaki teveccühünü[2566], muhabbetini tezyit[2567] ve takviyeye[2568] çalışırım. Fakat sen ne Seyyit'e, ne arkadaşlardan hiçbirisine bu işe dair harf-i vahit[2569] söyleme. Şimdiye kadar ne yolda hareket ediyor idiysek, yine o yoldan ayrılma.

Talimatını da ita[2570] ederek delikanlıyı tekrar Beyoğlu'na gönderdim.

Malum a! Validesinin vefatından beri Agavni'nin hanesi Refet'in hanesi olmuş kalmış idi.

2560 fetânetsiz: anlayış, kavrayış zayıflığı
2561 tezevvüc: evlenme, kadın eş alma, zevce edinme
2562 bazı mülâhazâta mebnî: bazı düşüncelerden dolayı
2563 mûcib: bir şeyi gerektiren sebep
2564 hakbînlik: hakkı gören, hak veren
2565 tezâyüd: artmak, çoğalmak
2566 teveccüh: bir şeye doğru yönelme, bir tarafa dönme. mânen üzerine düşme
2567 tezyîd: arttırmak, çoğaltmak
2568 takviye: kuvvetlendirme
2569 harf-i vâhid: tek bir harf
2570 i'tâ etmek: vermek, bahşetmek, ihsan etmek

Bir iki gün sonra Seyyit Mehmet Numan ile vuku bulan bir mülakatımda Refet'in bu hareketini hikâye eyledim. Koca ihtiyar şaştı kaldı. Refet'in fedakârlıkta bu dereceye varabileceyi kendisince me'mul[2571] olmadığını itiraf etti. Fakat Agavni'yi de haksız bulmadı. Ben kızcağıza hışım göstermesi ihtimalinden korkup durur iken münsif[2572] ihtiyar bilakis:

—Ben de Agavni'nin yerinde bulunsam bir kere zencir-i zülfüme bend etmiş olduğum Refet gibi bir arslanı bir daha salıvermek istemez idim. Agavni'nin de canı vardır. Hem de pek tecrübekâr bir can! Değil mi oğlum?

Diye, o parlak gözleriyle, o buruşuk çehresiyle bir de tebessüm gösterdi. Sözünün ciddiyetine dâl olan[2573] bu tebessüm bende hiçbir şek[2574] ve şüphe bırakmadı.

Seyyit Mehmet Numan ile mülakatımızdan da birkaç gün sonra Matmazel Siranuş ile vuku bulan mülakatımızda şu semahat ve fedakarlık meselesini meydan-ı hasbihale[2575] koyduk. Zaten Agavni dahi keyfiyeti[2576] arkadaşına haber vermiş. Refet'in cömertliğini tahsinden geri duramadık ise de Agavni'nin de hakkını inkâr edemedik. Çünkü bizce, Refet'teki davranış Seyyit'in servetine tam'an[2577] olmadığı muhakkak idi. Fakat buna ne Agavni'nin, ne de başka hiçbir kimsenin inanamamasını da tabiiyyât-ı umurdan[2578] addeyledik.

Kendisine vermiş olduğumuz talimat mucibince Vartov Dudu dahi gidip Feride'yi ve validesini görmüş. Söylemesi için talimat aldığı sözleri söylemiş. Hatta kendiliğinden de becerebildiği kadar hakimane sözler ilave etmiş.

Feride'nin zavallı valideciği boynunu bükerek teslimiyetten başka bir şeye muktedir olamamış ise de Feride, hani ya şu kendisinden hiçbir şey umulmayan Feride, asla mahcubiyet ve meskenet[2579] göstermemiş. Bu iş bütün dostla-

2571 me'mûl: umulan. ümid edilen, beklenilen
2572 münsif: insaf eden, insaflı
2573 dâl olmak: destek olmak
2574 şek: kuşku, zan
2575 meydan-ı hasbihal: görüşüp konuşma, görüş alışverişinde bulunma, danışma
2576 keyfiyet: durum, bir şeyin nasıl olduğu, nitelik
2577 tam'an : Tamah suretiyle, tamah ederek
2578 tabîiyyât-ı umur: doğal sayılan şeyler
2579 meskenet: miskinlik, tembellik, uyuşukluk, bitkinlik, beceriksizlik

rın tahsin[2580] edeceği bir iş olacak iken, yalnız o Beyoğlu'ndaki sarı çiyanın vücudundan dolayı olamadığını ve fakat büsbütün olamamakla kalmayıp, elbette oldurulacağını öyle bir cüretle söylemiş ki Vartov Dudu'nun korkusundan ödü patlamış.

Vartov, bize bunu hikaye eder iken Feride'nin taklidini de yaparak hikâye ediyor idi. O kara kuru, cılız, miskin kızcağız, bu sözleri söyler iken Vartov Dudu'ya yumruk sıkarak öyle bir tehdit tavrı gösteriyor imiş ki Vartov'un bunu taklit etmesi bizi epeyce güldürüyor idiyse de dehşetin derece-i ciddiyyetini de düşündürüyor idi.

Biçare Vartov badema[2581] kendisinin bu elçilik hizmetinden afvı ricasıyla:

—Benim elimden gelecek iş değildir evladım. Ben artık oraya gidemem. Şu ihtiyarlığımda dayak yiyemem. Oraya göndermeyiniz. Nereye gönderir iseniz can baş üstüne gider, her hizmetinizi görürüm. demiş idi.

Nihayet Siranuş'a dedim ki:

—Siz artık bu işe bitmiş nazarıyla bakabilir misiniz?

—Hayır! Bilakis romanın henüz başlamış olduğunu zannederim.

—Demek oluyor ki Seyyit Mehmet Numan'ın, encam-ı kâr[2582] kızını alması için Refet'e mücbirane[2583], bir emir vereceğini hesap ediyorsunuz? Demek oluyor ki Feride, Vartov Dudu'yu korkutan o cüret-i meyusanesiyle[2584] babasını da korkutacağı tahmininde bulunuyorsunuz.

—Ne demek olduğunu, ne tahminde bulunduğumu bilemem. Fakat bu işten benim içim ürküyor. Geçen gün ne denilmiş idi? Cehalet ve acz ve yeis bir yerde içtima eder ise?.....

2580 tahsîn: beğenmek ve alkışlamak

2581 bâdemâ: bundan sonra

2582 encâm-ı kâr: işin sonu amelin sonu, netice

2583 mücbirâne: zorlayıcı

2584 cüret-i meyûsâne: ümitsizce bir cesaret

—Hakkınız var ama bu işte bizim için yapılacak başka ne kaldı ki yaptığımız için mesul olabilelim?

—Yapılacak başka bir iş kaldığını göremiyorum. İş zuhurunda uhdemize[2585] düşen hizmeti ifadan geri durmayacağımız derkârdır.

Bu karar bizim için epeyce mucib-i itminan[2586] bir karar oldu. Vera-yı perdeden[2587] her ne zuhur eder ise etsin biz mesul olmayacağız a? Vicdanımızın icbarı[2588] hilafına[2589] olarak kayıtsızlık, gayretsizlik göstermiyoruz ya? Bizim için bu kadarı da medar-ı tesliyettir[2590].

Seyyit Mehmet Numan'ın bu meselede ne Refet'e olan teveccühüne halel geldi ne Siranuş'a! Metin ihtiyar cümlemiz hakkında evvelce ne muamelede bulunuyor idiyse yine o muamelede devam ediyor.

Doğrusu ya, biz de eğlencemizde, zevk ve sefamızda devam ediyoruz. Hatta karilerimizin tahattur[2591] buyuracakları veçhile şimdiye kadar ekser ictimaatımızda Siranuş'u tesliyet[2592] mecburiyeti kendini göstermekte iken, elimi öptüğü ve "kızım" hitabına muhatap olduğu günden beri artık Siranuş'un tesliyesi meselesi de ortadan kalkmış idi. Sözün doğrusu istenilir ise, denilebilir ki hepimizden daha şen, daha şatir olanı bile Siranuş olmuş idi.

Bu içtimaatımızın lezzeti arttıkça artmakta olmasına bir sebep dahi Refet'in terakkıyat-ı seriası[2593]

meselesi idi. Hani ya o dört beş ay mukaddem[2594] bir muharrir ile bir arzuhalcinin farkını bilmeyen Refet? Bundan evvel dahi, düşen münasebet üzerine

2585 uhde: bir işi üzerine alma, söz verme
2586 mûcib-i itminan: icap eden, lazım gelen, gerekli olan
2587 vera-i perde: perde arkası, perdenin gerisi
2588 icbâr: zor, zorlama
2589 hilâf: muhalefet etmek, karşı gelmek
2590 medâr-ı tesliyet: teselli vesilesi
2591 tahattur: hatırlamak
2592 tesliyet: avutma, teselli verme
2593 terakkıyât-ı seria: çabuk, hızlı ilerleme
2594 mukaddem: zaman ve mekân cihetiyle daha evvel olan

haber verdiğimiz veçhile Agavni'nin delaleti irşadatı ile el-yevm Refet muharrir, şair ve edebiyat, hikemiyyat[2595] ne olduğunu pekala biliyor idi. Bunlara dair bahislere de girişiyor idi.

Avrupa'nın seksen, yüz kadar meşahirinin[2596] tercüme-i hallerini okumuş. Mecmu asarları[2597] hakkında birer fikir peyda etmiş. Bazılarının eşher-i asarını[2598] mütalaa eylemiş. Benim tavsiyem üzerine meşahir-i şarkiyyenin[2599] de bir hayli asarını okuyarak zaten hiç vücudu yok iken bunlara dair yeniden epeyce malumat cem etmiş. Refet'imiz başkalaşmış vesselam.

Müsameratımız da bir medar-ı iştigalimiz[2600]de muzika idi. Alafranga muzika ile alaturka muzikanın yekdiğerine takribi tecrübelerinde bulunuyor idik. Kendi kendimize rast ve nihavent makamlarından alafranga taklidi şarkılar, romanesler (romanslar) yapıyor idik. Bunlara alafranga armoni kaidesince basolar koyuyor idik.

İki kadından birisini primadonna. diğerini kontralto ve biz, iki erkekten birimizi tenör diğerimizi bariton yahut baso addederek ve piyanoyu da dört el ile çalarak adeta dinlenilebilecek korolu ve armonili parçalar yapıyor idik. Bir zevk bir safa ki değme gitsin.

Bir işin sonu ne olacağını düşünmeksizin, hatta ferdaya bile atf-ı endişe etmeksizin gün bugün, saat bu saat itikadıyla saat-i atiye hakkında herçibad-abad[2601] hükmüyle yaşamaya "kalenderlik" demek ister iseniz, işte bizim bugünlerdeki ahvalimiz kalenderlik idi.

Ama ne latif kalenderlik! Öyle yakasına kehle[2602] dizilmiş, pis, murdar meyhane köşelerinde kalenderlik eden heriflerin hâlleri değil. Pek çok dünyaperestin gıptasını, hasedini tahrik edecek bir hâl.

2595 hikemiyyât hikmet ve felsefeye âit söz ve düşünceler
2596 meşâhir: meşhurlar, çok kimselerce tanınanlar
2597 mecmu asarlar: toplanmış, bir araya getirilmiş eserler
2598 eşher-i asâr: eserlerin en meşhuru
2599 meşâhir-i şarkiyye: doğu'nun meşhur sanatçıları
2600 medâr-ı iştigâl: büyük meşguliyet
2601 herçibâd-âbâd: her ne olursa olsun
2602 kehle: bit

Ama bizdeki kayıtsızlık, işlerimiz güçlerimiz hakkında zannolunmasın. Vezaif-i ruz-merremizde[2603] zerre kadar kusurumuz yok. Yalnız ittiba eylediğimiz hikmet-i kalenderane! İfasında zerre kadar kusur etmediğimiz vazifelere mukabil bir de hakkımız yok mu? İşte bu hakkımızdan istifade emrinde ne dünkü günün nedameti ne ferdanın[2604] gamı mümanaatkârlık[2605] göstermiyor.

Heyhat! Ferdanın gamı bizde yok imiş ise, meğer ferdada bizim gamımız var imiş. Meğer şu çend haftalık müsaade-i felek, bize şu içtimaattan ne kadar eğlenebilecek isek çarçabuk eğlenip hesabı itmam emrinde bir icbar[2606] ve ibram[2607] imiş. O ferda denilen ve hulûl[2608] eylemiş zannolundukça henüz derdest-i hulul[2609] olanların da nice ahkam-ı gaibe[2610] müstetir[2611] olarak, belki de teehhür-i vukularına[2612] mütenasiben[2613] dehşetleri de arttıkça artan eyyamdan[2614] korkmalıdır. O ferdalardan ümitlerimiz boşa çıkabilmek pek karip[2615] olup, korktuklarımız bulunmasa bile, yeniden yeniye tevellütleri[2616] ihtimali bizi daima bizar eyler. Ne kadar kalender olsak boştur. Kalenderliğimizde devamdan inkıta[2617] ihtimali bile bazı anlarda yüreklerimizi buz (buzi) gibi soğutur.

Mevsim sonbahar mevsimi olmuş idi. Artık bu kışı ne gibi eğlencelerle geçireceğimizi de müzakereye başlamış idik. Hem de nerelerde? Sonbahar alemlerini icraya gittiğimiz yerlerde.

2603 vezâif-i rûz-merre: her günkü vazifeler, görevler
2604 ferdâ: yarın, ertesi gün
2605 mümânaâtkârlık: engel, mâni olucu, önleyici
2606 icbâr: zorlama
2607 ibrâm: usandırmak, yıldırmak
2608 hulûl: gelip çatma
2609 derdest-i hulûl: gelişini yakalama, tutma
2610 ahkâm-ı gâ'ibe: kaybolmuş hükümler
2611 müstetir: gizli, saklı, gizlenen, örtülü
2612 teehhür-i vukû': meydana gelişin gecikmesi
2613 mütenâsiben: uygun olarak
2614 eyyâm: günler
2615 karîb: yakın
2616 tevellüt: doğma, meydana gelme
2617 inkıtâ': kesilme, sona erme

Bu akşam Şişli! İki akşam sonra Cendere Boğazı! Bazı akşam Zincirlikuyu! Nihayet bir cuma günü için Kadıköyü'ne. Fenerbahçesi'ne gidilmek meydan-ı müzakereye konuldu.

Cuma günleri Seyyit Mehmet Numan'ın mağazası kapalı olduğundan Refet'in tatil günleridir. Her yere gidebilir. Fakat bizim yevm-i tatilimizin cumartesi olduğu anlaşıldı ya? Vakıa biz de sair günler bir yere gidebiliriz. Bütün günü bile sarf edebiliriz. Ama evvelden birkaç gün var kuvveti pazuya, var kuvveti kafaya vererek çalışıp yazı yığmalıyız.

Makusiyete[2618] bakınız ki bugünlerde dahi meydanda bir mücadele-i kalemiyye bulunduğundan mukabelat-ı lazimeyi[2619] sıcağı sıcağına icra için hasmın hangi taraftan, ne hücum göstereceğine an be an muntazır bulunmak mecburiyeti var idi. Binaenaleyh çocuklara dedim ki:

—Siz levazımı alarak sabahleyin gidersiniz. Ben de sabah çıkan gazeteleri okuyup duçar olduğumuz hücumlara mukabelatımızı, müdafaatımızı tertip ve tabiye eyledikten tashihleri Cevdet'e havale ederek, artık hangi vapura yetişebilir isem onunla gelirim.

Bu kavl ve karar üzerine cuma sabahı erkenden matbaaya giderek gazeteleri gözlerimle yercesine gözden geçirmeye başladım. Bizdeki mücadelat-ı kalemiyye malum a? Suret-i mutadesi[2620] sap yeyip saman savurmak nevindendir. O saplara sopalarla, o samanlara çalılarla mukabele edercesine yazdım çizdim. Hemen, bir yazdığımı bir daha okumamak mecburiyyet-i aculanesiyle[2621] mürettiphaneye gönderdim.

Tamam öğleden evvel, hatta çok evvel idi ki işimi bu kadar erken bitirdiğime memnunen, müteşekkiren giyinip kuşanıp matbaadan dışarıya fırlamak üzere bulunur idim.

2618 ma'kûsiyet: terslik, aksilik

2619 mukabelat-ı lazimeyi: gerekli karşılığı verme

2620 suret-i mu'tâde: adet olunmuş alışılmış tarz, hâl

2621 mecbûriyyet-i aculâne: mecburi bir aciliyetle

Bir de ne bakayım! Refet soluk soluğa bizim ikinci katın nerdibanından çıkıyor! Daha ne göreyim? Daha aşağıki birinci katın nerdibanından da yine soluk soluğa bir madam çıkıyor.

Madamın şapkası, fistanı bence maruf. Fakat Agavni mi, Siranuş mu?

Bunlar iki olacaklar idi. Bugün ikisi beraber bulunacaklar idi!!

Aman ya Rabbi! Yüreğim oynamaya başladı. Bir de Refet'i mosmor kesilmiş bir çehre ile hüngür hüngür ağlayarak yanıma takarrub[2622] eder görünce, büsbütün tıkandım kaldım.

Refet, kendisini bir sandalye üzerine atarak ve eliyle gelen kadını göstererek:

—Aman! Ona bak, ona!

Diyebildi. Fakat ben kendimi toplayıp ona koşuncaya kadar, o Refet'ten beter bir hâl ile odaya girip, bizim eski kanepenin üzerine serpiliverdi.

Saçları, kaşları, kirpikleri kuzguni siyah olmasa idi Agavni zannedecek idim. O esmer Siranuş işte bu kadar ağarmış idi.

Limon lazım! Soğuk su lazım! Yakıp burnuna koklatmak için yün lazım. Ahvali cümleye malum olan matbaalarda bunlar nerede bulunur?

Asıl en ziyade imdada muhtaç kalan da ben oldum. Zira hâlâ bilmiyorum ki nenin nesidir.

Arkadaşlar imdada koşmak istediler. Derhal kendimi topladım. Anladım ki bunları tahrik eden gayret-i imdad[2623] olmaktan ziyade fikr-i tecessüs[2624] ve meraktır. Muhtac-ı imdad olanlara bir gûne[2625] hizmet edemeyecekler. Belki telaşlarıyla hâllerini beter eyleyecekler. Cümlesini takarrrüpten men ettim.

2622 takarrub: yaklaşmak, yakınlaşmak

2623 gayret-i imdâd: yardım çabası

2624 fikr-i tecessüs: iç yüzünü araştırma düşüncesi

2625 güne: biçim, yol, tarz

Koştum, yüz yıkanan musluğun tenekesini mıhlı olduğu duvardan söküp getirdim. Siranuş'un yüzüne, gerdanına, şakaklarına, ensesine, kollarına epeyce su sürdüm. Gözünü açtı. İki elleriyle bileklerimi sımsıkı tutarak o siyah, güzel gözlerini bir gazab-ı gazanferane ile gözlerimin içine dikti. Beni tanımıyor gibi bir hâl ile:

—Agavni! Agavni!

diyor idi. Artık her an gayr-i münkasımda[2626], benim ne hâlden ne hâle intikal ettiğimi sormayınız. Ama bunların hâlinden gördüm anladım ki bir büyük felaket var: Pek büyük!

Ölüm derecesinde büyük! Adeta ölüm! ...

Refet kendini daha çabuk topladı. Sordum ki:

—Allah aşkına! Asıl acınacak hâle ben geldim. Ne oldu?

Refet güya söylediği sözü Siranuş'a işittirmek istemiyor imiş gibi boğuk bir ses ile dedi ki:

—Ah birader! Gitti, Agavni gitti! Boğuldu.

Bileklerimi sımsıkı tutan Siranuş'un avuçları gevşedi, bileklerimi bıraktı. Sendeleyip düşmek hâline geldi. Kolumu arkasına dolayıp tuttum. Hâl ve tavrımla Refet'ten istizahta[2627] bulunuyor idim. Dedi ki:

—Vapura girer iken ....

—Ne oldu? Nasıl oldu?

—Denize düştü.

—Sonra?

—Bir gemici ile bir de başka adam atladılar ama ...

2626 gayr-i münkasım: bölünmemiş olan, bölünmeyen

2627 istîzâh: açıklama istemek

—Kurtaramadılar! Öyle mi?

—Ah, öyle!

Diye, zavallı Refet'in gözlerinden bela baranı gibi yaşlar boşandı.

Kolum üstündeki Siranuş ise yarı aygın, yarı baygın hâl ile:

—Gitti! Gitti!

diyor idi. Ben ne hâlde olduğumu hiç bilemiyorum. Ağlıyor muyum? Ağlamıyor muyum? Fark edemiyorum! Bir musibet ki maazallah!

Yine en büyük tedbir biraderde görüldü. Nerdiban altından şöyle bir kulak vererek işin ne cihetten fena olduğunu anlar anlamaz koşmuş, bize en yakın olan eczahane eski zaptiye altındaki eczahane olmasıyla oradan eksik olmayan bir tabibe hastaların ahvalini de haber vererek edviye-i teskiniyye[2628] kavanoslarını, şişelerini, kutularını yüklenip doktor ile beraber geldi.

İsabet etmiş. Doktor müdavat-ı lazimede[2629] istical[2630] eyledi. Hatta o da benim rengini diğer hastalardan daha fena bularak "doz"ların en kuvvetlilerini bana tayin eyledi.

Bu hâlde biz hastegane en büyük müdavat, rahat-ı katiyye olduğunu emir ile bir araba çağırtıp -yine Cevdet'in tertip ve delaletiyle- bizi Beyoğlu'na aşırdılar. Keşke oraya aşırmasa idiler. Çünkü Agavni'nin eksikliği asıl orada görüldü.

Ağlamayan kim var? Biz ağlıyoruz. Diğer kiracılar ağlıyorlar. Uşak, aşçı, hizmetkâr ağlıyor. Matemhane vesselam!

Bizim için pek değil ise de Siranuş için bu gece dahi bir tabip celbine lüzum görüldü. Kızcağızda sıtma pek şiddetli nümayan[2631] idi. Benim de aklım ba-

2628 edviye-i teskiniyye: yatıştırıcı ilaçar

2629 müdavat-ı lazime: gerekli olan tedavi

2630 isticâl: acele etme

2631 nümâyân: görünen, aşikâr olan

şımda değil ise de zannederim ki hararet-i gariziyye[2632] kırkı geçmiş idi. Tabip termometresini hastanın şurasına burasına koyarak ve vuku bulan ahvalden dolayı hastaya bedel bizi istintak[2633] ederek, mualecatını[2634] tertip eyledi. Tez Vartov Dudu'ya haber gönderdik.

Vartov. Siranuş'a refakat edecek ise de Refet'e kim refakat edecek? Çünkü Refet o metaneti ile beraber Agavni'nin odasında yalnız yatabilecek hâlde değil idi. Yalnız değil, bir refik ile beraber bile yatamayacağını itiraf etti.

Meğer hanede bir boş oda var imiş. Onu açtırdık. Derununda yalnız bir yatak var imiş. Bir yatak daha yapmasını hizmetçiye emrettik. Zira delikanlıyı bu kadar teessür hâlinde yalnız bırakmamak için benim de o geceyi kendisiyle beraber imrarım[2635] lazım geldi.

Yemek, içmek kimin aklına gelecek? Refet de ben de muhtac-ı tedavi ve muavenet iken, Vartov Dudu ile üçümüz hemen gece yarılarına kadar Siranuş ile meşgul olduk.

Kızcağız pek dalgın bir hâlde. Ne kadar da fena fena sayıklıyor ya! Hezeyanları hep Agavni'ye dair! Hep o müthiş gark keyfiyetine dair!

Gece yarısından sonra Siranuş biraz rahat eder gibi oldu. Elimiz ile ettiğimiz yoklamalardan hararetin biraz azalır gibi olduğunu da hisseyliyor idik ama elimizdeki kudret-i lemse[2636] itimat olunabilir mi? Çünkü bizim de hararetimiz derece-i tabiiyyesinden ziyade idi.

Hastanın yanında bulunduğumuz müddet felaket-i vakıaya dair Refet ile bir söz teati[2637] edemedik. Zira hasta, dalgınlık hâli ile beraber başladığımız sözleri işiterek, onların dimağa inikâsından[2638] dolayı hezeyanlarını arttırıyor idi.

2632 harâret-i gariziyye:vücudun normal harareti.

2633 istintak: söyletmek

2634 muâlecât: tedâviler, ilâç kullanmalar

2635 imrâr: geçirmek

2636 kudret-i lems: elle dokunma gücü

2637 teâti etmek: karşılıklı alıp vermek, konuşma yapmak

2638 in'ikâs: aksetme

Bize tahsis olunan odaya geldikten sonra biraz konuşabildik. Refet'ten istizah-ı keyfiyyete[2639] müsaraat[2640] eyledim. Kazanın nasıl vukua geldiğini sordum. Dedi ki:

—Bilemiyorum a birader! Nasıl başladığını göremedim. Çünkü ben kadınlardan evvel içeriye girmiş idim. Seyir sepetini yüklettiğim hamalı kamarotun yanına kadar götürüp, yükümüzü kamarota teslim etmek için....

—Demek oluyor ki onlar geriden geliyorlar idi.

—Evet! Onlara yol açmak da bir hizmet olduğundan, ben hamalı en öne katıp, kendim hamalın arkasından yürüdüğüm gibi, onlar dahi benim arkamdan geliyorlar idi. Ben kaptan mevkiine henüz varmış olduğum bir anda, aşağıda bir velveledir koptu. Kıyametin bizim başımıza koptuğunu ne bileyim ki o anda koşayım. Ben hâlâ eşyayı kamarota teslim ile iştigal[2641] ediyorum. Nihayet Siranuş'un feryadı kulağımı tırmaladı. Artık sepeti filanı düşünemeyerek aşağıya koştum. Kalabalıktan da sokulmak kabil mi ya?

—Evet! Âleme eğlence lazım.

—Olanca kuvveti pazuya vererek kadın, erkek, önümde mani olanları itip kakarak koştum. Benim gördüğüm şey denizde zavallı Agavni ile diğer iki adamın uğraşmalarından ibaret idi. Agavni boğulmuş idi bile. Yahut ihtimal ki bayılmış idi. Ancak iki erkeğin birisi de bir Yahudi idi ki can havliyle, Agavni herifin boğazına sımsıkı sarılmış olduğundan Yahudi de kendini kurtaramamak hâlinde idi.

—Yahudi mi?

Ben şu suali ziyadece bir heyecanla irat eylemiş olmalıyım ki, sualim Refet'in nazar-ı dikkatini açtı. Sordu ki:

—Agavni'yi kurtarmak için denize atlayan iki adamın birisi Yahudi olduğuna neden bu kadar ehemmiyet verdin?

2639 istizâh-ı keyfiyyet: durumun açıklanmasını istemek

2640 müsâra'at: teşebbüs etme, girişme

2641 iştigâl etmek: meşgul olmak, uğraşmak

—Ben mi? Buna ehemmiyet mi verdim?

—Baksan a! Rengin bile attı! Gözlerin bile fırladı!

—Besbelli Yahudi'den böyle bir gayret-i tahlisiyye umulamayacağı için olmalıdır. Ne ise! Eey? Sonra?

—Sonrası, Yahudi Agavni ile uğraştığı gibi, bir yandan da diğer adamla uğraşa uğraşa tab ü tüvanı[2642] kesilerek o da diplemek yolunu tuttu veyahut, ihtimal ki artık dibe çökmeye başlayan zavallı Agavni herifin boğazına kilitlemiş olduğu pençeleriyle onu da çekip götürüyor idi.

—Yahudi ha?

—Canım, Allahı sever isen bu Yahudi neden senin bu kadar merakını mucip oluyor?

Yahudi'nin neden bu kadar merakımı mucip olduğunu arkadaşıma şerh edecek olsam, hep aklıma gelenleri söylesem, facianın dehşeti bir kat daha artacak. Sabır ve sükutu vacip gördüm. Dedim ki:

—Böyle vapura biner iken, vapurdan çıkar iken denize düşenleri kurtarmaya atlayanlar ekseriya gemiciler olurlar da....

—Evet. Diğer adam dahi gemici idi. Fakat adamcağız iş fenalaştığını görünce "Bunlar beni de boğacaklar" diye haykırıp, kendisini kurtararak, yüze yüze geldi, vapurun çarkına sarıldı. Sonra davlumbaz kapısını açarak tayfayı vapura aldılar.

—Ya Agavni?

—Ah! Agavni dibe doğru gitti. Yahudi'yi de beraber götürdü.

—Naaşları çıkmadı mı?

—Kim bilir ne vakit, nereden çıkacaktır.

2642 tâb ü tüvânı: güç ve takat

Biçare Refet yine ağlamaya başladı. Eğer hatırıma gelen şeyleri söylesem, bahusus o müthiş hatıralarım da doğru olsalar, oğlancağız kim bilir daha ne hâllere girer idi. Fakat olanca metanetimi toplayıp iştibahatımdan[2643] zerre kadar serrişte[2644] vermemeye azm ve cezm[2645] eyledim.

Meğer Refet dahi Agavni'yi ne kadar seviyor imiş. Ölmeyince, gitmeyince insanın kıymeti bilinmez derler. Hatta kör ölür, badem gözlü olur, diye bir darb-ı mesel daha vardır. Halbuki Refet'in gaip eylediği zat bu mesellerin, bu sözlerin pek fevkinde bir şeydir. Zavallı çocuk ne kadar yansa yakılsa seza[2646] vardır.

Odamıza gece yarısından sonra gelmiş olduğumuz hâlde daha birçok zamana kadar uyuyamadık. Hep felaket-i vakıaya dair hasbıhâller ile yekdiğerimizi tesliye suretinde sözler İle yataklarımız içinde bir hayli zaman daha konuşarak nihayet ikimiz de sızmış gitmişiz.

Ertesi gün ta öğle üstü doktor gelinceye kadar uyanamamışız. Doktor geldiği zaman Vartov Dudu bizi de uyandırmış. Bereket versin ki doktor Siranuş'u pek iyi bir hâlde buldu. O korkulu ateş geçmiş. Kızcağız hemen hemen hâl-i tabiisine avdet etmiş.

Bu beşaret bizi de ferahlandırdı. Yanına gidip hakimane sözler ile ruhaniyeten dahi tedavisine gayret eyledik.

Doktor gittikten sonra ben Refet'e dedim ki:

—Bugün sen burada kalacaksın, Siranuş'u yalnız bırakmayacaksın. Kendin de rahat edeceksin. Ben Seyyit Mehmet Numan'ı görür, mazeretini anlatırım.

İşin tabii böyle olacağına Refet dahi kanaat gösterdi. Siranuş ise:

—Allah aşkına! Bizi akşama da yalnız bırakmayınız. Yine geliniz.

2643 iştibâhât: şüpheler, şüpheye düşmeler

2644 serrişte: ip ucu, emare, delil

2645 azm ve cezm: niyet etmek ve karar vermek

2646 sezâ: layık, uygun olma

diye yalvardığından, bu ricasının kabulü vaadiyle oradan çıkıp Köprü'ye doğru yürüdüm. Asıl niyetim ve en evvel görülecek işim dünkü gün saat-i malumede Kadıköyü'ne giden vapura varıp, şu denize atlayan tayfayı bularak bir isticvap[2647] eylemek idi. Fakat vapuru Köprü'de bulamadım. Yine Kadıköyü seferine gitmiş. Üç çeyrek saat sonra geleceğini haber aldığımdan, o günkü gazetelerin bu faciayı ne surette yazdıklarını görmek için köprü üstünde satılan gazetelerin kaffesinden[2648] birer nüsha alarak ve köprünün dehlizine dayanarak okumaya başladım.

Malum a, o zamanlar demir köprü henüz mevzu değil idi. Eski köprünün parçaları şimdiki gibi birer iskele teşkil etmiyorlar idi. Bunların üzerinde barakalar, dükkanlar, kahveler, kıraathaneler yok idi.

Gazetelerin kaffesi vakayı yanlış yazmışlar. Hatta bizim Tercüman-ı Hakikat bile! Bazıları boğulan yalnız bir kadın bulunduğunu ve onun da bir kocakarı olduğunu rivayet edip kimisi bu rivayete pek de fakir idüğini ilave etmiş. Kadın ile beraber bir de Yahudi boğulduğu hiçbirisinde yok. Yanlız birisi, kadını kurtarmak için atlayan gemicinin de boğulduğunu yazmış. Ne tahkik! İtiraf etmelidir ki matbuatımızın bu yoldaki tahkikatı ekseriya yüzde doksan dokuz buçuk nispetinde yanlış çıkar.

Bir aralık boğulanın Yahudi olmayıp da gemici olduğu hakkındaki rivayetin sıhhati ihtimali hatırıma geldi. Bu hatıra, bende birçok tasavvurat-ı diğere[2649] meydan açtı. Ama o zamana kadar Kadıköy vapuru da gelip Köprü'ye çıma attığından, hakikat neden ibaret ise şimdi anlaşılacağını düşünüp sabrettim.

Vapur yanaştı. Yolcular çıktılar. Eğer şimdiki gibi o zaman dahi köprü üstünden bilet almak lazım gelse idi, memurlar sellemehüsselam vapura girmekliğime müsaade etmezler idi. Biletler vapur içinde alındığından, vapura ilk giren ben oldum. Dünkü tayfayı buldum. Vapur yanaştıktan sonra, o, kocaman çımayı toplamakla meşgul idi.

2647 istcvâb: cevap istemek, sorguya çekmek

2648 kaffe: bütün, cümle

2649 tasavvurat-ı diğere: başka düşüncelere

Dün denize düşen kadını kurtaran kendisi mi olduğunu sorduğumda adamcağız gayet meyusane bir tavırla, kurtaran değil, kurtaramayan kendisi olduğunu beyan etti. Kolundan çekip baş tarafa, ırgatın yanına kadar götürdüm. Orada bir tarafa ikimiz de oturarak sordum ki:

—Canım arkadaş, bu işin nasıl olduğunu bana hikaye etmelisin. Umduğundan ziyade bahşiş de alacaksın.

—O kadın size müteallik[2650] bir şey mi idi?

—Sorma oğlum, sorma! Elbette, bu kazayı ilk gören sen oldun.

—Vakıa ilk gören ben oldum ama işin asıl başlangıcını ben de göremedim. Ben gördüğüm zaman bir kadınla bir Yahudi birbirine sarılarak iskele üzerindeki muvazenelerini gaip edip hemen denize düşmek üzere idiler. Diyebilirim ki ayakları iskeleden ayrılıp, vücutları da denizle iskelenin arasında aşağı doğru uçuyor idi. Ama dün vapur böyle yanaşmamış idi. Asıl köprüye on bir numara yanaşmış idi de biz onun üzerine yanaşmış idik. İki geminin arasında korkuluksuz, ince iskelelerden yalnız bir tanesi uzatılmış idi. Olacağa bakınız ki ip bile gerilmemiş idi.

—Bir kadın ile bir Yahudi birbirine sarılarak dedin. Bu sarılmak nasıl idi? Bana asıl bunu anlat.

—Vallahi efendim, nasıl tarif edeyim? Zannıma kalır ise kadın sendeliyor, denize düşeceğini aklı kesince Yahudiye sarılmış olmalıdır. Çünkü Yahudi kendisini kurtarmaya çalışıyor idi. Kadın da Yahudi'nin yakasını bırakmıyor idi.

—Fakat bana dediler ki kadın denize düşmüş de Yahudi de kurtarmak için sonra kendini atmış.

—Hayır efendim, hayır! Denize ikisi beraber düştüler. Şöyle, gözlerimin önünde olan bir şeyi göremeyecek mi imişim.

—Ya denize düştükleri zaman Yahudi o kadını kurtarmaya çalışmıyor mu idi?

2650 müteallik: ilişkili, alakalı, bağı olan

—Alt alta, üst üste boğuşuyorlar idi. Dibe doğru bir kaç defa batıp çıktılar. Ben atlayıp da biraz çekmemiş olsa idim köprünün altına gidecekler idi.

—Böyle boğuştukları esnada ağızlarından bir lakırdı işitilmedi mi?

—Ne lakırdı işitilecek? Bir yandan karınlarına su doluyor. Bir hırıltı! Bir gırıltı! Vapur halkı da feryadı ayyuklara çıkarıyorlar. Doğrusu ya, ben onları kurtaramayacağımı anlayınca, kendimi de boğdurmamak için çekilip, işin içinden çıkmaya mecbur oldum.

Tayfaya birkaç sual daha sordum ise de mahiyetleri hep evvelki suallerin tekrarından ibaret gibi bir surette kalıp, binaenaleyh tayfa dahi şu verdiği haberlerden daha ziyade bir şey söyleyemedi. Lakin, aman ya Rab! Ya zihnime hücum eden şeyler sahih ise?

Bir aralık tayfaya sordum ki:

—Şu Yahudi ne şekil ve kıyafette adam idi?

—O hâlâ gözümün önünde! Gözümün önünden gideceği de yok. Açık kumral, top sakallı. Ufarak, bıyıklı, iri yapılı. Genç. Güçlü, kuvvetli bir adam idi. Ayağına yelken bezinden bir kısa dizlik giyerek baldırları çıplak idi. Arkasında yine o bezden bir camedan var idi ki, kalın Amerikan bezinden yapılmış bir gömlek üzerine giymiş idi.

Tayfanın bu derece-i istintakı[2651] bence kafi görüldü. Lakin yakamı yeni bir merak yakaladı. O merakı da halletmeyince mümkün değil İstanbul tarafına geçemedim. Gerisine geri Beyoğlu'na kadar vardım. Kapıyı açan uşağa sordum ki:

—Şu geçenlerde bana verdiğin mektubu sana kim getirmiş idi?

—Hani ya şu üzeri Fransızca yazı ile Türkçe yazıldığı için okuyamadığınız mektubu, değil mi?

—Evet! Bunu sana galiba bir Yahudi getirmiş idi, değil mi?

2651 derece-i istintak: sorgulama derecesi

—Evet efendim! Bir Yahudi getirmiş idi.

—O Yahudi ne şekil ve kıyafette adam idi?

—Ne şekil ve kıyafette mi? Vallahi efendim, pek de tahattur edemiyorum.

—Hele bir düşün bakalım. Ayağı potinli, başı şapkalı, eli eldivenli değil a!

—Yok efendim, yok! Arka küfecisi kıyafetli bir herif!

—Arka küfecisi kıyafetli, ama nasıl?

—Sizi taglît[2652] etmeyim efendim! Kıyafetini de, şeklini de tamamıyla derhatır[2653] edemiyorum.

—İhtiyar mı idi?

—Hayır efendim hayır! Hiç ihtiyar değil!

—Öyle ise tüysüz bir genç mi?

—Yok! Bıyıklı, sakallı bir herif ama ihtiyar değil.

Uşağın verdiği cevaplar bütün şüphelerime kuvvet verdiler. Artık zannım hemen yakin derecesine vardı. Uşağa:

—Benim geldiğimi Beyefendiye de, Matmazel Siranuş'a da, kimseye de haber verme.

dedim. Uşak dahi itaat makamında bir reverans yaptı. Şunu da ilave eyledim ki:

—Şayet görmüşler, işitmişler de bir şey sorarlar ise, Beyefendi Bursa'da iken aramızda kalan hesaplar üzerinde şöyleştik diye cevap vermelisin.

—Baş üstüne efendim!

2652 taglît: yanıltma

2653 derhatır: hatırda tutma, hatırlama

Pencereden bakanlara kendimi göstermemek için hanenin duvarına sürünürcesine yakın geçerek tünel tarikiyle[2654] İstanbul'a doğru yürüdüm ama, artık zihnimden, kalbimden geçenleri hiç sormayanız.

İstanbul'a kadar geldim. Doğruca Seyyit Mehmet Numan'ın dükkanına gidip ihtiyarı gördüm. Seyyit'in henüz hiçbir şeyden haberi yok. Benim çehremi, öyle görenleri korkutacak derecede mütegayyir[2655] görünce birden bire meraklandı.

Hemen sebebini sordu. Dedim ki:

—Bu sabahtaki gazeteleri görmediniz mi?

—Gördüm. Ne var sanki.

—Dün Kadıköy vapurundan denize düşen kız ...

İhtiyarın tavrı benden ziyade mütegayyir oldu. Son dereceleri derhal bulan bir heyecan ve hafakan ile dedi ki:

—Aman çabuk söyle! O kız kim idi?

—Ah kim olacak? Biçare Agavni!

—Aman ya Rab! Ya Refet? Yoksa mağrukayla boğulan da .... Zira dün birlikte Fenerbahçesi'ne gitmek için mezun idiler.

—Hamd olsun Refet'te bir şey yok! Bir şey yok değil, meyusiyet pek ziyade ama, magruka[2656] ile beraber giden bir Yahudi imiş.

—Vah! Vah! Vah! Demek oluyor ki zavallı Yahudi denize düşeni kurtarır isem beş on para mükafaat alırım diye ...

—Besbelli öyle diye ....

—Aman Allahı sever iseniz, muttali olabildiğiniz tafsilatı inayet buyurunuz.

2654 tarîkiyle: yoluyla

2655 mütegayyir: değişen, bozulmuş olan

2656 magrûka: garkolmuş, suda boğulmuş kadın

Muttali[2657] olduğumuz tafsilatı ihtiyara min-evveliha ila ahiriha[2658] hikaye eyledik. Bu hikaye esnasında ihtiyarın tavrında ne gibi alametler peyda olacak diye olanca kuvve-i basarım ile gözlerinin içine kadar muayene-i mutetebbianede[2659] kusur etmiyor idim. Zavallı ihtiyarda gördüğüm alametin kaffesi Agavni'ye de Refet'e de derun-i dilden acıdığını gösteriyor idi.

Feride'nin babası olduğuna, Feride ile Refet'in izdivacına o bedbaht Agavni mani görüldüğüne nazaran bari bilahare kızını Refet'e verebilmesine imkan hasıl oldu diye olsun, çehresinde zerre kadar bir emare-i hoşnudi nümayan olsa ya! Hayır, hayır!

Hatta ihtiyarın gözleri de kızardı. Sanki hasb-el-şeyhuhe[2660] damarlarındaki kan gibi gözlerindeki yaş da kurumuş bitmiş ve artık gözden dökecek yaş kalmamış gibi bir hâle girdi.

Biz ihtiyar ile bu acıklı hasbıhâlde iken Seyyit'in adamlarından birisi gelip matbaadan bir hamal geldiğini söyledi. Yanımıza çıkmasına müsaade verdik. Hamal:

—Evvela Beyoğlu'na göndermişler idi. Orada bulunmadığınız haberini götürdüğümde buraya gönderdiler.

Diye, elime bir pusula tutuşturdu.

Ben pusulaya baktığım zaman ihtiyar:

—Nedir Allah aşkına? Yine ne gördünüz?

Diye üzerime atıldı. Meğer rengim büsbütün fenalaşmış.

Mazur da değil miyim ya? Bakınız birader ne yazıyor:

"Mağrukanın naaşı zuhur etmiş. Sizi zabitadan istiyorlar."

2657 muttali': haberdar olan, mesleyi bilen

2658 min-evvelihâ ila âhirihâ: baştan sona anlatma

2659 muayene-i mutetebbi: araştırıcı kontrol yapma

2660 hasb-el-şeyhûhet: yaşlılık gereği

Bunu ihtiyara da gösterdim. Okudu. Dedi ki:

—Metanet lazım oğlum, metanet!

—Bende metanet husulünü arzu ediyor iseniz siz de beraber geliniz.

—Hay hay!

Kalktık, bir arabaya binip bab-ı zabtiyeye gittik. Dünkü gün Refet ile Siranuş'un matbaaya geldikleri zabıtaca haber alınmış bulunduğundan mağrukanın bize münasebeti olduğu zannıyla malumatımızı sordular. Zabıtadan malumat ketm etmek namusunu tanıyan, vazifesini bilen adamların kârı olmadığından bildiğimizi söyledik. Fakat zanlarımızı, şüphelerimizi de söyleyemeyiz a! Kimseyi ithama kadar varamayız a! Durunuz bakalım. Belki zanlarımız da vahidirler!

Naaş balıkhanede imiş. Etıbba[2661] muayenesini icra etmişler. Kolunda, gerdanında, çürükler de var imiş. Besbelli kurtarmaya atlayan Yahudi kendisi de can havliyle kıza sıkıca sarıldığı için bu çürükler peyda olmuş!

Mahallesince dahi icra-yı tahkike lüzum görüldü. Defni için cenazenin, hanesine kadar teslimi lazım geldi. Allah ahbabı eksik etmesin. Kızcağızın şu dünyada kimsesi yok ise de Refet ile Siranuş'a olan münasebetimi, evvelce anlatmış olduğumdan hanesine taalluk edecek muamelat ile zaten hasta olan bu zavallıları bir kat daha müteessir etmemek ricasında bulundum. Ricamı kabul ettiler. Maiyetime verdikleri bir komisere benim delaletime ittiba[2662] etmesi talimatını ita eylediler.

Kalktık, Seyyit Numan ile beraber balıkhaneye kadar geldik. Zavallı Agavni'yi gördüğüm zamanki teessüratımı tarif edebilir miyim? Buna cidden imkan yoktur. Yanımda Seyyit Numan bulunmasa idi, metaneti, resaneti büsbütün gaip ederek olduğum yere yıkılıverecek idim. Yalnız o pir-i faziletmendin fev-

---

2661 etıbbâ: doktorlar

2662 ittibâ': tâbi olma, uyma, ardı sıra gitme

kalhad[2663] sabır ve teslimiyet alaimi[2664] gösteren çehresini gördükçe tecdid-i kuvvet[2665] eyliyor idim.

Kızcağız çırçıplak olduğu için üzerine bir çuval atmışlar. Çünkü biraz şişmiş olduğundan vücudu elbisesine sığmayarak patlamış çıkmış. O vakitler Fransız Katolik rahiplerinden Buj namında bir ahbabım var idi ki bilmem ne sebebe mebni kisve-i ruhbaniyyesini[2666] iktisa[2667] etmeyip sivil gezer idi. Bu zatı, Beyoğlu'nda tanıyanlar çoktur. Komiserin yanında bulunan candarmalardan birisini, Aya Buj'un ikametgahına tarif ederek gönderdim. Yarım saat geçmedi, adamcağız koştu geldi. Naaşın techiz[2668] ve defni umurunu kendisine tevdi eyledim. Şu genç bedbahta o da ziyadesiyle acıyarak, teklif olunan hizmeti kabul eyledi.

Bunlar adetince cenazeyi ilbas[2669] etmek lazım geliyor ise de, biçare Agavni'nin esvap dolabında nadir olmayan fistanlarına o şişkin vücudu sığabilir mi? Derhal yeniden ve çarçabuk elbise yaptırılmasına karar verdik.

Kızcağızı Santa Marya kilisesine naklettirerek bir gün ve bir gece levazımını badel-et-tamam[2670] ertesi gün Feriköyü'ndeki Katolik kilisesine defnettirdik.

Bu muameleden Refet'e hiç de haber vermemek cihetini düşünmüş isem de bunu kendi hakkımda edilmesi lazım gelen merhamete muvafık bulabilsem dahi mürüvvet-i insaniyyeye mutabık göremediğimden Refet'e, ama yalnız Refet'e haber verdim. Siranuş'a hiç renk vermedik. Refet o sevgili vücudu hâke ebediyyen teslim ve tevdi ettiğimiz dakikaya kadar metanetini gaip etmedi ise de suratı mermerden fark olunmuyor idi. Bu vazife-i müellimeyi badel-ifa [2671] arabamıza binip avdet eder iken hıçkıra hıçkıra, hüngür hüngür bir bükaya[2672] nail oldu.

2663 fevkalhad: haddinden fazla, pek çok

2664 alâimi: izler, işaretler, alametler

2665 tecdîd-i kuvvet: kuvvetin yenilenmesi, tazelenmesi

2666 kisve-i ruhbaniyyesini: korku elbisesi

2667 iktisâ: giyinmek, giymek

2668 techîz: cenazenin yıkanmasından defnetmeye kadar yapılması lâzım gelen şeyler ve bunları tedarik etme

2669 ilbâs etmek: giydirmek, örtmek

2670 ba'del-et-tamâm: işlem tamamlandıktan sonra

2671 vazife-i müellimeyi badel-ifa: acı verici görevi yerne getirdikten sonra

2672 bükâ: ağlama

Evet! Bunu bir nailiyet addetmelidir. Zira biçare çocuk mahaza[2673] şu büka sayesinde biraz ferah buldu.

Beyoğlu caddesine girer iken bir gazino önünde arabayı durdurdum. Gazinoya girip en iyi konyaktan bir şarap kadehine yirmi beş dirhem kadar konyak koydurup Refet'e getirdim. O an, sefaletinde içkiden bıkmış usanmış olan zavallı Refet bunu bir ilaç olarak maal-istikrah[2674] dikti. Fakat serian hüsn-i tesirini kendisi de gördü.

Lüzum-ı zarurisi tahakkuk etmedikçe Siranuş'a bugünkü icraat-ı müellimeyi haber vermemeye karar vermiş idik. Hatta birkaç defa:

—Zavallının naaşı çıkmadı mı?

diye, sorduğu hâlde Refet de ben de henüz bir haber alınamadığı beyanıyla yalan söylemiş idik. Meğer Siranuş iktiza eden haberi almış imiş. Beyoğlu'nda bunu duymayan kalmadı ki kendisine bunu haber veren bulunmasın. Yalnız bizim ketmimiz[2675] üzerine o da tavr-ı kanaat gösteriyor imiş.

Hikayenin mebadisinde beyan olunduğu vechile bedbaht Agavni yevm-i rüşde[2676] vüsulünde hamil olduğu İtalyan pasaportunu yırtmış atmış ve badema[2677] hep Osmanlı gibi yaşaya gelmiş ise de vefatının vukuu üzerine ağızdan ağza İtalya kançılaryasına kadar giden haber üzerine, bir gün kançılarya memuru çıkagelmesin mi?

Hatta vakt ü zamanıyla kançılaryaya haber vermedik diye az kalmış idi ki bizi de mesul çıkarsın. Biz müteveffanın[2678] Osmanlı tebeasından olduğunu ve hiçbir kimsesi bulunmadığı cihetle vefatını mahlulat[2679] idaresine ihbar etmek üzere bulunduğumuzu beyan eyledik.

2673 mahazâ: bununla beraber

2674 maal-istikrâh: tiksinerek, iğrenmekle birlikte

2675 ketm: gizlemek, saklamak, sır tutmak

2676 yevm-i rüşd: erginlik, büluğa ermek

2677 bâdemâ: bundan sonra

2678 müteveffâ: vefat etmiş olan

2679 mahlûlât: mirasçısı olmadığı için evkâfa veya hükûmete kalan miraslar

Kançılarya memurunda sevinç ile memzüç[2680] bir telaş. Emval-i metruke kendilerine kalacağından dolayı!

Belaya bakınız ki daha müteveffanın akıb-i felaketinde odası temhir[2681] edilmemesi de mucib-i mesuliyyet-i ahvalden[2682] imiş. Fakat o mesuliyet, o maznuniyet[2683] kime gelecek? Refet'e mi? Refet bu gibi maznuniyetlerin pek çok fevkinde bir adamdır.

Odaya girildikte biçarenin eşyası, hatta birkaç parça ziynetleri, elbisesi filanı hep yerli yerinde duruyorlar idi. Fenerbahçesi'ne gidileceği gün meğer ziynet filan da takınmamış. Bahasız, değersiz birkaç halka bilezik, küpe, tarak filan ile iktifa etmiş. Odası, eşyası o kadar muntazam ki ondan sonra el bile dokunmadığı apaşikâre görünüyor.

Refet'in de bazı eşyası burada bulunduğundan kançılarya memuru:

- Eşyadan hangileri doğrudan doğruya erkek eşyaları iseler, kanunen onları alabilirsiniz. Akçeye filana dair şeyler odanın asıl sahibi bulunmasından dolayı, müteveffaya ve onun da kimsesi bulunmamasından dolayı İtalya kançılaryasına aittir.

diye mukaddimat[2684] tehiyye[2685] eyliyor idi.

Siranuş ile Karnik'in izdivacı meselesinden götürülmüş olan mahut çelik çekmece muahharen[2686] Agavni'de kalmış ve o biçare dahi bütün servetini bu çekmece derununda hıfz eylemiş idi. Anahtarın saklı olduğu yeri yine Refet gösterdi. Açtık. Derunu türlü devletlerin türlü eshamı ile malamal.

2680 memzûc: birbirine karışmış, karışık
2681 temhir: mühürleme
2682 mûcib-i mes'ûliyyet-i ahvâlden: vaziyetlerin sorumluluk gereği
2683 maznûniyet: sorumluluk,suçluluk, suçlanma
2684 mukaddimât: ilk gelenler, ilk sözler
2685 tehiyye etmek: hazırlamak
2686 muahharen: Sonradan, bilâhare. olarak

En üstünde de el yazısı ile yazılmış bir kağıt! Bir vasiyetname! Hatta Ermeni Katolik patrikhanesi tarafından da musaddak![2687]

Bu vasiyetname mucibince Agavni nesi var nesi yok ise cümlesini Ermeni Katoliklerinin babaları belli olmayan bikes kızlarını terbiyeye vakf ve bahş etmiş.

Oh!.... Artık kançılarya memurundaki suratı seyr etmeli idi.

İntiha-yı Kitab-ı sadis

Yedinci Kitap

CEZA

Zavallı Agavni'nin gaybubetinden[2688] sonra Siranuş'un sakin olduğu hane, artık işime gelmez olmuş idi. Dikkat buyuruluyor mu? "İşime" diyorum. Benim işime! Benim kim olduğumu biliyorsunuz ya? Güzel esmere "kızım" diye hitap etmek salahiyetini haiz olan adam!

Zavallı Agavni'nin, gençliğine doyamayarak bir ecel-i kaza ile gürleyip gitmesi şu hanenin dirliğini bozmuş, büsbütün tebdil etmiştir. Birkaç gün Siranuş'un hastalığı esnasında Vartov Dudu refakatta kusur etmeyip, kızı yalnız bırakmadı. Ama Siranuş iyi olduktan sonra, kadıncağız kendi hanesine gitmek için bizden ruhsat istemeye başladı. Öyle ya, o da ev bark sahibi bir kadındır.

Henüz kançılarya meselesi meydana çıkmamış olduğu günler Refet, sonradan isticar[2689] olunan odada yatıp kalkıyor idi. Ben, bu odada yalnız iki gece Refet'e refakat ettim. Ben de iş güç, çoluk çocuk sahibi bir adamım. Hatta işim gücüm, çoluğum çocuğum başka adamlara da makıs[2690] değil. Doğrusunu İster iseniz bu yaz meşguliyyet-i mutadıma[2691] bir de şu romanın inzimamı[2692], beni işimden gücümden hiç de alıkoymamış değildir. Bu gibi hususatta bana men-

2687 musaddak: sadakati ve doğruluğu tasdik ve tespit edilmiş olan

2688 gaybubet: kayıplık durumu, yokluk

2689 isticâr: kiralamak, kiraya vermek

2690 makıs: benzer, denk

2691 meşgûliyet-i mu'tâd: alışılmış meşguliyetler

2692 inzimâm: bağlanma

törlük[2693] eden Cevdet'in birkaç defa ekşice suratlı itirazatına da duçar olmuş idim. Binaenaleyh bu odadaki yatağın birisini lağvetmek luzumunu Refet'e anlattığım zaman, zavallı Refet bazı mülahazat-ı muterizane[2694] iradına[2695] kalkışacak oldu ise de ben asıl kendi mülahazat-ı muhıkkam[2696] ile çocuğun ağzını kapatmış idim.

Vartov Dudu'nun, hanesine çekilmek için ruhsat istediği gün Siranuş dahi dâhil olduğu hâlde üç kişi idik. Dudu, kendi hanesine çekilecek olur ise Siranuş'un yanında hiçbir kadın kalmayacağını dermiyan eyledik. Hiçbirimizin suratında bu hâli istisvab[2697] edecek alamet görünmüyor idi. Nihayet ben dedim ki:

—Zannıma kalır ise söz bana düşecek.

Vartov —Öyle ya! Siz ne emreder iseniz öyle olacak efendim.

Ben - Sen ne dersin kızım?

Siranuş - Kızlar babalarına ne diyebilirler?

Ben —Teşekkür ederim. Babalar emrederler, kızlar da itaat gösterirler değil mi?

Siranuş ve Vartov —Şüphesiz!

Ben —Öyle ise kızım da Vartov hanım ile beraber onun hanesine gidecek. Fakat şimdiki hâlde buradaki eşya kaldırılmayacak. Bir yahut iki hafta bu oda hep Siranuş'un odası addolunacak. Vartov Dudu'nun hanesine de intikali, Agavni' den dolayı husule gelen yeis ve kederi defe medar olmak için bir nevi tebdil-i hava sayılacak.

Vartov —Pek münasip efendim!

2693 mentörlük: öğretmenlik, yol göstericilik

2694 mülahazat-ı muterizane: itiraz edercesine düşünmek, fikir yürütmek

2695 irad etmek: söylemek

2696 mülahazat-ı muhıkkam: haklı düşünceler

2697 istisvab: doğru bulma, makul görme

Ben —Sizce de öyle mi Matmazel?

Siranuş —Matmazelcesi nasıl olduğunu bilemem. Kızınızcası da öyle!

Bu kararı ittifak-âra ile vermiş olduk. Siranuş yine Vartov Dudu'nun hanesine intikal eyledi.

Refet bundan dolayı hiçbir itirazda bulunmamıştır. Tedbirdeki asıl maksadımızı anlayamamış olduğu için diyemem. Vakıa ben maksad-ı hafimize dair kendisine bir şey demeyip:

—Agavni'yi düşündükçe kızcağızın burada rahat edemeyceği derkârdır.

Yollu bir tevil uydurduğum zaman Refet:

—Evet. Bütün bütün bile bu haneyi tebdil etmelidir. Zira bence dahi burada ikamet mümkün olamayacak.

Demiş ise de maişetin bundan sonrası için hiçbir mütalaa mülahaza beyan edememiş idi.

Kançılarya muamelesi bittikten sonra dahi Refet o muahharen[2698] isticar edilen odayı terk etmedi. Fakat evvelki gibi her gece Beyoğlu'na müdavemette de bulunmuyor idi. O dahi def-i teessüre çare aramak mecburiyetinde bulunduğundan, muvakkaten Büyükada'ya gidip hotel Cakomo'da bir oda tutmuş idi.

Bugünlerdeki hâlimiz gereği gibi bir şaşkınlık hâli olduğundan, ahvalin yarın ne suret gösterebileceğini hiç kimsenin hükmetmesine imkan yok idi. Hatta bir aralık tamam dört gün Refet'in Beyoğlu'na hiç uğramadığı ve Siranuş'u hiç görmediği de vaki olmuştur.

Ama ben bu dört günün ikincisinde Vartov Dudu'nun hanesine uğramış idim. Kızcağıza güzel teselliler verdiğim gibi, bir aralık Vartov Dudu'yu da yalnızca kenara çekerek:

2698 muahharen: sonradan, bilahare

—Siranuş'un idaresi için hiç endişe etmeyiniz. Ne masrafı olacak ise geri durmayınız. Hüda kerimdir.

diyebilmiş idim de o insaniyetli kadıncağız:

—A! Allah göstermesin a beyim. Düşündüğünüz şeye bakınız. Allah kerimdir zahir!

Teslimiyetinden maada bir de beni temin için:

—Zavallı kızcağızın zaten yediğinden içtiğinden ne olacak? Kuş kadarcık bir boğazcağı var.

bile demişti.

Bir aralık istedim ki Siranuş'u Büyükada'ya götüreyim. Yazın kuraklığı hasebiyle büsbütün toprak, toz kesilmiş olan yerler sonbaharın yağmurlarıyla bit-terettüp her taraf taze çemenistan kesilmiş olduğu gibi Büyükada'nın da letafeti artmış idi. Eğerçi:

—Orada Refet sizi güzel güzel gezdirir, eğlendirir, manastıra gidersiniz, Diyaskalos'a gidersiniz, İstanbul civarında ada kadar güzel yer var mı?

Diye pek çok teşvikatta bulundum ise de mümkün değil kızcağıza kabul ettiremedim. Onun müdafaassını da ben kabul etmiyor idiysem de nihayet:

—A canım! Kızcağızın kefeni solmadı. Aramızdaki kardeşlik derecesini de geçen münasebet ve refakat üzerine, biraz zaman biçarenin yasını tutmak lazime-i insaniyyet[2699] değil midir? Öyle gezip yürüyerek, gülüp oynayarak yas da tutulmaz. Hem bu tebdil-i hava[2700] benim gibi Refet'i de müteessir eder. Her eğlencemizde Agavni'ye dahi alışılmış olduğu hâlde ...

Tarzındaki iknaat ile zeki kızcağız beni ilzam[2701] eylemiş idi.

2699 lâzime-i insâniyyet: insanlık gereği

2700 tebdîl-i havâ: hava değişimi

2701 ilzâm: Susturma, sözle üstün gelme, yenme

Şu günlerde Seyyit Mehmet Numan ile de mülakatımıza halel gelmiş idi. Dedim ya? Şaşkınlık, bozgunluk bir kere yakamıza sarıldı. Hepimiz biribirimizi gaip eylemiş olduk.

Ama hiçbirimizin arasında bir dargınlık, bir küskünlük yok. Neşelerimizin, şetaretlerimizin berkemal olduğu bir anda, hiç muntazır bulunmadığımız bir felaket-i müdhişe[2702] herkesin hatırını zihnini perişan eylemiş idi. Yekdiğerimizle görüşecek olur isek yine Agavni lakırdısı açılacak, yine teessürlerimiz teceddüt[2703] eyleyecek diye korkuyor idik.

Meğer ne bahtiyar kızcağız imiş. Hin-i vefatında arkasından göz yaşı dökecek bir kimsesi bulunmamak insan için hakikaten bedbahtlık olup, aksi hâl dahi bahtiyarlık sayılır. İşte dünya darında hiçbir kimsesi olmayan o zavallı bedbaht bad-el-vefat bari kendisine bu kadar acındırmak bahtiyarlığını görmüş oluyor.

Vukuat-ı ahire bize yeniden yeniye meşguliyetler açtı. Bu teessürler tabımızda baki iken bir hayli müsveddat[2704] daha kaleme aldık. Hem de ağlebi Agavni'ye dair. Zavallı kızcağız. Mezarında kudret-i seme[2705] malik olsa gidip mezarı üstünde okumalı da arzu eyleyeceği tadilatı[2706] icra etmeli.

Dört beş aydır doğrudan doğruya taalluk peyda ederek meşgulü olduğum şu roman bazı ahbap miyanında[2707] da şuyu[2708] bulmaya başlamış idi. Siranuş namı bazı Osmanlı familyaları miyanında da gah gah zemin-i müsamerat[2709] teşkil eyliyor idi. Bu kız için tahayyül[2710] eylemekte bulunduğum müstakbel[2711] dahi bazı zevatın mesmuu[2712] olup hatta bunu tasvip eyleyenler de bulunuyor idi.

2702 felâket-i müdhişe: müthiş felaket, kötü olay

2703 teceddüd: tazelenme, yenilenme

2704 müsveddât: müsveddeler, karalamalar, taslaklar

2705 kudret-i sem': işitme gücü

2706 tâdilât: değişiklikler, düzeltmeler

2707 miyânında: arasında

2708 şuyu' bulmak: herkes tarafından duyulmuş, öğrenilmiş, yayılmış olan

2709 zemîn-i müsâmerât: müsamereler, gece eğlenceleri ortamı

2710 tahayyül: hayale getirmek, hayalde canlandırmak, fikir kurmak

2711 müstakbel: karşılanan, istikbal edilen, önde bulunan. ilerdeki, gelecek. gelecek zaman

2712 mesmû: işitilen haber

Dahası var, Agavni'nin duçar-ı felaket olmasından birkaç gün evvel kibardan bir dostum bana gelip, Siranuş hakkında bir teklifte bulunmuş idi. Teklif bence gereği gibi ciddi idiyse de bir vaktini bulup da Siranuş'a açamamış idim. Kızcağızın tekrar Boğus Ağa, Vartov Dudu hanesine nakl-i mekan etmesi üzerine bir gün sahib-i teklif olan zatı görerek işi tekrar ettirdim. Teklifindeki ciddiyet bir kat daha tezyit kılınmasıyla bir kere de Siranuş'u yoklamak için ruhsat istihsal[2713] eyledim.

İşte Refet'in dört gün mütemadiyen Siranuş'u görememiş olduğunu haber verdiğim eyyamdan diğer üç dört gün sonra yine mahmiyemi[2714] yoklamaya gittiğim bir günde demiş idim ki:

—Artık matbaamızın yolunu öğrendiniz ya? Yarın giyinip kuşanarak bir arabaya binip matbaaya kadar gelmenizi rica ederim.

Havf[2715] ile karışık bir hayretle yüzüme baktı. Fakat sebep sormaya cüret-yap olamadı. Müteeddibane[2716] bir tavırla yine gözlerini indirince dedim ki:

—Oradan da sizi bir konağa götüreceğim. Şimdilik şöyle bir ziyaret için gideceksiniz. Siz oradan hoşlanır iseniz onlar dahi sizden hoşlanır ise fakat bence daha mühimi asıl siz onlardan hoşlanır iseniz ne gibi dersler için haftada kaç gün devamınız lazım geleceğini sonra biz, konağın efendisi ile müzakere eyleyeceğiz, nasıl?

Bir lahza için mahcup kızcağızda bir morartı hasıl oldu. Fakat o anı müteakıben azim bir beşaşet-i mahzuzane[2717] peydasıyla çeşman- ı menn ü şükranı[2718] bana tevcih ederek[2719] dedi ki:

—Hayalatımız hakikat suretini alıyor ha?

2713 istihsal: elde etme, ele geçirme
2714 mahmiye: bir şeyi veya birini koruma, muhafaza ve himaye etme
2715 havf: korku
2716 müteeddibâne: edeblenerek, utanç duyarak, terbiyelice
2717 beşâşet-i mahzuzâne: memnun bir güler yüzlülük
2718 çeşmân-ı menn ü şükrân: teşekkür eden ve iyilik bilen gözler
2719 tevcih etmek: çevirtmek, yöneltmek

—Biz, size hayal dedik ise büsbütün de masal demedik ya. Hele bir tecrübe edelim, anlayalım bakalım.

—Emriniz baş üstüne!

Ertesi sabah muayyen olan saatte matbaa önünde bir araba durdu. Bir dakika sonra Siranuş nerdibandan yukarıya çıkmaya başladı. Tepeden tırnağa kadar siyahlar giyinmiş ama matem kıyafetinde olan kadınların tepelerinden dizlerine kadar indirdikleri mahut kalın siyah velev yok. Bir ince siyah tül takınmış. Evza ve etvarı[2720] zaten vakurane ve kamilane olan o güzel esmere bu kıyafet-i kamilane de ne kadar yaraşmış.

Şirket-i Hayriyye vapurunda açık yeşiller ile ilk gördüğüm günden bin kat daha güzel olmuş. Vartov dahi beraber.

Bizim bir kahveci Abdullah Ağa vardır. O sadık, sevimli Habeşi kim sevmez ki Abdullah Ağa dostlarımızın meçhulü olsun. Abdullah Ağa kahvecimizdir, kilercimizdir, icabına göre odacımız, aşçımızdır. Güzel güveçler yapıp bizi pis lokantaların mide almaz taamlarından kurtardığı kuşluklar çoktur. Hele harem kahyasıdır ki salt bizim değil, müteallikatımızın[2721] çoluk çocuğundan, şunu bunu almak için çarşıya çıkan kadınların önüne düşmek dahi Abdullah Ağa'ya ait vezaifdendir.

Bundan yirmi beş, otuz sene mukaddem Bağdat'ta vefat eden gözlüklü Reşit Paşa merhumun kilercisi olan Abdullah Ağa'nın şimdi kaç yaşında bulunduğunu ona göre tahmin ediniz. Irz ve edebini, terbiye ve nezaketini de ona göre mukayese buyurunuz.

Abdullah Ağa'ya talimat-ı lazimeyi verip Siranuş'a tevdien[2722] göndereceğimiz yere kadar gönderdik. Aradan üç dört saat geçtiği halde avdet etmediler. Saat dokuza karip[2723] olarak on vapuruyla Beykoz'a gitmek için tedarikte bulunduğum esnada idi ki Abdullah Ağa çıkagelip:

2720 evzâ' ve etvâr: hâl ve tavır

2721 müteallikât: akraba, yakın kimseler

2722 tevdi': bırakma, emanet etme

2723 karîb: yakın olan

—Buraya çıksınlar mı, yoksa arabadan inmeksizin Beyoğlu'na kadar gitsinler mi diye soruyorlar.

Dedi. Şimdi kendimin inmekte bulunduğumu beyan ile Abdullah Ağa'yı iade eyledim. Biraz sonra da ben indim. Bu akşam Beykozlu olduğumu anlatarak ziyaretin neticesini sordum.

Dedi ki:

—Benim ziyadesiyle hoşlandığımdan emin olunuz. Ama onların benden hoşlanıp hoşlanmadıklarını bilemem.

Vartov —Ne güzel hanımlar! Ne kibar şeyler!

Ben —Asıl bencesi sizin hoşlanmaklığınız lüzumu idi. Onlar kibardan ise biz de sigardan[2724] değiliz a!

Siranuş —İki güzel Matmazel var. Fransızcayı epeyce paralamışlar. Biraz da piyano metodu yapmışlar. Pek cana yakın şeyler.

Vartov —Saatlerce piyano çaldılar. Hanımefendiler de bir hoşlandılar ki! Ben göz ucuyla bakıp görüyor idim. Biribirinin kulaklarına eğilerek kızımı methediyorlar idi.

Ben —Pekala, pekala! Zaten methe layık olan bir şeyi methediyorlar imiş. Ben yarın değil öbür gün Beykoz'dan ineceğim. O familyanın efendisinden alacağım cevabı da o gün alacağım. Akşamüzeri size uğrarım.

Badehu yekdiğerimizi selamladık. Kadınlar arabayı çektirdi}er. Ben de Köprü'ye doğru yürüdüm.

O familyanın efendisi daha ertesi günü bizi matbaada aramış. Bir gün sonra geleceğimi haber verdiklerinden İstanbul'a indiğim gün kendisiyle görüştük. Muallimeyi nasıl bulduklarını sorduğumda:

2724 sigâr: küçük

—Vallahi azizim! Muallime ümidimizin, intizarımızın fevkinde. Çoluk çocuk bayılmışlar. Lakin hakk-ı tedris ciheti acaba bizim kesenin muhtemel olacağı derecelerde midir?

Demesiyle ben güldüm. Dedim ki:

—Çocuklar Fransızcayı biraz paralamışlar.

—Vay! Bunu size söylediler mi?

—Biraz da piyano metodu yapmışlar.

—Evet! Nice bin zahmetlerle.

—Bu dersleri verenlere elbette ücret veriyor idiniz ya! Biz de ücretin o derecesine kanaat eyleriz.

—Haftada bir liraya mı?

—Ooo! Çok bile!

—Çok mu dediniz? Amma yaptınız ha! Ben ise kale alınılmasını bile mucip-i mahcubiyyet buluyor idim.

—Her defasında bir mecidiye kadar araba parası olmasa idi hakikaten çok der idim de birazını tenzil ettirir[2725] idim.

—Latife mi ediyorsunuz Allahı sever iseniz?

—Hayır efendim! Latife etmiyorum. Pek ciddi söylüyorum. Bizce mükafatın en büyüğü biçare Siranuş hakkındaki teveccüh ve himayenizdir. Fakat bu kızın bir iki kusuru vardır, haremce ona dikkat etmemişler mi?

—Ne gibi?

—Biraz ziyadece genç! Biraz da ziyadece güzel!

2725 tenzîl: azaltma, indirme, aşağı düşürme

—Ooo! Öyle şeyleri bizim evde arar mısınız ya! Arasanız bile bulamazsınız.

—Tebrik ederim. Ne günden beda[2726] ile devama başlanacak?

—Hangi günler Matmazelin işine muvafık gelir ise karar kendisinindir. Bizden ikinci haberi beklemeye hacet yok.

Dostum beyefendi, bu müzakere ve karar üzerine memnunen avdet eyledi. Ya beni ne kadar memnun bıraktı? Alınız işte Siranuş'un hürriyet ve istiklali hasıl oldu gitti. Araba kirasından maada ayda on altı mecidiye. Vartov Dudu'nun dediği gibi kuş kadarcık ağzı var. Bahusus ki ağzı var dili yok, hiçbir israfı, hiçbir masrafı yok.

Hem bu bir mukaddimedir. İntisap eylediği familya gerçekten haysiyet ve vakar ve fazilet ile meşhur bir familyadır. Arzu eylediğim derecede emniyetlerini, teveccühlerini kazanır ise Siranuş büsbütün kurtulduktan maada, kendisine bir mesudiyet, bir bahtiyarlık da temin eylemiş sayılacaktır.

O akşamı Cevdet'in hanesinde geçireceğimi haber gönderip akşamdan sonra saat bire kadar bütün işlerimi bir şevk-i tam ile gördükten sonra aheste reviş ile gezinerek Siranuş'a kadar gittim. Pazarlığın neticesini haber verdim.

Aman ya Rab! Ne kadar memnun oldu. Adeta inanamayacağı gelerek, kendisini şevklendirmek veyahut mahcup etmeksizin kendisine muavenette bulunmak maksadıyla bu iş benim tarafımdan mürettep olmasın diye şüphesini bile meydana koydu.

O şüphekar kabahatliyi tekdir ettim.

Hatırımdan bile geçmemiş olan bir kabahati benden umduğu için kabahatini pek büyük gördüm. Mahcubiyetten ziyade sevinç icbarıyla elime sarılıp, öperek dedi ki:

—Kurtuldum ha? Bakınız, Vartov Dudu diyor ki bu kadar parayla bir bey gibi geçinebilir imişim. Karnik'in bana ettirdiği ziyan dahi hesapça hemen bundan pek farklı bir şey değil imiş.

2726 bedâ': ilk olarak

—Kurtulmak bir şey değil, Hak Teala'nın hazinesi zengindir. Kendisi de semihlerin esmahıdır[2727]. İnşallah esbab-ı saadet ve refahı daha ziyade çoğaltacağız. Şöyle üç dört iş bulunduğu gibi ...

—Ooo! Rotschild kesileceğiz.

Kızcağızın bu masumane mülahazasına hep güldük.

Bir aralık dahi bu güzel havadisi Seyyit Mehmet Numan'a ne yolda tebliğ eylemek münasip olacağını der-hatır eyledik. Ben, o işin de çaresini bulmak kolay olduğu beyanıyla hiçbir şey için üzülmemesini nasihat ve emrederek gece vedaını bil-icra[2728] biraderin hanesine geldim.

Bazı ahval-i fevkalade vardır ki insanın gözü önünde güzar eder. Hatta insan doğrudan doğruya ahval-i mezkureye[2729] taalluk peyda eyler de ciddiyyet-i katiyye ve muhakkakasında bazı bazı yine duçar-ı tereddüd olur. "Acaba benim göremediğim, bilemediğim bir cihet var mıdır? Acaba!..." diye derinden

derine taharriyyat[2730] ve teemmülatta[2731] bulunmaktan kendisini men edemediği demler çok olur.

Böyle zamanlar şu mesele de benim için de nadir olmuyor idi. Siranuş'ta gördüğüm garaip ve acayip ahval aralıkta bir bence birtakım teemmülata sebebiyet göstermekten hâli kalmıyor idi.

Ne demek? Bu gençliği, bu hüsnü, bu hüneri, bu kemaliyle Beyoğlu gibi mecma-ı ecanib[2732] olan bir yerde şimdiye kadar bunca rağbin-i visali tarafından bu kadar tekliflere nail olan bir kız bize bu derecelerde masum ve pak görünsün? Artık büsbütün alel-ımıya[2733] denilebilecek bir tavr-ı safderunane ile şu zekavetli[2734], fetanetli[2735] esmere inanıvermek kabil olabilir mi?

2727 semîhlerin esmahı: cömertlerin cömerti, en cömert

2728 bil-icrâ: yerine getirerek, yaparak

2729 ahvâl-i mezkûre: bahsi geçen durum

2730 taharriyyât: aramalar, araştırmalar

2731 teemmülât: etraflıca, iyice düşünüp taşınmalar

2732 mecma'-ı ecanib: yabancıların toplandıkları yer

2733 alel-ımıyâ/ ale-l amyâ: körü körüne/ körlemeden

2734 zekâvetli: zekâ, anlayış sahibi

2735 fetânetli: zihin açıklığı olan, çabuk kavrayışlı

Ondaki meziyatın onda birine bile nail olmayan ve hatta hiç de meziyeti bulunmayan birtakım benat[2736] nevini görüyoruz ki fazilet-i insaniyye denilen şeye buğz ve adavet[2737] nazarıyla bakarak kendisini sefahat ve sefalet derekatının[2738] en alçaklarına atmakta muanede[2739] mertebesine varıyor. Kimsenin himayesine, ianesine ihtiyaç göstermiyor. "Gençliğim var! Hüsnüm var! Meftunlarım çok! Neye muhtacım?" diye adeta gurur getiriyor.

Doğrusu ya Siranuş için bulduğum şu memuriyetten bence maksad-ı ala kızcağızı ciddi bir surette imtihan idi. Yoksa gerçekten Vartov Dudu'nun dediği gibi biçarenin ne masrafı olacak ki endişeyi mucip olsun? Semahat denilen şeyi de Seyyit Mehmet Numan kendi yedd-i inhisarına[2740] almamıştır. Kudret-i nakdiyyeye gelince: Vakıa öyle bir zengin ile boy ölçmek bizim gibi adamların daire-i iktidarları dâhilinde olamazsa da böyle bir mahmiyenin[2741] masrafı bizim keseyi değil, yalnız kafayı biraz yormakla kalır. Zaten kesenin neresini yoracak? Gayeti günde bir iki sütun veyahut haftada bir iki forma yazı da onun hesabına yazıvermek kâfi.

Kendisini bir muallime etmek hayalatıyla eğlendiğimiz zamanlar gözlerimin olanca kuvvetiyle kızın yüzünü, gözlerinin içini tetkik ve muayeneye koyuluyor idim. Bu hülyaları kuru bir eğlence için mi yürüttüğümüzü, yoksa kızda böyle bir gayret-i mesai-perestanenin cidden mi mevcut olduğunu hâl ve şanında peyda olacak alayim ve emarattan[2742] istikşaf[2743] ve istihraca[2744] çalışıyor idim.

Günahımı itiraf edeyim. Kızcağızın hâl ve şanında umduğum ciddiyet alayimini tamamiyle bulamayarak amak-ı kalbimde[2745] peyda olan şüpheleri bir türlü men edemez idim.

2736 benât: kızlar

2737 adâvet: düşmanlık, yağılık

2738 derekât: basamaklar

2739 muânede: inatçılık, ayak direme

2740 yed-i inhisâr: Bir iş veya malın idaresinin bir kişiye, bir ele bırakılması

2741 mahmiye: himaye etme, koruma

2742 emârât: işaretler, ipuçları, deliller

2743 istikşâf: ne olup bittiğini öğrenmek için araştırma yapma

2744 istihrac: mana çıkarma, anlama

2745 â'mâk-ı kalb: kalbin derinlikleri

Benim hesabıma göre Siranuş'ta kendi sa'yı[2746] ile müstakilane yaşamak sevdası bihakk caygir olmuş bulunsa bu gibi hülyaları ben açmayınca kendisi açmamak suretinde davranmaz. O, lakırdıyı hep kendisi açar. Beni icbar eder. Halbuki Siranuş bir alışkın kuzu kesilerek, biz hangi tarafa gidecek olsak arkamızdan ayrılmıyor. Küçücük bir çocuk, ahmakça bir kadın, meziyetsiz bir kız olsa ne ise ne. Bunca meziyyat ve kemalatıyla beraber Siranuş'un bu derecelerde teslimiyet ve onun içinde de çalışkanlık için hin-i hasbıhalde gösterdiği arzuya mütenasip düşmeyecek surette irae[2747] eylediği betaet[2748] ve belki de istiğna zımmında birtakım amal-i baide[2749] ve intizarat-ı hürde-endişane mevcut olabilmesi hatıra hiç mi gelmemelidir?

Ama bu hatıralar vaki oldukça nazarımda kızcağızı mayub[2750] görüyorum zannetmeyiniz. Siranuş meftun-ı cemal ve kemali olanların kese-i fedakârilerinden tediye olunmak üzere mükemmel döşeli bir hane sahibesi, atlı arabalı bir Beyoğlu afeti kesilecek olur ise kimin hukukuna tecavüz etmiş olacak? "Dur! Bu hâl nedir?" demeye kimin hakkı olacak? Gayeti Seyyit Mehmet Numan, Refet, Ahmet Midhat gibi ittiba[2751] eyledikleri hikmetin üss-ül-esası bir tabir-i muradifi[2752] de belahet[2753] olabilen safderunluk üzerine mübteni birkaç feylesof-ı perişan-ı efkarın gözünden düşecek. Ona mukabil bütün servet ü sâmân ashabının, bütün safa ve sefahat erbabının gözlerine girecek. Bizim gibi eski, safderun dostları yolda rast getirecek olsa selam vermeye bile ihtiyacı, mecburiyeti kalmayacak.

Kâri! Siranuş hakkında şu yoldaki ihtisasatımı gayr-ı layık mı buluyorsunuz? Nazariyyat-ı mezkureyi tayip[2754] etmek mi istiyorsunuz? Sizi reddetmem. Fakat Siranuş gibi bir mahluk-ı tam telakki edişim, bende böyle birbirine uy-

---

2746 sa'y : çalışma, çalışıp çabalama, gayret sarfetme, bir maksadın meydana gelmesi için elden geleni yapma

2747 irâe : gösterme,tayin etme

2748 batâet : yavaşlık, ağırlık, ağır davranma

2749 âmâl-i bâide : uzak emeller, istekler

2750 ma'yûb : ayıplanmış, ayıplanan

2751 İttiba' : tabi olma, uyma, arı sıra gitme

2752 tâbir-i mürâdif : eş anlamlı ifadesi

2753 belâhet : bönlük, alıklık, kalınkafalılık

2754 ta'yib etmek : ayıplamak

maz, kimi müferrih[2755], kimi müellim ihtisasat peyda etmeyecek olsa idi bunca işim gücüm arasında bana şu Siranuş'ta bir iş güç olabilir mi idi? ihtisasat-ı mütezaddenin[2756] yekdiğerini teakup[2757] etmesi bu misillü mesailde[2758] insan için medar-ı tahrikdir. Yoksa kayıtsızlık denilen batalet[2759] ve bataet[2760] âlem-i imkanın böyle gizli kapalı ince ve şayan-ı müsaade ve tetkik olan köşelerini bucaklarını da devr ve temaşadan men ediverir. İnsan bu âlemin bir kapısından girip, diğerinden çıkar da hin-i hurucunda izini görmek için arkasına baktığı zaman bir hatt-ı mevhum-ı müstakim[2761] varlığı ile yokluğu bir hüküm götürebilecek surette nazar-ı tahassürünü celbediverir.

Ahval-i âleme, hem de ahval-i âlemin en nazik, en manidar, en acayip ve garip, en ziyade şayeste-i tedkik ve istihrac[2762] olan cihetlerine vukuf gayreti olmaksızın sabahleyin işine, akşamüstü hanesine gidip gelmek ve yalnız kendi boğazını ve kendi zevkini düşünmek ve mutarriden[2763] böyle yaşamak ile bir ineğin sabahleyin meraya, akşam ahırına gidip gelmesi ve muttariden yaşaması arasında pek de fark göremez isem beni tekdir[2764] etmeyiniz. ihtimal ki hilkatlerde bir başkalık olmalıdır. Ahval-i âlemin iyisi de fenası da nazar-ı dikkatimi celbden beni ihsastan[2765], işgalden, itabdan[2766] hâlî[2767] kalamaz. Nazarımda âlem bir tiyatrohanedir. Onun üzerinde oynanan oyunların dekayıkına[2768] vukuf için pek mütehassis ve dikkatli davranmaya mecburum. Yalnız saha-i temaşa üzerinde icra olunan şeylere değil, kulisler aralarına, perdeler arkalarına, süflör bacasına, makinistler nerdibanlarına, iskelelerine kadar isal-i enzarı tecessüse mecburum.

2755 müferrih : ferahlık veren, iç açıcı şeyler
2756 ihtisâsât-ı mütezâddenin : birbirine zıt uzmanlıklar
2757 teâkub : birbiri ardınca olmak, birbirini takip etmek
2758 mesâ'il : meseleler
2759 betâlet : tembellik, işsizlik
2760 betâet : ağır olma, yavaşlık
2761 hatt-ı mevhûm-ı müstakîm : düz, dosdoğru bir hayali çizgi
2762 istihrâc : netice çıkarma, anlam çıkarma
2763 muttariden : bir düziye, bir teviye, tek düze
2764 tekdîr etmek : azarlamak
2765 ihsâs : hissetmek, hissettirmek
2766 it'âb : yorma, yorulma, zahmet verme
2767 hâlî : sahipsiz, ıssız, içinde bir şey olmama.
2768 dekâik : incelikler, ayrıntılar

Bu merak beni gâh kârlı çıkarır, gâh zararlı! Siranuş hakkındaki merak ise pek kârlı çıkarmıştır. Bulduğumuz memuriyet üzerine kızcağızın bugün ibraz eylediği âsâr-ı memnuniyyet ve alayim-i itminan öyle bey'u şira-yı visali[2769] ile kendi vakarı nisvaniyyesi sevda-perestanın pay-ı telvisi[2770] altına atarak geçinmek hayali bu kızın semtine bile uğramayıp mesai-i mahsusasıyla maddeten bahtiyarane taayyüşe[2771] nail olamasa bile muhafaza-i haysiyyet ve vakar bahtiyarlığını cana minnet addeylemek hiss-i sahih-i mustakimanesinde bulunduğunu nazarımda katiyen ispat eylemiştir. Başka türlü nasıl olabilir ki bu kadarcık bir şey kızcağızı o derecelerde sevindirsin?

Onun böyle suret-i fevkaladede sevinmesi beni de ne kadar mutmain[2772] eylediğini düşünürsünüz ya? Şu nokta benim için bir mücahede[2773] meydanı teşkil eylemiş idi. İştibah[2774] ordularınının hücumuna hedef idim. Bazı kere ricat mecburiyetleri bile baş gösteriyor idi. Şimdi ise gösterdiğim sebat ve metanetin bana netice-i galibiyeti kazandırdığını görmüşüm. Galibim! Galipteki neşe-i tamme[2775] ile neşedarım. İşte bu geceyi de biraderin hanesinde böyle bir neşe ile geçirdim ki suret ve derecesini takdir edebilecek vukuf ve tecrübe erbabının pek nadir olacağını bilir isem de ne kadar nadir olur ise olsun velev ki bu zevki henüz hiçbir kimse almamış bulunsun, ben kendi neşemle memnun ve mutmain ve binaenaleyh müteşekkirim.

Pazarlık kesilmesinden iki gün sonra Siranuş, mahal memuriyyetine devama başladı. Familya halkıyla ilk mülakattaki muhabbet arttığını bile o akşam bana söyledi. Ben de ertesi gün Seyyit Mehmet Numan'a gidip mahmiyesinin artık hüner ve marifetinden istifadeye de başladığını tebşire[2776] karar verdim.

Bir de Seyyit Mehmet Numan'ı ne hâlde göreyim? Ne tahmin edersiniz? Adamcağız iki üç hafta zarfında, iki üç yıllıktan ziyade yaşayıp büsbütün ihtiyar olmamış mı?

2769 bey'ü şira-yı visal: kavuşmanın alışverişi

2770 sevdâ-perestânın pây-ı telvisi : tutkunun acı veren gücü

2771 taayyüş : yaşamak, geçinmek

2772 mutmain : içi rahat, şüphesi yok

2773 mucâhede : uğraşma, savaaşma

2774 iştibâh : şüphelenme

2775 neşe-i tamme : neşe zamanı

2776 tebşîr : müjdelemek, hayır haber vermek

Aman ya Rab! Sakalında değil a, kaşlarında bile bir kıl siyah kalmamış. Yüzü gözü bir kat daha çekilmiş, kurumuş! Bütün vücuduna bir de lerze[2777] arız olmuş.

O sağlam, metin ihtiyarı bu hâlde görünce şaşırdım kaldım. Dilim varıp da adamcağıza ne hâl olduğunu bile soramıyorum. Fakat sormaya hacet kalmadı. Biçare Seyyit, kendi kendisine izahat vermek lüzumunu hisseyledi. Fevkalhad ıstırap hâliyle başını kaldırıp dedi ki:

—Ah evladım! Hâlimizi gördünüz mü?

—Aman efendi baba! Gördüm de ürktüm bile! Ne oldu, Allahı sever iseniz, nedir?

—Feride!

—Ne, bir hâl mi oldu? Aman ya Rab! Bu ne mesaib-i müteakıbe?[2778]

Adamcağız pek derinden bir göğüs geçirdi. Dedi ki:

—Bu daha fena! Öyle bin musibet ki ölüm bunun yanında yüz suyu.

Hâlâ anlayamıyorum, dondum, bozuldum kaldım.

Seyyit Mehmet Numan dahi felaket-i vakıayı tabir ve tariften sanki havf[2779] ediyor. Sağ elini kulağı üstüne ve beyni hizasına doğru kaldırıp baş parmağını bilek hizasından avucu ile beraber tahrik ederek Feride'nin hâli maazah zihin hâli olduğunu işaret eyledi.

Acaba Agavni'nin mağrukıyeti[2780] üzerine duçar olmuş bulunduğum iştibaha[2781] sıhhat-i vukuunu ispat mı edecek?

Merakımdan çıldırıyorum. İhtiyar dahi hâlimi anlıyor. Nihayet dedi ki:

2777 lerze : titreme, titreyiş

2778 mesâib-i müteâkıbe : art arda gelen felaketler, uğursuzluklar

2779 havf etmek : korkmak

2780 mağrûkıyet : suda boğulma hâli

2781 iştibahat : şüpheler, şüphelenmeler

—Oğlum! Kim haber vermiş bilmem, o bedbaht Agavni'nin felaketi haberi ondan daha bedbaht olan kızcağızımı ziyadesiyle müteessir eylemiş. Daha o akşam hastalanmış. Fakat validesi bana söylememiş. Ertesi gün biz o menhus balık hane işine gittiğimizde hekim getirmişler. Akşam eve gittiğimde bana da söylediler. Hepimiz humma zannettik. Kızcağız fena fena sayıklıyor idi. Hep Agavni ve Refet isimlerini tekrar eyliyor idi. Birçok şeyler söylüyor idi ya. Hatta Agavni'yle beraber, bir de Yahudi boğulduğunu haber almış bulunduğundan onu bile sayıklıyor idi.

Bir hâle geldim ki az kaldı ben de Feride gibi sayıklamaya başlayacak idim. Lakin ihtiyarın o gün bana: "Metanet! Metanet!" diye ettiği hitaplar hatırıma geldi. Metanet lüzumuna katiyen kanaat eyledim. Seyyit, hikayesinin arasını kesmemiş idi. Ben de kulak vermekte devam eyliyor idim. Diyordu ki:

—Meğer hastalığı humma değil imiş. Tabipler üç dört gün zarfında kızın ateşini kesebildiler. Lakin o sayıklayışları kesemediler. Güpegündüz vakti gecedir zannediyor. Gözü açık olduğu hâlde korkunç korkunç rüyalar görerek ve gördüğü şeyleri sayıklayarak nihayet yanında bulunanlar, uyanık kızı tekrar uyandırmaya mecbur oluyorlar. O zaman "Anacağım! Anacağım!" diye yanında kim bulunur ise onun boynuna sarılıyor.

Suphanallah! Bu ne hâl? Seyyit Mehmet Numan hâlâ sözünde devam ediyor. Diyor ki:

—Bazı dostlar bunun hekim işi olmayıp hoca işi olduğunu rey ettiler. Hekimlerden istizan[2782] ettim. Bir de hocalara müracaatı men etmediler. Birkaç hoca getirtip okuttuk. Hiçbir faydasını göremedik. Ne yiyor, ne içiyor. Ağzından çöp geçmiyor. Tabipler de işte bu ekl[2783] ve şuruptan inkıtaını[2784] pek tehlikeli buluyorlar.

Biçare ihtiyar biraz sükun eyledi. Ben de susuyorum. Hatırıma birçok şeyler geliyor ama söylemeye, sormaya cesaret edemiyorum. Nihayet bir parçacığını sormak için cesaret geldi. Sordum ki:

2782 istizân : bir hususta izin istemek, izin için danışmak

2783 ekl : yemek yeme

2784 inkıtâ' : tükenme, kesilme, arkası gelmeme

—Feride hanım o cuma günü hanesinden dışarıya çıkmış mı? Bir yere gitmiş mi?

Seyyit Numan yeniden bir suret-i acibede[2785] bozuldu. Birkaç telasüm[2786] ederek, bir cevab-ı şafi bulup da veremiyor idi.

Of! Keşki verse idi. Şübhatım gittikçe kuvvet buluyor.

Nihayet bir yere gitmediğini ve zaten izinsiz kapıdan dışarıya çıkmaya mezun olmadığını bir tavr-ı teminkâranede söyledi ama bu teminler lüzumu olan dakikadan sonra söylenmiş oldular. Bence bir hükmü, bir ehemmiyeti kalmadı.

Mücerret söz olsun diye bu menhus haberi kızcağıza kim götürdüğünü, ne için götürdüğünü filanı soruyorum. O da cevap olsun diye bir şeyler söylüyor ama ne benim suallerimin hükmü var ne onun cevaplarının.

Ben düşünüyorum ki bu kazanın haberi Feride'ye vasıl oldukta Feride'yi müteessir etmemeli, memnun eylemeli idi. Acaba bu hâl ifrat-ı şadiden[2787] mi neşet eylemiş[2788] ola?

Hayır, hayır! Kızın o hâldeki sayıklayışları, babasının bana haber verdiği derece ve suretten ibaret olmayacak. Kız, hezeyanat-ı mahmumanesi[2789] esnasında, daha birtakım esrar ifşa eylemiş olacak. Fakat ihtiyar Seyyit bunları bil-iltizam ketm ediyor.

Hem mesele Feride'nin suret-i tabiiyyede bir hastalanmasından ibaret bulunsa idi, Seyyit Mehmet Numan gibi bunca felaketler görmüş, bu kadar evlat gömmüş olan bir adamı bu derecelerde müteessir etmeli mi idi? Zavallı adamcağızın cangahında mutlaka evlat acısından büyük bir acı var. Mutlaka cinayet acısı!...

2785 suret-i acîbede : şaşılacak surette

2786 tela'süm etmek : cevap veremeyip kekelemek

2787 ifrâd-ı şâdiden: sadece sevinçten

2788 neşet eylemek : ortaya çıkmak, meydana gelmek

2789 hezeyanat-ı mahmumane : sayıklarcasına saçma sapan ve manasız konuşmalar

Ah! Cehalet ile aczin, yeisin ictimaından ne yaman neticeler husule gelebileceğini evvel dahi düşünmüş idim. Bu düşüncelerim defaatle yüreğimi buz gibi dondurarak tepeden tırnağa kadar beni bahr-ı dehşete gark eylemiş idi. İşte artık şüphem kalmıyor ki ...

Ben bu düşüncelerde iken dalgınlığıma Seyyit Mehmet Numan dikkat eylemiş. O muztaribane sadasıyla beni ikaz eyledi. Şu sözlerini işitiyor idim ki:

—Evladım! Bu keyfiyeti size pek mahremane söyledim. Bunların bir sırr-ı mektum kalmasını arzu ve rica ederim. Sakın ha Refet'e bu esrarı faş etmeyiniz. Feride'nin yalnız hastalanmış bulunmasından haber alsın da Agavni ve Refet vesaireyi sayıkladığını haber almasın. Oğlan acayiptir! Dünya daha acayip!....

ihtiyara derhal teminat-ı lazimeyi itaya müsaraat[2790] eyledim. Zaten işin bencesi de böyle idi. Katiyen böyle. Yalnız Refet'e değil, Siranuş'a dahi bendeki şüphelerden şemme ışmam[2791] etmemelidir. Ne olmuş ise olmuş. Işte edenler de cezasını bulmuş. Yahudi filhâl! Feride ondan beter!

İhtiyarın yanından kalkıp matbaaya kadar geldim. Fakat sözün doğrusu teessürümün fevkaladeliğinden naşı elim işe varmadı. Üç dört gün mütamadiyen Beykoz'da zaman geçirmeye kendimi muhtaç gördüm. Bunun için mahmiyeme bir mektup yazarak, Feride'nin ve babasının da hastalığından dolayı Seyyit'e haber vereceğimiz şeyi söyleyemediğimi ve kendisinin memuriyetine devamda kusur etmeyeceğini memulüm olduğunu ve ben dahi şu günlerde teessürümden dolayı birkaç gün inmeyeceğimi bildirdim ve bu akşamın on vapuruyla bermutat Beykoz'a gittim.

Beykoz'da üç dört günü metemadiyen geçirmek için gazeteye, her gün itasına mecbur bulunduğum yazıları yukarıdan yine göndermeliyim. Bunun için her sabah Beykoz'dan İstanbul'a bir adam inip, yazıları matbaaya isal[2792] eder. Her akşam dahi matbaada müterakim[2793] evrak ile gazeteleri alıp bana getirir. Mat-

2790 müsâraat : sürat ve acele etme

2791 şemme ışmâm : biraz duyurma çıtlatma

2792 isâl etme : ulaştırma, yetiştirmek

2793 müterâkim : birikmiş, yığılmış

baaca vukuat-ı yevmiyyeyi de bana yazarlar. Vakıa işin başında bulunulduğu kadar muntazaman iş görülemez ise de büsbütün de işten inkıta edilmiş[2794] sayılmaz.

Feride'nin hastalığını benden evvel Refet yine mağazada haber almış. Hatta bu derdin kolay kolay deva kabul edemeyecek dertlerden olduğunu da öğrenmiş. Gerek kızın ve gerek efendisinin hâline hasbel-hamiyye ziyadesiyle acımış ise de tesliyet[2795] yolunda Seyyit Mehmet Numan ile hiçbir hasbıhale girişememiş. Bir gün Vartov Dudu'nun hanesine de giderek Siranuş ile görüşmüş. Kızcağız, nail olduğu memuriyeti tebşir eyledikte Refet dahi bittabi memnun olarak tebrikat-ı halisanede ve nasayih-i biraderanede kusur etmemiş. Bunu bana Refet yazdığı gibi, Siranuş dahi yazmış idi.

Bir pazar akşamı idi ki İstanbul'dan gelen adam Avrupa postasıyla gelen gazeteleri getirmiş idi. Bir meşgul adamın çarşaf kadar gazetelerden kırk elli tanesini kamilen okuyabilmesi mümkün olamadığından arkadaşlar göz gezdirdikleri gazetelerde benim nazar-ı dikkatime şayan gördükleri şeyleri kırmızı kurşun kalemiyle çizerek işaret ederler.

Paris gazetelerinden Journal dö Deba nüshalarının birisinde birkaç sütünluk bir bendin kamilen etrafı çizildiğini gördüm. Bittabi evvel be evvel nazar-ı tecessüsü[2796] bendin sernamesine fırlattım. "Ön filö Türk" (Un pilleur Turc) cümlesini görünce merakım arttı. Zira bu sername "Bir Türk Şakisi» demektir.

Bendin üç beş satırını okur okumaz "Karnik" ismini görmeyim mi? Gözlerimin önünde alevler parlıyor gibi bir hâle duçar oldum. Hemen bendi okumağa başladım. Okudukça merakım artıyor. Fakat dört sütunluk bent kolay kolay okunur, biter, tükenir mi? Hikayenin hulasasına beni iki dakikada vakıf edebilecek olana ne kadar mükafat istemiş olsa vereceğim.

İki gözümü dört açarak bendi okudum, bitirdim. Hooo! Bizim Karnik ne kadar terakki etmiş. Daha ne kadar sergüzeştler var!

2794 inkıtâ' edilmek : bitme, tükenme

2795 tesliyet : teselli verme, avutma

2796 nazar-ı tecessüs : merakla araştıran bakış

Altı ayda bu kadar terakki! Aman ya Rabb! Görülmüş, işitilmiş şeylerden değil!

Usul-i muhakemat-ı cezaiyyeye vakıf olanlar için tafsile hacet olmadığı veçhile muhakemat-ı aleniyyede kıraat olunan heyet-i ithamiyye mazbatalarında ve müdde-i umumi[2797] ithamnamelerinde caninin sevabık-ı ahvaline[2798] dair tercüme-i hâl yollu malumat serd[2799] ederler. Karnik hakkında verilen malumatın İstanbul'a ait olan kısmı, onda bir nispeti bile bulamıyor. Filan tarihinde İstanbul'da tevellüt eylediğinden ve bir muteber tacir nezdinde istihdam olunur iken yaşlı bir kadın tarafından kandırılıp Romanya'ya kadar kaçırıldığından ibaret bir şey. Vakıa Siranuş meselesi ve gerek onun ve gerek Seyyit Mehmet Numan'ın paralarının aşırılması ve o yaşlı kadının kendi tarafından kandırılması ve onun da hanesinden bir hayli nukud ve mücevherat kaldırılması hakkındaki tafsilat nakıs ise de işin Romanya'dan sonrası heyet-i ithamiyye mazbatasıyla müdde-i umumi ithamnamesi mükemmelen donatmaya kafi olduğundan bu noksan calib-i teessüf de olmuyor.

Bir yandan Feride'nin hastalığı beni ziyadesiyle müteessir eylemiş iken diğer taraftan pençe-i adalet-i ilahiyye Karnik'in de yakasına sarılıvermiş olduğunu görünce ihtisasat-ı ibret-binaneme[2800] fevkalhad inbisat[2801] geldi. Teessüratım arttı. Bin hükema tarafından, bin türlü vakayi ile tatbik ve tecrübe olunarak mertebe-i tahakkuka vardırılmıştır ki Cenabü'l-adlü'l-adilin ahkemü'l-hakimin[2802] bazı müstehakların cezalarında imhal eder ise de ihmal etmez. Elbette herkesin ceza-yı amelini verecektir. Tabiatlarında şekavete inhimak [2803] olanlardan maada hiçbir kimse bu hakikat-i zahireyi, bu hikmet-i bahireyi redd için cebr-i nefs eylemez.

Zaten bu hakikat, bu hikmet nev-i beşerin tabında da yer tutmuştur. İnsan kısmı hukuk-ı ahire taarruzdan ve cinayat-ı müdhişeyi irtikaptan nefsini mene

2797 müdde-i umumi : savcı

2798 sevabık-ı ahvali : geçmişte işlenmiş suçlar

2799 serd etmek : düzgün ve münsebetli söylemek

2800 ihtisasât-ı ibret-binâne : ibret almış duygular

2801 inbisaât : içi açılma, ferahlama

2802 Cenabü'l-adlü'l-adilin ahkemü'l-hakimin : Adillerin en adili, hâkimlerin en hâkimi olan Cenab-ı Allah

2803 sekâvete inhimak olmak : her türlü kötülüğü yapmaya meyilli olmak

çalışır ise zannetmeyiniz ki ahkam-ı kavaninden[2804] korktuğu için bu imtinada bulunuyor. Ruh-ı beşer cürm ve cinayet irtikabından müteneffirdir[2805]. Ruh hisseder ki adalet-i ilahiyye mazlumun intikamını alacaktır. Ruh bunu hissederek bir havf-ı ilahi ile sahibini salah-ı hâle sevk eyler. Zihni, kalbi nice ebatil[2806] ile teşevvüş[2807] etmiş, kararmış olanlar o mukaddes havfı zayi ederler de ondan sonra mücrim cani olurlar.

Matuhane[2808] bir hikmet ile gevezeleniyoruz zannetmeyiniz. İşte Avrupa gözümüzün önünde duruyor. Oranın kanunları daha şiddetli. Fakat Allah korkusu yüreklerden çıkmış olduğu için cinayetler dahi çoğaldıkça çoğalmaktadır.

Feride ile Karnik'in ahvali bu hikmetin aleyhine bürhandır zannetmeyiniz. Mücrimlerin, canilerin bizde de vücudu nadir olmamasını bu hakikatin inkarına medar olur sanmayınız. Çend seneden beri mahaki-i adliyyemiz muntazaman istatistikler tutuyorlar. Ala kadrü'l-imkan neşr dahi ediyorlar. Bunlarla sabit oluyor ki bizde cinayatın en büyük esbabı cehalet ile serhoşluktur.

Biz, insanı ben-i nevine taarruzdan men eden şey Allah korkusu olduğunda karar kılmış idik. Bu havf-ı res-i hikmettir. Her cahil, her nadan o nimet-i hikmete nail olabilir mi? Sarhoş ise bir mecnun-ı muvakkattır[2809]. Hamd olsun fikirleri, nazarları nur-ı maarifle tenevvür[2810] eylemiş bulunan Osmanlı halkı meyanında cinayat nadirattandır.

Ertesi sabah İstanbul'a inmek mukarrer bulunmadığından Deba gazetesinin bu bendini kestim. Bir mektuba leff ederek evrak-ı saire ile beraber matbaaya gönderdim ki, oradan da Siranuş'a göndersinler diye!

Kıza yazdığım mektupta maktu-ı mezkurun ziyan edilmemesini tavsiye etmiş idim. Hatta bit-tercüme neşretmek emelinde bulunduğumu da bildirmiş idim.

2804 ahkâm-ı kavânin : kanunların hükümleri
2805 müteneffir : nefret eden, iğrenen, tiksinen
2806 ebâtil : boş, faydasız, esassız olan şeyler, sözler
2807 teşevvüş etmek : karışma, karmakarışık olma
2808 ma'tûh-âne :bunamışçasına, bunakçacına
2809 mecnûn-ı muvakkat : geçici delilik
2810 tenevvür etmek : nurlanmak, parlama, ışıldama

Nihayet, bir gün sonra sabahleyin, erkenden davranıp ilk vapura yetiştim. Köprü'ye çıkar çıkmaz, köprü başından bir arabaya binip Vartov Dudu'nun hanesine vardım. Meğer o gün de Siranuş'un ders günü imiş. Beni gördükte boynuma sarılırcasına, duhterane ve bahtiyarane, bir istikbal ile:

—Okudum! Okudum! Journal dö Deba'nın bendini okudum! Hak Teala beni cihet cihet bahtiyar etmek muradını gösteriyor. Bir yandan hainin mücazatı tebşiratıyla, diğer taraftan da başladığım işteki muvaffakıyetlerle!...

Dedi. Bence Karnik meselesi vakıa Siranuş'un kalbindeki ümidi, şevki kuvvetlendirecek maneviyattan bulunduğu için fevkalhad mühim idiyse de maddiyatça ondan daha mühimmi kızın hizmet-i memuresindeki muvaffakıyetleri kaziyesi idi. Bu babda bana izahat vermesini rica eyledim. Dedi ki:

—Hangi birini izah edeyim? Bana adeta yeniden bir familya kazandırdınız. Şakirtlerim olan Matmazelleri canıma sokacağım geliyor. Hem güzel, hem zekavetli, hem çalışkan şeyler. Valideleri olan küçük hanım frenklerin "Kom il fö" dedikleri kadınlardan! Yani hanım olmak için nasıl olmak lazım ise öyle! Osmanlıca okuyup yazması yolunda, yalnız Fransızcaya hiç vukufu yok. Onun da bir validesi var ki, büyük hanım diyorlar. Hakikat ne büyük hanım? Ne tatlı hanım! Bana "Kızım!" diye hitap ediyor. Benim için bu hitabın ne tatlı bir hitap olduğunu anlarsınız ya?

Güya anlayamamış isem anlatmak için elimi kapıp öpmeye davrandı. Men ettim. Mennim kızcağızı mahzun ederek:

—Bu şerefi, bu zevki, bu nimeti benden diriğ etmeyiniz.

Diye bir tavr-ı müsterhimane[2811] ile yüzüme baktı.

Diriğ etmedim. Bir değil, birkaç defa elimi takbil ederek, her defasında da okşayıp sevdi. Ben de onun arkasını sığayıp, gayet hayrhahane ve pederane teşvik ve tesliyyet kelimatıyla şevkini arttırdım.

2811 tavr-ı müsterhimane : istirham eder bir tavırla, merhamet dilercesine

Bugün kuşluk taamımızı Madam Vartov ve Matmazel Siranuş ile birlikte ettik. Son turfanda patlıcanlar ile Vartov Dudu ne güzel yalancı dolma yapmış idi. Malum a, yalancı dolmaların envaı Ermenilere vergidir. Balıkların envaını pişirmek Rumlara vergi olduğu gibi! Hamur işinin en alasını yapmak da Müslümanlara vergi olduğu gibi!

Kuşluk taamımızı erkence etmiş olduğumuz gibi, Siranuş da ben de işimizden gücümüzden geri kalmadık. Ne saadet! Şu günkü günde Siranuş'umuz dahi iş güç sahibi semere-i sa'yı[2812] ile yaşar bir çalışkandır.

Bugün Vartov Dudu olmaksızın ahvali mücerrep[2813] bir arabacı ile konağa yalnız gitmesine karar verildi. Arabacı kendisini bekleyemeceğinden akşam matbaaya gelecek, oradan da kahveci Abdullah Ağa ile Beyoğlu'na dönecek idi.

Muallime Matmazel arabasına bindi gitti. Eğerçi İstanbul cihetine kadar ikimizin de yolu bir ise de birlikte gidemedik. Adet-i beldemiz iktizasınca İstanbul'da İslamdan maruf bir zatın her nesi olur ise olsun, bir kadın ile bir arabada gitmesi muayyeb-i memnuadandır[2814]. Değil mi?

O gün matbaada ilk işim Deba gazetesinde mahut Karnik hakkında münderiç[2815] olan bendi tercüme etmek oldu. Meğer baron Karnik Viyana'da zavallı şişman ve yaşlıca kadının akçe ve mücevheratını da Franz Joseph rıhtımı üzerindeki kokotlar ile, kumarhanelerdeki kumarbazlar ile, opera tiyatrosundaki aktrisler ile çarçabuk yiyip bitirdikten sonra en meşhur bir kumarhanenin "Grek" denilen hilebazları meyanına dâhil olmuş.

Avrupa ahvaline vakıf olanlar için tarife bile hacet yoktur ki Avrupa'ca "Grek" demek Rum veyahut Yunanlı demek değildir. Belki kumar oyunlarında türlü hüdalar ile birtakım paralı adamları soyan hilebazlara "grek" derler.

Baron Karnik güya bir Osmanlı beyefendisi olmuş. Şürekasının Viyana'da ilanlarına göre güya pek zengin bir paşazade imiş. Fakat kumar oyunlarında da

2812 semere-i sa'y : çalışmanın, gayretin meyvesi

2813 ahvali mücerreb : durumları denenmiş, sınanmış

2814 muayyeb-i memnuâ : yasak ve ayıp kabul edilen şeyler

2815 münderic : içinde yer alan

mahareti var imiş. Hakikat-i hâlde Karnik'te böyle bir maharet yok ya! Lakin arkadaşları rejinin bandrolü yapışık olan oyun kağıtlarını kaynar sudan istihsal olunan buhar ile gevşeterek söküp, derunlarındaki kağıtları istedikleri

gibi tertip eyledikten sonra yine yapıştırıp, güya hiç açılmamış bir paket kağıt olmak üzere o yoldaki paketler ile kendi arkadaşlarına oyun kazandırabilirler.

Avrupa'ca büyük kumarhanelerde her oyunda yeniden bir paketi açmak ve bir kere oynandıktan sonra o paketi terk etmek mutattır. Zira öyle Grekler vardır ki herhangi bir paket kağıdı bir kere kendisi karıştırıp, karşısındaki adama kestirecek olur ise kağıtları mutlaka istedikleri gibi tertip eylemiş olacaklarından oyunu behemahal kazanırlar.

İstanbul'dan zengin bir paşazade kumarbaz geldiği, Viyana kumarbazlarının malumu olunca, her taraftan bu zengin beyefendi ile kumar oynamaya can atarlar. Zengin beyefendinin Fransızcası gayet kaht ve Almancası hiç olmadığından tercümanlar vasıtasıyla oynuyor.

Vakıa birkaç oyunda arkadaşlarının yardımıyla külliyetlice para kazanırlar ise de bir defasında kendilerinin cümlesinden daha kuvvetli bir Grek "Sir bilmem ne" namlı bir İngiliz olmak üzere meydana çıkar. Vakıa bu İngiliz asilzadesinin yapma bir şef olduğu veya Hollandez veyahut İsveçli bir türedi Grek bulunduğu Viyana kumarbazları nezdinde anlaşılmaz değil ise de yine oyuna girişmekten yüz çevirmezler.

Sir bilmem ne bunların bir hayli binlerce filorinlerini oyunda yutar. Ancak Viyanalılar o türediye paraları kolay kolay yutturmak istemediklerinden, herif filorin kaimelerini hamilen ring denilen caddelerden gider iken üzerine hücum edip cebren paraları istihsale kalkışırlar. O da yumruğuna tükürmüş baldırı çıplaklardan bulunmasıyla, mukavemete davranır. Nihayet herifin kafasına bir "kassetet" yani kafa kıran indirirler. Kafasını kavun gibi ayırarak sesini çıkartmaksızın, "vık" dedirtmeksizin düzme İngiliz'in işini bitirip paraları alarak savuşurlar.

Biz bu malumatı ithamnameden istihrac ediyor isek de o sıralarda Tercüman-ı Hakikat'e derc[2816] eylediğimiz tercüme-i ayniyyesi okunacak olsa bittabi bu tafsilat görülemez. Çünkü derece-i kuvvetleri Avrupalılara malum olan ıstılahat[2817] ile bu hikaye topu birkaç satır ile icmal edilivermiştir.

Bu cinayetten sonra diğer arkadaşları gibi Karnik'e de Viyana dar gelir. Yalnız Viyana değil, Avusturya toprağı da dar gelir. Karnik zaten Paris'e müştak[2818] olduğundan, oraya kadar düşer. Paris'te evvela birkaç Mısırlı bularak kumarbazlıktan ziyade dolandırıcılıkta ibraz-ı measir-i istidad[2819] ile herifleri dolandırır. Bunlardan birisi anasıl İstanbul'dan gitmiş ve sarraflığı dalkavukluğa, dalkavukluğu daha sair evsaf-ı maneviyyeye katarak cem-i mal eylemiş bir ihtiyar Ermeni olup Karnik'in Paris'te çarçabuk peyda eylediği hempalarının delaletiyle Champs- Elysee (Şanzelize) kokotlarını sayd ve şikar merakına düşen Ermeni'yi üstadane bir hadaa ile müthiş bir batakhaneye düşürür. Zavallı ihtiyarın bu belaya giriftar olmasında kendi dahlini göstermediğinden kurtarmasına kendi muktedir imiş gibi fidye-i necat filan tavassutlarına çıkışır. Ermeni'nin Paris bankalarına ait olan tavsiye ve temin evrakıyla kırk elli bin franklık bank kaimesi de üzerinde bulunduğundan bu paraları aldıktan ve kendisini kendi emin adamı imiş gibi o bankalara tavsiyeye dair evrakı imza ettirdikten sonra arkadaşlarıyla beraber zavallı Ermeni'yi de boğup bir gece yarısından sonra naaşını bir çuvala vaz ile Concourd (Konkurt) meydanında Mısır'dan gelme mahut dikili taşın dibine bırakır. Fransa polisinin meşhur-ı afak olan maharet-i bigayesi sayesinde şüreka-yı cinayeti[2820] kamilen elde edilip yalnız şu İstanbullu cani ele geçirilemez. Fakat rüfekasından alınan malumat üzerine Viyana polisi ile muhabereye girişilerek merkumun oradaki cınayetleri de istihbar olunur.

Karnik esrar-ı cinaiyye üzerine mübteni[2821] romanları çokça okuduğundan mıdır nedir, derhal Musullu bir Nasturi papazı kıyafetine bittebdil, sakalı da

2816 derc : gazeteye yazma

2817 ıstılahât : ilim sözleri, terimler

2818 müştâk : iştiyaklı, çok istekli, can atan, arzulu

2819 ibraz-ı measir-i istidad : unutulmaz işler ortaya koyma yeteneği

2820 şürekâ-yı cinayet : cinayet ortakları

2821 mübtenî : kurulmuş olan, dayanan

uzatmağa başlar. Güya Nasturilerin Katolik mezhebini kabul etmeleri memuriyetiyle Roma'ya gitmiş ise de orada bir iş göremediğinden Paris'e kadar başvurmuş. Yeni peyda eylediği mahall-i ikamette kendisini böyle tanıttırıp, polisin taharriyyatına[2822] karşı bir zaman için izini gaip edebilir. Ama aradan çok geçmeksizin, yani hemen bir iki hafta zarfında bazı Paris erbab-ı cinayeti bir Amerikalı'nın teşvikiyle bir İngiliz'in idamı teşebbüsünde bulunduklarını haber alarak, kendisini de bu kâra hissedar etmeyecek olurlar ise işi bozacağından bahisle müdahale eder. O cinayete de doğrudan doğruya bi'l-iştirak biraz ücret alır ise de nafile elini bir mazlumun daha kanıyla boyadığına değmeyecek derecelerde hisse-i istifadenin azlığından meyus olur. Şüreka-yı cinayeti ile bir arbede çıkarır. İçlerinden birisini kama ile vurup öldürür. Diğerini cerh eder. Ama kendisi de sol omuzu üzerinden bir katalan bıçağı darbesiyle mecruh düşer.

Karnik için mecruhiyet[2823] bir şey değil. Fakat bu hâl bir emare hükmünü alır. Paris'in bütün cerrahlarına, bütün tabiplerine, bütün eczacılarına polis tarafından "omuzundan yaralı bir adam, bir ecnebi, bir şarklı size müracaat eder ise derhal haber veriniz" emri serian tamim olunur. Binaenaleyh Karnik'in ilk müracaat ettiği tabip, polise ihbar-ı keyfiyyet eylediğinden polis komiseri, bir gün, Karnik bir kahvede oturur iken:

—Kanun namına! Sizi tevkif ediyorum.

Hitab-ı müdhişini irat eyler. İşte Karnik burada bir budalalıkta bulunur. Yıldırım gibi bir şiddetle davranır isem komiserin elinden kurtulurum hayal-i batılına düşer. Kamasını çekip komiserin üzerine saldırır ise de bilmez ki orada dört beş candarma sivil kıyafetle hazırdırlar! Sağ omuzu üzerine kısa, kalın, içi kurşun memlu bir lobut indiği gibi elindeki kama yere düştükten maada kol dahi caninin vücudunun sağ tarafında bir uzv-ı muattal[2824] olarak sarkıverir.

İşte ithamnamede Karnik'in şu cinayetleri dahi zikrolunduktan sonra istintakında[2825] şöyle inkârda bulunduğu ve halbuki tahkikat-i ibtidaiyye[2826] ve in-

2822 taharriyyât : aramalar, araştırmalar

2823 mecrûhiyet : yaralanmış

2824 uzv-ı muattal : kullanılmaz organ

2825 istintâk : birini söyletme, konuşturma

2826 tahkikat-i ibtidaiyye : ilk sorgulama

tihaiyyesinde[2827] şu emareler görüldüğü beyan ve tafsilatıyla müdde-i umumi herifin idamı talebinde bulunur.

Gazetenin bu nüshasında Karnik'in yalnız şu suretle ithamı münderic. Muhakemenin ne yolda cereyan eylediğine ve mahkeme tarafından ne hüküm verildiğine dair muhtaç olduğumuz malumat nesh-i atiyeye talik edilmiş ki gazetenin o nüshaları da henüz gelmemiştir.

Altı yedi ay evvelisi Galata ve Beyoğlu gazeteleriyle mahafilini[2828] gereği gibi işgal eylemiş bulunan bu Karnik meselesi, bu defa tekrar edilerek Deba gazetesinin bu makalesi karşı tarafta tab olunan Fransızca, Rumca, Ermenice gazetelerin kaffesine derc olunduğu gibi biz dahi Tercüman-ı Hakikat'e derc eyledik. Diğer posta ile muhakemenin bakiyesi dahi gelerek, onu da tercüme ettik ki hulasası birçok alayim ve emarattan kat-ı nazar şüreka-yı cinayat tarafından edilen itirafat dahi Karnik'in inkarlarını hükümden düşürdüğüne ve hele en son cinayeti olarak polis komiserine bıçak çekmesi hiç de inkar kabul edemediğine mebni mahkeme-i cinayet ittifak-âra ile caninin idamını hükmetmiş ve bu misüllü mahkumları muhafazaya memur olan Rovget hapishanesinde münferiden haps-i mücrimine mahsus olan ufacık odaların birisinin de kapısı üzerine ma-numero "Karnik" ismi yazılmıştır.

Malumdur ki mahkeme-i cinayetin verdiği hüküm divan-ı temyizde de tetkik olunmayınca ve reis-i hükumetin afvına da müracaatla, müracaat vakıa o taraftan reddedilmeyince mahkemenin hükmü icra olunmayarak, mahkum Rovget hapishanesinde bekleyecektir.

Biçare Seyyit Mehmet Numan, kızının hastalığından dolayı zaten pek müteessir iken bir de Karnik'in duçar olduğu sû-i akıbete vakıf olunca teessürü bir kat daha arttı. Dünkü, evvelki günkü adamı değil ki kayıtsız bulunabilsin. Çocukluğundan beri hizmetinde bulunmuş olan o habis hakkında zavallı Seyyit Mehmet Numan'ın nazarı gerçekten pederane idi.

Karnik'in mahkumiyeti bizim koca Refet'te hiçbir teessürü mucip olmadı.

2827 intihâiyye : son, sona ait

2828 mahâfil : toplanılan yer

Hayır! Böyle demeyelim. Bir tesiri mucip oldu. Ama o tesir bir hüsn-i tesir idi. Refet demiş idi ki:

—Ben er geç bu oğlanın elinden böyle bir kaza çıkacağını tahmin eyler idim. Çünkü pek kabadayı tavırlı bir delikanlı idi. Ya kıçı üzerinde bir kama, yahut cebinde bir revolver eksik olmaz idi. Öyle hizmetkar makulesi bir adamın ne gibi tehlikesi olabilir ki namuskârane bir müdafaa-i meşrua mecburiyetiyle üzerinde silah bulundursun. Karnik hâl ve tavrında bulunan adamların üzerlerindeki silah elbette taarruz için olur. Elbette bir gün ya bir tehevvür, ya bir tama ile o silah-ı taarruzu istimal de eder.

Refet'in bu sözü ne kadar hakimane bir söz olduğuna dikkat etmelidir. Ehemmiyet vermelidir. İnsan kısmı hangi mesleğin saliki ise o mesleğin etvarına, ahvaline mütenasip olmayacak hâl ve tavırda bulunduğunu görür iseniz onda, elbette mesleğine nazaran fevkalade ve gayr-ı muvafık addolunacak bir istidat bulunacağına hüküm veriniz.

Paçaları dar, ağı geniş pantalonu ve onun üzerinde Trablus kuşağı ve arkasında kırmızı veyahut mavi fanilası, kısa ceketi, küçük fesi koskocaman püskülü ile gördüğünüz gençlere niçin "tosun" denilir?

Bunların kimisi sanatkar, kimisi esnaf, kimisi mirasyedi ve kimisi de memur sınıfından olmak üzere her biri birer başka mesalikin salikanından[2829] olup şu kıyafetleri ve o kıyafetlerin muktezasından[2830] olan kısıkça, boğukça sada ile bir omuzlarını kaldırıp çenelerini uzatarak lakırdı söyleyişleri vesair hâlleriyle bunları yanlız tosunluk cem ediyor. Kendilerine mahsus bir lisanları bile vardır. Hatta geçenlerde erbab-ı meraktan birisi o lisan için bir de lügat kitabı yazmıştır.

İşte böyle mesalik-i hasene-i beşeriyyenin[2831] hiçbirisine benzemeyen bu tarik erbabını kaffesinde bir zaman mehakim-i cinaiyyeyi işgal edebilecek istidatlar mevcut demektir. Refet'in ihbarına göre Karnik dahi bunlardan imiş ki zahir

2829 mesâlikin sâlikanı : mesleklerin çalışanları, meslek erbapları

2830 muktezâ : gereki olan, lazım gelen

2831 mesâlik-i hasene-i beşeriyye : insanlığın iyilik meslekleri

hâlleri pek sakitane, sakinane olmakla beraber, asıl sinsilikleri derununda mahfuz bulunmak bu sınıfın mahsusatındandır.

Şu günlerdeki ahval içinde mucib-i memnuniyyet olabilecek şey yalnız Siranuş'un hizmetine hüsn-i devamı ve hizmet ettiği familya nezdindeki makbuliyeti ile, bir de şu hâlden dolayı kızcağızın kendisini pek ziyade bahtiyar bulmasından ibarettir. Bundan maada ahvalde mucib-i inşirah olabilecek hiçbir suret yoktur. Çünkü Refet Agavni kazasından dolayı badi-i emirde[2832] yine bi'n-nisbe metin görünmüş iken, zaman geçtikçe teessürünü arttırarak bir yeis-i mücessem kesilmiştir. Vakıa hâlinden şikayetle kimseyi taciz ettiği yok ise de bizce Refet demek merdane ve alicenabane, vakurane ve mekinane bir neşe, bir şetaret demek iken, zavallı çocuğun lüzum-ı zaruri hissetmeyince laf söylememesi ve bir mecburiyyet-i mahsusa ile yüzünü buruşturmaktan başka suretle gülmemesi, evvelki gibi eğlenememesi, eğlendirememesi, arkadaşları için hiç de hoşa gidecek ahvalden addolunamaz.

Hele Seyyit Mehmet Numan'ı hiç sormayınız. O biçareyi sormak için Feride'nin hâlini sormak lazım gelip, Feride'nin hâli ise hiç de sorulacak ahvalden değildir. Hâlâ ağzından lokma geçmiyor. Etıbba[2833] süver-i saire-i sınaiyye ile tagdiyesine[2834] çalışıyorlar ise de o ameliyata da rıza göstermiyor. Minder üstünde oturabilecek kadar da iktidarı kalmamış. Bir deri bir kemik kalmış. Yatağa serilmiş ki oradan kendi kendisine kalkabileceği memul olmayıp, olsa olsa teneşir üzerine kaldırılacağı zamanı beklemeli!

Bu zaman-ı felaket dahi teehhür[2835] etmiş değildir. Üç hafta kadar sonra musibet, efzay vuku bulmuştur. Fakat o zamana kadar hikaye edecek sair bazı vukuatımız bulunduğundan, evvel be evvel onları hikaye edelim.

Bizim muallime Siranuş'un hizmet-i talime başlaması üzerinden bir ay geçmiş idi. Ama bu bir ay zarfında Siranuş'un, şakirtlerine yalnız dört ders vermiş olmasını hesap etmemelidir. Haftada bir ders vermek yalnız ilk haftaya münhasır kalmış idi. İkinci haftasında vazifesi olan dersi verdikten maada, bir gün ha-

2832 bâdî-i emirde : işin başlangıcımda

2833 etıbba : tabipler

2834 tagdiye : besleme, beslenme

2835 teehhür etmek : gecikmek, sonraya kalmak

nımlar bazı mübayaat zımnında Beyoğlu'na gelip Vartov Dudu'nun ikametgahını zaten öğrenmiş bulundukları cihetle, uşak göndermişler ve muallime Matmazeli celp ile arabalarına aldıkları gibi İstanbul'a getirmişler idi. O gece kızcağızı konakta alıkoymaya kadar varmışlar idi ki bu latif huda-kârlığın[2836] içinde konağın efendisinin de parmağı var idi.

Mahmiyemin[2837] gece dahi alıkonulması pazarlık dâhilinde olmadığını yarı latife ve yarı ciddi tavırla dostum efendiye beyan eylediğimde, o da aynı tavırla:

—Artık bir iştir yaptık. Ne kadar darılırsanız darılınız. Biz hepimiz pek memnun olduk, bir ala konserto yaptık ki değme gitsin. Meğer sizin mahmiyeniz emsalsiz piyanist, emsalsiz şantöz (hanende) imiş. A birader! Gündüzleri konakta bulunmadığından, Matmazelin maharetinden hiç istifade edemiyor idim. Şu hahtiyarlığı bana çok mu gördünüz?

Demiş idi. Çok görmedik ama şerait haricinde bir şey olması pek de hesabıma el vermemiş idi.

Üçüncü hafta iş daha başkalaştı. Matmazel araba ücreti vermesin diye konağın arabasını ta Beyoğlu'na kadar göndermişler ve akşam dahi Matmazelin konakta kalması benim tarafımdan celb-i mülahazat etmesin diye yine o araba ile Beyoğlu'na iade eylemişler idi.

İyi ama ertesi gün araba yine gönderildi. Daha ertesi gün yine! İşin böyle, her güne binmesi de bizim taraftan dai-i mülahaza oldu. Zavallı dostum efendi beyan-ı hayretle dedi ki:

—Birader! İş sizin dediğiniz hududu da geçti, benim dediğim hududu da! Sizin Matmazel de o kadar munis, o kadar sevimli olmaya idi. Yalnız bizim hane halkı değil, eşten dosttan birçok kadınlar dahi bu sanatkarın hayranı olmuşlar. Siz de, ben de ne desek nafile.

Mahaza bizim mülahazat büsbütün de tesirsiz kalmadı. Mahmiyemizi bir iki gün rahat bıraktılar.

2836 latîf hud'akârlık : nazik, yumuşak düzenbazlık, hilekârlık

2837 mahmiye: bir şeyi koruma, muhafaza ve himaye etme

Dördüncü hafta içinde iş biraz daha başkalaştı. Diğer bir kibar familya dahi Siranuş'un hizmet-i talimiyyesine talip çıktı. Lakin orada meşk edilecek çocuk yok! Muallime yalnız kendi hünerini gösterecek.

Anlıyorsunuz ya? Bizim mülahazatın netice-i icabı bir şey. Zavallı Siranuş'un piyanosuna sadasına ve bilhassa dostum efendinin dediği veçhile musahebe-i munisanesine[2838] hayran olanlar bize vesile-i itiraz bırakmamak için bu tertibi de kurmuşlar.

İşte, ayın birincisi bu suretle geçmiş idiyse de Siranuş'un haftalığı ve aylığı ilk verilen karar derecesinde de kalmamış idi. İstanbul'a her geçip geldikçe üç çift kadın eldiveni, bir düzine en âlâsından fıldikos kadın çorabı, Paris'ten gelme en âlâsından bir çift potin, tabiatla yarışa çıkılmışcasına latif bir kutu çiçek, en fi-nev[2839] cinsinden üçer beşer şişe muattarat,[2840] şekerler, şekerlemeler filanlar ile avdet eyleyen muallime, böyle gunagun[2841] nimetlerin, inayetlerin hangisine, ne yolda sevinip ne veçhile teşekkür edeceğini bilemeyerek şaşırıp kalmakta ve şu nimetlerin velilerine ona göre tezyid-i ihtisas[2842] eylemekte idi.

Osmanlı semahati bu! Osmanlı ulüvv-i cenabı! Kibar Osmaniyanımızın böyle Avrupaca hizmetkar ıtlakı lazım gelenlere bile evlat muamelesi ettikleri meçhulattan mıdır? Bir bendelerinden gönülleri hoşlandı mı istihkakının bin kat fevkinde nail-i mükafat ederler.

İkinci ayın mebadisinde idi ki bir gün dostum efendi matbaaya gelip muallime Matmazele dair açtığı sözler esnasında:

—Birader! Sizin mahmiyenin muvaffakıyat ve muzafferiyatı tahmin edemeyeceğiniz dereceyi buldu. Yarın öbür gün Şirin Sevda Hanım'ın gelin olacağı havadisini alır iseniz hiç de istiğrab[2843] etmemelisiniz.

2838 musâhebe-i mûnisâne : cana yakın sohbet

2839 en fi-nev : kıymette en yeni ve taze olan

2840 muattarât : güzel kokular

2841 gûnâgûn : çeşit çeşit, türlü türlü

2842 tezyîd-i ihtisas : hislerini artırma (duygulanma)

2843 istiğrâb : garip bulma, şaşırma

Demesin mi? Şirin Sevda Hanım mı? Bir tavrı istizahkarane[2844] ile dostumun yüzüne bakakalmışım. Dedi ki:

—Evet! Ermenice Siranuş kelimesinin harfiyen tercümesi bu imiş. Kibardan bir hanım oğlu için sizin mahmiyeyi pek gözüne kestirmiş.

—Aman birader! Ne diyorsunuz?

—Ne dediğimi daha anlamadınız mı?

—Anlaşılacak, inanılacak şey değil ki.

—Neden inanılmasın? Ayıp mı imiş? Emsali nadir mi imiş?

—Ayıp değil, emsali de nadir değil ama rica ederim kızın aklına bu şeyleri getirmesinler. Buna dair mahmiyeme harf-i vahit söylenmesine kata rızam yoktur.

Dostum kahkahalarla güldü. Bu gülmesine ben de gereği gibi kızdım. Hiddetimi anlayarak dedi ki:

—Tuhaf be! Gerçekten kız babası olsanız bile size düşen şey bu hiddet midir? Bilakis iftihar etmeli değil misiniz?

—Ne yapmak lazım geleceğini tayin edecek dakika bu dakika değildir. Benim katiyen zannıma göre Siranuş gönlünü henüz hiçbir kimseye vermemiştir. Gönlü hilafında da ....

Dostum sözümü kesti. Tepeden tırnağa kadar ciddiyyet-i mücesseme[2845] kesilerek dedi ki:

—Merak etmeyiniz birader! Telaş etmeyiniz efendim! Mahmiyenizi kapıp kaçıracak değillerdir. Şu dakikaya kadar da kendisine hiçbir şey açıldığı yoktur.

2844 istizahkârâne : bir şeyin (konunun) açıklanmasını istercesine

2845 ciddiyyet-i mücesseme : ciddi bir tavır takınma

—Tasarladığınız damat ile mülakat ettiği gibi de yok a?

—Yoktur. İş yalnız validesinin arzusundan ibaret.

—Hay Allah razı olsun. Öyle ise olmayacak bir iş için hemen duçar-ı havf olmaya da lüzum yoktur.

—Beni dinleyiniz. Olacağını, olmayacağını henüz hiç kimse bilemez. Elçiye zeval yoktur derler. Ben bir elçiyim. Vazife-i sefareti icra eyliyorum. Ciddiyyet-i lazime ile sözlerimi istimaa[2846] hazırlanmanızı rica ederim.

—Buyurunuz efendim!

—Bu hanım duldur. Pek de zengindir. Bir oğlundan maada kimsesi yoktur. Oğlunun hâl ve şanı sizce dahi istihsan[2847] edilecek surettedir. Eğer arada ihtilaf-ı mezheb olmasa idi bu işte hiçbir gûne[2848] müşkülat-ı mutasavver[2849] bile görülmez idi. O cihetten biraz müşkülat görüldüğünden, bu işi size havale etmek istiyorlar. "İstiyorlar" değil, havale ediyorlar. Bir kere Matmazelin efkarını yoklayınız. Oldu ise febiha[2850], olmadı ise arada yenilmiş içilmiş, kırılmış dökülmüş bir şey yok a?

Bu lakırdının yarıdan sonrasında bana bir dalgınlık gelmiş. Söz bitince bidar oldum, dedim ki:

—Zavallı kızcağıza iyilik edelim der iken fenalık ediyorsunuz.

—Neden?

—Ya bu gibi mesail neticesinde bahtiyarlığının mütemmimi[2851] addeylediği hizmetinden de mahrum olacak da ...

2846 istimâ' : dinleme

2847 istihsân : beğenme, beğenilme

2848 hiçbir güne : hiçbir şekilde

2849 müşkülât-ı mutasavver : tasavvur edilebilir bir zorluk

2850 febihâ : ne âlâ

2851 mütemmim : tamamlayıcı, tamamlayan, bitiren

—Estağfurullah! Bu hatıraya sebep ve mahal göremiyorum. Ahbabımızdan bir hanımın arzusu husule gelemedi diye biz sevgili muallimemizden vaz mı geçeceğiz?

Dostumun şu son mülahazası bende biraz sükun ve istirahati mucip oldu. Kendileri, mahmiyeme buna dair hiçbir şey söylememelerini tekrar rica ve tevsik ederek Siranuş'un yoklanmasını deruhte[2852] eyledim. Dostum dahi ettiğim ricayı ezdil ü can kabul eyleyerek:

—Bu akşamdan tezi yok bizim çocuklara katiyen tenbih ederim ki Matmazelin yanında bu işe dair şakk-ı şefe[2853] etmesinler. O hanım efendiye de bu yolda talimat versinler.

Dedi ve bu karardan memnun kaldığını dermiyanla[2854] çıktı gitti.

Öyle ya! Biz adeta çocukluk ettik. Mahmiyemiz için ümidin değil, hayalin bile fevkinde bir nimet baş göstermiş. Besbelli böyle hayalin bile fevkinde olduğu için istibat[2855] eylemişim.

Bir kadın için gaye-i intizar mesudane ve bahtiyarane bir izdivaçtan başka ne olabilir? Mesele, bu mesele-i mesudeden ibaret olduğuna göre, kadına edilecek teklif kabul edilmese dahi haysiyyet-i nisvaniyyesine, izzet-i nefsine taarruz sayılamaz.

Dostum efendinin dediği gibi bu işte olsa olsa yalnız bir muhalefet noktası var, o da ihtilaf-ı mezhepten ibaret. Halbuki yine onun dediği gibi, bu da emsali madum[2856] şeylerden değil. Biz kendisine edeceğimiz teklifte mezheb-i asliyyesine de taarruz etmeyeceğiz. Şöyle sadece bir teklif olarak serd edip kabul ve adem-i kabulü[2857] yalnız kendi temyizine[2858] havale eyleyeceğiz.

2852 der-uhde : üstüne alma, yüklenme

2853 şakk-ı şefe : dudağını açıp konuşmak

2854 der-miyân etmek: söylemek, ortaya koymak, öne sürmek

2855 istib'ad etmek: ihtimal vermemek

2856 ma'dum : mevcut olmayan, yok olan

2857 adem-i kabûl : kabul etmeme

2858 kendi temyizine havale etme : kendi seçimine bırakma

Bu akşam zaten Siranuş'u göreceğim akşam idi. Hatta bugün kendisi de İstanbul'da bulunarak, akşamüzeri Beyoğlu'na avdet eyleyecek idi.

Matbaaca işimi bitirdikten sonra kalktım, havanın da letafetinden istifade için piyade reviş ile Köprü'yü geçip tünel ile yukarıya çıkarak hatta bir de Tepebaşı bahçesine başvurdum ki o zamanlar mezkur bahçe, inşaat-ı cedideden olmak hasebiyle Beyoğlunca mecmu-ı mergub-ı enam[2859] idi.

Bahçede Refet'e de rast geldim. Tuhaf değil mi? Her zaman tesadüf ve telakkisi[2860] bence mucib-i inşirah[2861] olan sevimli delikanlı ile bu akşamki tesadüfüm, beni bayağı münfail[2862] etmiş olursa istiğrap[2863] olunmaz mı?

Vakıa bu infialimin sebebi, bu akşam Siranuş'a söyleyecek mühim şeylerim bulunmasından ibaret idi.

Maahaza[2864] zavallı Refet! Her zaman mahrem-i razımız, dert ortağımız olduğu hâlde, bu akşam yabancımız sayılıyor.

Hayır, hayır. Bendeki bu infial mayub[2865] ve müstenfir[2866] bir şeydir. Refet bu sırada neden mahrem olmayacak? Siranuş'un bahtiyarlığını benim kadar, hatta benden ziyade Refet dahi arzu etmiyor mu?

Kalbimde peyda olan o fena hissi menettim. İzale eyledim. Bir ana mahsus olarak tavrım tagayyür etmiş ise bile, velev ki cebr-i nefs ile olsun bir beşaşet-i biraderane[2867] ile kahraman çocuğun yanına sokuldum. Selamlaşmak, hâl ve hatır soruşmak gibi levazımdan evvel:

—İsabet oldu ki seni buldum. Bu akşam Siranuş ile edilecek ciddice bir hasbihâl vardır.

2859 mecmû-ı mergûb-ı enam : halk tarafından beğenilen, sevilen yer
2860 telakki: şahsi anlayış, kabul etme
2861 mûcib-i inşirah : rahatlığın (iç ferahlığının) sebebi
2862 münfail : infial eden, gücenen, gücenmiş
2863 istigrâb : şaşırmak, garib bulmak, taaccüb etmek, tahayyür
2864 maa-hazâ : böyle iken, bununla beraber
2865 ma'yûb : ayıplanan, kusur sayılan
2866 müstenfir : ürküten, ürküp kaçan
2867 beşaşet-i biraderane : kardeşçe bir güleryüzlülük

Dedim. Bir zamandan beri solgunluk arız olan benzine bir kat daha tagayyür[2868] gelerek dedi ki:

—İyi ama bu akşam Matmazeli görmek bence mukarrer değil idi.

—Mukarrer değil idi ne demek? Siranuş ile mülakatlarımız artık birer karar üzerine mi vuku bulacak.

—Vallahi birader! Siranuş'u ne kadar uzun müddet görmez isem, kederlerimi o nispette unutarak rahat ediyorum.

—Anlıyorum, anlıyorum! Fakat ben seni bundan daha metanetli daha mekanetli[2869] zannediyor idim.

—Hatta görüyorum ki yekdiğerimizle mülaki[2870] olduğumuz zaman ona da muztaribane, müteellimane[2871] bir hâl geliyor.

—Tabii! Çünkü biçare Agavni'yi o da hemşiresi gibi sever idi. Bununla beraber bu akşam birlikte bulunmalıyız. Zira mesele mühimdir. Siranuş'un teehhülüne[2872] dairdir.

—Teehhülüne dair mi? Acayip!

Refet'in bu taaccübü[2873] hakikaten acayip düştü. Aldığı haber üzerine ilk hissi istisvapkârane[2874] olmadığı görüldü. Hatta iş daha nenin nesi olduğunu bilmeksizin bu tavr-ı muterizane[2875] görülürse ya meseleyi etrafıyla öğrendiği zaman ne diyecek?

İşi Siranuş'un yanında ilk defa olmak üze(re) istima eyleyecek olur ise şayet bir itiraz ile kızı da tağliz[2876] eder mütalaasıyla meseleyi Refet'e etrafıyla anlattım.

2868 tagayyür : değişme, başkalaşma
2869 mekânetli : ağırbaşlı, güçlü
2870 mülâki olmak : yüz yüze gelmek, görüşmek
2871 müteellimâne : acırcasına, kederlenmiş gibi
2872 teehhül : evlenme
2873 taaccüb : şaşma, hayret etme
2874 istisvâbkârâne: makul görürcesine, beğenircesine
2875 tavr-ı mu'terizâne: itiraz eden tavır
2876 taglîz etmek : kaba söz söyleme, kaba ve galiz davranma

Verdiğim tafsilatı kemal-i itina ile dinledi. Fakat itinaları hep müstebidane[2877], hep muterizane[2878] idi.

Nihayet dedi ki:

—Sen şimdi bu işi olabilecek işlerden mi addediyorsun?

—Ne olabilecek işlerden addediyorum ne de olamayacak.

—Bence olabilmesinden ziyade olamamasına aklım yatar.

—Arada muhalefet-i mezhebiyye olduğu için mi?

—Başka hiçbir şey olmasa bu da kafi değil midir? Bir kız kolay kolay bu fedakârlıkta bulunabilir mi?

—Agavni sana böyle bir fedakârlıkta bulunamaz mı idi?

—Öteye bile geçer idi. Fakat Agavni'de benim için hasıl olmuş bulunan mecburiyeti Siranuş'ta dahi o şahs-ı meçhul için hasıl edebilecek miyiz?

—Şahs-ı meçhul ha? Vakıa meselenin bu ciheti calib-i nazar-ı dikkattir.

Refet benim yüzüme bakıyor idi. Ben de onun yüzüne bakakaldım. Ama onun bakışı galibane ve benim bakakalışım mütehayyirane[2879] ve adeta mağlubane idi.

Biraz sonra kendimi toplayarak dedim ki:

—Öyle ise biz işe evvel be evvel damadı geline prezante etmekten başlamalı idik. Öyle değil mi? Kız alafranga büyümüş. Birbiriyle görüşmeli, tanışmalı, sevişmeli de ...

—Bana kalırsa Siranuş'tan bu hâller de uzaktır. Vakıa ben onu, senden evvel tanımış idiysem de sen kendisini benden iyi tanımışsındır. Öyle halleşmek, sevişmek filan Karnik hakkında dahi vaki olmamış idi, bu kız ne kadar içli, ne kadar derin düşüncelidir!

2877 müsteb'id-âne: karşıdakine söz hakkı vermeyerek

2878 mu'terizâne: itirz edercesine

2879 mütehayyirâne : şaşırmışçasına, şaşkın

Refet'in şu mülahazatı merakımı mucip oldu. Daha doğrusu bende yeniden yeniye meraklar uyandırdı.

Eey ! Dünya bu. İnsanlık bu. Ne bilirsiniz ! Ahval-i alemin her ciheti bir roman zeminidir. Herkesin menviyatı[2880] bir müstakil roman teşkil eder...

Şu aklıma yeni gelen şeyi de bir tahkik ile yoklamak istedim. Ama güya aklıma hiçbir şey gelmemiş, güya benden hiçbir iştibah[2881] vaki olmamış gibi davranarak dedim ki:

—Öyle ise bunu Siranuş'a hiç de söylememelidir, değil mi ? Zaten lakırdı, bir damadın validesi, bir dostumun haremi bir kendisiyle bir de benim aramızda teati olunmuştur. Senden ise hiç sır çıkmaz. Bu sözü çah-ı sükut ve nisyana atıveririzvesselam, dostuma da deriz ki Siranuş katiyen kabul etmiyor.

Refet geldi dedi ki :

—Bu da emanete hıyanet değil midir ? Siranuş'un bu teklifi kabul etmeyeceğini yalnız sence bence bir zandan ibaret. Ya kabul ediverecek ise ?

Acayip ! İş memulüm gibi çıkmadı. Eğer Refet, Siranuş'un mesudiyetinden ziyade kendi çıkarını, kendi kâmını düşünüyor idiyse böyle söylememeli idi. Bilakis mütalaamı tasvip etmeli idi. Bu sözü iştibahatıma muvafık çıkmadı.

Acaba safderun delikanlı önümde perende mi atmaya çalışıyor diye yüzüne pek dikkatli baktım. Hayır, hayır ! Söylediği sözü pek safiyane söylüyor. Dedim ki:

—Kabul edivereceği de muhtemel ise neden beni menediyor idin?

—Seni meneden var mı, bilakis işte sen bu işi mektumiyet[2882] içinde boğmaya tahvil-i efkar eyledin de ben rıza göstermedim.

—Demek oluyor ki tasarladığımız teklifi edelim ha ?

2880 menviyât : niyet edilen şeyler, meramlar, maksatlar, gayeler

2881 iştibâh : şüphelenme, şüphe

2882 mektûmiyet : gizli saklı olma, ketumluk

—Evet! Edelim ama kabul ediverecektir ümidiyle etmeyelim. Adem-i kabulü ihtimalini akrep[2883] görelim de eğer sence bu izdivacın vukuu mutlaka arzu ediliyorsa, kızı ikna edebilecek delail ve berahini[2884] de hazırlayalım.

Zeki oğlan. Korkarım o da benim ağzımı arıyor. Bu izdivacın vukuu bence mutlaka arzu ediliyorsa! ... Demek oluyor ki kendisince arzu edilmese dahi, bence mutlaka arzu edilen şeye boyun eğecek.

Off! Bazı nazik noktalarda iştibah ne fena şeydir. Refet kadar açık yürekli, mert tavırlı bir kahraman ile olsun niçin açıktan açığa konuşamıyoruz! İnsan evladı her işinde diplomatlık etmeye neden mecbur oluyor?

Bizde birtakım acayip ve garip teessürler daha yüz göstermeye başladı. Ama Refet'i levm[2885] ediyorum zannetmeyiniz. Asıl kendimi levm ediyorum. Çünkü asıl iştibah bende, ihtimal ki zavallı Refet'te safvetten[2886], halisiyetten başka hiçbir şey yok.

Elhasıl Refet ile Tepebaşı bahçesinin müstatil[2887] allesini dört beş defa döndük. Bir defa dahi köprü tarafında cevelan ederek yeşil suları binlerce kurbağalara mesken olan laka[2888] da indik. Aralıkta bir hep bu meseledeki tereddüdümüzü izaleye medar olabilecek bazı sözler teati eyliyor idik. Nihayet:

—Bize düşen şey vuku-ı hali kıza ihbardır. Kabul ve adem-i kabulü kendine aittir. Kabule meyyal görülürse caydırmak ve redde meyyal görülürse kandırmak için tarafımızdan asla emek sarf edilmemelidir.

Sözünde ikimiz de karar kılarak oradan çıkıp doğruca Vartov Dudu'nun hanesine doğru yola revan olduk.

Siranuş henüz gelmemiş idi. Vartov'u hanesinde bulduk. Fakat meseleden ona bir şey çıtlatmamak ihtiyatkarlığında bulunduk.

2883 akreb görmek : yakın görmek
2884 berâhin : deliller, tanıklar
2885 levm etmek : başa kakma, çekiştirme
2886 safvet : saflık, temizlik
2887 müstatil : dikdörtgen
2888 lak : göl (Lac: Fransızca)

Böyle de davranmak lazım değil mi ya? Arada tebdil-i mezhep[2889] meselesi var. Taassup[2890] meselesi var. Her şey var, her şey var!

Vartov Dudu'nun akşam için tehiyye[2891] ettiği nevaleyi tahkik ederek bir tabak tavuk göğsü ile meyveden başka noksanını bulamadığımızdan, onları da biz ikmal ettik. Ezandan sonraca konağın arabasıyla Siranuş da çıkageldi.

Meğer biçare Refet'in hakkı var imiş ya. Agavni felaketinden beri Siranuş, Refet'i gördükçe güya tecdid-i mateme[2892] mecbur oluyor. Güya Refet'in yanında Agavni'yi de arıyormuş da zavallı felekzede hemen o gün kazaya uğramış gibi müthiş bir teessür Siranuş'u istila ediveriyor.

Yoksa Refet'in bulunmadığı akşamlarda, hele memuriyetine ait hususatta Siranuş'un şetareti[2893], Agavni'nin sağlığında da görülmeyen derecelere vardığı nevadirden[2894] değil idi. Yaptığı işlerden maada, yapacağı işleri de bana sayıp dökerek, saatlerce müddet bülbül gibi diller döker idi. Lakin Refet'i gördü mü bu hâller büsbütün değişerek, kızcağız lal kesiliyor. İçin için ahlar ile göğüs geçirerek Agavni'yi iki üç kelimede bir yad ile musahebemizi de zehirliyor.

Bu akşam der-dest bulunan mühim işimizden dolayı Siranuş'un bu suretle tecdid-i matem etmemesi ve daha doğrusu o matemzedelik hâlinde kalıp gitmemesi için olanca kudretim ile şetaret-perdazlığa[2895] başladım. Görüştüğü hanımlar nezdindeki makbuliyetinden ve her gün getirdiği hediyelerden filandan bahsederek:

—Bu hâlleri ne kadar kıskandığımı henüz göstermiyorum ama siz anlamalısınız! Galiba hanımefendiler cicilerle bicilerle kızımı kandırıp büsbütün elimden alacaklar. Ama yağma yok efendim, yağma yok!

2889 tebdil-i mezheb: mezhep değiştirme
2890 taassub : bir tarafı üstün tutma, taraftarlık
2891 tehiyye : hazırlama, hayır dua etme, selam verme
2892 tecdîd-i mâtem : matemini yenileme
2893 şetâter : neşe, şenlik
2894 nevâdir: az görülen şey
2895 şetâret-perdazlık : şaaklabanlık

Vadilerine / validelerine kadar sözü getirdim. Anlıyorsunuz ya? "Kızımı elimden alacaklar." sözü de asıl meseleye nakl-i kelam edivermek için bir girizgah!

Her zaman yemek vaktine kadar bir fasıl piyano çalmak adetimiz idiyse de Agavni'nin vefatından beri bu misillü güzel adetlerin hiçbirisi kalmamış idi. Refet'in bulunmadığı bazı akşamlar ben Siranuş'u cebren piyano başına oturtabiliyor idiysem de Refet bulundukça bu icbarı da edemiyor idim.

Yemek vaktine kadar ve hatta taam müddetinde hep Siranuş'un hizmetine, muvaffakıyetine, mükafatına filanına dair sözler edilerek bade't-taam kızın odasına ricat eyledik. Orada ciddiyet tavrını takınarak:

—Ey, kızım! Latifeler filanlar şu tarafa kalsınlar da biraz da işimizin ciddi cihetlerini düşünelim. Bize bir elçi gelip ifa-yı sefaret eyledi. Hatta o hizmeti bize de tahmilen[2896], yani yine elçilik ile buraya gönderdi. Elçiye zeval olmaz. Bu gibi şeylere darılmak lazım gelmez. Hatta için için sevinmek lazım gelir.

Yollu bir mukaddime ile keyfiyeti anlattık. Acaba bu sırrı Refet'in yanında açtığımıza canı mı sıkılıyor idi? Ne idi? Ben sözümün her cümle cümlesini bitirdikçe Siranuş istibadkârane[2897] bir tavırla gülümseyerek Refet'in yüzüne bakıyor ve hâl ve tavrıyla:

—Hele şunun söylediği şeylere bak? Böyle olmayacak şeyler için nefes tükettiğine şaşarsınız a?

Manasını işrab[2898] edip duruyor idi.

Vakıa ben sözümü bitirinceye kadar kızcağız söze hiçbir söz katmadı. Mütemadiyen ve müstemirren[2899] beni dinliyor idi. Lakin Refet'e gösterdiği o hâl ve tavır, bana çoktan anlatmaya başlamış idi ki Siranuş'tan bir cevab-ı muvafakat alınamayacaktır.

Ben sözümü bitirdim. Siranuş sordu ki:

2896 tahmilen : yükleyerek

2897 istib'âdkârâne bir tavır : ihtimal vermez, inanmaz bir tavır

2898 işrâb etme : ima etme, üstü kaplı söyleme

2899 müstemirren : sürekli, aralıksız

—Bu familyanın zengin olduğunu haber veriyorsunuz. Servetini ne kadar tahmin edersiniz?

Ben —Ne bileyim ben?

Siranuş —Hele hele? Tahmini olsun bir miktar söyleyiniz de tasarladığım cevabı ona göre vereyim.

Refet —Onları ben de tanırım. Üç dört bin kese akçelik bir familya olmalıdır.

Siranuş —Üç dört bin kese akçe denilen miktarı ben nazarımda tayin edemem ki!

Refet —On beş, yirmi bin lira kadar bir şey demek.

Siranuş —Huuuuu! Ne kadar çok para. Fakat bizim ona ihtiyacımız yok ki tama edebilelim. Yahut tabir-i diğerle ne kadar az para. Ona mukabil bizim feda edeceğimiz hürriyete, değeri yok ki aldanabilelim.

Ben hâlâ kızın meramını layıkıyla anlayamadığımdan anlatsın diye yüzüne bakıp yatıyorum. Yalnız Siranuş'un değil:

—Sen ne dersin?

Hükm-i istizahkaranesiyle[2900] Refet'in de yüzüne bakıyorum. O da gah bana, gah Siranuş'a bakıyor. Hep biribirimize bakışıp kalıyoruz da hiçbirimiz, diğerimizin meramını anlayamıyoruz. Nihayet ben dedim ki:

—Kızım! Kızlar için alem-i hayata girilecek kapı izdivaç kapısıdır. O kapının üzerinde tıraz[2901] olarak bir istavroz mevzu olmakla, başka bir tıraz mevzu olmakta sence bir fark var ise ...

Siranuş sözümü kesti. Dedi ki:

2900 hükm-i istizâhkârâne : açıklama bekleyen bir kararla

2901 tırâz : ipek ve sırma ile işleme, süs

—Anlayamadınız peder! O kapının üzerindeki nakş-ı tıraz ne olursa olsun kapı hep o kapıdır. Fakat o kapıdan içeriye eli ayağı bağlı, boynu bukağılı, ihtiyarının haricinde, intizarına muhalif olarak mutlaka girmek için, babalar kızları icbara haklı iseler beni bulduğunuz damadın on beş yirmi bin lirasıyla ıtmaa[2902] ne hacet? Hukuk-ı pederanenize istinaden emredersiniz, ben de girerim.

Ben—Yok! Bu hak hiçbir pedere verilmemiştir. Hakk-ı rıza kızlarındır. Peder ise kendiliğince münasip gördüğü şeyi kızına da beğendirmek için ancak bir teşvikte bulunur. Nazlandıklarından....

Siranuş—Hayır efendim, hayır! Öyle naz denilen şeyler çocukluktan gelir. Ben çocuk muyum ya? Yaşım yirmiyi geçti. Benim için gösterdiğiniz hüsn-i niyete, gayret ve himmete teşekkürler ederim. Sizi bu teşebbüste görünce cidden ve hakikaten bir öz babaya nailiyyet bahtiyarlığını da kendimde buluyorum. Fakat bu teklifi tebliğ eden zata benim tarafımdan münasip veçhile bir cevap götürünüz.

Epeyce bir hayretle Refet'in yüzüne bakakaldım. Fakat delikanlıdan bir muavenet göremedim. Yine Siranuş'a teveccüh-i hitab ile sordum ki:

—İyi ama cevab-ı reddi ne gibi esbab-ı mucibe ile talil edeyim?

Sualim pek safderunane mi oldu ne oldu, yalnız Siranuş değil, Refet'te bile bir dıhk[2903]

peyda oldu. Hatta cevabı Refet vererek dedi ki:

—Söyleyecek başka bir sebep bulamaz isen de ki feda-yı mezheb edemiyor vesselam!

Bu cevabın Siranuş nezdinde de müstasveb[2904] olup olmadığım istifsar[2905] tavrı ile kızın yüzüne baktım. O da dedi ki:

2902 ıtmâ' : tamaa düşürme, açgözlülük

2903 dıhk : gülme

2904 müstasveb : makul, doğru gören

2905 istifsar : sorma, sorulma

—Sair türlü cevap vermek muğayir-i nezaket[2906] görüleceğini zanneder iseniz bu cevabı veriniz. Bu da bizim için makbul görülecek özürlerden değil midir?

İşte netice Refet'in tahmini gibi çıktı. Zaten benim tahminim de bundan baid[2907] değil idi ya.

Hükmettim ki bu kız gerçekten bir muammadır. Bir kimsenin himayesini bile kabul etmeyi tenezzül sayar. Diğer cihetten adeta hizmetkârlık demek olan şeye sevincinden çıldırır. Vakıa muhtariyyet[2908] ve istiklal bunda olduğu için hakkı vardır. Ama izdivaç denilen şey muhtariyyetlerin en mutlakıdır. Kendi yuvasının sahibi olacak. Kendi külünü eşeleyecek. Kendi kendime dedim ki:

—Mutlaka taassubundan dolayı olmalıdır. Rahibeler mektebinde terbiye görmüş olan bir kızdan taassup da müstebit olamaz. Ya pek çok okuyup Avrupa okumuşlarında görülen serbesti-i efkar derecesine varmalı idi yahut hiç okumayıp cahil kalmalı idi ki tebdil-i mezheb ettirebilmek asan olsun.

Siranuş'tan aldığımız cevab-ı redd üzerine dereden tepeden biraz söz daha ettikten sonra, saat dördü geçmekte idi ki Vartov Dudu'nun hanesinden çıktık. Artık mevsim gereği gibi kışlamış, geceler uzamış idi. Hava dahi bozarak yağmur çiselemeye başlamış olduğundan önümüze çıkıveren bir arabayı isticar[2909] eyledim. Bir de Refet:

—Bu gece Beyoğlu'luyum. Karşıya gitmeyeceğim.

Demesin mi? İstiğrap[2910] ettim. Refet'in Büyükada'dan ne vakit avdet eylediğini bilmiyor idiysem de, evvelki kararı yine İstanbul'daki hanesini ihya etmekten ibaret olduğunu bildiğim için bu istiğrapta bulundum. Sebeb-i istiğrabımı da kendisine anlattım. Dedi ki:

2906 mugayir-i nezaket : nezakete aykırı

2907 baîd : uzak

2908 muhtâriyyet : iradesi kendi elinde olmak, erkinlik

2909 isticâr etmek : kiralamak

2910 istiğrâb : şaşırma

—Ada'dan geleli bir haftayı geçiyor. Haberin yok mu? İstanbul'daki evi de yeniden tanzim ettim. Fakat bu akşam Konkurdiya Tiyatrosunda Fransız opera·komik kumpanyası bir güzel oyun verecek. Def-i ekdara [2911] medar olmak için oraya gideceğim.

—Ay oğul! Oyun bitmiştir bile.

—Hayır! Saat alafranga dokuz buçukta başlayacak. Bugünlerde vakt-i zuhur saat altı buçukta olduğundan alafranga dokuz buçuk, alaturka saat dördü buluyor. Oyun da nısf-ı leylden[2912] yarım, hatta bir saat sonra bitiyor.

—Yedi buçukta ha? İş güç sahibi adamlar için pek geç. Ne ise mani olacak ben değilim a! Güzel eğlenmenizi temenni ile veda eylerim.

Bu suretle vedalaşarak ben arabama bindim. Refet dahi doğru yola amuden[2913] vasıl olan sokakların birisinden yürümeye başladı. Bizim araba altıncı daire-i belediye önüne kadar geldi. Tamam Okçu Musa Caddesi'ne doğru inmeye davrandıkta arabacıyı durdurdum.

Evet! Durdurdum. Gözüme aldığım hareket ihtimal ki karilerimin pek çokları nezdinde tahsin[2914] olunmayacaktır. İhtimal ki pek çokları beni tayib[2915] eyleyeceklerdir. Fakat ben, artık ne tahsine bakabilecek hâldeyim, ne tayibe!

Bir şüphedir kalbime girdi. Hem de pek büyük, pek müthiş bir şüphe!

Ya benim kahraman Refet'im haşarılığı tekrarladı ise? Def-i ekdar edecek imiş. Bu lakırdı mühim lakırdıdır. Def-i ekdar!

Vakıa kendisi gezmiş tozmuş, görmüş geçirmiş, düşmüş kalkmış ise de validesi ve onu müteakip Agavni vefat ederek Feride'nin de o hâle giriftar olması üzerine Refet'in def-i ekdar etmesi demek israf ve sefahata tekrar koyulması demek değil midir?

2911 def-i ekdâr : kederlerin ortadan kaldırılması

2912 nısf-ı leyl : gece yarısı

2913 amûden: dik olarak, boyuna

2914 tahsîn : beğenme, güzel bulma, takdir etme

2915 ta'yib etmek : ayıplamak

Şüphe yok efendim, şüphe yok! Refet yine selamet yolundan çıktı. Yine tehlike yoluna girdi. Ben sevdiğim delikanlıyı bu ikinci tarik-i delalette[2916] istediği gibi puyan[2917] olması için serbest bırakamam. Gider bulurum. Basarım, asarım, keserim, biçerim! Söz dinlemeyerek, irşadıma[2918] ne kadar muhalefette bulunsa kulak vermem. Zira mücerrebdir[2919] ki maişet-i sefihaneden[2920] nadim ve taib[2921] olanlar, o tövbe ve nedametten bir kere rücu edecek olurlar ise bir daha ıslah-ı nefse muktedir olamazlar.

Hemen arabacıya:

—Dön! Konkurdiya'ya!

Dedim. Adamcağız gerisine geri döndü. Yine Tepe Bahçesi tariki ile Hacu Polo Pasajı'nın arka kapısına kadar gelerek arabadan indim.

Derunumdan bir ses:

—Ayıp ediyorsun! Ayıp ediyorsun!

Diyor. Derunumdan o söze:

—Ayıp etmiyorum. Vazifemi ifa ediyorum!

Diyorum. Vakıa harekat ve sekenatınca bana hesap vermeye mecbur olmayan bir adamı takip ve ahvalini tecessüs[2922] eyliyor isem de bunu kendime vazife ittihaz[2923] etmişim. Bırakmayacağım. Sevgili Refet'imi sefahat pençesine tekrar düşürmeyeceğim. Eğer bu bapta kayıtsız davranır isem asıl bunu ayıp saymalı.

Şayet Refet henüz tiyatroya girmemiştir, veyahut hiç de girmeyecektir, mutalaasıyla pasajın içinde bir aralık irkildim kaldım. Fakat aklımı çabuk başıma aldım. Kendi kendime:

2916 tarîk-i delâlet : izlenen yol, girilen yol

2917 pûyân : koşan

2918 irşâd : doğru yolu gösterme, uyarma

2919 mücerreb : tecrübe olunmuş, denenmiş

2920 maişet-i sefihane : sefahate (eğlenceye)düşkün yaşayış

2921 tâib olmak : tövbe etmek

2922 tecessüs etmek : işin iç yüzünü araştırmak

2923 ittihâz etmek : kabullenmek

—Eğer tiyatroya girmemiş ise bu aşıkare yalanı beyhude söylemiş olmayacağından mutlaka Refet haşarılığa gitmiştir. Yok tiyatroya girmiş ise nerede, kimlerin yanında oturup ne yolda görüştüğünü tetkik ile yine vasıl-ı hakikat olurum. Binaenaleyh her hâlde tiyatroya girmeliyim.

Dedim ve kemal-i cüretle pasajın öteki kapısından çıkarak sağa bükülüp tiyatroya vardım. Beş kuruşa yalnız bir antre alarak içeriye girdim.

Birinci perde bitmek üzere idi. Tiyatro hıncahınç dolu. Gözlüğümü takıp her tarafa göz gezdirdim ise de ne orta yerde ne de localarda Refet'e benzer kimseyi göremedim. "Paradi" denilen en üst kata çıkacak değil a!

Mahaza gözlük ile bakan gözlerime de emniyet edemedim. Gardroba gidip on kuruş icar ile bir dürbin aldım. Dürbin ile dahi etrafı tarassuda[2924] başladım. Bir çehre kalmadı ki mirsad-ı dikkatimden[2925] mestur[2926] kalabilsin. Hiçbirisi de Refet'e benzemiyor.

Bir aralık Refet'in tiyatroya gelmemiş olduğunu hüküm ile kizbine[2927] kanaat etmek istedim ise de Refet ya kuliste ise? Ya fuayede ise?

Malum a, tasmim[2928] eylediği haşarılığı tiyatroda edecek olanlar, ya kulislere başvururlar ya fuayelere! Aradığım adamı oralarda bulmak için evvela fuayeye gidip zevat-ı mevcudeyi gözden geçirdim.

Oyuncu kızlar, büfeciyi memnun etmek için konyakların en pahalısından, şanpanyaların en alasına kadar türlü içkiler ile kendilerine ikram ettirdikleri avanak müşterilerin keselerini boşalttırıyorlar. Hele bir tarafta da kumar oynanıyor ki mazallah! Bereket versin ki Refet'i burada bulamadım. Zira burası sefahat âleminin en bataklık bir berzahıdır[2929].

2924 tarassud : gözetme, bekleme, dikkatle bakma

2925 mirsâd-ı dikkat : dikkatle bakma yeri

2926 mestûr kalmak : gizli, saklı kalmak

2927 kizb : yalan söyleme

2928 tasmim etmek : tasarlama, kati olrak niyetlenme

2929 Berzah : sıkıntılı yer, geçit

Bir de kulise başvurmak istedim. Rejisör yamağı olduğunu sonradan öğrendiğim bir Fransız, bizi nazikane def için kim olduğumuzu sordu. Vizite kâğıdımızı çıkarıp göstererek ağzımızla dahi matbuat erbabından bulunduğumuzu söyledik. Fransız efendi, gazetecilere mahsus bir loca bulunduğunu ihtar etti ise de ben:

—Aradığım adam vardır.

Diye yürüyüverince mene muktedir olamadı.

Kulise de başvurdum. Hatta orada birkaç aşinaya da rast geldim ki bazıları:

—Ooo! Ne bahtiyarlık! Sizi yine içimizde görelim!

Diye, yarı müstehziyane, yarı ciddi bir mahzuziyyet[2930] dahi gösterdiler. Ben mahzuziyetlerini bozmadım. Buraya bir arkadaş ile geldiğim hâlde, onu gaip etmiş olduğumdan, kendisini aramakta bulunduğumu söyledim. Gaip ettiğim arkadaşın kim olduğunu sorduklarında, Refet'in, ismini, şöhretini dermiyan ettim.

Bereket versin ki bu şahsı tanıyan bulunmadı. Bir hayli zamandan beri sefahat aleminden elini ayağını çekmiş olan Refet, bu alemler-i ahalinin adeta yabancısı olmuş.

İşin bu cihetine sevindim. Ama işte Refet'in bana yalan söylediği sabit oldu. Tiyatroya gideceğini söylediği hâlde tiyatroda yok.

Bir adam zemime-i kizbi[2931] neden irtikâp[2932] eder. Ondan daha mezmum[2933], daha mayup[2934] olan harekatını setr için! Öyle değil mi? İşte apaşikare sabit oldu ki Refet'in benden gizlemeye mecbur olduğu birtakım harekat-ı mayubesi vardır. Tahkikatın daha ziyadesine lüzum yok. Artık gidelim de biraderin hanesinde biraz rahat etmeye çalışalım.

2930 mahzûziyyet : haz etme, hoşlanma

2931 zemîme-i kizbi : yalanın kötüsü, fenası (kötü bir yalan)

2932 irtikâb etmek : bir işe girişmek, kötü bir iş işlemek

2933 mezmûm : kötü fena iş

2934 ma'yûb : fena, kusurlu, ayıp olan

Konkurdiya'dan çıktım. Vartov Dudu'nun hanesinden çıktığım zaman İstanbul'a gitmek üzere bindiğim arabayı yine tiyatro kapısında buldum. Evvelki pazarlık üzerine yine binerek yola revan olduk.

Ama hiç beni sormayınız. Başım ateşler içinde yanıyor. Refet'in tekrar tahvil-i meslek eylemiş bulunmasına o kadar kızıyorum, o kadar acıyorum ki tarif kabul etmez. Şimdi anladım ki Refet'in, artık Siranuş'un hanesine gitmek için gösterdiği nazın hikmeti ne imiş. Herif artık öyle evvelki gibi edibane ve afifane[2935] eğlencelerden mütelezziz[2936] olmayacak ki! Siranuş onun ümitlerine, heveslerine muvafık düşmeyecek ki!

İnsan düşündükçe daha neler buluyor! İşte, bir zamandan beri Refet'in hüznü, kederi artmış gibi gösterdiği hâllerin de hikmeti anlaşıldı. Evet! Oğlancağız gerçekten meyus ve mükedder olmalıdır. Zira harabiden[2937] salaha[2938] avdet yüzünden hasıl olan neşenin makesi[2939] bir küduret[2940] dahi, salahtan harabiye intikalde husule gelmek zaruridir. Tekrar süluk ettiği yolun ne fena yol olduğunu düşünebilecek kadar zekavet[2941] Refet'te yok mudur? Yeni esrarına vakıf olduğumuz zaman gerek benden, gerek Siranuş'tan ne kadar utanacağını derpiş ediyor da onun için böyle meyus ve mahzun görünüyor.

Bu geceki gecem en fena gecelerden idi. Tabımdaki sıkleti, kasveti sormayınız. Bu hâlin bir vechi daha var imiş. Meğer bu gece biçare Feride dahi vasıl-ı rahmet-i Rahman olmuş.

Bu haberi musibet dahi bana ertesi gün vasıl oldu. Yeisim, kederim mertebe-i gayeyi buldu.

Alelacele giyinip kuşanarak Seyyit Mehmet Numan'ın mağazasına vardım. Ama o gece uykuya geç varıldığından sabahleyin de hayli geç kalkılmış. Mağa-

2935 afîf-âne : temiz olarak, temizce
2936 mütelezziz : lezet bulan, tat alan
2937 harâbî : haraplık, viranlık, perişanlık
2938 salâh : düzelme, iyileşme, iyilik
2939 mâ'kes : aksine, akseden yer, akis yeri
2940 küdûret : gam, tasa, kaygı
2941 zekâvet : çabuk anlama, kavrama

zada bir iki uşaktan başka kimseyi bulamadım. Refet'i sordum. Benden evvelce gelip haber-i musibeti alır almaz ağlayarak efendisinin hanesine koşmuş. Ben de yanıma haneyi bilen bir adam alıp doğruca oraya gittim.

Bugün şu hanede icra olunan merasimi tafsile lüzum var mıdır? Ne soğuk şey, ne müellim[2942] hâl! Zaten hikayemizin bir zamandan beri peyda eğlediği fecaat-i suretine[2943] bir kat daha kuvvet vermiş olmamak için bir tafsilata girişmeyeceğim. Hele biçare ihtiyarın hâlini tarife hiç yeltenemeyeceğim. Adamcağızın tarif-i ahvali zaten hadd-i imkanın haricine çıkmış.

Cenaze civar-ı Eyyub-i Ensari'ye defnolunacağından karadan Yemiş İskelesi'ne kadar gelinip oradan kayıklar ile gidildi. Ben tabii Refet'in yanından ayrılmıyorum. Dün geceki ahvalden haberdar ve hiç olmaz ise müştebih[2944] bulunduğumu da göstermiyor isem de Refet mutlaka benim takibimden şüpheli olmalıdır ki adeta benden muhteriz[2945] görünüyor.

Yoksa bana mı öyle geliyor? Vehim ve hayal ekseriya insana kendi zannını tecessüm ettirmek derecesinden ahval de gösterebilir.

Neme lazım! Artık vehme, hayale de ihtiyacım kaldı mı? Refet'in mutlaka eski Refet olmadığı bence dün geceki kizbiyle sabittir. Refet eski Refet olmadıktan sonra, yeni Refet'in nasıl olabileceğini araştırmaya, düşünmeye de hacet yok. Elbette bir gün gelecek ki bu sır kendi kendisine meydana çıkacak.

Şu son sadme[2946] Seyyit Mehmet Numan nazarında cihanı zindan eyledi. Zaten o pür-hikmet ihtiyarı tesliyet[2947] iktidarı kimde bulunabilir. Tesliyet yolunda söylediğimiz sözler adamcağızdaki yeisin derece-i şiddetine nazaran çocuk oyuncağından ibaret kalıyor.

2942 müellim : acı ve keder veren, acıtan

2943 fecaat-i suretine : yürekler acısı görünüş

2944 müştebih : şüphelenen, şüpheci

2945 muhteriz : sakınan, çekinen

2946 sadme : ansızın başa gelen bela

2947 tesliyet : teselli verme, avutma

Adamcağız terk-i ticaretle Hicaz-ı mağfiret-tırazda mücaveret[2948] arzusuna düştü. Bu Arzuyu kuvveden fiile çıkamak için epeyce bir zaman daha çalışmaya muhtaç idi. Zira yakından uzaktan birçok yerler ile hesabı, alacağı vereceği olduğundan, vakıa muamelat-ı ticariyyeyi tatil etti ise de daha bir

zaman için hizmetinde olan adamları çıkaramayarak cümlesinin muavenetiyle kat-ı muhasebata çalışmak lazım geliyor idi.

Seyyit Mehmet Numan'ın bu felaketi Siranuş'u da ziyadesiyle müteessir eyledi. Nasıl müteessir etmesin ki; adamcağızın bu kız hakkındaki himmeti gerçekten pederane bir himmet olup Agavni felaketinden yani iki buçuk üç aydan beri bir de Feride felaketi her şeyi iptale kadar hüküm gösterecek ahvalden iken yine Siranuş'u unutmayıp masarifini, muhasebatının rüyetini[2949] Refet'e havale eyliyor idi. Kızcağız bir hizmet-i talimiye bulduktan Seyyit'in tahsisatına istiğna göstermiş idiyse de bir münasip vakit bulunup da bu haber Seyyit'e isal olunamamış idi.

Şu muhasebe işleri meydana çıkması üzerine Siranuş'un bir aylık tesviye-i muhasebatını Seyyit benden iltimas[2950] eylemiş idi. O zaman fırsatı ganimet sayarak kızın ahvalini muhterem ihtiyara anlattım. Hem de etrafıyla, ananesiyle hikaye eyledim. Hikayat-ı vakıa[2951] pek ziyade mahzuziyyetini[2952] mucip olmakta bulunduğundan bu hâlin verdiği cesaret üzerine Siranuş'un tezevvücü[2953] için gösterilen rağbeti de anlattım.

Hikayenin bu cihetini pir-i fazıl daha ziyade sem-i dikkatle dinledi. Fakat işin neticelendirilememiş olmasından dolayı müteessif[2954] kaldı.

Bu adama olan muhabbet ve hürmetimin derecesini anlatmaya medar olmak için kemal-i iftihar ile haber veririm ki mecbur olduğu şu tatil-i muamele[2955]

2948 mücâveret : komşuluk, yakınlık /mabet veya bir tekkede ibadete çekilme
2949 rü'yet : idare etme, çevirme
2950 iltimâs eyleme: bir işin yapılmasını isteme
2951 hikâyât-ı vâkıa : gerçekleşmiş olaylar
2952 mahzûziyyet : hoşlanma, haz etme
2953 tezevvüc : evlenme
2954 müteessif : teessüf eden, üzülen, kederlenen
2955 tatîl-i muamele : çalışmayı durdurma

ve kat'-i hesab[2956] esnasında en mütemin[2957] müsteşar-ı hası ben olmuş idim. Bütün mektuplarını da ben yazıyor idim. Adamcağız, yazdığım mektupları okumaksızın imza eyliyor idi.

Okumak zahmetini beyhude yere neden ihtiyar eylesin? Okuduğu şeyi anlamaya iktidarı mı kalmış? Yapılacak işler, edilecek tedbirler üzerine idare-i efkar eyleyebilecek Seyyit Mehmet Numan'ı artık aramamalıdır. O Seyyit Mehmet Numan, bir zamanki Seyyit Mehmet Numan imiş. Şimdi karşınızda duran pir-i pejmürde o zamanki Seyyit Mehmet'in hayali bile olamaz. Zavallı adamcağız:

—Evladım! Ben artık mal menal[2958] kaydında değilim. Borçlu çıkmayım, kimsenin bende hakkı kalmasın da bir Köroğlu bir Ayvaz değil mi? Ben Medine-i Münevvere'de tespih satsam yine bir lokma ekmeğimizi çıkarabilirim.

Diyor. Lakin teessüf etmesin. Hesabat gösteriyor ki Seyyit Mehmet Numan hiç de züğürt adam değildir. Kaffe-yi düyun tesviye olunduktan sonra on bin liradan ziyade nakt-i safi bile kalacak.

Mukaddemat-ı hesabiyye bu neticeyi umdurduğu zaman zavallı ihtiyarın çehresinde birçok alayim-i bahtiyarı nümayan oldu ise de artık o nimmürde ihtiyarcağızın çehresine bahtiyarlık alayimi de yakışmamakta idi.

İntiha-yı kitab-ı sabi

Sekizinci Kitap

"İNKİŞAF-I ESRAR"

Seyyit Mehmet Numan'ın icra eylemekte bulunduğu likidasyon da müsteşar-ı mütemini ben olduğumu, işlerin hemen kaffesi benim elimden geçtiğini haber vermiş idim.

Bu hâlde adamcağızın kaffe-i evrakı gözümden geçmiş olmak zaruri olup tatil-i muamele ve kat-i hesab işini gösterdiği lüzum üzerine en evvel, en yeni kağıtlar görülerek gittikçe eski evraka doğru müracaat olunmakta idi.

2956 kat'-i hesab : hesabı kesme

2957 mü'temin : emniyet eden, güvenen

2958 mâl-menâl : sahip olunan şeyler, varlık

Bir gün evrakın içinde gayet kalın elek kağıdından mamul bir zarf elime geçti ki üzerinde siyah mühür bal mumusu ile üç mühür memhur[2959] idi.

Mühürlerin ibaresi de "Ali Osman Topuz" idi. Bu zarfın üzerine adi mektup zarfları gibi yazılmayıp, mustatil şeklinde olan zarfın veterine[2960] muhazi[2961] olarak "Et-temessükatü'l-aidetü-libintihi ve's-sadre min-dairetü'l- Patrıkiyye el-Ermeniyye fi-İstanbul"[2962] ibare-i Arabiyyesi yazılı idi.

Henüz açılmamış bir zarf-ı memhuru[2963] bila-istizan[2964] açmak mülahazama[2965] muvafık düşmedi. Zarfı Seyyit Mehmet Numan'a gösterdim. Okumak için eline aldı ise de anlamalı zavallı adamcağızın birkaç mah[2966] zarfında ihtiyarlandığını ki epeyce kalın yazı ile yazılmış bulunan bu ibareyi okumaktan aciz kaldı. Ben okuyuverdim. Dedi ki:

—Topuz Bey'in vediası. Zannıma kalırsa bunun vadesi gelmiştir de geçmiştir bile! Üstündeki tarihe bakınız.

Filvaki zarfın üzerinde bir değil birkaç tarih var idi. Birisi "tevellüdü-ha fi...." diye yazılı olup diğerlerini de okuduğum hâlde Seyyit Mehmet Numan asıl bu tarih üzerine bir hesap yürüterek:

—Evet, evet! Üç buçuk, dört ay kadar geçmiş bile.

Dedikten sonra zarfı açmayı emretti. Mühürleri fekk[2967] edip zarfı açtım. İçinden üç dört parça Ermenice kağıt ile bir de Arapça kağıt zuhur eyledi. Ermenice kağıtların köşelerinde hemen okunmaktan muberra mağribî hattıyla bir

2959 memhûr : mühürlü, mühürlenmiş

2960 veter : Bir kavsın iki ucu arasına çekilen doğru çizgi

2961 muhâzî : birbirinin karşısında aynı hizada olan, parelel

2962 et-temessükatü'l-aidetü-libintihi ve's-sadre min-dairetü'l- Patrıkiyye el-Ermeniyye fi-İstanbul : İstanbul Ermeni patriği dairesinden çıkan ve kızına ait vasiyetler

2963 zarf-ı memhûr : mühürlü zarf

2964 bilâ-istîzân : hiç danışmadan, hiç sormadan

2965 mülâhaza : dikkatle bakma, iyice düşünme

2966 mâh : ay, senenin on ikide birisi; yirmi sekiz, yirmi dokuz, otuz veya otuz bir günlük zaman

2967 fekk etmek : açmak, çıkarmak bozmak

kaçar işaret dahi yazılmış idi. Seyyit Mehmet Numan mütezayit[2968] bir teessür ile kağıtları tekrar zarfa koydurup bana dedi ki:

—Bunlar mahmiyeniz... mahmiyemiz olan Siranuş Hanım'a ait evrakdırlar. Bunlara mukabil Ermeni patrikhanesinde de bir memhur zarf vardır. Hatta kızcağızın parasını eshama bittebdil[2969] kendi eline teslim eylediğimiz zaman patrikhane bir temessük[2970] dahi bana temhir[2971] ettirmiş idi. O da patrikhanede mahfuzdur. Bu evrak oraya teslim olunacak ve oradaki zarf alınıp Siranuş'a verilecektir. Artık siz durur iken bu hizmet-i mühimmeyi kime havale edebilirim?

Ben ihtiyarın bu lakırdısını dinliyorum ama dinlediğim şey yalnız bunlardan mı ibaret? Birçok hatıralar ayak birliğiyle zihnime hücum etmişler. Daha neler dinliyorum, neler!

Ne acayip inkişaf-ı esrar![2972] Seyyit Mehmet Numan'ın Siranuş hakkındaki himaye-i pederanesine defaatla istiğrap eylemiş idik. Meğer bunda şayan-ı istiğrap hiçbir cihet yok imiş. Meğer kızcağız, pederi tarafından zaten Seyyit Mehmet Numan'a bir vedia imiş.

Ali Osman Topuz! Anlaşıldı ki Siranuş'un babasının ismi budur. Fakat bu isim bir Arap ismi olduğunu nasıl hükmedebiliriz ki orta yerde koskocaman bir Topuz var. Öyle değil mi?

Bu Topuz kelimesi şu ismin bir Arap ismi olmasına mani değildir. Tunus ve Cezayir taraflarında birtakım familyalar vardır ki ta Barbaros Hayreddin Paşa zamanında oraları istila eden Türk encalından neslinden olup o zaman ilk babaları ne lakap ile mülakkap imişseler hâlâ dahi bu lakap ile telakkup ederler.

Telemsan tarafından "Gurd" namında bir familya, Fransızlar ile Cezayirlilerin muharebatı esnasında epeyce nam almış ve o zamanlar bu kelimenin aslı "Kurd" olduğu ve mezkur familyanın meşhur Kurdoğlu Kaptan'a mensup bulunduğu söylenmiş idi.

2968 mütezâyid : çoğalan, artan

2969 eshâma bittebdîl : senetlere dönüştürerek

2970 temessük : borç senedi

2971 temhir ettirmek : mühürletmek

2972 inkişâf-ı esrâr : sırların ortaya çıkması

Bu hâller hep benim hatırımdan geçiyorlar ama mürurları için şuraya yazdığım kadar zamana ihtiyaç mı görülür? Hayal ne kadar seridir? İşte bunlar dahi o sürat-i hayal ile zihnimden geçiyorlar. Yoksa hâlâ gözlerim pir-i fazıla müteveccih[2973] hâlâ o söylüyor, ben dinliyorum.

Nihayet ihtiyar sözü bitirdikten sonra dedim ki:

—Peder! Münkeşif olan bu sır beni taaccüpte[2974] bıraktı. Demek oluyor ki mahmiyeniz büsbütün de yabancınız değil imiş.

Zavallı ihtiyar derundan, hem de derinden bir ah etti. Dedi ki:

—Oğlum, babası pek dostum idi. Binbaşı Topuz Bey! O zamanlar Tunus'tan buraya muntazaman posta eden vapurun kumandanı olup memuriyetinin müsaadesi derecesinde ufak tefek bazı ticaretlerde de bulunur ve ticaretlerinde benim tavassutuma[2975] müracaat eyler idi. İnsan-ı kamil idi.

—O belli bir şey! Kızı da insan-ı kamil çıkmış.

—Hakkınız var oğlum! Görmedim ama tahkikatım dahi bunu müeyyittir.[2976]

Alınız size bir ukde daha! Sordum ki:

—Bu kadar inayetinize mazhar ettiğiniz mahmiyenizi görmemekteki hikmeti de anlayamamışımdır.

Cevaben dedi ki:

—O çapkın Karnik ile izdivacı takarrür edinceye kadar görmeye lüzumum dahi yok idi. Düğün için o nanköre beş yüz napolyon verişimin bir hikmeti de aldığı kızın dahi yabancımız olmaması ve bir dostzade bulunması

2973 müteveccih : bir tarafa yönelme, birine karşı sevgisi iyi düşünceleri olma

2974 taaccübte bırakmak : şaşırtmak

2975 tavassut: araya girme, ara bulma, aracılık etme.

2976 müeyyid: teyit eden, kuvvetlendiren, dogrulayan

kaziyyesi[2977] idi. Bu izdivaç vukua gelse idi bittabi kendisiyle görüşecek idim. Hiç olmaz ise pederinin şu (elimizdeki kağıtları göstererek) vasiyetini icra için mutlaka görmeye mecbur idim. Fakat çapkının ettiği edepsizlik beni ziyade mahcup bıraktığından, kızcağızın bizim yüzümüzden duçar olduğu ziyan tazmin edilmeksizin, yüzünü görmeye cüret bulamadım.

—O tazmine mecburiyetiniz de yok idi.

—Bence mecburiyet var idi oğlum. Ben, şu yaşa kadar yaşadığım hâlde kafamın doğru gördüğü kavaidden[2978] başka hiçbir şeye ittiba[2979] etmedim. Pek çok şeyler oldu ki kavanin[2980] ve kavaid-i marufe[2981] onu tahsin[2982] edemediği hâlde ben tahsin ve kabul eyledim. Bilakis pek çok şeyleri kavanin ve kavaid-i marufe tahsin ettiği hâlde ben beğenmedim. Benim ittibaa mecbur olduğum vicdan ve uluvv-i cenab-ı kanunu muktezasınca[2983] kızcağızın ziyanını tazmin lüzumu inkar olunamaz.

Her hâline, her şanına şaşmakta bulunduğum fazıl ihtiyarın bu hikmetine de şaştım. Ermeni Patrikhanesince icrasını bana havale eylediği işte dahi kusur etmeyeceğimi temin ederek, zikrolunan açık zarfı ceketimin koyun cebine yerleştirdim.

Bu işe hitam verilmezden evvel ihtiyar şunu da tavsiye eyledi ki:

—Siranuş'a ait olan bu iş şimdiye kadar esrar-ı mektumeden[2984] addolunduğu gibi bundan sonra da o mektumiyyet devam edecektir.

—Emin olunuz efendim! Müsterih olunuz.

—Ama Refet Bey'e de bundan kata malumat verilmeyecektir.

2977 kaziyye : mesele, dava, iş, hukuk
2978 kavâid : kaideler, usuller, kurallar
2979 ittiba' etmek : tabi olma, uyma, ardı sıra gitme
2980 kavanîn : kanunlar
2981 kavaid-i ma'ruf : herkesçe kabul edilen, bilinen, belli kurallar
2982 tahsin etmek : güel bulup takdir etme, beğenme
2983 muktezâsınca : gereğince
2984 esrâr-ı mektûme : gizlenmiş sırlar

—Benim hiçbir haber vermeyeceğimden emin olunuz. Bu emrinizi Siranuş'a da tebliğ ederim. Ama onun tarafından gerek Refet'e ve gerek başka bir kimseye ifşa-yı raz edilecek olur ise ondan dolayı bana bir gune[2985] mesuliyet teveccüh edemez sanırım.

—Siz keyfiyyet-i mektumiyyeti kendisine anlatınız da iş doğrudan doğruya kendine ait olduğundan sır sahibi ister ketm, ister ifşa eylesin. Bunun şan ve şeyni[2986] bize ait olamaz.

Bugünün ferdası vakt-i zuhra[2987] doğru Ermeni Patrikhanesine müracaat eyledim. Patrik Efendi ile zaten muarefemiz[2988] de olduğundan, vürudumu ihbar eyledikleri zaman bir memnuniyyet-i mahsusa ile beni huzuruna kabul eyledi.

Şimdiye kadar hiç ayak attığım görülmeyen bir dairede bugün ilk defa olarak bulunuşum Patrik Efendi'nin gereği gibi merakını tahrik eylediğinden hâl ve hatır sualini müteakip:

—Efendim! Ziyaretten maksat?

Diye, yüzüme baktı. İntizarını temdit etmek istemedim. Koynumdaki evrakı çıkarıp önüne koyarak:

—Şunlara bir atf-ı nazar buyurunuz da efendim, iktiza eden izahatı da itaya hazırım.

Dedim. Patrik Efendi evrakı birer birer kamilen okudu. İş her ne kadar selefleri zamanında vukua gelmiş ise de evrak ve emanetlerin devir ve tesliminde bu işe vukuf peyda etmiş olduğunu anlattı. Patrikhanece icra olunacak bir muamele bulunup da Matmazel Siranuş'un dahi vücuduna ihtiyaç görülür ise onu da ihzar edebileceğimi söylediğimde, Patrik Efendi:

2985 gûne : türlü, gidiş, tarz, yol

2986 şeyn : kusur, ayıp, leke

2987 vakt-i zuhr : öğle vakti

2988 muârefe : tanışma, bildiklik, tanışık olma

—İşi en kısa bir yolda bitirmek için Patrikhanenin Seyyit Mehmet Numan'da bulunan şu evrakı istirdat[2989] olunmaya mukabil Ali Osman Topuz Bey'in burada mahfuz bulunan evrakı iade ediliverir. Adeta bir deyn[2990] için verilen senedin istirdadıyla deynin tediye[2991] olunduğu gibi. Mahaza Patrikhane sicilinde bir kayıt bulunmak için ya Seyyit Mehmet Numan ya zat-ı aliniz, yahut daha doğrusu Matmazel Siranuş Patrikhaneye bir makbuz ita ediverirler ise bu da bir muamele-i zaide[2992] addolunmaz, dedi. Ben, üçümüz tarafından da mümzi[2993] bir makbuz getireceğimi vaad eyledim. Patrik Efendi işin bu derecesini lüzumundan bile fazla görerek, evrak müdürü olan bir zata emir ile yarım saat zarfında mazruf-ı mahfuzu[2994] getirdiler.

Bu zarfın üzerinde beş mühür memhur idi. Kimin tarafından gelip ne zaman, kime teslim olunacağı da Türkçe ve Arapça ve Ermenice olarak üzerine yazılmış idi. Bu mühürlerin fekki Siranuş'un kendisine ait bir salahiyyet-i mahsusa olduğundan zarfı açmak hatırımıza bile gelmedi. Hemen patrik efendinin muamele-i nazikanesine bit-teşekkür kalktım. Zaten beni getirmiş olan araba beklemekte bulunduğu cihetle ta Beyoğlu'na kadar da onunla gittim. Bugün Siranuş'un İstanbul'a gitmek gibi bir işi yok idi. Odasında oturup şakirtlerinin icra etmiş oldukları tercümeleri tashih ve kendilerine verilecek yeni dersleri istihzar ile meşgul idi. Yanına girdiğimde:

—Size adeta ahiretten selam getiriyorum der isem şaşar mısınız?

Dedim. Onun cevap vermesine hacet kalmaksızın gördüm ki kızcağız söylediğim sözün mezayasına[2995] varamayarak şaşırdı kaldı. Bunun üzerine kendisiyle birlikte kaleme almış olduğumuz sergüzeşti ihtar eyledim. Kendisi beş altı yaşında bir çocuk iken bir araba taciri ile beraber patrikhaneye kadar gittikleri günü hatırına getirdim. O günü tahatturda teehhür[2996] etmediği gibi, müte-

2989 istirdât : geri alma, alınma, geri isteme

2990 deyn : borç

2991 te'diye : ödeme, borcunu verme

2992 muamele-i zâid : gereksiz bir tutum, davranış

2993 mümzi : imza eden, imza sahibi

2994 mazruf-ı mahfuzu: korunmuş, saklanmış zarf

2995 mezâyâ : meziyetler, üstülük vasıfları

2996 teehhür : gecikme

veffa[2997] pederi tarafından patrikhaneye tevdi kılınmış olan zarf meselesini de derhatır etmekte gecikmedi. Bunun üzerine:

—İşte o zarf budur Matmazel!

Diye, beş mühürlü zarfı kızın önüne koyuverdim.

Güya zarf yırtılınca içinden babası çıkıverecek imiş gibi kızda şiddetli bir helecan görüldü. Teskin ve teennisine[2998] medar olmak için sordum ki:

—Pederiniz olan Tunusluyu hiç teşhis edebilir misiniz Matmazel?

—Hayır! Hiç tahayyül edemiyorum.

—Eey! İsmini olsun biliyorsunuz ya?

—Hayır! Validem onu da söylemedi. Zaten pederimle olan münasebetini hiç kimseye hikaye etmez imiş.

—Öyle ise ben pederinizi sizden çok tanıyorum. İsmi Ali Osman Topuz Bey'dir.

—A! O ne kadar tuhaf isim?

—İşte, zarfın üzerinde bulunan mühürlerde de bunlar yazılıdır. Pederinizin kendi mühürü! Zarfı açar iken bu mühürleri kırmamaya, bozmamaya gayret etmeli.

—Şöyle, makas ile bir tarafından keseriz.

Zavallı Siranuş bir azm-i mahsus ile yerinden kalkarak bir makas buldu ise de şiddet-i heyecanından eli titreyerek onu istimale muktedir olamadı. İtiraf-ı acz yollu bir tebessüm ie gülerek makası bana uzattı. Ben aldım, zarfı kestim.

2997 müteveffâ : vefat eden

2998 teennî : yavaşlık, dikkatli davranma

İlk nazar-ı dikkatimi celb eden şey yağlı boya ile musavver[2999] olarak zuhur eden bir muşamma oldu. On iki santimetre kadar eni ve yirmi santimetre kadar boyu olan bir muşamma üzerinde setresinin göğsü bükme harçlı, eğri kılıçlı, kılıç kayışının tokası çıpalı, iri fesli, pala bıyıklı, müşekkel[3000] insan gözlü bir zabit resmolunmuş idi.

İkimize de bir alıklık geldi. Gah biribirimize, gah resme bakıyor idiysek de sanki nutkumuz tutulmuş olduğundan ikimiz de harf-i vahid[3001] söyleyemiyor idik.

Resim diz hizasına kadar yapılmış bir şey olup, pek mahir bir üstat fırçasından çıktığı da apaşikare görülüp anlaşılmakta idi. Bu hâlde katiyen emniyet lazım gelir ki resim aslına da müşabihtir.[3002]

Neden sonra Siranuş dedi ki:

—Babam!

—Evet Matmazel! Babanız.

—Ne güzel adam!

—O pala bıyıkları tıraş edecek olsak ve çehresine biraz da nezaket versek tıpkı size benzeyecek.

—Ben de öyle diyecektim de bir türlü cesaret edemedim.

—Halbuki inkar etmek isteseniz yine muktedir olamazsınız.

Ben intizar ediyor idim ki Siranuş, pederinin resmini görür görmez bir inhimak-i mütehalikane[3003] ile resme sarılıp öpecek möpecek, ağlayacak mağlayacaktır. Bu intizarım bilkülliye boşa çıktı. Kızcağız alık alık resme bakıp garip garip gülümsemekle kalmış idi.

2999 musavver : tasvir edilmiş, tasarlanmış, düşünülmüş

3000 müşekkel : şekle konulmuş, şekil verilmiş

3001 harf-i vâhid : tek harf, tek söz

3002 müşâbih : benzeyen, benzer

3003 inhimak-i mütehalikane : aceleci bir düşkünlük

Bu vakadan yedi sekiz sene kadar sonra nazar-ı müşahede ve taaccübüme bundan daha pek mühim bir hâl münceli[3004] oldu. Bize pek yakından taalluku bulunan bir kadın vardır. O kadın kendisinden maada dahi yedi sekiz çocuğu olan bir köylü kadından tevellüt etmiş. Üç dört yaşında iken bir şehirli kadın onu evlatlığa kabul eylemiş. Analığını adeta ana olmak üzere telakki ederek evlatlık vazifesinde zerre kadar kusur etmiyor idi. Bir de Rumeli muhacereti hasebiyle kadının asıl validesi çıkagelmesin mi? İstihbar ve ihbarla kadıncağız bizi bulmuş. Fakat ne o kızını tanıyor, ne kızı onu! İkisinin birbirine bakışı adeta yabancı bakışı! Vakıa riayette kusur edilmiyor ama öyle kan çekmek, can çekmek nevinden bir telaki-i mütehalikane[3005] yok.

Bu hâli müşahede eylediğim zaman Siranuş'un, pederinin resmini temaşası hatırıma geldi. O zaman kızın, resme karşı gösterdiği kayıtsızlıktan mütevellit istigrabım[3006] ancak bu temaşa üzerine zail oldu.

Zarfın içinden bir de Arapça yazılmış kağıt zuhur eyledi ki onun altına mürekkep ile basılmış olan mühür dahi zarfın üzerinde memhur olan mühürün aynı idi. Lakin bu yazı dahi mağribî hattıyla yazılmış olduğundan bizim için okunmaktan müberra [3007] idi.

Her hâlde okuyabilmek için pek dikkatli baktım, çalıştım ise de bir şey söktüremedim. Bunu okuyacak adamı yine Seyyit Mehmet Numan vasıtasıyla bulabileceğimizi Siranuş'a anlatarak resmi yine zarfın içine ve kağıdı kendi cebime koydum.

Resmi ilk telakide[3008] memulüm kadar mütehalikane bir surette eser-i muhabbet gösterilmemiş olan Siranuş, gerek pederine ve gerek bu resme dair teati eylediğimiz sözler üzerine gittikçe tezyid-i merak eyliyor idi. Zarf derununa koyduğumuz resmi tekrar çıkartarak ariz ve amik[3009] temaşa ve tetkik ile buna

---

3004 müncelî olmak : meydana çıkmak

3005 telâkk-i mütehâlik-âne: çabuklukla, acele ile buluşma

3006 istigrâb : garip bulma, şaşırma

3007 müberrâ : temize çıkmış, aklanmış

3008 telâkî : kavuşma, buluşma

3009 arîz ve amîk : enine boyuna, uzun uzadıya

şöyle güzel bir çerçeve yaptıracağımıza ve şöyle bir mevki-i ihtiramda[3010] bulunduracağımıza vesaireye dair tahayyülata da giriştik.

Hele ben kıza yaranmak fikrine asla haml edilmemek şartıyla mücerret nasıl güzel, ali vakar ve bahusus binbaşı rutbesini haiz bir zatın kızı olduğunu biraz da istizamat-ı zaide[3011] ile dermiyan ederek, şimdiye kadar kendisini dar-ı dünyada tek ve tenha kıyas eder iken böyle bir hasep ve nesep sahibi olmak gerçekten şayan-ı iftihar bir şey olduğunu anlatıyor idim.

Bu yoldaki sözlerimin Siranuş üzerinde bir büyük hüsn-i tesirini de görüyor idim. Zira kızcağız bu sözleri bir büyük beşaşet-i bahtiyarane ile dinledikten maada:

Cenabı Hakk'ın benim hakkımdaki inayatını[3012]bilmeyerek, takdir etmeyerek, haşa sümme haşa mürüvvetsizliğine kail olduğum dakikalar pek çok olmuştur. Meğer ne büyük hata-yı nanköranede bulunuyor imişim. Babası yanında olan kızlar bile baba mürüvvetine, baba inayetine benim kadar mazhar değil imişler. Babam şu zarf içinde mazrufen rüşd-i nizamiye vusulümü bekliyor imiş. O zamana kadar da Seyyit Mehmet Numan gibi bir fazılı Hak Teala bana peder vekili tayin etmiş. Nihayet sizi imdadıma yetiştirmiş ki himaye-i pederanenin bu kadar mükemmeli binde bir öksüze müyesser olamaz.

Diye şükr-güzarlıkta dahi bulunuyor idi.

O gün şu mülakatı daha ziyade uzatarak vakit gaip edilmesini ikimiz de arzu etmedik. Vakıa bu suretle tecelli eyleyen bahtiyarlıktan ikimiz de o kadar mahzuz olmuş ve oluyor idik ki şu tatlı hasbıhaller, latif hayaller ile üç gün üç gece birlikte zaman geçirecek olsak yine doyamayacak idik. Ancak Ali Osman Topuz Bey'in şu varakada kızına ne sözler söylemiş olduğunu bir ayak evvel anlamak ikimizin de kemal-i istical ile merak eylediğimiz bir şey olduğundan akşam yine avdet etmek vaadiyle Siranuş'a muvakkaten veda eyledim. Tamam oda kapısından çıkar iken dedi ki:

3010 mevki-i ihtirâmda bulundurmak : hürmet, saygı mertebesine çıkarmak

3011 isti'zâmât-ı zâide : gereksiz gururlanma, büyütme, kibirlenme

3012 inâyât : lütuflar, ihsanlar, iyilikler

—Babamın resmini burada bırakıp gidiyorsunuz. Patrikhanedeki zarfın içinden neler çıkmış olduğunu Seyyit'in kamilen görmesi lazım gelmez mi? Hele eski dostu olan Topuz Bey'i?

Siranuş'a hak verdim. Bunu ondan evvel ben düşünememiş olduğuma da şaştım. Koynumdaki kağıdı da zarfın içine koyarak cümlesini müstashiben[3013] çıktım, İstanbul'a geldim.

İslam'ın, izalesine memur olduğu bir din-i batılın her türlü eserini esasından kâl[3014] ve kam'[3015] eylemek hikmetininin müsellemiyeti[3016] ile beraber ressamlık sanatı ne güzel şeydir?

Sahayif-i tevarihte şöhret almış zevatın vukuatını muvaffakıyetini gördükçe büyüklüğün o mertebesine varmış olan adamlara kuvve-i hayaliyyemiz bir de şekil ve suret veriyor. Müzelerde bunların resimlerini gördükçe hayalimizin vücut verdiği şekil ve suret ile bir de o adamların asıl şekil ve suretleri arasındaki farkı tetebbu eyleyerek hayret-i takdirkâranemizi ona göre tadil ve tashih eyliyoruz.

Tarih-i Osmanimiz sahayifinde iştihar[3017] eyleyen eazım[3018] hakkında bunun mümkün olamaması merreten bade uhra-yı teessüfümüzü[3019] mucip olmuş ahvaldendir.

Hele bugün Seyyit Mehmet Numan'ı görmeli idi. Patrikhaneden alınan zarfın derunundan şunlar çıktığı beyanıyla resmi ve varaka-i Arabiyyeyi önüne koyuverdiğim zaman Ali Osman Topuz Bey'in tasvirine pençe atarcasına saldırıp zayıf gözlerinin kuvve-i basırasına[3020] yardım için gözlerine pek ziyade yaklaştırarak baktı, baktı da o kurumuş gözlerinin neresinde biraz daha rütubet bulunabileceğine şaşılacak bir hâl ile gözleri sulanarak ve tasviri bana doğru uzatarak dedi ki:

3013 mustashiben : yanında olarak, birlikte

3014 kal' : koparma, koparılm, sökme, sökülme

3015 kam': ezme, kırma, zapt etme

3016 müsellemiyyet : doğruluğu kabul edilmiş olan

3017 iştihâr : meşhur olma ün alma

3018 eâzım : pek büyük olanlar, büyük adamlar

3019 merreten ba'de uhrâ-yı teessüf : kederlenmenin defalarca (tekrar tekrar) oluşması

3020 kuvve-i bâsıra : gözdeki görme kuvveti

—Oğlum! Bu bir büyük adam idi. Vakıa buralarca binbaşılıktan ibaret bulunan bir rütbe büyük görülemez ise de Tunus gibi bir yer için şu rütbe dahi büyüktür ya. Ama Koca Topuz'un asıl büyüklüğü kendi şahsında, kendi cenabında idi. Sahavet,[3021] sadakat, safvet, sebat ve metanet gibi fazailin kaffesini cami olduktan fazla, bu faziletin mukabilinde maayibinden[3022] de hemen hiçbir şey yok idi. Ya aklı? Ya sürat-i intikali? Hele ilmi de herkese hatırını saydırtacak mertebede idi. Yazık ki genç vefat etti. Yazık ki Tunus gibi bir yerde neşet eyledi. Burada, devlet kapısında yetişmiş olsa idi kendisindeki mükemmeliyetle din ve devletine pek büyük hizmetlere muvaffak olacağı gibi, din ve devlet sayesinde kendisi de pek büyük feyz ve ikbal kazanır idi.

Fazıl ihtiyar pek doğru söylüyor idi. Resimde görülen nasıye[3023] hakikaten bu kadar ali olup o çehrenin sahibi mecmu kemalat olacağını kıyafet-i beşeriyye tetebbuunda bulunanların kaffesi itiraf ve teslim ederler.

Badehu Seyyit Mehmet Numan zarf içinden çıkan varaka-i Arabiyyeyi eline alarak evirdi çevirdi ve göz kapaklarına değdirircesine gözlerine yaklaştırdı ise de bir türlü görüp söktüremedi. Hizmetinde bulunan bir Arabı çağırıp okuması için varakayı ona teslim eyledi. Bu efendi dahi varakayı yukarıdan aşağaya kadar süzdükten sonra okumaya başladı ki o, cümlebicümle okudukça Seyyit Mehmet Numan dahi her cümleyi bana tercüme eyliyor idiyse de cümleleri anlamakta ben de zahmet çekmediğimden bu tercümeleri lüzumsuz sayılabilir idi.

Varakanın ilk kıraatinde yalnız istima[3024] ile iktifa eyledik. Badehu, tercümesini yazmak için ikinci bir kıraate daha ihtiyaç gördük. Bu defa elime bir kağıt kalem alarak her cümlenin kıraati ve Seyyit Mehmet Numan tarafından tercümesi bittikçe, lazım gelen tadilat ve tashihatı[3025] da ben yaparak kağıt üzerine yazıyor idim.

3021 sahâvet : cömertlik, el açıklığı

3022 maâyib : kusur, leke, ayıp sayılan şey

3023 nâsıye : alın

3024 istimâ' : birinin ziyaretine gitme

3025 tashîhât : düzeltmeler

Tercümeyi bitirdikten sonra aslı ile ve Ali Osman Topuz Bey'in tasviri ile beraber zarf içine koyup ihtiyara:

—Bugün için artık bendenizden başka hizmet istemezsiniz değil mi? Müsaade buyurursunuz ki hemen gidip babasının vesayasını kızına tebliğ edeyim.

Dedim. İhtiyar istediğim müsaadeyi ezdil ü can ita ile beraber:

—Zaten işlerimiz bitmiş demektir. Sizi iki gün daha itab[3026] edemez.

Diye, şu likitasyon emrinde vuku bulan muavenetlerimden dolayı teşekkürat-ı minnettaranesini tekrar eyledi.

İş görmek için değilse bile o günkü işleri anlamak için bir kere de matbaaya başvurdum. Siranuş'un pederi resmini bazı arkadaşlara iraeden[3027] bir türlü kendimi men edemedim. Badehu, tekrar Beyoğlu yolunu tutmak için köprüden geçtim.

Tünel mevkiinde Refet'e tesadüf etmeyeyim mi? Delikanlı bugün, eski beşaşetlerini andıracak bir tavr-ı dostane ile müstacilen[3028] yanıma sokuldu ise de doğrusu ya kizb-i sarihini[3029] tuttuğum dakikadan beri Refet hakkındaki eski nazarım değişmiş idi. Mamafih renk vermedim. Onun:

—Siranuş'un pederi tarafından Ermeni Patrikhanesine vazedilen vasiyetnameyi görüp anlamak merakına düştüm. Seni beklemek için doğruca Beyoğlu'na gidiyor idim.

Sözlerini pek müteşevvikane bir tavırla söylemesine ben de bilmisil mukabele ederek:

—Yalnız vasiyetnameyi mi? Siranuş'un pederi Ali Osman Topuz Bey'in resmini de görmeyi merak etmez misin?

3026 it'âb : yorma, yorulma, zahmet verme

3027 irâe : gösterme, tayin etme

3028 müsta'cilen : acele ile, çabuklukla, tez

3029 kizb-i sarih : ortaya çıkan yalan

Dedim. Şevki daha ziyade arttı. Dedi ki:

—Aman Allahı sever iseniz şöyle bir kenarcıkta.....

—Yok! Burada olur işlerden değildir. Biraz sabret. Tünel'in üst başından bir arabaya bineriz. On dakikada...

—Araba içinde ziyaret mümkün olabilir ya?

—Bak ona diyeceğim yok.

Dediğimiz gibi, Tünel'in üst başında bir arabaya bindik. Resmi ve tercümeyi Refet'e gösterdim. İkisini de pek mütehalikane bir tavırla tetkik ve mütalaa eyledi.

Delikanlının bu tavr-ı mütehalikanesi hoşuma gitmeye başladı. O tavırda adeta eski Refet'i buluyor idim. Hatta bir aralık kizbinin tahakkuku meselesi de hatırımdan çıkarak yüzüne baktıkça bakacağım gelen, sevdikçe sevdam artan kahraman çocuğu canıma sokacağım geliyor idi. Sordum ki:

—Refet! Nasıl memul edersin? Babasının vesayasına Siranuş tarafından riayet edilip edilmeyeceğini ne yolda kestirirsin?

Refet'te belli belirsiz bir tebessüm vaki oldu. Dedi ki:

—Herkesin kalbinde bir arslan yatar derler. Siranuş'un kalbindeki arslanın ne istidatta olduğunu benden ziyade sen bilmelisin.

—Benim pek ümidim yok.

—Öyle ise benim de yok.

—Çünkü kendisinde böyle bir istidat bulunsa idi...

Ben bu sözü arabacıyla hemen burun buruna gelmiş olduğumuz bir zamanda söylemeye başlamış idim. Zira Refet daha son sözünü söylediği zaman Vartov Dudu'nun kapısı önünde araba durup arabacı dahi kapıyı açmaya davranmış idi. Bu hâlde sözüm Refet'e hitap olmak suretinden çıkarak arabacıya hitap suretini aldı. Adamcağız:

—Efendim?

Diye kendisine söylediğim şu sözleri anlamadığından tekrarını talep eder bir tavırla yüzüme baktı. Artık:

—Hayır, sözüm sana değil.

Diye, sözü kısa keserek, Refet ile birlikte Vartov'un hanesine girdik.

Akşam olmuş, mumlar yanmış idi. Refet ile Siranuş pek muhtasar surette selamlaştıktan sonra Siranuş tarafından gösterilen istical[3030] üzerine varaka-i Arabiyyenin tercümesini hemen bir vech-i ati okumaya başladım:

"Vahid ve Samed olan validiyet ve mevludiyetten münezzeh bulunup hiçbir ahd kendisine küfüv olamayan Hakk sübhane ve Teala hazretlerine hamd ü senadan ve dini din-i İbrahim olarak müddeası Zebur ve Tevrat ve İncil ile musaddak[3031] bulunan hatemünnebiyyine salat ve selamdan ve herhangisine iktida edilse mucib-i ihtida[3032] olan al ve ashab-ı kiramına tarziye ve tehayadan sonra ben, Ali bin Osman bin Topuz derim ki:

"Mahmiye-i Kostantiniyye'de, Beyoğlu'nda sahibe-i dar olmamak hasebiyle mahallesi gayr-i muayyen ve Ermeni taifesinden Takuhi Benet Kazar nam-ı nasraniyyenin tevlit[3033] ettiği ve merasim-i kenisaiyesini[3034] Siranuş namına icra ettirdiği kız benim sulb-i sahih mevludumdur. Buna, benim tarafımdan muteber Seyyit Mehmet Numan bin Ali ile yine tacir-i muteber Abdülkadir İsmail bin Mehmet Hartumî şahit ikame edilmiştir ki her ikisi mahmiye-i Kostantiniyye'de sakin ve ticaretle melufturlar. Takuhi Bint-i Kazar tarafından da bu keyfiyete Süryani milletinden kenisa ferraşı Artin Veled-i Hacik ve Ermeni milleti papazlarından Boğus Veled-i Parnas şahit ikame edilmişlerdir."

"Dünyada evlat ve aile ıtlakına şayan kimsem olmadığından ve çocuğun selametini validesi nezdinde bulunarak ona tabi olmasında gördüğümden ol veç-

3030 isti'câl : acele etme, tez olmasını isteme

3031 musaddak : doğruluğu tasdik edilmiş, sadakati ve doğruluğu tanınmış

3032 mûcib-i ihdidâ : Müslüman olma sebebi, gereği

3033 tevlîd etmek : sebep olmak, vücuda getirmek

3034 kenisa : kilise

hile büyümesine rıza-yı pederanemi izhar eylemişimdir. Bu kızdan başka varisim olmadığından hin-i vefatımda[3035] metrukâtımın[3036] nukuda tahviliyle[3037] esman-ı baliğasının[3038] kendisine tahsisini dahi şahitlerime havale etmişimdir ki bunun için iktiza eyleyen evrak şer'i ve kanun nehciyle[3039] başkaca tanzim olunmuştur."

"Bu vesaya kızım Siranuş'a tebliğ olunduğu zaman kendisi yirmi bir yaşını ikmal etmiş bir reşide-i kamile bulunacaktır. Diğer vesayama itba[3040] kılınmış ise kızım zulmet-i cehl ile nur-ı basarı münhasif bir nadan olmayıp dimağı ve kalbi nur-ı marifetle münevver bir sahib-i kemal bulunacaktır. İmdi bu sulb-i sahih[3041] kızıma badeselam vettehaya derim ki:

"Ey canpare! Senin pederin bir dine tabidir ki Cenab-ı yesu aleyhisselamın Meryem-i azradan bilapeder ve Ruhullah olarak tevellüt eylediğine o din-i mübin hasebiyle mümindir. İhtilafat-ı nasaradan[3042] kat-ı nazar olunursa hakikat-ı nasraniyye[3043] dahi budur. Ama validen bir dine tabidir ki Hatemü'l-enbiya efendimiz hazretlerinin bisetleri[3044] o dince müsellem değildir. Ey mahsul-i fuadım! Eğer validen dininde kalır isen pederinden lil-ebed cüdalığa rıza göstermiş olacaksın. Eğer din-i pederi kabul eyler isen validenin dinindeki hakikat-i asliyye ve esasiyyeyi de hıfz eylemiş olacaksın. Bu hâlde validenle pederini süveyda-yı kalbinde[3045] cem eyleyeceksin."

"Ulum-i nasraniyye dairesinde perverişyap[3046] olduğun için şu vesaya sana garip görünür. Badi-i emirde[3047] tabın bundan tevahhuş eder. Ama hazım ve

---

3035 hîn-i vefât : vefat vakti, ölüm zamanı
3036 metrukât : bırakılan şeyler, miraslar
3037 nukûda tahvil : nakte, paraya dönüştürülme
3038 esmân-ı bâliğa : toplam değerler
3039 şer' ve kanun nehciyle : din kuralları ve kanun yoluyla
3040 itba' : tâbi kılma, arkasına, ardına takma
3041 sulb-i sahih : öz evlat
3042 ihtilafât-ı nasara : Hristiyanlık'a aykırı olan
3043 hakîkat-ı nasraniyye : gerçek Hristiyanlık
3044 bi'set : gönderme, Peygamber'in gönderilişleri
3045 süveydâ-yı kalb : kalpteki kara, gizli nokta
3046 perveriş-yâb : beslenen, terbiye edilen, terbiye gören, eğitilen, yetiştirilen
3047 bâdi-i emirde : işin başlangıcında

müteenni ol. Biraz da hakayık-ı İslamiyye ile tevaggul et. O zaman anlarsın ki İslamda ikrah ve icbar yoktur. Benim sana bu vasiyetim de bir icbar değildir. Kemal-i şevk ve garam seni kabul-i vesayaya teşvik ve tahris edeceği zamana kadar teenni et. Eğer hidayet-i rabbaniye imdada yetişir ise işte şu sen, rüşd-i kamile kadar seni unutmamış pederlik vazifesini ifada istitaatı[3048] kadar kusur etmemiş bulunan peder-i mühibbinin ruhunu şad etmiş olacaksın. Aksi hâlinde seni öksüz bırakmamaya ala-kaderi'l istitaa çalışmış bulunan bir peder-i müşfiki sen öksüz bırakmış olacaksın. Zira bu âlemde benden mütevellit senden başka bir kimse yoktur ki yâdım onun kalbinde yer tutsun. Yadgâhım yalnız senin kalbin olacaktır.

"Sen henüz nevzeban bir tıfl-ı mahbub iken seni dizlerimin üstüne alıp severek, okşayarak, yüzüne de dikkat-i nazarım ile bakar idim. Bir an evvel seni büyümüş görmeye acul olduğumdan hiç olmaz ise hayalim ile seni büyütür idim. Eşkal-i hariciyyece kendime müşabehet-i tameni bil-müşahede havass-ı maneviyyece dahi bu müşabehetin vukuunu arzu eyler idim."

"Suri olan müşabehetimizi senin de mukayesene imkan hasıl olsun diye en mahir bir ressama suretimi tasvir ve tersim[3049] ettirerek bu zarf derununa koydum. Eğer manevi olan müşabehetimiz dahi ümit eylediğim mertebe-i kemalde ise sen bu satırları okur iken suretini resimde gördüğün cisim ve cesedi artık hakister[3050] olmuş bulunacağı derkâr olan pederi yeniden ihya derecesinde bir vazife-i mevludiyyet ifa eylemiş olmak için vesayamı kabul edersin."

"Etmediğin surette dahi sakın zannetme ki seni tir-i lanete hedef ederek cezalandıracağım? Haşa! Ciğer paremi dinime dâhil olmuş diye tasavvur ve tahayyülden memnu olacak isem bari arada ve ihtiyarımla melun tasavvur etmemek bahtiyarlığı olsun bende kalmalıdır. Bahtiyarlığın bu derecesine de şiddet-i ihtiyacım vardır herhalde, aziz ve berhudar ol nur-ı aynım."

Pederinin vesayasını okuduğum müddet zarfında, Siranuş, pederinin tasvirini elinde tutarak, güya bu sözleri söyleyen o tasvir ve daha doğrusu sahib-i tasvir

3048 istitâ'at :tâkat getirmek, kudreti ve gücü yeter olmak

3049 tersîm : resmetme, resmedilme

3050 hâkister : kül, ateş külü, toğrağa karışmış

imiş gibi bir hâl-i itina ve ihtimam ile temaşa ve istima eyliyor idi. Rengi gâh ağarıp, gâh kızarıyor idi.

Tercümenin sonlarına doğru gelindikte kızın hâli daha ziyade başkalaştı. İri, gazanferane gözlerinden siyah yaşlar tereşşuhuna[3051] başladı. Hele vasiyetin hatimesinde elindeki tasviri kemal-i muhabbet-i duhterane ile birkaç defa öperek kalbi üzerine bastırdı ki gerçekten putperest olanlarda bile şu müteabbidane[3052] hâl tasavvura sığamaz.

Kız bu hâlde iken biz Refet ile birbirimize bakıştık. “Ne dersin? Ha?” manasını çehrelerimiz ile yekdiğerimize ifham[3053] eyliyor idik. Lakin bu suallere ikimiz de cevap bulamayarak yine hâl ve şanımızla beyan-ı hayret ediyor idik.

Kızın bu hâlinde vesaya-yı pederi ne surette telakki edeceği sorulabilir mi? Zaten kendisi bu bapta vereceği kararı vermiş olabilir mi ki onu bize de tebliğ edebilsin?

Ben bilakis buna dair bir söz açılacak ise iftitahını[3054] men etmeye lüzum gördüm. Binaenaleyh sohbeti değiştirmek için dedim ki:

—Bu akşam nasıl vakit geçireceğimizi benden sorsa idiler, Konkurdiya tiyatrosuna gidelim der idim.

Siranuş uykudan uyanırcasına bir hâl ile ve kemal-i taaccüble yüzüme bakarak dedi ki:

—Tiyatroya mı? Şu anda tiyatro nereden hatırınıza geldi?

Ben—Böyle, insanı birtakım ihsas istila eylediği zaman nüzhet-i tab’ husulü için hiç hatır ve hayale gelmedik eğlenceleri düşünmelidir. Mahaza tiyatroyu hatırıma getiren şey, yeni gelmiş olan Fransız opera-komik kumpanyasına Refet’in gösterdiği rağbettir.

3051 tereşşuh : sızma, sızıntı yapma

3052 müteabbidâne : tapınırcasına, kulluk edercesine

3053 ifhâm : ağız açtırmama, konuşturmama, susturma

3054 iftitâh : açma, açılma, başlama

Siranuş daha ziyade istiğrap tavrıyla Refet'in yüzüne baktı. Bu tiyatro sözü meydana çıkalıdan beri Refet'in de hâli mütegayyir idi.

Nasıl mütegayyir olmasın? Vicdan sahibi çocuk, bana söylediği yalan işte vicdanı üzerine hücum edip duruyor. Belaya bakınız ki oğlancağız bu yalancılıkta sebata da mecbur oluyor, diyor ki:

—Evet! Vakıa pek güzel bir kumpanyadır. Size de söylememiş mi idim Matmazel? Hatırınızdan çıktı mı?

Siranuş—Ha! Evet! Söylemiş idiniz. Hatırımdan çıkmış.

O ne? Demek oluyor ki Refet bu tiyatro yalanını Siranuş'a da yutturmuş. Besbelli bir akşam kendi amal-i sefihanesi için buradan erkence çıkmaya lüzum görmüştür de nereye gideceği Siranuş tarafından soruldukta ayıbını setr için tiyatroyu hatırına getirivermiştir. Eğer Refet'in her zaman tiyatroya gidişi benim takibimde gördüğüm gibi ise bu çocuğa gerçekten acımalıdır.

Tiyatro üzerine lakırdı biraz daha uzadı. Uzadığı da isabet oldu. Zira müsahabe o surette tahavvül eyledikten sonra ben bir aralık Ali Osman Topuz Bey'in resmini de vasiyetnamesini de tercümesini de toplayıp zarfa koyarak konsol üzerindeki aynanın arkasına gizleyivermiş idim. Sohbetin buna ait olacak sureti de münkatı[3055] oluvermiş idi.

Bugünkü işler için enine boyuna gezip tozduğum cihetle gerek vücudumu ve gerek zihnimi hayli yorgun bulduğumdan bu akşam saat üç sularında İstanbul'a çekilmek için Siranuş'tan ruhsat istedim. Siranuş Vartov Dudu'nun hanesine geleliden beri ben hiç onunla bir dam altında gece geçirmediğim gibi, Refet dahi geçirmeyip hatta şu günlere gelinceye kadar bensiz Siranuş'u görmeye bile gelmiyor idi. Ben ayağa kalkıp ruhsat istediğimde o dahi yerinden kalkarak:

—Efendinin bu ricasına ben de iştirak ediyorum.

Dedi. Vakıa Siranuş:

3055 münkatı': arada bağ kalmayan, ayrılmış

—Bunca teessüratımla beni yalnız bırakmak reva mıdır?

Diye, insafsızlığımızdan şikâyete başladı ise de Vartov Dudu'nun hepimizden alâ refakat eyleyebileceği anlaşılarak istediğimiz ruhsatı diriğ etmemek mecburiyetini teslim ettirdik.

Haneden dışarıya çıktığımızda Refet:

—Haydi, gerçek tiyatroya gidelim. Güzel eğleniriz.

Dedi. Hay zeki hay! Kabul etmeyeceğimi bildiği için bu teklifte bulunuyor. Ben kabul etmeyim de kendisi bu vesile ile yeni eğlencelerine gitsin diye böyle söylüyor. Bittabi kabul etmedim. O da filvaki dedi ki:

—Öyle ise bana izin ver. Ben gideceğim.

—Tiyatroya mı?

—Evet! Pek hoşuma gidiyor.

—Men etmem oğlum! Ah safa-yı hatır versin.

Bu dua ile vedalaşarak Refet'ten ayrıldım ise de ayaklarım ileriye doğru kat-ı mesafe edebilirler mi ya? Hele gözlerim yolumun ilerisine hiç bakamıyorlar. Yüzüm geride!

Vakıa Refet mühtehası[3056] Konkurdiya'ya çıkabilecek bir yolu tutturdu ama eminim ki oraya gitmiyor. Tecrübe ettik, mücerrebi[3057] tekrar tecrübe kâr-ı akıl mıdır?

Bir aralık kendi kendime:

—Adam, senin nene lazım. Genç adam. Daha sefahata doymamış. Varsın başını evvelkiden daha katı taşlara vuruncaya kadar sürünsün.

3056 münteha : son, en son derece, nihayet

3057 mücerreb : tecrübe edilmiş, sınanmış

Dedim ise de hamiyyet kail olabilir mi ya? Efkarım derhal tahavvül eyledi. Hazır Refet benden pek de uzaklaşmamış iken şunun adımlarını çiğneyerek bir daha takip edeyim dedim. Bu niyeti derhal bir karar-ı kati suretine koydum. Haşarı çocuğu gözden kaybetmemek için var kuvveti bacağa vererek onun gittiği yola doğru yürüdüm.

Galatasarayı'na kadar Refet'e yetişemedim. Polis dairesinin önüne geldiğim zaman baktım ki Refet dahi İsponek bakkal dükkanını geçip, simitçi fırınının önünden Haco Polo Çarşışısı'na doğru yürüyor.

Hah! Haşarıyı yakaladık.

Refet gitti, ben gittim. Filvaki Konkurdiya'ya kadar vardı. Hay külhani hay! Siranuş'un hanesinde geçen sözler üzerine kendisini takip edeceğime ihtimal vermiş olmalıdır da şüphelerimi izale için tiyatroya kadar gelmiş bulunmalıdır.

Vakit de daha erkence! Fakat Refet o incecik bahçe yolundan girip tiyatronun bilet satılan tarafına büküldü. Tekrar çıkmadı.

Ben, sokağın karşı tarafındaki Fransız tiyatrosu yanında mümkün mertebe kendimi gizleyerek muntazır ve mutarassıt[3058] bulunuyorum. Evet! Refet çıkmadı. Kendi kendime dedim ki:

—Mutlaka yakasını bir Fransız aktrisinin pençesine duçar etmiş olmalıdır. Tiyatroya erkence gelmek buna delalet eder. Oyuncular tebdil-i kıyafet ettikleri sırada birkaç lakırdı teati eylemek için.

Üçer beşer seyirciler tiyatroya girmeye başladılar. Tiyatrodan çıkanlar pek nadir. Gözlük gözümde olduğu hâlde çıkanların hepsini tetkik eyliyorum. Hiçbirisi Refet değil. Refet hâlâ tiyatronun içinde.

Acaba ben de girsem mi? Şimdi tiyatroya girer isem afacanı elim ile koymuş gibi oyuncular dairesinde bulacağım. Kim bilir beni görünce ne kadar bozulacak? Ne kadar mahçup olacak?

3058 mutarassıd : gözleyen

Tiyatroya girip gitmemek lüzumunu katiyen tayin eyleyinceye kadar hayli mücadele-i nefsiyyede bulundum. Gâh girmeyi muvafık buluyor idim gâh girmemeyi. Zira tiyatroya girmeyecek idiysem, Refet'i buraya kadar niçin takip ettiğimi düşünüyor idim. Girecek olsam ve bahusus afacanın bir aşüfte ile doğrudan doğruya münasebet-i hususiyyesi olduğunu ispat eyleyecek hallerini görsem, elbette kat-ı münasebet derecesine varmaya kadar her şeyi göze aldıracağım. Çünkü sefahatin bu dereceye kadar teceddüt ve tekerrürünü mümkün değil tecviz edemeyeceğim.

Perdenin küşadından evvel çalınması mutat olan entredüksiyonu muzıka çalmaya başladı. Ben de artık tiyatroya girmeye karar verdim. Bir, iki, üç hatve attım, dördüncüsünde....

Dördüncüsünde sağdan geri! Güya korkacak bir şey görmüşüm de ondan kendimi korumak telaşına düşmüşüm gibi bir telaş ile Fransız tiyatrosunun kapısından içeriye kendimi attım ve yine derhal geriye dönüp tarassuda başladım. Zira Refet tiyatrodan çıkıyor idi.

Artık anlaşılmadık bir şey kaldı mı? Refet tiyatroya gitmiyor vesselam. Maksadı tiyatro olsa tamam oyuna başlandığı zaman çıkar mı? Asıl maksadı tiyatrodaki bir kızdır. Gitti onu gördü. Söyleyeceğini söyledi. Vereceği kararı verdi.

Ya şimdi nereye gidiyor?

Ne safderunane sual? Bu tiyatro kızlarıyla münasebat-ı sefihanede[3059] bulunanların ahvali meçhul müdür? İş güç sahibi olan bir adam saat yedide, yedi buçukta oyun biterek tiyatrodan çıktıktan sonra metresiyle mebitine[3060] gelerek birkaç saat daha vakit geçirir ise sabahleyin ne zaman kalkabilir? İşine gücüne ne vakit gider?

Geceleri uyanık olarak sabah etmek tiyatrocuların sanatlarına mugayir değildir. Zira onlar gündüzleri de ikindilere kadar uyku uyurlar.

3059 münâsebât-ı sefihânede : eğlenceye ve lüzumsuz masraflara düşkün olarak kurulan ilişkiler

3060 mebît : geceleyin kalınacak yer, geceleyecek yer.

Bu hâlde tiyatro aktrisi ile münasebeti olanlar, şöyle saat üçte, üç buçukta, hatta bazıları daha erken, yani akşamdan metreslerinin ikametgahlarına giderek saat yedi buçuğa sekize kadar bir alâ uyku çekerler. Badehu intizar-kerdeleri[3061] olan dilfigâr[3062] tiyatrodan gelip supe ederk musahabata[3063] da koyulurlar.

Ama bu âdet, şu yolun kendini bilen akıl yolcularının âdetidir. Bizim Refet dahi elhak bu ukaladandır.

Malum a! Ben Fransız tiyatrosunun kapısı altında gizliyim. Refet Konkurdiya tiyatrosunun dar bahçe yolundan dış kapıya kadar geldikte kemal-i havf ve telaş ile etrafına bakınmaya başladı.

Hay köftehor hay! Hiç şüphe yok ki beni arıyor. Takip olunduğu hakkındaki şüphesi pek ziyade imiş. Benden başka kimden ihtirazı olacak? İhtirazı olmasa neden etrafına bakınacak. Dosdoğru yolcağızına düzülüverir. Şu anda başka bir hatıra beni istila eyledi. Şüphe yok ki Refet metresinin ikametgahına gidiyor. Takip etmeli. Bu ikametgahın neresi olduğunu öğrenmeli. Güzelce bellemeli. Artık bu gece olamaz ama yarın sabah erkenden oraya gidip Mösyö Refet'e bir vizite kağıdı irsaliyle kabulümü rica etmeli.

Yapar mıyım? Yaparım!

Fakat yarın sabah oraya erkenden gitmek için bu gece İstanbul'a dönmek uyamaz. Refet'in yeni dar-ı safasını öğrendikten sonra gider, bu geceyi de Vartov'un hanesinde geçiririm.

Ama bu misafiret-i fevkaladeden Siranuş meraka düşecek imiş. Onun merakını pek kolay izale edebilirim. Refet'in yeni hâlini hikâye ederek sevdiğimiz bu delikanlıyı bu hâlden men için onun da muavenetini isterim.

Ben zihnimde bu kararı verdiğim zaman, Refet dahi o zamanlar Bonmarşe mağazası olan mağaza önünden Galatasarayı'na doğru teveccüh etmiş idi. Artık daha ziyade vakit gaip etmeyerek hemen arkasına düştüm.

3061 intizâr-kerde : bekleyen

3062 dilfigâr : gönlü yaralı aşık

3063 musâhabat : sohbetler, konuşup görüşmeler

Tiyatro oyuncularının ağlebi Avusturya postahanesine inen mahut murdar sokaklardaki misafirhanelerde ve birazı da Santa Mariya Kilisesi karşısındaki dar sokaklar derununda bulunan garni, yani mefruşhanelerde oturdukları malumum bulunduğundan, Refet'in Galatasarayı'na doğru değil, dört yol ağzına doğru sapması lazım gelir idiyse de aktrislerin muteberlerinden bazılarının Yeni Çarşı Caddesi'ndeki misafirhanelerde de oturduklarını derhatır eyledim. O gayretle takipte devam ettim.

Fakat Refet, Galatasarayı meydanına gelir gelmez, tahminim veçhile sağa sapıp Yeni Çarşı'ya inmedi. Hatta ileri doğru yürüdüğü hâlde sola teveccühle İngiliz sarayına doğru da gitmedi. Doğrudan doğruya Taksim yolunu tuttu. İngiliz eczahanesine doğru ilerleyip gidiyor.

Acayip! Bu taraflarda aktrisler ikametgâhı olabilecek hangi hane var?

O gidiyor, ben gidiyorum. Tamam Mektep Sokağı'na vardığımızda Refet sola bükülmesin mi?

Anladım artık, anlaşılmayacak hiçbir şey kalmadı. Bizim Mösyö Refet yine eski hanede oda tutmuş. İhtimal ki tamam Agavni'nin sakin olduğu odayı tutarak yeni metresini oraya oturtmuş. Zavallı Agavni! Mahaza Refet için en muvafık tedbir de bu değil midir ya? Hazır uşağı muşağı alışkın olan bir hane. Bu hane benim de işime gelecek. Çünkü uşak meclubumdur[3064]. Refet ve yeni metresi hakkında istediğim gibi malumat alabileceğim. İster isem bu geceyi bile orada geçirmek mümkün. Siranuş'u Vartov Dudu'yu beyhude niçin rahatsız edeyim?

İşte bu mütalaat zihinde olduğu hâlde Refet'i layenkatı[3065] takip ediyorum. Hatta gittikçe kendisine yaklaşıyorum bile. O dereceye kadar ki Refet geriye dönüp bakacak olsa beni görebilecek.

Haneye vusulü hâlinde dönüp gerisine bakmak Refet için tabii bir hareket olacağından, tamam haneye takarrüb[3066] eylediğimiz zaman ben bila-iltizam[3067] durup Refet'in biraz daha tebaüt[3068] etmesine meydan bıraktım.

3064 meclûb : taraftarlığa kzanılmış kimse, çekilmiş, kapılmış

3065 lâyenkatı' : aralıksız, kesimeksizin

3066 takarrüb : yakınlaşmak, yaklaşmak, zamanı gelmek

3067 bilâ-iltizâm : Bile bile, bir şeyi doğru ve lüzumlu görüp taraftar olmakla

3068 tebâüd : uzaklaşma, uzağa çekilme

İyi ama Refet, bizim eski hanenin önünde durmadı. Yalnız başını kaldırıp bizce en mühim mesakinden[3069] olan bu haneyi haricen temaşa eyledikten sonra geçti gitti.

Oo! Pirelenmeye başladım. Refet, bundan daha aşağı nereye gidiyor? Beyoğlu'nun bundan daha aşağısında öyle aktrisler maktrisler oturamazlar.

İştibah[3070] ve merakın mukteziyat-ı tabiiyyesinden[3071] olmak üzere hararet-i gariziyem[3072] artmış. Ateşler içindeyim. Kanımın cevelanına arız olan sürat hasebiyle intikalatım dahi o kadar seri ki zihnim bir anda şarktan garba sıçrıyor. Şu anda bir intikal daha vaki oldu.

Malumdur ki Refet'i ilk tiyatroda arayıp da bulamadığım zaman delikanlının hiç de tiyatro merakında olmadığını hükmeylemiş idim. Tiyatro meselesi mahza benden setr-i esrar için iltizam edilmiş bir kizb-i sarih idi. Asıl kanaatim Refet'in tiyatro âlemi haricinde eğlencelere koyulmuş olması cihetinde idi. Bir aktrise müptela olması tasavvuru hemen bu gece vaki olmuş idi. Memulümün hilafı olarak tiyatroya girdiğini gördükten sonra bu zann ve zehab vukua gelmiş idi.

Şimdi bu zannın, bu zehabın yanlışlığı tahakkuka başladı. Demek oluyor ki Refet'in tiyatrocularla alışverişi yoktur. Zira o taraflarda, o makule kimseler asla sakin olmazlar. Artık hükm-i katı ile hükmeyliyorum ki Refet kendisine bir başka türlü eğlence, bir başka tarz-ı sefahat peyda eylemiştir.

Hâlâ Refet gidiyor, ben gidiyorum. Ama takipte devam edildikçe ne hâllere giriyorum, biliyor musunuz? Ah! Bu hâlleri bilemezsiniz. Tahmin edemezsiniz.

Takipte devam edildikçe şimdiye kadar vermiş olduğum hükümlerin kaffesi büsbütün yanlış olduğunu anlamaya başlıyorum. Durunuz bakalım. On beş, yirmi adım daha atar isek: "Hakayık-ı ahval nerede imiş? Ben nerelerde geziyor imişim!" diye itiraf-ı mağlubiyyet edeceğim. Hem ne büyük mağlubiyet!

3069 mesâkin : meskenler, oturacak yer

3070 iştibah : şüphelenmek

3071 mukteziyât-ı tabiiyyesinden : bir şeyi, doğal olarak gerekli kılan sebepler

3072 harâret-i gariziye : vücudun normal harareti

Evet, evet! Bu mağlubiyeti itiraf ettim. Meğer hakayık-ı ahval[3073] nerede imiş, ben nerede imişim? Bakınız, Refet'e bakınız. Gitti gitti de ta Vartov Dudu'nun kapısı önünde durdu. Aman ya Rab!. Elini tokmağa sürüp kapıyı çalmaya bile hacet kalmadı. Kapı kendi kendisine açıldı.

Meğer Refet'in avdetini bekliyorlarmış ha? Refet kapıdan içeriye girip kapıyı kapadı. Üst katta, Siranuş'un odasında ışık var idi. Refet'in duhulü[3074] üzerine gördüm ki bu odanın istorları üzerinde teressüm eden bir gölge kapı semtine doğru hareket ediyor. Hem de Siranuş'un gölgesi. Tanıdım. Zerre kadar şüphem yok ki Siranuş'un gölgesi? Refet'i istikbale gidiyor! ...

Tepeden tırnağa kadar buz gibi soğuk bir ter içinde kaldım. Beynim dönmeye, gözlerim kararmaya başladı. Düşmemek için sendeleyerek Vartov'un hanesinin karşı sırasındaki evlerden birinin kapısına kadar vardım. Kapının önündeki taş nerdibanın üstüne oturdum.

Dirseğimi dizimin üzerine, çenemi de dirseğimin üzerine dayatarak ve gözlerimi Vartov'un hanesine dikerek bakıyorum. Düşünüyorum.

Ama bakıyorum da ne görüyorum? Düşünüyorum da zihnimde neyi buluyorum?

Hiç! Bilkülliye hiç!

Bir aralık kendi varlığımı da unutmak derecesine geldim. Neredeyim, ne yapıyorum bilmiyorum.

Bilmem ki uyumuş muyum? Bilmem ki bayılmış mıyım? Ama kendimde olmadığım muhakkak.

Üşüyorum. Ellerim, ayaklarım buz kesilmiş. Âdeta dondurma tenekesinin içine girmişim gibi bir hâl. Dişlerim bile titriyor.

O aralık nerdibanı üzerine oturduğum kapı açılmasın mı? İçeriden bir erkek sesi:

3073 hakâyık-ı ahvâl : durumların gerçekleri

3074 duhûl : içeri girme

—Size ne oldu Mösyö?

Demesin mi? Aklımı başıma aldım. Bunun bir imdat olduğunu anladım. Sözü söyleyenin yüzüne baktığımda Vartov'un komşusu olan bir Almanyalının uşağı olduğunu tanıdım.

Efendisi ile de selamlaşırız. Binaenaleyh ümidimi cüretimi arttırarak:

—Aman bir kadeh konyak! Bir büyücek, bir kadeh konyak!

Dedim. Gayretli uşak ricamı tekrar ettirmedi. Bir dakika sonra yarıya kadar alâ Fin şampanya konyak doldurmuş olduğu şarap kadehini elime tutuşturdu. Onu içtim. Müteakiben midemde ateş peyda olmuş gibi bir şeyler hissettim. Bu hararet yavaş yavaş vücudumu istilaya başladı.

Üç parmağını yeleğimin cebine sokarak elime geçen bir altını çıkarıp uşağa sundum ve:

—Bir konyak daha!

Dedim. Uşak bu bahşişten istignasını[3075] anlatacak birkaç söz söylemeye davrandı ise de içerideki ışığın yardımı ile avucuna koyduğum şey çaryek (çeyrek) olmayıp, lira olduğuna vakıf olunca ikinci konyağı yetiştirmekte bilaistical[3076] altın dahi avucunda kaldı.

Konyağın ikincisini de içtim. Vücudumun harareti arttıkça artıyor idi. Bir de sigara yaktım. Kendime geldim. "Geldim" değil, geçtim bile. Mesaib-i vakıa[3077] olanca dehşetiyle karşıma çıktı.

Eyvah! Hakayık-ı ahval nerede imiş, ben nerede imişim. İnsanoğlu mu? Halledilmez bir muammadır, muamma! Seni Siranuş seni! Seni Refet seni! Ben ikinizi de insaniyetin tabaka-i aliyesine varmış kahramanlardan addediyor idim. Meğer siz! ... Meğer ikiniz de!...

3075 istiğna : gönül tokluğu, elindekini kâfi bulmak

3076 bilâ-isti'cal : acele etmeksizin

3077 mesâib-i vâkıa : uğursuz hadise

Hayır, hayır! Bu facia her tahammülün fevkindedir. Yapmaya çalıştığımız şeylerin tekemmülünden[3078] evvel paldır küldür inhidamını[3079] görmek tahammül-güdaz[3080] bir beladır. Belaya bela ile mukabele etmeli. İktiza[3081] eyler ise bu gece dünyayı yıkmalı.

Gazabım bir dereceyi bulmuş ki hakikaten bu gece dağları devirmek, bence pamuk atmaktan eshel! Aralıkta bir Siranuş'un o feriştehane[3082] çehresi hayalim önünde tecessüm ediyor. Hâlâ melekane ama bu safvet, bu masumiyet hayalimde yer tutmuş olan eski çehre. Şimdi kendisini görecek olsam kim bilir ne kadar müstenfir[3083] göreceğim!

Refet de öyle! Hatta o daha beter! Ondan sıdkım daha evvel sıyrılmış. Çoktan istikraha[3084] başlamışım. Şu anda onun da hayali karşımda tecelli ederek heyhat, pek de kahramanane bir suret tasvir ediyor ama tüh! Haydi, hey yalancı kahraman! Haydi, hey düzenbaz herif! Kizb-i sarihin bence mücerrep[3085] ve müsebbet[3086] olduğu hâlde kahramanlık senin nerene yakışacak?

Midedeki konyağın buharı asabı istila eyledikçe ihtisasatıma vüsat geldi. Gazabım arttı diyemem fakat azmim, cezmim[3087] tekemmül eyledi. Yerimden kalktım. Uşak:

—Arkadaşınız önde, siz arkada geliyor idiniz. Neden o sizi beklemeyerek kapıdan girdi? Ben çelebinin tiyatrodan avdetini bekliyor idim de.

Diye, hâlâ benden izahat ümidinde. Ben ise:

—Zararı yok, zararı yok! İşte, ben de gidiyorum. Rica ederim sen içeriye gir de kapıyı kapa!

3078 tekemmül : olgunlaşmak, kemale doğru gitmek

3079 inhidam: çökme, yıkılma, viran olma

3080 tahammül-güdaz : dayanılmaz, tahammül edilemez

3081 iktiza etmek : lâzım gelme, gerekme

3082 feriştehâne : melek gibi, günahsız, masum

3083 müstenfir görmek : ürkütücü bulmak

3084 istikrâh : tiksinme, kötü görme

3085 mücerreb : tecrübe olunmuş, sınanmış, denemesi yapılmış

3086 müsebbet : sabit kılınmış, tesbit olunmuş.

3087 azm ve cezm : sebat ve kati karar, niyet

Diye, uşağı iskat[3088] ederek doğruca Vartov'un kapısına vardım. Mütehevvirane[3089] ve gazubahane olmasın havfıyla yavaşça kapıyı çaldım.

İçeride epeyce bir telaş peyda oldu. Öyle ya! Peyda olmayacak mı idi? Refet'ten sonra kimsenin geleceğine intizar olunmuyor idi. Basıldılar!

Sizi gidi hainler! Korkunuz, titreyiniz! Hicabınızdan yerlerin dibine geçiniz! Fakat gerçekten yerin dibine geçecek olsanız, arkanızdan ayrılmayacağım. Oraya gidip, sizi orada da bularak yüzünüzü çeşman-ı pür-hışmıma hedef ederek tüküreceğim. Yakanızı bu cezadan asla...

Derken kapı açıldı. Acayip! "Kimdir o?" sualine bile hacet yok. Vay! Ben bu kadar mı gafil imişim! Bu kapı her çalana açılıverecek kapılardan imiş da hâlâ anlayamamışım ha? Ne gaflet! Ne belahet![3090]

Kapıyı açan Vartov idi. İçeriye girer girmez ilk sualim:

—Sormadan, korkmadan kapıyı nasıl açıverdiniz?

Oldu. Kadıncağızda hiç fütur eseri yok. Bilakis beni her gördükçe vechini tenvir[3091] eden beşaşetle:[3092]

—Aa! Aa, beyim, şu küçük pencereden bakınca kapı önündeki adam görülmez mi?

Cevabını verince, kendimi toplamaya mecbur oldum. Düşündüm ki gündüzleri bile ben buraya geldikçe evvela Vartov Dudu şu pencerenin içerisinden görünür de kapı sonra açılır.

Asıl gaflete şimdi duçar olmakta bulunduğumu anladım. Hele kadının fütursuzluğu beni büsbütün uyandırdı. Son dereceye kadar hızımı teenniyi[3093] vacip gördüm. Derken yukarıdan bir ses:

3088 iskât : sükût ettirmek, susturmak

3089 mütehevvirâne : birdenbire saldırarak, kızgınlıkla, hiddetlice

3090 belâhet : ahmaklık, düşüncesizlik, ne yaptığını iyi bilmemek

3091 tenvir : bir şey hakkında bilgi verme, bir şeyi münevver kılma

3092 beşâşet : güler yüzlülük, tazelik

3093 teenni : ihtiyatlı ve akıllıca davranma, bir işte acele etmeyip bir düşünce dairesinde hareket etme.

—Kimdir Dudu?

Diye sordu. Siranuş'un sesi! Hin-i tegannide canlara tesir eden o latif sada.

Vartov:

—Efendidir!

Demesiyle Siranuş:

—Ben size demedim mi? Benim kalbime doğan şey mutlaka vaki olur demedim mi?

Diye istikbalime koştu.

Acayip! Bunda da fütur yok be! Nerdibandan iner iken hâl ve şanını tetkik eyliyorum. Evvelki hâlinden, şanından fazla bir şey görülmekte ise o da şu nâ-behengâm[3094] olan vürudumdan mütehassıl[3095] bir şevk, bir şetaretten [3096]ibaret!

Daha söz sırası bana gelmeksizin Siranuş:

—Vallahi kalbime doğmuş idi. Âdeta vürudunuza kalbim muntazır idi. Ne isabet oldu! Hak Teala hazretleri işimizi yalnız teshil[3097] etmiyor. Tesrie[3098] de inayet buyuruyor.

Diyor ki beni hayretten hayrete duçar eyliyor.

Acaba dram zannettiğimiz şey komedya mı çıkacak?

Ben hâlâ söze başlamadım. Siranuş yüzüme bakarak:

—Acayip! Hâlinizi mütegayir[3099] görüyorum. Size ne oldu?

3094 nâ-be-hengâm: vakitsiz, uygunsuz

3095 mütehassıl : husule gelen, hasıl olan, vücut bulan, meydana gelen

3096 şetâretten : mükemmel bir özgüven, şuh görüntü

3097 teshîl : kolaylaştırma, kolay

3098 tesri' : hızlandırma, sür'atlendirme, acele ettirme

3099 mütegayir : mügayir olan, birbirine zıt olan

Diyor. Vartov Dudu dahi:

—Ben de dikkat ettim ama sesimi çıkaramadım.

Diye Siranuş'a muavenette bulunuyor. Hele Siranuş:

—Aa! Nefesiniz içki kokuyor. Demek oluyor ki çakır keyifsiniz. Tagayyürünüz de bundan ibarettir değil mi?

Deyince bana bir de mahcubiyet-i mağlubane arız oldu. Mutlaka o hâlde pek gülünç bir tavır peyda etmişimdir. Söze nereden başlayacağımı bilemeyerek bir başlangıç olsun da nasıl olur ise olsun diye:

—Refet burada mı?

Dedim. Fakat ikisinin de verdikleri tasdike iltifat eseri göstermeyen bir tavırla nerdibandan yukarıya çıktım.

Yalnız Refet değil, Vartov Dudu'nun kocası Boğus Ağa dahi orada imiş. İkisi beraber beni karşıladılar. Yalnız Refet'in tavrında cüzice mahcubiyet alayim-i nümayan[3100] idi.

Aman ya Rab! Ben, burasını ne hâlde bulacağımı tahmin eder iken, tahminime ne derecelerde mugayir bir hâlde buldum!

Benim tahminime göre meydanda ne Vartov Dudu bulunacak idi, ne kocası! Hane halkı uykuda bulunacaklar idi. Yalnız Siranuş uyanık olacak idi. Ama o da gecelik dekolte gömleğini labis[3101] olduğu hâlde, perişan saçlarıyla âşıkını istikbal eyliyecek idi. İhtimal ki benim karşı taraftaki hanenin kapısı önünde geçirdiğim zaman zarfında Refet dahi soyunmuş, dökünmüş bulunacak idi.

Ne hayal-i baid![3102] Hane halkının kaffesi gündüzlük rubalarını labis oldukları hâlde bir arada bulunuyorlar.

3100 alâim-i nümâyân : açıkça belli olan işaretler

3101 lâbis : giyinmş, giyen

3102 hayâl-i bâid : uzak bir hayal

Ben artık içimden geçen şeyleri mene de lüzum görmüyorum. Çünkü beş on dakika evvel beni helak hâline yaklaştırmış olan teessür ke'enlemyekün[3103] hükmünü almış, içtiğim iki büyük kadeh konyak ilaç için değil, keyif için içilmiş ama beni neşe-mend eden şey, yalnız bu iki kadeh konyaktan ibaret değildir. Beni korkutan ahval-i hevl-nakın[3104] bir rüyadan, bir kâbustan ibaret olması bende bir mutmainane[3105] neşe peyda eylemiş idi.

"Ne gördün? Ne anladın ki o kadar kuvvetli ve esaslı olan şüphelerin bertaraf oldu?" mu dediniz?

Benim gördüğüm bana kafi idi. Ettiğim şüpheler maazallah doğru çıkacak olsalar idi hanenin içini böyle mi görecek idim? Siranuş bir tarafa düşüp bayılmış, Refet kendisini pencereden aşağı atmaya davranmış görülmeyecek mi idi? Bu kulub-ı safiye[3106] ashabındaki fütursuzluktan, itminandan, neşeden büyük ne bürhan[3107] ararsınız ki zunun[3108] ve şübehatıma[3109] karşı irad eyleyebilesiniz.

Yukarıya çıkıp, bir dakika evvel müteşekkil bulunan meclis-i müzakereye ben de munzamm[3110] oldum. O zamana kadar cereyan eyleyen müzakerenin hülasasını bana da bildirdiler.

Ama bundan evvel karilerime şu izahatı vermeliyim ki meğer bir zamandan beri Refet'in Siranuş ile telakiden[3111] ihtiraz[3112] etmesi delikanlının gönlünde zaten mevcut iken bir aralık daha ziyade inbisata[3113] gelen bir şiddetli sevdanın menine cebr-i nefs için imiş. Meğer bu ihtiraza Siranuş dahi müşterek imiş.

Dahasını mı istiyorsunuz? Meğer bundan evvel Refet'in koyuverdiği tiyatro yalanı da Siranuş'un verdiği talimat ve emir üzerine vuku bulmuş. Yani o gece

3103 ke-enlemyekün : olmamışçasına, yok sayarak

3104 ahvâl-i hevl-nâk : korkulu, korkunç hâller, durumlar

3105 mutmainâne : şüphesiz bir şekilde

3106 kulûb-ı sâfiye : temiz kalpler

3107 bürhan : delil, kanıt

3108 zün'un : bir ot cinsi

3109 şübehât : şüpheler

3110 munzamm : katılan, eklenen

3111 telakî : kavuşma, buluşma

3112 ihtirâz : sakınmak, çekinmek, kaçınmak

3113 inbisât : genişleme, yayılma, açılma

benden ayrıldıktan sonra, Refet başka bir yere gitmeyip bu gece olduğu gibi yine doğruca buraya gelerek Vartov Dudu ve Boğus Ağa dahi dâhil oldukları hâlde yine böyle bir meclis-i meşveret[3114] akd ederek yine bu geceki gibi müzakeratta bulunmuşlar. Alınız size yeni bir roman daha!

Siranuş tarafından serd edilen hülasa-i müzakere bana ispat eyledi ki bu meselede ne kendisi için şayan-ı tevbih[3115] bir kabahat mutasavverdir[3116] ne Refet için! Şu dört kişi kararlaştırdıkları neticeyi bana arz ederek reyimi, rızamı istihsal etmedikçe hiçbir gûne[3117] icraatta bulunmayacaklar imiş.

Vuku bulan bir sualime cevaben Siranuş dedi ki:

—Peder! İşte bais-i hilkatim[3118] olan asıl öz babamın tasviri huzurunda yemin ile sizi temin ederim ki tâ İstanbullu hanımefendi beni oğluna almak hevesini ortaya çıkarıncaya kadar ne benim tarafımdan Refet'e ve ne de Refat tarafından bana ilan-ı aşk ve izhar-ı heves yollu kelime-i vahide söylenmemiştir. Fakat ikimizde de bu sevda kadimdir.

Kızın şu lakırdısı ve bahusus sevdanın kadiminden bahsetmesi nazar-ı hayretime çarptı. Güya ona inanmıyor imişim de doğrusunu Refet'ten soruyor imişim gibi delikanlının yüzüne baktığımda vakıa hicabından mosmor kesildi ise de bir baş işaretiyle o da Siranuş'u tasdikten geri durmadı.

Söylediği söze pek de itimadım olmadığını gören Siranuş, meseleyi tavzih[3119] ederek dedi ki :

—Bir kadın kendisine meyyal ve heveskâr olan ve bahusus kendi hakkında ciddi ve pâk bir sevda peyda eyleyen adamın hâlini yalnız bir bakışından anlar. Bunu anlamayana kadın demekten ise odun demelidir. Refet Bey ile bir iki mülakatı müteakip hakkımdaki hissiyatı neden ibaret bulduğunu anlamış idim. Kendi derunumdakileri ona anlatmamak için gönlüme karşı olanca kud-

---

3114 meclis-i meşveret : danışma meclisi

3115 şayân-ı tevbih : kınamaya layık, azarlamaya layık

3116 mutasavver : tasavvur edilmiş, tasarlanmış, düşünülmüş

3117 gûne : türlü, gidiş, tarz (hiçbir gûne: hiçbir şekilde)

3118 bais-i hilkat : yaratılış sebebi

3119 tavzih : açıklama, açık anlatma, aydınlatma

retim ile mücahedeye[3120] girişmiş idim. Bilahare kendisi itiraf eyledi ki hâlimi anlatmamaya muvaffak da olabilmişim.

Refet'te tasdik tavrı!

Ben hâlâ müteaccibane bir hâl ile:

—Ya Agavni?

Dediğimde Siranuş dedi ki :

—Evet! Agavni! İşte beni gönlüm ile uğraşmaya mecbur eden şey o Agavni'nin hatırına, hakkına riayet kaziyesi[3121] değil mi idi? Belki de şimdiye kadar adalet satırı ile kellesi uçurulmuş olan o nankörü Agavni'den kıskanıyor görünüşüm dahi zavallı Agavni'yi asıl Refet yüzünden kıskandırmamak için bir tedbirim idi. Şu dakikaya kadar bu tedbir bence sırr-ı azam[3122] idi. Her şeyi Refet'e itiraf etmiş olduğum hâlde henüz bunu haber vermemiş idim. Hatta hatırınıza

getiriyor musunuz o geceyi ki Seyyid Mehmet Numan'ın himayesini kabule mecbur edildiğim zaman Refet, "Öyle ise karındaş olduk." diye bana elini uzatmış idi?

Bu söz üzerine Refet'in çehresinde parıltı gibi bir şey peyda oldu. Bu gece âdeta ilk defa olmak üzere söze başlayarak dedi ki:

Evet! Evet! Pekâlâ hatırımda! Siz elimi Seyyid Mehmet Numan'ın pederane dest-i kerem-peyvestine[3123] vekil olarak kabulde tereddüt etmediniz de doğrudan doğruya benim dest-i biraderanem olmak üzere kabul etmek istemediniz.

Siranuş—Biraz noksanınız var. Gayr-i münkasım[3124] bir an için bende bir tereddüt hasıl olmuş idi. Fakat o anı müteakiben zavallı Agavni'yi asıl

3120 mücâhede : karşı koyma, uğraşma, mücadele etme

3121 kaziye : hüküm, fikir

3122 sırr-ı âzam : en büyük sır

3123 dest-i kerem-peyveste: cömertliğe ulaşmış el/ lütufkâr el

3124 münkasım : kısım kısım bölünen, bölük bölük olan

bu cali[3125] karındaşlık ile temin etmiş olmak için Refet'in yed-i uhuvvetini[3126] de kabule şitab[3127] eyledim.

Arttıkça artan hayretim bana şöyle bir sual iradına cesaret verdi. Dedim ki:

—Öyle ise Refet'in Agavni'ye gösterdiği ihtisas cali bir şey mi idi?

Refet- Asla! Sana bunu bid-defaat anlattım. Agavni hakkındaki ilk hevesim yalnız çocukça, mirasyedice bir heves idi. Muahharen[3128] Agavni ile birleşmeye rıza gösterişim onun arzu ettiği halâsa benim refakatimle nail olabileceğini iddia eylemesinden naşı[3129] idi. Sonra, zaman geçtikçe kızcağızın ıslah-ı nefs hususundaki ciddiyet ve sebatı, bende kendisi için bir hürmet-i azime peyda eyledi. Kalbimin en derin bir köşesinde bir Siranuş'un mahfuz olması bu hürmet-i azimeye bir muhabbetin inzimamını[3130] men edemedi. Çünkü gönlüm ile Siranuş'un yekdiğerine nispeti bir sanemhane ile bir sanem arasındaki nispetin aynı idi.

Delikanlının bu sözü hakikat-i mahza[3131] olduğuna nasıl şüphe edilebilir ki; bütün hâl ve şanı, cism ve canı bu müddeanın[3132] sıdkına[3133] şahadet eyliyorlar. Refet sözünde devam eyledi. Dedi ki:

—Evet! Siranuş hakkında benim için zerre kadar ümit olamaması o büthane-i dil-i derununda[3134] bir zulmet-i latife[3135] hükmünü aldığından bence ayad-ı Siranuş-peresti[3136] hükmünde bulunan bazı anlarda o ibadethanenin

---

3125 ca'lî : sahte, yapmacıklı, düzme
3126 yed-i uhuvvet : kardeşlik eli
3127 şitâb eylemek : acele etmek, çabuk davranmak
3128 muahharen : sonradan
3129 nâşî :ötürü, dolayı
3130 inzimâm : katılma, bağlanma
3131 hakîkat-i mahzâ : tek hakikat, tam hakikat
3132 müddeâ : iddia edilen şey, asılsız iddia edilen şey, dava
3133 sıdk : doğruluk, doğru söz, samimilik
3134 büthâne-i dil-i derûnunda : gönül puthanesinin derinliklerinde
3135 zulmet-i latîfe hükmü : sıkıntıdan zevk alma duygusu
3136 a'yâd-ı Siranuş-peresti : Siranuş'a kapılanın bayramları

tecelliyyat-ı latifesiyle[3137] mütekeyyif[3138] olabiliyor idim. Yoksa bilhassa son eyyamında Agavni'nin muhabbeti bütün cismaniyetimi istila eylemiş idi.

Refet sözünü bitirdikte Siranuş başladı. Dedi ki:

—Refet'e kendi tarafımdan hiçbir şemme-i ümit[3139] ismam[3140] etmemek emrindeki mecburiyetim işte Karnik ile izdivaca rıza gösterişimin en büyük, en hafi[3141] sebebidir. Yoksa bir zaman olup da Refet'e meylimi kemal-i iftiharla ortaya koyabilmek imkânını bir an hatırıma getirmiş olsa idim, o imkân zamanını ömrümün ahirine kadar bekler de ne Karnik'in ne kimsenin teklif-i izdivacına "Evet!" cevabını vermez idim. Dağ gibi bir Agavni'nin bir ecel-i kaza ile tekerlenip gidivereceğine kim ihtimal verir? Farz-ı baid ile farz olunsun ki bu ihtimali verebilecek adam da vardır. Fakat bakalım ben, kendi hevesinin husulünü bir dostunun helaki yüzünden beklemek menzile-i denaetinde[3142] kendimi görebilecek miyim? Kendi helakimi buna bin kat tercih ederim.

Arada teati olunan ufak tefek sözlerden anlaşıldı ki Siranuş'un bu esrar-ı kalbiyyesine en büyük mahrem-i esrarı olan Vartov Dudu dahi vakıf değil imiş. Yine söz sırası Siranuş' a geldi. Dedi ki:

—Bir yandan Karnik denaeti, diğer taraftan Agavni ve hele her taraftan Refet iptilaları benim için hep birer musibet, hep birer müşkülat hükmünde bulunup bunların suret-i muğlakalarıyla [3143] zaten perişan-ı hatır iken, ortaya bir de Feride ile Refet'in izdivacı meselesi çıkıverince müşkülat-ı muğlaka bir kat daha ığlak[3144] edilmiş oldu. Ah, bu musibetin böyle, iki başlı facia teşkil edeceğini kestirebilmiş olsa idim, olanca kuvvetimi, nufuzumu sarf ederek hiç olmaz ise iki faciadan birini vukuundan mene çalışır idim. Ya Refet'in Feride ile izdivacına muvaffak olarak Agavni'yi feda eder idim ya Refet'i Agavni ile

3137 tecelliyyât-ı latîfe: hoş görüntü

3138 mütekeyyif : keyiflenen, zevk alan

3139 şemme-i ümid : pek az ümit

3140 ismâm : tamamlama, sona erdirme

3141 hafî : gizli, saklı

3142 menzile-i denaet : alçaklık derecesi

3143 suret-i muğlâka : anlaşılmaz şekil, çapraşık durumlar

3144 ığlak : anlaşılmaz olma, muğlak olma

tezvic[3145] ederek Feride'yi kurban eder idim. Fakat insan evladının tedbirinden, kudretinden ne olur? Hele benim gibi bir âcizin! Bir perişanın!

Bizim güzel esmer bir feylesof gibi söz söylüyor. Mütalaat-ı mesrudesindeki[3146] isabeti takdir için vukuat-ı sabıkayı nazar-ı muhakemede icmal etmeli. Onun gördüğü suretten daha doğrusu bulunabilir mi? Ben hiçbir mülahaza beyan etmiyor idim. Kemal-i ehemmiyetle netayic-i esrarın[3147] bu inkişafını[3148] tetkik eyliyor idim. Siranuş dahi sözünü kesmeyerek diyor idi ki:

—Bir de iş gele gele İstanbul'dan bize bir kısmet açılması derecesine geldi. Delaletiniz semeresiyle o muteber familyalar nezdinde peyda eylemiş olduğum makbuliyet[3149] bence zaten cihan- değer bir nimet iken o makbuliyetin vech-i aliyy-ül-a'lası[3150] olmak üzere teklif olunan izdivaç reddolunabilir mi? Bunun için olsa olsa yalnız bir sebeb-i mümanaat[3151] olabilir ki o da Refet'in gönülde caygir[3152] olan sevdasıdır.

Siranuş bu sözü söyler iken Refet'in yüzüne baktı. Zavallı Refet ne kadar minnettarane bir nazarla arz-ı şükran eyledi!

Siranuş yine ifadesinde müdavemet[3153] gösterdi. Dedi ki:

—Bu izdivaç teklifine karşı size verdiğim cevab-ı reddi hâlâ Refet'le yüz yüze bir kelime teati[3154] etmeksizin verdim. Müteakıben gönlümü Refet'e açtım. Bu teklif teceddüt[3155] edecek veyahut başka bir talip çıkacak olur ise ne yolda davranacağını sordum. O da ağlayarak beni de ağlatarak bütün esrarımızı meydana koyduk.

3145 tezvic : evlendirmek
3146 mütalaât-ı mesture : gizli düşünceler
3147 netâyic-i esrâr : sırların neticeleri
3148 inkişâf : meydana çıkma
3149 makbûliyet : kabul edilmişlik, beğenilmişlik
3150 vech-i aliyy-ül a'lası : yüce yüzü/ değerli sebebi
3151 sebeb-i mümânaat : mani olma sebebi
3152 cây-gir : yerleşen, yerleşmiş olan
3153 müdavemet : devam etme, sürdürme
3154 teâti etmek : karşılıklı alıp vermek, konuşma yapmak
3155 teceddüd : tazelenme, yenilenme

Bir elim ile Siranuş'un, diğer elim ile Refet'in arkalarına vurarak:

—Demek oluyor ki tiyatroya gitmek yalanlarıyla beni savdıktan sonra burada toplanılarak şu iş müzakere olunuyor idi! Öyle mi, hilebazlar!

Dedim. İkisi de beni kucaklayarak özürler dilemeye başladılar. Vartov Dudu ve Boğus Ağa'nın da şahadetleriyle inandırdılar, temin ettiler ki müzakerede bence her ihtimalin haricinde görülecek olan bu sırrı bana ne yolda açabilecekleri müzakeresinden başka hiçbir hâl ve harekette bulunmamışlar. Hatta o müzakereye de bir netice verememişler.

Bu kadar merdane, saburane, mücahidane olan bir meselede kendilerine muavenet ve müzaheret[3156] bence bir vazife-i übüvvet[3157] olacağını temin ile beraber, bu işte Siranuş'a bazı hususat-ı mahremane sormak için şu odada bir çaryek (çeyrek), yarım saat kadar yalnız bırakılmamızı rica eyledim. Refet ve Boğus Ağa ve Vartov Dudu ricamı maal-istisvab[3158] kabul ederek odadan çıktılar.

O zaman Siranuş'a sordum ki:

—Pederinizin vasiyetnamesinden hane sahiplerine malumat verdiniz mi?

—Bir derece kadar!

—Hangi dereceye kadar?

—İhtida için ettiği tekliften maadasını[3159]!

—Aferin kızım! İyi ihtiyat etmişsiniz. Ben de böyle olmasını arzu ediyor idim. Eee! Pederinizin vasiyetini kabul etmek niyetinde misiniz?

—Tamamıyla kabul etmek için evvel be evvel hakayık-ı İslamiyyeyi[3160] öğrenmek lazım gelecek. Pederim vasiyetnamesinde böyle yazıyor. Değil mi?

3156 müzaheret : birbirine yardım etmek, arka olmak, destek olmak

3157 vazife-i ubüvvet : babalık vazifesi

3158 maal-istisvab : doğru bulma, mâkul görme

3159 maâdâ : başka, gayrısı

3160 hakâyık-ı İslâmiyye : İslam'a dair gerçekler

—Evet! Şu kadar ki Refet ile izdivacınız için ihtidadan[3161] başka yol olmadığını zanneder de ihtidayı mücerret bu zandan dolayı ihtiyar eyler iseniz yine tamamıyla makbule geçmez. Biliyor musunuz ki ehl-i kitaptan bir kadın ile bizim izdivacımız caizdir.

—Biliyorum efendim! Bu lakırdı sizin ile de Refet ile de defaatle edilmiştir.

—Ama ihtimal ki o lakırdıları yalnız bir musahebe-i hakimâneden[3162] ibaret zannedersiniz.

—Hayır, hayır! Öyle zannetmem. Ciddiyyet-i katiyyesine kaniim.

—İslamiyetin nasraniyet[3163] ile olan farkına ve bu iki dinin nerelerde birleşip nerelerde ayrıldığına dair bazı asar okumuş musunuz?

—Pek az. İşte onun için diyorum ki her gün emsalini gazetelerde gördüğümüz veçhile "filanca ihtida etmiş, adı şöyle tesmiye[3164] olunmuş" suretiyle yalnız lafzen ihtida edivermeyi münasip bulmuyorum. Olur ise yoluyla, erkanıyla, suret-i sahiha[3165] ve katiyyesiyle olsun diyorum.

—Bu meselede pederinizin muhabbeti, hatırı, vasiyeti sizi ne dereceye kadar mecbur ediyor? Yani anlamak istiyorum ki ihtida hususunda pederinizin ve vasiyetnamesi size vasıl oluncaya kadar, sizde bir hatıra var mı idi, yok mu idi?

—İstanbul'daki hanımefendinin beni oğluna tezviç edeceği haberinin sizin tarafınızdan tebliği dakikasına kadar hiç bende böyle bir hatıra yok idi. Yalnız şu küçük yaşımda en büyük ihtilatım[3166] Müslümanlar ile olarak en müstahsen[3167] gördüğüm büyüklükleri de onlarda bulduğum için gönlümde büyük bir meyil peyda olmuş idi.

3161 ihtidâ : doğru ve hak yolda gitmek, hidayete ermek, İslam olmak

3162 musahebe-i hakimâne : hikmetli sözlerle sohbet etmek

3163 nasrâniyet : Hristiyanlık

3164 tesmiye : isimlemdirme, adlandırma, besmele çekme

3165 suret-i sahiha : doğru, güvenilir, sağlam yol,üslup

3166 ihtilât : karışmak, karışıp görüşmek, kaynaşmak

3167 müstahsen : beğenilen, hoşa giden şey

—Neye? Müslümanlığa mı? Yoksa Müslümanlara mı?

—En doğrusu Müslümanlara.

—Ey! O izdivaç haberi geldiği dakikada?

—O zaman der-hatır eyledim ki bil-farz böyle bir şey olacak olsa ihtida da lazım gelecek.

—O lüzuma itba[3168] için kalbinizde bir de tasvip ve meyil hasıl oldu mu idi?

—Zevcim Refet olabilmesi ihtimaline göre evet!

—Refet'in hatırı için edilecek ihtida bence samimiyyet-i tammeyi[3169] haiz olamaz.[3170]

—Ama o yalnız o zamana mahsus olan fikrim idi. Şimdi babamın vasiyetnamesi de meydana çıktı.

—Varsın çıksın. Sebep denilen şey benim arzu eylediğim kadar makul ve makbul olmadıktan sonra sebeplerin taaddüt ve tekessüründen ne çıkar? Demek oluyor ki pederiniz vasiyetnamesi meydana çıkmamış olsa bir de zevciniz Refet olmasa, sizce ihtida arzu olunmayacak?

Zeki kız meseleyi bu kadar ince eleyip sık dokuduğumun sebebini, hikmetini anladı. Zaten buna dair aramızda filvaki birtakım musahabeler sebk[3171] etmiş idi ki mahza-li-mer-zati'llahi Teala itmi'nan-ı tam[3172] ile iman ne demek olduğu hakkındaki efkarımı da biliyor idi. Binaenaleyh son sualim üzerine mühim ve manidar bir tebessüm ile gülümseyerek dedi ki:

—Bu bapta sizi temin için sizce kabulü zaruri bürhan iradından aczim yoktur. Dinleyiniz efendim! İhtidama sebep pederimin vasiyetnamesi olamaz.

3168 itbâ : tabi kılma

3169 samimiyyet-i tâmme : tam anlamıyla samimi, içten

3170 hâiz olmak : bir şeyi içine alma, sahip olma

3171 sebk etmek : vaki olma, ortaya çıkma, öne çıkma

3172 mahza-li-mer-zâti'llahi Teala itmi'nân-ı tam : Mutlak kanaatin tek ve hakiki sahibi olan yalnız Yüce Allah

Zira ne kadar kâmil bir adam olduğu işte sözlerinden anlaşılıp duran pederim, ihtidayı bana bir mecburiyyet-i katiyye olmak üzere tarh etmiyor[3173]. Validemin mezhebinde kaldığım hâlde de izzetime dua ederek beni takdis[3174] eyliyor. Refet ile izdivacım dahi ihtidaya sebep tutulamaz. Çünkü Refet'in beni şu hâl-i nasraniyetim[3175] ile tezevvücüne[3176] cevaz[3177] vardır. Bu hâlde ben ihtida eyliyor isem mahza-i şevk-i mahsusamla[3178] ihtida eyliyorum. Hem siz bu meseleye dair bana söylediğiniz sözleri unuttunuz mu? İhtida bir başkası tarafından bende ika edilecek bir hâl değildir. İhtida doğrudan doğruya bende vuku bulacak olan ve hatta işte vukua da gelmiş olan bir hâldir. Sizler yalnız bu hâle şahadet edeceksiniz ve bana usul ve erkanı talimde bulunacaksınız. Pederimin vasiyetnamesinden bu hükmü de ifaya gördüğüm lüzum ve ihtiyaç kendimi levazım-ı diniyece cehaletten kurtarmış olmak içindir. Yoksa insan Müslüman edilmez, Müslüman olur.

Eh, artık kanaat-i kamile geldi. Mazhar olduğu hidayeti tebrik eyledim. Arzu eylediği malumatı bizzat kendisine talim ve tedris eyleyeceğimi vadettim. Mahaza o malumatı ne zaman olsa iktisap edebileceğini anlatarak Refet ile izdivacında isticali[3179] olup olmadığını sordum. Dedi ki:

—Bu bapta benim hiçbir reyim yoktur. Her rey, her emir sizindir. Bence matlup[3180] olan şey hâlimi size arz ve beyan ile bu hâlden dolayı tayin ve tevbihinize duçar olmamayı teminden ibaret idi. O matlup hasıl oldu. Bakisi sizin bileceğiniz şeydir.

—Öyle ise bu netayiçten kimseye renk vermeyiniz. Ben Refet ile bilmüzakere[3181] icraata ne yoldan başlayacağını size haber veririm.

3173 tarh etmek : belirtmek, koymak bırakmak
3174 takdis etmek : saygı göstermek, kutsamak
3175 hâl-i nasrâniyyet : Hristiyanlık durumu
3176 tezevvüç : evlenme, evlendirme
3177 cevâz : izin, müsaade
3178 mahza-i şevk-i mahsusa : sadece özel istek, dilek / temiz bir arzu
3179 isti'câl : acele etme, acele olmasını isteme
3180 matlûb : istenilen şey
3181 bilmüzâkere : görüşülerek

Siranuş ile sözü bu noktada kararlaştırdıktan sonra diğer arkadaşlar ile tekrar birleştik. Cihanda devasız hiçbir dert olamayacağından ve akılane hareket edildikten sonra her müşküle çare bulunabileceğinden bahisle Boğus Ağa ve Vartov Dudu'yu temin ve müsterih eyledik ki bu zavallılar Refet ile Siranuş arasında münkeşif[3182] olan esrardan ziyadesiyle ürkerek muhtac-ı tesliyet[3183] bir hâlde idiler.

Ondan sonra Refet'e dedim ki:

—Bu gece de tiyatroya mı gideceksin? Yoksa beraberce İstanbul'a gidelim mi?

Herkes gülümsemeye başladı. Refet dedi ki:

—Hayır! Artık tiyatrodan hevesim kalktı. Birlikte İstanbul'a gidelim.

Hane halkıyla vedalaşarak yola çıktık.

Hava soğukça ama ne açık ne güzel. Gökte bir bulut yok. Bir güzel mehtap sokakları ruz-ı ruşene[3184] çevirmiş.

İki arkadaş kolkola verip yürümeye başladık. Demincek yekdiğerimizi takip eder iken şayan-ı dikkat olan hâlimize nispetle, şimdiki bu hâlimize ikimiz dahi şaşıyor idik.

Siranuş ile mahremane söyleştiğimiz şeyleri yolda kamilen Refet'e anlattım. Harf be harf tasdikten başka ne yapacak? Şayan-ı itiraz[3185] hangi noktası var ki itiraz edebilecek.

İzdivacın ne zaman vukuu kendisince arzu olunduğunu sorduğumda:

—Ben de Siranuş'un dediğini tekrar ederim. Bu iş katiyyen sana bırakılmıştır. Tarafımızdan reyine harf be harf itaatten başka hiçbir hareket bekleme.

3182 münkeşif : açılmış, meydana çıkmış

3183 muhtâc-ı tesliyet : teselli ihtiyacı

3184 ruz-ı ruşen : aydınlık, ışıklı gün

3185 şâyân-ı i'tirâz : itiraz gerektiren, itiraza uygun

Diye Refet dahi rey ve tedbiri bize bıraktı.

Bir aralık bu babda Seyyid Mehmed Numan'ın mütalaa ve ruhsatına müracaat edilip edilmeyeceği kaziyyesi[3186] de dermiyan[3187] olundu. Gah müracaatın lüzumuna gah adem-i lüzumuna zahip[3188] olduk. Bu iki nokta üzerinde iki arkadaş bir hayli tereddüt eyledikten sonra nihayet karar-ı katimiz adem-i lüzum noktası üzerinde vaki oldu.

Zira biçare ihtiyar artık şu dünya gailesinden el yıkanmış idi. Doğrudan doğruya kendisine taalluku olan umurda bile aczi bedidar iken Zeydin Hindin izdivaçları hakkında ne mütalaası olabilecek?

Bahusus ki ticarethane tatil-i muamele etmiş. Adamcağız kat-ı muhasebe eylemiş. Şu anda Refet kendisinin hizmetinde bulunuyor diye addolunamaz. Kariben fazıl ihtiyar cümlemize veda-ı ebedi çekerek mücavereten semt-i Hicaz'a gidecek. Ahir günleri demek olan bugünlerde şu mesele ile adamcağızı neden yoralım?

Yalnız yormak yine ne ise ne. Biçare kızcağızı Feride ile Refet arasında bir de netice-pezir olamamış bir izdivaç meselesi var. Şimdi Refet'in izdivacından bahsedilecek olsa "İşte kızınız aradan çıktı ya! O mani kalmadı! Bu iş de böyle olsun." diye küstahane bir hareket edilmiş sayılmayacak mı?

Hasılı işi hangi cihetinden telakki eyledik ise hep Seyyit Mehmet Numan'a bir şey açılmaması lüzumunu galip bulduk. Düğününde Seyyit'in İstanbul'dan mübaatından[3189] sonra icrasını münasip gördük.

Bu sözler ile İstanbul'a kadar geldik ki şu latif gecede Köprü üstünden geçmek en büyük safalardan idi. Köprü başından bermutat kağıt fenerlerimizi alarak iki arkadaş vedalaştık. Refet kendi hanesine gitti, ben biradere.

Oraya vardığımda biraderi henüz uyumamış buldum. Gazetenin işleri biraz gecikmiş olduğundan daha matbaadan yeni gelmiş, kahve içiyor idi. Sabrede-

3186 kaziyye : mesele, konu, dava

3187 dermiyân : otrada olan şey

3188 zâhib olmak : bir zanna kapılma, bir fikre uyma

3189 mübâadat : uzaklaşma

medim. Yedi, sekiz aydan beri içinde yuvarlandığımız romanın ne surette neticelenmekte olduğunu anlattım.

O da Refet'e pek muhip olduğundan ve Siranuş'u dahi ziyadesiyle şayan-ı takdir bulduğundan mukarrerat-ı vakıamızın kaffesini istisvap[3190] ve istihsan[3191] eyleyerek, tebrik ve tehniyyette[3192] kusur etmedi. Hatta:

—Romanınızın şu denouve mani (netice-i kararı) birkaç ay evvel vukua gelse idi daha ziyade memnun olur idim. Zira bir seneye karip zaman oluyor ki sizdeki çalışkanlık yüzde yirmi beş, otuz nispetinde tenakus[3193] etti. Bu roman sizi ziyadece yordu.

Diye aralık aralık dermiyanından hâli kalmamakta bulunduğu itirazı son defa olmak üzere bir daha tekrar eyledi. Dedim ki:

—Merak etme birader! Romanı kaleme aldığımız zaman bu yüzde yirmi beş, otuz ziyanı da çıkartırız. Zaten yazı yazmak için görmek ve duymak lazımdır. Müşahede ve ihtisas olmaz ise insan neyi yazacak? Meğer ki başkalarının yazdıklarına tercüman olabilsin.

Seyyit Mehmet Numan ile dünkü mülakatımızda likidasyon işinin bizi ancak iki gün daha işgal edebileceği söylenmiş idi. Ama dün akşamki vukuat beni o kadar yormuştur ki ertesi sabah uykudan uyandığım zaman zihnimi de vücudumu da hâlâ ziyadesiyle yorgun bulmuş idim.

Bu yoldaki yorgunluklarımı çıkarmak için Beykoz'a kapağı atmak lazım gelirse de bir yandan Seyyit Mehmet Numan ve diğer taraftan Refet ve Siranuş işleri müsaade veriyor mu ki İstanbul'dan gaybubet[3194] edebileyim? Bizim akıl kâhyası Cevdet varsın istediği kadar itiraz etsin. Yüzdük yüzdük kuyruğuna geldik. Hizmette biraz daha devamdan üşenip kuyruğu kesivererek işi küskütük bırakmak olamaz ya?

3190 istisvâb : doğru bulma, mâkul görme, beğenme

3191 istihsan : beğenmek, güzel bulmak

3192 tehniyyet : tebrik etme, kutlama

3193 tenâkus : noksanlaşmak, azalmak

3194 gaybûbet : kayıplık, uzaklaşma, hazırda olmayıp başka yerde olma azimet kesin karar vermek

Bununla beraber o gün vücut ve zihin dinlendirmek için öğleye kadar kapıdan dışarıya çıkmadım. Öğleden sonra da Sirkeci'den şimendifere bindiğim gibi Ayastefanos'a kadar bir azimet[3195] ve avdet cevelanı[3196] yaptım.

Matbaaya geldiğimde akşam saat on buçuğu geçmiş idi. Dahiliye ve hariciye havadisi telgrafları filanı gözden geçirerek bazı müstaid-i ıslah[3197] olanlarını yeniden kaleme almak ve gazeteye bir de icmal yazmak suretiyle güya vazife-i yevmiyyeyi ifa etmiş olduk.

Saat on ikiye doğru Refet geldi. O gün Seyyit Mehmet Numan'ın beni sordurduğunu ve kendisi matbaaya kadar gelip kahveciden gezmeye gittiğimi haber aldığını ve bu haberi ihtiyara tebliğ eylediğini filanı anlattıktan sonra Beyoğlu için bir diyeceğim olup olmadığını sordu. Dedim ki:

—Dün gece senden ayrıldığım zaman işi ne merkezde bıraktık ise hâlâ o merkezdedir. Öyle değil mi? Çünkü bugün hiç çalışmadık.

—Evet! Dünkü yorgunluğun ziyadeliğinden dolayı.

—İşte, Matmazele bunu anlatırsınız. Cemiyeti Seyyit Mehmet'in azimetinden sonra icra etmek hakkındaki kararı da tebliğ eylersiniz.

Refet dahi gittikten sonra Cevdet ile birlikte dar-ı istirahate çekildik. Bizim Cevdet

birçok mehasin[3198] ve meziyyatına[3199] zamimeten[3200] bir de alâ musahiptir. [3201]Neşesi olduğu zaman musahebesine doyulmaz. O kadar komik kesilir ki ahbap ve ashabını gülmekten kırar.

Zihni ciddiyyet ile uzun uzadıya iştigal eylediği zaman hasıl olan taabı izale için meşguliyyet-i vakıayı tebdil etmelidir. Bu hususta latif bir arkadaşın sohbeti ve o sohbetin neşesi, kahkahaları kadar yorgunluğu izale ve insanı tezvic edecek hiçbir ilaç tasavvur olunamaz.

3195 azimet : yola çıkıp gitmek

3196 avdet cevelanı yapmak : bir yere gidip geri dönüş yapma, dolaşma

3197 müstaid-i ıslah : düzeltilmeye uygun olan

3198 mehâsin : güzellikler

3199 meziyyât : meziyetler, üstün nitelikler

3200 zamîmeten : eklemeler yaparak /artırarak

3201 musâhib : sohbette bulunan, sohbet arkadaşı

Mevsim artık geceleri bozacılar nağamatıyla[3202] sokakların neşesi artan mevsimi olmasıyla Cevdet bize bu akşam bir boza ikramında bile bulundu. Cevdet ki boza düşmanıdır. Binaenaleyh bu ikram Cevdet'in en fevkalade ikramlarından addolunmalıdır.

Bu geceyi de ferdaya isal eyledikten sonra kendimi tamamıyla dinlenmiş buldum. Cevdet'in bu iki üç gündür toplamış olduğu hatırlardan birkaç bend-i mahsus ve fıkra-ı mahsusa çıkabileceği cihetle, ben söyleyip ona yazdırarak sabahleyin bir hayli iş gördük. Artık Seyyit Mehmet Numan'ın mağazasına gidecek saat-i hulul[3203] eylediğinden kalktık, oraya gittik. Bugün dahi akşama kadar likidasyon muamelatıyla bila-iştigal[3204] akşam üzeri işin arkasını aldık. Zavallı ihtiyar önümüzdeki hafta yola çıkmak tedarikinde idi. Hatta ertesi gün Loid kumpanyasına adam gönderilerek Bahr-ı Ahmer hattına ne zaman doğrudan doğruya vapur olduğunu da sordurduk. Doğru vapurlar hac mevsiminin takarrübüne[3205] mahsus olduğundan Seyyit'in İskenderiye'ye kadar Loid vapuruyla giderek badehu Bahr-ı Ahmer için istediği kumpanyayı intihap etmesi lazım geleceğine karar verildi. Adamcağız:

—Deseniz a, her kararın fevkinde olarak bir de sıla-ı rahim mukadder imiş.

Diye, güldü.

Bundan sonra görülecek işlerimiz Seyyit'in nukud-ı mevcudesini[3206] Bank-ı Osmani'ye yatırmaktan ve varidatını acentalar vasıtasıyla Cidde'den alması esbabını teminden ibaret kaldı. Mecmu nukudu on bir bin yedi yüz bu kadar liraya vardığı hâlde bankaya yatırdığı paranın yalnız dokuz bin liradan ibaret olduğuna vakıf olduğunda iki üç bin lira kadar nakdi yanında bulundurması lüzumuna bir mana verememiş idim.

Meğer koca herif bu lüzumu, bizim tecrübesi nakıs akıllarımızın pek de eremeyeceği bir suret-i alicenabanede tayin etmiş. Vapura bineceği günün sabahı

3202 nagamât : ahenkler, ezgiler, güzel sesler

3203 saat-i hulûl : beklenen saatin gelip çatması

3204 bilâ-iştigâl : meşgul olmayarak

3205 takarrüb : yaklaşma, zamanı gelme

3206 nukûd-ı mevcûde : mevcut paralar, nakitler

beni ve Refet'i ve mahut ihtiyar Petro Polo'yu yanına çağırdı. İki anahtarlı kasanın bir anahtarını bana ve diğerini Refet'e vererek Petro Polo'ya da mazruf ve memhur bir defter teslim etti. Dedi ki:

—Ben vapura bindikten ve vapur hareket eyledikten sonra üçünüz gelip bu kasayı açacaksınız. Derununda bulacağınız çıkınların üzerleri her kime yazılmış ise ashabına tevzi eyleyeceksiniz. Zaten Petro Polo'daki defterde esami[3207] ve makadir[3208] yazılıdır. Cümlenize ebediyen veda ederek istihlal[3209] eylediğim şu günkü günde bu atiyyeleri[3210] adamlarım kabul buyurmalıdırlar.

Ben kasadaki paranın elbette iki bin liradan mütecaviz[3211] olduğunu düşünerek koca ihtiyarın son semahatini[3212] de tahsine[3213], aferine şayan buldum. Ama kendisine hiçbir şey söylemedim.

İskenderiye'ye gidecek olan Loid (Loyd) vapuru bugün saat onda hareket edeceğinden cümlemiz sandallara binerek Pir-i Fazılı ve haremini vapura kadar teşyi eyledik. Bir de Siranuş'u vapurda bulmayalım mı?

Bir tavr-ı istiğrap[3214] ile Refet'in yüzüne baktım. Suret-i mahcubanede gözlerini indirerek dedi ki:

—Bir türlü men edemedim. Size sormaksızın bu harekette bulunmamak lüzumunu anlatmaya çok çalıştım ise de size sorar isek şayet bazı mülahazatı mebni münasip bulmazsınız da men edersiniz diye bila-istizan bu işi yaptık.

Filvaki bana sorsalar idi müsaade vermez idim. Zira Seyyit Mehmet Numan Siranuş ile görüşmeye lüzum görse idi o mülakatı emredebilir idi.

3207 esâmi : isimler

3208 makâdir : miktarlar, ölçüler

3209 istihlâl : helal saymak helalleşmeyi istemek

3210 atiyyeler : hediyeler, bahşişler

3211 mütecâviz : haddi aşan, geçen, fazla

3212 semâhatini : cömertlik, iyilikseverlik, el açıklığı

3213 tahsine : beğenmek ve alkışlamak

3214 tavr-ı istiğrab : şaşırmak, yadırgamak, garipsemek

Mahaza mürüvvetli ihtiyar kızcağızı gayet pederane bir surette kabul ederek, gözleri yaş ile dolu olduğu hâlde birçok nasihatlerden sonra iki titrek elleriyle başını tutup kulağına da bir şeyler söyledi. Bu mahremane sözler üzerine Siranuş mosmor kesilip iki eli ile ihtiyarın sağ elini yakaladı. Kemal-i tahalikle[3215] bid-defaat[3216] öptü. Siranuş elini öper iken ihtiyar dahi arkasını sığayarak eğilip hep kulağına bir şeyler söylüyor idi.

İlk düdük çalındı. İkincisi de çalındı. Üçüncüde yolcu olmayanların çekilmeleri lazım geldi.

En evvel ben başlayarak cümlemiz Pir-i Münir'in ellerini öperek rasime-i vedayı kemal-i tazim ile ifa eyledik[3217]. Ayrı ayrı cümlemizden helallik dileyerek, her birimize de hayır dualar eyliyor idi. Kendi gözleri yaşlı olduğu gibi herkesin gözlerinden de yaş akıyor idi.

Biz sandallarımıza binerek vapurdan ayrıldığımız sırada vapur dahi aheste-reviş ile hareket eyledi. Sarayburnu'nu dönünceye kadar vapurun arkasından bakakaldık ki Seyyit Mehmet Numan tamam kıçta, bandıra gönderinin yanında bulunarak aralıkta bir eli ile dahi bize veda işaretleri veriyor idi.

Vapur Sarayburnu'nu döndükten sonra dumanından başka bir şeyi görülmez oldu. Biz de kalktık melul ve mahzun bir hâl ile idarehaneye geldik.

Bizdeki sabırsızlığı izaha hacet yoktur a? Petro Polo'daki defteri daha hin-i avdette, sandal derununda iken açmış idik. Esaminin birincisini "Matmazel Siranuş" diye okuduk ki yanı başında kurşun kalem ile "ifa-yı deyn[3218] için» işareti de var idi. "Adet-i lira" sernamesinin altına da 1200 rakamı murakkam idi.

Refet ile birbirimize bakarak şaştık. Siranuş'tan maada atayanın en büyükleri üçer yüz lira idiler ki onlar dahi Refet ile Petro Polo'nun isimleri hizasına ter-

3215 kemâl-i tahâlikle : can atarak, istekle atılarak

3216 bid-defâ'at : defalarca

3217 râsime-i veda'ı kemâl-i ta'zîm ile îfâ eylemek : bir kişinin büyüklüğüne saygıyla geleneksel ayrılık törenini yapmak

3218 îfâ -yı deyn : borcunu ödeme

kim[3219] olunmuşlar idi. Badehu sandıkların ismine iki yüz ve katip ve hademe sınıfından olanların ikisine yüz ellişer, üçüne yüzer ve dört kişiye dahi ellişer lira yazılmış idi.

Bir ihtiyar tacir için büyük efendilik değil mi?

Emri mucibince kasayı açıp herkesin atiyesini ellerine verdik. "Helal olsun! Helal olsun!" sözleri cümlenin ağzında tekerrür eyliyor idi. Yalnız Siranuş doğruca Beyoğlu'na gitmiş bulunduğu için onun en ağır olan torbasını da Refet'e yüklettik.

Saat on ikiye yaklaşmış idi. Refet ile beraber bir arabaya binip Siranuş'a gittik. İlk sualimizin ne olacağını biz söylemeksizin karilerimiz anlayamazlar mı? Pek âlâ anlarlar ki ihtiyarın, kendi kulağına söylediği sözleri sormuş idik. Siranuş gözleri yaşararak dedi ki:

—Hakikat! Ne büyük adam imiş. Suretine bakan kendini bir meyyit zanneder. Fakat siretindeki[3220] ulviyyete[3221] hayran olmamak kabil değildir. Karnik'in bana ettirdiği ziyanı tazmin eylediğini haber verdikten sonra "Fima-ba'd[3222] böyle bir ziyana uğramamak ister iseniz Karnik'in yerine Refet'i koymalısınız." dedi. Badehu pederimin vasiyetnamesini ihtar ederek "Damarlarınızdaki kan Ali Osman Topuz Bey'in kanıdır. Sizin gibi bir kız, peder vasiyeti ne demek olduğu, ne kadar mukaddes bulunduğu tarif ve tafsil[3223] ihtiyacından varestedir[3224]." dedi.

Ben—Siz ne cevap verdiniz?

Siranuş—Cevaben kendisine teminat vermeye çalıştım ise de nutkum tutuldu. Ellerini öpmekten başka bir şeye muktedir olamadım. O zaman dahi eğilip eğilip kulağıma ağzını yaklaştırarak birçok dualar etti. Bir baba öz kızına dahi ancak bu kadar dua edebilir....

3219 terkîm : rakamla işaret koymak

3220 sîret : ahlak, kişinin iç hâli

3221 ulviyyet : yücelik

3222 fi-maba'd : bir daha

3223 tafsil : detaylı olarak açıklama

3224 vâreste : kurtulmuş, uzak

Bundan sonra Siranuş'un İstanbul'da Refet'in hanesine nakli, ihtidası, tezvici tafsilatına ihtiyacımız var mıdır?

İşin yalnız şu ciheti şayeste-i izahdır[3225] ki muallimelik hizmetiyle dairelerine intisap etmiş olduğu hanım Siranuş'a analık vazifesini deruhde eylemiş idi.

Vakıa Seyyit Mehmet Numan'ın saye-i semahat ve sahavetinde kızın nakden hiçbir kimsenin muavenetine ihtiyacı yok ise de, bir kızı teçhiz[3226] için görülecek çarşı işlerinde ve hane tertibatında delalet-i maderaneye[3227] olan ihtiyaç kabil-i inkar mıdır?

Bununla beraber yalnız bu familya değil, Siranuş ile muarefe[3228] peyda eyleyen sair hanımlar dahi hedaya-yı giran-baha[3229] ile muhtediye[3230] gelini izazda[3231] zerre kadar kusur etmemişlerdir. Hanenin küçüklüğü ile beraber öyle kibarane bir düğün yapılmıştır ki işitenlerin parmakları ağızlarında kalmıştır.

....

Şu düğünün üzerinden bir buçuk sene daha geçti. Ticaret işi kisb ü kâr[3232] hevesi bizim koca Refet'i Mısır tarafına celb eyledi. Mısır'dan bize yazdığı mektubunda haber vermiştir ki:

"Hicaz-ı mağfiret-tırazda[3233] pirimiz Seyyit Mehmet Numan'ın garik-i lücce-i gufran[3234] olduğunu o taraflardaki dostlarımızdan aldığımız mektuplarda maatteessüf okuduk. Hükumet-i şeriyye vasıtasıyla sülüs-i malını[3235] fukara-yı Medine'ye vasiyet etmiş. Zevcesine de hin-i vefatında[3236] böyle bir vasiyetle

3225 şâyeste-i izâh açıklamasının uygun bulunması
3226 techîz : gereken şeyleri tamamlama
3227 delâlet-i mâderâne : bir annenin kılvuzluğu, yol göstermesi
3228 muarefe : karşılıklı görüşme ve tanışma
3229 hedâyâ-yı girân-bahâ : kıymet ve pahası çok olan hediyeler
3230 muhtedî : imana gelen, hidayete ermiş
3231 i'zâz : aziz kılma, yüceltme, ağırlama
3232 kisb ü kâr : iş güç, kazanç
3233 Hicâz-ı mağfiret-tırazda : Allah'ın affı için Hicaz yolunda olma (hacca gitmek)
3234 garik-i lücce-i gufran : Allah'ın engin af denizinde boğulmuş olmak (Hakk'ın rahmetine kavuşmuş olmak)
3235 sülüs-i mal : üçte bir mal / malın üçte biri
3236 hîn-i vefâtında : vefat zamanında / vefat ettiğinde

ibka-yı nam[3237] etmesini emir ve tavsiye ederek ahsen-i veçhile[3238] son nefesini teneffüs eylemiş. Dünyada bu adam kadar akilane çalışkan, mesut, müreffeh yaşamış hiçbir kimse daha bilemiyorum. Ahiretinin de dünyası gibi mamur olması duasındayım. Sen de bu duaya âmin diyenlerdensin. Değil mi kardeşim?" Şüphe yok. Amin! Hem de sad-hezaran amin!....

İntiha-yı kitabü's-samin ve temme'l-hikâye

3237 ibkâ-yı nâm : namını sürdürme

3238 ahsen-i vechile : güzel bir şekilde

Müşahedat

AHMET MİDHAT

Ahmet Midhat'ın Müşahedat adlı romanının edebiyat tarihindeki en dikkat çekici özelliği kurgusundaki iddiası ve anlatım tekniğindeki özgünlüğüdür. Bu romanda yazar kendi adıyla olay örgüsünün kahramanlarından biri oluyor, yazma sürecine roman kahramanlarını dâhil ediyor, aynı zamanda romanın okuru olan kahramanların olaylara müdahale etmesine ve yönünü değiştirmesine imkân tanıyor. Tanzimat Dönemi'nin usta yazarlarından Ahmet Midhat naturalist bir roman ortaya koymak amacıyla yola çıkıyor, natüralist romanın önemli temsilcileri olan Emile Zola ve arkadaşlarını eleştiriyor. Müşahedat, yani gözle görülen şeyler. Edebiyatımıza farklı anlatım tekniğiyle damgasını vuran bu romanı tüm öğrencilerimizin zevkle okumasını diliyoruz…

ISBN 978-975-06-2296-0

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ
ESKİŞEHİR